

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03340

MIT AVRAHAM SUTSKEVER
IBER ZAYN LIDERVELT

David E. Wolpe

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד א וואלפע

מיט אברהם סוצקעווער
איבער זיין לידערוועלט

באך פון שולן און ציונים
און און - רבנות
און און און

1986

DAVID E WOLPE

MIT AVROHOM SUTZKEVER
IBER ZEIN LIDERVELT

מיט דאנקשאפט צו די פאטראָנען
פון דעם בוך :
דער דרום־אַפריקאַנער יידישער טרעסט
בעני קאַפלאַן
סידניי זיוו

WITH THANKS TO THE SPONSORS:
THE SOUTH AFRICAN JEWISH TRUST
BENI KAPLAN
SYDNEY SEEFF

דוד א וואָלפּע

מיט אַברהם סוצקעווער
איבער זיין לידערוועלט

מאַנאַגראַפֿיע

יאהאנעסבורג
1985

פארלאג קאיאָר
תשמ"ה

DAVID E WOLPE
WITH ABRAHAM SUTZKEVER
ACROSS HIS POETIC LANDSCAPE

M O N O G R A P H

PUBLISHED BY KAYOR, JOHANNESBURG
SOUTH AFRICA — 1985

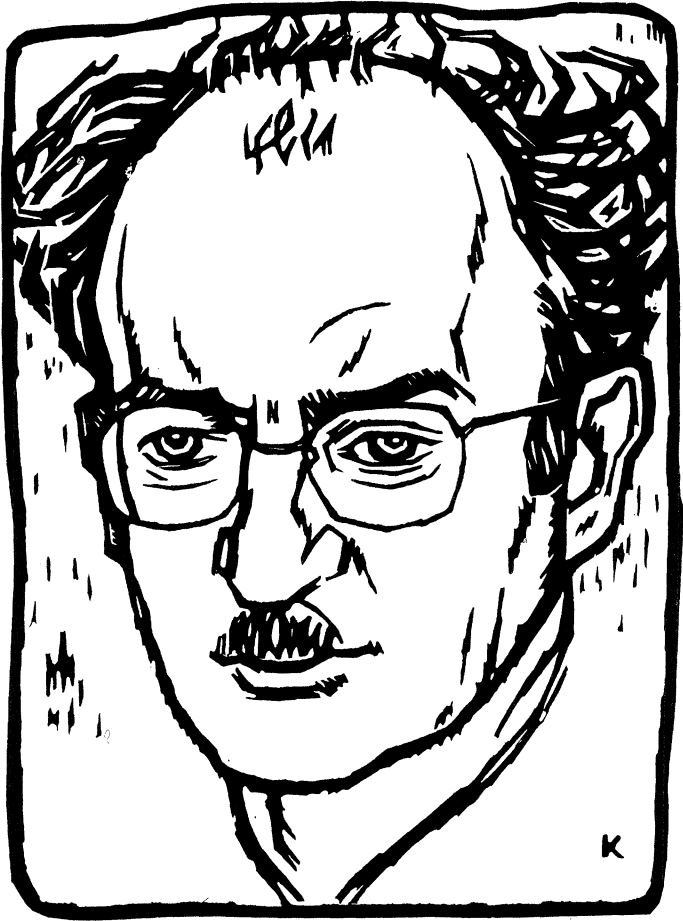
פּאָרטֿרעט פֿון אַבֿרהם סוצקעווער — האַלצשניט פֿון אַרטור קאָלניק

Portrait of Abraham Sutzkever
Woodcut by Arthur Kolnick

© COPYRIGHT — D. WOLPE

14 Grace Road, Observatory, Johannesburg 2198, South Africa

Printed in South Africa by Pacific Press (Pty) Ltd.
302 Fox Street, Johannesburg

א י נ ה א ל ט

<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 50%;">צו פוילן</td><td style="width: 50%; text-align: right;">109</td></tr> <tr><td>אין פײער־וואַגן</td><td style="text-align: right;">115</td></tr> <tr><td>אַדע צו דער טויב</td><td style="text-align: right;">122</td></tr> <tr><td>העלפאנדן בײַ נאַכט</td><td style="text-align: right;">127</td></tr> <tr><td>גרינער אַקוואַריום</td><td style="text-align: right;">130</td></tr> <tr><td>אין מיִדבר סיני</td><td style="text-align: right;">135</td></tr> <tr><td>געדאַנקען פון אַ הירש</td><td style="text-align: right;">137</td></tr> <tr><td>דער קרייז פון די נאַענטע</td><td style="text-align: right;">138</td></tr> <tr><td>פון זיך צו זיך</td><td style="text-align: right;">139</td></tr> <tr><td>אַאַזיס</td><td style="text-align: right;">141</td></tr> <tr><td>באַלאַדעס וועגן איין קינד־הייט</td><td style="text-align: right;">142</td></tr> <tr><td>גײַסטיקע ערד</td><td style="text-align: right;">144</td></tr> <tr><td>צום 50סטן געבוירן טאָג: ו־ו</td><td style="text-align: right;">152</td></tr> </table> <p style="margin-top: 10px;">צווייטער טײל : 1964-1984</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 50%;">לידער פון ים־המוות</td><td style="width: 50%; text-align: right;">155</td></tr> <tr><td>פירקאַנטיקע אותיות און מופתים</td><td style="text-align: right;">156</td></tr> <tr><td>צײַטיקע פנימער</td><td style="text-align: right;">160</td></tr> <tr><td>משיחס טאַגבוך</td><td style="text-align: right;">167</td></tr> <tr><td>דורך וואַלדיקס צו די פידלרױז</td><td style="text-align: right;">177</td></tr> <tr><td>לידער פון טאַגבוך</td><td style="text-align: right;">192</td></tr> <tr><td>דאַרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן</td><td style="text-align: right;">200</td></tr> <tr><td>פון אַלטע און יונגע פתב־ידן</td><td style="text-align: right;">206</td></tr> <tr><td>לידער פון טאַגבוך 1980-1981</td><td style="text-align: right;">218</td></tr> <tr><td>דאַם</td><td style="text-align: right;">223</td></tr> <tr><td>די גאַלדענע קײט</td><td style="text-align: right;">231</td></tr> <tr><td>יונגשאַפט־פרק — צו די 70</td><td style="text-align: right;">234</td></tr> <tr><td>וועלט־פּאַעזיע אויף ייִדיש</td><td style="text-align: right;">238</td></tr> <tr><td>פּאַעטישע עקסיסטענץ</td><td style="text-align: right;">243</td></tr> </table>	צו פוילן	109	אין פײער־וואַגן	115	אַדע צו דער טויב	122	העלפאנדן בײַ נאַכט	127	גרינער אַקוואַריום	130	אין מיִדבר סיני	135	געדאַנקען פון אַ הירש	137	דער קרייז פון די נאַענטע	138	פון זיך צו זיך	139	אַאַזיס	141	באַלאַדעס וועגן איין קינד־הייט	142	גײַסטיקע ערד	144	צום 50סטן געבוירן טאָג: ו־ו	152	לידער פון ים־המוות	155	פירקאַנטיקע אותיות און מופתים	156	צײַטיקע פנימער	160	משיחס טאַגבוך	167	דורך וואַלדיקס צו די פידלרױז	177	לידער פון טאַגבוך	192	דאַרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן	200	פון אַלטע און יונגע פתב־ידן	206	לידער פון טאַגבוך 1980-1981	218	דאַם	223	די גאַלדענע קײט	231	יונגשאַפט־פרק — צו די 70	234	וועלט־פּאַעזיע אויף ייִדיש	238	פּאַעטישע עקסיסטענץ	243	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 50%; text-align: right;">7</td><td style="width: 50%;">אַ נײַטיקע הסברה</td></tr> </table> <p style="margin-top: 10px;">אַלגעמײַן־שעפּערישע אַספּעקטן</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 50%; text-align: right;">9</td><td style="width: 50%;">אַפּשטאַם און קינדשאַפט</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">10</td><td>אין יענע יאָרן</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">11</td><td>גאַנצקײַט</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">12</td><td>לידער־אונױוערס</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">13</td><td>וואַרט־באַשעפּער</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">14</td><td>מוזיק און ניגון</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">15</td><td>חלום און ווײַזע</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">16</td><td>אידעע און אינהאַלט</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">17</td><td>סטיל און פּאַרעם</td></tr> </table> <p style="margin-top: 10px;">ערשטער טײל : 1934-1964</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 50%; text-align: right;">18</td><td style="width: 50%;">בלאַנדער באַגינען</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">32</td><td>סיביר</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">40</td><td>סיביר־עכאַ</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">43</td><td>וואַלדיקס</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">53</td><td>פּאַרמירמלטער אַטעם</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">56</td><td>פון אַנהייב צו אַנהייב</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">61</td><td>די צווייטע היים</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">64</td><td>עקסטאַון</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">65</td><td>עפּילאָג צו וואַלדיקס</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">72</td><td>די פעסטונג</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">98</td><td>געהײַמשטאַט</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">104</td><td>ײִדישע גאַס</td></tr> <tr><td style="text-align: right;">107</td><td>אין סודם</td></tr> </table>	7	אַ נײַטיקע הסברה	9	אַפּשטאַם און קינדשאַפט	10	אין יענע יאָרן	11	גאַנצקײַט	12	לידער־אונױוערס	13	וואַרט־באַשעפּער	14	מוזיק און ניגון	15	חלום און ווײַזע	16	אידעע און אינהאַלט	17	סטיל און פּאַרעם	18	בלאַנדער באַגינען	32	סיביר	40	סיביר־עכאַ	43	וואַלדיקס	53	פּאַרמירמלטער אַטעם	56	פון אַנהייב צו אַנהייב	61	די צווייטע היים	64	עקסטאַון	65	עפּילאָג צו וואַלדיקס	72	די פעסטונג	98	געהײַמשטאַט	104	ײִדישע גאַס	107	אין סודם
צו פוילן	109																																																																																																				
אין פײער־וואַגן	115																																																																																																				
אַדע צו דער טויב	122																																																																																																				
העלפאנדן בײַ נאַכט	127																																																																																																				
גרינער אַקוואַריום	130																																																																																																				
אין מיִדבר סיני	135																																																																																																				
געדאַנקען פון אַ הירש	137																																																																																																				
דער קרייז פון די נאַענטע	138																																																																																																				
פון זיך צו זיך	139																																																																																																				
אַאַזיס	141																																																																																																				
באַלאַדעס וועגן איין קינד־הייט	142																																																																																																				
גײַסטיקע ערד	144																																																																																																				
צום 50סטן געבוירן טאָג: ו־ו	152																																																																																																				
לידער פון ים־המוות	155																																																																																																				
פירקאַנטיקע אותיות און מופתים	156																																																																																																				
צײַטיקע פנימער	160																																																																																																				
משיחס טאַגבוך	167																																																																																																				
דורך וואַלדיקס צו די פידלרױז	177																																																																																																				
לידער פון טאַגבוך	192																																																																																																				
דאַרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן	200																																																																																																				
פון אַלטע און יונגע פתב־ידן	206																																																																																																				
לידער פון טאַגבוך 1980-1981	218																																																																																																				
דאַם	223																																																																																																				
די גאַלדענע קײט	231																																																																																																				
יונגשאַפט־פרק — צו די 70	234																																																																																																				
וועלט־פּאַעזיע אויף ייִדיש	238																																																																																																				
פּאַעטישע עקסיסטענץ	243																																																																																																				
7	אַ נײַטיקע הסברה																																																																																																				
9	אַפּשטאַם און קינדשאַפט																																																																																																				
10	אין יענע יאָרן																																																																																																				
11	גאַנצקײַט																																																																																																				
12	לידער־אונױוערס																																																																																																				
13	וואַרט־באַשעפּער																																																																																																				
14	מוזיק און ניגון																																																																																																				
15	חלום און ווײַזע																																																																																																				
16	אידעע און אינהאַלט																																																																																																				
17	סטיל און פּאַרעם																																																																																																				
18	בלאַנדער באַגינען																																																																																																				
32	סיביר																																																																																																				
40	סיביר־עכאַ																																																																																																				
43	וואַלדיקס																																																																																																				
53	פּאַרמירמלטער אַטעם																																																																																																				
56	פון אַנהייב צו אַנהייב																																																																																																				
61	די צווייטע היים																																																																																																				
64	עקסטאַון																																																																																																				
65	עפּילאָג צו וואַלדיקס																																																																																																				
72	די פעסטונג																																																																																																				
98	געהײַמשטאַט																																																																																																				
104	ײִדישע גאַס																																																																																																				
107	אין סודם																																																																																																				

א נייטיקע הסברה

א

אַבֿרהם סוצקעווער איז אַ באַזונדערש פאַרזיכיקע דערשיינונג אין דער ייִדישער פּאָ-
עזיע. ווי אַזאַ, האָב איך געפילט, דאָרף דער קריטיש־אַנאַליטישער צוגאַנג צו זײַן
פּאָעטישער פּערזענלעכקייט זיך אויסטיילן אַנדערשדיק פון דעם אַנגענומענעם דרך.
במשך אַ דעקאַדע, צי מער, האָב איך זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק פון אַ גרעסערע
אַרבעט וועגן דעם פּאָעט און זײַן געזאַנג, אָבער ווי נאָר איך האָב זיך געזעצט שרייבן
די אַרבעט, וואָס כ׳האַב זי תּמיד קלאַסיפּיצירט ווי אַ מאָנאַגראַפּיע, האָב איך זיך גער-
כאַפט אַז אין די אַלע יאָרן האָב איך פאַרגעסן דעם עיקר: אויפשטעלן די קאַנצעפּציע
פון אַזאַ בוך און אַנצייכענען די ליניעס פון זײַן אַנדערשקייט.

נאָר סײַ ווי האָב איך אַנגעהויבן שרייבן איידער נאָך סײַאז געקומען דער באַשייד.
די זיכערקייט איז געלעגן אין וויסן וואָס סוצקעווער איז פאַר דער ייִדישער ליטע-
ראַטור, אָבער שווערער איז געווען מיטן ווי עס אַרויסצוברענגען. און ווייל כ׳האַב
געפילט אַז עס מוז געטאָן ווערן אַנדערש, האָב איך געזוכט דעם אַנדערשדיקן
נוסח. די נייקייט פון סוצקעווערס פּאָעזיע האָט געמאַנט אַ ראַפּינירטן סטיל. על-כּ-
האָב איך געפונען פאַר פּאָסיק די פּאַרעס פון עסייִסטיש־בילדערישן לשון, ווייל עס
איז צום נאָענטסטן צו דער פּאָעטישער שפּראַך. איך האָב דערפילט די גייסט־און
וואַרט־קרבּישאַפט, ווי זיי וואַלטן זיך געוואַרעמט און געשליפּן איינס בײַ אַנאַנדער.
אין דעם האָט זיך מיר אויך אַנטפּלעקט דער ווי: גיין מיטן סדר פון סוצקעווערס
לידער, ביז אויף צום היינטיקן טאַג.

דער אַנדערשדיקער און נײַער אויפטו פון אַזאַ בוך איז, וואָס עס דאַרף זײַן אַ סאָרט
ליטעראַרישע ביאָגראַפּיע: אַבֿרהם סוצקעווער אין בילד פון זײַנע לידער. דאָס
מיינט: גיין מיט אים פון ליד צו ליד און מיט זײַער הילף אויסבויען די ראַס אַרום
זײַן פּאָעטישער געשטאַלט. דורך דעם וועלן מיר שטאַרקער פילן און בעסער פאַר-
שטיין דעם מענטש און פּאָעט, אין זײַער קאָעקסיסטענציאַלער פונקציע.

אין סוצקעווערס פּאָעזיע־לאַנד זענען נאָך פאַראַן גענוג ניט אויסגעטראַטענע סטענז-
קעס און אַ סך פּלאַנצן, וואָס מ'דאַרף אויפדעקן זײַערע וואַרצלען און אויפזוכן זײַערע
צייכנס, כדי ניט צו פאַרבלאָנדזשענען אויף זײַנע לידער־וועגן. ניט איין מאָל האָב
איך זיך אַליין דערשראַקן פאַר דעם נסיון — פאַרלוירן ווערן אין דער ברייטקייט און
טיפּיקייט פון דער לידער־וועלט, וואָס שפּרייט זיך אויף אַ גוואַלדיקן שטח. אָבער די
ריכטונג האָט תּמיד אויפגעשניטן פון ליד אַרויס, ווי אַן אויפגעזונטיקער האַרזיאַנט.
די לידער, וואָס זענען כראַנאַלאָגיש פאַרפלאַכטן אינעם שאַפּן פון יאָרן, זענען ווי
אַ דאָטן־קאַלענדאַר פון סוצקעווערס לעבן און שאַפּן, ״אַ שפּיגל אין אַ שפּיגל״, לויט
זײַן אייגענעם געראַטענעם אויסדרוק.

פון דעם לידערישן פּאָקוס פּרוּוו איך אַרויסשפּיגלען דעם סוצקעווער־מהות. אַ באַ-
גריפיקע דעפּיניציע פאַר דעם אַ מהות, וואָס זאַל רעפּלעקטירן די פּאָעטישע פּערזענ-
לעכקייט, איז סוצקעווער יז ס. אין דאָזיקן באַגריף איז שוין איינגעגייסטיקט דער

גאנצער קאמפלעקס פון סוצקעווערס וואָרטאַל. איך זאָג בכיוון וואָרטאַל — אויפן מישקל פון וועלטאַל — כדי צו אונטערשרייבן דעם אוניווערסאַלן זין און כאַראַקטער פון סוצקעווערס וואָרט-קאָמפּאָזיציע.

אויף דעם לידערוועג פון סוצקעווערן האָבן מיר איינגעפלאַסטערט, ווי מיילשטיינער, זיינע גרויסע פּאָעמעס, אויף צו באַצייכענען געזאַנג-תּקופות און צו וואָרפן וואָס בריי-טערע און העלערע ליכט- און קלאַנג-רעפּלעקסיעס אויף דער פּאַרגאַנצונג פון דער טעמע. די אַרבעט איז געטאָן געוואָרן אין פּריזמע פון דער יידישער ליטעראַטור, וווּ סוצקעווערס פּאָעזיע לויכט אין אַ פּאַליטרע פון אייגענע קאַלירן, און אויך מיט ליב-שאַפט צו דער יידישער פּאָעזיע בכלל, און צו סוצקעווערס בפרט.

ב

דער טיטל פון בוך איז ניט סתם אַזוי זיך אַ קלישע, וואָס זאָל "אַנטשפּרעכן דעם אינ-האַלט", נאָר עס האָט אַ מער גרונטיקן און סוביעקטיוון באַטייט — און אויך דאָס נייטיקט זיך אין אַ פירוש. ווען איך האָב אַנגעהויבן שרייבן די קאָפיטלעך, איז מיר איין זאָך געווען אויסער יעדן ספּק: דער רעזולטאַט דאַרף זיין אַ מאַגאַגראַפיע, וואָס זאָל דייטלעך און קלאַר אַרויסברענגען דעם פּאָעטישן אימאַזש פון אַבְרָהָם סוצקעווער. כּוּהאַב געפילט די אַנדערשקייט — אין זיין לעבן און פּאָעזיע — וואָס פּאָדערט אַ טי-פּערע אינטערפּרעטאַציע און ברייטערן אַריינבליק אין די לידערישע סודות.

וואָס מער כּיבין פּאַרקראַכן אין סוצקעווערס זוניקן וואַלדיקס, אַלץ טיפּער בין איך אַריינגעצויגן געוואָרן אין זיין שמעקעדיקן לידערוואַלד. כּוּהאַב געוויסט אַז ס'איז אַ לאַנגער מאַרשרוט, און זיך געפּרעגט די פּשוטע שאלה: ווי ווייט? כּוּהאַב זיך געשראַקן פּאַר אַזאַ לידער-מהלך. די יצירה-פּרייד האָט זיך צו מיר אַנטפּלעקט, ווען כּוּהאַב אַנ-געהויבן שפּרייזן איבער סוצקעווערס לידערוועלט און געטאָן אַריינבליקן אין פרדס. כּוּהאַב עס געפילט ווי אַ גאַנג איבער אַ צעזונגענער צעזוניקטער מאַפּע.

אין יעדן קאָפיטל האָב איך געוואַלט זען פּשוטן ליען-מאַטעריאַל, וואָס פּאַרטיימסט דעם תּוך פון די לידער אויף אַ פּאַפּולערן שטייגער. וואָס ווייניקער פּאַרשערישע חקירות און לומדות, האָב איך געפילט, וועט זיין לטובַת אַ לייכטערן אויפנעם פון אינטעגראַלן סוצקעווער.

ג

פון פונקט, וווּ עס שטייט סוצקעווערס לידער-וויגעלע, 1934, ביז היינט — אין זיינע 70 לקער — איז אַבְרָהָם סוצקעווער געווען דער נאָוויגאַטאָר פון ליד צו ליד. אין פּראָצעס פון גאַנג האָב איך גרונטיקער דערקענט די פּאָעזיע-לאַנדשאַפט און דעם גייסטיקן אוניווערס פון משורר, און ער איז מיר געוואָרן אייגן און נאָענט.

מיט אַ ריינער כּוונה, מיט מיין בעסטן וויסן און שענסטן וואָרט, וואָס סוצקעווערס פּאָעזיע האָט אַרויסגערוּפּן, ברענג איך די אַרבעט אַ מתנה צום דיכטער — אַ רעגן-ביגן איבער זיין לידער-אוניווערס.

אלגעמיין-שעפערישע אספעקטן

אָפּשטאַם און קינדשאַפּט

אַבֿרהם סוצקעווער איז געבוירן געוואָרן אין סמאַרגאַן (וויסרוסלאַנד), דעם 15טן יולי 1913. דער שלשלת-היוחסין וואָרפט אַ שיין אויף אַ גיטטיקן ירושה-קוואַל פון וועלכן, מיר מעגן אָננעמען, ער איז ניט ווייניק באַאיינפלוסט געוואָרן. זײַן זיידע, פון דער מוֹ-טערס צד, איז געווען דער מיכילישאַקער רבֿ און אַ מחבר פון אַ ספר, אויך די עלטער-זיידעס און עלטער-פעטערס זענען געווען רבנים און מחברים פון ספרים. דער דאָזיקער ייִחוס-אַבֿות האָט זיך אַ פנים אַקומולירט אין פּאָעטישן טאַלאַנט פון אייניקל. ווי אַ פּועליִיצא פון דער ערשטער וועלט-מלחמה איז זײַן שטעטל אַוועק מיטן פּיצער, און אַבֿרהם, אין אָנהייב פון זײַן צווייטן לעבנס־יאָר, איז פּאַרטראַגן געוואָרן מיטן פּליטים-שטראָם — צוזאַמען מיט דער משפּחה — צו דעם ווייטן צפון פון רוסלאַנד. אין דער שטאָט אַמסק, וואָס בײַ דעם טײַך אירטיש, האָט סוצקעווער פּאַרבאַכט די ערשטע זעקס יאָר פון זײַן קינדשאַפּט. די שנייִווייסקייטן פון די סיבירער סטעפעס האָבן געלאָזן טיפע שפורן אין זכרון פון קליינעם אַבֿרהם. די לאַנדשאַפּט און שפּאַרע ביאָ-גראַפֿישע מאַמענטן האָבן זיך איינגעקריצט מיט מערקווערדיקער געדענק-זעעוודיקייט, און דרײַ צענדלינג יאָרן שפּעטער זענען זיי געוואָרן די אימאַזשן און סימבאָלן פון זײַן ערשטער גרויסער פּאָעמע סיביר. די פּאָעמע וויקלט זיך אָפּ אויף דער קאַנווע פון אַ קינד פון זיבן יאָר — אין רעטראַספעקטיוו.

צו זײַנע זיבן יאָר שטאַרבט דער טאַטע, אין עלטער פון דרייסיק יאָר, פון אַ האַרצ-פעלער. אין זעלבן יאָר — 1920 — קומט זײַן מוטער, ריינע, צוריק קיין סמאַרגאַן און פון דאָרטן, ביים אַנבליק פון דער חרובֿער שטאָט, גלייך קיין ווילנע. אַבֿרהם לערנט אין תּלמוד-תּורה; אין אַ ייִדיש-פּוילישער גימנאַזיע; גייט אויף קורסן; איז אַ פּרינער צוהערער אין אוניווערסיטעט. אין 1927 הייבט ער אָן שרײַבן שירים, אויף העברעיִש. געהערט צו דער ייִדישער סקוויטן-אַרגאַניזאַציע "בין" — 1930. אין דער אַ צײַט קומט ער זיך צונויף מיט חברים, וואָס העלפן אים פּאַרשטיין די וועלט-ליטעראַטור, אירע וועגן, און זיך באַקענען מיט אירע גרויסע פּאָעטן. ער לייענט פּאַר פּאַר חברים זײַנע ערשטע לידער. זײַן דעביוט מאַכט ער אָנהייב 1933, מיט אַ ליד א"ג "מאַסקבאַל". וואָס איז געווען געדרוקט אין וואַכנשריפט פּאַר ליטעראַטור, אין וואַרשע. פיר יאָר שפּעטער — 1937 — גייט אַרויס אין וואַרשע זײַן ערשט בוך אונטער דעם אומפרע-טענציעזן נאָמען לידנר. די פּאָזיטיווע קריטיק האָט אונטערגעשטראַכן דעם נייעם ווונדער. אין 1935 איז דער יונגער סוצקעווער געקומען קיין וואַרשע, צום צווייטן מאל (דעם ערשטן מאל — 1932). ער האָט זיך געטראַפּן מיט ייִדישע דיכטער, שרײַבער און קינסט-לער. די וועלט האָט סוצקעווערן געצויגן, און ער האָט, אין די שפּעטערדיקע יאָרן, אַ סך גערייזט איבער לענדער און קאַנטינענטן.

דער פרילינג פון סוצקעווערס ווארט איז אויסגעפאלן אין א גורל־עפאכע, וואס אין איר איז שוין געווען באהאלטן דער זוימען פון יידישן אומקום. סוצקעווערס יונגע לונגען האבן איינגעאטעמט די שרעקלופט פון דער א נייער וואר, ווען זיינע פאעטישע לונגען האבן נאך געשמעקט צו די זיסע שיפורע ריחות פון דער נאטור, פון זניקע פאנאראַ- מעס. האט ער צו ערשט געמוזט אַרויסאַטעמען וואַלדיקס, אין לידער, כדי זיך צו באַפרייען פון דער פּאַעזיע־שיינקייט וואָס ער האָט זי געטראָגן אין זיך.

אין יענע יארן האט נאצי־דייטשלאַנד אַלץ ענגער פאַרקלעמט די גרענעץ־לענדער אין איר מיליטעריש־שטאַלענעם ריף. זי האט געריטשעט מיט דער לאַזונג פון א נייער אייראָפּע און געוואָרן דער פינצטערער שליח פון קאָנטינענט וואָס האָט געשונדן פאַסן פון אירע שכנים. פּוילן איז געלעגן פאַרוואָרגן מיט דאַנציג און יידן האָבן געציטערט. איבער שטעט און שטעטלעך האָט דער האַקנקרייך געטשאַטעוועט איבער אייראָפּע איז דער מלחמה־פּסיכאָז געהאַנגען ווי די דאַמאַקלעס שווערד. נירענבערגער געזעצן קעגן יידן זענען אַרײַן אין קראַפּט. דער ברוינער מטורף האָט צוגעשטעלט אַ מעסער צום האַלדז פון דער וועלט.

גראַד דעמאָלט איז סוצקעווערס געזאַנג אויפגעגאַנגען ווי אַ שטילער ליכטיקער דיסאַ־ נאַנס צום צעדולטן און פינצטערן אַרום. זײַן לידער־וועלט האָט אויפגעפּינקלט מיט אַ נײַעם כּישוף און פאַרשטעלט אויף אַ וויל דאָס וועלט־רישעות. מיט שטויבענדיקער פרייד האָט מען אָנגעקוקט דעם ווונדער. מ'האַט אַקצעפּטירט דעם יונגן פּאַעט, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ צולהכּעיס קעגן כאָאָס און חורבן, קעגן ברענען ביכער אין בער־ לין, קעגן רויב און מאַרד. וואָלט זיך סוצקעווער דעמאָלט צוגעכאַפּט צו די ברויזיקע צייטטעמעס, מיט וועלכע די פּאַליטישע גאַס האָט שרײַק געגרילצט, איז פאַראַן אַ גרונט צו גלייבן אַז ער וואָלט אויסגעברענט זײַנע יונגע פּאַעטישע לונגען, ווי בײַ אַנדערע האָט עס פּאַסירט. אַוודאי וואָלט אויסגעקוקט נאַטירלעך אין ייִדישע אויגן, ווען זײַנע לידער וואָלטן מיט פּאַטעטישע פּראָזעס זיך אַראָפּגערעדט דעם ווייטיק פון האַרצן. אָבער די אידילישע שטילקייט און דער אינדיוידועלער קלאַנג פון זײַן ליד איז געווען אַריגינעל און האָט אָנגעשלאָגן אַ נײַעם טאָן, וואָס די קריטיק האָט אויפגע־ נומען מיט פּאָזיטיוון אַפּשאַץ. זי האָט דערזען אַ דיכטער מיט אַן אייגן פנים.

זײַנע לידער, ליכטיק־פאַרביקע לייזונטן, געמאַלן מיט הויך־קינסטלערישער געניטשאַפּט, האָבן אַנשטאַט מיט קאַלירן גערעדט מיט ייִדישע ווערטער. אָבער די ווערטער פון נײַ־געקומענעם פּאַעט, האָבן גלייך בײַם אָנהייב פאַרמאַגט אַלע קוואַליטעטן פון פּלאַס־ טישער קונסט. ער האָט די נאַטור־סצענעס פּיקסירט אין צאַפּליק־ייִדישע אַדיאַמען, זיי בײַ און פריש פאַראייביקט.

פאַר זײַן אויג האָט זיך צעבלויט גאַר די שיינקייט, וואָס ער האָט ייִנגלוויזן פאַרשלוּב־ גען און עס איצט צוריק אַרויסגעזונגען אין סטראַפּעס. ס'איז געווען די ליריק פון יונגע טעג, פון נאַטור־לידער, פון אַ פאַרפּישופּט לאַנד פון חלום. מיט אויפגעוועקטער עקזאַלטאַציע האָט ער ליד אויף ליד געלייגט, כדי אויפצובויען דעם סוצקעווער־פּליגל אין היכל פון דער ייִדישער פּאַעזיע.

אַז מיר וואָרפן אַ בליק פון היינט אויף צוריק, אויף דעם שעפּערישן לאַנג וועג פון פּאַעט, זענען מיר ווי פון דער ברייטקייט פון שפּעטערע יצירה-אַרן לויפט צו דער דינקייט פון אָנהייב איין גלייכער לידערשנור. די דאָזיקע ניט איבערגעהאַקטע גראַד-לינקייט כאַראַקטעריזירט די גאַנצקייט פון סוצקעווערס שאַפן. די אַ גאַנצקייט באַ-צייכנט די פּערמאַנענץ פון זיין גאַנג, ווי אויך דאָס שלמות פון אַ ליניע אין זינען פון איינהייטלעכן עמפּירישן שאַפן, וואָס איז אַ ריכטשנור אין סוצקעווערס פּאַעזיע. אַז מיר וועלן נעמען יעטוידער ליד באַזונדער (ווי מיר וועלן עס שפּעטער טאָן), וועט עס אָפּ-הילכן אויפן קריטישן קאַמערטאָן מיט אַן עכטן סוצקעווער-קלאַנג, אַ סימן: די שע-פּערישע האַנט וואָס האָט זיי געמייסטערט האָט זיי איינגעשלאָסן אין דער גאַנצקייט פון דיכטערס קרייז. יעדער ליד אַ קרייז פון זיין דיכטערישן פּל. און אַלע לידער — קרייזן אין קרייזן, קרייזן איבער קרייזן.

די ברייטערע קרייזן האָבן זיך שאַרפּער אַרויסגעליכטיקט און זענען געוואָרן אַ מין צענטראַלע טעמע, אַן אַטראַקציע. דאָס האָט זיך אַפּשר ניט אויסגעווירקט קריטיש-גינציק פאַר דעם פּלל-שאַפן פון סוצקעווערן. אָפּט זענען ניט ווייניק פון זינע פּיל קלענערע לידער, וואָס פאַרמאָגן די גלייכע קוואַליטעטן פון זינע לאַנג-אַטעמדיקע פּאַעמעס, אין גאַנצן ניט באַמערקט געוואָרן. זייער קרייז איז געווען צו קורץ, אַז זייער בליצקייט זאָל אַרטינפאַלן אין אויג. אַפּשר איז עס אויך צוליב דעם, וואָס דער גאַנ-צער סכּום יצירה פון אַברהם סוצקעווער איז צעשפּרייט אויף אַ ריזיקער טעריטאָריע און צוליבן וואָלד האָט מען ניט דערזען די ביימער. אַז מ'לייענט אָבער מיט אינטערעס און זאַרגעווידיק ליד נאָך ליד, באַמערקט מען ערשט ווי אַרגאַניש די דאָזיקע גאַנצקייט איז אויסגעוואַקסן. דאָס איז אויך דער ציל פון דער אַ אַרבעט: צו גיין אויס לענג דעם גאַנצן וועג, פּדי צוזאַמענצוגלידערן די לידער אין איין לעבעדיקער גאַנצקייט. ס'איז שוין אַן אַלטע מאַדע בני שרטיבערס און קריטיקערס, אַרויסצופאַנגען פון אַ ציקל איינס פון די לידער, צי צוויי פון אַ בוך — אַזוי צו זאָגן, אַ מוסטערליד — און אויף דעם דינעם פּאַדעם אָנהענגען מאַסיווע פּודן קריטיק. סוצקעווער, ווי אַ דיכטער, פּער-זאָנפּיצירט איין פּאַעטישע גאַנצקייט, וואָס לאָזט זיך ניט צעשפּאַלטן אויף גרויס און קליין — עס איז דער עלעמענטאַרער יסוד פון גאַנצן אַריטמעטישן איינס.

די אַ האַרמאָנישע גאַנצקייט איז איינע פון די גרעסטע מעלות, וואָס אַ דאַנק איר קריגט דער לייענער אַ פּאַרטיק פּאַעטישן פּראָדוקט, באַאַרבעט און אויסגעשליפּן פון מייסטער אַליין. סוצקעווערס הייך-גראַדיקע לידער מיניען מיט די שענסטע ליכטפאַרבן פון ספּעקטער, און וויבירין מיט די שפּילעווודיקסטע קלאַנגטענער פון דער מוזיקאַלישער סקאַלע. לייענענדיק זיי מיט פּונונה, איבערלעבט מען אַ גייסטיק-עסטעטישע הנאה. דער מוזיק-קאָליר סינטעז אין די לידער, שטימט אַן דעם לייענער מיט נשמחדיקער דערהייבונג. ס'איז ווי סוצקעווערס פּישופּדיק ראַד פון רעגן-בויגן — זיין באַ-ליבטער סימבאָל — וואָלט די לידער צוזאַמענגעהאַלטן אין קאָסמישן אַרומנעם פון זיין יצירה. דאָך פּאַרחידושט אַיטלעך ליד מיט זיין אויסנעמיקייט, און אַלע צוזאַמען אין אַ געשלאָסענער אַח דות, וואָס די ברכה פון די געטער שוועבט איבער זיי.

סוצקעווערט לידער זענען אַ קאָנסטעלאַציע, באַזונדערע קערפערס, וואָס האַלטן זיך צו־ זאַמען אין חסד פֿון זייער גייסטיקער גראַוויטאַציע, און אַלע צוזאַמען זענען איין די־ נאַמישער פּוח פֿון יצירה. דער בילדערישער באַגריף לידער־אוינווערט איז דער סאַמע פּאַסיקסטער, ווייל דער פּענאַמען פֿון געזעצמעסיקייט ווירקט אין די לידער ווי אין דער נאַטור. צווישן איין ליד און אַנדערן לויפֿן ליכטוועגן, וואָס באַשטראַלן זיך איינס מיטן צווייטן, און מיטן דריטן, און ביזן לעצטן ליד. אין אונזער שטודיע פּרוּווּן מיר זיי באַליכטיקן מיט אַ געדאַנקלעך־אַנאַליטישן און פּסיכאָלאָגישן מעטאָד. זייער צו־ זאַמענהאַלטעוודיקייט איז אין דער סובטילער אינטוויציע פֿון דיכטערישן רוח־חיים פּלוס דעם צונויפּשמעלן מיטן אידעיש־קינסטלערישן חומר. על־פי דער פּאַרמל זענען עס לעבעדיקע לידער, און אין דעם זין וועלן מיר פּרוּבירן אויסמעסטן די רעפּלעקסיעס און ליכט־אויסשטראַלונגען פֿון די אַ לידער־גאַלאַקסיעס. מיט אונזער אַרעמען שכל־ אינסטרומענט קענען מיר אפּשר ניט אויסמעסטן פרעציו די אייביקייט פֿון לידער, וואָס זענען צוזאַמענגעהאַנגען "דין־דין־דין" אויף אומזעוודיקע גייסטיקע מאַנגעטן. זייער הייך און טיף קען נאָר אויפגעפּאַסט ווערן אין דערגרונטעווען די קוואַלן פֿון שעפּעריש אולטימאַטיוון וואָרט פֿון דיכטער.

איך האָב שוין אויבן אָפּגעשטעמפּלט אַ טערמין פּאַר סוצקעווערט פּערפּעקציאָנירטן וואָרט — וואָרטאַל, (אויפֿן מישקל וועלטאַל). קען זײַן אַז אין עמעצנס אויערן וועט עס קלינגען ווי אַ סמיכה אויף נצח. אָבער דאָ גייט ניט אין אַ שפּיל פֿון צוטיילן אַן אייביקייט־לעגיטימאַציע, איבער הויפּט ווען סײַ ווי איז שווער צו מאַכן פֿון אַ לעבע־ דיקן אַן אומשטאַרביקן. און ער איז שוין במילא אומשטאַרביק אין יעדער צום לעבן אַרויסגערופּענער קרעאַציע. סוצקעווער אַליין, שוין ביים סאַמע אַנהייב, האָט געהאַט דאָס געפּיל, די זיכערקייט און דעם מוט צו זינגען וועגן זיך אין אייביקייט־סופּערלאַטיוון. איז עס צום שבֿח פֿון אַ שטאַרקן כאַראַקטער צו אַנערקענען דעם אייגענעם נצחון. ווייל ס׳איז ניט קיין קונץ צו זײַן באַשיידן, אָבער אומגעוויינלעך איז — צו זײַן אומ־ געוויינלעך. אַריגינעלע קינסטלערס זענען עס תמיד געווען.

די אַריגינעלעקייט פֿון אַבֿרהם סוצקעווער וואָרצלט אין זײַן עצם נאַטור צו זײַן אַנדערש — הן אין לעבן והן אין ליד. פֿון זײַן סאַמע שעפּערישן אַנהייב האָט ער שוין געבראַכן גדרים פֿון ביז אים קאַנווענציאָנעלע דרכים, אָבער דערביי שטרענג אָפּגעהיט אַ דיס־ ציפּלין וואָס איז אים אייגן. אויב ער האָט געשאַפֿן אַ שוֹל אין דער ייִדישער פּאַעזיע, איז עס זײַן איינ־מאַן־שול — די סוצקעווער־שול — וואָס ער האָט געבויט פּאַר צענד־ לינגער יאָרן. און הגם סוצקעווער פּאַרנעמט אַ באַזונדערן פּליגל אין היכל פֿון דער ייִדיש־שירה, איז ער אָבער צוזאַמענגעשוותפּישט מיט איר גרויסער פּאַעזיע, וווּ זײַנע ייִדישע אותיות ומופתים פינקלען ווי שטערן און שטערנדלעך. ס׳איז דער לידער־ אוינױוערט, וואָס איז אין פּערמאַנענטער באַוועגונג, מיט זײַנע לידער־סודות און לידער־ עקספּלאַזיעס. ס׳איז דער סוצקעווער־שפּיגל פֿון זײַנע אייגענע נאַטור־וונדערס, אי־ בערגעשפּיגלט אין לידער. אין דעם שפּיגל ווערן הימל און ערד צונויפּגעליכטיקט אין קאָליריקן ראָד פֿון רעגן־בויגן און אַלע ווערטער לעבן בזכות זייער ליכט.

עס איז שווער צו זאָגן ווי אזוי אַ פּאָעט קלייבט אויס ווערטער און העפט זיי צוזאַמען. ס'איז אַ סך מער ווי דער טאַלאַנט פון צירוף־אותיות און צוזאַמענשטעלן פון זיי חרוזים. דאָ ווירקט אפשר אַ פּאַרבאַרגענער וואַרט־אינסטינקט, ווי דער שאַרפּער חוש פון חיות ביים דערשפּירן דעם ריח פון זאַכן. דעם אַ נאַטירלעכן חוש פאַר ווערטער פאַר־מאַגט סוצקעווער. ער דערשמעקט זייער ריח און עכטן קלאַנג, ווי עס "שמעקט" (זיין סיברער) וואַלף צום פלייש פון דער מוזיק". ער האָט אַרויסגענומען ווערטער פון זייער רויער שאל און איבערגעשליפן אין ראַפּינירטע מאַדערניזמען. פּלוצלינג טוט ביי אים אַ בליץ אַ וואַרט, וואָס ווערט פון זיך אליין באַשאַפן, אַ מיין י־ש־מאַין, מיט נייעם תּמצית און אינהאַלט. ער האָט אַרויסגעשפּאַלטן פון וואַרטאַטאָם (סוצקעווערס פּאַרגלייך) זיין אינעווייניקסטן וועזן, זיין דינאַמיק, זיין אומרו. אין זיין לאַבאָראַטאָריע האָט סוצקעווער דערפירט דעם וואַרט־באַשאַפן צו אַ הויכן גראַד פון פּערפּעקציע. וועגן זיינע ערשטע און שפּעטערע ווערטער איז שוין אַ סך, און מיט גענוג מוסטערן, געשריבן געוואָרן. ניט נאָר לויכטן די ווערטער פון זיין יעדער ליד־קאָמפּאָזיציע, נאָר זיי שמעקן מיט אַלע בשמים פון דורות־דיקער האַרבקייט, אויסגעמישט מיט דער פּריש־קייט פון אַ צעיונגטן ייִדיש. ער פאַרמאַגט אַ געזונטן גליסטיקן חוש צו דערשמעקן די ייִדיש־ריחות פון ווערטער, און מער נאָך — אַ שאַרפּע סענסיביליטעט פאַר זייער נויץ. דאָס וואַרט ביי אים איז צו באַפּליגלען די וויזיע און צו פאַרטיפּן דעם זינען פון וועלטבילד, וואָס דער פּאָעט "ועט מיט אויגן פון גליסט". דעריבער איז ניט תּמיד לייכט זיך איינצור־בייסן מיט אַ קלוגן צאָן אין סוצקעווערס אַ ליד. מע מוז פּרײַער אַראַפּשילן די זיבן הויטן פון סימבאל און מעטאָפּאר, כדי צו דערגרונטעווען דעם קערן פון געדאַנק.

דער פּשט איז באַהאַלטן אין וואַרט גופא, אין זיין מוזיק, אין זיין ריטעם, אין זיין אויס־בייג און אויסלייג. ס'וואַלט זיין אַ פּריידיקע עקספּיריענץ פאַר ייִדיש־ענטוואַסטן און וואַרטפּאַרשער אַרונטערצושטעלן אונטער זייער מיקראַסקאָפּ די ייִדישע אותיות ומופ־תים פון סוצקעווערן — דאָס פּישוף־לאַנד וווּ ווערטער און קלאַנגען ליגן ווי פּאַרהוי־לענע אוצרות. סוצקעווער האָט פון די אַ אוצרות געשעפּט גאַנצע זשמעניעס. לפני היות סוצקעווער וואַלט קיינעם אפשר גאָר ניט איינגעפּאַלן, אַז ייִדישע ווערטער פאַר־מאַגן דעם אור הגנוז זיך אַנצוינדין מיט די ליכטיקסטע שאַטירונגען און שימערירונג־גען. אַבּרהם סוצקעווער האָט די מוזיקאַלישע קלאַנגיקע ניואַנסן פון די ייִדיש־וואַקאַלן

צוזאַמענגעריטעמט אין געזאַנגיקער האַרמאָניע.

געזאַנגיקע האַרמאָניע, אין לידער, איז דער ספּיריטועלער תּוך פון ווערטער, וואָס גרויסע קינסטלער אַטעמען אַרײַן אין זייערע ווערק. מיט דעם ווערן די ווערק ניט נאָר אַ פּאַלקישע מאַניפעסטאַציע, נײַערט אַ צוגאַביקער שעפּערישער דיאַלעקט אין אינטערפּאַלקישן לידערבאָר. סוצקעווער האָט די ייִדיש־ווערטער אויסגעטאָן פון אויפּפאַר־מירטער לעקסיק און זיי געגעבן אַן אוניווערסאַלן באַטייט און זינען: ווערטער וואָס זענען געפּאַרבן מיטן ליכטיקן פּיגמענט פון אַלע שפּראַכן — די הומאַנע שפּראַך פון דער ייִדיש־ציוויליזאַציע. אַנדערש געזאָגט: אַבּרהם סוצקעווער האָט באַ־שאַפן ווערטער מיט לעבעדיקע נשמות אין זיי.

מוזיק איז אלגעמיין, פאר אלעמען, ניגון — אינטים, פארזיך. מוזיק פאר דער וועלט, ניגון פארן פאלק. אברהם סוצקעווער האט דעם ריטעם פון זיין שורה אויסגעמאסטן לויט אלע מוזיקאלישע כללים, אבער דעם ניגון האט ער אנגעשטימט פון הארץ ארויס. לפנים קען זיך דאכטן אז די צוויי עלעמענטן אין זיין געזאנג קאנפראנטירן זיך, אבער א יידיש אויער וועט באלד אויפכאפן דעם באגלייטקלאנג פון ניגון הינטער דעם קלאַ-סישן ריטעם. קלאַסיש איז דאָ ניט געמיינט אין זינען פון פארמולירטע כללים, נאר אן דעם סטיל ווי גרויסע פּאָעזיע רעפרעזענטירט זיך. די פארבענקטע לירישע טענער, הינטערן פּאָסאָד פון לידמוזיק, שאַפן די אַטמאָספּער פאַר דעם פלי פון ניגון, פאַר זיין יידיש ספּעציפּישן אויפקלאַנג.

וועט זיין ניט ריכטיק צו זאָגן, אַז סוצקעווערס ליד איז פּאָלקסטימלעך, צי מיט מינאַרע טענער פון פּאָליקישער בענקשאַפט. פונקט פאַרקערט: זיין ליד איז ניי, מיטן אימפּעט פון דער צייט. אבער אין זיין מאַדערנעם יידישן וואָרט איז פאַרניגונט אַ באַזונדערער מוזיק־קנייטש פון פּאָלקס־חן, אַ מין אַלט־נאַטיוו־שפּיל אויף אַן אינסטרומענט, וואָס נאַר סוצקעווער איז זיין מיסטער.

יעדע טעמע צו וועלכער ער רירט זיך צו, פאַרוואַנדלט ער אין מעלאָדיש געזאָנג. די קאָמפּאָזיציע פון פריידיקער נאַטור וועט טאַנצן אין ליכטיקע ווערטער, דער חורבן איז עולול צו ווערן אַ טרויער־סימפּאָגיע פון קלאַנג־בילדער. אַזוי איז זיין פּאָעמע געהיימטשאַט, וווּ די קלאַנגען שוועבן איבער די פּלאַמען, איבער די קאַנאַלן. עס איז דער קינסטלערישער דערגרייך פון סוצקעווערן, וואָס אים איז געראַטן צוזאַמענצו־שמעלצן די דינסטע ניואַנסן פון זילב מיט דעם פּינסטן אויפציער פון קלאַנג. מיר דאַכט אַז ער פרוווט אים די צוויי אויף אַזאַ אופן: דעם ניגון פון וואָרט — מיט דער־פילן, דעם קלאַנג — מיט דערהערן, און פון דעם קינסטלערישן מיזוג בויט ער זיין פּערז. די שורה ווערט שירה, שירת־סוצקעווער — דאָס געזאָנג פון יידישע ווערטער. ניט איין מאָל בלייבן מיר פאַרגאַפט פון זיין עקזאַלטירט ליד, ווי ער וואַלט אויסגע־קלאַפט אויף קלאַווישן פון געמיט די ווערטער און זיי פאַרפּישופט אין קלאַנגען: זוניק־בלענדיקע, טרויעריק־פאַרבענקטע, פריידיקע און ווייטיקדיקע, פאַרגיביקע און צאַרנ־דיקע. די סקאַלע פון מוזיקטענער, פון האַרצן און מוח אַרויס.

אַברהם סוצקעווער איז מוזיק־לידיש מיט זיין גאַנצן וועזן. ער איז דער צוזאַמענזינג פון ווערטער, וווּ מען רירט אַן אַ שורה, טוט זי אַ קלונג מיט צאַפּליקע טענער. אויב מוזיק איז די שפּראַך פון דער נשמה, איז סוצקעווערס נשמה פולה מוזיק. פאַר וועמען די מוזיק־שפּראַך איז פאַרשטענדיק, איז עס אַן איבערלעבונג פון גייסטיקער דערהיי־בונג צו ווערן ליד־שיפור מיט זינע שורות, צו שטייגן אויף זיין פּאָעטישן לייטער פון קלאַנגען. וואָרעם ער האָט די קלאַנגען געגעבן עכטיקייט, ווי עכט ס'קען זיין סיי אמתער טרויער, סיי הערלעכע פרייד, ווי גרויס ס'קען זיין דאָס לעבן, און ווי מיסטיש דער טויט. די אַלע ליריש־צאַרטע פּילונגען און חושיקע שפּירונגען האָט ער אין סטראַפּעס פאַרמוזיקט און פאַרניגונט. עס איז דער ברכה־קוואַל, וואָס נערט די וויזיע און דעם חלום און די האַפענונג פון אַ פּאָעטיש־שענערן מאַרגן פאַר אַלע מענטשן.

די ערשטע יארן פון זיין שאפן האט סוצקעווער געחלומט מיט נאטור־פארבן: וואלד און בוים, בארג און פעלד, זון און ליכט, במילא איז די דיכטעריש־וויזיאָנערישע קראפט געווען קאָארדינירט מיט די־אָ נאטור־דערשייַנגען און סובאַרדינירט צו דעם עלעמענט פון מאַטעריע. דאָס האָט באַשטימט זײַן טעמאַטיק־אויסקלייב: ערדישע שייַנקייט און אירע ליכט־קאָלירן. אויף דעם אופן מאַניפעסטירן זיך די וויזיעס און די חלום־זענינגען אין יסודות פון באַשאַף. ס'איז דער פּאָעטישער נשמה־באַריר מיטן לעבעדיקן חומר: גייַסטיקע ערד וווּ סע וואַקסט לויטערע פרייד און געלייטערטער טרויער, וווּ סע שפּראַצט דער אייביק־מענטשלעכער חלום פון גאולה.

אַ טאַטאַלע איבערקערעניש קומט פאַר אין יונגן סוצקעווער, ווען ער ווערט אַרײַב־געשלידערט פון דער פאַרביקייט פון דער נאַטור אין דער שטאַרביקייט פון מענטש, פון דער צעזונדיקטער סטראַפּע אין דער קאַשמאַרישער קאַטאַסטראַפּע, פון היים אין געטאַ. דאָ דערפילט ער מיט אַ מאַל די ווייען פון אַן אַנדערשדיקער נאַטור, דערזעט דעם מעטאַמאָרפּאָז: מאַסקעס פון לעבן און טויט. דער מאַרגן איז דאָ פאַרשטעלט מיט אַ וואַנט פון אומקום, מיט קבֿרים, פּאַנאַר. דער חלום צינדט אַן פּונקען פון ווידער־שטאַנד, פון קאַמף קעגן שונא.

סוצקעווערס ליד טוט זיך פּלוצלינג אַ קער צו אַ נײַעם ווענדפּונקט. ער ווערט דער שעפּער פון אַן איינציקאַרטיקן און איינמאַליקן ליד, וואָס זײַן שרעק־חלום איז די דע־מאַנישע וואַר. נאָר מער נאָך, ווי דאָס אַרײַנקוקן דעם טויט אין די אויגן, פיזיש, איז סוצקעווער, גייַסטיק, געשטעלט געוואָרן פאַרן נסיון, אַז דער חלום זאָל ניט געניזוקט ווערן אין פּראַצעס פון שאַפן — און ער איז אַרויס בשלום.

פון דעמאָלט ביז הייַנט איז זיך סוצקעווערס חלום צעוואַקסן אין אומגעהײַערע דימענ־סיעס — ער איז פאַרװעבט מיט וועלט, מיט מענטש, מיט ייד, מיט מדינת־ישׂראל. זײַן ליד איז צעשטראַלט מיט סודותדיקע סימבאָלן, מיט גלייַקע אימאַזשן, מיט פּלייקע וויזיעס. וואָס טיפּער די זענינג אַלץ העכער איר פלי, און וואָס מער קראַפט אין פּלי אַלץ נענטער צום אמת. די אַ פּונקען פון וויזיע זענען עלול זיך צו צעפּלאַקערן אין לידער־פּלאַמען וואָס זייער ליכט גרייכט די ווייטסטע מרחקים.

אַבֿרהם סוצקעווער האָט אויסגעליכטיקט דעם ברייטסטן ראַדיוס פון העלזערעֲי אין זײַן ליד און געלאָזט די וויזיע דערפּליען צום קלימאַסק. אפשר הויערט דאָרטן דער אמת, דער באַשייד פון אונדזערע חלומות. אין דעם זיגען זענען סוצקעווערס לידער איבער דער צײַט. די שטרעבונג צום אוניווערסאַלן מענטשלעכן חלום ליכטיקט מיטן אַלטן ייִדישן אידעאָליזם. קעגן אַ וועלט פון נעכטיקן מערדערישן באַרבאַריזם און הייַנטיקן פאַרפּוצטן רויען עקסיסטענציאַליזם, זעען סוצקעווערס לידער אויס ווי שייַנע שמעקעדיקע בלומען פאַר דעם מאַרגן. און הגם סוצקעווער האָט נאָך אַלץ ליב זיך צו שפּילן מיט ליכט און קאָלירן, מיט וואַלדיקס און רעגן־בויגנס, טראַגט ער אַבער, ווי דער זייער, אַ פּולן זאַק מיט גייַסטיקע קערנער — גאַט־ און מענטש־זוכעניש, גלויבן און סקעפּטיציזם און נאָך מחשבֿה־גוטיקייטן, וואָס ער שפּרייט אין די לידער און מאַכט זיי פּול מיט אידעע און אינהאַלט.

אידעע און אינהאלט

סוצקעווערס לידער וואָלטן געבליבן די מענטשליכע שורות, ווען זיי וואָלטן ניט געווען באַלעבט מיטן אַטעם פון אַן אידעע. אין בראשית־פעריאָד האָט דער דיכטער אַריינגעבלאָזן די לעבעדיקע אידעע אין די אַנטפלעקונגען פון דער נאַטור, אין אירע פאַרשיידענע וואַריאַנטן. בעת דעם געטאָ־פעריאָד, האָט געטלעכע די אידעע פון ליידן, באַפריינג און קאַמף. דער דריטער פעריאָד, ישראל, וואָס ציט זיך נאָך און וועט בלייבן דער לענגסטער, האָט אויסגעברייטערט און פאַרטיפט די נאַציאָנאַלע אידעע. די ישראל־ספּערע איז אַבער צו באַגרענעצט, ווערט סוצקעווערס ליד אויך אויסגעפילט מיט אוניווערסאַלע אידעען, מיט זיך דיכטערישן וועלטבאַנעם, וווּ די אידעע איז אַריינגעבויט אין תוכן פון ליד, ווי אין אַ פורעם. סוצקעווערס אידעע זינגט אַרויס פון ליד אין יידישע קאַטעגאָריעס, מיט לירישע טענער. ס'איז אויך פאַראַן די אינדיוידועלע בענקשאַפט, וואָס טראַגט דעם פּערזענלעכן חותם.

אַבֿרהם סוצקעווער זעט זיינע אידעען פון פאַרשיידענע ליכטווינקלעך, ווי פּראָ־זשעקטאַרישע מחשבות וואָס בלייבן אויף אין פּראָצעס פון שאַפן. דאָס זענען סובלי־מאַטן פון בילד, סופּערלאַטיוו, אַפּאַריזם, עמאַציע, וואָס באַווירקן דעם גייסטיקן פעלד, הגם די גרונטאידעע בלייבט תמיד גאַנץ. דורך דעם געוועב דער פילן מיר דעם אינ־האַלט פון ליד, בעסער ווי מיר קענען אים פאַרשטיין. דאָס לעבן און, במילא, לאַנגער קיום פון סוצקעווערס לידער איז זייער נשמה, וואָס איז באַשאַפן פון סינטעזע: אידעע און תוכן. ס'וועט נאָך קומען דער פאַרשער, וואָס וועט קלאַסיפּיצירן סוצקעווערס אינטענסיוו שפּערישן פאַרמעג און אַנאַליזירן די אידעען פון אַזעלכע דויערדיקע ווערק, די סימבאָלישע, ווי אין פּייער־וואַגן, אַדע צו דער טויב און די אינהאַלטלעך־קאַנטרעסטע, ווי געהיימטשאַט, אין מידבר סיני א"א, ווילן די ערשטע וווּ די צווייטע און אַפילו די סתם אַבסטראַקטע זענען דער סובלימירטער גייסט פון זייער יידישן אינהאַלט. אַבער ניט געקוקט וואָס אַ צאָל פון סוצקעווערס לידער האָבן אַבסאָלוט ניט קיין־יידישן אינהאַלט האָבן זיי יידישן גייסט־און־געמיט־און־פאַרב. ניטאָ אַזאָ זאָך ווי אייגענע אידעען, אין אַ וועלט וואָס איז אַלט ווי די וועלט, האָט סוצקעווער די אידעען פון זיינע לידער געגעבן אין אַ נייעם אינהאַלט, אויף זיך אַריגינעלן אופן און זיין אייגענעם אויסטייטש. מ'דאַרף פאַרמאָגן דעם קינסטלערישן כוח פדי צו איבער־שאַפן אידעען, זיי באַניצען, זיי פאַרפלאַנצן אין יידישן באַדן — דאָס איז דער זכות פון סוצקעווערס פּאַעזיע.

זיינע גרויסע לידער זענען אַבער די, וווּ די נאַציאָנאַלע אידעע איז די לעבעדיקע נשמה זייערע. זיי צאַפלען מיט אַ כּישופּדיק פּאַלקישן צייטער פון הינטנצייטיקע הימענס פאַרן לאַנד ישראל, און אין זייער הינטערגרונט ניגונט, אַלט־און־ווייט, די ווילנע־בענקשאַפט. סוצקעווער האָט צוריק אויפגעבויט, מיט די איינלסטע טענער און אין די פּראַכטיקסטע פאַרבן, די געוועזענע היים פון זיין יונגשאַפט. די ווילנע־לידער וועלן בלייבן אַ קליינער באַזונדערער אוצר אין דער יידישער פּאַעזיע. די ישראל־לידער, וואָס זענען שוין געשריבן און וועלן נאָך געשריבן ווערן, וועלן זיין די מאַסיווע ישראל־אַנטאָ־לאַגיע. זייער קינסטלערישער ווערט וועט געזען ווערן פון אַ ווייטערער פּערספּעקטיוו.

סטיל איז די ברכה פון שעפער. ער טוט אים אַרײַן אין אַ קינסטלערישן פֿורעם, אויף צו מאַכן דעם מאַדעל פֿאַר זײַן ווערק. אָבער דאָס אַלײַן איז נײַט גענוג. פֿדי צו קאָנס-טרויִרן אַ גוט ליד, למשל, מוז מען אַרבעטן מיט אײַגנס, דאָס מײַנט, האָבן אָן אײַגענעם סטיל, סוצקעווער האָט עס. און נאָך עפעס, וואָס גײט צוזאַמען מיט סטיל, דעם חוש פֿאַר פֿאַרעם. מײַר דאָכט, אַז ווי נאָר סוצקעווער זײַגט צוזאַמען די ווערטער, גײסן זײ זיך אַרײַן אין אַ פֿורעם וואָס איז תּמיד גרײט אויפצונעמען דעם חומר. אַ מײַסטער פון ווערטער קען באַרגן ווערטער און אַפֿילו צוזאַמענקלעפּן פון האַלב-הלוואַה-האַלב-השפּעה אַ סטיל אויף קרעדיט, אָבער דער וואַרטמײַסטער טראַגט זײַנע אוצרות מיט זיך און גראַבט זײ אַרויס פון אײַגענע טיפּן. מיט דעם איז סוצקעווער דער וואַרטמײַסטער פון ייִדישן ליד. ער האָט אַרײַנגעבראַכט אין זײַנע לידער נעאַלאָגזמען, גראַמען און אַסאָנאַנסן, וואָס די קריטיק האָט אויפגעכאַפט ווי בליציקע נײַקײטן, אוניקומס, אויסנעמיקע ווערטער. בלײַבן זײ נײַט בלוזי ווערטער, נאָר קײטלען זיך צוזאַמען אין באַזעגלעכן צונויפבינדן פון שורה, אין איר רײַטישן צונויפקלאַנג, אין פֿאַרעם און פֿאַרב פון בילד — און אַלץ צוזאַמען ווערט דער קנין פון פֿאַעט, דער סוצקעווער-סטיל. סוצקעווער האָט געשאַפּן אַ סטיל פון אַ וואַרטמײַסטער, וואָס האָט זיך אַרויסגעקעגן-טיקט מיט זײַן באַזונדערקײט און דײַנאַמישקײט. באַזונדערקײט, אין אַלע אַספעקטן פון שאַפּן, מיט דער קינסטלערישער עקשנות צו זײַן אַנדערש, אַרײַגעל. די דײַנאַמישקײט מערקט מען אין דער אַנוואַקסנדיקער קראַפּט, אין פֿראַצעס פון שאַפּן, הן סטיליסטיש והן שפּראַכלעך. פֿאַרפֿײַערן און אויסשליפּן אַ סטיל, בײַז צו אַ געוויסער מדרגה פון שלמות, קען נײַט געטאָן ווערן מיט פֿאַרלײַגטע הענט: מ'דאַרף זוכן, פֿאַרשן, פֿאַר-בעסערן — און סוצקעווער האָט עס אומדערמיטלעך געטאָן אַלע יאָרן. ווען מײַר גײַען פון ליד צו ליד, זעען מײַר מיט וואָס פֿאַר אַ זאַרגעוודיקײט און אײַדלקײט וואַרט צו וואַרט איז צונויפגעבויט. אַזוי פֿאַסט ער אַרײַן ווערטער, ווי דײַניקע בריילאַנטלעך אין ליד, און דער סטיל בליצט פון אַלע ווינקלען. און ווי סטיל, דער ברייטער שטראַם אין סוצקעווערס ווערק, אַזוי אויך דער בײַשטראַם פון ייִדישן נוסח, ווי נײַגון אין מוזיק, ס'איז אַ גרויסער סטיל, וווּ ייִדיש ליכטיקט אַרויס מיט באַזונדערע חנען און פֿאַרבן בנוסח סוצקעווער — נוסח ווי אַן אַרגאַנישער קאַמפּאָנענט פון אַלגעמײַנעם סטיל. אַזוי איז סוצקעווער אויפגעשטיגן ווי דער מײַסטער פון ייִדישן ליד. אַז מײַר שטודירן זײַנע ווערק, ליד נאָך ליד, דאַכט זיך אַז סוצקעווער לויפט אין אַ געוועט מיט זיך אַליין, צום אַרײַן, אויף די אײַגענע לידער-שטאַפלען. ער יאָגט זיך פון סטיל-ראַפּינירטקײט צו פּערפּעקציע, פון שפּראַך-המצאה צו לשון של ווונדער, פון קלוגן אויפבליץ צו געליי-טערטער חכמה. ס'איז אינטערעסאַנט נאָכצוקוקן מיט וואָס פֿאַר אַ פּליניקײט סוצקע-ווער פּישופּט אַרויס נײַקײטן — אין סטיל און פֿאַרעם, צו זען ווי ער פֿאַרמעסט זיך קעגן נעכטן, אַרײַנצושפּרינגען אין מ א ר ג. ס'איז לידוונדער וואָס איז געוואַקסן פֿאַר אונדזערע אויגן, ווי די מאַגישע פּלאַנץ אין דער באַקאַנטער קינדער-מעשהלע. אַבֿרהם סוצקעווער און זײַן ליד זענען נאָך אַלץ — קורץ נאָך זײַנע 70 קער — אין פּערמאַנענטן קינסטלערישן אויפשטייג, און די ברכה פון ייִדיש.

בלאנדער באגינען *

אברהם סוצקעווער האט אריינגעפלאטערט אין דער יידישער פאָעזיע ווי אַ זוניקער יונגער זינגפויגל. זײַן בלאַנדער באַגינען האָט אַ כּוואַליע געטאָן מיט געזאַנג, זיך אַ צינד געטאָן מיט אַן אייגן ליכטפּלעמל — אַ באַגינען פאַר זיך. און ס'איז באַלד קענ-טיק געווען אַז ער איז בלאַנד־זוניקער פון אַלע אַנדערע דיכטערישע באַגינענס אין יענער צײַט. די בלאַנדע „פאַרב“ איז דעמאָלט געווען אין מאַדע, ווי אַ חך־פינטל אויף דער יונגשאַפט פון די דיכטערס וואָס האָבן זיך געיאָוועט אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אין צוויי פאַראַלעלע קאָלאָנעס האָבן זיי מאַרשירט, די יונגע פּאָעטן: איינע — אויף די באַריקאַדעס, אַנצוצינדן די וועלט מיטן פּרייהייטפּלאַם; די צווייטע — אַן אינדיווידואַליסטישע, וואָס האָט אירע בלאַנדע טעג פאַרברענט אויף אַש, און אַוועקגעלאָזן מיט חלום־רויך אירע בענקשאַפטן.

אין דער אַ בלאַנדיקייט האָט זיך סוצקעווער באַלד אויסגעטיילט — נײַ און אַנדערש. מהאי טעמא האָט אים די אַקערשט אויפגעקומענע שרײַבער־גרופּע, „יונג־ווילנע“, — לויטן עדות־זאַגן פון זײַנע יענצײטיקע חברים — ניט געוואָלט אַקצעפּטירן ווי אַ מיטגליד. אָבער ס'איז געווען די טראַגיקאַפט פון גלייבן אין די אייגענע כּוחות, וואָס קיין באַשלוס האָט ניט געקאַנט אַפּשוואַכן. מיט עקשנותדיקן דראַנג האָט ער זיך געריסן צו דער וועלט, וואָס איז פאַר אים אויפגעגאַנגען פריש און נײַ. „קוק זיך אײַן אין דעם געבורט פון וועלטן!“ האָט ער זיך אַליין אויפגעפאַדערט. פאַרכאַפט נאָך פון יוגנטלעכער דערוואַכונג, האָט ער ניט געהערט ווי די זײַלן פון דער וועלט הייבן אַן זיך טרייסלען (ס'איז געווען 1935), נאַר ער האָט גאַר דערזען און דעהערט אַ נײַעם ווונדער, ווי „גראָזן פּלאַפּען, וואַרצלען לאַכן, הימלען העלן“. (פּוֹל, ב' 1, ז' 28).

זײַן ריטמישע שורה האָט גערעדט מיט אַ צעיונגטער שפּראַך, באַשאַפן נײַע אימאַזשן, פּינן געפּרעסטע בילדער — צוויי ווערטער אַ בילד. ער האָט באַרירט די ווערטער, ווי מיט די שפּיץ פינגער, איידל, באַזאַכט. דעמאָלט, אין בראַשית פון שאַפן, ווען די ערשטע שפּירונג פון „בלאַנדן יום־טובֿ“ האָט געוועקט סוצקעווערן, „ווי אַ גילדן גלעקעלע“, איז געשלאָסן געוואָרן דער בונד פון שפּראַך און נאַטור:

און די טויזנט שטילקייטן באַזונדער
ריידן אויף דער בלאַנדער שפּראַך
פון זאַנגען.
(דאָרטן, ז' 28)

* פּאָעטישע ווערק, באַנד איינס, ז' 23—90.

זאנגען און יידיש לשון — ביידע זענען געוואקסן אין גאלדיקן טאל פון סוצקעווערס לידערהיים, ווו "א פאסטעך זינגט א פויגלשע מעלאדיע / דורכן טאל / און זיך ליד האט אלע זיבן חנען". (דאָרטן, ז' 28).

סוצקעווערס ליד האט זיך געהנדלט צו דער נאטור, ווי א פארליבט יינגל צו זיך מיידל. דאס ליד האט גערניפט, ווי "די זאנגען (וואס) זענען נאך מיט ערד פאר-דעקט". (דאָרטן, ז' 28). די יוגנט-טענער האבן מיט ליכטיקן גלויבן געקלונגען. און סוצ-קעווער האט דערפילט, אז אין אזא יונגער וועלט לאזט זיך צעבייטן ברויט אויף גלויבן — וואס קאמפענסירט פאר אלע מאטעריעלע עשירותן:

מיט מאַרגנטריט אַ וואַנדערער קומט אָן.
איך גיב אים אַפּ מיין לעצטן שטיקל ברויט
און פון זיין וואַנדער-טאַרבע נעם איך — גלויבן.
(דאָרטן, ז' 29)

מיט אַט דעם ערשטיקן יוגנטלעך-אויפגעוועקטן גלויבן האט זיך סוצקעווער געגרייט צום יום-טוב פון זיך ליד, וואס האט זיך אין דער נאטור און מיט דער נאטור צעבליט:

איך וואָס אַראָפּ אין סאָזשקע
פון זיך די בלאַע נאַכט
און גרייט זיך צו דעם יום-טוב
פון באַגינען.
(דאָרטן, ז' 29)

אַברהם סוצקעווער האט ניט אַנגעצייכנט אַ קרייז אַרום זיך, ווי זיין שעפּערישע טערי-טאַריע. די גאַנצע וועלט איז געשטאַנען פאַר אים אַפּן און ער האָט זיך געריסן -ווי-טער פון די דלד אַמות- (דאָרטן, ז' 23) פון דיכטערישער ענגשאַפט. ער האָט געפילט אַז ער טאַר זיך ניט פאַרגראַבן אין זיך, ניט אויף איין אַרט בלייבן. ס'איז אויפגעקומען די אַמביציע פון ווייטער, ווו עס "שפּרייטן זיך פּונאַנדער פּאַנאַראַמעס פון גראַניט". ס'האַט געצויגן דאָס "קלעטערן אַרויף", ס'האַבן געלאָקט די נאָך-אוימבאַקאַנטע גע-טער פון פּאַעזיע:

נעם איך קלעטערן אַרויף. איך קלעטער
איבער פעלדזונשטיגן ביז איך גרייך
צו די בלאַע בראַשיתדיקע געטער
אַק דער הייך.
(דאָרטן, ז' 23)

און די געטער האבן אים אויפגענומען אין זייער אַלימפישער "הייך". ס'איז געקומען דער "עקסטאַז פון מיין באַרייר", און "פול מיט גליק" פון דער דערגרייכונג, ווערט ער "באַוועלטיקט" פון דער אייגענער גבורה, וואס "כ'האַב אַרײַנגעבלאַזן היינט מיין ווילן"

אין גראַנטי...“ (דאָרטן, ז' 23). אַז ער האָט שוין באַהערשט די מאַטעריע, גייט ער אַראָפּ צו דער רעאַליטעט — „נידער איך פון פעלדז אויף דר'ערד אַרונטער / פול מיט גליק“ (דאָרטן, ז' 23). און ווידער שפּאַנט ער „מונטער“.

דאָס איז סוצקעווערס מונטער געזאַנג, וואָס האָט ניט געשמאַכט און ניט געוויאַנעט מיט די באַקאַנטע בענקשאַפטן פון ייִדישער יוגנט, מיט וועלטשמערץ און אומגעזעהיילטע ווונדן. פון זיינע סאַמע ערשטע לידער אַנטפלעקט זיך דער עלעמענט ליכט ביי אים. ער איז באַוווּסט פון אייגענעם כּוח, וואָס שפרודלט אין אים: ווי

אַ קוואַל, פונעם ערדישן האַרץ אַרויס —

רײסט זיך מײן לעבן צו ליכטיקייט.

(דאָרטן, ז' 24)

נאָך מער האָט די ליכטיקייט מיטגעריסן סוצקעווערן. ס'איז געוואָרן דער שעפּערישער פיגמענט, אין אַלע פאַרבענקטע קאַלירן, אין זײַן בלוט. אַפילו דאָס עצבות ביי אים האָט פאַרמאַגט מער ליכט ווי שאַטן. אַזוי ווערן סוצקעווערס לידער געבוירן במזל אור, ווי דער יסוד־היסודות פון זײַן געדאַנקען־וועלט וווּ לעבן איז ליכט. און ליכט מיינט זײַן, זען, העלען. דאָס ליכטיקע לעבן איז דער סאַמע פּאַזיטיווסטער באַגריף אין זײַן פּאַעטיש־אידיעישער וועלט. אַפילו די לידער פון אומקום, אין זײַן געטאַ־תּקופה, האָט ער באַשטראַלט מיט ליכטיקייט, ווי אַ באַיאָנג פון לעבן און האַפּן. און נאָך מער — פון זײַן ערשטן ליד ביז אויף הײַנט אַרבעט ער מיט אומדערמידיקן אַנט־שטרענג אויף דעם פּערפּעקציאָניסטישן צוזאַמענשמעלץ פון ליכט־און־וואַרט, וואָס דאַרפן מיט זיך פאַרשטעלן דעם חיוניקסטן עקוויואַלענט פון לעבן — גײסט און קיום; ביידע צוזאַמען שטעלן פאַר, אוניווערסאַל, דעם קרעדאַ פון מענטשנס אַלע שטרעבונגען — דערגײן צום אמת. אַודאי האָט דער אַ ליכט־פענאַמען אַנגעפילט סוצקעווערן מיט דעם ספּיריטועלן כּוח צו „מאַכן“ זינגעוודיק די אונטערערדישע קאַ־נאַלן, זיי צעברויון מיט לעבן, אין פנים פון טויט, און אַרויסקומען פון דאַרטן גע־שטאַרקט און זיכער אין נצחון.

ער האָט זיך שפּעטער אַפילו דערטראַכט צו אַזאַ טויט, וואָס וועט ביי אים לעבן. ער פאַרניינט די מעלאַנכאָלישע פּילאַסאָפּיע פון טרויער און פאַרגײ, אויף איר אַרט קומט אויפליכט און אויפגיין, ווי די קערנער אין פעלד וואָס גײען צוריק אויף אין זון נאַכײַ צעפאַל און צעפּויל. על־כּן קאַן ביי אים אַפילו אַ קבֿר זײַן ליכטיק־פאַרביק און אויסגעבעט מיט פלושענער צאַרטקייט. טויט איז די פאַרשטילטע שטומע רו, וואָס געבוירט לעבן אין אַלע זײַנע פאַרמען. מיטן ליכט־עלעמענט אין סוצקעווערס פּאַעזיע, באַשטעטיקט זיך דער באַוויזן, אַז אין זײַן אימפּערע לי די ש פאַרגײט קיין מאַל ניט די זון. אַפילו די בענקשאַפט צו „באַשאַפּונג“ מוז זײַן ליכטיק. סוצקעווער האָט זיך ניט געצערטלט, ווען ער איז איבערגעאַנגען צום געזונטן אַקטיוויזם פון „פאַרקאַ־שערטע אַרבל“, ביים שאַפן זײַן „זינגעוודיק ווערק“. פון אָנהײב די 30קער יאָרן עדיהום איז ער פולו וגופו אַרײַנגעטאַן אין דער ליטעראַרישער האַרעוואַניע, וואָס האָט אים אַוועקגעשטעלט ווי איינעם פון די אינטענסיוו שעפּערישסטע פּערזענלעכקייטן אין דער מאָדערנער ייִדישער פּאַעזיע — אויב ניט דער שעפּערישסטער, אין אַלע זײַנע.

אַבְרָהָם סוצקעווערס ערשטער שאַפּונג־פּעריאָד איז געווען אַ דירעקטער רעאַקטיווער אַפּלאַנג אויף אומגעריכטע נאַטור־בייטענישן. ווען ס'טוט אים "פּלוצלונג באַפּאַלן דער ווּנדער פּון העלן געשען", שטעלט זיך צוזאַמען די פּראָגראַם

פּון שטראַלכעלעך, קלאַנגען, סיגנאַלן,
פּון זעונגען, זוניק געזען
(דאָרטן, 1, 25)

די נאַטור־דערשייַנונג ווערט דער בולסטער סימל־היפּר פּון זײַן פּאַעזיע. ער גרונ־טעוועט זיך צו דער טאַפּעלער "באַשאַפּונג", פּון קרעאַטיוון איך־און־נאַטור, וואָס ער זאָגט עס דורך אַ סימבאָליש־אימאַזשינירטן פּאַרגלייך: "כּוואַרצל זיך אַיַן אין דער שייַנקייט / אַזוי ווי אַ בוים אין געבליי". (דאָרטן, 1, 25). דער אמת אָבער איז, אַז ער האָט דעמאָלט מער געפּלאַטערט פּון איין ליד צום אַנדערן, ווי געוואַרצלט אין זיי. און אַט דאַכט זיך אים גאַר, אַז ער איז שוין "אַן אויפגעבליטער אין מיין גאַנצער גרייס" און "פאַרשטאַכן מיט געזאַנגען ווי מיט פּיערדיקע בינען" (דאָרטן, 1, 27). די יוגנט האָט געשפּראַצט און טריומפּירט: "ס'אַטעמען היימישע פעלדער מיט האַניק פּון יוגנט", (דאָרטן, 1, 30). אויף דער דלאַניע זענען געלעגן אַלע סימנים פּון בענקשאַפט, ווי געזען אין קרישטאַלענעם צויבער־קילעך פּון אַ טרעפּערקע: "אַ וועג. / אַ פעלד. / אַ צאַפּלדיקע לאַנקע. / געהיימע טריט פּון הונגעריקע וואַלקנס". און ס'קומט די פּראַ־גע: "ווי זענען די הענט, וואָס שאַפּן ווּנדער?" פּאַלט כמו גורלדיק דער ענטפּער:

אַ לעבעדיקע פּידל איז אויך פּאַראַן.
(דאָרטן, 1, 31)

אַז ס'איז שוין פּאַראַן אַז ווּנדערלעכע פּידל, "איז וואָס זשע בלייבט צו טאַן אין אַט דער שעה", אין אַ "וועלט" פּון "טויזנט פּאַרבן ? / ס'ידן צונויפקלייבן אין טאַרבע פּונעם ווינט / די רויטע שייַנקייט" ? שטאַפט ער טאַקע אָן די טאַרבע מיטן גאַנצן דיכטערישן רעקוויזיט. אין לעצטן אויסקלאַנג קומט אַפּילו אונטער "אַ עלנט ווי אַ באַרג", הגם אויף די זעלבע "היימישע פעלדער" האָט ער זיך ערשט פּאַרשוואַרן קעגן: "הילכיקער, שטאַלענער טרויער! איך וועל דיך פּאַרגעסן". (דאָרטן, 1, 30).

□

אויב אַ לייענער פּרוּווט גיין אין די לידערטריט פּון זײַן פּאַעט, ווערט עס אַן אומגע־וויינלעך פּאַסצינירנדיקע שפּיל, ווי אַרײַנגעדרייט אין אַ כּישוף־ראַד. מ'דאַרף באמת ליב האָבן דעם פּאַעט און זײַן פּאַעזיע, כדי נאַכגיין "ווי עס ברענט דער שפור פּון מײַנע טריט". גייען מיר טאַקע אויף די דאָזיקע לידערשפורן. די לידער פּאַרכאַפּן אַלץ מער, און מיר פּרוּווט אַרײַנבליקן פּון הינטער די שורות אין לעבן, דענקען, געמיט, חלום און ווייזע פּון אַבְרָהָם סוצקעווער.

אַזוי ווערט אַלץ קלאַרער דער סוצקעווער־גאַנג אויף זײַן אַנהייב וועג, און שפּעטער — די ברייטערע וועג פּון זײַן פּאַעזיע. און אַט בלייבן מיר שטיין פּאַר אַ ליטעראַרישן

די ערשטע פון דעם זשאנער, "דער פויגל און די האַנט", (דאָרטן, ז' 34), ווייזט אויס ווי אַן עקספערימענט, וואָס איז אַהער אַרײַנגעפאַלן בהיסח־הדעת. אָבער גראַד דער דאָזיקער אָן אזוי גערופענע פּאַעמע אין פּראָזע.

די ערשטע פון דעם זשאנער, "דער פויגל און די האַנט", ווייזט אויס ווי אַן עקספע-
רימענט, וואָס איז אַהער אַרײַנגעפאַלן בהיסח־הדעת. אָבער גראַד דער דאָזיקער
"צופאַל" האָט סיגנאַליזירט צו מיין אויפּמערק אויף יאָרן שפּעטער, ווען אַברהם סוצ-
קעווער האָט אויפגעלויכטן מיט מיסטעריש-בריליאַנטענע פּראָזע־שטיקער אין זעלבן
נוסח. הינטער די קיים 30 שורות, זעט אויס, איז שוין געווען פאַרבאָרגן די צאַפּלדיק-
אימפּולסיווע קראַפט, וואָס האָט אין די שפּעטערדיקע יאָרן אַרויסגעבליצט מיט אַ
מערקווערדיק ליכט: גרינער אַקוואַריום א"צ דערציילונגען (צו וועלכע מיר וועלן
נאָך דערגיין אויף דעם פּאַעס וועג, אויף וועלכן מיר לאָזן זיך). די סקיצע, "דער
פויגל און די האַנט", איז אַן ספּק דער אויסטערלישער פּאַרלויפער צו אַלע שפּע-
טערדיקע ווערק פון דעם זשאנער, און אַן איבעריקער אַנדייט אויף דער גראַדליני-
קייט און גאַנצקייט פון סוצקעווערס שפּערישן וועג.

פּאַעזיע פאַר סוצקעווערן דעמאָלט איז געווען "די פּייער־שיינקייט" פון דער נאַטור.
און וואָס מער ער איז געקומען אין באַריר מיט דער זינגעוודיקער פען, איז די גליי-
ביקייט געוואַקסן. אַן אַנגעלאַדענער מיט מוט און וואַקסנדיקן אַפּטימיום, אַז ער וועט
די פּליגל ניט פאַרברענען אין געפּלי.

ווי דער ליגט די ערד אין פּייער־פאַרבן.
ס'איז פּרייער האַרבסט. עס זינגט די פען: ס'איז שייך!
די פּייער־שיינקייט שמעקט מיט ריפּע גאַרבן,
אין פּייער־שיינקייט וואַנדערט מיין געביין.

און ער פאַרענדיקט דאָס ליד אויף אַ יובלדיק פּערזענלעכער נאַטע:

ווי די ערד, מיט פּרוכטן און מיט קאַרן,
איז איצט ריפּע מיין לעבן און מיין פען.
(דאָרטן, ז' 35)

די אַ פּריידיקע דערקענטעניש פון זיין ריפּקייט און דערפאַלג האָט אים אויך געפירט
צום "פאַרמעסט" מיט זיין אַביעקט: ווער קאָן מער געבן? די נאַטור — שפּעדיק,
סוצקעווער — שעפּעריש. אַן ספּק איז די נאַטור, וואָס דער דיכטער שעפט פון אירע
קוואַלן, אַ סך שטאַרקער פון אים, זי קאָן דערפרייען אָבער זי קאָן אויך צעברעכן.
אַט איז שוין זיין "זוניק לעבן" וואַלקנדיק און "ביז צום געפּלאַץ דאָס געפּיל אַנגעצויגן".
ער איז אַנטווישט, און "ס'איז ניטאָ קיין באַהעלטעניש" ווען אַלץ פאַרראַט. אַפּילו

פּרייהייט און גלויבן — צוויי העלסטע מזלות
וואַרפן מיט שטיינער מיר האַנאַראַר.
(דאָרטן, ז' 36)

אַבֿרהם סוצקעווער זוכט אין עפעס אַ טרייסט. צום ערשטן מאל, דאָכט מיר, גיט אַ שטאַרקערן ציטער מיט אָפּנקייט זײַן שורה: "גוט נאָך, וואָס צאַרטע אַרעמס דער־פרייען, לײַכטן אין שײַנקײט". מיר דערפרייען זיך צו געפֿינען אַזאַ שורה בײַם פּאָעט, וועלכער האָט מיט כּמו־בוירישער פרומקײט פּאַרמאַסקירט די עראַטישע צאַפּלענישן הײַנטער די שורות, הײַנטער סײַמבאָלן און סופּערלאַטיוון. אפשר איז עס גוט געווען פּאַר דער רײַנער קונסט, אָבער פּאַרן לײַענער איז מער נאַטירלעך צו זען פּון צײַט צו צײַט דעם מענטש אין פּאָעט. אָבער סײַ זוי איז סוצקעווערס ערשטע ליבע די שײַנקײט, וואָס איז אַלמענטשלעך.

ער זינגט־אויף וועגן זײַן אײגענעם קרײַז, וועגן די "גײער פּון נאַכט":

— מיר זענען אַ האַרדע פּאָעטן
פּון אַלערליי שבֿטים און לענדער.

און ס'האָט אונדז צוזאַמען
פּאַרברידערט,
פּאַרלידערט,
די ליבע,
דאָס לעבן, —
דער פּלאַם פּון די פּלאַמען.
(דאָרטן, ז' 37)

ער אַליין גלייבט קוים זײַנע פּאַרכליניעטע רײד און ס'טוט זיך אַ רײס די פּראַגע:

— זענט איר וויזיע צי וואָר?

— מיר זענען דאָס רײטע געשפּענסט פּון אַ דור.
(דאָרטן, ז' 38)

דער אינסטינקט האָט אים מסתּמא דעמאָלט אונטערגעזאָגט די צוויי ווערטער "רײטע געשפּענסט", וואָס איז לכתּחילה געמײנט פּאַזיטיוו. די צײַט האָט אָבער דעם אַ ס״פּערלאַטיוו איבערגעמאַכט, פּשוטו כּמשמעה, אין זײַן באמת געשפּענסטיקן באַטייט. מע מעג אָננעמען אַז פּאַר דעם קאָנטערעוואָלוציאַנערן "געשפּענסט" וואָלט סוצקעווער שפּע־טער טײַער באַצאָלט, ווען ער בלײַבט חלילה מיט דער "האַרדע פּאָעטן" (אויך נעגאַ־טיוו), וואָס זענען פּון "אַרום די פּײַערן" אַרײַנגעשלידערט געוואָרן אין ברענענדיקן פּיסק פּון רײטן געשפּענסט. סוצקעווער האָט כּמעט נײַט פּון דעם מײַן לידער, וואָס דאַרפֿן זײַן פּאָעטישער צינדו צו עפעס אַ רעזשים אָדער אַן אידעע. ווייל תּוך־כּדי־דיבור — טאַקע אין קומענדיקן ליד — געפֿינט ער אויס, אַז די "אידעע" וואָס האַלט זיך אין גרויסן, כּאָמט "פּאַל און קוש דעם שטױב פּון מײַנע טרײַט", איז נײַט קײַן באַשטענדיקע:

אלע נאכט איז מיר דיין וועג אן אנדער...
ס'בייט זיך דיין געדאנק ווי די נאטור.
(דארטן, ז' 39)

אין יענעם זיך כסדר טוישנדיקן רעזשים, אין סוצקעווערס פוילן, האט ער גוט געוואסט ווי די אידעען בייטן זיך פון היינט אויף מאָרגן. די רוסן האָבן אַן אומסימפּאַטיש זאָ-געלע וועגן אַזעלכע אידעען צעבייטער: וווּ דער ווינט בלאָזט... אָבער סוצקעווערן האָט נאָך אַלץ פּאַרכאַפּט די אידעע — „ליכטיק ווי אַ געטלעכע פיגור“. ס'איז דערפאַר ווייל זי האָט אין זיין „געוויסן אין אַ וועלט אַ נייער זיך צעשיינט“.

די אידעע איז געווען זיין אילוזאָרישע וועלט און די ערשטע יונגשאַפט פון זיין ליד. מיט אַלע פיבערן פון זיין נשמה האָט ער זי דערפילט. זי האָט זיך אים איבערגעגעבן מיט פול-צאָפּלדיקער ליבע: זאָל ער זען, זאָל ער מאַלן, זאָל ער מיין שיינקייט גע-ניסן! די ערד איז געוואָרן די „פּרילינגדיקע בייט“ וואָס האָט געבעטן:

פאַרווי אין מיר דעם שעפּערישן פּלאַקער,
וואָס איך בין לאַנג שוין אויפצונעמען גרייט.
(דארטן, ז' 40)

אַבֶּרהם סוצקעווער האָט געפילט די גרינגשאַפט פון זיין פּאַעטישן פּלי. די גאַנצע נאָטור איז ווי אַ פעדער לייכט און האָט צו זאָגן „בלויז אַן איינציק וואָרט — גלייב!“ (דארטן, ז' 41). מסתמא האָט זיך דער אומשולדיקער גלייב אָנגעהערט פּרעמד צווישן די אידעען פון זיין צייט. ער האָט אָבער געזען די נאָטור, און איז כסדר מיט געבוירן מיט „דעם געבורט פון וועלטן“. ווונדער-וועלטן. וואַנדער. זוכענישן. און אויפן עקראַן פון די לידער וואַנדלט זיין פּאַעטישע געשטאַלט, ווי מיר וואַלטן „זען“ דעם ראַמאַן פון אַ פּאַרליבטן אין דער וועלט. זיינע דעמאָליטיקע לידער זענען סערע-נאָדעס פאַר איר שיינקייט. ער איז פּאַרליבט ביז איבער די אויערן, ווי די עראַטיק וואַלט זיין סובלימירט אין דער נאָטור. דער פּאַעט-ריטער פּאַרבעט די נאָטור צום טאַנץ: „בייגעוודיקע זאַנגיקייט“, אין אַ „הימלבלאַען קלייד“ און „די אויגן — סאַמע-טענע פּרייד“. ער ווערט „אַ פּרילינגדיקער שטראָם“, און די ליבע איז „דורך אַיט-לעכן אַטאַם“ —

און מיט אַ מאַל מיר גיבן זיך אַ שטורעמדיקן טראַג
דורך גרויסע וועלדער טונקעלע — אַריבער נאָכט און טאַג.
(דארטן, ז' 42)

איז דער טאַנץ דערווייל אַ נאַטורישער, אָבער דורך אַ דין שפּעלטלעע בליצט אַריין די וויזיע פון מאָרגנדיקן שטורעם און טונקעלע וועלדער. די נאָטור פון „האַרבסטקע טענץ“, ביי סוצקעווערן, איז אויך פּאַרליבט. זי וויינט ניט מיט טרערן אויף די שויבן, רייסט ניט די קאַפּאַטע און בראַדזשיעט ניט מיט פּאַרלאַטעטע שטיוול אין בלאַטע, נאָר זי פּראַוועט גאָר אַ ליבעשפּיל:

אויפן פעלד — א העלער סנאפ, געארעמט
מיט א סנאפֿיכע, שפאצירט פארביי —
חתן פירט זיין פלה, ווו עס פארעמט
וואלקן זיי א נאכטלעגער געטריי.
(דאָרטן, ז' 43)

און דער שטורעם אפילו איז צאָרט און ליריש, כאַטש גיי אַרויס טאַנצן :

וואַלגערשטיינער ציטערן ווי האַרפּן,
וואַלגערווערטער שיפורן באַהאַרצט.

און ער רעדט צו זיך "שפּיל פּאַעט" — — —

יעדע שיינקייט זאָל איצט ווערן שענער,
אַפּגעקילטער אַש — אַ ניי געבורט.
(דאָרטן, ז' 44)

איצטער ווערט די שיינקייט אַרײַנגעטאַן אין גוף. דאָס עקזאַלטירטע גליק פון "גליי-
דער", ווען עס "ווערט דער הימען פון דער וועלט דערקענט" און "עס ברענט גייסט
און קערפער". ס'איז הודווגות און התעלות, ווי די צוויי יסודות פון קיום: "ערשטער
תענוג פון אַן אַקט". דער תענוג־ריטעם איז דער שטראַם פון לעבן, פון מענטש, פון
נאַטור. עס איז אַ מין נײַער פּאַנטע־סטישער הימען צום אַקט פון באַשאַף: דער גאַנ-
צער אוניווערס. סוצקעווער נעמט אויף מיט פולער דערקענטעניש זײַן חלק אין שפּיל.
ער טוט אַ "מורמל" זײַן "נאַמען" —

און צו אַלע ערדישע אַטאַמען
שריי איד אויס אַ גלייביקער: איד בין!
(דאָרטן, ז' 44)

אַז ער איז שוין אַזוי אינטים מיט די אַטאַמען, מעג ער זיך פאַרגינען דעם פּאַעטישן
לוקסוס: "דורכשווימען דורך סאַמע האַרץ פון אַל". ער שווימט אומדערשראַקן צום
ציל, מיט אַלע צעלן פון גופיקער אויסגערייפּטער פרייד, פונקט ווי "דאָס פעלד", וואָס
"אין פּייערדיקער פּיכטקייט שמייכלט קעגן מעסער קלאַנג און פאַרב". ער דערפּילט
דעם אייגענעם כּוח פון "פאַרנעמען" וועלטן: "פון אַ ינגל וואָקס איד אויס אַ גיבור" —
ס'דערמאַנט אַן מיטאַלאָגישן ריז, וואָס איז מיט די פּיס פאַרגרונטעוועט אין דער ערד,
און מיטן קאַפּ אין הימל:

איבער מיר — די דימענטענע וועגאַ,
לעבן מיר — מײַן לעבן, פרעמד און גרויס.
(דאָרטן, ז' 46)

דער אינטערלוד פון דער פאָעמע "האַרבסטיקע טעג" (ה קאַפּיטלעך, צו 5 פיר שורהדיקע סטראַפּעס) דערציילט, ווי "לידנשאַפּטלעך, נאַקעט קומט דער שטורעם", וואָס איז אומ- דערבאַרעמדיק און "אַלץ — ווערט פאַרשלונגען" פון אים —

אויך מײַן ליד, וואָס כ׳האַב נאָך ניט דערזונגען,
אויך מײַן יוגנט־ריח נעמט ער מיט.
(דאַרטן, ט' 47)

נאָר אויפן דיכטערס "תפילה" האָט ער קיין שליטה ניט, ווייל אויף דעם "קלעקט אים ניט קיין ווינט". אָבער אַט "נעמט דער שטורעם מיך מיט רעגנס בינדן" און אַנשטאַט דער "יוגנט (וואָס) נעמט פאַרשווינדן — אַ וואַלקן הייבט זיך אויף" (דאַרטן, ט' 47).

ס'איז דער רעגן פון שעפּערישער מזל-ברכה, וואָס סוצקעווערס געזאַנג איז פון אים געוואַקסן מיט אַזאַ גערעטעניש פון יונגע ליבעס און יונגע לידער.

סוצקעווערס פּאָעטישע פּען באַרירט אויך אַנדערע טעמעס, וואָס זענען אים נאָענט צום האַרצן. אַט, למשל, האָט ער, מיט אַ דיך־פּילעוודיקער אינטוויזיע, אַרײַנגעגעבן אין צײַ- גײַנערס מױל גורלדיקע רײד, וואָס וואַלטן געווען ווי אַנגעמאַסטן פאַר די יידן אין יענע טעג:

— העי, ברידערלעך מײַנע, איך זע ווי עס קומט שוין דער סוף
צו אונדזער צײַגײַנערשן שטאַם. און מיר ווערן פאַרזונקען
אין תהום און פאַרלאַשן צו גלייך מיט די שײַטערשע פונקען.
(דאַרטן, ט' 48)

איז דעריבער זאָל זײַן חײַ-געלעבט: "צעזעצט די באַנדורעס! צעשלײַדערט פאַר ווינטן די טעג!" — "ווייל דעמאָלט ניט זײַן וועט שוין מער קיין צײַגײַנערשער שבט". (דאַרטן, ט' 48).

הײַנט, לײַענענדיק די "שיכורע אַלטע באַלאַדע" וועגן "אַ מחנה צײַגײַנער (וואָס) זיך טוילעט ווי שעפּסן אַ סטאַדע", דערמאַנט עס דעם אײַן בלוטיקן וועג, אויף וועלכן ייד און צײַגײַנער האָבן זיך שפּעטער צוזאַמענגעטראַפן.

די גאַנצע סעריע האַרבסטידיער איז אַנגעכמורעט מיט עלנט. דערפאַר אפּשר טראַגט זיך דער דיכטער צו די הימלען, צו די טעגן, צום ריטעם פון נאָך אַ גוף, פּדי אַרויס- צוואַנגן די אײַנזאַמקייט פון ליד, ניט צו בלייבן ליגן "לעם זיך אַליין". און ווען ער פאַרקײכט אין דער "סקירדע היי", וואָס "דערמאַנט מיר אין מײַן גורל", איז ער שוין אַזוי אויסגעשעפּט און מיד — "ביז וואַנען כ׳ווער אַליין אַ סקירדע היי". (דאַרטן, ט' 49).

ער אַטעמט אײַן דעם "גערודן פון בלוט ווי בליענדיקער האַניק". די אַ חושימדיקע אַסאַציאַציע קומט אויף נאַטירלעך, ווי לעבן און ערד: "עס שלאַגט מיט הייסער לוסט דער רױער פּליין". בלוט און האַניק ווערט אַ מין רעאַליסטיק, וואָס ברענגט דעם ריח

פון לעבן און באשאף, פון געבוירן ווערן. דער שארפער כמו אומעסטעטישער קאנ-
טראסט פון די צוויי געפארטע סובסטאנטיוון ווערט פארווייט. בלוט און האניק קענען
אויך זיין סימבאלן פון קינדשאפט און אומשולד, אבער מיטן ריח פון "גרינער צייט"
ווערט עס אלץ פארוינגט. די קאמפלעקסן ווערן נאך מער קלאר: "איך שפיר
דורך זיך דעם גאנג פון בלום און קאסע". די בלום און קאסע זענען באקאנטע אלעגא-
רישע "קרויב'ים", אויב בלוט קען שמעקן ווי האניק, אין חושמדיקן אויפנעם, קען זיך
"מזבח פון פארבן, ריחות", פארוואנדלען אין א סימבאל פון דיכטערישער גלאריע,
פונקט ווי די איבעראנדערשונג פון ווערן "אליין א סקירדע היי". דאס זענען חלומות
אויף דער וואך. ווען מיר נעמען אוועק די שלייערן פון מעטאפאר און סימבאל, ווערן
זיי רעאליסטיש.

אברהם סוצקעווער האט דעמאלט געוואלט "אוועקגיין". ער האט געגלייבט אז אלץ
וועט מיטגיין — דאס "ליד" און דער "דאך" און אפילו

דער גורל וועט נאכגיין א היימיש געטרײער
דורך וואלקנס, דורך טייכן, דורך שטורעם און פייער
אין צוקונפט אריין.
(דארטן, ז' 50)

ס'איז שוין אבער געווען צו שפעט. די "צוקונפט" האט שוין געהאט אויסגעברייט אין
פינצטערן טראכט די זימען פון רציחה, וווּ מזבח און בלוט וועלן באַלד ווערן די
פראקטישע וואך. ס'איז ערשט געווען 1936. ביי סוצקעווערן האט זיך ערשט אנגעהויבן
דער בלאַנדער באַגינען, און ער האט ניט געקענט רעזיגנירן פון זיין
ליכטיקייט באַרוף:

איך דו, וואס אין דיין טיפעניש גייט אוף
די ערשטע ליכטיקייט פון דיין באַרוף.
(דארטן, ז' 51)

זינגט ער צו זיך א ליד: "צו מיין געבוירן-טאָג". נאָר ער האט אויך געזען די צייט
מיט ליכטיקע אויגן, ניט פארפאָעטיזירט. ווי די "צוקונפט" וואַלט זיך דורך נאכט
אויסגעקלאַרט, רעדט ער שוין צו זיך וואָרענענדיקע רייד:

נייט קיין פאָווע איז דיין דור, מיין ברודער,
נאָר זונפאַרגאַנג אויף שטורעמס האַריזאָנט.
(דארטן, ז' 51)

ס'איז אַנגעלאָפן די עפאָכע פון זונפאַרגאַנג. פון יענער זייט גרענעץ האט שוין די
"נאכט פון לאַנגן מעסער געשפריצט מיט יודענבלוט". סוצקעווער האט שוין באַמערקט,
אז "די וואַלקנס רובד אַרום — דאָס זענען די אילויעס, פול מיט גרויל", האט ער
געזוכט צו זיין אַנדערש — ער האט "פאַרב פון דינע טרויערען", און געמיינט אז
"דאָס איז וויל". גיין "אַנגעטאָן אין קלאַנגען" האט געזאָלט זיין אַ מין קאָמפּענסאַציע.

ער האָט זיך געמוטיקט: "צערניס די נאכט, וואָס פלעכט פאַר דיר אַ תליה-שטריק פון שטערן", אָבער ער האָט שוין מער ניט געקענט צערניסן די נאכט. די שטימונג פון 23 יאָריקן פּאָעט איז געווען קעמפּעריש, ער האָט געטראָגן מיט שטאַלץ זײַן באַרוף, ניט געקוקט אויף דעם וואָס די גרויל-אילוויצעס האָבן זיך געמערט און די שטערן זענען געוואָרן אַלץ ווייניקער. די אומגעזעענע תליה-שטריק האָבן זיך שוין גע-וויגט איבער ייִדישע קעפּ.

די פאַרקלעמטע פּאַסישטישע אַטמאָספּער פון דער דעמאָלטיקער פּוילן האָט געשטיקט די ייִדן: עקאָנאָמישער גוואַלד קעגן ייִדישע סוחרים, פּאַגראַם-שטימונגען אין גאַס, געשלעגן אין אוניווערסיטעטן מיט ייִדישע סטודענטן. אין דײַטשלאַנד האָט געבושע-וועט די נאַצישע וואַקאָנאַליע און דער מטורפּער "פירער" האָט גערעוועט מיט גאַווער קעגן אינטערנאַציאָנאַלן קאָמוניסטישן און קאַפיטאַליסטישן יודענטום. דער פּאָעט האָט דערפּילט אַז דאָס לעבן ווערט פאַרענגט און ער האָט זיך פאַרבענקט נאָך אמתער "ברודערשאַפט":

שווער איז אונדז לעבן אין טורמישע
בלוטיק-באַשטערנטע שטעט.
(דאָרטן, ז' 53)

די "תליה-שטריק פון שטערן" איז שוין געוואָרן אַ סינאָנים מיט בלוט. סוצקעווער איז אָבער געווען אַ פּאָעט און ניט קיין דיפּלאָמאַט, על-כּן האָט די אילוויצע פון גרויל זיך געקענט לייכט פאַרוואַנדלען אין דער אילוויצע פון חלום. אַט טוט ער אַ ווייז אויף "אַן ערד אַ באַקאַרנטע", אויף זײַן חלום-מאַפע. ער האָט אַ רגע געגלייבט, אָדער נאָר געוואַלט גלייבן, אַז זי "רופט אונדז, חברים פאַרצאַרנטע, ווי אַ געליבטע — אַהין". די ברודערשאַפט איז אים איצט נייטיק געווען, אויב אַפילו ווי די אילוויצע וואָס ער האָט "אייביק געזוכט..." פון "מײַן אויסגעבענקטער שבֿט דער גערעכטער":

פאַרויס — האָט אין אַ ווייזן פּערד און וואָגן
די פּרייהייט זיך געטראָגן
יונג און דרייסט.
(דאָרטן, ז' 55)

ער "דערהערט דעם מאַרש" וואָס גייט צום "זיג זי". און אַפילו "אויב פאַרראַטן האָט אַ וועלט, איז וואָס? / אָפּן איז פאַר אונדז דער מאַרגנשלאַס!" חורט זיך כּסדר איבער דער רעפּריק פון די צוויי שורות. צום סוף-ליד האָבן זיך די צוויי שורות געביטן, ווי אַ ווייזע פון אַ גורלדיקן אַנזאַג:

נאָר אַט האָט שוין די זעונג אויסגעטריפט
און מײַן שבֿט קומט ניט מער צוריק.
(דאָרטן, ז' 57)

וואס עס זאל ניט זיין די סיבה פון ניט קומען צוריק — קידוש האידעאל צי עפעס אנדערש — קלינגט עס ווי א טרויעריקע נבואה.

דער אטעם פון דער צייט האט אזוי ארום ניט אויסגעמיטן סוצקעווערן. ס'האבן שוין א בלאז געטאן אין זיין געמיט ציטעריקע טענער. די טעמעס פון שוידער — האלב אבסטרעקט, האלב רעאליטעט. אט שילדערט ער "א מענטש אזא, מיט אויגן פון א סאָווע", וואס דערווארט זיין גורל — אין טורמע — און "פאר זינע אויגן צאפלט זיך א שטריק...". די שטריק איז מער פראָזאיש ווי די "תליה־שטריק פון שטערן".

די גאנצע פאָנאָראַמע איז פאָרגליווערט, ווי ערב וועלט־אונטערגאנג: דאָס "בלוטק יינגל וואָיעט ווי א וועלפל", דער "באַסיאַק מיט רינגען צוויי אין אויער", דער "דאַרער פויער (וואָס) כליפעט פון א מאַרד" און דער "בראַנדזענער ציגלינער". אידער עס גייט אַוועק די "שטאַט אין פלאַמען", איז שוין זייער אַלעמענס גורל געחמתעט. זיי פילן עס, זיי הערן ווי "ס'איז שטיל": —

און אַ געקרייזיקטער, אין דרויסן הענגט
 דער אַוונט.
 (דאַרטן, ז' 58)

ווער האָט געקרייזיקט דעם אַוונט? אַפילו "אויב פאַרראַטן האָט אַ וועלט", האָט דער דיכטער אָפגעשיידט דעם אַוונט מיט צוויי קאַמאַס פון ביידע זייטן "אַ געקרייזיקטער", אַ מין יבדל לחיים־אַוונט, לעת הצורך וועט מען אים פון קרייז אַרונטערנעמען.

דער פּאַעט פילט שטאַרקער, ווי "די בראַנדזענע ברוסט פון דער ערד אַטעמט יאַמער־דיק אָפּ", און "אַ בלייזענע האַנט" פאַלט אויף אים אַראָפּ, "ווי אַ האַק אויף אַ צווייטיקן בוים". פון דער בלייזענער האַנט ווערט נאָך דעם "אַ לאַנגע פּייערדיקע האַנט (וואָס האָט) די טויערן פון געטאָ אויפגעריסן". "ס'איז מעסערדיקע וואָר" פון "אַ דור פון קעמפער, זינגער און פאַרברעכער". בני די טויערן פון געטאָ, ווו "די אומרו קלעטערט ווי אַ שלאַנג", האָט פאַרבלאַנדזשעט "אַ קאַטאַרינשטישק". זיין "געזאַנג" וועגן "פאַג־ראָם — בליצט אַרײַן אין אויער". ס'קומען "קינדער — בלאָ און נאַקעט" — און אַלע צוזאַמען

פאַרקנוילן זיך אין איינעם
 אין אַן עיגול,
 און איינער פאַרן צווייטן איז אַ שפיגל.
 (דאַרטן, ז' 61)

אַלץ צעשפּיגלט זיך אין אַ שטילער, כּמעט לירישער געטאָוועלט, אַ פאַרצרהטער וועלט פון יידן. "ס'טרעפט" אויך, עס "פאַרפלייצן די געסלעך בלאַאויגיגע יונגען". — זיי קומען "דאָס פאַלק פון זיין געטאָ באַפּרייען!" און "די געסלעך — זעען דאָס בלוט פון דער ליבע און פּרײַהייט". דאָ האָט סוצקעווער, ווי אַנדערע יידישע דיכטער, גע־חלומט פון אויסלייזונג, געבענקט נאָך גאולה.

דאס ליד שליסט זיך טאקע מיט פארבענקטע טענער: "אונט. די געטא נעמט בלאַען". אין דיכטערס נשמה קומט אויף צאָרן און פאַרדראָס אויף דעם שטומען פאַלק, וואָס זיצט מיט פאַרלייגטע הענט. ס'גיבן זיך אַ ריס אַרויס ווערטער פון פעס און געבייזער, וואָס דערמאָנט מיטן ריטעם און אויפשריין אין די צאָרן-לידער פון ביאַליקו, ווען ער האָט געוואָרפן שפּייעק ווערטער צום מידבר-פאַלק אים אויפצורייסן פון שלאָף:

ניט איך, עס וועט אַן אַנדערער דאָ אויפגיין צווישן אייך
און וועט אויף שטויב און אַש צעשטויסן איינער קעניגרייך.
וועט פאַר די קודלעס האָר, מיט נאַכט און שטורעם דורכגעוועבט,
אייך ברענגען אויף צוריק און מוטיק אויסדונערן: — לעבט!
(דאַרטן, 1 64)

אין דעם קורצן ליד זעט ער שאַרפער דעם טראַגישן אַנלויה פון די געשעענישן, וואָס וועקן אַסאַציאַציעס פון יידישע געסלעך, אַ געטאָ, פון בלוט, קאַמף און קאַנטורן פון תּליות: "איך קען זיך שוין מער ניט פאַרצאַמען / מיט גילדענעם פּלאַנקען פון טרייסט", ווייל "וואָס איצט איז פאַראַן, איז בלויז ציינער / און שטעכיקער דראַט אונטער פּיס". (דאַרטן, 1 65). זיין ענטוויאַסטיש וואָרט לעשט זיך: "כ'לעסטער די זון, וואָס גייט אויף און פאַרגייט", און ס'טוט אים וויי פאַר דער מאַמען, וואָס האָט אַ מאַל מיט איר זון זיך געגרייסט".

□

1936. אַב־רהם סוצקעווער האָט דורכגעלעבט, מישפּטנדיק לויט זיינע יענצייטיקע לידער, אַ וואַקלדיקע תקופּה, ווי ער וואַלט זיך ניט געקענט באַשליסן וואָס צו טאָן פאַר זיך און מיט זיך, ווהיין זאָל ער גיין. די און אַנדערע פּראַגעס האָבן אים אַ פנים ניט געלאָזט צו רוי. די יונגשאַפט האָט אים אַבער געהאַלטן געבונדן צו זיין היים, צו זיין שטאַט, צו זיין ליד וואָס האָט געשפרודלט מיט אַ שפע פאַרבן און ריחות. ער איז געווען פאַרשיכורט מיט וואָרט און פאַרליבט אין לעבן. די נאַכט שוואַרץ, דער מאַרגן האָט קיין פנים ניט געהאַט. דאָס אַלץ האָט קיין גוטס ניט אַנגעזאָגט. סוצקעווער איז קענטיק ניט געווען פאַטאַליסטיש. ער איז געווען יונג, צעוונגען און גלייביק, אַ מיסטישער גורל האָט סוצקעווערן געפירט אויף זיין וועג, ווי דער "געהיי" מער היראַגליף" פון "בריוו" (דאַרטן, זייט 66-67). דער בריוו איז היינט ניט נאָר פאַר סוצקעווערן קלאַר, נייערט פאַר יעדן איינעם פון אונדז. מע דאַרף עס ליינענען אין גאַנצן, ווייל דאָס איז אַ ליד-דאַקומענט פון דיכטערס יונגע יאָרן, געשריבן אויף דעם אַנגעגליטן באַדן פון אַ וועלט וואָס האָט פאַרראַט.

סוצקעווער איז אפשר דאָס "יינגעלע, ביים פענצטער", וואָס קוקט אַרויס מיט פּילאָ-סאַפּישן אומעט אויף דער וועלט. די "יאַגנדיקע באַנען" זענען ווייט הינטער אים, אַבער די היים איז געבליבן. "דער האַרבסט וואָס האָט דורך נאַכט" דעם עפּלבוים "אויסגע-ריסן", האָט איבערגעלאָזן אַ בענקשאַפט, דורכזיכטיק ווי "די לופט", און פּילט אים אַן מיט דערמאַנגונגען. אפשר דערפאַר האָט ער דעמאָלט אַנגעשריבן די צאַפּלידיק-וואַרע-

מע לירישע פאָעמע "ציפּריאַן נאַרוויד". ער האָט אַרײַנגעזונגען און אַרײַנגעחלומט די אייגענע בענקשאַפטן אין האַרצן פון פּוילישן פּאָעט און פּאָליטישן עמיגראַנט, די ליבשאַפט צו זײַן "היים" און "די פּוילישע, די טרועריקע ערד". סוצקעווער האָט דער-פילט די קרובֿישאַפט פון "פּאָעט — ווייט אין נאַכטאַזיל" און "יענע בענקשאַפט דינע, וואָס צו פּרײַהייט איז געווענדט", ווײַל אויך ער, דער ייִדישער פּאָעט פון ווילנע, איז געווען "יונג און פול מיט האָפּן".

סוצקעווער האָט אויסגעמאַלט די געשטאַלט פון פּוילישן פּאַרוואַגלטן מײַסטער מיט ליבשאַפט, אין ליכט פון צויבער און שײַנקייט: "מיט שטאַלצן טראָט — מאַרשירסטו אין דער וועלט אַוועק".

סוצקעווערס טראָט איז געווען געבונדן. ס'איז ניט געווען ווי און וווּ צו לויפן. דאָס פנים פון אייראָפּע איז געווען צעשמירט מיט בלוט און שמוץ און שרעק. ס'איז ניט געווען אַן וואָס אַנצוהענגען די האָפּענונג פון מאַרגנדיקן טאָג. דערפאַר האָט ער אַוודאי דער-פילט שטאַרקער דעם גרויסן עלנט-טרויער פון זײַן "ציפּריאַן נאַרוויד" (דאַרטן, ז' 68-74). דעם געקומענעם פון גלות, און פון זיך אַליין — דעם פאַרבליבענעם אין היים-גלות. אין פּערספּעקטיוו פון צײַט האָט די פּאָעמע באַקומען אַ טיפּערן זינען. דער ייִדישער פּאָעט באַגלייט זײַן גלות-קאַלעגע אויף דעם לעצטן וועג: "אַלץ שטומט. צעריסענער געזאַנג" און

אַ ווינט פאַרלעשט די שטערן. ס'בלייבט פאַרגליווערט זײַן געזיכט.
פאַרסטמט ליגט בײַ זײַן קאַפּ די קראַנקן-שוועסטער — די לבנה.
(דאַרטן, ז' 74)

סוצקעווער האָט אַרויסגעזונגען זײַן עקזאַלטירטע פאַרערונג פאַר דעם פּוילישן קעמ-פּער-פּאָעט. איצט האָט ער געזוכט פאַר זיך אַ טרייסט, אפשר אַן אייגענעם, אַ נאַענטן, אַ לײַבלעכן — און ער רופט אַרויס זײַן "שוועסטערס גיסט", אַזש "פונעם כּווערל, פאַרוונקען אין אַ טײַגע פון סיביר". (דאַרטן, ז' 76). די פינף סטראַפּעס פון ליד "מײַן שוועסטער", זענען געווען דער אויפקלאַנג צו דער פּאָעמע סיביר. פון יענעם שנייקן ווייט האָט זיך געצויגן דער "אויסגעטרוימטער בריק" צו דער ווונדער-לעכער וועלט פון אַ ייִדיש ינגעלע, וואָס זײַן נאַמען איז אַברהם סוצקעווער. דער פרע-לוד צו זײַן ערשטן גרויסן געזאַנג, וואָס איז געקומען אין 1935, איז געווען דער בשורה-ברענגער:

אַ פּײַער-פּײַגל קומט פון ווייטע שטעגן
און שיט מיך אָפּ מיט פּיל-קאַלירטן שניי
פאַר מײַנעט וועגן...
(דאַרטן, ז' 33)

אַ יאָר נאָך דעם זון-צעכוואַליעטן בלאַנדער באַגינען (1936), האָט אַברהם סוצקעווער געעפנט דעם בלענדיק-וויסן טויער צו זײַן קינדהייט, דאָס שנייקע-חלום-לאַנד סיביר.

די פאָעמע סיביר איז דער ערשטער מאַסיווער זיגל אין סוצקעווערס פּאָעזיע. און ניט נאָר אַ ברייטער שטאַפּל צום אַרויף, נייַערט דער שליסל מיט וועלכן ער האָט געעפּנט דעם "איזיק אַנגעפּעלצטן שניבל" צום סוד פון ייִדיש־מוזיקאַלישן וואָרט. די שפורן פון יענער חיה, וואָס זי "האַט פאַרווייט ווי רויזן אינעם שניי", זענען געוואָרן די פאַרמען און ליניעס צו אַ נייַ געזאַנג; פּונקט ווי "די זון, אַן אומבאַקאַנטע, נייַע", וואָלט "דער לאַנגט איר שפּיזיקן געשריי" — מיטן יונגן מויל פון דיכטער — אויף ייִדיש.

די דריי ערשטע צוועלף פּערזיקע קאַפיטלעך, "אין כּוּטער", זענען אַ שטאַרק געפּרעסטע איבערלעבונג פון אַ קורצער צייט, אפשר גאָר דעם איין אָונט ווען דער טאַטע פאַר־טיילט "דאָס שוואַרצע ברויט", וואָס איז פאַרבליבן קריסטאַליזירט אין קינדס יונגן מוח, ווי אַ רעליעפּער אַפּדרוק פון די געמאַלענע בילדער. וואָס דעמאָלט האָט באַטייט ברויט און ווי אַ קינד האָט ער געפילט, איז פאַראַן אין די שורות, וווּ מיטן ברויט ווערן אויך צוגעשניטן דעם קינדס מחשבות:

און מיט נייַ צעשניטענע געדאַנקען
טונק איך אינעם זאַלץ דעם טאַטנס ברויט.
(פּאָעטישע ווערק, באַנד איינס, ז' 9)*

עס איז ניט סתם ברויט, נאָר דעם טאַטנס ברויט — ער איז דער העלד וואָס מאַכט דעם קינד זאַט. און אַנגעהויבן האָט זיך עס אַלץ מיט "זונפאַרגאַנג אויף איזיק בלאַע וועגן" — די ערשטע שורה. דער קינד־דיכטער האָט דאָ צוריק אַרויסגעטרוימט פון אונטערבאַווסטזיין דעם זונפאַרגאַנג פון יענעם פּאַרנאַכט, ווען דער טאַטע האָט גע־שפילט אויפן פידעלע. ס'איז אויך צו גלייך דער זונפאַרגאַנג פון טאַטן, וואָס רעפֿ־לעקטירט אַזאַ מין שטילן און בלייבן טרויער:

וויס ווי די לבנה איז דער טאַטע,
שטיקייט פונעם שניי — אויף זיינע הענט.
(דאַרט, ז' 9)

מערקווערדיק מיט וואָס פאַר אַ גענויִקייט די בילדערשריפט פון קינד רעגיסטרירט די אַביעקטן אין כּוּטער. ער האָט אַפילו פאַרגעדענקט די "קוועקזילבערנע קווייטן", וואָס האָבן דאַרטן געבליט, בעת זיין אייגענע "וועלט — אַ קינד פון זיבן יאָר" — האָט ערשט זיך אַנגעהויבן צעבליען. "דער טאַטע" —

* די פּאָעמע סיביר איז אַרויס אין אַן אַלבאָם־פּאַראַמאַטיקער אויסגאַבע, מיט צייכע־נונגען פון מאַרק טאַגאַל. ירושלים, תשי"ג.

ער צעשניידט דאָס שוואַרצע ברויט מיט בלאַנק
רחמימדיקן מעסער. ס'פנים בלויט.
(דאַרטן, ד' 9)

אויב ס'האָט זיך איינגעקריצט אין קינדישן זכרון דאָס בלאַנקע מעסער, האָט דער פּאָע-
טישער חוש, שפעטער, געמוזט אַריינשטעלן דעם אַדיעקטיוו רחמימדיקן צווישן
די צוויי — מעסער און זיין בלאַנק.

סוצקעווער האָט נאָך אַוועקגעשטעלט איינציקע ווערטער, מיט פונקטן, וואָס האָבן
אויפגעציטערט מיט ווייטער בענקשאַפט, מיט מוזיק, מיט טאַטישער און כווערישער
וואַרעמקייט:

מעסער. טאַטע. רויכיקע לוטשינע.
קינדהייט. קינד. אַ שאַטן נעמט אַראָפּ
ס'פידעלע פון וואַנט. און דין-דין-דינע
שנייענקלאַנגען פאַלן אויף מיין קאַפּ.
(דאַרטן, ד' 10)

די אַ קורצע וואַרטבילדער קענען אויך זיין דער נעגאַטיוו, ווי ער איז געבליבן אַפּ-
געשטעמפלט אויף דער קליינער מוח-קאַמערע פון קינד. דאָס איז די געפילוועלט פון
קינד, אַ שטיל-שוויגיקע און זידיק-ליכטיקע, וואָס איז געוואָרן אַ נייע יידישע סיביר,
אַ קינדער-סיביר, ווי דער אַנטיפאַד צו דער קאַטאַרוזשנער און פראַסטיקער פון אַלע
יאָרן. זי איז אַפילו געבליבן, אין קינדס זכרון, אידענטיש מיט דער דערקענטעניש
פון אַ סיבירער גאַט, וואָס אין זיין שויס ברייט זיך אויס די בענקשאַפט צו דער שפּע-
טערדיקער דיכטערישער שליחות. אָבער דעמאָלט זעט ער עס אין דער פרימיטיוו-
קינדישער פּילאָסאָפיע פון אַ "באַרגשפיץ וווּ די זון פאַרגייט". און דער ציל: "אַניאַגן
די שקיעה!" —

ער זעט די שקיעה, "אויבן, דורך אַ זילבערנעץ פון טרערן". ער לויפט מיטן "האַרץ,
דער זון אַנטקעגן, אין גאַלאַפּ". איבערגעלאָזן "הינטער מיר — אַ פינטעלע אַ טאַטע",
אָבער דער "טאַטע הערט ניט — טאַטע זעט ניט" מער דעם פּלוצימדיקן איבערבייט.
אַ נייע דערקענטעניש גייט אויף — אַ דערקענטעניש פון אַ וועלט וואָס ציט זיך אייביק:

טאַטינקע! עס ציט די וועלט זיך ווייטער,
און קיין סוף — ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.
(דאַרטן, ד' 11)

די אַ דערקענטעניש איז שוין אייגענע דערפאַרונג פון קלעטערן צום שפיץ, וועלן ווערן
זעלבשטענדיק. אומגעזעענע כוחות פילן אָן זיין שעפּערישן פאַרלאַנג, און "פון הע-
לער הויט"

ווער איך פון א יינגל — א לאוויגע,
וועמען ליכט און ווונדער האט געבויט.
(דארטן, ד' 11)

דער פרימארער אויפקום פון ליכט און ווונדער, דער פיזישער סובסטאנץ און דער
אבסטראקט-מיסטישער באגריף ווערט דא צוזאמענגעשמאלצן אין א נייעם גייסטיקן
עלעמענט, וואס באזונט און באשטראלט דאס גאנצע סוצקעווער-ווערק ביז אויף היינט,
דאס ליכט-און-ווונדער פון זיין שאפן, מיט איין ווארט: סוצקעוועריזם.
סוצקעוועריזם מיינט: דער פישוף פון יידישן ווארט, וואס סיביר איז זיין ערשטע און
עכטע מאס. אין דעם קינד איז שוין צוזאמענגעראלט די דיכטערישע פערזענלעכקייט,
וואס אלע פריערדיקע דורות דערווארטן ער זאל דערגרייכן דעם "בארגשפיץ". די נא-
טור פון סיביר, ווי זי וואלט עס פילן, באגריסט מיט איר שנייקער וויסטיקייט דעם פא-
טענציעלן פראדוקט פון א יידישן פאעט, וואס דער אומדעראנטער גורל האט אים
אהין געבראכט:

ביים סיבירער גאט די אויגן מאַנען,
ס'זאל ניט זיין מיין בענקעניש אומזיסט.
אלע יארן ביז-מיר, יאר-מיליאָנען,
צאָפלען פון די שנייען: זיי באַגריסט.
(דארטן, ד' 11)

סיביר האט אים געזאגט איר וויסן ברוך-הבא. אין דעם זכות האט זיך געשטאלטיקט
דער ליכטיקער ווונדער, סוצקעווער, וואס שרייבט אליין מיט נאטור-פוחות — "מיטן
ווינט ווי מיט א פען".
סיביר האט זיך פונאנדערגעשפילט אין שטיפערישן מארשריטעם, ווי סוצקעווער וואלט
דא ניי אנטדעקט דעם שניי, "זיין קינדהייט": ער האט "נאך ניט געזען"

אזא לויטערקייט, וואס קאן באצווינגען
אלע עלנט-שאטנס פון געדאנק.
(דארטן, ד' 12)

ליכט האט פארשווענקט די שאטנס. לירישע טענער האבן, "ווי א שליטן אין פאר-
בענקטן קלינגען", צעגלעקלט דאס לעבן פון דיכטער. ער האט נאך פארגעדענקט זיין
אנדערשקייט, זיין באזונדער פנים פון דער קינדהייט: "אויפן פיצל בוידעם ווארקען
טויבן, ווארקען אויס מיין פנים". זיי האבן שוין דעמאלט, א סברא, אויסגעווארקעט
זיין פנים אויף יידיש.
סיביר איז באמת דאס אריגינעל-פאעטישע פנים פון סוצקעווערן, און ער וויל פאר-
היטן זיין ערשטיקייט. איז ווער איז א בעסערער "היטער" ווי דער "שניימענטש",
וואס איז "דער גאט פון קינדער און פון ווינטן". דער שניימענטש איז פאר אים ניט

נאָר פאַרקאַנסערֱווירטע אייבֱקייט, נײַערט דער ״דענקמאַל נאָך אַ קינדהייט״. ער פילט ניט בלויז בענקשאַפט צו יענעם סימבאָלישן שניימענטש, נאָר אויך אַ באַגער ״תפילה צו טאָן צום שניי״. ער גיט דעם שניימענטש אַ סימן, וווּ ער וועט אים געפינען. — ״אין אַ שטיבעלע פון קלאַנגען״. — נאָר אויב ניט, לאַזט ער אים סיני ווי בירושה זײַן מלכות ״סיביר״:

ירשן מײַן געוועזנקייט פון שטיבל
און פאַרענדיק אַטעמען מײַן צײַט.
(דאָרטן, ז' 16)

סוצקעווערס שניימענטש סימבאָליזירט מענטשלעכע פריינדשאַפט און וואַרעמקייט, ניט פראַסטיקע פרעמדקייט. דעריבער טוליעט ער זיך צו אים: ״באַווייז נאָך אַ מאַל דײַן שמיכל פונעם געפיל, / וואַרעם אָן מײַן עלנט מיט דײַן אײַז״. (דאָרטן, ז' 16). דער שניימענטש איז דער ״דענקמאַל נאָך אַ קינדהייט״, דעריבער איז די פאַעמע געשריבן אין דער גשמה־שפראַך פון אַ קינד. סיביר איז דער ליכטיקער קאַסמאַס, די נאַטור, וואָס איז נאָענט און אייגן יעדן מענטש. איז אויך פאַרשטענדיק, וואָס אין אַזאַ אַדע צו סיביר איז ניט אַרײַנגעשפילט געוואָרן אַ ״ידישער טאָן. יעדער ייִדישער מאַמענט וואָלט געווען אַ יוצא דופן. סוצקעווער האָט זיך ערשט דערמאַנט ״צו דרייסיק יאָר״ (7 יאָר שפּעטער), אַז ״מײַן טאַטן האָט צו דרייסיק יאָר געפלאַצט דאָס האַרץ / בײַם שפּילן / ר' לוי יצחקס ניגון אויף אַ פּידעלע פאַר נאַכט״. (דאָרטן, ז' 326).

אין דער ווייטער קינדישער סיביר, האָט נאָך דער זיבן יעריקער פאַעטעלע ניט געוויסט פון אַ ר' לוי יצחקס ניגון, אַדער אַן אַנדער ניגון. דעמאָלט זענען געווען בלויז קלאַנגען:

שטיל. דאָס שפּילט דער טאַטע. און די קלאַנגען —
אויסגראַווירט אין לופטן, ווי אין פראַסט
זילבערלעך פון אַטעם בלאַ צעהאַנגען
איבער שניי לבנהדיק באַגלאַזט.
(דאָרטן, ז' 10)

מיר פילן דעם פלאַסטיש־זילבעריקן ציטער פון די קלאַנגען, און ווי דער וואָלף דער־שמעקן מיר דעם ממשותדיקן ריח ״פון דער מוזיק״. ימען ייִדישער טרויער, ייִדיש בלוט און אויך ייִדיש ליכט האַבן זיך געדאַרפט דורכמישן, ביז דאָס לשון־הפּידל האָט אַליין דערהערט ״איר שפראַך — אַ ליכטיקער מאַגעט — האָט צוגעצויגן די ווייטע וועלט אין שאַטנדיקן כוטער״ (דאָרטן, ז' 326). די רציחה־וועלט האָט דערמאַנט סוצ־קעווערן, אַז אויך אין זײַן קינדהייט, אין סיביר, האָט מען געדאַרפט אַ ליכטיקן מאַג־נעט צוצוצינען די ווייטע וועלט צום שאַטנדיקן ייִדישן כוטער.

דערפאַר קלינגט היינט נאָך ערלעכער און זיכערער דער ערשטער קינדישער קרעדאָ צום ״סיבירער גאַט״. דער גאַט, וואָס איז פולה נאַטור, האָט ניט נאָר אויפגעמאַנט

דעם קינדס "בענקעניש", נאָר דעמאָלט שוין אים געזאָבלט פאַר דעם פרינץ פון פּאַעזיע איבער זײַן מלכות־סיביר — ער האָט געוויסט וועמען צו אָנטרויען די קרוין. 15 יאָר שפעטער "שרייבט זיך אונטער" אויף דעם אויפגעפרישטן וועקסל, סיביר, סוצקעווער, מיטן סיביר מיט ייִדישע אותיות און מיט סיבירער קלאַנגען — דער שניי־גרוס צו דער ייִדישער פּאַעזיע :

זאָלן אָט די קלאַנגען, זאָל די מאָנונג,
בלײַבן איבער מיר אַ מאָנומענט.
(דאָרטן, ט' 20)

דאָס זענען די חתימה־שורות פון די 24 מאָל 12 פּערוזיקע סטראַפּעס. דער „ביזן טויט געטרייער, צפּון־שטערן" איז געווען דער עדות. ער איז געוואָרן דער סימבאָל אין אַסטראָלאָגישן חלום־הימל פון סוצקעווערן, וואָס איז באַרופן געוואָרן צו זײַן אַ פּאַעט. ביידע זענען געגאַנגען אין איינעם, ווי איין גורל וואָלט זיי פאַרבונדן :

צפּון־שטערן, שפּאַנסט מיט מיר אין איינעם,
כײַן דיין שניימענטש אין אַ קלייד פון הויט.
(דאָרטן, ט' 20)

דער גאַנצער אַריבערשפּאַן פון קינד צו פּאַעט, וואָס איבער זײַן קאַפּ הענגט דער מאָנומענט פון קלאַנגען, קומט פאַר אין נאַטירלעכע עטאַפּן פון איבערוואַנדלונג : דערקענטעניש פון פּאַנטאַזיע און אמת ; געקלעטער צום באַרגשפיץ ; גאַט און מאַך־נונג ; טויט און טויב פון לעבן ; שניימענטש און דענקמאַל ; מענטשן, חבֿרשאַפּט ; דער צפּון־שטערן און די גאַנצע ווּנדערלעכע נאַטור. אויב צו זיבן יאָר האָט סיביר אָפּגעטאַן אַ פּישוף דעם ייִנגעלע אַבֿרהמעלע, האָט דער בחור הפּאַעט אַבֿרהם סוצקעווער פאַר דעם זי אָפּגעצאָלט פּפּל־פּפּלים מיט שיינקייט : ער האָט פאַרשאַטן מיט ליכט און מיט שניי און מיט פאַרבן די גאַנצע סיבירישע סצענע — אירע ערד און הימלען, טײַכן און בערג, ער האָט דעם גאַנצן געטלעכן רעקוויזיט פון שײַן און חלום צוזאַמענגעוועבט מיט "דין־דין־דיגע שנייקלאַנגען". אַבֿרהם סוצקעווער האָט אַדאַפּטירט סיביר פאַר זײַן קינדערלאַנד. דאָס לאַנד וווּ "אונטער אויסגעשוויגענע קופּאַלן בליט אַ (פּאַעטישע) וועלט — אַ קינד פון זיבן יאָר". דער דיכטער האָט ניט אַנגערופן זאַכן מיט זייער פּראָזאַישן שם־עצם, ער האָט בעסער אויסגעמאַלט זייערע פאַרמען. אין די מעטאַפּאָרישע פאַרמען האָט ער אַרײַנגעשפּינט פּראַכטיקע פּעדעס פון שטימונג : אומעט, פּרייד, טרויער, עקזאַלטאַציע, אין אַלע זייערע קאָליר־ניואַנסן. וווּ האָט מען עס, למשל, אין דער ייִדישער פּאַעזיע ניט גע־גראַמט, ביים מאָלן נאַטור־בילדער, וועלט מיט קעלט, און הימל מיט דרימל. און אָט האָבן מיר אַ פּאַעמע, וווּ דער הינטער־גרונט אויף וועלכן זי איז געבויט איז נאַטור, און אין אירע הונדערטער ווערטער איז קיין איין מאָל ניט דערמאַנט אַזאַ פּאַעטיש וואָרט ווי הימל, אַבער מיר פילן באַשײַמפּערלעך אַז דער הימל איז איבער אונדז : צי ער

שפיגלט זיך אין "אויסגעזעגטן ראָד" פון אירטיש, וואָס "קוקט — מיט כוואָליע מיט דער מינדסטער / ווי עס גייט אַ וועלט אַ קאַראָהאַד / רונד אַרום דער זון". אַ צווייטן מאָל "עפנט" דער זעלבער אירטיש — און ווידער פון "אַן אויסגעזעגטן ראָד" — "די אויגן צו די שטערן" — איצט איז דער נאַכטיקער הימל מיט זינגע שטערן איבער-געקערט אין טיך. און אַט איז גאַר אַ שווינגעוודיקער הימל — "אויסגעשווינגענע קור פאַלן". אַבער וויפיל הימלען סוצקעווער האָט ניט אויסגעפורעמט. האָט ער ניט גייטיק געהאַט פורש בשמם זיין, פּדי זיי זאָלן באמת זיין. ס'האַט זיך אַבער צעהימלט נאַר צוליב דעם, אַז די לבנה און שטערן זאָלן זיך האַבן ווי צו האַלטן ; און ווי וואָלט די "יונגע זון" עס געטאַן אַן אַ הימל, ווען זי "קניקלט זיך אין שניי מיט מיר באַנאַנד" (דאָרטן, ז' 13). און אַט

נעמען שטערן מיט געזאַנג מיך קריינען,
 שטערן אויפגעבלאָזענע אין ווינט!
 און לכּבֿוד שטערן ווילט זיך וויינען...
 (דאָרטן, ז' 14)

און אַז מיר זעען שוין אַזאָ ווונדערלעך-לופטיק בילד, ווי "שטערן אויפגעבלאָזענע אין ווינט", קענען מיר זיך שוין ניט באַהערשן אַ בליק צו כאַפֿן אין "שפיגל" פון "אָוונט-סטעפּ", וווּ "צוגעטוליעט מיט דער נאַז אַראָפּ, / לויערט די לבנה, און צוויי פּליגל / שלאָגן אָפּ" (דאָרטן, ז' 12). איז דען פאַראַן אין דיכטונג אַ בעסערער עדות ווי דער חלום וואָס רעפּלעקטירט די וואָר ? און ביי אַזעלכע חלום-בילדער וואָלט דער הימל-שאַבלאָן געווען אפשר צו פּראָזאַיש...

אין דעם קינדישן חלום-לאַנד איז גאַר קיין ווונדער ניט, אַז ס'ערשטע געפיל וואָס וועקט זיך אין "זונפאַרגאַנג" (וואָס איז אויך אין די הימלען) איז

זיסע דרעמלפאַרבן אין געמיט.
 ס'ליכט פון טאַל אַ שטיבעלע אַנטקעגן
 מיט אַ שניי פון זונפאַרגאַנג באַשיט.
 (דאָרטן, ז' 9)

און דאָ צאַפּלט אויף אַ דיין-לירישע שטילקייט:

ווונדערוועלדער הוידען זיך אויף שויבן,
 צויבער-שליטנס קלינגען אין אַ קרייז.
 (דאָרטן, ז' 9)

אויך די וועלדער הוידען זיך, מיר הערן דעם קלאַנג פון די שליטנס און זעען דעם קרייז — דאָס בילד און דעם חלום. מיר דרייען זיך כּסדר אין די צוועלף פּערזענע קרייזן פון סוצקעווערס אַנגעלאָדענע חלום-לידער, וועלכע בענדן מיט זייער שיינ-קייט. די קלאַנגען צעשפּריצן זיך ווי די "בליציקע קרישמאַלן", מיט וועלכע עס "צאַפּלט

דער אירטיש אין האַלבער וואָר — די אַנדער האַלבע איז חלום, מיט וועלכן מיר צאָפלען מיט. סוצקעווער איז שוין אין דער ערשטער פּאָעמע געווען דער יונגער קינסטלער, וואָס האָט ווי אַ צויבערער אַרײַנגעפרעסט אַזאָ שלל בילדער און מוזיק, מיט די ווינציקסטע ווערטער. כדי צו מאַכן די קריטישע אָפּעראַציע פון פּונאַנדערטיילן חלום פון וואָר, סימבאָל פון זעונג, פאַרב פון מוזיק, דאַרף מען „אַרויסרופן“ דעם פּאָעטישן מעדיום פון די לידער אַרויס.

טיביר איז די זינגעוודיקע נאַטור, צוזאַמענגעפרעסט אין פּערזן, וואָס וועט בײַשטיין אַלע צײַטן. סוצקעווער האָט אין דער פּאָעמע פאַרצווילינגט נאַטור און לעבן. אין דער נאַטור האָט ער געמאַכט שימערירן אי די געדאַנקען און אי די שטימונגען פון אים אַליין, דעם נאַראַטאָר — וואָס דערציילט אונדז די מעשה פון סיבירער יינגל, זײַן טאַטן, זײַער היים, זײַן חבֿר. אַ סך פּאָעטן פּרעמען אויס גוטע פּערזן, לויט אַלע כּללים פון שרײַבערישן קאָדעקס, אָבער דער פּערזן־מײַסטער פון טיביר האָט זי איבער־געפורעמט מיט קרעפטיקער אימאַזשינאַציע אין סטראָפּעס, וווּ ער האָט די נאַטור־שײַנקייט איבערגעשאַפּן אין קונסט־שײַנקייט, און מיר פּרעגן: וועלכע איז שענער? דאַכט זיך, אַז אַלע סיבירער נאַטור־וונדערס פּלאַקערן אין די שורות, אַנגעצונדענע מיטן עקסטאַז פון יינגל־פּאָעט. זײַערע „פּילקאָלירטע פּליגל — — שפּיגלען פּול מיט פאַרב און קלאַנג“, רײַסן זיך צו איין „פּאַרלאַנג“

אַנצויאַגן אַלע ווילדע שטראַמען.

געבן זיך אַ פּויגלדיקן טראַג

איבער מענטשן, וועלדער, פעלדזן, תּהומען —

צו דעם נײַעם, יום־טובֿדיקן טאַג!

(דאַרטן, ד' 16)

אַבֿרהם סוצקעווער האָט זיך קינדוויזן אַ טראַג געגעבן איבער דער סיבירער לאַנדשאַפט און מיט איין ליכטיקן פּלי געבראַכט איר חלום אַ יום־טובֿדיקע מתנה דער יידישער פּאָעזיע. פון יענעם קינדערשן „סיבירער פּרילינג“ איז שוין אויף זײַן אַקסל געבליבן הענגען דער גורל פון דיכטער, ווי דער „פּײַערדיקער פעלץ“ וואָס „ס'טראַגט די זון“. ס'איז אָבער ניט דער פעלץ וואָס סוצקעווער טראַגט אויף זײַן גוף, ווי דעם נבֿיאס מאַנטל, ס'איז די זון אין אים — דאָס אינעווייניקסטע ליכט פון זײַנע לידער:

זון פאַרגײַט אין מיר. נײַטאָ די זון מער.

בלויז מע זעט איר פּײַערפעלץ אַליין

אויף אַ לאַנגער צווייג. און איד — אַ שטומער —

אַנטאָן וויל אים ערבֿ זײַן פאַרגײַן.

(דאַרטן, ד' 12)

אין אַלע זײַנע לידער־וואַנדערונגען האָט סוצקעווער געטראַגן דעם פּישוף־פעלץ פון זון. אין די קאַנאַלן פון „געהיימשטאַט“, אין „אַזויס“ און „אין מידבר סיני“. ביז

הינט האָבן אים די פאַרבאָרגענע שטראַלן פון יענעם סימבאָלישן סיבירער פעלץ געוואָרעמט און אויסגעוואָרעמט זיין גאַנצן שאַפן. דאָס איז די פּאַעטישע טאַגע, די ירושה פון סיביר, וועלכע וויקלט איין זיין האַרץ און נשמה מיט זון און מוזיק. אויף דעם צעבליטן גרונט פון דער יידישער פּאַעזיע שטייט סיביר ווי אַ ליכט-פּאַר-פלייצטער מאָנומענט. דאָס ליכט וועט ניט געמינערט ווערן. דאָ איז די גאַנצע בילד-דערישע וועלט פון קינדשאַפט אויף פּישופּדיקע לייזונטן פאַראייביקט: קינד און טאַטע אין כוּטער; אין וואַלד; אויף די שנייִקע וועגן; דער טינד; די בערג; חבֿרל טשאַנ-גורי און די קירגין; יידישע מוזיק־חלומות אין פאַרבן, וואָס וועלן קיין מאָל ניט אונטערגיין. קינדער האָבן ליב פאַרבן. מיט פאַרבן קאָן מען זיי אויפוועקן, אָנשטעלן שטימונגען, פאַרשעפּערן אין אַ פאַרבן־חלום — מיט די "זיסע דרעמלפאַרבן אין גע-מיט". און די פאַרבן ווירקן נאָך היינט, ווי פּריש געמאַלן.

סיביר איז דער ערשטער פּישוף־שליסל מיט וועלכן סוצקעווער האָט געעפּנט די גע-זאַנג־אוצרות פון יידיש. דאָס איז דער געדיכטער שמעקעדיק־וואָרעמער ווערטער־וואַלד: "בלאָנדזשעט מיין נשמה נאָך אין וואַלד. / און דער וואַלד אַ גוטער אַ באַ-רוטער, / וואָרעמט זי אין בוועם און באַשטראַלט". (דאָרטן, ד' 14). מיר ווערן נאָך היינט פון זיין שטילקייט דורכגענומען: "אַנגעגליטער עכאַ פונעם שווינגן — / שיסט אין מיר אַריין אַ הייסע פּעיל". (דאָרטן, ד' 13). עס ווערט דער קלאַנג און אַפּקלאַנג פון סוצקעווערס יידישן וואָרט: "יעדער שניי איז אַ פאַרפּאַרן גלעקל, / גיב אַ ריר און ס'ענטפּערט מיט אַ קלונג, / און דער קלונג — אויף טויזנט אַ צעברעקל". (דאָרטן, ד' 13). איז גוט וואָס דער קלונג איז געקומען אין די פּרייקע יאָרן פון זיין שאַפן, ווען די דיס-טאַנץ צווישן קינדשאַפט און בחורשאַפט איז נאָך געווען נאָענט. די צוויי האָבן זיך באַרירט מיט נשמהדיקן צאַפּל און צעשפּילט די גאַרע יונגשאַפט אין אַ פּריידיקן שיר־השירים צום לעבן. סוצקעווער־קינד־און־יונגער־מאַן איז די אויסטערליש סוביעקטיווע קראַפט, וואָס אויף אירע פּליגלען שוועבט די סיביר־סימפּאַניע. דער הללויה צו דער נאַטור ברענגט דעם אימינענטן אַפּקלאַנג פון גאַנצן סוצקעווער. ס'איז דער קלונג וואָס האָט זיך געטאַן "אויף טויזנט אַ צעברעקל" אין אַלע סוצקעווערס ווערק. ביים לייענען היינט סיביר הערן מיר נאָך דעם ערשטיקן צויבערקלאַנג פון יענעם ווייטן עכאַ. אויב מ'ויל דערקענען דעם גאַנצן סוצקעווער, מוז מען צו אים קומען דורך וואַלדיקס און סיביר. אויף זיינע שפּעטערדיקע וועגן האָט ער מיטגענומען זייער יונגשאַפט, ווי ער אַליין וואַלט געירשנט זיין "געוועזנקייט פון שטיבל". די ברכה פון סיביר דינט אַי פאַר דער זכּרון־קאַמער פון סוצקעווער־נעכטן, אַי פאַר דער סיגנאַל־קאַמער צום סוצקעווער־מאַרגן, און ביידע זענען איין גאַנצקייט. אַ ליכטיקער שאַטן פּאַלט פון צייט צו צייט צוריק אויף יענער דערווייטערטער יונגשאַפט און קלינגט אַפּ מיט איר עכאַ.

סיביר-עכאָ

זיבן יאָר שפּעטער (1943, אין געטאָ) האָט סוצקעווער אָנגעשריבן אַ ליד "צו דרייסיק יאָר", וואָס איז געקומען ווי דעם דיכטערס עכאָ צו סיביר. ווידער גייט אויף "די וויי-טע וועלט אין שאַטנדיקן כוטער. / וווּ איך, אַ זיבניערדיקער בעל-חלום, / האָב אַרום די פאַטערלעכע קניען / זיך געוויקלט". (דאָרטן, ז' 326). ווי אַן אָפּקלאַנג קומען ווידער "די אָפּגעהאַקטע קלאַנגען פון דער פידל", וואָס שפילט איצט "ר' לוי יצחקס ניגון". מיט דעם אַ ליריש-ביאָגראַפישן ליד האָט זיך סוצקעווער אַ פנים געוואָלט אַ ביסל אַראַפריידן פון האַרצן. דאָ קומען בולטער אַרויס די ערשטע שרעקן פון קינד, ביים דערזען און דערפילן די שניכותן פון לעבן און טויט, ווען "פלוצעם האָט זיך אָנגע-כאַפט ביים האַרץ דער בלייכער טאַטע — — — און אויף די הענטלעך מיינע האָט אַ פאַל געטאַן זיין גוף צוזאַמען מיט דער פידל". (דאָרטן, ז" 326-327). די דאָזיקע כמעט כראַניקאַלע פאַרצייכענונג, איז אַ פלאַסטיש בילד פון קינדס שרעק-דערמאַנונג, בעתן פילן "אויף די הענטלעך" דעם טויטן טאַטן, ווען "אויבן האָט געשוועבט אַ ניגון". דעם טאַטנס ניגון האָט נאָך געלעבט, ווען ער אַליין איז געווען "שוין צוגעאיביקט צו אַ קאַלטן שוויגן". און דערפאַר איז עס פּסיכאָלאָגיש "וואָר", אַז גראַד דעמאַלט האָט אים דער טאַטע פאַרטרויט זיין "לויטערע צוואה":

פרווו אויס אויף דינע הענט די וואָג פון לעבן,
פדי דו זאָלסט זיך צוגעוויינען
שפּעטער צו דערטראַגן.
(דאָרטן, ז' 328)

ס'איז איבעריק צו זאָגן, אַז סוצקעווער, דער זון, האָט "די וואָג פון לעבן" אויסגעפרוווט מיט דער וואָג פון טויט. אָבער ס'האָט נאָך עפעס דעמאַלט פאַסירט, וואָס ווערט אַנט-פלעקט צו אונדז, אַז

אין יענער רגע (פון טאַטנס טויט)
איז אין מיר געבוירן דער פאַעט.
(דאָרטן, ז' 327)

ער האָט "דערפילט", אַז ער האָט אַ באַשטימטע שליחות" אויסצופירן. די טאַטע-צוואה איז געוואָרן די פאַעטישע שליחות פון זון. מיט סיביר האָט ער די ערשטע יונגע כוחות אויסגעפרוווט, — פאַעזיע, ווי "די וואָג פון לעבן", — און דעם ערשטן פאַעטישן עקזאַמען גלענצנדיק אויסגעהאַלטן. אין דעם שליחותדיקן פאַרמעסט האָט ער זיך נאָך מער צעברויזט מיט יצירה-גלוסט. די סיבירער שניווייסקייט האָט אין הינטערגרונט שימעריט מיט צוזאַגן. אויף דער שוועל האָט דער בלאַנדער באַגינען אויפ-

געהעלט. ליד אויף ליד איז אנגעוואקסן, ווי א שנייבאל וואס קניקלט זיך בארג אראפ. פון ליד צו ליד איז סוצקעווערס פאעטישער כוח געשטיגן, זיין קול איז געווארן קלאנגיקער און קרעפטיקער. ער האט זיך פארנומען אויף ברייטע פאעטישע וועגן.

□

נאך סיביר האט זיך עפעס ווי א גראב געטאן אין סוצקעווערס געוויסן. א פנים און די פאעמע, וואס האט אויפגערווערט קינדישע חלומות און אינפאנטילישע שרעקן, האט בני אים אין הארצן אויפגעוועקט אן אומרו. אפשר האט ער געפילט, און ער איז שולדיק דעם טאטן עפעס, צי ער דארף זיך פארענטפערן פאר עפעס, ווי "דער זון, וואס איז באלד שוין דיין עלטער פארלאפן". (דאָרטן, ז' 77).

איין יאר נאך סיביר האט סוצקעווער אנגעשריבן די גרויסע פאעמע: "מיין טאטע און איך". באלאדיש קלינגען די שורות, ווען ער בלייבט שטיין וויזאווי מיטן טאטן:

פון קבר, מיין טאטע, דו קומסט א פארשנייטער, —
פון פליינען סיבירער בני שיין פון לבנה
באהעלטו מיין טרויער מיט פלאם פון בטחון.
(דאָרטן, ז' 77)

עס איז ניט קיין נערוון־רייצנדיקער סעאנס מיט א מעדיום, נאָר א צוזאמענערעף אין פאעטישן חלום, ווי דער זון אידענטיפיצירט זיך מיטן טאטן אין בלוט־קרובישאפט — אפילו פון טראכטן:

און דינע מחשבות אין בלוט מינעם גייען.

סוצקעווער רופט צו דעם "סימבאל", דער "זילבערנער סנה", ער וויל פון אים הערן: "הויך, אויפן קול. // — כ'בין ניט קיין פרעמדער, / קוק זיך נאָר צו / הער און פאָר־נעם דיר / אלץ וואָס איך טו. / זעסט — איך בין דו". (דאָרטן, ז' 81). דער זון פאָר־זיכערט און "ער וועט שוין בלייבן ביו טויט א געטרייער // דיין אַטעם, וואָס קלעטערט צום שניי פון לבנה, — / דיין אַטעם אין וויסן געפאָנצערטן צפון". (דאָרטן, ז' 77). דעם טאָטנס אַטעם איז געבליבן דער גייסטיק־מיסטישער בינדפונקט מיטן "צפון", אַזוי ווי סיביר איז געבליבן דער קוואַלפונקט פאַר דעם ערשטן פאָעטישן אויפבלי פון זון. אָבער דעם טאָטנס טויט, אין סיביר, איז געבליבן ניט נאָר אַ שווערע־פּיזישע גע־וויכט וואָס איז געפאלן אויף זינע הענט, נאָר אויך אויף זיין נשמה. ער וויל עס לייכ־טער מאַכן מיטן אויפדעקן זיין געוויסן און איבערנעמען די ווייטערדיקע אַחריות:

זיי וויסן,

זיי וויסן —

דיין נאָמען איז איצטער

מיין אייגן געוויסן.

(דאָרטן, ז' 77)

אז מיר ווייסן שוין די איינקייט פון טאטע־וון, דארף מען זיך צוהערן צו דעם דיאלאג פון סימבאלן. דער זון־פאָעט ווייס, אז די ניט אויסגעלעבטע "יארן פאָדערן באַלוינונג", זאָגט ער צום "גוף, באַדעקט מיט שניי", וואָס איז זיין "אורח": — "נאָ מײַן האַנט, כײַבין גרייט, / איידער נאָכט פאַרגייט, / האַנט־אײַן־האַנט אַריבערגיין מײַן שוועל". (דאָרטן, ז' 78). ער וויל זיך, גופיק, באַהעפטן מיטן טאָטן. סײַ ווי איז פּאַנ־טאָסטיש ניט דאָוועלטיק די גאַנצע זעונג :

נאָכט. עס וויינט אַ שטורמישע סאַנאַטע —
ליכטיקער עקסטאַז פון גליק און טויט.
— גוטער טאָטע, קום צו נענטער. טאָטע,
מעק מיר אָפּ די שאַטנס פון מײַן הויט.
(דאָרטן, ז' 79)

אין געוויין פון שטורעם הערן מיר דעם יתומדיקן געכליפ פון פאָעט: "איצט בין איך אַליין, / צווישן אַלע — איין, / צווישן איין און אַלע אויף דער ערד". (דאָרטן, ז' 79). דער טאָטע נעמט אים אַזיין מיט זינגען "אַ וויגליד". ער וויל אָפּמעקן די "צייכנס" פון טויט "צווישן" זיי. מיט שטילער ווייכקייט זינגט ער :

כײַדערמאַן זיך: ווי לאַנג איז געווען דאָס,
ווען דו ביסט נאָך קוים געווען דו,
און שוין זענען טעג ווי לעגענדעס
פאַרגאַנגען אין קרייזן פון רו.
(דאָרטן, ז' 79)

דער טאָטע ווייס אז די "מידע נשמה" פון זון "גאַרט נאָך דער זאַלבונג פון רו". דער פּאָעט דערמאַנט זיך די אידיליע פון "אַן אייגענעם הימל", וווּ ער האָט "גילדענע לידער אין הימל געלייענט / אין טיפע, אין הייליקע נעכט". (דאָרטן, ז' 80). איצט איז "דער היכל — פאַרוואַלקנט, אין בלוט — זיין געוויסן". ער איז אַנטוישט אין אַלץ און אַלעמען: "און וואָס מיר געבליבן? — ניט פרייד, ניט קיין רו מער" (דאָרטן, ז' 81). מיט אַ מאָל טוט אַ ברויז אַ ריטעם פון קורץ־טראַפיקע שורות, ווי די פרייד אין דיכטער וואַלט זיך געוועקט: "כײַוועל אַוועקשפּרייזן פון דאַנען / אין מײַן אויסגעבענקטן לאַנד". (דאָרטן, ז' 82). עס באַפאַלט אים די לוסט "פון וואַנדלען אויסער צייט און אויסער מאָס", ביז דאָס "האַרץ ווי אַ לאַווינע וועט זיך רוישיק טאַן אַ טראַג". (דאָרטן, ז' 82). און די פּאָעטישע לאַווינע, האָט סוצקעווערן אַ טראַג געטאַן צו וואַלדיקס.

וואלדיקס, ווי ס'איז אנגעגעבן צום סוף פון דעם אפטייל (פאעטישע ווערק, באַנד איינס ז' 93-196*), "איז געשריבן אין די יארן 1937-1939". לויט די יארן דארף עס פאָר-רעכנט ווערן צום פעריאָד פון סוצקעווערס פרעגעטאָ-שאַפונג. שוין דער טיטל ברענגט דעם וואלדיק-נאָטירלעכן ריח פון סוצקעווערס ווילנעהיים. דאָ ווערט ער אַ צעליכ-טיקטער פויגל, צי אַ צעבלעטערטער בוים, וואָס איז די ווייטערדיקע דערפילונג פון זיין שליחות, זיין ליכטיקייט-באָרוף, וואָס ער האָט אויף זיך גענומען. די יונגע בחורשע פלייצעס, באַלאַדן מיטן צווייט פון בלאַנדע באַגינענס, זענען איצט געווען גרייט אויפ-צונעמען די פולע רייפיקייט פון לידער, ווי די צייטיקע גאָטור אירע פירות. ס'איז געווען סוצקעווערס באַשאַף פון ליד, וואָס האָט זיך באַנייט מיט יעדן פרימאָרגן. זיין לידער-וואַלד איז זיך גראַנדיעז צעוואַקסן, און ער האָט גענומען אַרויסקוועטשן פון די הענג-לעך יידיש-טרויבן דעם זאָפטיקסטן געטראַנק פון קונסט. ס'איז געווען דער פישופ-דיקער ספירט, מיט וועלכן ער האָט זיך אליין באַרוישט און באַרוישט זינע ליענער. די פאַרשיכורנדיקע וואַלדלופט פון פרילינג האָט געשטראַמט פון די פערזן. די לידער האָבן געבראַכט דעם קרעפטיקן שעפערישן אַטעם פון סוצקעווערס פלאַס-טיש-בילדערישן וואָרט און פינלדיקן לשון. די ליבשאַפט צו דער נאַטור, וואָס האָט אים געקרוינט פאַר איר טרובאַדור, האָט אים אַרײַנגעשלעפט פאַר דער דיכטערישער טשופרינע אין וואַלדיקס. די סטראַפּעס האָבן זיך ראַשיק צעטאַנצט. די ערשטע שמיצ-לעך גראַז און צווייגעלעך האָבן אַנגעהויבן גרינען. אימפעטיק און אוממיטלדיק איז דאָס געזאַנג געקומען. סוצקעווערס אויג האָט דערזען עפעס וואָס אַנדערשדיק און נײַ, דעם ווונדער פון געקריינטן אוניווערס :

דו זעסט,

ווי וועלטן דרייען זיך אויף אַקסן

און ווי אין טויען שפיגלט זיך דער אַל.

(דאָרטן, ז' 98)

ער האָט דערפילט דעם פּאָעטישן הערקולעס-כוח וואָס האָט געגאַרט צו הערן דאָס געשריי פון חורבן, אויב אפילו צוליב אַ צעשפילטער רגע :

אויב ס'וואַלט איצט ווער געגעבן אַ געשריי,

איז וואַלטן אַלע הימלען זיך צעשאַטן

אין קאַסמישער בהלה.

(דאָרטן, ז' 98)

* וואַלדיקס, ווילנע, יידישער ליטעראַטור-פאַראַיין און פען-קלוב, 1940.

די "קאסמישע בהלה" איז אַ ווונדערלעך-פּאָנטאָסטישער אימאַזש, וואָס רעגט אָן צו "זען" און "פילן" דעם אַלױעלטישן אױפטרײסל. אָבער אַז די אַלױעלטישע עקספּלאַזױע פּאַסירט נײַט, איז עס נאַטירלעך אַז אַלץ פּאַרזױנקט אין אײַן סױפּיקער שטילקײט — "און בלוין אַ סאַלאַױי וואַרפט אַ שאַטן נאָך אַ שאַטן" און זינגט אױס מיט "שטערנ-דיקע נאַטן" — "אי זײַן סאַלאַ אַי זײַן װײַ". (דאַרטן, ז' 98).

דער סאַלאַ-װײַ דאַרף דאָ פּאַרצײכנט ווערן, װי אײנער פון די ערשטע אױפטוען אין די װערטער-אַפּעראַציעס פון סוצקעװערס פען. ער איז גלײַך פון אַנהײב געװאָרן דער מײַסטער אין פּונאַנדערלײַגן אײַדאַמען און באַגריפּן, אײבערשמעלצן געדאַנקען און קלאַנגען, װי ער װאַלט באַשוואַרן די װערטער זײ זאַלן זיך בײַגן צו זײַן רצון. דורך דעם האָט ער די מאַטעריע פון װאַקאַל פּאַרוואַנדלט אין אַ מיסטעריע פון קלאַנגקונסט, פון אײבערשמײדן אַלטע װערטער און זײ געבן נײַעס אײנהאַלט. ער האָט עס געטאַן מיט ליבשאַפט צו ייִדיש לשון. ער האָט די ייִדישע װערטער אױסגעגלעט און אױס-געצערטלט, אַזש זײ זענען געװאָרן רעגן-בױגיקער און צאַרט-בױגיקער.

ער האָט געדאַרפט האָבן נײַ-באַשאַפּענע װערטער פאַר זײַן נײַ-באַשאַפּענער נאַטור. די נאַטור איז בײַ סוצקעװערן צעשמײכלט, לעבעדיק, פּאַרמאַנט צו מאַל אַ רעפּלעקס פון שטײפּערײַשן הומאָר. די נאַטור טאַנצט, לאַכט, פּאַרשטעלט זיך, מאַכט גרימאַסן און אײמיטירט אַלערלײ קולות. די נאַטור איז טרױעריק-שווינגיק, אױך רױשיק-אומרױק, אַ מײַן עמאַציאָנעלע נאַטור. סוצקעװער פּאַרשטייט אײר שפּראַך און כאַפט אױף אײר מײַק, זי איז אַבסאָאַרברט אין זײַן דיכטערישן װעלטבילד. די "ערדישע הימלען" רעפּלעקטירן "אױף דער ערד" און װילן װיסן: "װער האָט זײ פּאַרבונדן מיט דער פּיכטער ערד?". דער דיכטער אַנטדעקט אַלע זיבן הימלען "אױף דער ערד", װי שפּיגל-בילדער פון דער נאַטור. אױב אין טײַבר איז דער דיכטערישער מעדיום דאָס סוצקעװער-קײנד פון יאַרן פּרײַער, איז עס אין װאַלדיקס דאָס לעבעדיקע אױג פון יונגן אַבּרהם סוצקעװער אין דעם הײַנט.

דאָס רעאַליסטישע װאַלדיקס װערט װײַזע, אַ מײַן אַפּטישע קראַפט צו זען די נאַטור מיט אַ גײַסטיקן אױג. סוצקעװער װערט אַרײַנגעשפּינט און אַרײַנגעחלומט אין װאַל-דיקס. שײַנקײט באַװעגט זײַן דיכטערישע מױזע. די װאַלדיקס-עפּאַפּעע איז די ליריק פון נאַטור פון פּאַעט, װי אַ שפּיגל אין אַ שפּיגל. די װאַלדיקס-עפּאַפּעע איז די ליריק פון דער נאַטור, וואָס איז אײַכיק פאַר אײר געמיט, און אײַנצײטיק אַניװערסאַל שעפּע-ריש. אַט רעפּלעקטירט די אײביקע נאַטור אין די "ערדישע הימלען" פון דיכטערס זעאַונגען, אָבער ס'איז נײַט די אַלטע, שױן באַקאַנטע בענקשאַפט פון השתפכות-הנפש, נאָר ס'איז עפּעס אַ נײַע אומבאַקאַנטע סענסאַציע פון געפילן — השתפכות-הטבֿע. די נאַטור נעמט אײבער די סאַמע לעבעדיק-נשמהדיקסטע איינגשאַפּטן פון מענטש און "גיסט אױס אײר האַרץ". ס'איז דער אַריגינעלסטער סוצקעװער-קוריאַז, װען די נאַטור "שרײַבט" אײרע װונדער-לידער מיט זײַן האַנט, זי טראַכט און פילט מיט זײַן האַרץ און מוח. זי טראַנספּאַרמירט זיך אין אַ סוצקעװער-טראַנסקריפּציע, װוּ "צװישן בלעטער" װאַרג און שטיבער איז אַנגעשריבן מיט אַ קאַלטער טײַכנשריפט מײַן נאָמען". זי האָט דעם דיכטער אַרײַנגעחחמעט אין אײר נאַטורשריפט און, פּאַרשטייט זיך, אײם געגעבן אײר קאַפּירײַט. די נאַטור װערט פּאַעטישע סובלימאַציע, לעבעדיקע אומװאַנדלונג.

קריגט חושים, געוועבט פון וואַרצלען, און אויגן — גייסטיקע. ס'ליכטיקן אויף ווייזאָ-
 גערישע בילדער, די צייט איז געווען און וועט זיך, צוריק און פאַרויס. מיט
 דיניקע נשמה-פעדעמלעך דערטאָפּט דער פּאָעט די נאַטור, ביז פולער אידענטיטעט,
 ביידע געהערן זיך איינער דעם אַנדערן. אַ נאַטור וואָס קאָן זיך "דערקלערן אין ליבע":
 "ביסט מײַן, איך בין דײַן"; זי קאָן אויך פרעגן עפעס "ביי אַ בוים" און הערן "אַן ענט-
 פער". ס'איז די איבערנאַטירלעכע נאַטור אין וועלכער דער דיכטער איז אַרײַנגעבוירן.
 אין דער נאַטור איז דער ליביקער איך אויך נאַטור און ביידע ווערן איינס מיטן
 גאַנצן באַשאַף:

כ׳זע מײַן לײב אין ווײַס פון דער בעריאַזע,
 כ׳פיל מײַן בלוט אין בלונג פון אַ רוז.
 (דאָרטן, 1 93)

און ווען מ'פילט זיך אַרגאַניש איינגעפעדעמט אין נאַטור, קאָן מען אויך זען "די
 ווייטע פאַרביקייט פון שלאָף", דעם חזיון פון רעטראַספעקטיווער אַבסטראַקציע, וואָס
 איז ניט מער ווי "אַ שפּליטער פון אין-סוף". און אין מאַמענט פון התעלות-הנפש
 דערפילט עס דער פּאָעט מיט דער דיין-דינסטער אינטוויזיע. אין יעדן ליד פון סוג-
 קעווערן קאָן מען אַרײַנטייטשן תּלית-תּלים פון געדאַנקען, מחמת ער האָט דערפירט
 זיך וואָרט ביז דער סאַמע ראַפּינירטסטער שפּילעוודיקייט. יעדער גוטער ליד-פאַר-
 שטייער קאָן אָן שוועריקייטן באַשיידן די וואַלדיקס-לידער, וואָס זייער גאַנצע אידעע איז
 די נאַטור, איבערגעשפּיגלט אין אַ קינסטלערישן פענאַמען. אַזאַ נאַטור-פּאָעזיע ווערט
 דאָס אייגנטום פון יעדן פּאָלק, פון אַ סך פעלקער, הגם דאָס וואָרט אויף ייִדיש באַגרע-
 נעצט אַזעלכע גרויסע לידער צום קלענסטן פּלל געניסערס. אָבער ס'איז סוצקעווערס
 זכיה און זיין פאַרדינסט, וואָס ער האָט דערפירט דאָס ייִדישע וואָרט צו דער דימענסיע
 פון אַ וועלט-לשון. ער האָט זיך פאַרנומען ניט אַנדערש, ווי נאָר אויפשפּאַלטן דעם
 וואָרט אַ ט אַ מ, לויט זיין שטעמפל פאַר דעם באַגריף. אין וואַלדיקס האָט זיך שוין
 אַנגעהויבן דער וואָרט-עקספּערימענט, וואָס סוצקעווער האָט דערפירט ממש ביז
 סענסאַציע אין שפּעטערדיקע לידער. אַ דאַנק זיין מיסטערשאַפּט האָבן זיך די ווערטער
 בײַ אים ניט "צעשאַטן אין קאַסמישער בהלה", ווייל דאָ האָט אויך געוויקט דער זעל-
 בער געזעץ ווי אין דער נאַטור — צוזאַמענהאַלטעוודיקייט פון אַלע וואָרטאַטאַמען.

אין דער צעשפּרייטער לידער-טעריטאָריע פון אַבְרָהָם סוצקעווער איז ניטאָ קיין כאַאָס
 פון וואָרט, ניט קיין בבל פון באַגריפן און ניט קיין צעפלאַנטערטע סימבאָלן. די "נשמה
 פון ערדישן הימל און הימלישער ערד" איז דאָ צוזאַמענגעבונדן, ווי דער אַטאַם —
 און ביידן האָט ער ליב. און כאַטש ער איז זיך מודה: "כ׳האָב ליב די ערד ווי הימל,
 — מערער", איז דאָך זיין עקספּאַנסיווער באַגער צו דעקן, פּאָעטיש, וואָס מער הימל-שטח.
 וואָס טיפּער מיר דרינגען אַרײַן אין וואַלדיקס, אַלץ מער ווערן מיר פאַרשטראַמט פון
 אַ צעכוואַליעטער זוניקייט וואָס דערשטוינט: צי האָט דאָס בלאַס-אַנעמישע ליטע-
 פלאַכלאַנד פאַרמאַגט אַזוי פיל זון און פאַרב? פון וווּ האָט סוצקעווער אימפּאַרטירט
 די דאָזיקע קאַליריקע פּישוף-אוצרות? מוזן מיר קומען צו דער איינציקער קאַנקלוזיע.

אז די לאַנדשאַפּט איז אַן אינעווייניקסטע, ניט ליטע און ניט פּוילן, נאָר די דורכויסקע סוקצעווער-לאַנדשאַפּט, זײַן אײגן וואָלדיקס, וואָס וואַקסט אין אים אױס אין גוואַל-דיקע דימענסיעס: דער קאַסמישער אױבן. זײַן ערד-דערקענטעניש איז אָבער שאַרף-חושיק און קלאַר, פּונקט ווי זײַן ליבשאַפּט צו דער ערד:

און וואָס מער הימל, ווערט מיר קלערער,
אַז אײך בין ערד, אַז אײך בין ערדיש.
(דאַרטן, ז' 107)

סוצקעווער האָט זיך געטוּבלט אין פּלייציק-זוניקן וואַלדיקס, אָבער ניט געקאַנט זיך אַפּרייסן פּון ערד-שורש. ער האָט געזען אין יעדן בוים, אין יעדן רעגן-בויגן, אין יעדן טויעלע פּינקלען אַ ליד, וואָס האָט געהאַט אַזאַ אַרױסרופּערישן רייץ פאַר זײַן אױג און געמיט, אַז די נאַטור האָט גלייך רעזאַגירט מיט קלאַנגען. דער גאַנג דורך וואַלדיקס איז סוצקעווערס ענטוואַסטישער שפּאַציר דורך אַ לידערוועלט, וווּ שײניקייט קריגט אַ תּי קוּן אין פּאַעטישע שורות. ס'ווערט קלאַר אַז דער דיכטער איז געווען גע-רעכט מיט זײַן ערדישקייט-דיאַגנאָז. ערד רעפּלעקטירט בני אים דעם הימל, ווי די וואָר דעם חלום. ס'איז ווי "אַ האַרץ אין אַ האַרץ, / געשלעכט אין געשלעכט" פּון "צוויי ביימער מיט שטאַמען / פאַרפּלאַכטן צוזאַמען" (דאַרטן, ז' 100). ס'איז דער ביאָ-לאַגישער ווונדער פּון נאַטור, "דער וועג / צו דער ערדישער ליבע". זײַן ליד האָט דעמאָלט געוואַרצלט אין דער וואַלדיקס-וואָר.

די לידער רעפּלעקטירן נשמהדיקע איבערלעבונגען, אין בילדער און סימבאָלן. עס איז די איבערשפיגלונג פּון געמיט, וואָס זעט אַ "הימל — ווי דער חלום פּון אַ דולן", וואָס ווערט "מגוגל אין אַ הייס, פּולן / און ווילדן רויזנבימל אויפן פעלד" (דאַרטן, ז' 101). דער גראַטעסקער זון-גילגול גיט שאַרף אַ ברי און ברענגט אַרױס די אַסאַ-ציאַציע פּון מידבר. ניט ווילנדיק דערמאַנט זיך אַ דאַרנבוים. סוצקעווער פאַרמאַגט דעם מאַגענעטישן פּוח צו פּאַנגען לעבעדיקע בילדער און מעטאַפּאָרן, ווי מ'כאַפט אַרױס זילבער-פּישלעך פּון אַ טייך, אין זײער בלישטשעדיקן צאַפּל. פּונקט ווי "דער ווינט — פאַרקנעפּלט דעם טאַג מיט נאַכט", לאַזט זיך פאַרקנעפּלען סוצקעווערס בילד מיט חלום און קול, אַז מיר זאָלן הערן ווי "אַ וואַלקן לאַכט פּון שלאַף", און דערזען ווי "עס ווינקט פּון וואַלד אַ בליציק אייגל". (דאַרטן, ז' 101).

אין פּראָצעס פּון ליינענען דאָרף מען בלויז אַרױסשײלן די בילדער פּון זײער וואַרטיקער מעטאַפּאָרישער שאַל, פּדי צו דערפילן דעם גייסטיקן תּוך זײערן. דעמאָלט איז גרינגער צו זען די "רעגנס פּון פאַרבן און בלומען" (דאַרטן, ז' 102-103). — די מאַטעריע וואָס רייסט זיך צו די הימלען: "אײך בין דאָס געבויר פּון די וועלדער, / וואָס ווילן זיך הימלען פּון דר'ערד" (דאַרטן, ז' 102). דאָס איז דיכטעריש עקזאַלטירטע וואָר, וואָס באַשאַפּט אַן אומגעוויינלעכן רעגן — אַ רעגן פּון פאַרביקע געדאַנקען:

ווי מישונג פּון חלום און ווייזן.
דיין שײניקייט באַוואַרטיקט מיין גומען.
(דאַרטן, ז' 103)

אין דער שיינקייט־פאָנאָראַמע פון טרוימישע פילונגען און גופישע שפירונגען, שטייגט דער פאָעט צו ״וועלדער גאָלדגרינע באַהאַנגען מיט ליכט און מיט סוד״. דעם וואָרט, דורך וועלכן ער וואַנדלט, פאַרוואַנדלט ער אין אַ שם־עצמדיקן ווערב:

איצט וועלדער איך אויף אין דער לופט,
באַרענגט מיט פאַרבן און בלומען.
(דאָרטן, ז' 103)

די שיינקייט, אין בילדער, געדאַנקען, זעונגען, שטראַמט אין די לידער. דער פאָעטישער ענערגיע־קוואַל וויל זיך מער ניט לאָזן צוימען. עס פליסן אַריבער חלומות, וואָס האַבן אין אַ פריערדיק ליד קוים אויפגעציטערט, ס׳וויברירן קלאַנגען פון אַן אַקערשט פאַר־ענדיקטער שורה, און ס׳ליכטיקן זעונגען פון אַ פריש צאַפּלדיקער סטראַפּע. דאָס ליכט פון שיינקייט שטראַלט אין אַלע לידער, די נעכטיקע און די מאַרגנדיקע. סוצ־קעווער פאַרצייכנט אַ לירישע שטימונג פון ״אין איינעם אַן איינמאַל״ (דאָרטן, ז' 104), וואָס איז די טיפע באַזינגונג פון אַן אַלעמאַל:

משוגעת אָדער ליד איז באַשאַפן געוואָרן —
פון דער וועלטס ערשטן חלום — אין רגעס אַזעטיקע.
(דאָרטן, ז' 104)

און דער ערשטער חלום ווערט די רגע פון אייביקייט. אַ חלום פון ״שוויגן״ און ״שלאָף״, ביז דער זכות פון וואָרט האָט זיך אויסגעשוויגן זיין אינהאַלט און פאַרעם, פדי צו אויפגליען אויף דעם פאָעטס ליפן. דער בראשית, ווי ״אַ געדאַנק, וואָס זוכט אַ ליב, ווערט אַ רגע שפעטער ״עלעקטרישער אינהאַלט״, (דאָרטן, ז' 105), וואָס שווימט ״אין שטילן עטער״ און זעט ווי ״די ווייסע געטין לונע טאַנצט אַ נאַקעטע אין וואַלד״. אַברעם סוצקעווער האָט געזען די ווידעראַנאַנדיקע נאַטור־פענאַמענען האַרמאָניש צו־זאַמענגעשפילט מיט די פאָעטישע אַטריבוטן: וואָרט, געדאַנק, חלום. דער וואָרט־אינסטרומענט האָט די קאָנטראַסטן צוזאַמענגעשמאַלצן. אַבער ער האָט ניט נאָר געמאַלן די נאַטור־שיינקייט, נאָר זי באַטראַכט פון אינעווייניק, מעדיטירט וועגן איר, געזען ״די נשמה פון ערדישן הימל / און הימלישער ערד!״ די פּייערדיקע נשמה אירע, וואָס איז דויער און אייביקייט.

ס׳האַבן זיך אויסגעמישט פּייער און וואַסער, הימל און ערד, חלום און וואָר. ער האָט געפונען די פאָעטישע פאָרמל ווי דעם נאַטור־ווונדער צו פאַרווונדערן מיט וואָרט־ווונדער. אַבער ער אַליין איז אויך אַ חלק פון דעם נאַטור־ווונדער. ער זעט זיך אין פאַרענדערטער פאַרעם, ״אין אַפּגורנט פון אַ זאַנג״, וואָס לאָזט זיך נאָר אויסמעסטן מיט דער עקואַלטאַציע־רגע פון פאָעט, וואָס ווערט ״פאַרתענוגט אין קאַרענער סוב־סטאַנץ״. (דאָרטן, ז' 110). ער ווערט ״אַ זאַנג צווישן זאַנגען״, וווּ ס׳ווערט ״אויפאַנט־פלעקט אַ וועלט פון פולו פרייד און קלאַנגען״ —

ווהיין איך וואָלט צו פּוס
קײן מאָל נײַט דערגאַנגען.
(דאָרטן, ז' 110)

דאָס איז די טיפּיקייט פון נאַטור־פּרייד, וואָס שפּיגלט זיך אין אײַגענער טיף. אין גע-
לויף פון יונגער באַגײסטערונג זענען אים די פּאָעטישע "פּרימאַרגנדיקע וועגן" אַנט-
קעגנעלאָפּן מיט "יונגזון" און מיט "אַ זילבערנע לירע".

□

ביז צו די חורבן־יארן האָט דער יונגער סוצקעווער אַרויסגעזונניקט פון זיך אָן אוצר
פון ליכטיקע לידער. פון ליד צו ליד זענען די בילדער געוואָרן אַלץ פּאַרביקער, און
דער לירישער טאָן אַלץ קלינגענדיקער. די פּאַנטאַסטיק פון דער "רעגן פון פּלאַנעטי-
שער שטילקייט" האָט נײַט אויפּגעהערט און עכאַט אין אַלע לידער. די סימבאָלישע
רעגנס, וואָס סוצקעווער פילט מיט גרויס ליבשאַפט, זענען שטילע, ווייל זיי זענען
רעגנס פון פּאַרב און ליכט, וואָס "די יונגזון" נעמט "שפּריצן ווי אַ גיזער פון פּאַרבן,
און אירע אויפּגעשטראַלטע געדאַנקען באַבליצן אַ געוואָסער". איז ביז גאָר נאַטירלעך,
אַז פּרימאַרגיקע בילדער גייען־אויף אין דערקענטעניש קלוגער, ווען "בלומיק
איז מײַן בלוט". ס'איז געווען די מחשבה־דורכגעוועבטע נאַטור, וואָס איז סוצקעווערס
קאַנטעמפּלאַטיווע נאַטור, אין וועלכער דאָס בלומיקע בלוט שטראַמט פון פּאָעט צו
זײַן וואָרט. קענטיק אַז שפּעריש בלוט איז פּאַראַן אויך אין דער נאַטור, וואָס איז איר
"גרינע מחשבה". דאָ האָט זיך פּאַרשופּישט נאַטור און פּאָעזיע, וואָס איז געקומען צו
האַרמאָנישער התגלות. דער דיכטער באַשטעטיקט דעם שותפּישן בלוט. אין ביידן,
מיט אַ מין פּילאָסאָפּישער דערקענטעניש:

און אין אײַערע אײַביקע בלוטן
איז אויך מײַן בלוט פּאַראַנען, און אונטער
אײַער ליבלעכן בליק דעם באַרוטן
בין איך ערדיש — אַ שטאַם אַ פּאַרגרונטער.

סוצקעווער האָט זיך גרונטיק פּאַרשטאַמיקט אין דער נאַטור.

אונדז פּאַרבינדן די זעלביקע פּריידן
און דאָס זעלביקע פּייער.
(דאָרטן, ז' 114)

דאָס שותפּישע פּייער און די פּריידן האָבן סוצקעווערן געפירט דירעקט צום "מענטש
אויף די שטעגן". סוצקעווער באַגריסט דעם "באַגעגן" מיט אים, ווי "אַ נס", ווייל ביידן
"אײַניקט — דער פּאַרביקער מאַרגן":

לאַמיר, שווייגיקער ברודער, צוזאַמען
צום יסוד פון דער וועלט זיך דערגרונטן.
(דאָרטן, ד' 115)

סוצקעווער גלייבט אין מענטש, וויל זיך פאַרחבֿרן מיט אים. מענטש איז אַן אָנהאַלט
אַזוי ווי ס'איז די נאַטור. אָבער מענטש איז בלויז אַ באַגעגעניש "אויף די שטעגן",
ווען די נאַטור איז אייביק. און ווידער קערט ער זיך צו צו איר.
סוצקעווער זעט ניט נאָר ביימער, וואָס ברענגען פירות, נאָר ער זעט דעם חלום זייערן
און פילט זייער פרייד און פיין:

פיין פון אויפשפראַץ, בלינעכץ און באַבלעטער,
וואַרצלדיקער שטראַם דורך טעג און נעכט.
(דאָרטן, ד' 118)

און "דאָס צווייגל קאַרשן" האָט "ליניעס, פאַרבן, צייכנס", פונקט ווי אַ מענטש. עס
האַט אַפילו מענטשלעכע אייגנשאַפטן: "אי מוט, אי גלויבן, / זון-פאַרליבטקייט, אימ-
פעט און געיאָג, / גבֿורהשאַפט אַרויסצוטאַנצן אויבן". (דאָרטן, ד' 118). די אַלע
שוותפישע אַטריבוטן מיטן מענטש האָט סוצקעווער געפילט, ווען "אַל מינע חושים
ווערן ערשטיק". מיט דער פרימערער קראַפט האָט ער "דערקענט" אין אַ צווייגל
קאַרשן" (דאָרטן, ד' 118-119) "דעם ווונדער פון זיין שטאַם". איצט מעג מענטש הנאה
האַבן פון דער קאַרשן-שיינקייט בפועל:

האַסט דערקענט דעם ווונדער פון זיין שטאַם.
האַסט דערקענט — אַצינד זיין שיינקייט ירשן!
(דאָרטן, ד' 119)

סוצקעווער האָט דעמאָלט מיט זיינע שעפּערישע "ציינער" פאַרוכט דעם טעם פון די
אייגענע צייטיקע פירות.

אין זיינע צענדליגער ערשטע לידער, האָט סוצקעווער, ווי אין אַ סוף, באַהאַלטן די איי-
ביקייט פון דער ערד און פון זיין צייט. אָט, אַ שטייגער, וואָס קאָן זיין נאָך מער פאַר-
גענגלעך ווי דער "זכרון פון אַ בליץ"? נאָר סוצקעווער האָט אים ערגעץ דערבליקט
און פאַראייביקט. ער האָט אַרויסגעקראַגן פון אים אַ גאַנצן אַפּאַלאַגעטישן מאָנאָלאָג.
וואָס בליצט מיטן געמיט פון אַ פענאַמען, וואָס האָט "ניט קיין עלטער. כאַטש, קנאַפע
סעקונדן אַנטפלעק איך מיין צייכן". (דאָרטן, ד' 122). אין דעם צייכן פון זיין בליציקער
רגע זעען מיר אַ גאַנצע וועלט מיט בילדער. אַפילו אַ שפּאַנענדיק קאַפיטל פון "אַן
עלנטן" בוים, וואָס דערשרעקט זיך און אַנטלויפט פאַר דעם "אַנדענק", וואָס דער בליץ
האַט אים געלאָזן. און דער בליץ, וואָס וואַרפט אָן אַ פחד אויף דער וועלט, האָט גאָר
אַ סך צו זאָגן, אויפקלערן, זיך דורכטענהן מיט דער וועלט, וואָס "כּי־האַב אייביק דיך
ליב", אַזש "מיט די קאָסמישע ליפּן צו קושן דיין שטויב". (דאָרטן, ד' 124).

מע מיינט, אז מײן שאַרפע צעליכטונג
פאַרבלענדט יעדנס בליק, —
כ׳בין אָבער בלויז ריטעם, בלויז ריכטונג,
נשמה, מוזיק,
(דאַרטן, ז׳ 124)

אַלע יענצטיקע לידער סוצקעווערס, שניידן דורך, אויפגעלויכטענע ווי בליצן, מיט
"שאַרפע צעליכטונג" פון גניסט און בילד. ווילל וואָס אייגנטלעך דאַרף פאַרמאָגן
אַ גוט ליד מער ווי ריטעם, ריכטונג, נשמה, מוזיק — די פיר שפּעפּרישע באַוועגערס:
אויער, געדאַנק, האַרץ און געמיט. דאָס זענען די פיר עלעמענטן אין סוצקעווערס
פּאַעזיע, וואָס פאַרבלענדט ווי דער בליץ. ווער ס׳איז ביכולת אויפכאַפן די פּאָזיטיווע
צעליכטונג, וועט בלייבן אַ פאַרליבטער אין בליץ. דער בליץ פון שכל און האַרץ איז
איביק, און זײן זכרון איז "יונגשאַפט", "אַנהייב".
אַבֿרהם סוצקעווער פאַרבינדט זיך מיט די נאַטור־עלעמענטן, ווי אַן אַרגאַנישער טייל
זייערער. ער איז אין בליץ, אין שטורעם, אין שטילקייט. זײן ליד איז אויך אין גורל
פון גאַנצן באַשאַף, וואָס טראַגט אים, ווי די סטיכע "אין גאַלאַפּ", ניטאָ "קײן פונק
פון אויסלייז". ער מוז כסדר שאַפן, "אויסטרינקען" זײן "ערדישע צייט ביזן דנאַ",
טראַגן זײן געזאַנג ביז צום ציל:

כ׳ווייס: כ׳וועל אַ מאַל צו אייך קומען. מײן נאַמען
זינגען וועט הייליק דער שטורעם. און צינדן
וועל איך פאַר אייך דאָס פאַרלאַשענע ליכט
פון מײן ציל.
(דאַרטן, ז׳ 126)

□

דער פּרײַקער אַפטימיוז האָט ניט אויסגעלאָשן דעם ציל. סוצקעווער איז געקומען
צום דערגרייך פון אַנהייב, אָבער אַלץ איינס איז בײַ אים יעדער סוף געווען אַ נײַער
אַנהייב. ווידער און ווידער צינדן זיך לידער. אַט שײנט נאָך אַ שטערן. סוצקעווער
קאַקעטירט מיט אַ ווערטערקראַנץ פון 12 שורות צום "סיריוס", פּדי ער זאָל צונייגן
זײן חסד צו אים. ס׳איז ניט קײן אַדע, נאָר ער רופט אים מיט זײַס־פאַרליבטע ווערטער,
ווי אַ בראַווינגל, וואָס וויל אויסנעמען מיט קאַמפּלימענטן: "גאַלדיק טורקוזיקער ! /
דו, אויפגעשײטערטער / הימלישער מוזיקער — / זע דאָ מײן צאַרנגלי, / ס׳וואַרט
מײנס טו אַננעמען. / אין דײן זכרון־גלי / טו מיך פאַרפנימען!" (דאַרטן, ז׳ 127). די
העברעיִש־ידישע גראַם־קאַמבינאַציעס אין קורץ־טראַפיקן ריטעם, האָבן אַוודאי גע־
האַלפן אַננעמען זײן וואַרט און אים פאַרפנימען. דער וואַרטשפּיל איז עפעס ווי אַ מין
מוזיקאַלישער היפּנאָז פאַרן אויער.

די "בראַשיתדיקע טראַפן" זענען געווען דער "קלאַנג" און "ציטער", וואָס האָבן ליד
צו ליד געבונדן. זיי האָבן ניט נאָר איבערגעטראַגן די "שטים פון שטימונג", נאָר אויך

מיטגעבראכט סוצקעווערס באליבטע סימבאלן און א וואריירטע נאטור-פראכטיקייט. זיין "רויטער פויגל" פיקט ארויס די קורץ-טראפיקע בילדער פון "מיין שליף און פלאטערט צו דעם שטערן סיריוס". (דארטן, ז' 128). די שיינקייט "קושט ארויס דאס חיות פון דער ערד", און "דער אונט בליט אונטער די געדאנקען". הגם א רגע פריער האט ער אזוי זיכער אויסגערופן: "איצטער איז מיין שעה, פריידער און געביטער!" ווערט ער באַלד סקעפטיש. ער ספקט אין דער אייביקייט אפילו פון דער נאטור וואס ער זעט. ווייל ווי קאָן געמאָלט זיין אייביקייט, "ווען דער זעלבער אונט וואס אצינד / וועט ניט קומען מער באַהאַרצט, דערהייבִיק / דורך די וועלדערס וואַרצלדיקן שרינט?" (דארטן, ז' 129). אין דער אומאייביקייט וויל ער כאַטש אויסבעטן פאַר זיך אַ שטיקל פּלאַץ: "גיב, גיב, גיב / פאַר מיין גוף אַ היימאַרט —" (דארטן, ז' 130) פאַסירט דער נס, ווי אַלע לידער־נסים ביי סוצקעווערן, און דער "גרינער היכל" פון נאטור ווערט זיין היים. ווידער באַפאַלט אים אַ בענקשאַפט צו זיך אַליין און ער צעצווייט זיך. ער ווערט דער טאַפּל־גייער פון אייגענעם "חלום". ס'איז דער "מענטש פון ווונדער, וועמען דו ביסט טייער" —

קענסט אים. האַסט באַגעגנט שוין אַ מאָל אים —
נאַר האַסט ניט געוויסט, אַז דאָס איז ער.
(דארטן, ז' 131)

מאַרגן קענען ווידער ביידע ווערן איינער — וואָר און ווונדער אין איין מענטש:
"היינט, ביסט דו די וואָר, און ער דער ווונדער, / מאַרגן — וועט איר ביידע ווערן
איינס". (דארטן, ז' 131). ער זוכט אין "וואַלדאַנטפּלעק" דעם "ליכטיקן באַשאַפּער
פון זיין "גייסט":

פיר מיד, אייביק לעבן, צו דעם שפיגל פון מיין גייסט, —
כ'האָב אים נאָך ביז איצטער ניט געטראָפּן.
(דארטן, ז' 134)

דער "גייער צו אַ ווייטער קלאַרקייט" זוכט התגלות אין "וועלדערישער שנין". קומט
נענטער צום ציל. דאָ וואָרט דער סוד. "היינטער גרינעם זונפאַרגיי דאַרט וואַרטסטו
אויף מיין אַנקום". ס'איז ניט דער ווייטער זונפאַרגאַנג פון סיביר און די "דערקענטע־
ניש" פון "סיבירער גאַט", אין יענער שקיעה. די אַ דערקענטעניש איז שוין ניט
קיין קינדערשפּיל פון פאַרבן "אויפן באַרגשפיץ", נאַר זי איז טיף און מיט גלויבן:

כ'ווייס, ביסט דאָ, ביסט דאָקער פון דאָ,
ווי ס'איז דאָ די ערד אין פּיכטן גרינען
(דארטן, ז' 135)

און נאָך עפעס "ווייס" ער, אַז "כדי צו זען זיך נאַענט / דאַרף איך דורכגיין דורך דעם
זונס פאַרגיי / און דורך גאַר מיין צייט, וואָס ברענט, שגעונט, —" (דארטן, ז' 135).

אז מ'וויל איז דאס טיפע עקזאלטירטע אמונה, וואס ער איז מקבל באהבה. א גליקער פונק איז דער נשמה פון משורר גייט אויף אין דערמאנונג, און ער וויל זיין "האר, אפשר אויך דערמאנען, אז אנוסטן / האט מיין טראגט, אין פריידיקן געהאר, / דיך באגעגנט אויף א פעלד" (דארטן, ז' 136). די וויזיע ליכטיקט-אויף מיט קינדישער תמימות. דער פב'ודו מלא עולם איז אויסגעשפרייט איבערן יקום, איבערן פעלד:

כ'האב זיך ניט דערשראקן, נאר פון תענוג,
אז ביסט דא, א פאל געטאן אין גראז,
ווי אן עפל גאלדבאהויכט און ווייניק,
וועמען ס'טוט די צייטיקייט א בלאז.
(דארטן, ז' 136)

ווען דער "דרימל"-זעער "אנטוואכט", אנטפלעקט זיך ערשט פאר אים, "ווי ס'איז פארפול די נאכט מיט זיין פנים". די דערקענטעניש איז אריינגעוועבט אין דער עמא-ציאנעלער קאנווע פון סימבאליק. די לעבעדיקע טראנספארמאציע פון נאטור איז דא וואר??רט אין ווונדערלעך-קאליריקע מעטאפארן: "גרינע טירן", "גרינע זאלב", "באגרינטער זומערניש" (נאר צו דערמאנען א פאר בנישפילן פון שטח וואלדיקס).

מיט א מאָל געוואָרן ביסטו הימל,
איך — א בערגל נאכט, פול רו און טרייסט.
(דארטן, ז' 136)

דאס "בערגל נאכט" ווערט פארפולט מיט "רו און טרייסט", ווען ער ווייס אז א וואך אויג אין הימל שפרייט זיך איבער אים. אברהם סוצקעווער האט אין די שורות בלויז אויסגעצאפלט דעם חלום פון וואָר און ווונדער, וואס איז אונדז אלעמען באקאנט — דער ער וואס "פארטרויט א סוד: 'איך בין זיין אלץ'". (דארטן, ז' 131). אין דער לעצטער לאנגער שורה פון קורצן אומבאטיטלטן זעקס שורהדיקן ליד געפינען מיר דעם ענטפער. אפשר איז אין דעם אויך סוצקעווערס וואלד געדאנק:

ווער זאגט עס, אייביק וועל איך לעבן? גיכער — אייביק שטארבן.
(דארטן, ז' 137)

דער ביאלאגישער פראצעס פון לעבן-און-שטארבן, וואס גילט אויך אין דער נאטור פון וואלדיקס, איז אין די קאטעגאריעס פון אייביקייט, ווי מיר פארשטייען זי פון דורות-דיקן געקייטל. דער "פריידגעפיל-באצווינגער (וואס) שטעכט-דורך מיט גרינע שטעכל-קעס מיין שארבן", איז נאר דער פיזא-פסיכישער דערמאנער פון די געזעצן פון טויט, אין פראצעס פון וואקסן. סוצקעווער האט אפגעמאסטן די אייביקייט מיט ערדיש-רעאליסטישע און וויזיאנערישע בילד-באגריפן, פרווונדיק דערביי כאפן א בליק הינ-טער די קוליסן פון "גרינעם זונפארגיי". די "פארהילכטע קינדשאפט" האט זיך אפגע-רופן מיטן צייטיקן קלאנג, "וואס גלעקלט אין זיין בלוט".

דער בייטייל פון וואַלדיקס (152-138) הייבט זיך אָן מיט אַ לד אָן אַ טטל. דאָס איז זײַן ערשטע סטראָפּע :

ווען מײַן קינדשאַפּט גענומען האָט שפּראַצן
 בײַ דעם ראַנד פון פאַרפּישופּטן וועג.
 האָט אַ קלאַנג מיך געגעבן אַ פּרעג :
 וואָס איז, יינגל, דיין פּרײַקער ריצון ?
 (דאָרטן, ז' 138)

אין בלאַנדער באַגינען און אין פּרײַקערדיקן טייל פון וואַלדיקס איז שוין געווען דער ענטפּער אויף דער שאלה, וואָס באַשטייט בלויז פון דעם איין-טראַפּיקן וואָרט — זון — און דאָס איז דער סימן מױבֿהק פאַר סוצקעווערס ליד. זײַן "ערשטער באַגינען" איז געווען "באַסימנט" מיט זוניקייט פון וואָרט : "און די זון איז געוועזן מײַן וואָרט, וואָס האָט פאַרביק די ווייטן באַסימנט". די צוויי מתנות, וואָרט און זון, האָט ער געקראָגן פון דער נאַטור פּרײַ, נאָר ער האָט געוואָלט, "אַז דאָס דאָזיקע ליכט פון דער וועלט" זאָל שוין בלייבן זײַן אייביקער קינד. דאָס האָט נאָר געקאָנט געשען דורך פאַרוואַנדלען דאָס וואָרט "אין מירמל און דימענט" — דער שעפּערישער פּראָצעס וווּ דער אַטעם פון גײַסט קאָן האַרט און ליכטיק מאַכן דאָס וואָרט ער זאָל ווערן מאַנומענטאַל.

סוצקעווערס "קינדשאַפּט" איז געווען פאַרכליניעט מיט סיבירער זוננווייסיקייט, אַ ליכטע ווי דער שניי, איצט האָט ער זיך אַנגעהויבן אַרײַנגראַבן אין די טיפּערע פּלאַסטן פון וואָרט, כדי מיט אים אויסצופּילן זײַן פּאַעטישע שליחות. צו דעם האָט ער געדאַרפּט זון גיט נאָר אין האַרצן, נאָר אויך אין מוח : "און די זון רויט ווי ווירמל / איז אַרײַן אין מײַן בלוט און געדאַנק". פון אַט דעם מאַמענט איז סוצקעווער געווען אַ פאַרטיקער פּאַעט. און דער זונפלאַטער, פון ערשטן שעפּערישן אַטעם, רופט זיך אַפּ אַפּט, ווי אַן עכאָ, אין סוצקעווערס ביז היינטיקן שאַפּן.

אין דעם וואָרט-זון-שייכות איז ריכטיק סוצקעווערס געדאַנק פאַר וואָס עס "רופט אים זײַן באַשאַפּער : האַר", וויל "ער איז אַ געאייביקט קינד". און אַ ניצוץ פון קינד, "בלאָזט פונאַנד אין הייכן / פאַרבֿנשמות און באַפעלט / לעצטן הימל צו דער-גרייכן". (דאָרטן, ז' 139). האָט דער באַפעלער, וואָס איז "יינגער פאַר דער צײַט", זיך דעמאָלט פאַרקליבן אין סוצקעווערן, כדי צו פאַרײַנגערן זײַן פּאַעזיע. סוצקעווער האָט אין זײַנע פּרײַקע לידער, געזוכט זיך צו פאַרחבֿרן מיט דער פּאַעזיע פון קינדיש-פאַר-ביקן חלום. ס'האָט אים געעקבערט די אינטערעסאַנטע פּראָגע : "הײַנטער דער זון ווער קען גרייכן ?" צוליב דעם האָט ער נאָכגעקוקט אַ יינגל, וועלכער קען עס יע גרייכן. ער האָט "באַגעגנט אַ מאָל — אַ יינגל, וואָס האָט פון אַ זײַטיקן הייפל / אַ קניקל געגעבן אַ הילצערן רייפל". דאָס רייפל "איז פאַרגאַנגען אין זוניקן רויטן גע-לייטער", און דאָס יינגל האָט "פאַרשיפורט געקניקלט אים ווייטער" (דאָרטן, ז' 140).

מסתמא זעט נאך איצט סוצקעווער יענץ רייפל זיך קניקלען "הינטער דער זוך". נישקשה, די זוך האָט אָפּגעשפּאַרט גענוג ליכטיקייט אויך הינטער זיך, כדי דאָס סימבאָלישע רייפל מיטן מיסטישן יינגל זאָלן ווינטער שנינען אין "רויטן געליטער". דאָס קורצע ליד, וואָס איז אַ שפּיל פון סימבאָל און פּאַנטאַזיע, לויכט עכט און לעבעדיק. די קאָליר־רעפּלעקסן פון די "אוצרות איידעלע געשטיינער", אין נאַכקומענדיקן ליד, "איידלשטיי־נער" (ד' 141), זענען אַוודאי ניט געפּאַלשט אָבער עס האָט ניט דעם צויבערדיקן כּוח פון אומבאַקאַנטן יינגל, וואָס "צעשניקערט דאָס האַרץ פון דער זון מיט זיין רייף" און קניקלט אים "ווינטער". —

דעם יינגל האָט סוצקעווער פּריער באַגעגנט, "ביי דעם ראַנד פון פּאַרפּישופּטן וועג". אין שעפּערישן עקסטאַז האָט ער אפּשר געוואָלט זיין אַטעם פּאַרמירמעלען. אָבער ער האָט אַ פנים דערפּילט אַז אין דעם איז פּאַראַן אַ גרויסע שוועריקייט. מחמת דעם גיט ער זיך שפּעטער אַ קלאַפּ איבער די פינגער: "צוים־אין די גבורה פון דיין שאַפּן", אַז דער "מירמל־ריטעם" זאָל זיין "שטאַלצן קינסטלער ניט צערעטן". אַן קיין שום ספק איז דער אַטעם פּריער "אין שטילן וואָלד פון גרינער ליריק", אָבער "די גבורה פון שאַפּן" איז אַוודאי אין "קנעטן" דעם "מירמל־ריטעם". דאָ איז דער נאַטור־כּוח פון סטיכיע, וואָס מוז געצוימט ווערן, כדי צו פּאַרהאַלטן דעם יאָגיקן "אימפעט", וואָס "ענדערט די פּאַרעם און מאַס", אַזש אַפּילו דער "געדאַנק" — "ריסט פּונאַנד געצוים און גדר". (דאָרטן, ד' 143).

אָבער סוצקעווערס יעדע ליד איז בעצם אַ פּאַרליקענונג פון כאַאָס, יעדע סטראַפּע איז אַ ראַם אינצוהאַלטן דעם אַנגעפּלייץ פון דער צייטס סטיכיע, עס זאָל בלייבן נאָר אין זיך. אין די זעקס שורות פון "גליווער" זאָגט ער עס.

אַזוי וואָלט איד וועלן מיין ווייטיק באַשטראַמען
און פּאַנגען זיין צייט אין די אייביקע תּהומען.
(דאָרטן, ד' 144)

ווי אַ פּאַעט האָט ער מסתמא געהאַט גענוג "אייביקע תּהומען", אָדער ווי ער רופּט עס אין צווייטן ליד: "געבונדענע שטראַמען", וואָס "האַבן ניט מער קיין ווהיין". אַלץ "דאָרט" און "וואַרט" אויף דערפּרישונג, און דער ספק הייבט אָן פּרעסן: "ווער וועט אַצינד פּאַרנשמהן / אין אייערע נעכט דעם באַגין?" (דאָרטן, ד' 145). אפּשר שטייט דאָ דער בלאַנדער באַגינען אונטער אַ פּרעגצייכן.

די ווייניק פּערוזיקע און קנאַפּ סטראַפּיקע לידער, ברענגען עס אַרויס מיט פינע גע־דאַנקען און ערלעכע פּאַרלאַנגען, אָבער זיי זענען נאָר רעפּלעקס־שטימונגען. ווי ווינטן אין פעלד. נאָך אַזעלכע געמיט־ און געדאַנק־אונטערטונגען "אין די אייביקע תּהומען", גיט זיך סוצקעווער ווידער אַ שטורמישן ריס צום "שטאַרקן" ליד. ער איז פול מיט זיכערקייט: "מיין גורל, אַ זוניקער פּאַנצער, גייט מיר פּאַרויס איבער פעלדזיקע ווינטן". (דאָרטן, ד' 146). און פון "פעלדזיקע ווינטן" איז מיטן האַנט צו דערלאַנגען "צו אייערע הייכן, אַ מירמלנע פעלדזין". ער ווערט באַהערשט פון זייער גבורה און

די שרעק פארוואנדלט זיך אין א פסיכאלאגישן ארויסרוף און א גייסטיקע שטארקונג.
אין סאמע געקלעטער :

כ'האב ליב איינער גבורה, וואס בליקט אין די הילכיקע ספערן — —
שרעק האב איך ליב — —
שרעק פון מיין קלעטער אויף אייך — —
ווייל ס'ליד פון דער אייביקייט גייסטערט אויף איינערע שפיצן.
(דארטן ז' 146-147).

הייכקייט ווערט סוצקעווערס חלום. מסתמא ציט אים "ס'ליד פון דער אייביקייט".
"וואס איז מיין ציל דא?" דער ציל איז קלאר : שטייגן — "פון ערדישע נידערס" :

איך וויל בלויז ווי איר מיט די הענט
דורך די וואלקנס א פאטש טאן
און צוואנגן מיין ערדישן קאפ אין דעם קאסמישן פייער.
(דארטן, ז' 147)

דער "הימען צו פעלדז" (דארטן, ז' 146-147) איז כאראקטעריסטיש פאר דעם דעמאל-
טיקן סוצקעווער, און פון די "מירמלנע פעלדזן" ווערט ער אריבערגעטראגן אין די
מירמלנע שטאט. זי איז א הארטע שטאט, ווי "אויס מירמל געגאָרנט דערהייבן זיך
טורעמס". זי איז "ווי א הימען פון גבורה". פריער האט דער פאָעט געזונגען א "הימען
צו פעלדזן", איצט — צו דער "פעלדזיקער פעסטונג" : "ביי נאכט", ווען "פלאַנעטישע
הענגבריקן קניפן צוואַמען דאָס הימל-געוועלב מיט דער שטאָט". ביי טאָג "ווערט גע-
שמידט די געבענטשטע האַרמאָניע פון ברודערשאַפט", אין "ריטעם פון פרידלעכער
אַרבעט". "און דער הימען פון אַרבעט לייגט אויס נייע וועגן". און — "דער אַוונט —
אַ היכל פון ליבע". (דארטן, ז' 150-151). דאָ מאַלט סוצקעווער אַלץ וואָס פאַנטאַזיע
קאָן נאָר אויסטראַכטן — די אידיליע פון ליבע, פון מאַטעריע, פון גייסט ; און אַפילו
"פרייד פון געשלעכטער".

אַט "די שטאָט איז אַ תפילה", וואָס עקסיסטירט אין חלום פון סוצקעווערן. און זאָל
עס הייסן אַ וויזיע פון — מירמל, ווייל סוצקעווער איז אַ פנים אין יענע טעג געווען
פאַרליבט אין דער מירמלשטאָט, ווי אַ מין ערדיש-הימלישער פישוף.

מער רעאליסטיש און צוגעפאַסט צום גייסט פון לאַנגזאַמער ביאָלאָגישער אַנטוויקלונג
איז דער "אינדול פון שוואַרצן גראַניט". (דארטן, ז' 152). דאָ דאַרף מען ניט קלעטערן
— מ'קען קריכן "אויף דער פעלדזיקער בייט", ווי מ'טרעפט "אַ רויבפויגל". דאָ איז
נאָך פאַראַן דאָס "געשווינג" פון אַן אור-עפאַכע, ווען די "ברייקע ווערטער" טראַגט מען
נאָך אין "שטייג", וואָס הינטער די שאַרבנס". די ביידיע לידער זענען אַ בולטער מוס-
טער פון סוצקעווערס פעיקייט זיך צו ספראַווען מיט טעמאַטיק פון דמיון און רעאַלי-
טעט און "איבערפליען" צייט-שטחים.

אין דער זעלביקער צייט האבן זיך אנגעהויבן סוצקעווערס מענטש-זוכענישן. דער אנהייב פון אורבאשאף האָט געוואָלט פירן צום אנהייב פון אַ ניער אידעאלער תקופה: צום מאָדערנעם "נביא פון שטיין", פון דער מירמלנער אורבאנישער שטאָט פון דער צוקונפט. די צוויי ווייטע פּאַלוסן פון זוכענישן האָבן גערוט אויף דער פּילאָסאָפּישער אַנשטימונג פון דעם פּאַעט. אַברהם סוצקעווער, זיין פּאַנטאַזיע און שפּיל מיט מיסטישע סימבאָלן און אומדעפינירטע עלעמענטן. דער דיכטער זוכט זיך זיין גורל, זיין באַ-שאַפּער, זיין ערשטיקייט-וועג וואָס פירט צו אַ נייעם בראַשית. ס'ערשטע פּיר-שוורדיקע ליד, וואָס עפנט די סעריע, קלינגט ווי אַ כּמו־מאַטאַ. די ערשטע צוויי שורות, ווי אַן אַפּאַריזם, מיטן אַנשפּיל אויף מענטש און צייטן; די אַנדערע צוויי — אין אַ לאַזונג-נוסח, אין אַ באַפּליגלט פּיערלעכן טאָן.

דין וועג איז פון אנהייב צו אנהייב
ווייל סוף איז מיט ספק באשפּינט. —
(דאָרטן, ז' 153)

דער וועג פירט ניט צו קיין אולטימאטיוון ציל, דעריבער מוז איטלעך מאָל עס זיין אַ ניער אנהייב, ווי אַ סטאַנציע פון וווּ מ'פּאַרט אַרויס, צו נאָך אַ סטאַנציע ווהיין/מקומט אָן. דער סוף איז בגדר ספּעקולאַציע, אין ספק, איז דעריבער, כדי צו בלייבן ניט אַנטוישט —

איז העכער דיין גלייביקע פאָן הייב
און לעב ווי אַן אַדלער אין ווינט.
(דאָרטן, ז' 153)

דאָס מיינט: זוך ניט דעם אולטימאטיוון "סוף", קעמף פאַר דיין היינט, וואָס דו קענסט אַנהייבן מאַרגן ווידער. אפשר איז עס ניט די אידעאָליסטישע פּילאָסאָפּיע, אָבער ס'איז שייך און שטאַרק געוואָנט. שווער צו גלייבן אַז סוצקעווער האָט מיט דעם געוואָלט צאָלן צינדן צו יענער אומגליקלעכער צייט, וואָס האָט זיך געריסן ווי שפינוועבס. דער אנהייב פון יעדן טאָג, דעמאָלט, אַפּילו סוצקעווערס אייגענער אנהייב איז געווען אין ספק, אין צעוונדיקטן יידישן לעבן פון יענער תקופה. ערשט אַ פּאַר יאָר ווי סוצקעווער האָט געהאַט געמאַכט זיין פּאַעטישן אנהייב. מיט סיביר האָט ער פּאַרענדיקט אַ קרייזלויף און געמאַכט אַ נייעם אנהייב מיט וואָלדיקס, און מסתמא שוין געחלומט פון אַ ניי-נייערן. יעדער לידער-ציקל איז געווען אַ ניער שעפּערישער אנהייב, אין זינען פון "מחדש מעשה בראשית" — יעדע ליד און יעדער טאָג אַ ניער בראשית. מיטן זיך אַליין פסדרדיקן באַנניען אין לידער פרוווט סוצקעווער זיך פאַרשטעלן פאַר דעם "אייביק ערשטן", הגם ס'איז אים אַליין "מאָדנע (די) טראַכטונג: איך בין אַדם". אין זיין "באַשעפּערס גרינע בגדים" וויל ער זיך אויף צוריק אַרײַנלעבן אין גאַנצן פּילאָ-

סאָפּישן קאָמפּלעקס מענטשן, אפשר מער ווי אין חומשידיקן אָדום הראשון. מיט אַלע
חושים דערשפּירט ער "די גלוסטונג" און דערפּילט דעם "טרויער" אין זיך. די צייטן
שייכות האָט צוויי ניט געטיילטע דימענסיעס, ביידע אין אים, אין זיין לייב — די פיזיק
שע, היינט, און די גענעאַלאָגישע, פון ווייטן אַמאַל:

מיין זיין איז קירצער פון אַ פליג
און פונעם גראַען ערשטוואַלד — עלטער.
(דאָרטן, ז' 154)

ס'איז אינטערעסאַנט ווי אָדום פאַרשט זיין אייגן רעטעניש, אין אַלץ וואָס האָט אַ שייכות
מיט אים, ער, דער באַשאַפּענער פון ערד, וויל וויסן צי "מיין ניט זיין וואַלט די ערד
באָדויערט", און ווי אַ רעזולטאַט פון דעם וואַלט זי אַליין געוואָרן אומשעפּעריש, אומ-
פּראָדוקטיוו. ס'קומען אויך די אייביקע שווערע פּראָגעס, וואָס מאַטערן אַלע דורות:
מאַין באת ולאן אתה הולך און מה אני ומה חיי, אין אַ מאַדערנער פּאַעטישער טראַגס-
קריפּציע —

פון וואָנען איז מיין קום, ווהיין מיין גיי?
ווער בין איך אויפן פנים פון די ערדן?
(דאָרטן, ז' 155)

אין ליכט פון די בילדער אויף דער ערד, הייבט ער זיך אָן צו זען אַנדערש. ער האָט
אַ חלק אלוה ממעל, ער האָט ווילן און מאַכט צו טאָן, צו שאַפן, צו פּילן:

נאָר אַט, איך טו אַ ביס מיין לעפּך,
און וויי: ס'איז ניט קיין קרייטעכץ פון די שטעגן,
ס'איז איך און אפשר דו,
אַ האַר פון עדן.
(דאָרטן, ז' 155)

דער "אפשר דו" איז די פּראָגע וואָס בלייבט ניט פאַרענטפּערט. דער פּרימיטיווער
אָדום חורט איבער די אייביקע פּראָגעס, וואָס פּיניקן זיין מין זינט די גן-עדן-טעג:
"ווי איז מיין אָנהייב-איינער?" ער וויל וויסן, "צי איז דיין פנים איינערליי מיט
מינעם?" און "צי איז מיין לייב אַ שפּראַך פון דינע גלידער?" און נאָך אַנדערע
ווייט ניט פשוטע שאלות פּרעגט דער אָדום זיין באַשאַפּער, ביז ער כאַפט זיך אַז דאָס
אַלץ איז נאָר געווען אַ חלום. "דו האַסט געמאַכט מיך חלומען אַ חלום" און "איך האָב
געדאַכט: איך בין אַ צווייטער, — כ'בין דו". פון דעם נאָך-חלום און נאָך-גן-עדן האַבן
זיך געוועקט בני אַדמען די ספקות. דער "אפשר דו" לאָזט אים ניט צו רו. ס'איז די
אומבאַלוינטע גן-עדן-גאַרונג נאָך אייביק-זיין. אָבער דער אָדום, פון חומש, ווייס אויך,
אַז "דו האַסט פון מינס אַ ריפּ אַ פּרוי באַשאַפּן". און נאָך ווייס ער: זי איז פּערפּעקט:

"ליכט" און "ליבשאפט". לטוף איז ער דערצאָרנט: "דו שעלטסט דיין ווערק / דו טרייבסט אונדז פון דיין גארטן". איז דער מיסטער אייפערזיכטיק אויף זיין אייגן ווערק? אדם דערפילט זיין פארטאָפלטע איינזאַמקייט: "צוויייק בין איך עלנט". ער זעט זיין גורל:

דער וועג איז וויסט.
אַ פלאַמעדיקע שווערד
געוועלטיקט בני דעם גרינעם בוים פון לעבן.
(דאָרטן, ז' 157)

סוצקעווער האָט אין געוויסע צייטן גענוצט פאלקלאָר-מיטאַסן פאַר זיינע לידער, ניט נאָר פון יידישע מקורים, נאָך אויך פון אַנדערע פעלקער. צום ערשטן מאל געפינען מיר אַזאַ ליד, "מענטש" (דאָרטן, ז' 158-159), געבויט אויף אַן אַלט-בבלישן עפאָס. און "ווייל דער מענטש איז געבאָרן / אויס דעם בלוט פון געקוילעטע געטער", ווי יענע לעגענדע דערציילט, איז דאָך "דער מענטש אַ צעשטערער". דאָס איז דער ענט-פער, וואָס קומט נאָך אַ הויפּן פראַגעס. דריי מאל קומט די אַקצענטירונג: "און דער ענטפער — ער קומט ניט, ער קומט ניט".

ווען סוצקעווער האָט געשריבן דאָס ליד, וואָס האָט "פאַרענטפערט" די פראַגע מיט דעם בלוט פון געטער, ווי יענער אַלטער מיטאַס דערציילט, האָט אין אייראָפּע שוין געבושעוועט דער "מיטאַס פון 20סטן יאָרהונדערט", מיט אַלפרעד ראָזענבערגס אַרישער בלוט-טעאָריע, וואָס האָט אַנגעהויבן קוילען מענטשן, פּדי צו באַשאַפן דעם דיטשישן "אַבערמענטש". דאָ און דאָרט כאַפט זיך אַרײַן אין סוצקעווערס ליד די צייט-טעמאַטיק. אַט בעט "דער מאַכטיקער מלאַך", מיט דער "פראַסטיקער שווערד", רשות ביים "גע ביטער" צו באַפאַלן די ערד,

און שניידן-פאַרשניידן וועל איך מיט מיין טענער
די ווייבער און מענער.
(דאָרטן, ז' 160)

ער בעט זיך רחמים פאַרן כּבֹּוד פון שווערד: "לאַז מיין שווערד ניט פאַרפירן און שטומען". אָבער דער געביטער האָט זיך שוין מתקנא געווען אין חורבן-ברענגער:

אויך איך וויל פאַרלענדן דאָס ערדישע הויז,
נאָר וואָרט, איך האָב נעכטן פאַרזייט דאָרט אַ רויז —
זי מוז נאָך אַרויסבליען פריער.
(דאָרטן, ז' 160)

צווישן די רויזן וואָס האָבן נאָך יאָ באַוויזן אַרויסבליען אין יענע טעג, איז געווען סוצקעווערס וואָלדיקס.

פון צײַט צו צײַט — און שפעטער אַלץ עפטער — נײַכטערט זיך סוצקעווער אויס פון זײַן נאַטור־שיכרות און דערזעט די גראַע וואָר. זײַן ערשטע ״צײַטליד״ (דאָרטן, ז' 161) — אונטער דעם טײַטל — טוט אַ שלאַג מיט טענה און תּביעה :

אַלמאַי האָסטו איבערגענטפערט דײַן פּאַלק
צו די מײַדברשע זעמדער ?
דײַן ערד ווערט אונדו פרעמד, און דער הימל — נאָך פרעמדער.
(דאָרטן, ז' 161)

שפעטער ווערן די סימבאָלן און בילדער קלאַר, און הגם ס'איז נאָך אײַדער, איז שוין פאַראַן אין די פּערזן אַ חורבן־מעטאָפּאָריק, ווי אַ וואָרענונג פאַרן מאָרגן.

אין רויך אונדזער תּפילה צו דיר,
און אין בלוט — דײַן פּרוּכת.
ווי שטרוי אין געפלאַם ווערן אויפגעצוקט אונדזערע כּוחות.
(דאָרטן, ז' 161)

אין די אַ לידער געפינען מיר אַנשטאַט דעם קאַסמאַס, אין זײַנע וואָר־רײַטע פּאַרמען, וואָס סוצקעווער האָט פּרײַער גענוצט, דעם באַגריף פּאַלק אין זײַן נאַציאָנאַלן באַנעם. די אילוזאָרישע שרעק פון ״הימלען (וואָס וואַלטן) זיך צעשאַטן אין קאַסמישער בהלה״, שמעקט דאָ מיט קאַנקרעטער ספּנה פון בלוט און רויך און געפלאַם. דאָ איז ניט דער ״גרינער היכל״, וווּ ״הײַנטער גרינעם זונפאַרגײַ״ האָסטו אַ ראַנדעוווּ מיט דעם וואָס איז ״דאָיקער פון דאָ״, נאָר ״דער זונפאַרגײַ אַשט״ דאָ און דער דיכטער רעדט צום זעלבן דאָיקן אין טערמינען פון פירוואָרף און באַשולד. ער נעמט זיך אָן די קריוודע פון זײַן פּאַלק, וואָס ״דער מאַכטיקער מלאַך״ איז ״מוסן ומזומן״ אים צו ״שניידן־פאַר־שניידן״. ער פילט זיך אַנטמוטיקט : ״ווי שטרוי אין געפלאַם ווערן אויפגעצוקט אונדזער זערע כּוחות״. דער ״אוניווערס״ איז פאַרשמעלערט צו ״פּאַלק״ ; עס גראַמט זיך שוין נאַטירלעך ״גראַניט״ מיט ״ייד״ ; דער אומבאַנאַמענטער ״געביטער״ ווערט דער דעפּיט־טיווער יוהו, און פאַראַן שוין אַ ״משיח״, אַ ״ג־תּמיד־ליכט״, ״אַבּות״ און ״בּב־ל־טיכּן״ א״א אַטריבוטן פון דעם פּאַלקישן מין, וואָס מיר האָבן ניט אַזוי אָפט, אָדער כּמעט נאָר ניט באַגעגנט אין סוצקעווערס לידער. טאַקע דאָס פּרײַער דערמאַנטע ״צײַטליד״ פאַרמאַגט שוין אַ שלל טראַדיציאָנעלע און רעליגיעזע סימבאָלן :

וועלכע שטאַלצע האַנט האָט פון גראַניט
אויסגעהאַקט דעם קאַפּ פון אַט דעם ייד
און אַרײַנגעצונדן אין זײַן פּנים
שאַרפע קאַבאַליסטישע סימנים —
שווערן וואַלט איך : צווישן די מחשבּות
וואַגלען נאָך אַרום בײַ אים די אַבּות —
(דאָרטן, ז' 161)

מיר וויסן ניט וועמענס סקולפטורווערק סוצקעווער באזינגט, אבער דאס עצם געזאנג איז שוין אַ ווענדפונקט, וואָס איז באַדינגט פון דער צייט. איבער אַ צווייט ליד, וואָס איז שוין "דאָס פאַראייביקטע פנים" (אפשר פון זעלבן קאָפּ), געפינען מיר אַ מאַטאָ פון רב נחמן בראַצלאָווער. דאָ רעדט שוין סוצקעווער ניט צום ביבל-קלינגענדיקן יהוה, נאָר צום פאַלקיש-נאַענטן "פאַטער", אין אַ האַרציק-פאַלקסטימלעך לשון:

פאַטער, געבוירער,
ס'גאַרטנט נאָך אַלץ אויף מיין פנים דיין קדושה,
אָבער דער צורר
קומט אין מיין האַרבעריק נאָך דיין ירושה.
(דאָרטן, ז' 163)

דער צורר "קומט אַ פאַרשטעלטער" און "באַפעלט: — גיב מיר דיין פנים צוריק". ער וויל אַ פנים אַוועקנעמען דעם ייִדישן צלם-אלהים. איז נאַטירלעך, אַז די איינציקע באַהעלטעניש פאַרן ייִדישן פאַעט סוצקעווער, אויפצוהיטן די אייביקייט פון פנים, איז אין וואָרט: "נעם איך מיין פנים / און איך באַהאַלט עס אין וואָרט, ווי אַ דאָרן אין פלאַמען". מיר וויסן שוין היינט, אַז דעם נסיון צו בלייבן מיט זיין וואָרט ביחידות אין "דאָרן אין פלאַמען" האָט סוצקעווער אויסגעהאַלטן ווי אַ גיבור. אָבער אויף דער פלאַמיקער שוועל האָט ער נאָך אַלץ געקוקט מיט אידעאָליסטישע אויגן אין פנים פון מענטש און זיך ניט געקענט צוטרויען, אַז ער איז טאַקע אַזוי שלעכט:

אַ ליגן, אַז דער מענטש איז שלעכט. אַ ראַייה —
עס טוט אים וויי דאָס גראָו, וואָס ער באַטרעט.
שלעכט איז בלויז דער פינצטערער פאַעט,
וואָס וואַרפט דעם מענטש אַ גט אין פנים: חיה.
(דאָרטן, ז' 164)

סוצקעווער האָט, אין זיין גלייביקער נאַווקייט, געזוכט צו קאַמפּענסירן דעם מענטש, געפינען אַ זכות אַפילו פאַר זיין רישעות. ס'איז די סתירה פון פאַעט, צווישן חלום און וואָר, גלויבן און נאַקעטער אמת. און אויב סוצקעווער האָט אַפילו דערבליקט דעם קאַנטראָווערסאַלן ריס צווישן מענטש און סבֿיבֿה, האָט ער געזוכט אין וואָרט, אויב אַפילו אַילוואָריש, אַ ראַטוניק אין דער פאַרלוירנקייט פון ייִדישן לעבן. דעמאָלט, אייִ דער ער האָט אַריינגעקוקט דעם טייוול אין בלוטיקן פרצוף, האָט ער זיך נאָך אַנגעטאַן אַ פוח מלמד זכות צו זיין אויף דעם מענטש, אַ יעדן מענטש. אָבער ס'איז ניט געווען די סתירה אין פאַעט, נאָר די סתירה פון דער מענטשלעכער ציוויליזאַציע, איר צוזאַמען-בראַך און די אַנטווישונג אין דער דערלייזערשער פרייהייט. פון איבער יענער זייט גרענעץ פון סוצקעווערס היים האָט שוין די חיה גערעוועט.

ס'וואָלט געווען פֿאַלש צו מיינען, אַז סוצקעווער איז זיך געזעסן אין אַן העלפֿאַנדבייך-טורעם און ניט באַמערקט ווי אַרום אים קאָכט און זיידט די "פֿלאַמיקע לאַווע" פֿון אַ צערודערטער וועלט. ער האָט עס יאָ געזען, נאָר ס'האָט געמוזט נעמען צייט ביז ער וועט זיך אין גאַנצן אויסניכטערן פֿון זון־שיפרות, פֿון די נאַטור־עקסטאַון. זיין גאַנצע קינסטלערישע קאַנצעפּציע איז דאָך געווען אויפֿגעבויט אויף שיינקייט, אויף דעם ליכטיקן ווונדער פֿון פֿאַעזיע, ווען דער בלאַנדער באַגינט, און וואַלדיקס האָבן אַ פֿלייץ געטאָן מיט רעגנס פֿון פֿאַרבן און בלומען, מיט גאַלד און בלוי. ס'איז אַבסאָלוט ניט ריכטיק אַז זיין געזאַנג האָט ווי אַ זיסער נאַרקאָטיק פֿאַרשלעפּערט די חושים, דאָס איז געווען די פינצטערע פֿראַזאַק פֿון לעבן: די בלינדע צייט און דער מענטש, וואָס איז יאָ אַ חיה, וואָס האָבן פֿאַרפירט די וועלט אין אַ זומפֿ פֿון בלוט. סוצקעווער האָט דערפֿילט, ווי יעדער נאַרמאַלער מענטש, די נייטיקייט פֿון אַן אָנהאַלט אין קאַנ־קרעטן לעבן, ווי שלעכט ער זאָל ניט זיין, דעריבער האָט ער געוואָלט זיך בויען — אויב סימבאָליש, צי אַפֿילו אילוזאָריש — די צווייטע היים (דאָרטן, זי 165-182), נאָך דעם ווי ער האָט "פֿאַרברענט זיין היים" און "אין ווייטער וועלט געצויגן".

זיין "רויטער טרומייט" האָט זיך צעשפּילט מיט מאַרשן, אין אַ פֿאַרשטילט־קינדיש "טורוטו, טורוטו", פֿון איינעם וואָס איז "טאַפֿלט געפֿאַנגען". ער האָט זיך אָבער ניט אינגעשפּאַנט בעל מלכות, ווי אַ קאָזיאָנער טרומייטער, און ניט מיטגעזונגען מיטן איינ־געשטימטן כאָר. דערפֿאַר אפשר "קלאַפֿן די שלייפֿן" — ווען די "צוויי רייטער — יאָגן דורך שאַרבן און קאַפֿ":

דער ווייטער — ער רייט אין אַ ליכטיקער ריכטונג,
דער שוואַרצער פֿאַרלעשט יעדן פֿונק, יעדע ליכטונג.
(דאָרטן, זי 166)

די רייטער יאָגן: "קליפֿקלאַפֿ און קליפֿקלאַפֿ / נאָכן גורלס באַפעל". סוצקעווער האָט געוואָלט "דורך קלאַפֿיקע שלייפֿן" דערפֿילן דעם גאַנג פֿון גורל, אָבער צום באַדויערן איז עס נאָך דעמאַלט שווער געווען פֿאַרויסצוזאָגן. עס האָבן נאָך געיאָגט די אילוזאַ־רישע פֿאַרפירערישע "רייטער". ערשט אַ פֿאַר יאָר שפּעטער האָבן מיר בפירוש גע־וווסט, צו אונדזער אומגליק, וועלכער רייטער ס'איז געקומען פֿריער: "און ווער עס וועט קומען דער ערשטער, / און ווער עס וועט זיין דער באַהערשער, — / וועט ווערן פֿאַרשריבן / מיט בלוט / איבער גראַזן און קרייטער". (דאָרטן, זי 167).

די אַ צווייטע היים איז ניט געווען פֿון רעאַלן באַטייט, ווייל זי האָט ניט געבראַכט די לייזונג, נאָר אַנגעוויזן אַ ריכטונג, אַ ליניע אין וועלכער זיך צו באַוועגן. דאָס איז גע־ווען אַבליגאַטאָריש פֿאַר יעדן שעפּערישן מענטש. דעריבער אפשר איז סוצקעווער אַנטלאָפֿן צום "אונטערבאוויסטזיין" (דאָרטן, זי 168), וווּ עס איז דערלויבט צו פּילאַ־סאָפירן און פֿאַנטאַזירן; וועלן "פֿאַרשטיין, וואָס פֿאַראַן און וואָס ניטאָ"; "באַרירן —

די בענקשאפט; און "דערשפירן ס'לייב פון נאקעטן געדאנק". אין פאָעטס "מוח פלעמלט אויף אַ מאַרגעדיקער נעכטן" — אַ מיין געדאַנק־חלום־געמיש, וווּ "אַנהייב שפּרינגט צו אייביקייטן". דאָ האָט דער שלייער פון אומבאווסטקייט באַוווסט זיך פאַרצויגן, ווייל אַנדערש וואָלטן זיך ניט געקאַנט "אויפפראַלן די פרייד־אַטאַמען, וווּ עס בליען גאַנצע וועלטן", ווען די אייגענע וועלט איז געלעגן אין חורבן־ציטער. אפשר איז אין דאָס וועלן אַנטבלויזן דעם נאקעטן געדאַנק, דאָס באַוווסטזיניקע אַנטלויפן פון נאקעטן אמת.

דאָ פאַרנעמט זיך סוצקעווער "שווימען" מיט "פאַרחתמעטע וויעס" (דאָרטן, ט' 169). — "אַלץ וויטער צו זיך, צו דעם איכיקן שורש". ניט געקוקט וואָס דאָס ליד האָט אַ קלאָרן עראַטישן אַנרעג, אין דעם אַנטייט: "ביי נאַכט רייסט ער אויף די פאַרחתמעטע וויעס / און בליציקט אַריין די סימבאָלן פון גלוסטן, —" איז עס אָבער מאַדנע כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם פּרזערדיקן — "אונטערבאַוווסטזיין" — אויסשליסן דעם געדאַנק און ניט וועלן זען — אין ביידע פּאַלן: אַנטלויפן פון דער ווירקלעכקייט. עראַטישע און אַפילו סעקס־לידער קאַנען אויך האָבן אויף זיך געמיט־שאַטנס פון זייער צייט.

דער שאַטן פון די צייט־שטימונגען פאַלט אויף אַלע סוצקעווערס לידער פון יענער עפאָכע, וווּ דיקער, וווּ דינער. דער פעסימיסטישער טאָן פאַרמאַגט ניאַנסן פון דער־פילטן צער און בענקשאַפט, וואָס באַהאַלטן זיך אין אונטערבאַוווסטזיין. אויך דער אַלעגאָרישער פאַרגלייך, דער סופערלאַטיוו און סימבאָל, אַפילו דער אידיאָמאַטישער וואָרט־איבערקלייב איז ווי אַן איבעררוף מיט דער צייט. אינטערעסאַנט וואָס די אַלע סימנים קומען בולט אין די פּערזענלעכע מאַטיוון, וווּ דער פּאַקוס איז אויף אַ צווייטן מענטשן — אַ געליבטן און באַגערטן, ווי ערגעץ אין דער נשמה און אין לייב וואָלט זיך אַריינגעכאַפט אַ פאַרויסציער פון סכּנה. מאַכט מען אַ ברייטערע סטודיע אויף דעם געביט, לאָזט זיך צוזאַמענקלייבן אַ היפש פּעקל פון אונטערבאַוווסטזיין — סימפּטאָמען, ווי דער צייטס שטעמפלען. מסתמא האָט דער יונגער סוצקעווער גע־האַט גענוג איבערלעבונגען און ברוגזן, אין גאַנצן אָפּגעשלאָסן פאַר זיך, וואָס ער האָט זיי אומדערקענט אַריינגעזונגען אין די פּערזן.

אַן עיקר־מעלה פון סוצקעווערס ליד, דעמאָלט, וואָס אויב אַפילו עס הייבט זיך אָן מיט דעפּרעסיע און מוטלאַזיקייט האָט סוצקעווער דער צווייטער — דער פּאָעט־קאַנט־ראַלער — דעם פּוח אַנצוצינדן דאָס ליד מיט איין פונק. דאָס מיינט: אויפגליען דעם אַרום און אַלץ פאַרגיסן מיט ליכט, אָז דער אייגענער אומעט זאָל דערטרונקען ווערן אין אַ זון־ים. "דער פונק פון ליד און לעבן" (דאָרטן, ז" 170-172) איז געווען טיף אין פּאָעט, אָבער אויך נאָר אונטערבאַוווסטזיניק. ער ווערט פאַרפאַלגט פון "אַ שטיים", וואָס קומט "ווי פון גריבער". זי יאָגט אים נאָך: "מיין ליבער —" און ווערט דער עכאָ פון אַ ניגון, וואָס ער קאָן ניט אויסגעפינען זיין מקור. ביז איין מאָל, אין מחשבה, — "דערזע איך מיין מויל, און פון מויל טוט אַ פלי / די שטיים, וואָס איר הילך האַקט מיר אונטער די קני: — / מיין ליבער".

דער דאָזיקער מאַמענט פון אַנטפלעקונג פון דער אייגנליכע, וואָס גיט סוצקעווערן אַזאַ אויפטרײסל, איז מסתמא אויך אַ צייכן פון יענער עפאָכע: דער ווילן צו בלייבן ריין און ליכטיק אין אַנבליק פון דער פינצטערער און טמאדיקער צייט.

ער איז דעמאלט געווען אומצופרידן מיט דער ליבשאפט פון די "נארן", סוצקעווער
האָט זיך שוין געפילט זיכער און אָפגעוואָרפן זייער גענארעריש:

אײַער ליבשאַפּט ליגט אויף מיר ווי ראָסט —
גוט נאָך, וואָס מײַן פלייש איז ניט פון אײַזן.
אײַער וואָרט איז דערנערדיקער פראָסט,
נאָר מײַן פײַער וועט איר ניט פאַראײַזן.
(דאָרטן, ז' 175)

גלייך נאָך דעם, אין ליד "אײַנמאָליקער" (דאָרטן, ז' 176), גיט ער אַ לייג אַרויס זײַן
מ ע ט ר י ק ע: "איך — אײַנמאָליקער, / ערשטער און לעצטער אויף ערדישן שטויב".
אוודאי איז מיט דעם געמיינט מענטש, אָבער דאָך האָט עס אַן אַרויסרופערישן אײַך-
קלאַנג און עס צווינגט זיך צו פאַרטראַכטן. "צווישן פאַרגאַנגעניש / און אַ משוגענעם
עתיד, וואָס רופט ווי אַ גלאַק, / הענג אײך, אַ קאַסמישע וואָג" — איז ווער איז בכוח
אָפּזושטעלן די פּרעציוזע אויסבאַלאַנסירטקייט פון דער מענטשלעכער וואָג. וואָס "בלוט
און געדאַנק" זענען אירע געוויכטער.

אַ אַב־רהם סוצקעווער האָט טאַקע אַן אַנדער סאַרט בלוט, דערפילן מיר ווען ער טרעט
אַריבער די שוועל "אין אַ דיכטער־שענק" (דאָרטן, ז' 178-182). אויב ער בעט פּרײַער
"פאַרוואַנדל מיך אין וויין!" איז עס ניט מער ווי אַ פּאַעטישער ווונטש, איצט בעט ער
זיך בײַ זײַנע "חֲבֵרִים": "אַ, צווינגט מיך ניט צו טרינקען מערער". און אין פּלומרשט
האַלב־שיפורן צושטאַנד, רעכנט ער זיך אָפּ מיט די "קינצלער".
אויף גיך ניכטערט זיך סוצקעווער אויס פון דער שיפרות און אויך פון די "ספּקות"
וואָס "באַפּאַלן" אים. נאָר אויף אַ קורצער ווײַלע "ווערט פינצטער אין געמיט און
ענג", אָבער באַלד "שלאַנגט אָפּ אַ גלויבן אויפן פנים — ביז אַליץ און אַל ווערט
וידער מײַן". סוצקעווער אַליין קערעוועט זײַן דיכטערישן גורל:

און טו מײַן גורלדיקן ספּינקס
באַלאַרבערן מיט פײַנע גראַמען —
כדי פאַרוואַרצלען און פאַרשטאַמען
מײַן נאָמען דאָרט אויף אַלע מאָל —
(דאָרטן, ז' 182)

די געדריקטע שטימונג איז אָפּגעמעקט. די אויפגייענדיקע זון פאַרפלייצט אים מיט
אויפגעכואַלעטן עקסטאַז, און ער פאַרענדיקט די פּאַעמע אויף אַ הייכער אַקטאַוו:

חֲבֵרִים, גיסט די בעכערס אָן,
לחיים פאַר דער זון, לחיים!

איז עס געווען נאַטירלעך גלייך פון "דיכטער־שענק" אַריבערצוגיין צו די באַגײַסטערטע
פּערזן פון פּאַעטישער עקזאַלטאַציע.

דער ציקל "עקסטאזן" (דאָרטן זי 183-197), אין 28 ניט גלייך פארטיילטע קאפיטע-
 לעך, איז דער אַפּקלאַנג פון וואָלדיקס. אין אַט דעם בוך, וואָס איז אַרויס שוין נאָך דעם
 אַרײַנמאַרש פון די נאַצישע האַרדעס קיין פּוילן, האָט סוצקעווער אַרויסגעשרייען זײַנע
 אויפגעברויזטע געפילן צום לעבן, און אין זײַן סיום איז "עקסטאזן" אַ מין פּאָעטישער
 קניפּ זיך אַליין, צו פילן אַז מ'לעבט נאָך. נאָך זײַן אַרײַנטאַנץ אין דער ייִדישער פּאָעזיע
 מיטן פּרײַדגעשריי פון דער נאַטור, זענען שוין די "עקסטאזן" אַרומגעזוימט און אַרומ-
 געצוימט מיט מחשבה און בילד-געוועב. די שטימונגען און פּאָעטישע ספּעקולאַציעס,
 טראַכטונגען און געדאַנקען זענען טײַלמאַל געראַטענע אַפּאַריזמען. סוצקעווער רעדט צו
 אַ "מאַכטיקע געשטאַלט", וואָס ער וואָרפט זיך אין גאַנצן אונטער איר הערשאַפט און
 גיט איר אַפּ אַפילו זײַן "געדאַנק". ער בעט "בלויז — דאָס ווינטיקע געפלעמל פון
 געפיל". ער אַליין איז איצט "זונפאַרגי". איך ברענג אַ קרבן מײַן לײב פאַר דײַן לבנהס
 מילך". אין וועמען איז דער עקזאַלטירטער קרבן פאַרוואַנדלט, אויב מיר זאָלן אַננעמען
 דעם העברעיִשן עקוויװאַלענט התלהבות פאַר עקסטאזן? עס איז דאָס ייִדישע התלהבות
 וואָס האָט מיט שטילקייט געפלאַמט, כדי צו באַלייכטן דעם טונקל פון "פּאַטום":

זײַ שטיל, עס איז נאַכט אויף אַן אמת.
 דאָס נאַכטגעזאַנג לעבט, איך פאַרנעם עס.
 (דאָרטן זי 184)

אין דער שטילקייט האָט סוצקעווער געמאַכט אַ שטיקל חשבון-הנפש פון נעכטן און
 געוואַלט געפֿינען אַ שטעג אין וואָלדיקס פון דיכטערײַשן פּלאַנטער. דאָס איז אפשר
 מער דער עקסטאז-פֿיבער פון בלאַנדזשענישן צו עפּעס אַזוינס, וואָס איז נאָך פאַר-
 הוילן. די סימבאָלן ווינקען אַן אויף דעם שאַפּערײַשן וואָרט. סוצקעווער, ווי אַ פּאָעט,
 איז שוין דעמאַלט געווען אַרויסגעוואַקסן פון צירקל, וואָס דאָס ייִדישע וואָרט האָט
 געמאַכט אַרום זיך. מיט זײַן ייִדיש וואָרט האָט ער זיך געריסן צו ברייט-וועלטיקע
 האַרײַזאַנטן, צום מאַדערנעם אויסדרוק, כדי ער זאָל קענען זאָגן מיט אַ פול מויל, אַז
 ע פ ע ס האָט ער "דאָרט אויפגעטאַן אויף דער שטויביקער ערד". אפשר דערפאַר האָט
 ער געזוכט צו געווינען די "פּרינשאַפט — פול מיט עקסטאַטישער לירישקייט". ער האָט
 שוין געוויסט, אַז דער קינסטלער שמידט אַליין זײַן "פּאַטום": "דו ביסט אַליין דײַן
 גורל, מײַנסטער". און דער ליריש-איכיקער טרויער פון געזאַנג וואָס וועט בלייבן, איז
 דער פּו נ ק ט וווּ אַלץ קען זיך מצמצם זײַן — "אַ פּונקט, אַוווּ דײַן וואָרטיקער מאַגנעט
 וועט צוציען צו זיך די זאַכן". דער דאָזיקער פּונקט, וואָס איז וואָרט, איז געוואָרן
 דער זוכפּונקט פון פּאָעט. מיט וואָלדיקס פאַרענדיקט ער זײַן ערשטע זוך-עקסעפּעדיציע
 פון וואָרט. זײַן גאַנג איז געווען אייגן און נײַ — "אַליין דער וועג, וואָס זוכט אַ וועג".
 ער איז די גאַנצע צײַט געווען "געפאַנגען אין דעם הימלס געשליפענע קלאַנגען". ער
 איז געווען באַוויסט פון זיך און זײַן שליחות: איבער אַלץ "פּינקלט מײַן בלאַע קרוין"
 און "טראַגט איצט מײַן אייגן געשטאַלט". (דאָרטן זי 197).

עפילאג צו וואלדיקס

פיר לידער אין אלט-יידישן לשון:

דער לעצטער פאָרגעטאַקלאַנג איז עפילאָג צו וואַלדיקס (פּאָעטישע ווערק, באַנד 1, ז' 201-242). וואַלדיקס האָט געפירט צום איינשטיג אין געטאַשטינג, אָבער צו דער זעלבער צייט איז עס געווען דער אויפשטיג מיט ליד — דאָס ליד ווי אַ גיטטיקער ווידערשטאַנד, ווען דער שוואַרצער גורל האָט שוין באַשאַטנט די וועגן פון וואַלדיקס. אַברֶהם סוצקעווער געפינט זיך דעמאָלט אין ווילנע וואָס איז געוואָרן די הויפּט-שטאָט פון דער סאָוועטיש-אַקופירטער ליטע.

ער האָט נאָך געאַטעמט מיט דער לופט פון וואַלדיקס, אָבער ער האָט שוין די אַ לעצטע סעריע אַ פנים געשריבן מיט וואַקלדיקן גלויבן. עס איז נאַטירלעך צו מוטיקן זיך אַליין און איינער דעם אַנדערן. דער אַפטימיזם איז געווען מער ווונטש ווי גלויבן. רעאַליסטן און פּאָליטישע נבֿיאִים האָבן באַצייטנס געמאַכט דעם חשבון, אין צייכן פון נאַצי-געשפּענסט וואָס האָט געהויערט איבערן איראַפּעשן קאָנטינענט. סוצקעווער באַצייכנט עס ווי "די גראַע צייט". אין דער סאָוועטישער ליניע האָט אַפילו יענע צייט ניט געטאַרט זיין שוואַרץ. דער מין לידער איז פאַרשטילט און פאַרשטעלט, ווי איינער וואָס מוז שפּילן אַ היימלעכע ראַלע הגם אויפן האַרצן איז אַנגעזאָלעט. אין דער פאַרגראַטער צייט האָט סוצקעווער מיט אינטערעס זיך גענומען פאַרשן און שרייבן "לידער אין אלט-יידישן לשון". ס'איז אַ באַקאַנטע זאַך, אַז מענטשן האָבן זיך תמיד גענומען צו עפעס זייטיקס, כדי אַפצווענדן דעם בליק פון די צרות — אפשר איז עס אומבאַווסטזיניק אויך געווען ביי סוצקעווערן.

אין יענער צערודערטער צייט, דערציילט סוצקעווער, זענען אַ היפשע צאָל פון די „אַלט-יידיש" לידער פאַרלוירן געוואָרן און בלויז פיר זענען געקומען צום דרוק. זיי וואַרעמען אַן דאָס האַרץ מיט אַ פאַרצייטיק יידישן חן פון לשון. זיי זענען געשאַפן אין סטיל פון גוטער פּאָעזיע און רייצן דאָס אויער מיט זייער אַנטיקן פּאָלקסטימלעכען וואַרט-געפּינקל. דערפילנדיק אויף די ליפן דאָס "געבעט" (דאָרטן, ז' 201) צום "האַר, דער דאָ די וועלט באַשיינט", איז שוין גענוג צו פילן דעם טעם פון אַ ווינטער צייט, וואָס איז אויך דעמאָלט געווען "מיט ביטערקייטער — פאַרפול מיין זעט" און "דער פּינד מיט גרויס געשפּעט — לעסטערט", טאָ "טו — דער שאַלקער פּינד זאָל זיין פאַרשונדן". די אַנדערע דריי לידער זענען: "טרינקליד", "חתן-פּלה-ליד" און "וויגליד". אין ערשטן ליד (דאָרטן, ז' 202) טוען "די לצימ, זופּן ווינען. / ווינען ביטער, ווינען זיס, / גלייך די ליבע ווינבן. / גיס זיך, פּלעשליין, גיס זיך, גיס / ניט קיין לעק זאָל בלייבן". דאָס חתן-פּלה-ליד (דאָרטן, ז' 203), איז אַ דיאַלאָג צווישן די צוויי וואָס איז אַ נאַיוו-לוס-טיקער ווערטערשפּיל מיט עראַטישע סימבאָלן, אין מליצה-סטיל. דער חתן זאָגט צו לעצט: "טראָג איך דיך, ליבסטע, אין היכל אַרניך, // דאַרט וועל איך טאָן דיך אַנט-שפּוין!" אין וויגליד (דאָרטן, ז' 204), איז פאַראַן דער מאַטיוו וואָס איז געקומען אין

שפעטערדיקן פאלקסליד: "דיין פאטער וועט ברענגען א ציקליין" — דאס פאלקיש בארימט-געווארענע "ציגעלע וואס איך געפארן האנדלען". אויך די אליהו-געשטאלט: "אליהו געגייט און ליבלעך", וואס "לוישפערט אריין יעדער יידן אין אויער: בארייט זיך, דער אויסלייזער הארט לעבן טויער". גוטע א ל ט ע - נייע יידישע לידער!

אין עפילאג צו וואלדיקס איז גוט געווען דאס אוועקשטעלן פון פארנט די "פיר לידער אין אלט-יידישן לשון". דאס זענען ווי אנטיקע גרענעץ-סלופעס בעת א צייטאומבייט. דעם מיזרח-אייראפעישן יידישן הימל דעקן שוין צו כמארעס. דער אומעט פארקריכט אין געמיט און מאכט אים פינצטערער. סוצקעווערס בענקשאפט בלאנדזשעט נאך אלץ איבער זיין אלט-באלעבטן שניי. דאס קליינע ליד פון 16 שורות, "ווער וועט קומען?" (דאָרטן, 1, 205), איז דער סוף פון וואלדיקן וועג און דער אנהייב פון א שמאלער סטעזשקע צום אומבאקאנטן. דער אויפטאקט, דער קלאנג און ריטעם פון "ווארטער" און "פרעגער", דערמאנט ניט ווילנדיק אין ליוויקס געזאנג. צי ס'איז אן אומדירעקטע השפעה, צי בכלל ניט, צאפלט אבער אויך דא א מין אימאזשנירטער שניי-פארוואנדל-טער חלום. בני ליוויקן איז עס צעפינצטערט, בני סוצקעווערן — דערווייל נאך — צעליכטיקט.

אויפקלאנג: "ווער וועט קומען? — אלע שפורן / האט פארשאטן שוין דער שניי". אויסקלאנג: "ליגט דער ווארטער, ליגט דער פרעגער, / ביז עס ווערט זיין חלום שניי". דער חלום איז אבער ניט געווארן שניי, אפשר איז ער שפעטער צעגאנגען ווי שניי, דערווייל איז ער געווען "פארבלעטערט" אין אומבאווסטן. אין 1938 איז אוודאי שוין געווען "צעשמעטערט דער געץ פון אילויע". אפן איז געווען די טרויעריקע וואך. דער מענטש און זיין וועלט "אין ווילדוואלד פון סתירות", סוצקעווער זעט, אז "אלץ וואס געווען איז פארגעטערט / איז לאנג שוין פארגאנג". ערשט מיט א פאר יאר צוריק האט ער אנגעהויבן אזוי שייך זינגען, טאקע פון "זונפארגאנג", זיך אריינגע-זונגען אין וואלדיקס, און איצט זיך דערוונגען ביז "פארגאנג". ניט געווען מער קיין זון, נאר בלויזער פארגאנג, האט זיך שוין מיט אזא פארגאנג נאטירלעך געגראמט: "ווי קראפעווע בריט און געדייעט אין אונדז דאס געזאנג", און ער בעט צום קינד: "באדארפסט פאר אונדז זיין א דערלייזער", (דאָרטן, 1, 206). דאס געבעט איז געפאלן אויף טויבע אויערן, און דאס קינד, אגשטאט א דערלייזער, איז געווארן דער קרבן.

אין דער א סעריע לידער, נאך אלץ אנגעפלייצט מיט ליכט, קאן מען שוין אויפכאפן קלאנגען פון מוטלאזיקייט און פעסימיזם. איז עס געווען א טעות, ווען דער דיכטער האט דעמאלט פרעטענדירט, אז ער האט "צעריסן אין בלוט אלע לירישע לירעס". אויב אזא זשעסט וואלט אפילו באלוינט געווארן, וואלט זיך עס ניט געלוינט פאר דעם דיכטער סוצקעווער. צום גליק זענען זיינע לירעס ניט באשעדיקט געווארן, זיי האבן בלויז צוגעקראגן א שארפערן קלאנג פון בענקשאפט, און שפעטער — טרויער. אין "די גרינע בריק" (דאָרטן, 1, 207), באדייערט ער "די קינדערשע יארן", וואס זענען "ניטא מער". געשריבן מיט פאלקסטימלעכע אטריבוטן און א הארציקן ערלעכן טאן;

מיט אַ פאַרבענקטן אויפציטער זענען די אַ לידער פון קורצן פעריאָד, וואָס די צייט האָט זיי פּסיכאָלאָגיש באַווירקט און באַדינגט. ווילן ניט נאָר "די גרינע בריק" מיט איר פּישוף איז אַוועק, נײַערט אויך "אַלע פּריידן אויסגעטרערנט / אינעם גרינעם וואַלד". דאָס ליד פון רעגן-בויגן" (דאָרטן, זײ 209-210) אַ געזעגענונג מיטן עבר, וווּ די אומוואַנדלונג איז קלאַר אָנגעצייכנט, און נאָך מער — דאָס געפיל פון זעלבסזיכער-קייט. אָבער ער, וואָס "דאָרף באַשפּיזן דערנער מיט מײַן שיינקייט", האָט אויף אַ האָר ניט שענער געמאַכט די פאַרפאַסקודיעטע וועלט. די נאַצישע דערנער זענען זיך צע-וואַקסן מיט אַזאַ קללה-גערעטעניש איבער דער פאַרקלעמטער אײראָפּע, אַז קיין אויג האָט זיי ניט געקענט דערקאַפּן, און קיין ייִדישער פּאָעט איז אַוודאי ניט געווען ביכולת די ווילדע צערודערונג כאַטש אַ ביסל צעליכטיקן. איז עס נאַטירלעך וואָס סוצקעווער האָט גערופן דעם "יום-טובֿ-ברענגער", ווען "ענג און ענגער / ווערט מײַן גדר / און אַ רויכיקע פאַרוויינג / ווערט מײַן זיונג / אויף די פעלדער". און ער בעט זיך: "ברענג דעם צײַכן פון באַגין" (דאָרטן, זײ 211).

דעם צײַכן פון באַגין האָט מען שוין ניט געזען. פינצטערניש האָט אָנגעהויבן אַרומהילן דעם דיכטערס לאַנד. כאַטש מ'קאָן אַזעלכע לידער אָננעמען פאַר רײַנע נאַטור-לידער, זענען זיי אָבער אין זײער טיף אָנגעהויבט מיט דער פּסיכישער צעדולטקייט פון יענער צײַט. ס'וואַלט אַוודאי געווען אומנאַטירלעך, אַז ווי אַ ייִדישער פּאָעט זאָל סוצ-קעווער ערבֿ-אומקום ניט האָבן אָנגעטאַפט מיט די געמיט-הערנערלעך די גורל-עפּאָכע, וואָס הויערט אויף דער שוועל. אומהיימלעך וואַלט געווען צו זען, ווי ער שוועבט ווייטער אַבער זײַנע זוניקע טעג, ווי אַ פּלאַטערל, און ווערט פאַרכליניעט פון בלויער שיינקייט. די פּרייערדיקע לידער, וואָס זענען אויפגעקומען אין צעליכטיקטער יונג-שאַפט, האָבן איצט אַרויסגעבליצט מיט מער איבערצייגנדיקע צײַט-סימנים. אפילו די מוטער חוה איז די "געבערערין פון ליבשאַפט אויף דער שינאהדיקער ערד" — ליבשאַפט ווי אַ דיסאַנאַנס צו שינאה, וואָס איז דעמאַלט געווען די לופט פון אײראָפּע. און דער "בוים פון וויסן" (דאָרטן, זײ 212-213), איז גאָר געשטאַנען אין מיטן גיהנום — דײַטשלאַנד — און דער בוים פון לעבן" (דאָרטן, זײ 214-215), האָט געווערעמט מיט פירות פון טויט. סוצקעווער האָט געוואַלט דערקענען ביידן, וויסן און לעבן, און ער זוכט אַ באַשייד: "צײַ איז אין דײַן גרינער באַשאַפונג / פאַראַן אַ באַשטימונג, אַ מײַן?" אַן ספק האָט דער יונגער סוצקעווער געגלייבט אין נצחון פון לעבן. זײַן ליד "צום ניט-באַזיגלעכן" (דאָרטן, זײ 216-217), קומט-אויף אין אַבסורדאַלן ווילן אים צו באַזיגן. ער שטויסט זיך אָן אויף אַ סך שטערונגען, ביז ער האָט פּלוצלינג "אַ שפּין באַגענט" און "די שפּין האָט עס פון מיר אַרויסגעריסן / מײַן גרויסן פאַנג". אָבער דער וואָס ווייס אַז "אַלצדינג איז געמאַכט פון ווילן", איז אויך זײַן באַלעבאַט. אין זײַן יונגשאַפט האָט ער דעמאַלט געמיינט, אַז ווילן איז די שטאַרקסטע קראַפט, אפילו קעגן טויט: "זווען דער טויט נעמט אינעם מוח בילן — / קען מען הערן ווי עס לאַכט דער ווילן". (דאָרטן, זײ 218).

דער יונגער אַברהם סוצקעווער האָט זיך דעמאַלט אַ פנים אָנגעכאַפט אַן אַ ליאַדע טעמע, כּדי זיך אויף אַ ווילן צו ראַטעווען פון דער וועלטטעמע, וואָס איז געהאַנגען ווי אַ דאָ-מאַקלעס שווערד איבער די קעפּ פון יידן, איבער אים אַליין. מער צום גײסט פון דער

צייט איז דאס וועלן "שפרינגען פון אייגענעם קאלכאוויזן". אין 1939 איז נאך געווען אן אייגענער קאלכאוויזן, אבער אין שאטן פון דעם אומשולדיקן מעטאפאר האט שוין, סימבאליש און אומבאוויסט, ערגעץ זיך גערויכערט א קרעמאטאריע. "איד וועל שפרינגען" (דאָרטן, ד' 220), איז אפשר געווען דער איבערשפּרונג צו דער אַקטועלער טעמאַטיק. אין פּאַרזענליכע האָט ער שוין געאַנט די "פּנימער פון געלע לאַטעס". און ער האָט זיך אַ קער געטאַן צום "מאַרגנקינד" (דאָרטן, זו" 221-222), דעם יאָרן שפּעטער צוריק-אויפּגעטויכטן סימבאָל פון קאַנאַליאַדע-עפּאַס. מיט אַ מאָל האָט זיך אָפּ געטאַן דער צויבער פון אַלע מענטש און נאַטור-זוכענישן. ער רעדט שוין אַנדערע רייד. דאָס מיסטישע מאָרגנקינד ווערט דער בשורה-ברענגער, און גורל-פאַר-קריצער פון אַ ניי ליד, וואָס צעוואַקסט זיך אין שוואַרצן וואַלדיקס פון אַ נאָך אומגע-זענער טראַגיק. מיט די אויגן פון מאָרגנקינד קאָן שוין סוצקעווער, אין גורלדיקן יאָר 1939, "זען דעם אָפּגרונט פון געשיכטע / וווּ די האַפּונג איז צעמאַלט". עס ווערט ווי דער נביאישער אַטעם אין זיין ליד. סוצקעווער רעדט וועגן "אונדזער גבורה, אונדזער אומקום —", ווערטער וואָס זענען עטלעכע יאָר שפּעטער געוואָרן היסטאָ-רישע באַגריפּן.

מיט זיין גיטיטיק אויג האָט סוצקעווער דערזען דעם קומענדיקן קאַשמאַר און ער בעט צום מאָרגנקינד: "וואַרג-דערוואַרג דעם האַלדז פון חלום / און פאַרשיט מיט אַש די טרערן. / ווייל דער גלויבן אונדזערער / האָט זיך אין אַ ראָב פאַרוואַנדלט". ס'איז געווען די איבערוואַנדלונג פון גאַלדפאַרב צו שוואַרץ. ניט קיין קדיש, נאָר "זינג אויס אַ הימען פאַר די ביינער אונדזערע" — און אַזאָ הימען איז געווען סוצקעווערס געזאַנג ערבֿ און בעת געטאָ. בערך צען יאָר שפּעטער האָט ער אַ פּאַעטישע קאַנפּראַנט טאַציע מיט זיין מאָרגנקינד, ווען ער האָט געזונגען דעם עפישן הימען פון געהיימ-שטאַט: דאָס מאָרגנקינד איז זוכה געווען צו "דערפרייען מיט אַ היילנדיקן פּרילינג" — "די ביינער אונדזערע".

1939. עס צעפלאַקערט זיך די מלחמה. אַרײַנמאַרש פון דער דײַטשער אַרמיי אין פּוילן. איבער ייִדישע שטעט און שטעטלעך אַטעמט מיט טויט-סכּנה דער דײַטשער מלאך-המוות. דײַטשלאַנד אַנעקסירט לענדער. אַ פּאַקט צווישן דער ברוינער בערלין און דער רויטער מאַסקווע — און ניטאָ וווּ צו לויפּן. די רויטע שותפים ווערט צוגעוואַרפּן — ווי אַ מתנה צו ליטע — איר הויפטשטאַט, ווילנע, כדי אַ יאָר שפּעטער צו אַקופירן גאַנץ פּוילן און ליטע.

אַברהם סוצקעווער איז אין ווילנע. דאָס פיזישע וואַלדיקס הייבט זיך אָן אַרויסגליטשן פון אונטער די פיס, און נאָך מער דאָס גיטיטיקע — פון האַרצן. קומט דאָ טאַקע ס'ליד "מלחמה" (דאָרטן, ד' 223) — דער פּאַעטישער טשוואַק וואָס סוצקעווער שלאָגט אַרײַן אין דער צייט. די צוויי פיר-שורהדיקע סטראַפּעס זענען אָן פּאַניק, ווי איינער וואָס זעט אָן ער קאָן דעם גורל ניט ענדערן. ער ברענגט די בשורה פון אומקום: "דאָס זעלבע אַש וועט צודעקן אונדז אַלעם", און ער זעט: "בלײַבן וועט בלויז איינער,

א פּאָעט. — אַ ווילדער שעקספיר, וואָס וועט באַפוילן זײַן "גײסט אַריאל" אין נאָמען פֿון "דעם גײעם גורל": "שפּני אַרויס צוריק די טויטע שטעט!" צום באַדויערן איז עס גיט מקוים געוואָרן — די שטעט זענען פֿאַר ייִדן און מיט ייִדן געבליבן פֿאַרזונקען אין בלוט און רויך, אויף אייביק.

1940. פוילן ליגט צעפליקט אויף שטיקער. סאַוועטישע אַרמיען אַקופירן ליטע. דער ייִדישער בטחון איז עטוואָס געשטאַרקט: ס'וועט זיך אײַנשטילן... סוצקעווער אַרבעט פֿאַר דער ווילנער ראַדיאָ-סטודיאָ, אויף דער ייִדישער פּראָגראַם. עס דערשײַנט זײַן צווייט ליידערבוך: וואַלדיקס. ער פּרוּווט ווידער זינגען צו זײַן אַלטער פּרייַנדיק, די נאַטור. "דער בינשטאַק — רוט" נאָך "אין פּאַרנאַכטיקן סאַד", און זײַן "שאַרבן" זעט ער ווי אַ "מוראַשקע-געסט" — פון ווערטער, און "דער וועווריק" איז "אַ פּור-פּורנער זונפלעק" — און "עס ווערט אַזוי שטיל / ביז צום וויינען". (דאַרטן, זײ 225-226).

אין דער שטילקייט פון דער לעבעדיקער נאַטור האָט זיך אײַנעם געדאַכט, אַז די וועלט איז ווי געווען. סוצקעווער האָט זיך און זײַנע געדאַנקען געזוכט צו פּאַרשטעקן אין סימבאָלישן "וואַלדס אונטערבאַוווסטזײַן", וואָס ער פּאַרגלייכט צום "מוראַשקע-געסט". דער פּאָעט פון אידלישן וואַלדיקס זעט באַצײטנס די "שרפּות — באַהאַלטן אין רינגענהערצער פון די ביימער". ס'איז געווען די ערע פון "אויפשטעלן דענקמעלער פון אַט די שטיינער" — (און) זיי געבן אַן אייביק פּאַרבלייביקן נאָמען!

סוצקעווער וויינט אויס. האָט זיך געכאַפט דעם אַבסורד פון די דענקמעלער, וואָס צעטומלטע מאַסן בויען מיט אַ ווילדן ענטזויאַם. אין יענעם "טונקל פון אַוונט", מיטן כאַראַקטעריסטישן רוסישן אויסרוף "עך", וואָס חזרט זיך גיט איבער אין סוצקעווערס שפּעטערדיקע לידער, האָט "דאַס פּײַער, וואָס טאַנצט פון צעשפּאַלטענע שטיינער" פּלוצלינג רעפּלעקטירט "די גראַע צײַט" (דאַרטן זײ 231). אין די צען פּאַר-צימזומטע אַלגעאַרישע שורות פון ליד קומט צום אויסדרוק דער אומצוטרוי צו דער צײַט און איר אַפּאַרעריי: "עס וועט דײַן הונט אַזוי גיט חנפּען, ווי ס'חנפּעט דײַך די גראַע צײַט". זי איז געווען פּאַרפירעריש.

סוצקעווער איז געווען אַנטווישט אין דער צײַט. ער האָט געזונגען "לידער צו אַ לונגאַ-טיקערין" (דאַרטן זײ 233-234), און וועגן "משוגעת" (דאַרטן זײ 232). אין "דער באַ-גײסטערטער פּרוי", וואָס "פּלאַטערט" — "דורך געסלעך פון זונפּאַרגאַנג", און מאַנט איר "געליבטן דעם שטרוי", שפּיגלט זיך אונטערבאַוווסזײַניק די בהלה פון אַ צײַט, וווּ חלום פּאַרוואַנדלט זיך אין "משוגעת". "ווי קען מען עס ליבן אַ שטרוי?". איז אפשר נאַטירלעך וואָס די משוגענע מהומה-עפּאַכע האָט אַנגעוואַרפּן אַזעלכע טעמעס, ווי אַ פּסיכאָ פון דער צײַט. אין פּסיכאָלאָגיע איז באַוווסט אַזאַ גײסטיקער אומרה, וואָס איז גיט משוגעת נאָר עסקיפּיזם — אַנטלויפן פון זיך און פון דער צײַט. אפשר איז עס אויך בײַ סוצקעווערן געווען אַ פּרוּוו זיך צו ראַטעווען אין אַנדערשדיקער טעמאַטיק, כּדי צו אַנטײַנען פון דער טראַגיש-גראַע צײַט וואָס קאָן גאָר גיט געבן. דער דאָזיקער איבערגאַנג פון סוצקעווערס לידער-טעמע צו אַן אַנדער צײַט, דאַרף געזען ווערן דורך דעם פּסיכישן אַנאַליז, ווען ער האָט געוואַלט דערפּילן דאַס בלוט און פלייש פון ווער-טער. אַרום אים האָט זיך געאַנדערשט די קיום — און גורל-וועלט פון ייִד און מענטש, און בײַם פּאָעט — זײַן געפּילוועלט. די "לידער צו אַ לונגאַטיקערין" זענען אפשר דער

אריבערשפרונג-בארייער צו א וועלט, ווי דער טויט האט איבערגענומען דעם רודער פון לעבן. אויף דער גרענעץ פון די פעסטונג, וואס איז נאך ניט געווען פארצוימט, דערמאנט זיך סוצקעווער אן דער לונאטיקערין: "איך קען דיך פון לאנג שוין, פון זינט / ביסט געווען אן אמפיביע". אודאי איז פאר אן אמפיביע די סכנה פון א דייטשער אקופאציע ניט געווען רעאל, ווי פאר א יידישן דייטשער אין ווילנע. אבער אויב זי קערט אויס פון דייטשערס "חלום די שטויבן", איז זי אויך באזיגלט שוין מיטן ייד-גורל. דאס דאזיקע אנטלויפליד צום לונאטיזם פון עראס, איז א באשיימפערלעכער באווייז ווי די וויטאלע געזונטע אינסטינקטן האבן זיך געפרוויט שיצן, פדי ניט ארויס-געשלינדערט צו ווערן פון דער פאעטישער שאל און אריינגעקוליעט ווערן אין תהום פון פארצווייפלונג. סוצקעווער איז געווען יונג, מוטיק, און זיין ליד — אן ארויסרוף צום לעבן, ער שטעלט אין קאן זיין פערזענלעכן גורל, וואס ליגט אין האנט פון דער לונאטיקערין: "קלייב איינעם פון בידן אויס, קלייב". טויט-מורא איז שוין געהאנגען איבער דער קליינער יידישער ליטע, ווי די רוסישע אקופאנטן האבן אנגעהויבן זייער סאָועט־זאָציע־פּאָליטיק.

סוצקעווער האט אונטערן ליד "ביים ים" (דאָרטן, ז' 235-238), זאָרגעוודיק פאַר-צייכנט די דאָטע און אָרט: "פּאַלאַנגע, יולי 1940". איז עס טאָקע כאַראַקטעריסטיש פאַר יענע היסטאָרישע טעג, קורץ נאָכן אַריינמאַרשירן פון דער רוסישער אַרמיי אין ליטע. אויף יענער פּלאַזשע פון באַלטישן ים, "אויף בורשטיניקן זאָמד בין איך שיכור געפאַלן" און "ווי דער אויפשטראַם פון ים קומט געזאָנג אין מיין ברוסט". ער זינגט צום "בורשטיין, די פאַרפעלדזונג פון ביימערשע בלוטן". מיט קינדישער גאַפונג זעט ער, ווי עס "האַט אַ פּליג זיך פאַרקלעפט און פאַרבאַפּלט", ווען בורשטיין האָט נאָך "סמאָליק פון צווייגן געטריפּט". דער חלום פון נאַטור האָט אים דאָ ווידער געפאַקט. ס'איז אַ פאַרמעסט מיט די נאַטור־ווונדערס: "און ווי זי, פון די שטייניק־פאַרפעכטע געוועבן — / וויל איך אויך זיך אַ ריס טאָן צום לעבן!" ס'איז געווען דאָס געזעגענונג-געזאָנג מיט דער פּרייער נאַטור.

קוים אַ יאָר שפּעטער האָט זיך סוצקעווער געריסן צום לעבן, די "כוואַליעס" פון פּאַע-זיע, וואָס זענען אויף דער פּריי געווען "גלעקער פון זילבער געשמידט", זענען געוואָרן גלעקער פון סכנה, וואָס האָבן צעווייגט די לופט פון סוצקעווערס קיום, אין געראַנגל פאַר לעבן און ברויט — אויך זיין לידעריש ברויט — אין געטאָ. וויל אין סוצקעווערן, ווי אין דעם "מאַן" וואָס "געטראַפּן האָט אַ קויל אים", איז געבליבן שטעקן "אַ קויל, — געלאָדן פול מיט לידער", "צוויי קוילן" (דאָרטן, ז' 239). האָט די לידערקויל געראַ-טעוועט אַי זיין גוף און אַי זיין קונסט, וויל ניט נאָר "ברענט זי אויס דעם סם פון מניגע גלידער", נאָר ס'איז אויך די קויל וואָס "פון איר מעטאל איך קנעט, באַשאַף מיין אמת". מיט דער קויל אין האַרצן איז סוצקעווער אַריין אין די פעסטונג, אין געטאָ. זי איז געוואָרן דער פּאַנצער קעגן אַפּאַטיע, קעגן הונגער און טויט, און אויך — אין קאַמף קעגן שונאָ.

“אזוי האט געדארפט, האט געמוזט זיין” (דאָרטן, ט' 240). אפשר איז דאָס געווען אַ מוז פון גורל, פון זיין פּאַעטישער שליחות, די בשורה פון וואָרט צי די נבואה פון זעערישן ווילן. אפשר האָט אַ העכערער אימפעראַטיוו זיין מווע באַשיצט, ווען זי האָט “אין קעלער פון שטומען באַוווסטזיין” פּראַקלאַמירט: “איך מוז”. דאָס האָט געמיינט “אַז אויף די קברים פון לידער אָן נעמען / זאָלן רויזלען זיך נייע צו גלייך”. די נייע לידער זענען שוין געבוירן געוואָרן צווישן די געטאָווענט. איז אפשר סימבאָליש וואָס זיין פאַר־לעצטן ערב־געטאָ ליד אין געווידמעט י. ל. פּרץ — (דאָרטן, ט' 241), (די 3 לעצטע לידער זענען דאָס טיט 1941) — דעם מאָן וואָס האָט “פון פאַרגאַנגענע קייט אַ ליכט אַזאָ געשמידט / וואָס פאַרקניפט זי ווי אַ רעגן־בויגן מיטן שפּעטער”. אין דעם אַ באַלדיקן שפּעטער האָט מען גייטיק ווי דאָס לעבן געדאַרפט די פּונקטן פון פּרזישן ליכט, זיין טרייסט און זיין ווייזע. ס'איז געווען גוט צו הערן “אונדזער ביסטו” און די “יום־טוב־דיקע שטים: אויב גיט נאָך העכער!”

ס'לעצטע ליד אין עפילאָג צו וואָלדיקס שליסט זיך מיט “מלחמה־פעלקער”. דער טיטל איז אויך דער שליסל, וואָס פאַרהאַקט דעם טויער צו אַ דורותדיק ייִדישער פאַרלוייער־נער וועלט. ס'איז סוף פון קאַפיטל יידן צווישן גויישע מלחמה־פעלקער, און אָנהייב פון אַ פרק וואָס עפנט אַ פינצטערן טויער צו אַ קבר־ישער תקופה פון 5—6 יאָר אומקום און חורבן. די נאַצישע שאַלקהאַפטיקע שלאַנג האָט פאַרשלעפּערט דעם רויטן פּלומרשטן ריז, מיט כּיטרע צוואַנגעלעך און אין זיין שוואַכער מינוט אים אַנגעכאַפט ביים גאַרגל. דער סאָוועטישער אויפגעבלאָזענער בער, וואָס האָט טעמפּ געגלייבט זיין שונא, האָט געברומט: פאַררעטער, ס'איז שוין אַבער געווען צו שפּעט. “עס וויינט די גע־שיכטע און פּלאַמט פון בזיון: פאַררעטעריש האָבן געשאַלט די פּאַנפּאַרן”. און די “אָנהיימיקע פעלקער” זענען, “מיט היגטישן וואַיען” און מיט קנעכטישן לעקן די שטייול פון “די דוליקע האַרן”, גיט געווען בכּוח צו ענדערן די לאַגע. די לעצטע אינדולען פון ייִדישער אַנטרונענקייט, ליטע מיט איר געשאַנקענער הויפּטשטאַט, ווילנע, זענען פאַרפלייצט געוואָרן מיט אַ בלוטכוואַליע. די מאַדערנע קאַניבאַלן האָבן גע־פּראָוועט אַ בלוטיקע סעודה איבער 200,000 ליטווישע יידן. סוצקעווער איז געגאַנגען מיט די יידן אויף זייער גורל־וועג.

□

אַברהם סוצקעווער איז אַרײַן אין געטאָ אין זיין אויפגעבליטער צײַטיקייט. אויפן קאַ־טאַקליסטישן וועג האָט ער גיט פאַרלוירן גיט דעם דיכטערישן קאַפּ און גיט דעם רעאַלן חוש פון לעבן. אין דעם גאַנג צו אונטערגאַנג האָבן מיר דאָ איבערגעהיפּט אַ וויכטיקן מנילשטיין — דאָס 13־לידער־ביכעלע — די ערשטע נאַכט אין געטאָ. מיט באַדויער פאַרצייכענען מיר דעם אויסלאָז, וויל ס'וואַלט געהאַלפּן גרונטיקער פאַרשטיין דעם סאַמע חורבן־אָנהייב.

צוליב דעם וואָס ס'איז אַרויס אין 1979, האָבן די פּרזער גיט געדוקטע לידער זיך גיט אַרײַנגעפּאַסט אין כּראַנאַלאָגישן מעטאָד פון דער מאַנאַגראַפיע, וואָס איז שוין געווען אויסגעסדרט. איז לאַמיר דאָ לפחות געבן די ערשטע פאַר שורות פון טיטלליד: “די ערשטע נאַכט אין געטאָ איז די ערשטע נאַכט אין קבר, דערנאָך געוויינט מען זיך שוין צו”. — “שוואַרצער סם־סאַרקאָזם אויף דער געטאַשוועל.

די פעסטונג *

די פעסטונג-לידער (פאָעטישע ווערק, ז' 245-391) זענען געשריבן אויפן הינטער-גרונט פון דער חורבן-תקופה פון יידישן פאָלק, פון וועלכער סוצקעווער איז געווען אַ לעבעדיקער עדות. מיר ווילן דאָ געבן די כראַניק פון יענעם מעת-לעת, אויף דער שוועל פון געטאָ, וואָס הינטער אירע טויט-פאַרצוימנגען האָט סוצקעווער ווייטער געשאַפן. מ'קען יענע לידער ניט שאַצן מיט דער קריטעריע פון קונסט בלויז. זיי זענען פיל מער ווי דאָס — זיי זענען קונסט פלוס קאָמאָסטראַפּע. בעסער צו פאַרשטיין און שאַרפער צו דערזען זיי, מוז מען האָבן פאַרן אויג דעם גרוילבילד פון יענער ערב-עפאַכע, וואָס איז געשטעמפלט מיט יידיש בלוט.

און אזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן: אין דער זונטיקנאַכט פון 22סטן יוני 1941 קומט פאַר דער אומגעריכטער איבערפאַל פון דייטשע באַמבאַרדיר-עראָפּלאַנען אויף די שטעט ווילנע, מינסק, קאָוונע א"א. די פאַרגלייבטע קאָמוניסטישע ביוראָקראַטיע און די קאָ-מאַנדע פון דער רויטער אַרמיי, זענען געווען דורך מאַסקווע אַינגעוויגט מיט אַ שלאָף-לידעלע פון פּרינדישאַפט צווישן ביידע פעלקער. רוסלאַנד האָט געליפערט פאַר דער אין מלחמה-פאַרוויקלטער דייטשלאַנד די נייטיקע פּראָדוקטן און שפּיז. האָט דער אומדערוואַרטער אָנגריף צעטומלט די סאָוועטישע קאָמאַנדירן, וואָס זענען ניט נאָר ניט געווען גרייט צו פאַרטיידיקונג, נאָר אַפילו ניט געהאַט קיין פּלענער און צייט פאַר אַ צוריקצוג. אין כאָאָס האָבן זיך די אַפּטרעטנדיקע סאָוועטישע איינהייטן צעשאַטן, ווי האַרבסטבלעטער בעת אַ שטורעם, און צוזאַמען מיט דער מאַסע פון ציווילער באַ-פעלקערונג, בפרט יידן, האָבן זיי פאַרשטאַפט אַלע וועגן וואָס האָבן געפירט צו דער רוסישער גרענעץ. אַלע סאָוועטיש-אַקופירטע שטחים זענען געבליבן אויף הפּקר, און ווייט הינטער די גרענעצן האָבן שוין דייטשע דעסאַנטן אַפּגעשניטן דעם וועג פאַר די מאַסן יידן וואָס זענען געלאָפן זיך ראַטעווען.

אַברהם סוצקעווער ווערט אין יענעם מלחמה-אויסבראָך פאַרכאַפט אין זײַן ראַדיאַ-סטודיאָ, און ער בלייבט שוין אין ווילנע, וווּ די דייטשע אַרמיי מאַרשירט אַרײַן אַ פאַר טעג שפּעטער. דער שאַק פון פּלוצימדיקן איבערגאַנג פון אַ פּרייען זינג-פּויגל צו אַ פאַרשמידטן אין געטאַצאָם — די פעסטונג — האָט מיט איין קלאַפּ איבערגעהאַקט זײַן טעמאַטיק. אָבער דער פענאַמען אין שאַפן פון סוצקעווערן דעמאָלט, קענטיקט זיך אַרויס אין זײַן גייסטיקן קאָמפּלעקס און סטאַטור וואָס זענען געבליבן אומדערשיטערט. זײַן ליד, ווי ער, בלייט ווייטער מיט יונגשאַפט און געטאַ-טרויער, וואָס רעפּלעקטירט מיט שפּליטערלעך זוניקע פאַרבן עלעהיי אַ רעגן-בויגן איבערן געטאָ. אויף די צוויי אַטריבוטן, זון און רעגן-בויגן, האָט סוצקעווער ניט געקענט מוותר זײַן. דאָס איז געווען

* די פעסטונג: לידער, און פּאָעמעס, געשריבן אין ווילנער געטאָ און אין וואַלד 1941-1944, איקוף-פּאָלאַג, 1945, 112 ז'.

דער וויטאמין פון זיין געזאנג און אַ מין פראַפילאָקטיק קעגן אַלדאָס ביין. בעתן דאָר-
 זיקן ווענדפונקט צום געטאָ-תהום, אַראָפּ, איז זיין ליד געוואָרן אַ פּלי צום אַרויף:
 צו די נאַטור-אימאַזשן זענען צוגעקומען פאַרטיפטע ייִדישע און מענטשלעכע טענער,
 קלוגע און ראַפּינירטע סימבאָליק, געשעפט פון ביטערן קוואַל פון אייגענע דערפאַ-
 רונגען. דער גייסט איז געוואָרן בִּבְחִינַת אַ שטראָם-איבערלאָדער צום וואָרט, האַרץ —
 צום ליד. אַן איבעריק מאָל האָט סוצקעווערס לידי באַשטעטיקט, אַז דער פינצטערסטער
 אַשמדאי פאַרמאַגט ניט דעם טיזוולאַנישן פּוח צו פאַרשטעלן די זון — און פּל־זמן די זון
 שיינט האָט סוצקעווער געשמידט זיין ליד. זיינע צער־ און ווייטיק־סטרונעס האָבן
 אויסגעקלונגען דאָס ליד פון אַ נייע זון, וואָס האָט זיך אַריבערגעקיקלט פון גריך־
 סאַמעטענער וואַלדיקס צו דער האַרט־שטויביקער פעסטונג.

דער איבערגאַנג — פון וואַלדיקס צו די פעסטונג — איז געווען ווי אַ גורל־שפּרונג פון
 גן־עֶדן צום גיהנום. אין דער ליד־ער־געדיכטיקייט פון וואַלדיקס איז ניט געווען פאַר־
 פּלאַכטן אַ זאַך ווי גורל. איצט, איין שריט ווייטער, איז ער שוין געווען אין גורל־
 לאַנד פון געטאָ, און זיין לעבן — פאַרקלעמט אין ספּנה. געטאָ — אַ פעסטונג אַרום
 יידן, פון יידן און מיט יידן, און די פעסטונג — אַ גיר־ה־היים פון הונגער, פּחד, טויט.
 ביי סוצקעווערן — די פעסטונג פון אייביקער ייִדישער קדושה, המשך פון ייִדישן
 געשיכטלעכן גאַנג.

די פעסטונג איז אַלט,

אַזוי טרויעריק אַלט,

אירע שטויבן — צעפאַלענע שטערן.

ס'האַבן זיידעס געקלעפט איר געהיימע געשטאַלט

פון ליימען געווייקטע אין טרערן.

(דאָרטן, ז' 321)

אין אַנבליק פון דער מאָדערנער געטאָוואַנט הערט סוצקעווער זייער קול: "ביט פאַרוואָס"
 און ער רופט זיך איבער מיט אַלע דורות: "אַ וואַנט קעגן שרעק, און אַ וואַנט קעגן
 טרויער. / און ס'אייגענע לייב אין דער פעסטונג פאַרמויער!" אין דער נאַכטיקער
 געטאָ, וווּ "בלויז די שינאה גליט", גייט אָן אַן אונטערדישע אַרבעט, און סוצקעווער
 פאַרצייכנט עס ווי אַ כראַניק ("וויילנער געטאָ 14טן יולי 1943"): "מע בויערט, מען בויט
 אין געהיים, / עס ציען זיך ליכט דורך קאַנאַלן". דאָס איז אפשר דער ערשטער שטראַל
 פון געהיימטאָט, וואָס בליצט אויף ווי אַ פונקאַנזאָג פון דער שפעטערדיקער עפאַפעע.
 ס'איז געווען בערך נאָך וואַרשעווער געטאָ־אויפשטאַנד, ווען ווילנער געטאָ האָט זיך
 געגרייט צו אַ בִּבְדוּיִקן געראַנגל און ווידערשטאַנד:

דאָ גראַבט מען אַ פעסטונג אַ צווייטע,

אין שטיינערנעם צאַרן אַ שאַכט.

און קנויטן פיבערן גרייטע

אַ צונד זיך צו געבן אין שלאַכט.

(דאָרטן, ז' 322)

אבער בין די יידן זענען דערגאנגען צו א סטראטעגישן און פסיכאלאגישן מצב פון גרייט-קייט, האָבן די דײַטשן זיך מקדים געווען און די פעסטונג חרובֿ געמאַכט. צעבראַכן דעם חומר, אָבער ניט דעם גײַסט, און במילא ניט דורכגעבראַכן די ליניע וואָס האָט פונדאָנדערגעטיילט מענטש פון חיה, ייד פון גוי און קדושה פון טומאה. סוצקעווערס יענ-מאַליקע לידער זענען די בעסטע עדות, ווי מ'האַט ניט געקענט פאַרשאַרן אין די פעסטונג די פרייע פוחות פון בטחון. דער לאַנגער ציקל געטאָ-לידער איז די געשיכטע פון ליידן, גבורה און אומקום אין אַ צאַם. סוצקעווער האָט עס פאַרציכט מיט סימבאָלן און מעטאָפּאָרן, ווי דער נשמה-שפיגל פון אַ ייִדישן פּאָעט, וואָס פאַר אים "קען אַפילו דער טויט זיך צעבליען אין ווונדער". גייענדיק אין די לידערישע פוסטריט פון סוצ-קעווערן, שטייגן מיר אויף זײַנע שעפּערישע שטאַפלען. אַנשטאַט צו דערציילן ביאַגראַ-פישע טרוקענע פרטים פון סוצקעווערס וועג דורכן געטאָ, הערן מיר עס פון מויל פון זײַנע לידער. מיט זיי האָט ער ניט נאָר אָנגעשריבן דעם טרויעריקן געטאָ-פּרק, נאָר אַרויסגעליכטיקט זײַן געשטאַלט פון יענע פינצטערע טעג. ס'דאַרף אפשר נעמען מער ווי אַ בוך צו אַנאַליזירן די סעריעס געטאָ-לידער, דערהערן זייער לעבעדיק קול, אַרויסשילן זייער גײַסטיקן קערן און אויפדעקן זייערע פּסיכישע פאַרבאַרגענישן. שוין אין זײַן ערבֿ-געטאָ אַריבעררוף צו די "מלחמה-פעלקער" זאָגט ער: "אין אַזער זכרון אַלץ עקבערדיק טיפּער / וועט זיך פאַרשרויפן אַ בלוטיקע ציפּער". (דאָרטן, ז' 242).

די פאַרזענג פון דער בלוטיקער ציפּער האָט זיך טרויעריק פאַראַממת, זי האָט גע-טריפּט מיט בלוט פון מיליאָנען יידן און זיך פאַרשרויפּט אין אונדזער זכרון מער ווי אין זייערן. מיט דעם ליד האָט סוצקעווער אַרויפגעשטעמפלט אַ בלוטפלעק אויפן שטערן פון דער וועלט און זי באַצײַטנס אַוועקגעשטעלט אויף זײַן פּאָעטישן רעקאָרד, ווי אַ שול-דיקע — און שטאַלץ איז דאָס אַרײַנגיין אין פעסטונג הינטער אַזאַ ליד.

□

מיטן ערשטן ליד, ביים דערפילן דעם דײַטשן סם-המות, וואָס איז דאָטירט "סוף יוני 1941" (קײַן געטאָ איז נאָך אין ווילנע ניט געווען), טוט אַ בליץ-אויף סוצקעווערס אַפ-טימיום און גלויבן. ער איז "אין קאַרצער" — און די 3 סטראָפּעס זענען אַ פאַרמעסט קעגן "די פינצטערניש (וואָס) וויל מיך דערשטיקן!" מיט די ערשטע 12 שורות, אין געטאָ, איז ער אַרויס ליכטיק, זיגעריש. וואָרעם ס'קלינגט ניט סתם עפיזאָדיש, נאָר מיט אַ דעטערמינירטער קראַפט פון לעבן און שטאַרקן ווילן. אַזוי אַרום מעג עס געזען ווערן ווי אַ קרעדאַ פאַר דער גאַנצער צײַט פון סוצקעווערס זײַן אין געטאָ. וואָס דער-צײַלט ער? ער וויל זיך אָן "עפּעס" אַנכאַפּן, "וואָס איז מענטשלעך, באַקענט". און — "דערטאַפּ איך אַ שטיקעלע גלאָז", וואָס מיט זײַן ליכטיקער, אין קאַרצער, באַלאַנסירט זיך אויס זײַן פּסיכישע גלייכגעוויכט, על-פי דער אַפּטימיסטישער מימראַ פון אונדזערע חכמים זיך ניט אונטערגעבן דעם יאַוש, אַפילו ווען אַ שאַרפע שווערד ליגט אויף דיין האַלדז. דעם געדאַנק האָט סוצקעווער מיט קלוגן סאַרקאָזם, און מיט דרײַ פינטעלעך אַזוי פאַרמולירט: "נאָר ס'לעבן איז הייס און דאָס גלעזל — אַ קאַלטס / און ס'איז מיר אַ שאַד עס צו נעמען צום האַלדז..." (דאָרטן, ז' 245). דער גאַלגן-הומאָר איז סוצ-קעווערס וויוואַט צום לעבן, און אפשר מער נאָך — דער אולטימאַטיווער אַרויסרוף

פון טויזנטער יידישע העלדזער פאר וועמען "ס'לעבן" האט פולסירט "הייס" און הייליק, און ס'איז געווען "א שאד" עס פרייוויליק אפגעבן.

יידן אין די געטאס האבן פון די סאמע ערשטע טעג אקטיוויזירט צוויי שוועמיטלעך וואס זענען געווען איינגעבויט אין זייער פסיכיק: בטחון און הומאָר. הומאָר איז געווען אַ חלק פונעם קאָמף פאַרן לעבן, די גבֿורה צו פאַרמינערן דעם ייאוש און אויס-לאַכן דעם שונא. אויף אַ סך הומאָר-בליצן, וואָס שמיילען דעם מלאַך-המוות גלייך אין פנים אַרײַן, שטויסן מיר זיך אָן אין סוצקעווערס לידער. די אַ שפּאַס-מעדיצין איז געווען גוט פאַר די נערוון, אָבער פאַרן האַרץ האָט מען געדאַרפט אייננעמען וואָס מער בטחון-טראַפנס, וואָס דאַקטאָר אַמונאָה האָט פאַרשריבן יעדן יידן. האָט סוצקעווער אויפגעהאַנגען איבערן פאַרמויערטן פעסטונג-האַריזאָנט אַ געטאַוון, וואָס שטראַלט מיט בטחון. אויף דעם האָט אַזאָ דיכטער ווי סוצקעווער געדאַרפט באַזיצן אַ גוואַלדיקן כוח. פאַר אים איז עס געווען אַ פאַרצוימט וואָלדיקס, וווּ הינטער יעדן בוים, וואָס האָט פאַרלוירן זײַן מראה, האָט געלויערט אַ גולף. זײַן צעזונט וואָלדיקס איז גע-ווען בלוטרויט און איבערן קאַפּ האָבן געשווישטשעט קוילן. און אַט האָט סוצקעווער געשריבן לידער אין קאַרצער, אַנטלויפנדיק פון עס-עס-באַנדיטן, שטייענדיק ביים געטאַטייער, און ליגנדיק אין "הילצערנע בגדים". סוצקעווערס שאַפונג-גבֿורה לאַזט זיך ניט וועגן און מעסטן מיט געוויינלעכע מאָסן. און אַזעלכע לידער, וואָס ווערן געשריבן מיטן פּייער פון מזבח און אויפן שאַרף פון אַ שווערד, זענען מער, אַ סך מער ווי בלויז טעכניק און פאַרעם און ריטעם. זײַן ליד האָט רעפּלעקטירט אין שוואַרצן שפיגל פון דער תקופה די יסורים פון אַ גאַנץ פּאָלק. זײַן געזאַנג איז געשטיגן און אַריבערגע-וואַקסן אַלע שרעקן פון דער משוגענער צײַט. ס'איז געווען דער פּראַטעסט קעגן אַ מערדעריש-בלינדער עפאַכע און אַן אַרויסרוף צום לעבן, און אויך צום טויט. ס'איז אַ באַווייז פון יידישן ווונדער, וואָס האָט אויפגעהיט אין צעפּאַלגקייט זײַן גאַנצקייט, אין אַ מוח-פאַרטעמפּטער סבֿיבֿה באַשירעמט דעם קלאַרן געדאַנק, אין חורבן-צוואַמען-בראָך געבויט קונסט-קאָנסטרוקציעס, און אין אַ פּנימלאַזער מאַסע באַשניגט דעם צלם-מענטש — דאָס אַלץ געפּינען מיר אין סוצקעווערס ליד, אַלץ וואָס איז ליכטיק, שײַן און שפּילעוודיק קעגן אַלץ וואָס איז מיאוס, פּאַלש און שמוציק. ס'איז אפשר די איינ-ציקאַרטיקסטע געטאַ-אַדיסעע, וווּ אַ פּאַעט האָט געשריבן לידער ממש אויף די פּליגל פון מלאַך-המוות. דער טויט האָט געקאַסעט, אָן רחמנות, יידישע מענטשן, און סוצקע-ווער האָט געשריבן יידישע לידער, אָן רחמנות צו זיך, אָבער מיט גרויס רחמנות צום וואָרט. ער האָט ניט געשריבן בלוטיק-צעשויערעטע לידער, ווי די צײַט, נאָר לידער קעגן דעם איבערגעדרייטן וויזנער פון דער צײַט, וואָס איז געלאָפּן אויף צוריק צום טעוואַט-גישן געצנדינעריש-אַפּאַקאַליפּטישן מאַסן-משוגעת. אין דעם זינען האָט ער פאַרויגלט די וויזיע און די שליחות פון יידיש וואָרט פאַר דער צוקונפּט, און ווי אַזעלכע דאַרפן די לידער גרונטיק געפּאַרשט ווערן.

זענען טאַקע די פּראַזאַישע דאַטעס, אונטער די לידער, מער ווי סתם טעג אין קאַלעב-דאַר, נײַערט אַ יידישער לוח פון אַבֿלות, פון מאַדערנע תּשעה-באַבס וואָס סוצקעווער האָט זייער איכה אין ווונדן-סטראַפּעס רעקאָדירט. דאָס איז אַ ליטעראַרישער לוח פון 100טער לידאַטעס, וואָס האָבן אַ שײַכות ניט נאָר מיט סוצקעווערן, ווי זייער מחבר,

נאָר מיטן גאַנצן ייִדישן געטאַפּאַלק, וועמענס געשריי, יאָמער און קאַמף פאַר אַן אַטעם לעבן ער האָט איבערגעשמאַלצן אין בטחון־פּערזן. די לידער ווייען מיט יראַת־הקודש, ווייל אין זייערע שורות דערפילט מען שאַרפּער די פּינן, קאַנווולסיעס און האַפּענונג־פלאַטערנישן פון אַ גאַנצן פּאַלק. דאָס גיט סוצקעווערן דעם באַטייט און סטאַטוס פון אַ נאַציאָנאַלן פּאַעט. מיטן אַרײַנמאַרש פון די דײַטשן האָט ער זיך גלייך אידענטי־פּיצירט מיטן געטאַפּאַלק. "סוף יוני 1941" זאָגט ער, בלשון רבים: "און גראַ דורך נאַכט געוואָרן זענען אונדזערע מחשבות". ער קוקט אַרײַן אין "קאַשמאַר פון פּנימער אין זומפּן" און פּרעגט: "וואָס ציטערסטו, מײַן ערד?" און די פּריש־נעכטיקע ערד פון זײַן וואָל די קס באַפעלט ער איצט: "שלינג אונדז אײַן צוזאַמען מיטן דור און זײַנע פּאַנעס!" סוצקעווער האָט גלייך בײַם אָנהייב געוויסט, אַז די אידעאַלן און "פּאַנעס" גייען צוזאַמען מיט די "קרבות" צו "פּאַרפילן דײַנע גריבער". און די אומשולדיקע גוטע ערד האָט ניט געהאַט קיין אַנדער בריה, ווייל מ'האַט זי פּאַרוואַלדיקט מיט גריבער און אויסגעוואַלדיקט סוצקעווערס זוניקע לאַנדשאַפּט פון חלום. די וואָר איז געווען שוואַרץ. "און וויסע טויבן האָבן באלד פּאַרוואַנדלט זיך אין סאָוועס, לאַכנדיק פון אונדזער טרוים, וואָס רויכיק איז פּאַרשווינדן" (דאָרטן, ז' 246).

די סאָווע־באַפעלקערונג, די סאָווע־שכנים האָבן ניט נאָר אויסגעלאַכט דעם טרוים, נאָר געוואַרט אויפן מאַמענט ווען די "פּנימער אין זומפּן" וועלן אין גאַנצן פּאַרשווינדן. די לעצטע שורה פון ליד: "פּנימער אין זומפּן איבער זונפּאַרגאַנג און שטיבער..." דאָ גיט ווייטיקדיק אַ שניט דער שאַרפּער קאַנטראַסט מיטן הערלעכן "זונפּאַרגאַנג אויף אײַזיק בלאַע וועגן" פון סיביר, מיט ערשט פינף יאָר צוריק.

סוצקעווערס לידער שוועבן איבער דער זומפיקער זינקעניש פון געטאַ, אָבער קענען ניט אַרויספליען פון איר גבול. אין דעם ספּעקטער פון זײַן ליד זענען אַלע צעשטיקלטע פּנימער צוזאַמענגעשטעלט און ער פּרוּווט זיי באַליכטיקן מיט פּאַלקישער און נשמה־דיקער עצבות. אין גאַנצן אינטעלעקטועלן און גיכטיקן אוצר פון דער מענטשלעכער קולטור איז שווער געווען, און איז נאָך איצט שווער, צו געפינען דאָס עקויוואַלענטע וואָרט וואָס זאָל באַשאַפּן די האַרמאָניע אין דער דיסהאַרמאָניע פון דעם איבערדי־מענסיאָנעלן דעמאָנישן מעכאַניזירטן מאַסנמאַרד. דאָס וואָרט איז געווען צו בלאַס און שוואַך, האָט סוצקעווער געפונען נייע אויסדרוק־מילגעכקייטן אין אימאַזש, סימבאָל און מעטאַפּאָר. אַט: "פּנימער אין זומפּן" האָבן באלד אויסגעמאַלט חורבן פון מענטש און זײַן חלום־צעפּאַל. די בליציקע שנעלקייט פון קאַטאַקליזם האָט פּאַרלאַנגט אַ דינאַ־מישע פּאַעטישע פּערזענלעכקייט, וואָס זאָל דיספּאַנירן מיט אַלע עלעמענטן: בילדע־רישע און פּילאָסאָפּישע, פּסיכישע און אַנאַליטישע, געדאַנקלעכע און נשמהדיקע. אַבְרָהָם סוצקעווער איז געווען דער מײַסטער, וואָס האָט מיט שניידיקן אמת און מיט אַן עכטן וואָרט אויסגעמאַלט די טראַגישע פּאַנאַראַמע, דעם ייד און זײַן געטאַ־קלימאַט. צו גלייכער צײַט האָט זײַן פּערז זיך ניט אַרויסגעבראַכן פון די קונסטפּאַרמען: די מעטריק, ריטעם, ווערסיפּיקאַציע זענען געווען פּערפּעקט. ער האָט ניט מאַניפּולירט מיט גרויל־טערמינען און שוידער־סופּערלאַטיוון, דער חורבן־תּהום האָט שוין געפינצטערט פון זיך אַליין. סוצקעווער האָט קאַנסטרוירט די געטאַ־בילדער מיט אַ חוש פּאַר פּראַפּאָרציע און מיט אײַנגעהאַלטענער שטילקייט. ער האָט דעמאַלט אינטענסיוו געשאַפּן.

זיין געזאנג איז אָבער ניט געווען מיט שעפּערישער פּרייד, ער האָט עס אין יענער ביי-טערער צייט געפילט ווי זיין דיכטערישן באַרוף און זיין שליחות. פאַר אים איז פּאַעזיע געווען דאָס געבאַט פון קונסט. האָט ער נאָך מער פּאַלירט די שורות, געמאַסטן די טראַפּיק, געווייגן דעם גראַם, צוגעלייגט אַן אויער צום קלאַנג, פּדי אַרויסצוקריגן די עקזאַקטע פּאַרעם. מיט דעם איז ער געווען דער פּאַעט פון געטאָ, ניט איר כראַניקער. ער האָט אין די שאַלן פון קאַנדענסירטע בילדער און שטימונגען פאַרוויקלט פּינלעכע ווייען און פּריידן. ער האָט אָבער ניט געשריבן פאַר דער אייביקייט, ווייל ער האָט ניט געקענט זיין זיכער מיטן לידדויער: אויך "מיטן גאַלד" פון די לידער, ווי "מיטן גאַלד פון אונדזער ליב", איז געווען די ספּנה פון "פאַרפילן דינע גריבער". שפּעטער האָט דער מאַסן-פנים פון געטאַזומפ זיך אַנגעהויבן אויסטיילן אין איינציקע און באַזונדערע כאַראַקטעריסטישע פּנימער — דער געטאַייד. אין יענע תנאים האָט מען דערזען חוץ זיך אויך אַ צווייטן מענטשן, אפשר אויך געפילט אַחריות פאַר אים, ווען ס'גאַנצע לעבן איז געווען קאַנצענטרירט בלויז אויף קיום-הגוף. שוין אין דריטן ליד, "10טן יולי 1941", קלאַפּט זיך סוצקעווער ע-ל-חטא: "דערפאַר ווייל כּיהאָב געטרונקען וויין און טרינקען ניט געטאַרט, / ווען דו מיינ חבֿר האָסט געוואַרט כּזאַל קומען זיך באַ-פּרייען". פון די צוויי שורות איז שוין קלאַר די סוביעקטיוו עטישע באַוווסטקייט פון דער זינד, און דאָס ווען די מאַראַלישע נאַרמעס זענען געווען רעדוצירט ביז אַ מינימום, צי לחלוטין פאַרשוונדן. ליכטיקער שיינט דאָ אויף סוצקעווערס געשטאַלט אין זיין אַפּענעם מודה זיין זיך, אין זיין שולדגעפיל און חרטה: "דערפאַר ווייל כּיהאָב פאַרטויבט מיינ האַרץ, ווי מען פאַרטויבט אַ ביק, / ניט מיטגעצאַפּלט ווען צו דיר עס האָט גע-אַיילט דער שעכטער". דערפאַר מוטשעט אים זיין געוויסן, ווייל דער רויער אינס-טינקט — מיינ-לעבן-פּרינציפּ — איז געוואָרן די אַבסאַלוטע מאַס. ווען אַלץ אַרום האָט ברוטאַל פאַראַטן, האָט זיך ביי סוצקעווערן געריסן אַ שטים פון האַרץ:

אַ שטים פון האַרץ באַפעלט מיר: גלייב
 אין שוין פאַרשוועכטן וואַרט גערעכטשאַפט.
 (דאַרטן, ט' 248)

און ס'איז ניט אַזוי די אידעע פון גערעכטשאַפט פאַר זיך, ווי דאָס "וידערשפּעניקן":

דער ווייטער יורש פון אַ לייב
 מוז ווידערשפּעניקן זיין קנעכטשאַפט.

די דאָזיקע ווידערשטאַנד-שורות זענען אַ פאַראַל פאַרן מענטש און קרעדאָ פאַרן ייד:

דער טויט איז מוחל יעדער גרייט,
 נאָר זיין אַ קנעכט איז ער ניט מוחל.
 (דאַרטן, ט' 248)

דאָס זענען געווען ערשטע טענער פון אַנטשלאַסנקייט צום קאַמף. די אַ גלייבקיט האָט אַוואַדי בייגעטראָגן צו סוצקעווערס נס־אַריבערשפּרייטן איבער אַלע אָפּענע תּהומען. דאַרף מען נאָך אַ בעסערן באַווייזן ווי די אַרונ־סיטואַציע, וואָס ווערט אַ מין רעק־וויזט פון "הילצערנע קליידער". סוצקעווער באַהאַלט זיך אין אַן אַרון, ווען ער אַנטלויפט פון זיינע פּייניקער. ווערט ליכטער אויפצונעמען זיין לאַגע אין אַרון־קוואַרטיר, ווען ער טוט אַ זינג מיט לירישן סאַרקאַזם: "זאַל זיין, ס'איז אַ שיפל / אויף שטורמישע כּוואַליעס. / זאַל זיין, ס'איז אַ וויג". דער פאַראַלעל פון אַרון צו שיפל און וויג מאַכט דאָס בילד אומרעאַל, ווי אַרויסגערופן דורך אַ מעדיום. "וואָס טוט זיך אין אַרון אַ צאַפל / אַ לייב אומגעריכט? / דו קומסט. / איך דערקען דיין שוואַרצאַפל, / דיין אַטעם. / דיין ליכט". דאָס אומרעאַליסטישע "ליכט" פון דער "שוועסטער" באַשאַפט דעם פאַרבקאַנטראַסט צום אינעווייניק פון "אַרון", וווּ עס דאַרף זיין שוואַרץ. די פיר כּמו־פּאַלקסטימלעכע שורות — "אַזוי איז אַ פנים דער סדר: / היינט דאָ, / מאַרגן דאַרט / און איצט אין אַן אַרון" — און דאָ מיינט ער אויס דעם פיר־אותיות־וואַרט: טויט, און ס'קומט אונטער אַ שורה בטחון: "ווי אין הילצערנע קליידער, / זינגט אַלץ נאָך מיין וואַרט". (דאָרטן, ד' 249).

אין "אַ האַרדע מוזיק" (II 250-251) רופט ער די וועלף: "מיינע טייערע וועלף! לאַמיר ווערן חברים און טרעטן צוזאַמען / קעגן פּינדלעכע מענטש". ס'איז געווען די צייט פון חברים זיך מיט וועלף קאַנטראַ מענטש — דעם אַנטמענטשטן קולטור־קאַניבאַל. אַבער דורכנעמענדיקער איז זיין וואַרט "צום חברים". ווידער ליכטיקט אויף די מענטש־לעכע געשטאַלט פון דיכטער, ווען ער דעקט אויף זיינע אינטימע ציטערדיקע געפילן:

אומגעבראַכטער חברים
 ביים שטעכעדיקן פּלוט, —
 דריקסט נאָך צו דיין האַרצן
 דאָס דאַרע שטיקל ברויט.
 מוחל זיי מיין הונגער
 און מוחל זיי מיין מוט —
 כ'האַב דיין ברויט געביסן,
 דיין ברויט אין פּלעקן בלוט.
 (דאָרטן, ד' 252)

די טראַגישע שורות דערמאָנען דעם ווידוי וועגן "וויין", וואָס ער האָט "טרינקען גיט געטאַרט". "דאָס ברויט אין פּלעקן" ווערט געהייליקט פון לעבן און פון "היילנדיקער שיין", וואָס איז אפשר אַ סך הייליקער און אויטענטישער ווי יענער באַרימטער לעצט־טער מאַלצייט אין אַלטן ירושלים, ווען דער געקריציקטער האָט געטיילט זיין ברויט און וויין. צום סוף האָט דער פּאַעט געפונען אַ תּשובּה פאַר ביידן: "אויב ווי דו כ'וועל פּאַלן / ביים שטעכעדיקן פּלוט, / זאַל אַ צווייטער שלינגען / מיין וואַרט, ווי איך דיין ברויט". (דאָרטן, ד' 252). סוצקעווער האָט געזוכט צו פאַרבלייבן דאָס ברויט אויף געזאַנג. אויב ס'וועט פּאַלן דער גורל פאַר אים, זאַל בלייבן פאַר אַנדערע זיין וואַרט.

ס'איז געווען אַ וואָרט פאַרוועבט מיט בלוט, און וואָלט די שריפט אַפילו געווען היע-
ראַגליפּ, וואָלטן עס די יידן אין געטאָ פאַרשטאַנען. אין מיטן פון חורבן וויל ער
תפילה טאָן, נאָר ער פאַרשטייט אַז ס'איז ניט אַזוי פשוט: זיין תפילה וועט זיין לינגער-
ריש און בלינד, אויב ער וועט בעטן צו יענעם פון אַ מאָל, וואָס ער דערמאָנט
ביים נאָמען ניט.

גלוסט זיך מיר צו טאָן אַ תפילה — ווייס איך ניט צו וועמען,
דער, וואָס האָט אַ מאָל געטרייסט מיך, וועט זי ניט פאַרנעמען.
(דאָרטן, 1' 253)

די ביטערע אַנטוישונג און אומגלייביקייט איז אין אַלץ און אַלעמען, אַפילו זיין "פּרטינד"
— "דער גוטער שטערן וועט עס ניט דערהערן". "נאָר אַ תפילה זאָגן מוז איך —
וועל איך אָן אַ זינען / פּלאַפּלען ביז באַגינען". ס'איז ניט געווען די ריכטיקע צייט
פאַר תפילה, תפילה מוז האָבן רו, שלווה-הנפש, האָט ער געפונען אַ במקום תפילה:
אָן אַ זינען פּלאַפּלען. אין אַ זינלאָזער טרויערצייט איז עס אפשר אַ גלייכער שכל.
אַז סוצקעווער ווערט אַרײַנגעשלינדערט אויף אַ טאָג בײַ די שטורמיסטן פּילאָסאָפּירט
ער, אין אַ דיאַלאָג מיטן גורל, וועגן זייער שותפותדיקייט. ער פילט אַז ער צאָלט פאַר
"אַ שולד", וואָס ער קען אַפילו ניט דעפינירן. דערציילט ער: "גראַב איך אַ גרוב זיי
מען דאַרף, ווי מען הייסט" — און גראַבנדיק "צעשניידט מײַן רידל" — "אַ ווערעמל
קלייך" — "און ווידער דערבײַ: צעשניטענערהייט ווערן צוויי, ווערן דריי". דאָ קומט
דער קלוגער מוסר השפל: "אויב אַ ווערעמל גיט זיך ניט אונטער דעם שניט / ביסטו
ווינציקער דען פון אַ וואָרעם?" (דאָרטן, 1' 255).

סוצקעווער האָט די ווערעמל-פּילאָסאָפּיע קאָנקרעטיזירט; ער האָט זיך ניט אונטער-
געגעבן. דעם "פאַרשלאָטענעם ניגון" פון טויט האָט ער אין זינען געטאָ-לידער
איבערגעשפּילט אין פאַרשיידענע וואַריאַציעס. צו מאָל טוט עס דער טויט-געפּרוווטער
דיכטער מיט אַ קאָפּעטשקע שטיפּערישקייט און מיט שפּריצלעך באַדויער, אַפילו מיטן
זיך אַ נמ עס טן אַ ליד פון "נאָכן טויט". מיט אַ חזק-שמייכל פּרעגט ער: "איז דאָס
יענע רו, וואָס מע רופּט זי נירוואַנאַ?" און ווי אין אַ טראַנס רעזומירט ער: "איך זע איצט
מײַן לעבן — ווי כּוואָלט דורך אַ שפּעלטל / געקוקט אויף אַ זונפאַרגאַנג ביז ער פאַר-
בידערט". ווידער דער גורלדיקער זונפאַרגאַנג וואָס וויל ניט אונטערגיין, אַפילו "נאָכן
טויט" וואָס איז אפשר געשריבן געוואָרן צו פּילן די "טויטשרעק". ווילל סוצקעווער און
טויט, אַפילו אין געטאָ, זענען געווען צוויי אַנטיפּאָדן, ס'איז אין סתירה צו זיין גאַנצן
געדאַנקען-גאַנג און געזאַנג. "ליגן פאַרפאַרעצט" ווי "ליגן פאַרלאָשן" איז איראַניע
אין אויג פון גורל. טוט ער אַ זאָג סאַראַקאַסטיש: "דאָס איז די באַלוינונג פאַר דרייסיק
יאָר זיין מיטן גורל אויף מעסערס". ניין, סוצקעווערס ליד, צו דרייסיק, איז געווען די
לעבעדיקסטע מאַניפעסטאַציע אין פנים פון טויט, עס איז באַיאָאונג פון לעבן. אין
דעם אַ געראַנגל פאַרן לעבן האָט סוצקעווער אָן איבעריק מאָל באַשטעטיקט זיין אמת,
אַז "ס'איז גענוג אַ ליד" — "און אַלע פּיילן" וואָס "צילן אין מײַן זינען" זאָלן "צע-
רינען. דער עשאַפּאַט — צעשמאַלצן / איך — באַפּרייט" (דאָרטן, 1' 163). אַזוי האָט

די ליד-פראָפּילאָקטיק געמאַכט סוצקעווערן אימון. אויך די עלעגיע "אויפן טויט פון יעקב גערשטיין" הייבט זיך אָן: "מיר האָבן שוין אַדורכגעזשאַווערט אַלע זיבן טויטן", אָבער דאָ "האַבן מיר זיך אויפגעוועקט" — "און קלאָר דערוען דאָס פנים פונעם וויי-טיק ווי אין שפיגל". דער געטאַ-שפיגל האָט ניט געוויזן קיין אילוזיעס, נאָר רעפּלעק-טירט די שוואַרצע רעאַליטעט. (דאָרטן, ד' 264). אַט קומט די נאַענטסטע: "מיין מאַמע" — וואָס "אין יעדער דיין קנייטש איז באַהאַלטן מיין לעבן".

עס וואַרקעט אַ פּרייטיק צו נאַכטס אויף אַ בוידעם,
צוקסט בני דער שיין פון לבנה אין סידור.
עס דאוונען די שפיצן בני דיר פון דער לאַטע
און צוקן ווי טיילן פון מענטשישע גלידער.
(דאָרטן, ד' 265)

דער זון רייסט זיך אויף פון זיין האַלוצינאַציע-פּיבער: "וועסט מיך ניט נאַרן: איך ווייס
דו ביסט טויט", אָבער "וואָס ברענען אין דיין האַרצן דריי רויזן אין שאַרלאַכן רויט, /
פאַרשטעל ניט. / איך ווייס ווער דאָס זענען!" ער אידענטיפּיצירט די "רויזן צעבליטע"
— "איך זע דאָך דריי פּורפורנע קוילן אַצינד". אין אַ שנייַקער פאַנטאַסמאַגאַריע זעט
ער זי:

דורך פעלדער
איצט יאָגט מען מיין נאַקעטער מאַמע.
איר ליב איז אַ שטראַל אין די שפיגלען פון שניי.
(דאָרטן, ד' 266)

ער קען ניט פאַרווישן די פּיין פון געוויסן: "און וווּ בין איך געווען, / בעת אונטער
צימבלען / האָט מען דיך געשלעפט צום עשאַפּאַט?" (דאָרטן, ד' 266).
סוצקעווער טראַגט אָפּן די פּיין פון געוויסן, ווי אין קאַנפּליקט מיט זיין נשמה. ער
טוט אָן אויף זיך, סימבאָליש, דער מאַמעס העמד און — "ס'איז מער ניט קיין העמד,
ס'איז דיין ליכטיקע הויט, / ס'איז דיין קאַלטער, דיין איבערגעבליבענער טויט". אָבער
די מאַמע מיינט אַנדערש: דאָס רייסן זיך מקריב צו זיין פאַר איר "איז אַ זינד, ס'איז
אַ זינד", ווייל "אונדזער צעטיילונג נעם אָן פאַר גערעכט" // אַז דו ביסט פאַראַך,
בין איך דאָ סיי-ווי-סיי". (דאָרטן, ד' 269). אין לעצטן סך-הכל איז עס אָבער געווען
דער אינסטינקט פון לעבן, וואָס האָט זיך געריסן פון די נעגל פון טויט, ווי די טוב
פון די קלאַען פון שפאַרבער. דער באַגער צום לעבן איז שטאַרקער אויסגעדריקט אין
"תפילה צום נס" (דאָרטן, ד' 272). ס'איז דער מיסטישער גלויבן אין פּוח פון לעבן.
אָבער פאַראַך בני סוצקעווערן אויך דער היפּוכדיקער נס — ווען ער דאַרף זיין דער
אויסלייז פון לעבן: טויט. אַזאַ איז "דער זקן", (דאָרטן, ד' 271), וואָס "ביים דערהערן
טריט, איז לעבט ער אויף, ער מיינט: דער טויט". די צוויי פאַראַלעלן לויפן איינס בני
אַנאַדער: יונג — צום לעבן, אַלט — צום טויט — אין צוויי קעגנגעזעצטע ריכטונגען.

תפילה צום נס־ סימבאליזירט לעבן, דער זקן, מיט זיין נאטירלעכן אויסצאנק, דעמאָביליזירט דעם נס. סוצקעווער האָט דאָ אַרויסגעבראַכט דאָס אַקטיווע און פאַסיווע אין געטאָ. ווי צו אַן אַקטיוו־קאַנקרעטע געשעעניש, ווידמעט ער אַ ליד־צום יאַרטאָג פון געטאָ־טעאַטער. אין פּלוג קלינגט עס ווידעראַנאַנדיק, געטאָ און טעאַ־אַבער ס'איז דאָך דאָס אַרט, דאָ וווּ עס "קען אַפילו דער טויט זיך צעבליען אין ווונדער". און "זאָל זיך דאַכטן: אַן אַמאָליק שטעטל און מע פּראַוועט חתונה אויף האַרבסט־בית־עלמין". און פון געטאָ־בית־עלמין־טעאַטער טראַגט זיך אַ רוף. "האַרב און הילכיק ווי דאָס קול פון אונדזער ביקס און פולווער, / וואָס וועט מאַרגן־איבערמאַרגן / שפּילן פון די דעכער... אַ טעאַטער־שפּיל פון ביקס און פולווער־שפּראַך. די דאַטע פון ליד מאַכט אַלץ קלאָר: "31סטן דעצעמבער 1942", ווען דער דײַטשער מיליטערישער כּוח האָט צוזאַם מענגעקראַכט אויפן סטאַלינגראַדער פּראַנט. צענדלינגער דיוויזיעס צעקלאַפט און די רעשטן אין אַ פּאַסטקע פון שניי און הונגער. די דײַטשן האָבן אין וואַנזיניקער אַנלעניש אַנגעהויבן ליקוידירן די געטאָס, ווי אַ נקמה־אַקט. טראַנספּאָרטן ייִדן האָט מען גע־יאָגט קיין אוישוויץ, און פון דאָרטן האָט מען די מאַרד־ירושא פון פּאַרגאָזטע ייִדן געשיקט קיין דײַטשלאַנד, צו באַקליידן און באַשוכן דעם הערנפּאַלק מיטן רויב פון דער ייִדישער נידעריקער ראַסע. אַ וואַגן שיד־אַזאַ גייט קיין בערלין. ס'איז דער שוידעריקסטער ריטעם פון קאַשמאַר:

די רעדער יאַגן, יאַגן,
וואָס ברענגען זיי מיט זיך?
זיי ברענגען מיר אַ וואַגן
מיט צאַפּלענדיקע שיד.
(דאָרטן, ז' 275)

דער טראַגיום פון די קופּעס טאַנצנדיקע שיד, איז זייער ליידיקייט. ליידיקע שיד וואָס שרייען מיט פּראַטעסט אין פנים פון דער וועלט; זיי יאַמערן אויס מיט ייִדישע ווערטער אַ ליד, וואָס וועט אייביק ניט פּאַרשטילט ווערן. די קורצע פּוֹס־טאַקאַטאַ שורות קלאַפּן אויס דעם ריטעם פון די בערג שיד:

דער וואַגן ווי אַ חופּה
אין אַוונטיקן גלאַנץ.
די שיד — אַ פּולע קופּע
ווי מענטשן אין אַ טאַנץ.
(דאָרטן, ז' 275)

אויפן דיכטערס פּאַרלאַנג פּערזאָנפּיצירן זיך די שיד. "אַ, זאָגט מיר, שיד, דעם אמת, / וווּ זענען זיי די פּיס // די פּיס פון יענע טופּל / מיט קנעפעלעך ווי טוי, — / און דאָ — וווּ איז דאָס גופּל, / און דאָרט וווּ איז די פּרוי?"
ביים שטעלן די פּראַגעס קען זיך יעדער איינער אויסמאַלן די געשיכטע פון זייער אומקום, אין דער אַ לעצטער אַנפּיסיקער טרויער־פּראַצעסיע:

און ס'קלאפן די אפצאסן :
וויזן, ווהיזן, ווהיזן ?
פון אַלטע ווילנער גאַסן
מע טרייבט אונדז קיין בערלין.
(דאַרטן, ז' 276)

דער מאַקאַברישיער מאַרש בויערט זיך אינן אין די געהירן און אין האַרצן. דער ריטעם
"ווהיזן, ווהיזן, ווהיזן", הערט ניט אויף קלאַפן אין געמיט, און די קורץ־טראַפיקע שורה
ווערט דאָ אַן אומגעהייערע מאַס פון גרויל און ווייטיק. מ'פילט אַז דאָס ליד איז
געשריבן מיט שרפהדיקער אייליקייט, מיט אומרו און אינגעהאַלטענעם צאַרן.

און אַט, אין אַ פאַר נאַכט, קומען די אַנטשוכטע קרבנות, די צו וועמען די שיד האָבן
אַ מאָל געהערט. "זיי ציען זיך, שאַרן אין רייען, אין פּאַלקן, / — / געשטאַלט נאָך גע-
שטאַלט מיט באַזונדערן קלאַנג. // דורך מיר, דורך מיין דימיון זיי ציען זיך אַלע".
(דאַרטן, ז' 277). ס'איז ניט סתם אַ פאַר נאַכט, נאָר די שקיעה פון אַ פּאַלק, זיינע
שאַטנדיקע גייסטער וואָס ציען דורכן דיכטערס געמיט. שווערער אָבער איז די משאַ
פון יחיד, איבער הויפט אַז דאָס איז דיין אייגן קינד. ווי באַקאַנט האָבן די סוצקעווערס
פאַרלוירן אין געטאָ אַ ניי געבוירן נפּשל, און דעם גרויסן צער פּרוווט דער טאַטע-
פּאַעט אַר אַ פּש ל י נ ג ע ז :

איך האָב געוואָלט דיך איינשלינגען, מיין קינד,
ביים פּילן ווי דיין גופל קילט זיך אַפּ
אין מיינע פינגער.
(דאַרטן, ז' 278)

דער לאַמענט שוידערט אויף. דאָס אַזוי פּאַלקסטימלעכע "איינשלינגען" איז געווען,
"כדי צו פּילן דעם געשמאַק / פון מיין געהאַפטער צוקונפט". ווייל "זיך אַליין געבוירט
מען ווי אַ רינג". און אין דער רגע פון דעפרעסיע דאַכט זיך אים: "נאָר איך בין ניט
ווערט צו זיין דיין קבר". און ס'בליצט אַרויס אַ נחמה־אַלטערנאַטיוו: "וועל איך דיך
אַוועקשענקען / דעם רופּנדיקן שניי, / דעם שניי — מיין ערשטן יום־טובֿ, / און וועסט
זינקען / ווי אַ שפּליטער זונפאַרגאַנג / אין זיינע שטילע טיפּן". (דאַרטן, ז' 279). דער
טרויער אויף דער אַבידה גליט־אויף מיטן רעפּלעקס "שניי — יום־טובֿ", די ליבשאַפט
פאַרן קינד ווערט "— דער קערן פון מיין יעדער חלום", און דער פאַרבייט: "אַ שפּלי-
טער זונפאַרגאַנג / אין זיינע (דעם שנייס) שטילע טיפּן".

נאָך דעם קומט, אפּשר, אַ פּראַגמענט פון אַ פאַרלוירענער פּאַעמע (דאַרטן, ז' 289).
דאָס דאַרף אַ פּנים זיין די קינד־איבערלעבונג פון דער מאַמעס האַרצן אַרויס: "איז
מיין לעצטער געבעט און געבאַט: / — דערשטיק מיך!" און דאָס "וועט מיינען: דיין
ליבשאַפט איז שטאַרק ווי דער טויט". דער טאַטע האָט גערעדט "צום קינד", אָבער
דאָס קינד האָט גערעדט צו דער מאַמען אין אַ הייליק־שולדיקן לשון.

די סאָוועטישע אָפּענסיווע האָט געברענט מיט פּייער די טריט פון די דייטשע אָפּ-
 טרעטנדיקע אַרמיען. פון דער צווייטער זייט האָבן די יידן אין ווילנע מיט כמעט-
 זיכערקייט דערוואָרט די געטאָ-ליקווידאַציע. אָבער דאָך זענען די געפילן געווען גע-
 מיטט פון מורא און באַפּרינונג. דאָס האָט אי דערדריקט און אי דערפרייט. אַבְרָהָם
 סוצקעווער איז שוין געווען אַ מיטגליד פון די געטאָ-פּאַרטיזאַנער און זיך געקליבן
 אין אַ נײַעם ספּנהידיק-קעמפּערישן וואָלדיקס. זײַן ליד קלינגט-אויף מיט רעוואָלט-
 טענער, צום פּאַריתומטן "פּאַלק": "כײַוועל צוגרייטן אמתע טעג אַנשטאַט קבָרים", ווײַל
 "אַלק וואָס געווען איז דעם גורלס אַ טעות". דאָ קומען אויף דערמוטיקונג טענער,
 אין "אַליין וועלן קנעטן דעם גורל" און זיי "וועלן דעם גײַסט פון מיליאָנען פּאַר-
 וואַנדלען / אין אַ וואַרעמער היים / פאַר אַלע יתומים". (דאָרטן זײַ 282-283).

דער גאולה-מאַטיוו האָט אָנגעקלאַפט מיט ערשטע וויזיאַנערישע קלאַנגען איז סוצ-
 קעווערס געמיט: "כײַוועל אויסבויען אייגענע שטעט מיט מײַן אַרעם. / און דאָרטן
 וועט קומען די אייביקייט וווינען / און טעג וועלן לײַכטן אין גילדענע קרוינען!" גלויבן,
 אַפּטימיזם, ליכט און טרייסט אין ליד "און אַזוי זאָלסטו רײַדן צום יתום", וואָס זײַן "נאַמען
 איז פּאַלק". קענטיק אַז סוצקעווער האָט דעמאָלט געזוכט אַ תּשובָה אויף האַרבע
 שאלות, אויף דער שוועל פון אויסלייז. ער האָט געפילט אַז מיט זײַן ליד דאָרף ער
 געבן דעם ענטפּער, ווײַל ס'איז די שליחות פון זײַן וואָרט איבערצופּרווון די בלוטיקע
 ווערטן צו געפּינען "אַ שליסל צו פּאַסן פאַר דײַנע פּאַרהאַקטע שלעסער". ווי אַזוי פּסי-
 כיש איבערגיין פון "פּינצטערע שריינונג" און "פּרייד צו דערפילן". פּרעגט ער: "ווי
 אַזוי און מיט וואָס וועסטו פּילן / דײַן בעכער אין טאַג פון באַפּרינונג?" (דאָרטן זײַ 284).

אַבְרָהָם סוצקעווער, וואָס האָט מיט קוים דרײַ חדשים צוריק געטאַן "תּפילה צום נס", אַז
 ער זאָל "בלײַבן הענגען צווישן מיר און — מאָרד" זוכט שוין אַ באַשייד פאַר דעם
 מקוים-ווערנדיקן נס. ער, דער נס-זוכנדיקער פּאַעט, וואָס האָט כמעט קיין מאָל ניש
 דערקוּטשעט גאַט אין זײַנע לידער, האָט אַוודאי געפילט אַז ער קען ניש פּאַלשן
 מיט עפעס וואָס קומט ניש פון אַ טיפּערן קוואַל. און מיט אַ מאָל האָט פּאַסירט —
 גראַד אין געטאָ — ווען ער האָט דערפילט דעם איבערשטראָם פון נשמהדיקער קראַפט
 וואָס פּאַרוואַנדלט "ווערטער" אין "טרערן", ווען עס טוען אַ קלונג עכטע אמתדיקע
 עמאַציעס. דעמאָלט האָט זיך אַ צי געטאַן זײַן האַנט צו די הימלען, צו די שטערן, ער
 האָט געזוכט זײַן גאַט. מיט אמתע און ערלעכע תּפילה-ווערטער, בעט ער:

אונטער דײַנע ווייסע שטערן
 שטרעק צו מיר דײַן ווייסע האַנט.
 מײַנע ווערטער זענען טרערן
 ווילן רוען אין דײַן האַנט".
 (דאָרטן זײַ 285)

אַזוי פשוט און האַרציק, כמעט אַלט-נוסחדיק:

און איך וויל דאך גאט געטרייער.
דיר פארטרויען מיין פארמעג.

דער רעליגיאָזיטעט אויפצאָפּל גיט דאָ אַ שפּיל מיטן תּהילמישן בידך אָפּקיד רוחי, ווען איינער זוכט אַ טראָפּן נחמה און רו. און אַז ער זינגט-אויף גלייך נאָך דעם: "אין לעצטן גורל גיב מיר פרייד און ווילן", (דאַרטן, ז' 286). ווערט שוין דער אַנאַנימער געבער דורכגעלויבטן מיט די אַטריבוטן פון געטלעכקייט. "אין לעצטן גורל זעטיק מיך מיט גלויבן" — מאַכט שוין די תּפילה אומספּקדיק. סוצקעווער האָט ניט באַלעס-טיקט זיין גאָט מיט וואַכיקע רייד און מיט פּראַקטישן געבעט, אָבער תּמיד, אויך "אין לעצטן גורל" האָט ער זיך געוואָלט לייטערן: "און שמעליך ווי גאַלד מיך איבער אין דיין פּורעם, / די פּסולת זאָל זיך אָפּטיילן און בלייבן זאָל געזאַנג". און נאָך עפעס, אַ ווונדער-רפּואה פאַר דער נשמה: "און גיב מיר ליבשאַפט צו מיין מידער שינאה, צום זשאַווערדיקן טרויער — קלאָרן מוט". און ער האָט עס געקראָגן, טאַקע "אין לעצטן גורל", בצורת אַ "ליכטיקע באַבע" — "מיין רעטערין". (דאַרטן, ז' 287-288). און אַ דאַנק וועמען ער און זיינע לידער האָבן זוכה געווען צום לעבן.

די פעסטונג-לידער זענען געשריבן מיט בלוטיק-שעפּערישן שוויס. אין די ערשטע חדשים פון 1943 יאָגט די סכּנה סוצקעווערן אַרויס פון געטאָ. זיין "רעטערין" ברענגט אים "אַ שעפּסענעם פעליך אויף צעפרויענע פּיס", און נאָך ברענגט זי אים: דעם "מענטשלעכן חלום און וואַרעמען ברויט", און אויך

אַ בלעטל פּאַפּיר ווי פון וויינשל דער בליט, —
אַ בלעטל אויף וועלכן ס'זאָל וואַקסן מיין ליד.

זי ראַטעוועט ניט נאָר דעם גוף פון פּאַעט, ניערט אויך זיין חלום און ליד. שפּעטער ווערט זי מיטשותף צום קאַמף. זי ברענגט

דאָס הייליקע ברויט וואָס היילט אויס און מאַכט זאָט —
אין מיטן דעם לאָבן עס ליגט אַ גראַנאַט!

"דאָס הייליקע ברויט", דאָס "בלעטל פּאַפּיר", דער "גראַנאַט" באַשיינען די געשטאַלט פון דער דאָזיקער גנעדיקער פּרוי מיטן אַרעאַל פון מענטשלעכער גוטסקייט. זי האָט באַשירעמט סוצקעווערן, ווי זיין מלאך הגואל, און אים געשטאַרקט: "איך זע ווי דו טראַגסט מיך פון הייל אויף די הענט / אויף טרעפּ, דורך אַ טיר, צו אַ זון וואָס דער-ברענט". סוצקעווער און זיין "רעטערין" האָבן ריזיקירט, זי — מיט פּיקוח-נפש, ער — מיט פּיקוח-אות, זי — האָט "באַהאַלטן אַ פרעמדן אין הייל", ער — האָט באַהאַלטן דעם "ידישן וואַרט". אַזוי איז דער פּאַעט, סוצקעווער, אויך געוואָרן אַ רעטער — האָט געראַטעוועט דאָס ייִדישע וואַרט.

"לידער-געהיימע", "מאַנסקריפּטן", "מאַדריד און יוואָ" און "אַלטינקע תּכּלתנע דפּן" בעטן זיך: "— באַהאַלט אונדז אין דיין לאַבירינט!" און ווען דעם פּאַעט-רעטער גיט

— — “דער ייאוש א פלייך, / קומט מיר אין זינען: עגיפטן, א מעשה מיט קערנדלעך ווייץ”. (דאָרטן, ז' 289). יענע “קערנדלעך ווייץ — לזכרון” וואָס מ'האַט אָנגעשאַטן “אין גילדענעם אַרֶון” פון “מלך”, דאָרטן “בנים נילוס”, האָט מען “ניין טויזנט יאָר” שפּעטער “געפונען” און פּאַרויט — און זיי “האַבן אין זוניקע זאַנגען / צעבליט זיך אַ בייט נאָך אַ בייט” (דאָרטן, ז' 290). דער נישט: “אפשר אויך וועלן די ווער-טער / דערוואָרטן זיך ווען אויף דעם ליכט — / וועלן אין שעה אין באַשערטער / צעבלעצן זיך אויך אומגעריכט?” (דאָרטן, ז' 290). דאָ איז פּאַראַן די שיין און איר רעפּ-לעקס, ווי קול און עכאָ, בעת דער פּריידיקער איבערלעבונג פון ראַטעווען די כתב־ידן און “ווערטער אויף פּאַרמעט” וואָס וועלן “געהערן דעם פּאַלק, אין זיין אייביקן גאַנג”. די געראַטעוועטע אוצרות פון “ידישן וואָרט” און גייסט זענען טאַקע געוואָרן אַ פּאַר יאָר שפּעטער דער רכוש פון פּאַלק, ווען זיי האָבן געפונען אַרכיוואַלע אייביקייט אין ירושלים און ניו־יאָרק.

□

1943—1944 זעען אויס צו זיין די שעפּעריש-פרוכטיקסטע יאָרן פון אַברהם סוצקע-ווער. מיט יעדער ליד ווערט זיין גלויבן פעסטער און זיין זינג-קול קרעפטיקער. מיר הערן די קלאַנגען פון קאַמף און פּרייהייט. איצט האָט ער אויך די רו אַנזשורייבן קלוגע כמו אַפּאַריסטישע-צוויי סטראַפּעס, וווּ ער זוכט נאָך אַלץ און חקרנט זיך וועגן צייט. סוצקעווער איז אַ שאַרפּער אַבסערווירער און אויסלאַדער פון בליציקע גע-דאַנקען. אַט שפּילט ער אויס דעם צייטגעדאַנק פון לעבן, מיט פּאַסיק-שיינע מעטאַפּאָרן: “צייט איז בלויז אַ שפּיגל, / צעשפּליטערסט זי אין טעג און נעכט און אייביק בלייבט זי גאַנץ”. אין איין “שפּליטער — — דיין גרינע וויגל”, אין אַ צווייטן — “גראַע האָר שוין בלעצן”. אין דער צווייטער סטראַפּע — “איז ניט צו מוחל זיין דער אומגערעכטער ערד”, ווייל זי “ברענגט אויך פאַר דעם רשע עפל”, נאָר “שולדיק איז די שווערד”. (דאָרטן, ז' 291).

סוצקעווערס וואָרט האָט תּמיד פּאַרהייט דעם ריח פון יוגנטלעכן וואַלדיקס. ווי דער פּרילינג האָט ער זיך כּסדר באַנייט, אין אַראַמאַט פון שמעקעדיקע ווערטער, ווי אין אַ גרֶעדן פון פּאַעזיע. ער ווערט ציטעריק סענסיטיוו, ווען ער דערפּילט די ווערטער אין אַ כּמעט פיזישער אייגנשאַפט: “אַראַפּשינדן, אַראַפּשאַבן פון מיר — טו מיינע ווערטער. / ס'איז פּוילנדיקע פּלייש, איך דאַרף זיי ניט”. ער, דער עסטעט און וואָרט-קפּדן שטופּט זיי אַינן אין דער קאַטעגאָריע פון אַרגאַנישן פּונאַדערפּאַל און “דאַרף זיי ניט. / און לאָז בלויז איבער איינס: אַ וואָרט-נשמה, / פּאַרקנאַטן ווי אַ ניגון אין גראַניט”. ער בעט פּאַרן וואָרט וואָס איז ניט אונטערגעוואָרפּן די פיזישע געזעצן פון פּאַרגאַנג. ס'איז נשמה און ניגון, וואָס זענען איינגעבויט אין דער אייביקייט-מאַטעריע, אין דויער פון דער צייט. און ווען ער וויל מאַכן זיין צוואַה גייסטיק ריין, דערוועגט ער זיך אַ שטרעק צו טאָן אַ האַנט צום קוואַל פון גאַרן לעבן, פּדי די צוואַה זאָל דערשווימען צום נצח:

איך וועל די זון אַראַפּרייסן און שרייבן מיין צוואַה,
אַז איך וועל ווערן ריין.

אָן ווערטער — רינד.
און איבער כוואליעס לעבעדיקע, בלאַע,
אָוועקלאָזן מיין זוניקע צוואה מיטן טיין..
(דאַרטן, ז' 292)

נאָך דעם קומט אַ ליד צו די לעצטע, (דאַרטן ז' 293-295), געשריבן אַ טאָג שפעטער
("16טן מאָרץ 1943"), אין אַכט-שורהדיקע סטראַפּעס, וואָס בייטשן מיט שטראַפּרייד.
ס'דערמאָנט אין דעם וויזיאַנעריש-שטרענגען מוסר-ליד "קומו תועי מידבר", פון ח.נ.
ביאַליק. סוצקעווער הייבט אויך אָן דירעקט: "ניט מילבן זייט איר, — יענע האָבן מוט /
צו ברענגען זיך דעם פּייער פאַר קרבנות. / — — / נאָר ווילט איר זיך דערוויסן ווער
איר זייט — / צום פאַלשן שפיגל זאָלט איר זיך ניט קערן. / נאָר קניפט אַרויס אַ רויע
שטיקל צייט / און ברענגט צום נאָזלאַך — וועט איר איינער אומקום-ריח הערן". דאָ
קומען שווערע שטראַפּרייד, הגם ניט בייסיק און מיט צאָרן, ווי ביאַליקס, נאָך אַלעמען
איז סוצקעווער אַליין געווען איינער פון די קרבנות און ער וויל דעריבער, אין
שוותפות מיט די געשטראַפּטע "זוכן טרייסט": "אַ, ברידער מיינע, העלפט מיר זוכן
טרייסט, / מיין קאַפּ איז שוין צעהאַקט — און וואָס געפונען?" און די טרייסט "זי מוז
דאָך זיין! אויב ניט איז אָן אַ האַפּט / דעם מאַרגנס גאַלדיק-אויסגעוועבטע פּאַנען".
צום סוף טוט דער דיכטער זיך ניט באַהערשן מחמת דער פּלעגמאַטישער געדולדיקייט
פון זיין געטאַפּאַק און, טיטלענדיק אויף זייער "שוואַכקייט", גיט ער אַ שלידער
זיי אין פנים, האַרט און מיט פירוואַרף, די לעצטע שורה: "מיך עקלט דער געדולד פון
איך, איר לעצטע פון מיליאָנען!" פאַרשטייט זיך אַז מען טאָר די ווערטער ניט נעמען
מיט דעם אומרחמנותדיקן פסק פון ספּאַנטאַנעם אַרויספלאַץ. די שורות זענען דורכ-
געווייטיקט דורכן האַרץ פון דיכטער, שטייענדיק פאַרן שפיגל פון פאַקטישן מצב אין
געטאָ. זיינע געדאַנקען און שטימונגען זענען דאָס מאָל ניט אַבסטראַקטע, נאָר דער
רעקאָרד פון אַ צייט, לויט וועלכער מ'קען לייכט אויפשטעלן די היסטאָריע פון די
פּעסטונג, איר ירידה און אויך אירע עליה-מאַמענטן.

נאָך די ביטערע שטראַפּרייד וואַכט פּלוצעם אויף אַ שטימונג פון אויסגעלייזטער
פרייד". מיט אַ מאָל בייט זיך די גאַנצע פּאַנאָראַמע צוליב "אַ נאַמען הייליק-אויסגע-
שמידט פון אַלטן גאַלד: יהוָאָש". און "סאַראַ מאַכטיק-אויפגעוואַכטער יום-טובֿ /
סאַראַ ליכטיק-ריכטיקע דערקענטשאַפּט!" דאָס ליד, "געשריבן צו די יהוָאָש-פּייערונג-
גען אין ווילנער געטאָ", צום יום-טובֿ "פון יובלדיקן פאַלק" (דאַרטן, ז' 296-297).

אויף מאַרגן נאָכן יהוָאָש-יום-טובֿ, פּלאַצט סוצקעווער אַרויס מיט "אַ קיניגרייך גע-
וויין" ("7טן אַפּריל 1943"). (דאַרטן, ז' 298). ס'איז ניט קיין גרויסער קונץ געווען
צו ווערן אין געטאָ דער קיניג פון מלכות-געוויין, אָבער נאָר אַ מייסטער פון וואַרט
האַט פאַרמאָגט דעם קינסטלערישן פּוּח צו שפּאַלטן דאָס געוויין אין טראַפּנס, וואָס
לייגט דורך "אַ וועג מיט טויזנט הענט באַפּליגלט", און בויט "אַ בריק צום חלום צו
דערגיין" און אַנדערע אויסטערלישקייטן, וואָס קומען אויף אין "אַ רגע" אַזאַ.
סוצקעווערס ליד איז ניט געווען דאָס געוויין פון די פּלל-צרות. ער איז געווען אַפּילו קעגן
שלום מאַכן מיט די ליידן ווען "מיר וואַרטן שטיל, אַז אַ נס וועט זיך ווייזן?" ער האָט

אין ליד אָנגעצייכנט די ליניע פון אַנטי־געדולד: "ניט וואַרטן באַרום, / מיט בלוט פאַר בלוט — אַ נעם טאָן דאָס איינז". "דאָס איינז", גאָר ניט סימבאָליש, איז געווען ס'איינ־ציקע פרימיטיווע געווער פון געטאָ־קעמפערס. אַזעלכע לידער האָבן געזאָלט זיין גייסטיקע טרעגערס פון ווידערשטאַנד און קאַמף; "נאַר ס'איינז פאַרקערן אין גייסט קענען יאָ מיר". און "ווען ס'טרייבט אונדז דער טיטוול צום שעכטהויז", זאָל "דאָס פאַלן — ווערן דעם פאַלקס אַ דערהייבונג", כדי צו פאַרווישן די חרפה פון "וואַרטן שטיל" אויף אַ נס. סוצקעווער האָט טיף דורכגעלעבט און דורכגעפילט די דאָזיקע פיין פון ייִדישן פאַלק אין געטאָ. ווער ווייס וויפיל גרויסע לידער ס'האָבן נאָך געקענט אַרויסוואַקסן, ווער ער וואָלט ניט געדאַרפט היטן די גופישע שאָל. אפשר וועט נאָך אַ פאַרשער מאַכן אינטערעסאַנטע פאַרגלייכן פון סטראַפּע, וואַרט, מעטאַפאָריק און סימבאָליק פון סוצקעווערס געטאָ־לידער און קרוב־שאַפט מיט דעם גייסטיק־עמאַציאָ־נעלן קלימאַט אין געטאָ. אין אונדזער אַרבעט ווילן מיר דערפילן די לידער־שייכותן אויף ווי ווייט ס'לאָזט זיך זיי אַנצייכענען אין לידער־גאַנג.

□

„ווי ווייט איז די וויליע פון דעם נילוס?“ ווי אַן ענטפער האָט סוצקעווער אויף אַ באַ־לאַדישן אופן צוזאַמענגעפירט די שייכותן איבער דעם פיל־טויזנט־יעריקן מרחק פון געשיכטע: משה, באַהאַלטן פון זיין שוועסטער, אין תּבַת גומא, דאָ — "דאָס קינדעלע באַזעצט זי (די מאַמע) אויף אַ קרייז". ביידע ייִדישע מאַמעס ווילן ראַטעווען זייערע קינדער. סוצקעווער האָט אַזוי אַרום צונויפגעהעפט די דערווייטערטע עפאַכעס און זייערע נאַציאָנאַלע לעגענדעס און סימבאָלן געגעבן אַ באַטייט פון איצטיקייט. די ייִדישע געשיכטע חזרט זיך איבער "און גרויל פון אייביקייטן" מוז "באַנניען זיך — דער מענטש זאָל ניט פאַרגעסן". דער דיכטער זאָגט נאָך דעם "דרעמליקנד אין פּריירנדיקע טרערן" זיין ברכה: "אַ נייער משה זאָלסטו ווערן!" (דאַרטן, ז' 301). סוצקעווער האָט געפילט ווי "פאַרשלונגען ווערט אַלץ — און דו זינגסט נאָך דערביי ווען דו פרעסט / זיך אליין" (דאַרטן, ז' 302). ער האָט אָבער געמוזט זינגען! און ווונדערלעך דערשטוי־נענדיק האָבן די פאַרבן געשפּילט, ווי "דער טיטוול" וואָס טרייבט "צום שעכטהויז" וואָלט אויף זיי קיין שליטה ניט געהאַט. אַט: "עס פליט אַריין אַ פלאַטערל" און "עפנט" זיין "פּישופּדיק טעאַטערל" — "אין אויסגעהאַקטע שויבן".

דאָס טעאַטערל פון פלאַטערל איז געקומען צו די קינדער — ווי אַ מתנה: "קינדער שפּרינגען, פּילדערן: / עס איז אַריין דער פּרילינג!" ס'פלאַטערל שפּילט דעם גרויסן אַקט פון דער נאַטור:

און ווי עס שפּילט — באַגראָזן זיך
די אָפּגעברענטע בייטן.
און יונגע ווינטלעך לאָזן זיך
אַ בעזן־ריח שפּרייטן.
(דאַרטן, ז' 303)

„נאַר אומגעריכט“ קומט עס צו אַ טראַגישן סוף — ס'פלאַטערל קומט ניט אום, חלילה, נאַר ער „פאַרפליט אַהינטער דראַטן“ — און הענטלעך שטרעקן זיך אים צו פאַרהאַלטן —

און אויף דעם דראַט — באַהאַנגענע
עס בלוטיקן די קינדער.
ווי פלאַטערלעך געפאַנגענע
זיי ראַנגלען זיך אַצינדער.
(דאַרטן, ז' 304)

די דאָזיקע אַכזריותדיקע שיינקייט רופט אַרויס די אַסאַציאַציע פון אַ סוצקעווער ווינטער־
ליד, אונטערן טיטל „פאַרפּרויענע יידן“. עפעס אַן עמאַציאָנעלער מעכאַניזם רעגט
אַן דעם פאַרגלייך פון דער פּרילינגדיקער קינדערפרייד צו דער טויט־פאַרגליווערטער
שטומקייט פון די פאַראַיזטע יידן. דאָס ערשטע ליד איז געשריבן אין „ווילנער געטאָ
5טן מיי 1943“, דאָס צווייטע — אין „מאַסקווע 10טן יולי 1944“:

נאַר אַצינד אין דער יוליקער היץ אויף אַ גאַס
באַפאַלט מיך אַ פּראַסט ווי ס'באַפאַלט משוגעת.
(דאַרטן, ז' 362)

די צוויי־פּערזיקע סטראַפּעס דערמאַנען מיט זייער ריטעם און תּוכן אין שיר פון ח.נ.
ביאַליק „קומו תּועי מידבר“. דאַרטן — לעבעדיקע ריזן פאַרשאַטן אין מידבר־דיונעס,
וואָס דער פּאָעט וויל זיי באַפּרייען, דאָ — אַ פאַרכטיקער דענקמאַל, וואָס האָט „פאַר־
מירמלט“ זייער גייסט און זייער טראַכטן:

זיי ליגן אַן אַטעם, פאַרמירמלט און בלאָ.
נאַר טויט איז אין זייערע קערפּערס ניטאָ.
(דאַרטן, ז' 362)

אויך „דער גייסט, ווי אַ גילדענער פּיש, אין אַ כּוואַליע פאַראַיזט“. אַפילו די זון.

זיי ריידן ניט, שווינגן ניט, יעטוועדער טראַכט.
און די זון ליגט פאַרפּרוירן אין שניי אויך ביי נאַכט.
(דאַרטן, ז' 362)

דער פּאָעט אַליין ווערט אויך אַרײַנגעפּרוירן, סאַלידאַריש, אין אַיזיקן מאַנומענט:

מיין הויט ווערט באַצויגן מיט מירמלנער שיכט,
און אַפּשטעלן נעמט זיך דאָס וואָרט און דאָ סליכט.
און אויך מיין באַוועגונג פאַרפּרירט ווי בניּם גרייז,
וואָס קען ניט זיין פּוח באַפּרייען פון אַיז.
(דאַרטן, ז' 363)

סוצקעווער האָט מיט די שורות אויפגעשטעלט אַ דענקמאָל פאַר דער לויטערער און ליכטיקער פּאַסיוויקייט פון זײַנע יידן, וואָס די קאַלטע דײַטשע מאָרדמאַשין האָט פאַר- פּרוּרן זײַער מינדסטן אַקט פון ווידערשטאַנד גלײַך בײַם אָנהײב. און פאַר די קינדער — אַ פאַרביק-פּלאַטע-ל-מאַנומענט אויפן קבר פון זײַערע לויטערע צאַפּלענישן.

סוצקעווער האָט אויך באַמערקט דעם טרויעריק-געשטראַפּטן פּרילינג פון דערוואַקסענע — "דער פּרילינגל דער בלויער" פון אַ בלימל: "פאַר וועלן דורכטראַגן אַ בלימל דורכן טויער / האָט מײַן שכן זיבן שמיץ באַצאַלט" (דאָרטן, ד' 314). ס'איז אַ ליד פון 6 שורות בלויז און אין דעם צימצום האָבן מיר אַ פּולן בילד. "זיבן שמיץ" איז אפשר דעמאָלט געווען אַ ביליקער פּרײַז, ווען מ'האַט געצאַלט מיט טויט, און בײַם שכן — "דער פּרילינג אַטעמט אין זײַן לײב" נאָך.

די ייִדישע טראַגיק שפּילט דאָ מיט צוויי פּרילינגלעך — "דאָס פּרילינגל" פון "פּלאַ- טערל", וואָס די קינדער האָבן פאַר אים באַצאַלט מיט בלוט, און "דער פּרילינגל" פון "שכן", וואָס איז אָפּגעקומען מיט "זיבן שמיץ". סוצקעווער האָט געזוכט פּוּתח חלום זײַן וואָס אַזאַ לעבן מײַנט. ער האָט ווײַזע און אמת, בענקשאַפט און חלום סובלי- מירט אין זײַן געטאָ-ליד. אין די באַדינגונגען, ווען ס'איז "די נאַכט — אַ מיַדבר שלענג. מײַן לײב — אַ רויע זיפּ", האָט ער זיך גיט געקענט דערגרונטעווען צום "באַטייט" פון זײַן גורל: "וואו איז מײַן ערשטער טאַג און וואָס באַטייט מײַן סוף / אַצינד, ווען איד פאַרשווינד, זיך אויסצוטאָן פון פנים?". דאָס האָט אים קיין רו גיט געגעבן. דער אינטעלעקטואַל אין אים זוכט אַ ראַציאָנעלן באַשייד פאַר די רעטענישן פון אַזאַ לעבן, אָבער דער פּאָעט אין אים ראַנגלט זיך מיט שטימונגען פון אַ טויט, וואָס איז באַהערשט פון אַ מין ספּיריטועלע קראַפט: "כײַער אַ שטים", פון איינעם פון די "סקעלעטן אָנגעטאַן מיט טויערן", אין "פּעלד מיט רויען מאַן": "ניט מײַן אַז טויט איז טאַקע טויט, / פאַראַן אַ טייל, וואָס בענקט ווי אומגעשטימלטע ליבע. / אַט רײַס איך אויס דעם טייל בײַ דיר אונטערן הויט / און לאָז אים גיין פאַרויס, באַפּרײַט פון מוז און סיבה" (דאָרטן, ד' 306). אַוודאי מוז אַ חלום זײַן באַפּרײַט פון דער פּילאָ- סאָפּיע פון "מוז און סיבה". און דער דיכטער קריגט אַן ענטפּער פון חלום-מעדיום אויף זײַן פּראַגע: "צײַ וועט דען פון מײַן איד גיט בליבן קיין סימנים?". יע, ס'וועט בליבן אַ גיטטיקע "איך-געשטאַלט", וועלן אויך "די טויטקייט" איז "פאַר- זיגלט מיט לעבן".

ס'איז דער טיפּער גלויבן אין "פּינאָליקן עיקר", וואָס סוצקעווער האָט געוואָלט אַרויס- אַנטפּלעקן פון אַ קאַשמאַריקן חלום, נאָכן האָבן "אַ גאַנצע נאַכט געוויינט". אין אַ "גערייד" מיט זיך "אין קברדיקן לאַנד" האָט נאָר אַזאַ ריזיקאַנט ווי סוצקעווער גע- וואָגט אַרייַנצופּלעכטן די פּאָעטישע אַלכעמיע פון נאַטור, "געמישט מיט קילן גראַז, מיט פּרילינגטוי און שטערן".

נאָך דעם חלום-קאַשמאַר בליצט דורך ס'טרויעריקע ליד פון אַן אויסטערליש ליכטי- קער געשטאַלט. "די לערערין מירע" (דאָרטן, ד' 307-309), וואָס איז געוואָרן שטאַרק פּאָפּולער, כמעט ווי אַ פּאָלקסליד. דאָס ליד איז אַ סימבאָל פון ליכטיק-ייִדישער און מענטשלעכער מסירות-נפש פון אַ דערצייערין צו אירע קינדער. סוצקעווער האָט דאָ פאַראייביקט די טראַגיק און שייַנקייט פון ליידן, וואָס ער האָט אָנגעטאַן ווי אַן אַרעאַל

פון קדושה אויף דער אומבאקאנט-באקאנטער לערערניס הייליקן קאפּ. ער מאַלט אין צאָפּלדיק-פּלאַסטישע שורות דעם גורל פון די קינדער, וואָס ווערן "פאַרשניטן" גרו-פעסוויזן. נאָך דעם ווי "פאַר טאָג איז געבליבן / פון הונדערט מיט דרייסיק, בלויז מירע און זיבן", קומט אויך זייער ריי:

אַווי, ביז די האַק האָט צעשפּאַלטן דעם זינען,
איז מירע אַ בלום און די קינדערלעך — בינען.
שוין גראַ איז די בלום און פאַרוועלקט אירע גלידער,
נאָר מאַרגן אין טוי וועט זי אויפּבליען ווידער.
(דאָרטן, ז' 309)

עטלעכע טעג שפּעטער האָט סוצקעווער געשריבן אַ ליד "קלאַרקייט" (דאָרטן, ז' 310), וואָס הייבט זיך אָן: "פּרישע, פּרילינגדיקע בליונג, — / וויסער מלאַך אויפּגעבליט דורך נאַכט", אָבער ס'איז ניט געווען די לערערין מירע. ס'איז ניט געקומען ניט דער נס און ניט די "קלאַרקייט צו דערפילן ס'קלאַרע". אָבער דערפאַר זענען געקומען זעונגען אין זיין ליד "רעדט צו מיר די צוקונפט". (דאָרטן, ז' 319). ער זעט: "נאַקעט, מיט אַ שטיין אין פּויסט, / מאַרשירסטו מיר אַנטקעגן". דער בויס-פאַרוואַנדלטער פּאַעט ווייס: "די צייט איז ניט דער אַטעם פון מיין פּרנייהייט", ווייל "מינע וואַרצלען גלוסטן ניט קיין בלוט און קיין מלחמות, / ניערט ליבשאַפט איז דער היסער גלוסט פון זייער דאָרשט". ער וואַרפט מיט פּראַגעס וועגן "שולד" און "מיטשולד": "שולד איז פיין, / און פיין איז אמת".
שפּעטערדיקע לידער קומען מיט נאָך פּראַגעס, וואָס מאַנען ענטפּערס און יאָגן אָן אַ פּראַסט אין דער נשמה:

צי בין איך דער לעצטער פּאַעט אין אייראָפּע?
צי זינג איך פאַר מתים, צי זינג איך פאַר קראַען?
איך טרינק זיך איז פייער, אין זומפן, אין ראַפּע,
געפּאַנגען פון געלע, געלאַטעטע שעהען.
(דאָרטן, ז' 328)

די אימה-סופּערלאַטיוון דאַרף מען ניט פּאַרטייטשן — זיי זאָגן אַלץ קלאַר. דער פּאַעט ווערט "געשטאַרקט פון מיין מאַמעס אַ טרער", דורך וועלכער ער זעט "ס'מיליאַניקע האַרץ, פון די ביינער, וואָס יאָגן צו מיר פון דער ערד אין גאַלאַפּן": —

איך בין דאָס מיליאַניקע האַרץ! בין דער היטער
פון זייערע איבערגעלאַזטע ניגונים.
און גאַט, וואָס דער מענטש האָט פאַרברענט זיינע גיטער,
באַהאַלט זיך אין מיר, ווי די זון אין אַ ברוגעם.
(דאָרטן, ז' 318)

מיטן פוח פון "טרער פון דער מאמען" זינגט ער, ביו "דערהערן זיין קול זאלן ביי-
 נערנע ברידער, / די בראנדיקע געטא, און ס'פאלק הינטער ימען..." (דאָרטן, ז' 318).
 "ס'פאלק הינטער ימען", און אַברהם סוצקעווער אליין, האָט אַ פאַר יאָר שפעטער געהאַט
 די זכיה צו הערן זיין קול, אין פּערזענלעכער קאָפּאַציטעט. אפשר האָט זיך דעמאָלט
 אויסגעלייזט זיין בענקשאַפט? מיר הערן אַזעלכע בענקשאַפט-קלאַנגען אין זינע אַלע
 לידער, ס'איז ווי "דער געטא-פּידלער" (דאָרטן, ז' 315-317), וואָס וויל אויסלייזן די
 בענקשאַפט: "און פאַר די זעלבע גראַע שטיינער / צעשפּילט ער זיך ווי זיין פאַרלאַנג".
 (דאָרטן, ז' 316)

די דאָזיקע איבערגעשוימטע בענקשאַפט שטראַמט פון ליד צו ליד און "זי לעבט, /
 און ווי צוויי עקן פון אַ רעגן-בויגן, / פאַרקניפט זי אונדז / פון ביידע זיטן וועלט".
 (דאָרטן, ז' 329). סוצקעווער האָט צו שטאַרק געפּילט, אז עס "איז גראַ געוואָרן מיין
 געזאַנג, וואָס האָט געשפּריצט מיט פאַרבן" און "איך טרינק זיך אין מיין בענקשאַפט /
 ווי אין אַ טינך מיט בלוט". (דאָרטן, ז' 320). שווערע איבערלעבונגען! אין בענק-
 שאַפט-געמיט איז אויך דאָס ליד "פאַרברענטע פּערל", וואָס האָט אַ טראַגיש עראַטישן
 אונטערטאָן און די "קלאַנגען" פון "וואָרט" טוען "גלימצערן ווי פאַרברענטע פּערל".
 און "די פרוי אין פלאַם געוואָשן, / וואָס פון אַלע פּריידן איז געבליבן איר / גראַ-
 פאַרברענטע פּערל אין די אַשן — —" (דאָרטן, ז' 323).

אַ תּיקון צו דער בענקשאַפט ברענגט דאָס ליד "דער דיכטער", (דאָרטן, ז' 324-325).
 דער מוזע-ניגון" וועקט אים און דערמאָנט אים זיין שליחות: — "דערוואָך! ווי
 טאָר אַן אויסלייזער פאַרזאַמען!" — "נאָר אויף די הענט, אין ליבשאַפט אין געטרייער
 — עס צוקט אַ מיידל אַינגעוועבט אין דרימל". דאָ האָט זיך שוין "דער ניגון" און די
 בענקשאַפט פאַרוואַנדלט אין לעבן ממש: "און אַט דער ניגון איצטער בלוט און פלייש
 איז / האָט ער גענומען שטאַרקער אים צעוויגן, / און ס'האַט באַגאַרטלט זיי אַ ווינט
 פון בראַשית". דאָס איז געווען אַ נייער בראַשית פאַר דעם דיכטער, וואָס דער געטא-
 ניגון איז געוואָרן זיין אַטעם.

די געטא איז געווען, אין רעאַליטעט, אַ פאַבריק פון לינדן און טויט. די סטיכע האָט
 דאָ געדרייט מאַכטיקע וואַלצן, אויף וועלכע עס זענען געפּאַלן מענטשן-קערנער, און
 די וואָס האָבן זיך אַרײַנגעגליטשט צווישן די מילשטיינער זענען גלייך צעמאַלן גע-
 וואָרן אויף שטויב. גורל צי צופּאַל? ווער האָט עס געוויסט. סײַ ווי איז די מאָרד-
 אינדוסטריע געווען אין געטאָ ניט אין גאַנצן אויסגעשבונוט, הגם די דיטשן האָבן
 געאַרבעט לויט פּלענער: גרויסע און קלענערע אַקציעס און אויסזידלונגען האָבן גע-
 דרייט די מילרעדער און פּסדר צעדריקט די מענטשן אין הונגער, שווערע אַרבעט און
 קראַנקייטן. פאַר די שוואַכע איז געווען דער שטאַרקסטער וואָפּן די אילוויע, דער
 בטחון, און די וואָס האָבן געהאַט אַ גייסטיקן פּלי — דער חלום: אויפן ראַנד פון
 טויט חלומען וועגן לעבן. אין דער חלום-עליטע דערשיינט אַברהם סוצקעווער ווי דער
 סאַמע פּראַמינענטסטער רעפּרעזענטאַנט פון ווילנער געטאָ, און אפשר פון אַלע מזורח-
 איראַפעישע געטאָס בכלל. ער איז געווען און געבליבן דער אימפּאַזאַנטסטער און ליכ-
 טיקסטער פון אַלע זינגערס און פּאַעטן, וואָס האָבן אין די געטאָס געשאַפּן זייערע ווערק,
 און אַזאַ — אויך ווי אַ קעמפּער.

אין אויגוסט 1943 האָט סוצקעווער געוואַרט אויף אַ טראַנספּאָרט פון אַ פּאַרטיזאַנער־גרופּע צום וואַלד. צו יענער צײַט האָט שטאַרקער צוגעדריקט דער הונגער. האָט סוצקעווער דיכטעריש אַרויסגעבראַכט די האַלוצינאַציע אין אַ ליד, ״דאָס מענטשעלע פון ברויט״. (דאָרטן, II 330-331). אין קלעם פון הונגער ״קנעטן — די פינגער — פון קרישלעך ברויט — אַ מענטשעלע״. ס׳מענטשעלע ווערט לעבעדיקער ״חומר״, וואָס ״צערעדט זיך״ מיט איראַניע: ״דו גרויסער גבֿר״, נאָר ״ווייל איך — קען מײַן שמיכל דיך באַצווינגען — זאָלסט ליגן אויף די קני פאַר מיר און זינגען״. דער פּאָעט רעוואַל־טירט: ״דו וועסט מיך ניט פאַרשקלאַפּן!״, אָבער ער איז צו שוואַך צו ״בייסן״ דעם וואָס ער אַליין האָט ״באַשאַפּן״. און

דאָס מענטשעלע פון ברויט ווערט זאָטער, זאָטער, וואָס מער איך בייס.
און נעמט אויך מײַן נשמה מיט — אין פּלאַטער —
פאַר זיך אויף שפּניו.

סוצקעווערס ״שכן״ צאָלט מיט שמיץ פאַר אַ בלימל, און ער אַליין — מיט נשמה פאַר ברויט. אין דעם סימבאָלישן ליד פאַרגייט ניט אַזוי גיך דער נשמהדיקער ווייטיק, אַזוי ווי דער ליביקער, די זיבן שמיץ.

אַנהייב סעפטעמבער שרייבט סוצקעווער אַ ״טרייסטליד״ (דאָרטן, II 332-333), צו זײַן ״ווינדערלעך פּאָלק״, וואָס איז ״צווישן די פעלקער אַ מאַנונג״. ס׳איז ניט מער די אַט־מאָספּער פון טרויער און אומקום, נאָר דער ערשטער אַנזאָג פון ״אַ בשורה״: די אויס־לייונג רייסט זיך פון קייט. / ווי אַנגעגליט איז אין וואָסער, פאַרשטאַלט איז דײַן שוואַכקייט אין ווייטיק. אין זײַן וויזיע זעט דער דיכטער ס׳פּאָלק, ווי ״ברענענדיק ווערסטו באַפּרייט״ און ער טוט ״גראַבן אויף ס׳ניי די פאַרשאַטענע קוואַלן — און אַלע וואָס האָבן געמאַרדט דיך, זיי מוזן און וועלן צעפּאַלן. / און ליגן אין שאַנד פאַר דײַן וויגל, / וווּ ס׳דרימלט אַ נײַער באַשאַפּן.״ ס׳איז אַ ליד פון פּרישן מוט און גוטער שטימונג. ווי אַ נײַער וואָלדיקס וואָלט אַ ווונק געטאָן. סוצקעווער שרייבט זיך אַ ״באַגלייטליד ביים אַוועקגיין אין וואַלד״ (דאָרטן, I 334), כדי ״אויסצוקויפּן מיט גע־ווער די דורותדיקע זינד.״ אין ליד, געשריבן מיט קאָמפּניסט, מיט גליקע רעוואַל־ציאָנערע סופּערלאַטיוון, זעען מיר ״העלדן — פעסטע אינגעשפּאַרטע יונגען״ — ״גבורהדיקע גײער.״ אַבֿרהם סוצקעווער פיבערט מיטן באַווסטניץ, אַז ״קײן מאָל איז ניט שפּעט דעם פּאָלקס נקמה צו באַווייזן.״ די עקזאַלטיטע שורות זינגען אַ ״לויב״ צו דער יוגנט וואָס גייט אין די וועלדער: ״ס׳האַט אין אײַך אַ גלאַנץ געטאָן דער רום פון מַכּבייער, / ווי מיט יאָרן צוויי טויזנט צוריק אין אײַגן לאַנד.״ ס׳איז אַן אַרויספּלייץ פון פאַרקלעמטן פּיץ. די ״קנעכט״ וואָרטן מער ניט אויף ״רחמים״: ״ווי די מַכּבייער בלאַזט פּונאַנדער די מרידה, / זאָל דער פּבֿוד אויפּלויכטן אין שווערדיקן געפּעכט!״ דאָס ליד איז דאָטירט: ״וויילנער געטאָ 10טן סעפטעמבער 1943.״ ירושלים דליטא

שיקט אירע זין און טעכטער אין געפעכט — סוצקעווער באגלייט זיי מיט אַ מונטערן לידפאָקל. די וועלדער נעמען זיי אויף מיט געזאַנג: "האַבן וועלדער אַיך באַגריסט מיט זינגענדיקע בלעטער: / — קומט צו אונדז, איר טייערע, און לייטערט דעם פאַר-לאַנג". דער פאַרלאַנג פון פּאָעט איז דערגרייכט.

אין לעצטן ליד פאַר דעם אָפּמאַרש, "12טן סעפטעמבער 1943", איז אַרײַנגעפּרעסט דער רוח־הקודש פון ייִדישער גבורה און קדושה. סױקלט זיך ווי אַ קליינע מגילה פון דורותדיקן גײַסט. דאָ איז די שטימונג געלאָדן מיט קרבן־גרייטקייט און מיר הערן דאָס העראַזשע קול פון די העלדן:

מיר האָבן ווי פינגער געשטרעקטע דורך גראַטן
צו פּאַנגען די ליכטיקע לופט פון דער פּריי —
דורך נאַכט זיך געצויגן, צו נעמען די פּלאַטן,
די בליינע פּלאַטן פון ראַמס דרוקעריי.
מיר, טרוימער, באַדאַרפן איצט ווערן סאַלדאַטן
און שמעלצן אויף קוילן דעם גײַסט פונעם בליי.
(דאַרטן, ז' 335)

אין דער טונג ווערט די ייִדישע צײַט מיסטיש צוזאַמענגעשמאַלצן פון גײַסט און קאַמף — די גײַע לעגענדע פון "מרידה": "און מיר האָבן ווידער געעפנט דעם שטעמפל / צו עפעס אַ היימישער אייביקער הייל. / מיט שאַטנס באַפּאַנצערט, בײַ שײַן פון אַ לעמפל — / געגאַסן די אותיות — אַ צייל נאָך אַ צייל". ס'איז דער ווונדערלעכער מעטאַמאָרפּאָז פון ייִדישן גײַסט:

און ווער ס'האַט אין געטאָ געזען דאָס פּלייִזין
פאַרקלאַמערט אין העלדישע ייִדישע הענט —
געזען האָט ער ראַנגלען זיך ירושלים,
דאָס פּאַלן פון יענע גראַניטענע ווענט.

ירושלים דליטא האָט געקעמפט מיט "קוילן", וואָס זענען ערשט געווען "מחשבות":
"אַ שורה פון בבל, אַ שורה פון פּוילן". אַזוי האָט זיך סוצקעווער געזעגנט מיט דער געטאָ.

ערב־וואָלד. פייערלעך־טרויעריק. געטאָ־חושך און דערוואַרטונג. אין דער מאַלינע אויף "סטראַשן־גאַס צוועלף" (דאַרטן, זי' 346-348), "באַהאַלטן הונדערט זיך אין דר'ערד". "און אויבן יאַגט דאָס מיליטער, / מע שלעפט המונים צו דער שחיטה. / עס ראַנגלען זיך פאַר זייער פּאַלק / די לעצטע יידן פון דער ליטע". אין קעלער "איז קיין ליכט ניטאָ — נאָר יעדער שאַטן טראַגט אַ פּונק", וואָס "איז וויסער פאַר דער שרעק". אויף דער גרענעץ פון געטאָ־וואָלד פּאַסירט אויך: "אַ מיידל שלידערט אַ גראַנאַט, / די דײַטשן טרעטן אָפּ פאַרווונדערט. / נאָר ס'רייכערט זיך דערבײַ אַ קנויט / און ס'פּאַלט אַ מויער אויף די הונדערט". און ווען ס'דאַכט זיך "ס'איז די

שרעק אריבער. ערשט "עס קומט אריין דער תלין הונגער אין די גריבער". דער הונגער גריזשעט די הונדערט, אונטן, "און אויבן — צאנקט די אלטע שטאט, / פאר גייט אין איינעם מיטן זומער. / און ס'ליגט דער נביא אינעם אש / מיט אויסגעברענטער צונג — א שטומער". געשריבן אין "נארשטער וועלדער 10טן נאוועמבער 1943". דער וואלד האט סוצקעווערן אויפגענומען מיט אלט-נייער פריינדשאפט. זיין ערשט ליד אין "נארשטער וועלדער, 30סטן סעפטעמבער 1943", איז צו "דער פרוי" (דארטן, 336-338):

"ס'איז דער סימן פון באנייט לעבן וואס זי האט פארביטן אויף א ביקס: "און ווי דעם קינדס א שאטן, / דו טראגסט אויף זיך א ביקס". ס'וואכט אויף די טראג גישע דערמאנונג, וואס פליסט מיטן ריטעם פון די קורצע שורות: "עס האט אין הייל א קוועלכל / צופוסנס דיר געקוועלט / און פלוצעם האט א קולכל / בארירט זיך מיט דער וועלט". און ווי דאס פרישע קולכל, אזוי איבערראשט ער די פרוי מיט א געטאג געשאנק: "און דיר געבראכט פון אויבן / צוויי גרעזלעך א געשאנק". די "צוויי גרעזלעך לעך" האבן געזאלט סימבאליזירן א וועלט מיט בלומיקער פרייד — וואס פארא גאלאג טע פאעטישע קאוואלעריע! — צו די, וואס האט דעמאלט דאך געצונדן / דעם שטערן פון געבורט". אבער דער גורל האט געוואלט אנדערש — און "עס האט א דייטש אים דעמאלט / א ריס געטאן פון ברוסט". און דא, אין וואלד, האט די ביקס פארביטן דעם צעבראכענעם שטאפל אין "לייטער" פון טאטע-מאמע-קינד: "און יעדער מאל, ווען ס'רייסט זיך / פון ביקס ארויס דאס בלי, / אין ליכט זינעם באווייזט זיך / דאס קינדעלע אויף ס'ניי". דאס סימבאלישע ליכט פון קאמף קעגן שונא, ווערט א פארבייט אויף א נייער האפענונג: "ער איז נאך ניט פארשוונדן / דער שטערן פון געבורט". דא קומט אויף די בענקשאפט צו נאטור מיט באנייטן אימפעט — ביקס פלוס נאטור: "צוויי יאר האב איך געבענקט נאך זאנגען". און ער דערהערט "אין די אדערן — א רוף — שטיי אויף, בן-אדם, צייטיק שוין די זאנגען. / געגליכן איז שוין צו א זאנג דיין גוף". (דארטן, 339).

און דער דיכטער, פארכאפט פון די זאנגען, דערזעט א מאקאבריש בילד: "ערשט עס ליגן דארטן מיינע ברידער / אויסגעקוילעט איבער גארן פעלד. / און די זאנגען, מיט צעגליטע שטעכער, / אדורכגעוואקסן זענען שיכט נאך שיכט / דורך שארבנס, ריפן, / און זיי שטייגן העכער, / צו דער זון, וואס קלייבט צונויף איר ליכט". דאס איז דער גרויל פון די מענטש-זאנגען אין דער שקיעה פון א וועלט:

וואס זע איך איצט אין אונטשיין צעגליטער?
 איך זע א פעלד מיט זאנגען בלוטיק רויט.
 אלץ נעענטער צו מיר עס איילט א שניטער
 און שניידט דאס נאכמלחמהדיקע ברויט.
 (דארטן, 340)

אין "א ברייוו" (דארטן, 340), צו זיין "אונטיקע שוועסטער", רעדט זיך דער דיכטער אראפ פון הארצן: ניטא א זאך וואס "פארהיילן וועלן מיר די שארפע ריסן". נאר "צווישן די דערהרגעטע פארלאנגען געבליבן איז מיר איינער" — דאס איז "מיין מלאך

מיין געטרייער". ער דערמאנט "די פרייד פון ליב", ס'איז אפשר געווען דער אָנוונק אויף תחיית-הגוף, ווייל דער גייסט איז דאך געווען באַפֿרידיקט מיט יצירה, אויב אַפילו מיט צער. אָבער אויך די גופיקע פרייד זעט ער ניט ווי אַ הכרח, ער קען זיך מסתפק זיין מיטן "שאַטן", וואָס איז אַ פאַרבייטער פון דער רעאַליטעט, און "זאָל דיין שאַטן ווערן מיין באַפֿרייער".

סוצקעווער איז ניט געווען צו פיל פאַרשיכורט פון באַניטן גליק פון פּרטיהייט. טיף אין דער נשמה האָט ער געטראָגן דעם טרויער. אומגעאַיילט און קלוג רעזערווירט האָט ער דעם "7טן אָקטאָבער 1943" געמאַכט אַן "אויסקרייך אויף אַ בוים", פון בלויז 4 שורות, פונקט 17 ווערטער — וואָס דאַרף אפשר זיין אַן אַנטיט אויף טוֹב, ער קריצט אַריין אין סימבאָלישן אויסגעוואַרצלטן בוים: "ניט פאַר דיר דער יום-טובֿ, / ניט פאַר דיר די פענער, / ביסט דאָך אַ מצבֿה, / ניט צוגעקלעפט צום באַדן...". (דאָרטן, ז' 342).

אין ערבֿ יום-טובֿ פון פּרטיהייט, אין וואַלד, איז נאָך סוצקעווער אינגעהילט אין אַ מצבֿה-שטימונג אויפן פאַלק וואָס איז פאַרגאַנגען. ער כאַפט אויף, אין "מאַרש דורך זומפן", דעם פאַראַל: "דערשאַנען, דערשאַנען!" אַ שווערע התחייבֿות "דריקט אויף נאַקעטע אַקסלען", וואָס "טראָגן פאַרווונדיקטע וואַלד-פאַרטיזאַנען". די איין-וואַרט שורות גיבן שוין אַ השגה פון דער זומפיקייט: "תהומיקער, / נאַכטיקער, / טיפּער, / מ'הערט ווי "די פּיס — שפּילן דעם הימען פון זומפן אויף זשאַבע-קלאַווישן" (דאָרטן, ז' 343). דער פּאַעט-פאַרטיזאַן סוצקעווער האָט אויסגעהאַלטן דעם זומפיקן עקזאַמען, אָבער ער גייט נאָך אַלץ "איבער וועגן" (דאָרטן, ז' 345) פון "ווונדערלעכער גרויל". דער חשבון וויינט: "האַסט אַ וועלט פאַרלאָרן, ווייסט ניט ווי אַזוי... ווי אַזוי פאַרלירט מען אַ וועלט, ווען מ'איז דער וועלט גאַר ניט שולדיק. באַלד געפינט ער אַ "טרייסט", וואָס קומט פון אַ "דאַרן". ס'גייט אָבער ניט אין דאַרן, נאָר אין טראָפן טוי: "אויף אַ דאַרן ווערט אַ טוי געבאַרן. לעבן זאָל דער טוי!" ס'איז טוי פון דערפּרישונג און האַפּענונג. (דאָרטן, ז' 345).

עטלעכע חדשים שפּעטער קומט ליכט און שניי אין סוצקעווערס האַרץ און ליד: "זינג ניט קיין טרויעריקס, / טו ניט פאַרשעמען דעם טרויער". ווייל "קוק אויפן שניי / און באַליכט מיט זיין רו / דיין זכרון: / ליכט איז די שפּראַך פון דיין האַרץ, / און דו — / ניי-געבאַרן". (דאָרטן, ז' 352).

סוצקעווער האָט אָבער אין זיין ניי וואַלדיקס אויך דערזען די מענטשלעכע גבורה און דערהערט דעם ריטעם פון קאַמף. אַזאַ העלדן-געשטאַלט האָט סוצקעווער פאַראייביקט אין "גאַלדע" (דאָרטן, ז' 349-350). איר "שמיכל — דערפּרישט מיט מוט, / אין מאַרש, אין לויערונג, ביים רייסן בריקן". אָבער דער גורל האָט שוין געוואַרט הינטער איר: "בעת גאַלדע האָט געלויערט אויף אַ באַך". "ביים אויפרייס איז אין דער לופט דער עשאַלאַן צעשפרונגען מיט איר צוואַם". די געפונענע האַנט פון גאַלדען האָט מען אין וואַלד באַגראָבן מיט מיליטערישן סאַלוט: "דערנאָך האָט מען די האַנט פאַרשאַטן, אויבן — / פאַרווייט אַ רויז". 3-4 חדשים שפּעטער — שוין אין מאַסקווע — שרייבט סוצקעווער אַ ליד פון אַן אומבאַקאַנטע העלדין, "דאָס מיידל פון וואַלד" (דאָרטן, ז' 360-361), וואָס איז ווי אַ צוויילינג-שוועסטער פון גאַלדען: "זי קומט אין געטאַהאַרבסט

אין ביזן / און שפרייט נקמה־ריח, טרייסט". זי ווייזט זיך אין אומצאָליקע מאַסקעס. איר מיסיע אין געטאָ — "זי פירט אַרויס און ברענגט אין וואַלד". אין איר ריזיקאַלי־שער הויכפּאַרטרוי־קער שליחות האָט זי אַ טויט־פּאַרויכערונג: "אַ זעקעלע מיט ציאַנ־קאַלי". ס'איז דאָס ערשטע ליד וואָס סוצקעווער האָט געשריבן נאָך דער באַפֿרייאַונג — "מיי 1944".

און נאָך אַ ליד וועגן אַ העלד, אַ מאַן, האָט סוצקעווער געשריבן — דאָ זענען געמישט שפּליטערס הומאַר מיט זודיקע טרערן און ווינטערדיקער פּראָסט: אַט: "צוויי אַדע־ליקע לאַנגע דייטשן / מאַרשירן דאַרטן פּאַזע צווינטער". ווי קומען אָהער צוויי דייטשן? טאָ הערט אויף טשיקאַוועס — ס'איז אַ מחיה עס צו הערן: "די פּיס — אין קלומפּעס, הענט — פּאַרפּרוירן, / עס צייטערט זיי אין בויך דער נאַפּל: / דאָס האָט זיי אָנגעכאַפּט ווי טכוירן / דער פּאַרטיזאַן, דער בלאַנדער קאַפּל. // ער שמייסט זיי אונטער מיט אַ ריטל / און פירט דעם אוצר אין בריגאַדע; / האָהאַ — די לייט פון הויכן טיטל / איז גאַר ניט נחתדיק אַוואַי". (דאַרטן, ז' 353). אַוואַי ווערט דעם ייִדישן ליינער גאַר נחתדיק פון אַזאַ מאַרש פון דייטשן "אויפן וועג צו בוצלאָוו". אָבער סוצ־קעווער האָט, מיט אַ ניט היימלעך האַרץ, געפרוּווט ספּעקולירן מיטן געדאַנק: "און אויב מײַן פּאַלק וועט בלייבן בלויז אַ ציפּער". (דאַרטן, ז' 351). ער איז אַפּילו דער־גאַנגען צו אַזאַ געוואַנטן זאַג, אַז "אויב — אַ ציפּער, — באַשווער איך עס: פּאַרגיי פון מײַן זכּרון". ס'איז אָבער שוין קלאָר געווען, אַז נאָך דעם גרעסטן חורבן אין זײַן געשיכטע, וועט דאָס ייִדישע פּאַלק ווייטער לעבן, ער ווענדט זיך ווידער צו זײַן סימ־באַלישן "מאַרגנקינד". ער איז ניט זיכער צי ער וועט "דערהערן דעם שאַס, ווהיין איך האָב אים איצט געווענדט". ס'קומט אויף דער פּחד פון פּאַעט, טאַמער חלילה ווערט דער צייל ניט דערגרייכט. ס'ליד פון אַכט שורות איז געשריבן אין "נאַראַטשער וועלדער 30טן יאַנואַר 1944", דאָס הייסט, אַנדערהאַלבן יאָר פאַרן סוף פון דער מלחמה, ווען דער חורבן איז נאָך געהאַנגען מיט אומקום איבערן קאַפּ פון פּאַלק. אַ סימבאָל אויף דערלייזונג קומט מיטן ליד "געבורט" (דאַרטן, ז' 354), פון אַ קינד אין וואַלד. דאָ האָט אַ פנים אויפגעשײַנט דער "שטערן פון געבורט", וואָס סוצקעווער האָט פּירויסגעזאַגט אין אַן אויבן דערמאַנטן ליד. די "פּיבערדיקע פּרוי" וויל אין עפעס אויפ־לייזן איר עלנט, "קוקט זי אויף אַ טראַפּן" און "זוכט — אין זײַן שפּיגעלע אַ נאַמען פאַרן קינד". אַ קלאַנג קומט פּלוצלינג, מיט אַ קרעכץ פון דערלייכטערונג, ווען "אירע ליפּן הויכן אויס: מײַן גאַטעניג, מײַן קינד".

סוצקעווער שרייבט זײַן "געזעגעניש" (דאַרטן, ז' 355-359), מיט דער "שטאַט פון מײַן געזאַנג". די פּאַעמע, אָנגעהויבן אין "ווילנער געטאָ" און געענדיקט אין "נאַ־ראַטשער וועלדער 1943-1944". ער וואַנדערט דורך אַלע ערטער און אַלע פּייניקונגען און אַלע טויטן פון אייגענעם חורבן און דעם חורבן פון זײַן שטאַט — ער זעט זיך אין פּלעראַלי קודש־געשטאַלטן: "איך בין דאָס קינד, וואָס טראַגט אַ גראַז / בשעת מען פירט אים קוילען. / — איך בין דער ווילד־פּאַרליבטער אויף דער סקריפּעדיקער תּליה — / איך בין שוין אַ פּאַרברענטער. / אַ פּאַרפּרוירנער, / געקעפּטער". און נאָך אַ גאַנצער לייסטער פון גרויזיקע "איך בין"־ס. ער וויל אין זײַן שטאַט "אַרײַנגיין ווי אַ נאַכט צעגליט אין שטערן", פּדי ער זאָל אומעטום און מיט אַלעמען קענען ווידער

זיין: "אריינלייכטן אין יעדער הויז — געבליבן אדער חרוב. / אין פנימער וואס לעבן יא צי ניט — פאר מיר זיי לעבן". אלץ אין דער פאָעמע לעבט ווידער. מיט די ניטאָניקע אַמאָלן שווימט זיין ליד צו זיין שטאַט, "מיטן שטראַם פון דער וויליע". און אויב אָפילו "עס וועלן מער ניט בלייבן אין מיין שטאַט קיין יידן — / איז וועלן זייערע נשמות וווינען אין די געסלעך". די שטאַט, וואָס אירע מענטשן האָבן פאַרראַטן, איז געבליבן אינגע-קריצט אין דיכטערס האַרץ — הויכע, גייסטיקע הימלען האָט געהאַט ירושלים דליטא, און טיפע תהומות — די פאַנאַרישע: "און איטלעכער וועט שעפן פון דיין האַרץ / אַ הויפן אַש / און מיטנעמען אַהיים — דעם לאַנגן דרימל צו באַלייכטן". פאַר סוצקעווערן איז דער סימבאָלישער "הויפן אַש" ניט געווען ענוג. ער טראַגט זיין שטאַט ווייטער: "נאַר איד, וואָס בין געוואָקסן אינעם שאַטן פון דיין פראַכט, / אין גאַנצן טראַג דיך ווייטער — ווי אַ בלוטיקע מגילה". זי איז געבליבן דער טרניער ניגון פון זיין ליד. זי איז די מגילה וואָס האָט אינגעוויקלט זיין געזאַנג. זי איז דער אייביקער בונד פון קידוש-השם וקידוש-העם.

מיט דער געפרעסטער, טיף-דורכגעלעבטער "געזעגעניש" מיט ווילנע, מיט דער אַנ-לאַדונג פון בילדער, בענקשאַפט און צער, שליסט זיך אָפּ די פאַקטישע געטאָת-קופּה פון סוצקעווערס שאַפן. איצט קומען די קורצע וואַנדער-און וואַגל-סטאַנציעס — פון מאַסקווע ביז זיין אויסגעבענקטע היימלאַנד, ארץ-ישראל — מיי 1944 — סעפּ-טעמבער 1947.

די גורל-און נסיון-יאָרן פון יונגן סוצקעווער אין געטאָ, איז געבליבן דער שטעמפל וואָס איז אַרויפגעדריקט געוואָרן אויף זיין פאַעטיש-קינסטלערישע געשטאַלט. ס'האַט זיך געבעטן אַריינקוקן לענגער און גרונטיקער אין דעם לידער-שפּיגל, וואָס רעפּלעק-טירט עכט און ראַיעל אַלע פּישוף-געוועבן פון וועלכע עס איז אויסגעשפּונען די פאַע-טישע פּערזענלעכקייט וואָס איר נאָמען איז אַברהם סוצקעווער. ער איז אין זיין שע-פּערישן מהות, ווי אויך אין איכות און פּמות פון זיין יצירה, אַ ווונדערלעכע געשטאַלט פון דער יונגער יידישער ליטעראַטור. מיר וואָלטן אַוודאי פּוגם געווען אינעם בלוטיק-אימפּאַזאַנטן בילד פון חורבן-פּעריאָד, ווען מיר וואָלטן ניט צוזאַמענגעפּלאַכטן די קייט פון זיינע לידער אויף דער געטאָפּאַן. איצט קומען מיר צו זיין שטאַרקסטע קינסטלע-רישע ווערק וועגן געטאָ, וואָס איז שוין געשריבן געוואָרן אויף דער פּרזש און הייבט זיך אַרויס ווי אַ טורעם פון דער גאַרער קרעאַטיווער חורבן-ליטעראַטור: געהיימטשאַט. ניט האַבנדיק די מיגלעכקייט, און ניט וועלנדיק איבערלאָזן דעם געטאָ-פּרק פון בוך, האָבן מיר אַריבערגעהיפּט 75 זייטן — (364-439 — פאַעטישע ווערק, באַנד איינס) — פון בוך, לויט וועלכן מיר טוען די אַרבעט. דאָ געפינען זיך לידער-ציקלען און וואַגיקע פּאַ-עמעס, וואָס די ליענער וועלן אַוודאי האָבן אינטערעס זיי צו שטודירן. דאָס וועט העלפן זיך באַקענען מיטן גאַנצן סוצקעווער און איינצייטיק האָבן אַ מער אַרומ-נעמענדיקן און טיפּערן אַריינבליק אין זיין ווערק.

די פּאָעמע געהיימטשאַט* (פּאָעטישע ווערק, באַנד איינס, ז' 443-537) איז "געשריבן אין מאַסקווע-לאַדזש-פּאַריז, 1945-1947", דאָס מיינט: בעת סוצקעווערס וואַנדערן אי-בער לענדער און שטעט, אין די ערשטע דריי יאָר נאָך דער מלחמה. אין דעם צייט-אַפּשיט האָט ער "געמוזט אַרויסוואַיען פון זיך די קאַנאַליאַדע". ער האָט געמוזט, כדי זיך צו באַפּרייען פון געטאָדרוק, וואָס האָט זיך אַרויסגעהייבן איבערן קאַנאַלישן אונטערגרונט מיט אַ מאַכטיקער קראַפט און געפּרעסט אויף זיין גוף און נשמה. ער האָט עס געמוזט, כדי אַרײַנצואַטעמען אַ פּולע ברוסט געזונטע און פּרישע לופט פאַר נייע שעפּערישע אַנהייבן און פאַרמעסטן. דער עפּאָס-מאַטעריאַל פון די ענגע אונ-טערגאַטיקע ווילנער קאַנאַלן האָט אים באַצווונגען מיט אַ קינסטלערישן פּישוף, וואָס האָט דימענסיאַנאַל פּונאַנדערגעשפּרייט זיינע שעפּערישע האַרײַזאַנטן. ער האָט איבער דער קליינער גרופּע יידן, "אַ פּאַלק זאַלבע צענט", אויפּגעאַנגען זיין סוצקעווערישן רעגן-בויגן פון אומעטיק-פאַרביקן שיין.

דער סטאַנדאַרטנער קריטישער מעסטער איז אפשר ניט ביכולת אויסצומעסטן די הייד, טיף און היקף פון דער דאָזיקער געטאָ-אַדיסעע. אַוודאי האָט זי ניט קיין גלייכן צו זיך מיט איר טעמאַטיק, און במילא מיט איר פאַרעם און סטיל, אין דער יידישער פּאָעזיע און אפשר אויך ניט אין דער וועלט-פּאָעזיע. ס'איז אַ פּאָעטישער אוניקום אין זיין פּולן באַטייט. די דאָזיקע אומגעוויינלעכע עפּאָפּעע איז, קינסטלעריש און טעכניש, אויסגעמיסטערט מיט פּערפּעקציע פון קלאַנג און ריטעם און אויסמעסט, ווי זי וואַלט געווען צוזאַמענגעשמאַלצן פון איין מאַסיוון מעטאָליקן ווערטערגוס. איר מאַנומענטאַלער אַרויסהייב איז אין דער דראַמאַטישער קאַנסטרוקציע און אין דעם שפּיל שטיי-גער פון די צען אויסגעקליבענע כאַראַקטערן. וואָרעם אַ כּסדר באַוועגלעכע דינאַמישע אַקציע פּאַרוואַנדלט די שטינקנדיקע און שטיקנדיקע קאַנאַלן אין אַ לעבעדיקער בינע — די אַרענע פון געהיימטשאַט.

דאָ שוויבלט און גריבלט מיט אומאויפהעריקע אַקטיוויטעטן און באַוועגונג. אין דעם "געשטאַנק" פון שמוציקן אַפּפּלייך-וואַסער און געדיכטער לופט האָט זיך געיאָוועט לעבן, וואָס איז אַנגעזאַפט מיט שוועבל און דינאַמיט, און דער דערוואַרטער אויפ-רייס איז עולל אַ ליאַדע סעקונדע צו פּאַסירן. מיט קינסטלערישע פאַרבן און ריחות האָט סוצקעווער די אַטמאָספּער פון "דעם תּהום פון קאַנאַלן" אויסגעלופּטערט און אויס-געמאַלט. ער האָט אַפּילו מיט "אַן אַנדער מין כּוח", מסתמא אַן איבערמענטשלעכע, "זיך געראַנגלט" און "געוואַרגן", כּסדר און "אומענדיק", מיטן "עקל-געשטאַנק", ביז ער און זיינע מיטוויינערס פון קאַנאַל זענען אים בייגעקומען:

* געהיימטשאַט — פּאָעמע, תּל-אַבֿיבֿ, תּש״ח 1948, 158 ז׳.

צום סוף מיט געוואלד אים פארביטן אויף שטענדיק
 אויף ריח פון היישניט און פרישן פרימארגן,
 אויף ריח פון פרייטיק צו נאכטסן, פון זעמל,
 וואס איטלעכער האט נאך געשפירט אין זיין דרעמל.
 (דארטן, ז' 447).

דער צענטער פון די געשעענישן און דער גאנצער הארמידער אונטער דער ערד, איז
 דער מענטש, דער ייד און זיינע געווינהייטן, קאמפלעקסן און פראבלעמען. די פער-
 זאנען-קאנפליקטן אין דער דראמע פלעכטן זיך דורכאנאנדער און קומען זיך תמיד
 צוזאמען צום איינציקן ברענפונקט: דאס ווארטן אויף א ישועה און זי צואילן. די וועגן
 און מיינונגען, ווי עס צו דערגרייכן, זענען פארשיידן, אבער דער איינער גורל וואס
 קניפט צוזאמען דעם מנין יחידים אייניקט זיי, אחריותדיק און לאיאל. דער אונטער-
 ערדישער מנין איז א געזעלשאפטלעך צוזאמענגעשמידטער איינס, וואס איז גאציאנאל
 באווסטזיניק וועגן דער קאמפליצירטער לאגע און גרייט אויף יעדע עווענטואליטעט.
 אין דעם הארמאנישן צוזאמענשפיל פון די יחידים, שפילט אבער יעדער באזונדער זיין
 ראָלע, אויף זיין אייגענעם אופן: מיט זיין רעאקציע, מיט זיינע נערוון און עמאציעס,
 מיט זיינע געדאנקען און טונגען. עס איז אזוי ווי א צענדלינג אינדיווידואלן וואָלטן
 דרייען אין שותפות דעם שפאָנונגפולן און קאלירפולן געהיימטאָט-מעכאניזם. דאָס איז
 די דיאלעקטיק, וואָס יעדער באזונדערער מענטש מאַכט פול די קליינע געהיימטאָט-
 וועלט מיט זיין וויטאליטעט, מיט זיין ענערגיע און לעבעדיקן יידישן אַטעם. אַן דעם דע-
 טערמינאציע-גייסט פון יעדן יחיד און זיין קלאַמערן זיך אין לעבן, וואָלט געהיימטאָט
 געבליבן אַ טויטע שטאַט. סוצקעווער האָט דעם אימפולסיוון אימפעט און די פסיכישע
 קראַפט פון די צען מענטשן איינגעפרעסט אין קינסטלערישער הויכשפאָנונג, וואָס עלעק-
 טריזירט ממש די פּאָעמע. יעדער העלד שטייט אויף זיין באזונדערן פעדעסטאַל,
 אַבער אַלע זענען פאַרבונדן צוזאַמען מיט איין ציל: אין זייערע אַדערן פליסט דער
 ווונדערשטאַף — בטחון, די קאלעקטיווע אידעע — פרייהייט, פאַר אַ פאַר — אויך
 נקמה. די הונדערטער שורות פון דעם ווערק, בלענדיקן ווי אַ קונציקע נעץ פון בילדער
 און קאָמוניקאַציע-מיטלען צווישן די צען יידן, וואָס לעבן אין דעם קאַנאַלן-מאַגיסטראַל.

דער אָנהייב פון שרייבן געהיימטאָט פאַלט אויס אַרום סוצקעווערס אויפטרעטן ווי אַן
 עדות אויפן נירנבערגער פּראָצעס קעגן די אַרכי-רוצחים פון זיין פּאַלק. אפּשר אַ מאָל
 איז די דאָזיקע איבערלעבונג געווען איינער פון די סטימולן, וואָס האָט אים געמאַכט
 „אַרויסוואַצען“ די יידישע קאַנאַל-סימפּאָניע. ווי אַ קאַנטראַסט צום „מייזישן לשון“
 קלינגט די מוזיקאַלישע שיינקייט און מעלאָדישע ריינקייט פון דער פּאָעמע, וואָס פליסט
 מיט האַרמאָנישער גאַנצקייט און רויקייט. ביים לייענען זי ווערן מיר אַריבערגע-
 טראָגן אין אַ וועלט פון אַנדערע רעאַליטעטן, פאַרוועבט מיט די קאַנאַלן.
 מיט דריי צענדלינג יאָר צוריק, ווען כ׳האַב צום ערשטן מאָל געלייענט דעם דאָזיקן
 אומגעוויינלעכן עפּאָס, האָבן זיך די אויסנעמיקע כאַראַקטערן איינגעקריצט אין זכרון

מיט אומפארגעסלעכער שאַרפקייט. טאַקע דעמאָלט האָט אין מיר אויפגעטויכט אַ געדאַנק, וואָס האָט מיך אַלע יאָרן ניט אָפגעלאָזט, נעמלעך: די דאָזיקע עפּאָפּע קאָן אויסגענוצט ווערן ווי דער געראַטענסטער, צום בעסטן פּאַסיקסטער מאַטעריאַל, אויף צו פּאַראַייביקן די געטאַ-סאַגע אויפן פּילם-עקראַן. איצט, ווידער עס לייענענדיק, נאָך אַזוי פּיל יאָרן, האָב איך בפּועל-ממש געפּילט ווי ווייט ריכטיק די אידעע איז און ווי גוט וואָלט געווען עס צו פּאַרווירקלעכן, ניט נאָר ווי אַ ייִדיש גרויס ווערק, נאָר טאַקע ווי אַ קאַלאַסאַלע שאַפּונג פּאַר דער גאַרער מענטשהייט. די העלדן און דער סצענאַר זענען ווי אַנגעמאַסטן פּאַר דער בינע און ס'לאָזט זיך עס ליכט באַאַרבעטן, און פּאַר דער פּאַנטאָזיע פּון אַ פּעיקן רעזשיסאָר לאָזט עס איבער אַ ברייט פעלד אַרײַנצובויען אינטערעסאַנטע און נײַטיקע קאַפיטלען פּון ייִדישן לעבן און פּאַר די קאַנאַלן. סוצ-קעווער, ווי ניט ווייניק אַנדערע ייִדישע טאַלאַנטירטע שרײַבערס, האָט אפּשר צו ווייניק איניציאַטיוו און אַמביציע פּאַר עפּעס אַזוינס, וואָס ליגט ווי אַן אוצר פּאַרוויקלט אין זײַן ווערק. אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער בינע וואָלט געהיימטשאַט געקענט ווערן אַ דראַ-מאַטישער שעדעווער, און פּאַרן פּילם — וואָלט עס פּאַראַייביקט די גבורה און קדושה און ליידן פּון אַ פּאַלק אין בילדערישער שרײַפט, פּדי צו בלייבן אין פּילם-לשון פּאַר די ווינטערדיקע דורות. מ'דאַרף נאָר פּאַרמאַגן די וויזיע און ענטוואַרען עס אויסצו-פירן, ווי אַ גוטע פּאַזיטיווע אידעע.

טייביר און געהיימטשאַט זענען צוויי מערקווערדיקע ווינקלשטיינער אין סוצקעווערס פּאַעטישן בנין פּאַר די ערשטע צען יאָר. די דראַמע פּון געהיימטשאַט, וואָס שפּילט זיך אָפּ אין די אונטערערדישע קאַנאַלן פּון ווילנע, נאָך דעם ווי די געטאַ איז ליקוידירט געוואָרן — סעפטעמבער 1943 — איז אַטעם-פּאַרכאַפּנדיק. די בלוט-און-פלייש פּערסאָ-נאַזשן טראַגן אין זיך מענטשלעכע שפּירעוודיקייט: וואַרעמקייט, ציטער, פּחד, צו מאַל אויך רגעס פּרייד, וואָס יאָגט צו פּסדרדיקער אַנטרינונג, ווי זייערע איינציקע לעבעדיקע שוכנים — די מנין. מיט מאַגישער קראַפט האָט סוצקעווער אין יעדן פּון די צען אַרײַנ-געהויכט אַ לעבעדיקע נשמה, אין אינטימיטעט מיט דער סבֿיבֿה, ווי ער וואָלט זײַן געהיימטשאַט פּאַרפּישופּט מיט אַ קינסטלערישן תּחיית-המתים.

□

אין "פּאַרליד" און "נאַכליד" צו דער פּאַעמע "טרעט אויף" סוצקעווערס סימבאָלישער און פּריער שוין באַגעגנטער "מאַרגנקינד". צו אים, וואָס איז "פּאַרוועבט אין צײַט און רוים", גיט סוצקעווער איבער "ס'געמעל" פּון דער אונטערערדישער שטאַט. ער פּילט און ווייס, אַז די "געשטאַלטן" וועלן ניט ווערן "פּאַרשווונדן אין דער געדעכעניש פּון פּון צײַט" — וויל דאָס "פּאַלק זאַלבע צענט" לעבט אין יעדן "אַ צינד" פּון צײַט — אין אַלע אירע אַצינדן: "איך לעב אויך דענצמאַל ווען דו זאָגסט אַ צינד" — דער "אַצינד" פּון אַלע צײַטן, וואָס ווערט אויפּגעהיט אין זכר פּון פּאַלק.

דער דיכטער רופט צום סימבאל פון דער צוקונפט :

דו מאַרגנקינד! קום נענטער און איך וועל
פון ווערטערפארבן מאַלן דיר אַ ווינקל
פאַרבאַגלט אין דער וואָר.
(דאָרטן, ד' 443)

סוצקעווער האָט מיט קינסטלערישע "ווערטערפארבן", געמישט מיט "שאַטנס פון מיין בלוט און גאַל", דעם "ווינקל" פון געהיימטשאַט אויסגעמאַלט. מ'דאַרף באמת זיין אַ גאַט-געבענטשטער מאַלער, צו קענען מיט פראַכטיקער פאַרבן-האַרמאָניע, אָן לייזונט און פענדזל, צעליכטיקן די פאַרטונקלטע קאַנאַלן און פאַרצאַגטע געמיטער פון אַזאַ מיניאַטור-פאַלק — "אַ פאַלק זאַלבע צענט".

אין ערשטן קאַפיטל, "אַ פאַלק זאַלבע צענט", טרעפן מיר דעם דיכטער "אין טיגל פון ייִדפאַרגאַנג": "דעם טיגלס אַ שמעלצונג — מיין גוף איז געלעגן / פאַרשאַטן, ביז נאַכט איז געקומען צוקאַפנס". און ווען ער האָט "זיך געשאַרט דורך די געסקעס די אַלטע" — "אַ פרוי שטעלט זיך אָפּ". זי האַלט אַ קינד "אויפן אַרעם" און זאָגט צו אים: "פאַרמאַסטו קיין אַנדערן בעסערן וועג ניט — / אַהער, קום אַריין אין געהיימטשאַט און פּרעג ניט". (דאָרטן, ד' 444).

דער "קום" דערמאַנט אין אַן אַנדער "קום!" פון מיט 40 יאָר פריער, ווען דער נאַציאָ-נאַלער פּאָעט ח.ב. ביאַליק האָט נאָך דעם קישינעווער פאַגראַם, אין 1904, אַרײַנגעשניטן זײַן ספּאַנטאַנעם אַרויספּאָדער צו זיך אַליין: "...פון שטאַל און אַיזן, קאַלט און האַרט און שטום, / שמיד אויס אַ האַרץ פאַר זיך, דו מענטש, — און קום! / קום גיי אין שחיטה-שטאַט". דער ערשט 30 יעריקער פּאָעט סוצקעווער האָט שוין געהאַט אויסגע-שמידט זײַן אייגן "האַרץ פון שטאַל און אַיזן", בעת ער איז געלאָפן פון דער "געקוי-לעטער שטאַט", ווען ביאַליק האָט זיך געזאָלט מאַכן אַ האַרץ אַהין צו גיין — אַן מורא פאַר זײַן אייגן לעבן.

סוצקעווערס וועג, וועמען "עס איז באַשערט געווען צו זײַן אַ גרויזיק-שטילער לאַקער-דיקער עדות פון פּיין", איז אַצינד געגאַנגען פון אַ שחיטה-שטאַט צו אַ געהיימטשאַט. ער האָט ניט געהאַט וואָס צו "פאַרלירן", ווייל

וואָס קען דען פאַרלירן אַ לעצטער, אַ לעצטער
אויף געסלעך צעשטעלטע ווי גלייקע שטינגן?
(דאָרטן, ד' 445)

און סוצקעווער פאַרצייכנט מיט כראַניקאַלער פּינקטלעכקייט די דאַטע, און טאַקע על-פי דעם ייִדישן לוח :

תש"ג, חודש אלול, כ"ג. ניטאָ מער
אין ווילנע קיין ייִדן, די לעצטע טראַנספּאָרטן
אָוועק, ניט צו קומען, אין האַרבסטיקן יאַמער.
(דאָרטן, ד' 449)

ער ווערט געפירט דורך "דעם תהום פון קאנאלן", ווו ס'איז געווארן "דער איינציקער אונדז מקום-מיקלט". מיט אינושענירעשער פרעזיוויטי לייגט אויס סוצקעווער דעם פלאץ פון די קאנאלן, ווו אויבן "לויפן" לופטיקע גאסן, אונטן — אן אייביקער שמוץ ווי גיהנומדיק פניער". שפעטער, לויט א סוצקעווערישן עטיקעט, שטעלט ער אונדז פאר "די אלע פארשוניען — וואס באוויינען די וואסער-פאלאצן". אין די שורות פארנייגן זיך די אויסגעקליבענע דורך אים גורל-כאראקטערן, וואס האבן "אהער צו גענידערט. / גענידערט — און מיטן געשטאנק זיך פארברידערט" (דארטן, ז' 449).

פדי זיך צו באקענען מיט די העלדן פון געהיימטאט און דערפילן זייער איבער-מענטשלעכן אויסדויער, זייער גיטיקן פוח און אומגעזייערן געראנגל פארן פיצל לעבן, מוז דער ליינער זיך אפשליסן ביחידות מיט דער דאזיקער איינמאליקער שאפונג און עס ליינען מיטן יידישן טראפ פון זיין הארץ און נשמה. "אין דער ווילדער פאעמע", ווי סוצקעווער רופט עס, אפשר סאראקאטיש, האט זיך אויפגעוויקלט די מגילה פון לינדן און קאמף אין איר גאנצער גלאריע, און איבערן פאעטס קאפ האט "די גילדענע פאוע, צעשפרייט אירע וויכע שמאראגדענע פליגל". אויב ס'איז געווען און ס'איז נאך פאראן זינגעוודיקייט און שיינקייט אין צער פון אומקום, האט סוצקעווער מיט געהיימטאט דערראבערט פאר זיך די קרוין פון גרויסמיסטער. די לירישע בילדער און עמאציעס, בענקשאפטן, ליבשאפט און אומעט, וואס בליצן מיט פאנטאסטישער ליכט, שפיגלט זיך אין א טראגישער איבערדימענסיע אין געהיימטאט. ווען דער פאעט פארבענקט זיך "נאכן סיריוס און וועגא — איז האט זיי מיין בענקשאפט געבראכט אין א רגע". דער טעלעפאטישער חלום-קאנטאקט מיט די שטערן, איז ביים פאעט דער ווינדערלעכסטער אקט פון אויפהאלטן דאס לעבן, דעם דופט פון פעלד און די געווייצן פון היים.

□

געהיימטאט איז אויסגעהאמערט פון איין שטיק יידישגאלד, באפוצט מיט פינער לירישער ארנאמענטיק און פאעטישער בילדערישקייט. הינטער איר פאסאד הייבט זיך ארויס א גרויסע געשטאלט: איר ארכיטעקט און בויער, וואס האט איינגעשלאסן אין איר ראם די העלדן-געשיכטע פון געטא-אונטערערד. די רעאליסטישע פאבל, מיט אלע אירע עפעקטן, בייטענישן, סורפריזן, קאנפליקטן, דראמאטיזירט דעם סיפור-מעשה ביז א קלימאקס און פארוואנדלט עס אין אן אוניווערסאל ווערק. סוצקעווער אפערירט ניט מיט מיסטישע מעטאפארן, אבער דערפאר איז פילעוודיק דער מיטאס פון לעבעדיקן העלד, פון יידישן מענטש, זיין גבורה און גלויבן אין לעבן. די אידעע באוועגט זיך צילבאוויסט אין די רעלסן פון יידישער געשיכטלעכער דיאלעקטיק: חורבן און אומקום וואס פירט צו אויפקום, צו תקומת-ישראל. דער מייסטער פון געהיימטאט דערמאנט זיין מיטשפיל אין דער דראמע בלויז מיט עטלעכע שורות, אבער מפילט די גאנצע צייט אז ער איז דער גיטיקער מעכאניזם פון ווערק, און "אויב דו ווילסט דווקא דערשאנפן" זיין ראלע, גיט ער דיר דעם שליסל: "גראב טיפער זיך איין אין די שאטנס און ליכטער פון זינע חברים, דארט וועסטו דערווען אים". אים, דעם פאעט אברהם סוצקעווער, וואס ער איז איינגעגייסטיקט אין זיי, הגם יעדער

פון זיי איז אינדיווידועל א באזונדערע וועלט. מיר פילן אָבער די קינסטלעריש גניסטיקע שטייבן וואָס סוצקעווער האָט אַרײַנגעבראַכט אין זײַער ערדישער פּיזיאָנאַמיע. די געשטאַלט פון "פּרוש" איז אַרױסגעבראַכט מיטן גאַנצן פּרומען רעקוויזיט און מיט אַ צוגאַב אױסטערלישקייט. "דער פּרוש אױפן שולהויף" איז אַ פּראַכטיקע שילדערונג פון חורבן און קדושה. אין דער שאַטנוועלט באַגעגנט ער דעם גיכטערן נקמה־צע־ברענגטן פּאַליען, וואָס זוכט אין דער "נאַכט פאַר יום־כיפור" זײַן הייליקייט — די שווערד. סוצקעווער האָט דאָ דעם לעגענדאַרן ספר וסיפּא ירדו פּרוכים מן השמים דערהויבן צו אַ ממשדיקן סימבאָל: דער פּרוש האָט "באַהאַלטן אין טאַרבע — צעוואַלגערטע ספרים — צעפּלויגענע שמות", און פּאַליע האָט "אין די חרובֿע היימען געזוכט דורך די נאַכטיקע שעהען אַ תּיקון און ענדלעך געפונען — אַ באַמבע — און ווען מ'האַט צוריק אין געהיימטשאַט גענידערט — / האָט ספר מיט באַמבע געהיים זיך פאַרברידערט". נאָך מער אױסטערלישע קאַפיטלען פון מענטשלעכער טראַגיק און ביזאַרער שיינקייט קייטלען זיך דורך דער פּאַעמע, ווי אַ שטייגער "מול־טובֿ", וווּ קריינע, וואָס לעבט אין אַ "גלאַזיקע ערד", דערציילט, בעת זי גייט צו קינד, די אומ־געוויינלעכע מעשה פון איר שוואַנגערשאַפט.

סוצקעווער האָט אויך אַרײַנגעבראַכט מאַמענטן פון געזונטן הומאַר, פּדי דעם אונטער־ערדישן חושך צו פאַרמינערן. די קאַמיש־טראַגישע געשטאַלט פון "דעם פּליט אַראַנע — דעם פּליט פון האַמבורג, וואָס רעדט גיט קיין ייִדיש", ווייל ער "באַטראַכט אונדזער לשון פאַר גרעסטער ספּנה", ווען "דער הונגער פאַרשטומט גיט" — און סוצ־קעווער, ווי אַ בקי, מאַלט דעם הונגער מיט רעליעפּע בילדער און איינציקאַרטיקע סופּערלאַטיוון, — געפּינט "אַראַנע אַ פּאַרוואַלגערטע ציבעלע", און "עס קאָן אים חלילה דער ציבעלע־ריח פאַרראַטן — דער ציבעלע־ריח איז עפּעס גיט אַריש". די אַקרײַ־טשיקעס הומאַר בייסן זיך געשמאַק איין — און הייטערן־אויף די שטימונג.

אַ צענטראַלע פיגור איז דער אויבן דערמאַנטער פּאַליע, אַ פּראַטאַטיפּ פון דעם יונגן דור, וואָס איז צוליב דער מאַמען געגאַנגען מיט איר אין געהיימטשאַט. אָבער ער פּילט אַז זײַן וועג און זײַן אמתע שליחות איז פאַרבונדן מיט קאַמף קעגן שונא און נקמה אין אים. די טראַגישע, גיט צו שטאַנד געקומענע ליבע צו דבורל, וואָס ווערט "פּאַרלאַשן" צוזאַמען מיטן קלאַנג פון "די טויבן־קלאַווישן", ווערט איבערגעשמאַלצן אין אַ ריינע, שיינע ליבע צום פּאַלק. דבורלס גרוס צו איר "שוועסטער אין חיפה" און דעם גרוס פון "ברידער סקעלעטן" אויף "פעלדער פּאַנאַרער", מיט "אַ זעקעלע שטויב" פון די קברים, נעמט פּאַליע מיט צו "צעשפּרייטן אין ירושלים".

געהיימטשאַט וואַקסט אויס צום קלימאַקס פון ייִדישער פּאַנדיע פון אמת. געשריבן מיט האַרץ און חכמה. ס'איז ייִדישע שיינקייט, האַרציקע ליבשאַפט און ליכטיקער הומאַניזם. אַבּרהם סוצקעווער האָט זיך אין דער פּאַעמע דערגרונטעוועט צו דער נשמה פון לייַדנדיקן און גאולה־זוכנדיקן ייִד. אין די פינצטער־בלינדע קאַנאַל פון "די סימפּאַניע פון מיז", שפּילן אויך טענער פון מענטשלעכער נאַעלקייט, פּרינציפּלייט און פּאַרגעביקייט. סוצקעווער האָט מיט אומגעוויינלעכען טאַלאַנט און מיטן סובסטאַנץ פון נשמה־פּייער געצונדן די ברייאַנטיק־פינגלדיקע פונקען פון געהיימטשאַט, און אויפגעשטיגן צו די העכסטע שטאַפלען פון פּינן־ראַפּינירטער קונסט.

יידישע גאס *

(פאָטטישע ווערק, באַנד איינס, ז' 541-606)

פון געהיימטשאַט, דער טיפּסטער און קינסטלערישסטער עפּאָס פון יידישן אומקום. פירט לאַגיש און קאָנסעקווענט אַ גייסטיקער קאָנאַל צו דער אָפּענער, שוין באַפרייטער "יידישע גאָס", פון נאָך דער מלחמה. די ביי-אַפטיילן אין סדום און צו פוילן ברענ-גען נאָך בולטער אַרויס די חרובֿע יידישע גאָס: די "אַפּגעברענטע שטעט", וואָס וועלן שוין קיין מאָל קיין "תּחית-המתים" (לידטיטל, דאָרטן, ז' 541-542) ניט אויפ-שטיין. דער דיכטער וואָס זוכט "דעם שופּר של משיח", געפינט אָבער אַן אַנדער שופּר, זיין אייגענעם "גייסט", וואָס אויף אים האָט ער אָנגעהויבן בלאָזן — "צום אויפוועקן חברים", זיי אָנזאָגן די בשורה און וועקן צום לעבן: "ווערט לעבעדיק, די וועלט איז איצט אַ פּרייזע", און זיי שלאָגן אָפּ די גוטע פּוונה: — "מיר ווילן ניט, אַוועק, דיין ערד איז טמא". אפשר מער ווי זיי קענען ניט, ווילן זיי מער ניט צוריק קומען צום לעבן. צו לעצט רופט זיך אָפּ "בלויז איינער, מיט אַ שטים אַ ניט-געהערטער — — — ליין מיך אויס, באַשערטער — — —", און דער "איינער" איז "גאָס. איך האָב אַ מאָל גע-לעבט אין דינע ווערטער". ס'איז דער ריינער אמת פון יענע טעג, אַז גאָס אַליין האָט געדאַרפט האָבן זיין תּחית-המתים.

די לידער פון יידישע גאָס זענען געשריבן אין מאַסקווע און ווילנע — 1945-1946. סוצקעווער דערמאָנט זיך, אַז "אַ מאָל איז געגאַנגען אַ רעגן" (לידטיטל, דאָרטן ז' 543-545). דיניט איז דער חורבן-סימן: עס "גראָזן מער ניט אַרויס קיין גראָזן", נאָר "אַ צעקאַרטער וועג, / וואָס האָט ניט קיין אויסוועג ווהיין צו פירן // און ניט קיין רעגן-בויגן גייט אויף — / נאָר אַ שטיינערנער פּויסט אין זיבן קאַלירן". דער "פּויסט" וואָס האָט צעשמעטערט די יידישע גאָס.

סוצקעווער קומט צוריק קיין ווילנע, פּרילינג 1945, און געפינט "עס וואָסן דערנער אויף מיין מאַמעס הויז" — און "די שוואַרצע דערנער זענען איצט מיין תּהילים". (שוואַרצע דערנער, דאָרטן, ז' 546-547). אין בענקשאַפט צו דער "מאַמעס גייסט" און, מסתּמא, קינאה צו די "שוואַרצע דערנער", "בעט" ער: "טו מיך אויך ווי זיי פאַרפלאַנצן, / איך וויל דאָ לעבן, / גוט איז מיר דאָ גוט". פון דער "מאַמעס הויז" צו דער "שטעכיקייט" פון טרויער אויף חברים, פירט דער וועג "צו לייזער וואַלפּין, וואָס איז "געוואָקסן אויף יידישע גאָס". ס'איז אַן עלעגיע פון ליבשאַפט און פאַרהער-לעכונג צום דיכטער, וואָס איז געוואָרן "פאַרטויזנטאיינאַכטיקט אין העק אַשכאַבאַד": "דו פּראַכטיקער שטאַמלינג פון אייב און מאַטקע חבד" — פינף סטראַפּעס פול מיט אַריגינעלע סופּערלאַטיוון און אימאַזשן. אַט: "עס טראַגט איצט אַ הויקער צוויי עמעס מיט בלוט" פון "היימישן ברונעם" — "פאַרכאַפט האָט דער הויקער מיט צויבערשטיק דיין מעטראַפּאָליע". דער הויקער איז דער בלוטדאַרשטיקער "שכן", וואָס "באַהאַלט זיינע הינערשע פּיס". אפשר נאָך מער אימהדיק ווי פּאָס ראַב קומט דאָ די "ספינק"

* יידישע גאָס: ניו-יאָרק, פאַרלאַג מחנות, 1943. 203 ז'.

סענע קאָץ, וואָס "גיט אַ שפּרונג בלינדערהייט און מיאָקעט מיט גרים דינע גראַמען
 ביי אים אויפן גאַרגל". אַ גרויליק-פּאַנטאַסטיש בילד, וואָס מ'קען ניט פּאַרגעסן.
 סוצקעווער האָט אויף די פּרישע חורבנות פון ייִדישע גאַס אױך געזונגען "צום געצן-
 דינער" (טייטל, דאָרטן, ז' 549). וואָס האָט פון זײַן "גניסט פאַר זיך אַ קאַלב געשמאַלצן".
 פאַר די אַנטלויפער און פאַרלייקענער, וואָס האָבן "פאַרביטן די נשמה אויף אַ קאַלב",
 געפינט ער אױך אַ טרייסט — אין "צוריק דערזען די קינדערהייט פון זײַן (אייגענעם)
 נאַמען". אָבער מער ווי מוסר "צום געצן-דינער" זוכט ער זיך און זײַן "וואָרט":
 "צום דינעם אָדערל אין קאַפּ פאַרטרוי איך זיך אין גאַנצן", ווייל פון אים "מײַן וואָרט
 זיך נערט". דער דיכטער האָט מער "פאַרטרוי" צום קאַפּ, וואָס וועט ניט פאַרפירן
 אין אויסקלייב פון וואָרט און שיינקייט:

צום דינעם אָדערל אין קאַפּ פאַרטרוי איך לעצטע שיינקייט:
 אַ ווינט. אַ בינטל גראַז. דעם לעצטן שטערן פון דער נאַכט.
 (דאָרטן, ז' 550)

סוצקעווער זוכט אױך אַנדערע וועגן צום וואָרט: "איך האָב געזוכט דאָס ניט-אַנט-
 פּלעקטע שווינגן — / כדי דורך דעם דערגרונטן זיך צום וואָרט". (דאָרטן, ז' 551).
 און "אַ ווערעמל" — "דעם שווינגס אַ באַגרינדער", — ברענגט אים צום וועלטס
 באַרימטן שווינגער — "דעם שטיין": "דאָ ווינט דאָס שווינגן, / נעם דעם שטיין צע-
 שפּאַלט". ער פּרוּווט דאָס טאָן — מיט די "אַרעמס", מיטן "שאַרבן" — און צום סוף:
 "מײַן לעצטע טרער האָט אויפגעפּראַלט זײַן מיט. // און ווינדער איז געשען: אַ
 גאַלדן פּונקל / האָט דורכגעשווינגן מײַן געליימטע צונג — דאָס האָט דאָס שווינגן
 זײַן מלאַך-וואָרט מיר פּאַטעריש פאַרטרויט". דאָס איז שוין אַן אַנדער מין "פאַרטרוי".
 גראַד אין מאַסקווע האָט סוצקעווער דעמאַלט — 1945 — געשריבן "אונדזער גלויבן-
 (לידטייטל, דאָרטן, ז' 553). וואָס איז פול מיט רעליגיעזע אַטריבוטן און נאַציאָנאַלע
 סימבאָליק: "אונדזער גלויבן איז אַ שיימע דורכגעבלייט פון אַלטקייט / וווּ אַנטבליטע
 פּסוקים פירן שלאַכטן מיטן שקר". אַפילו אין יענע כמו מילדערע ווינטן, איז געווען
 עטוואָס ריזיקאַליש צו שפּילן זיך מיט "אונדזער גבורה איז אַ טויב אין נעסט פון אַ
 פּרוכט", וווּ עס זינגט-אויף אַזאַ אומצווייטיקער אַנשפּיל אויף —

אונדזער בענקשאַפט איז אַ הייפל פּראַסטע ערד, פון וואַנען
 ס'הימלט אַ תּנכּן-בוים באַרינגלט מיט מידבריות.
 און להכּעיס אַלע אומגליק-זיכערע טעאַריעס —
 ציען זיך אַהין צו קאַראַוואַנען, קאַראַוואַנען.
 (דאָרטן, ז' 553)

3—4 יאָר שפּעטער וואַלט סוצקעווער זיכער באַצאַלט אַ צו טייערן פּרייז פאַר אַזאַ
 אַרויסרופּערישן "להכּעיס" — האָט אים די קלוגע באַשערטקייט געבראַכט באַצייטנס
 אין לאַנד פון "תּנכּן-בוים". אין נאַוועמבער, זעלבן יאָר, האָט ער ווידער געשריבן,

אין מאַסקווע, אַ ליד, "דער ליכטער" (דאָרטן, ד' 554), אין גיסט פון טראַדיציאָנעלער ייִדישער סימבאָליק, ס'איז "אַ זענג", — אַ "ליכטער", וואָס ער באַמערקט "צווישן דערנער", וווּ די חורבן־געדענקשאַפט קומט אויף אין סימבאָל פון "אַ ליכט אויס געלע וואַקסן", וואָס "נעמט וואַקסן" ביו "אין די שטערנדיקע הייכן".

אין 1946, אין מאַסקווע, שרייבט ער די לעצטע צוויי לידער, "בעסער לעבן" (לידטיטל, דאָרטן, ד' 555), איז שוין דאָס דעפיניטיווע געזאָנג פון לעבן ניט אין "שאַטנלאַנד", אויף דער מאָנונג: "אַ, דיכטער דיכטער, למה עזב־תני", עכאַט אָפּ דער ענטפּער: "בעסער לעבן", וואָרעם דאָס איז זײַן דיכטערישע שליחות: וויזן די מענטשן דאָס לעבן. דאָס צווייטע ליד, געשריבן מיט אַ "קויל" אויף אַ "גוף מיט קאַלטער הויט", וויל "דער גוף האָט אָנעם ליד פאַרבלייבן ניט געקענט". די סיבה: "זײַן גיסט האָט נאָך דער גסיסה / ניט געקענט אַרויס פון תפיסה", און סוצקעווער, מיט גוף און גיסט, איז באַצייטנס אַרויס פון דער פאַטענציעלער תפיסה.

אין 1946, ווען די לידער זענען געשריבן געוואָרן, האָבן נאָך ייִדן פון דער שארית־הפליטה געפרווט צוריק רעסטאָוירירן די ייִדישע גאַס אויף די חורבנות פון מירח־אייראָפּע. זי איז אָבער שוין ניט געווען די גרויסע ליכטיקע ייִדישע גאַס, הגם זי האָט זיך נאָך געפּוצט מיט דער גיסטיקער קולטור־ירושא פון פּאַלק און זײַן ייִדיש שוין. און די ביידע גאַסן — די פון ערשטיקן נעכטן און די פון פרישן היינט — זעט סוצקעווער. מיט זײַן אויסגעשאַרפטן חוש האָט ער אָבער אינטוויטיוו דערפילט דעם אַנאַכ־ראַניזם פון אַ נײַער ייִדישע גאַס, וואָס איז שוין בײַ איר אָנהייב געווען פאַרשמירט מיט ייִדיש בלוט. די אַ ייִדישע גאַס האָט שוין לכתחילה געטראָגן אין זיך די ספּנה פון איר צעפאַל. און סוצקעווער האָט מיט טרויער און שטאַלץ אויסגעזונגען איר לעצט־קייט. דאָ באַמערקן מיר נאָך שטאַרקער דעם פאַראַדאַקס: וואָס מער די ייִדישע גאַס, פּריער — אויך די געטאָ, האָט זיך געבראַכן, אַלץ שלמותדיקער האָבן זיך אַרויסגעזונגען די נײַע לידער, ווי סוצקעווער וואָלט, אפשר אומבאַוואוסט, געוואָלט געבן אַ תיקון דעם ייִדישן לעבן און דעם לעבן־געבליבענעם ייִדן.

און אויב אַפילו די ייִדישע גאַס איז ניט געווען דער אידעאַל פון פאַעט סוצקעווער, ווי פון אַ סך אַנדערע, איז זי אים אָבער געווען אייגן און נאַענט רחמינותדיק. זי איז געווען זײַן וועלט אין דער אוניווערסאַלער וועלט פון ליד, וואָס דער חורבן האָט אים נאָך מער אויסגעשליפּט. דאָ קומט־אויף דער קרעאַטיוו אינאַוואַטאָרישער פענאַמען: סוצקעווער איז געוואַקסן ניט נאָר אויף, נאָר מיט זײַן ייִדישע גאַס, אויך נאָך דעם, אין ישראל, און ער איז געווען און געבליבן איינער פון די שענסטע ווינדערס וואָס זי האָט פּראָדוצירט. פון דער ענגער גאַס איז אַרויסגעוואַקסן דער סוצקעווער־אוניווערס, דער הימל וווּ עס נעכטיקן די שטערן פון אַ נײַער ייִדישער פאַעזיע.

די זיבן לידער פון דער ביי-אפטיילונג זענען געשריבן אין מאָדערנעם סדום — בער-לין, נירנבערג, פירט און לאַנדסבערג — צענטראַלע פונקטן פון ייִדישן אומברענג. פעברואַר, 1946, שטייט סוצקעווער בײַם "בראַנדענבורגער טויער" און מעדיטירט מיט גרויליק רעאַליסטישע פאַראַלעלן. דער פּאַעט זעט אין זײַן "אומרו" — "אַ געטאַ-טויער, פריש פון האַק און זעג". דער דמיון פון געטאַ-טויער פאַרפּאָלט אים ביז "אין פינצטערן בערלין", וווּ ער ווערט צוריק "אין בראַנדענבורגער טויער אַ פאַר-וואַנדלטער". און "...אַנטקעגן זומפּט אין זונפאַרגאַנג דער סדום / צוזאַמען מיט אַ קלויסטערשפּיץ אַ גאַטישן" (דאַרטן, ז' 557). דאָס איז וואָס סוצקעווער האָט געפּילט. נאָך דעם דרייטער זיך, אין אייראַפּע, "אויפן מאַרק", וווּ "דער בירגער" האָט "זײַן נשמה — שוין לאַנג פאַרשאַכערט פאַר אַ הונדערט מאַרק", און איצט — "די אויסגע-רױבטע קליידער פון מײַן הויף". ווערט דעם פּאַעטס "בלוט — אַ פאַרסטער קוואַל", ווען ער גייט "אין מאַרש פון אינטערנאַציאָנאַל — דער אינטערנאַציאָנאַל פון טױטע זאַכן". און געבראַכט האָט סוצקעווערן אין סדום ניט דער "בראַנ-דערבורגער טויער" און אַוודאי ניט דער "מאַרק", נאָר געקומען איז ער עדות זאַגן "פאַרן נירנבערגער טריבונאַל" (לידטיטל, דאַרטן, ז' 560). און די איבערלעבונג האָט געקלעקט פאַר אַ ליד פון בלוז אַכט שורות.

די אַכט שורות זענען געווען גענוג אויסצושרייען די אַנטישונג פון מאַנען "גערכטשאַפט פאַר מיליאָנען — נאָר די מיליאָנען זענען דאָך נישט אַ". ניט קיין צאַרן, ניט קיין עקל, נאָר אַ נישטערע קאַנקלוזיע און אַ פּאָזיטיווער אויסרוף: — "מײַן פּאַלק! דו וועסט נאָך שמידן אַזאַ שווערד, / אויב גאַט איז שוואַך צום אויפּמאַנען דעם חלק! —" אפילו די גרעסטע פּאַעמע וואָלט געווען צו קליין צו שילדערן "די רישעות" פון דעם געמישטן רוצח האָט סוצקעווערן דאָ מער געאַרט דער קרבן — זײַן פּאַלק.

אַבער דערפאַר האָט ער מער אַטעם צו באַזינגען "דריי נעגערס" (לידטיטל, דאַרטן, ז' 561), וואָס "איינער דערקענט אַן מײַן אומרו, אַז איך בין אַ דזשו". יעדער פון די אַמעריקאַנער נעגער-סאָלדאַטן "דערציילט": דער ערשטער — "ווי ער האָט קיין בעלזן געאַילט אויף אַ טאַנק". דער צווייטער — "ווען ער האָט דעם טויער צע-שמעטערט — געגאַנגען איז נאָך פונעם קוימען אַ פיצעלע רויך". דער דריטער גיט בלוז אַ זאַג: — "אַ שאַד, מײַנע פּריינד, וואָס די טרערן בײַ אונדו זענען וויסע!" דאָס ליד איז געשריבן אין נירנבערג, די שטאָט פון די ראַסן-געזעצן. פון דאָ איז נאָר אַ שפּרונג "אין שטריכערס פּאַלאַץ" (לידטיטל, דאַרטן, ז' 562-563). סוצקעווער, מיט "זעכציק לאַגערינקעס" — "אין רויט געשניצטן שלאַס" און "פּרץ וואַרפט אַ בליק מיט וויי און שטוינונג — פון דער זאַנט". און "סאַבאַ" זינגט "דאָס ליד מײַר זענען ניט פאַרגאַנגען" — "און דער פּאַלאַץ וויבירט אין אַ הויראַ". וואָס פאַראַ פּריידיקע נקמה סוצקעווער האָט דאָ פאַרלידערט!

"איידער" סוצקעווער האָט "פון בערלין פאַרקערעוועט", האָט ער נאָך "פאַרשריבן לזכרון" אַ דערמאָנונג-ליד וועגן "בערלינער זיידע" (לידטיטל, ז' 564-565): מ'האַט אים

"קיין בערלין געפירט צום פראפעסאר" און "ער איז אויסגעגאנגען אונטער שניידנדיקן מעסער". און דער זיידע בעט: "נעם מיך מיט, — פארפלאַנץ מיין חלום אויף אן ערד אן אנדער". — "ווייל איך קען שוין מער אין אַט דער פינצטערניש גיט אַרטן..." דער אייניקל־פאָעט דערפילט זיין בקשה און נעמט אים מיט אין זיך:

זיידע, זיידע, ביסט אין מיר און איך וועל ברענגען רו דיר,
דורך די אַפלען מינע בליצן אַלע דינע יאָרן!
(דאָרטן, ט' 565)

דאָרף מען נאָך אַ גרעסערן חסד של אמת ?

און ס'לעצטע ליד פון אין טדום איז געשריבן אין גרעסטן יידישן נאכמלחמה־לאַגער פון דער שארית־הפליטה אין לאַנדסבערג. דער טיטל פון ליד קלינגט ווי אַ קול קורא: "צו די יידן אין דײַטשלאַנד", דער דיכטער זינגט פון אַ פאַרפּיניקט געמיט: "אויף אַט דער ערד, וווּ אויך דער סאַלאַווי / לויפט נאָך מיר ווי אַ האַק ווהיין איך גיין, האָט ער דערזען די "שפּליטערס פון מיין שטאַם — ווי מענטשן פון אַ שיף אַראָפּ אין ים". און "בלויז אויף דער נשמהס גרונט / ווי דימענט האָט איר מיטגעבראַכט די פּרייהייט". בולט דערפילט דער פאָעט דעם ברויזיקן ווילן פון "דאָס פאַלק" וואָס שטייט "ביים ראַנד, און שטערנט זי (די פּרייהייט) אַריבער צו דעם לאַנד / ווהיין איר זענט אין חלום שוין געקומען".

אין די יידישע לאַגערן אין דײַטשלאַנד, אין לאַנדסבערג בפרט, האָבן דעמאָלט קאָמי־סיעס פון אַמעריקע און פון בעווינס ענגלאַנד געפאַרשט דעם מצב: ווהיין יידן ווילן פאַרן. די שארית־הפליטה האָט זיך אידעיש סאַלידאַריזירט מיט עליה קיין ארץ־ישׂראל, און סוצקעווער, וואָס איז דעמאָלט אויך געווען אויפן וועג צום זעלבן ציל, האָט אויפגעכאַפט דעם צעפלאַקערטן אַטעם פון די טויזנטער און צו זיי גערופן:

איר זענט גיט מער קיין לעצטע, נאָר איר זענט
די ערשטע פון אַ פאַלק, וואָס האָט דערקענט
זיין א יך.
(דאָרטן, ט' 566)

רי גרויסע געזעגענונג־פאָעמע, צו פּוילן, איז דער בייאַפטייל פון זײַנע לעצטע ליי־דער, געשריבן אין אייראָפע, — וואַרשע, לאַדזש, פאַריז א"א שטעט וואָס ער האָט דורכגעוואַנדערט, — פאַר זײַן אַפּשווימען אויף דער שיף "פאַטריאַ", אין סעפטעמבער 1947, קיין ארץ־ישׂראל, מיט דער זעלבער "ציון־בענקשאַפט", ווי דער גרויסער משורר "הלוי". פון דעמאָלט איז אַברהם סוצקעווער אַ תושב אין דער מדינה, וואָס איז אַ יאָר שפּעטער פּראַקלאַמירט געוואָרן ווי די אומאַפהענגיקע ישׂראל. ווען ער האָט דערזען "אַנטקעגן שוועבט מיר דער גליל — זונען זעקס מיליאָן אין זײַנע טויען" — לזכר דעם זעקס־מיליאָניקן אומקום — האָט ער זיך אויף תּמיד געזענגט מיט זײַן טראַגישן עבֶר־און "היימערד". ער איז געווען אין בליענדיקן עלטער פון 34 יאָר און פול מיט שער־פּערישער ענערגיע.

די פּאָעמע האָט פּול-אַטעמדיקע ה קאָפיטלעך, אין אַ ווּנדערלעך מוזיקאַלישער ריטמיק. ס'איז אַ סערענאַדע צו פּוילן — אירע ייִדן און גוים, אירע דיכטער און זייער גניסס פון הומאַניזם, אויך די פינצטערע חורבן-עפּאָכע — מיט ברכה און שטאַלץ אויף די אויסגעשטרעקטע הענט צו הילף און שוץ, און מיט חרפה און קללה — אויף די צו רויב און מאָרד. זי איז געשריבן אין קלאַסישער פּאַרעם, מיט אַן אַרומנעמענדיקן אינהאַלט פון די תקופות פון גוטער שכנותשאַפט פון ביידע פעלקער: ייִדן און פּאָליאַק. הייבט זיך עס טאַקע אָן מיט אַ משפּחהדיקער ווענדונג: "דו עלטערע שוועסטער פון היימערד פון מינער!" און דער פּאַעט אַדרעסירט זיך, ווי "דיין פּאַרבענקטער ציגייַר נער", וואָס "וואַגלט" — "אויף סיני איבער דיניע פּאַרלאַשענע וועגן". דער ייִדיש-ציגייַר נערשער טרובאַדור, סוצקעווער, ברענגט אַרויס ליכטיק, "די פּאַרבן פּאַרקלעפט און פּאַר-לעבט אין מיין חלום / דיין הימל, וואָס איך האָב געטרונקען אַ מאָל אים / צוזאַמען מיט פיגל-געזאַנג און לעגענדע". ער זוכט זיין חלום-פוילן, פון איר אַמאַליקייט, — "אין פּוילן איך זוך דיך", און קען ניט פּאַרבאַרגן זינע געפילן "אין ערשטער פּאַרליבטשאַפט" מיט איר. די פּאַרליבטשאַפט איז דער אימפּולס, וואָס וויקלט פּונאַנדער די פּאָעמע אין איר גאַרער שייַנקייט. ס'איז די ראַמאַנטיק פון "מיצקעוויטשעס לשון", פון "אַ מאָל, ווען געקלונגען האָט גרויס עס / וואָס צוזאַמען מיט ייִדיש. — קרישטאַ-לענע פּוסות / וואָס קלאַפּן זיך צו איינס דעם צווייטן לחיים". דער לחיים דערמאַנט די גוטע צייטן, ווען עס האָבן זיך גורלדיק "איבערגעפּלאַכטן די לידער פון פּויליש מיט ייִדיש". דאָ זענען צעשטעלט נעמען, אַטריבוטן, סופּערלאַטיווע געווירצן, פון ביידע פעלקער, וואָס וואַרעמט אָן דעם קלימאַט פון דער פּאָעמע מיט אינטימע טענער. סוצקעווערס פּאָעטישער אויסשבוּנען זיך מיט פּוילן, ציטערט אויף די צוויי געמיט-טרוּנעס: איינע — בענקשאַפט צו אירע ליכטיקע זינגער און קעמפּער און צו זייערע אידעלע טראַדיציעס, אַ צווייטע — טרויער אויף די פינצטערע מערדער, וואָס האָבן געטריבן "די ייִדן אין בוינע". דער אויסקלאַנג פון דער פּאָעמע איז בני "פרצעס אוהל":

... — נעם אַרויף אויף מיין פלייצע

דעם אוהל און וואַנדער אַוועק מיט זיין ניגון

וואָס גאַר די פּאַרגאַנגעניש טוט ער צעוויגן

און וועט מיר אַ וועג אין די מאַרגנס פּאַראַקערן.

(דאָרטן, ז' 577)

פאַר וואַר, ווי יענער "געטאַ-ייִד", וואָס האָט "ביים ראַנד" פון אוהל "אַ היים זיך געבויט ביים אַנטרינען פון שחיטה, — / די גאַלדענע קייט זאָל דאָ האָבן אַ שליטה", אַזוי האָט סוצקעווער דעם עכאַ פון "די גאַלדענע קייט" געבראַכט קיין ישראל פון פּוילן, פּדי איר שליטה זאָל ווייטער געדינען. ער האָט געוויסט אַז דער חורבן-ניגון

וועט ניט און טאָר ניט פאַרגיין אויך אין דער נײַער היים, אָבער ער האָט אויך געאַנט זײַן וועג וואָס ער וועט אים "אין די מאַרגנס פאַראַקערן".

□

סוצקעווער איז נאָך דערווייל אין אייראָפּע, און זינגט צו די ייִדישע גאַס, אומעטום: "ביסט ניט פאַרגאַנגען. דיין פּוסטקייט איז פול", ווייל ס'איז "אומערדיש דיין גבול". אויף אַזאַ אומערדישקייט האָבן "ניט קיין שליטה די פּלאַמען": ס'איז ייִדישע גאַס פון קדושה און חלום און ניגון. ער וויל אַרײַנטריפן זײַן טרייסט און ליבשאַפט צו איר: "ייִדישע גאַס, לאַמיר שליסן אַ בונד!" זײַן בונד איז אַרגאַניש פאַרוואַרצלט אין לשון און פּאַלקישער בענקשאַפט. פאַר אים "האַט זיך פאַרשטעלט אין אַ גאַס די מוזיק".

ער פאַרוויגט זי מיט זײַן ייִדיש־ריטעם, זײַן מוזיקאַלישע ייִדישע לידערגאַס. מיר באַגעגענען נאָך עטלעכע אויפּבליצן פון חורבן־טעמאַטיק, בעת סוצקעווערס וואָג דער. אַזוי דאָס ליד וועגן אַ הערינג, וווּ ער האָט "פאַרמירמלט אין גרויל דאָס בילד" — "ביי דער אָפענער גרוב" — פון "אַ קינד מיט אַ בלוטיקן הערינג אין מויל", (דאָרטן, ז' 578). און אַט וויל ער זיך זען ווי "דאָס שערבל" (לידטיטל), וואָס ווי ער, "דאָס שערבל זייג איך ביזן אַדערדיקן דנאָ / אַרויס פון אַיך די זוניקע יסורים". ס'איז "די אימהדיקע שעה / וואָס אויסגעריסן האָט פון אַיך דער שטורעם". (דאָרטן, ז' 579). סוצקעווערס שעפּערישע עקשנות איז געקומען פון דער באַוווּסטיקייט אין זײַן פּאַעטי־שער שליחות, ווי ער האָט זי ערלעך אויפּגענומען, און דעריבער ליענען מיר מיט אַ שמיכל זײַן פּמו עפּיגראַמאַטיש ליד "מקנא בין איך" (דאָרטן, ז' 580). ער איז מודה: "מקנא בין איך אָפט דעם קלוגן אייזל — וואָס אין עקשנות גוואַלדיק איז ער שטאַרק", און "איך בין נישטיק / אַקעגן אייזלהעלד", אין געראַנגל — "מײַן ליד ניט צו פאַרהאַנדלען פאַר אַ פּרישטיק". אין יענע יאָרן — "לאַדזש 1946" — האָט ער גע־האַט אַ גוטע סיבה, אַזוי צו שפּאַסן: אייזל קאַנטראַ דעם מענטש, וואָס פאַרהאַנדלט זײַן איך פאַר קיום־ברעקלעך. סוצקעווער האָט זײַן ליד ניט אַרויסגעטראָגן אויפן שוואַרצן מאַרק. ער האָט אין זעלבן יאָר פאַרטיידיקט דעם קיום היינד והליד מיט שטאַרקערע מיטלען — מיט "מײַן פאַרגעסענע ביקס" (לידטיטל, ז' 581). אַט איז עס: "אין חלום וואַכט אויף מײַן פאַרגעסענע ביקס", ס'איז דער חלום פון גרייטקייט און וואַכקייט צו "באַשיצן" דעם "דרימל" פון "דיין טאַכטער אין ווערבענער וויג", און פון ייִדישן לעבן, ווען "אין היינט איז פאַרוואַנדלט דער נעכטן", און ווען עס "פירט די שארית־הפּליטה — מלחמה". געשריבן אין לאַדזש, אין צייכן פון פאַגראַם.

אין זעלבן יאָר, אין "שורות געשריבן אין וואַרשע" (לידטיטל, דאָרטן, ז' 582), זוכט ער אַ טרייסט — "אין מיט פון אומקום און געראַנגל — / (אין) ישעיהו וואַרט: נחמה, נחמו", אין אַ רוף צו די "פּאַעטן" מאַנט ער "פּרײַ געזאַנג" און "מיט אונדזער טרויער מער ניט האַנדלען, — און מיטן פּאַלק אין איינעם וואַנדלען". זעלטן נוצט סוצקע־ווער אַזאַ באַגריף ווי "פּאַלק", אָבער ער טוט עס ווען ער פילט אַז ס'איז נייטיק אַז עס זאָל געזאַגט ווערן בקול רם — איצט איז געווען די ריכטיקע צייט "מיטן פּאַלק אין איינעם וואַנדלען אַריבער אייגענעם פאַרגאַנג". אין נײַעם גאַנג פון די ייִדישע גאַס,

פון פארגאנג צו אויפגאנג, שטאט נאך סוצקעווער אָפּ אַ וויזיט די וועלפּיכע (לידטיטל, דאָרטן, ז' 583-584), "אין די נאַראַטשער וועלדער". ס'איז אַ געשעעניש "פונעם יאָר נײַנצן פּערציק און צוויי", ווען די וועלפּיכע געפינט לעבן איר "הייל" — "ליגט אַ מענטשעלע" — "און זי ווערט אים אַ מאַמע, אַ היילערין". "דער שטאַלענער האַר, דער פאַרשאַלטענער", ער קומט אויפּמאַנען "זײַן קרבן". זי באַשיצט אים — ביז אַ קויל האַקט אַדורך איר פאַרטיידיקונג".

□

אין צען אַכט-שורהדיקע סטראַפּעס שרײַבט סוצקעווער אָן אַדע צו פאַריז (טיטל, דאָרטן, ז' 587-590). פון הינטער דער "אויס טויזנט פאַרבן" געשמידטער "באַריקאַדע" פון "די אַוונטון" — "אָהער דערגרייכן מיך פון העקן וועלט געשטאַלטן נע-וונדע". דער דיכטער פילט: "איך אַטעם איין אַלץ מער מײַן ווונדערוועלט, פאַרלוירן אין דער אומקומצײַט אַוודאי". פאַריז און אומקום — וואַלטן אַוודאי געווען ווידעראַנאַנדן פאַר אַ טוריסט, אָבער ניט פאַר דעם פּאָעט פון געהיימלאַנד, אין יאָר 1946. אויך אין פאַריז פירט ער דעם חשבון פון נעכטן:

אַ נדר האָב איך זיך געטאַן אין זומפּעדיקע נעכט:
דער שלאַנגיקער נסיון זאָל מיך ניט פאַרגיפּטן, איידער
מײַן אַטעם וועט זיך אַפּשטעלן. איך זאָל ניט זײַן געקנעכט.
מײַן שטים זאָל וואַנדערן באַזונדער צווישן אַלע ריידער.
(דאָרטן, ז' 587)

סוצקעווערס פּאָעטישער קול איז טאַקע אַנדערשדיק און באַזונדערדיק, אין פאַריז אַפילו. ווי "אַן אַדלער", וואָס "וועגט דעם שטורעם" — "אויף זײַנע פּליגל", אַזוי "וועגט דעם נעכטנס וואָג", אַבֶּרהם סוצקעווער. זײַן נעכטן גײט אים נאָך אויך אין פאַריז: "אַוודאי איז דאָס ניט קײן ברכה, ווען אויף יעדער טראַט גײט נאָך דער שוידער-יחוס". אָבער ער ווייס אָן פון אַנטיקן דורות-יחוס קען ער "באַשאַפּן אַ שטראַלנוועג וואָס פירט" פון מצרים "צו די צען געבאַט" און "צו אַלבערט אײַנשטיין", ביז אים — דעם ייִדישן ווילנער פּאָעט. מיט פּאָזיטיווער פאַרטרוישאַפּט אין זיך רופּט ער אויס:

אַזאַ מײַן טרייסט: אַרויסוואַקסן וועט אויך פון מײַן יסוד
אַ ווונדער, און די גאַפּנדיקע מאַרגנטעג — פאַרגאַפּן.
(דאָרטן, ז' 589)

ס'איז געווען דער אינטוויטיווער אמת: דער ווונדער-סוצקעווער האָט אונדז אין די שפּע-טערדיקע מאַרגנטעג פאַרגאַפּט, ווען ער האָט זיך געראַנגלט און געזאַנגלט "אין זאַמ-דיקער מדינה". ער באַגרייט מיט אַ "סאַלוט דער שטאַט, וווּ עס געפינט זײַן פנים יעדער גר". ער זעט ווי "איר הימען ברענט", און הערט ווי "עס קלינגען גלעקער". מיט ענטוויאָסטישער אויפגעמונטערטקייט רופּט ער פון גאַנצן האַרצן: "אַ גרוס דעם

טאג וואס האט מיך אפגעפונען אין פאריז. / א גרוס דער נאכט, און אלע די וואס זענען ליב און טייער. דער זינגער פון יידישע גאט אנטפלעקט זיין אזוי הארציקע און פשוט-מענטשלעכע ליבע צו דער שטאט, ווו "פרייהייט איז ניט אלט געווארן".

ניט ווייניק לידער, מיט ניכרדיקע לירישע "פילונגען" (און מ'קען זיי ליכט דערקענען) ווערן ווי פארשילונגען דורך געפרעסטע סימבאלישע בילדער. אזא מוסטערליד איז דאס "דער ניי-געבוירענער" (דארטן, ז' 591), ווו "דער טרויער, ווי אן אפגעפלייצטע לאווע, הארט און קאלט, / מיט אומבאוועגלעכקייט פארהיילט דעם נעכטנס קרומע פנימער". דער דיכטער אליין איז דער עדות פון זיין אומוואנדלונג: "איך ווער זינגער, זינגער מיט די זענגען, די פילונגען", ווי ס'וואלט זיין "נשמה — טויזנטפארביק אויסגע-שטראלט די ניי-אנטפלעקטע פריילינגען". ער איז מודה: "נאר איך, דער ניי-גע-בוירענער, דערקען ניט מײן געשטאלט". ס'איז מסתמא אויך איינער פון "דעם נעכטנס קרומע פנימער". דער פאעט ווערט פארוואגלט אין "א שולכל" (טיטל, דארטן, ז' 592), ווו עס "האט געברומט א צאנקעדיקער לערנער. איינער בלויז". ער זעט אים ווי "דעם גורל-שפליטער" פון יידישער צייט, וואס האט געמאכט, אז "פון סורא, פומבדיתא, האט א קלוגער שפליטער זיך פארקליבן דווקא דא" — א "גורל-שפליטער", וואס איז שטארקער פון צייט.

פון שולכל צו "שפינאזע" — א ליד אין ד פרקים. א — געשריבן אין ווילנע 1937.

ב — האג 1947, ג און ד — אמסטערדאם 1947. אין ווילנע איז דער דיכטער געווען "א נאכט מיט שפינאזען", (דארטן, ז' 593), מיט זיינע ספרים, ווו "עס בלעזן די אותיות אין אייביקער ליבשאפט דערקענט". ער פילט ווי "א גייסטיקער קלאמער / פאר-ברידערט די ווייטע לבנה אצינד מיט מײן הארץ". ביו — "אוועק איז שפינאזע. / עס הויכט נאר זיין ווארעמער אטעם אויף מײן מאגוסקריפט". 10 יאר שפעטער קומט סוצקעווער אין דער היים פון שפינאזען — און אין טירס "סקריפ הער איך די מוזיק פון זיינע שעהען". ער פרעגט דעם "מאן אין גוססדיקע קליידער". — "איז דער אומקום אויך אן אומבאדינגטער אטריבוט פונעם קרייז, וואס האט קיין אנהייב, סוף ניט? — "און אן ענטפער גיט מיר די מוזיק פון גרינער טיר". אין אמסטערדאם דעם זעלבן יאר, טרעפט ער "ביי די וואסערן, די גראכטן, / אונדזער האר שפינאזע און רעמבראנדט". ביידע מייסטערס דערגאנצן איינער דעם אנדערן און "אייניק טראכטן": שפינאזע "דערמאלט — מיט א פארב אזא וואס דרינגט פון שכלס קלייב-גענדיקן גאלד", — "וואס רעמבראנדט אין פארביקער התלהבות האט דערמאלן ניט געקענט". אין קאפיטל ד — ביים קבר פון שפינאזע. אין "רעגן", וואס "פאלט מיט שארפן זאלצוואסער פון ים", שטייט סוצקעווער ביים "גראען שטיין" — "אויפן הויף" פון "די נײע קירך". ער פילט דעם רעגן, "ווי פינגער אויף קלאווישן. / איך קלייב די קלאנגען-טראפעלעך און קלייב. / זיי זאלן מיר באליכטן און דערפרישן". פיננע פיר לידער פון פאעטישער דערקענטשאפט צום "ליכטיקן אנטפלעקער".

און פון פילאסאף-רייז צום "פילאטוס". שפינאזע האט געוויזן מיט א "מאכטיקן אנטפלעק — ווו ס'איז גאט פון זיך א לייך די סיבה", פילאטוס, דער בארג, האט "געקלעטערט צו גאט", ווען ער איז נאך געווען "וואלקן". דער דיכטער וויל מיט "פארקערפערטער בראשית" זיך פארמעסטן: "וויל אנטאן דײן קליידונג, דערפילט

ער אָבער אַז — "מײַן מענטשלעכע ווונד ביסטו ניט בכח פאַרדעקן מיט פעלדזיקע לאַטעס". (דאַרטן, ז' 597). פון לוצערן, ווו דאָס ליד איז געשריבן, קומט סוצקעווער צוריק קיין פאַריז און וויל געפינען דעם "עכאָ" פון זײַן "חֶבֶר", וואָס האָט "דאָ גע- שפּרײַזט" און "געלייענט ביים ליכט פון דער סענע באַדלערן". און ער פרעגט בני עמעצן, אפשר בני זײַך: "ווער האַמערט פאַרזשאַווערטן טשוואַק אין מײַן גניסט?" ס'איז ניט אין גאַנצן קלאָר ווער דער חֶבֶר איז, אפשר דער קדוש-דיכטער יצחק קאַצע- נעלסאָן, צי גאָר דער סימבאָל פון אַלע אומגעקומענע דיכטערס, אָבער סוצקעווערס גניסט איז פול מיט קינאה פאַר דעם חֶבֶר, אַז ער איז אַפילו קאַפּאַבל צו הרגען אַ מענטשן: "צו הרגען אַ מענטשן איז גאַרניט קיין גליק. / פאַר דיניטוועגן וואַלט איך אים אָבער דערשטאַכן". און ער רעדט מיט וויי און געבעט: "מײַן חֶבֶר, מײַן חֶבֶר, זאָלט קומען צוריק. / דיך אויסלייזן — דאָס וואַלט געווען מײַן נצחון". (דאַרטן, ז' 598). ווער ווייס צי דער נצחון איז דעמאָלט געקומען. ער האָט אַפילו דעם דיכטערס עכאָ ניט געפונען. אָבער ווייזט אויס אַז ער האָט דעמאָלט באַגעגנט אין פאַריז אַ נייע "סעקטע" — "מאַראַנען" (לידטיטל. דאַרטן, ז' 599). — "מיט קנייטשן טויזנטיעריקע פאַרקאַרבט". די "מאַראַנען", וואָס זענען נאָך געבליבן "פונעם שוואַרצן טויטנאַטאַל געטרייע פאַטריאַטן", זענען געמאַלן מיט פאַרדראָסיקע ווערטער און ניט מיט צו העלע פאַרבן, אָבער דערפאַר מיט סימפּאַטיע. דער פּאָעט זעט זיי אונטער "דער מאַסקע" און פון הינטערן "שמניק פון נײַנציק שפּראַכן" — "זוי געצן אויף די אַקסלען טראָגן (זיי) פרעמדע יאַכן". אויך די פּרישע מאַראַנען, זענען די אַלטע טראַגעדיע פון פּאָלק, זינט "די שײַטערס פון קאַסטייליע". זיי זענען ניט אַנדערש ווי "וואַגל-ברידער" — "טויזנט מאָל פאַרברענט און דאָך פאַראַנען".

נאָך די מאַסקירטע "מאַראַנען" קומט עפעס באַקאַנטס און אייגנס: אַ "דענקמאַל" (ליד- טיטל, דאַרטן, ז' 600). ווו סוצקעווער רעדט צו זײַן "גוטע מאַמע", וואָס "גאָר די ערד- קויל איז דיין קבֿר". דער פּאָעט לעבט נאָך, מיט איר זכרון, "צווייגעשטאַלטיק, טאַפּל": אי "דער ניגון פון דיין טראַכטן" און אי "אין מיר די תּפילות דינע שטראַמען". עס מעג, סימבאָליש, זײַן אַ דענקמאַל פאַר אַלע ייִדישע מאַמעס, פאַר זייער ליבשאַפט וואָס איז חורבנדיק דערשטיקט געוואָרן.

אין פאַריז, ווו דער פּאָעט קומט, פירט אים זײַן וואַנדער צו אַן אַנדער דענקמאַל: "די פרוי פון מירמל אויפן פער-לאַשען", ביים קבֿר פון "שאַפענס געביין". אין באַרוישט- קייט מיט דער אייביקייט — "וואָס איז אַ יאַרהונדערט אין פאַרגלייך מיט אונדזערע מינוטן?" — האָט דער דיכטער זײַן "אויער צוגעלייגט צום שטיין און דערהערט: עס רעגנט דאָרט אַ פּיאַנע". און ווי ער טוט "אַ הייב דעם קאַפּ — אַ פרוי-מצבֿה בייגט זיך מיר אַנטקעגן". זי דערציילט: "דאָס האַרץ פון דעם וואָס איך היט / איז לאַנג אַוועק אין זײַן היימלאַנד". די אַנאַלאָגיע איז אין נימשל: "און אויב איך וועל מיר אַ צוואה מאַכן / מע זאָל שפּעטער ברענגען עס אַהיים — / וועט גאָר דאָס טרויעריקע וועלט- פּאָלק — לאַכן". דאָ האָט דער אומדעפינירטער מיין פון וועלטפּאָלק אַ כמו סאַרקאַס- טישן אַנשפּיל, וויל ער האָט נאָך דעם חורבן פון פּאָלק פאַרלוירן זײַן פּריווערדיקן באַטייט. אָבער סוצקעווער איז שוין געשטאַנען אויף דער שוועל פון אַ נייער היים, וואָס האָט אַינגעוואַמלט די שארית-הפליטה — די רעשטלעך פון וועלטפּאָלק.

דאָס לעצטע ליד, געשריבן, 1947, אין פאָריוו, הייסט "אַ פלאַש מיט נעמען" (דאָרטן, ז" 603-604). סוצקעווער דערציילט וועגן נאָך איינע פון די גרויל-געפינסן זיינע: "אַ פלאַש מיט קינדיש קרום-און-לאַמע צוואַנציק נעמען", וואָס ער האָט "דערנישטערט" —

אויף דיסנער געסל דרני, אין אַ מאָלינע.
דערביי — סקעלעטלעך דורכגעקוילט, פאַרברענט,
אין פלאַש די נעמען אויף פאַפירלעך גרינע.
(דאָרטן, ז' 603)

אין דעם "פלאַש-קבר" האָט אַ מאָל "כרמל-וויגן געברויזט" און "פון דעמאָלט איז די פלאַש מיר אַ גראַנאַט", וואָס איז "פאַרפול מיט יידישע אַטאַמען". זי באַגלייט דעם דיכטער אין זיין געזונד, און איצט: "ברענגען וועל איך זי אַהיים, / כדי צום אַנגיסן מיט פרישן וויגן פון כרמל". אַט די קדושה-פלאַש פון אומבאַקאַנטע יידישע קינדער אין געטאָ. האָט סוצקעווער געבראַכט ווי אַ יידישן סימבאָל פון גבורה, קורץ פאַר די קאַמפן פון דער נייער ישראל פאַר אומאַפהענגיקייט.

סעפטעמבער 1947. "שטורעם אויף די וואַסערן בני קרעטע" (לידטיטל, דאָרטן, ז" 605-606). דער יידישער פּאָעט סוצקעווער שווימט אויף אַ שיף מיטן נאָמען "פאַטריאַ", וואָס מיינט "פאַטערלאַנד". זי האָט "מיטן גאַנצן ים אַצינד געקעמפט". קעגנאַיבער דעם שטורעם איז ער פול מיט מוטיקן אַפטימיזם, ווי דער דורות-ווינטער משורר יהודה הלוי, אין "זיין ציון-בענקשאַפט, וואָס איך אַטעם-אין איר פלאַם". ער האָט "פאַר-בונדן" זיין "וועג" מיטן היימלאַנד. דער שטורעם בלייבט "אַ געליימטער". "פאַטריאַ" היידעט פונעם פעלדו אַוועק. אַלע בענקשאַפטן זענען געבליבן הינטער אים, אויך דער שטורעם. איצט וועט ער אָנהייבן אַ ניי שפּעריש לעבן בויען — אַ ליניע צווישן דעם עבֶר און דעם עתיד האָט דורכגעשניטן די שיף אויפן ים-התיכון:

און די כוואַליעס נעמען זוניק-שטיל
די צעהאַקטע טעמפלען ווידער בויען.
ביז אַנטקעגן שוועבט מיר דער גליל
זונען זעקס מיליאָן אין זיינע טויען.
(דאָרטן, ז' 606)

אין זיין 35סטן לעבנסיאָר האָט סוצקעווער אָנגעהויבן אויפבויען אין ישראל די צע-האַקטע טעמפלען פון זיין יידישן וועלטפּאָלק, מיט וועמען ער האָט געליטן און, צוזאַמען, געקעמפט קעגן אַלע בלוטיקע שטורעמס. ער האָט געבראַכט אין זיין ריזעטאַש הונד דערטער פראַכטיקע לידער, און אין זיין האַרצן — אַן אומבאַריטן שפּערישן רע-זערוואַוצר פון געזאַנג. ער האָט אויפגעהויבן זיין שירה-פוס איבער די תכלת-האַרי-זאַנטן פון ישראל און בקול רם געמאַכט שהחיינו.

אין פֿייער-וואַגן*

די ערע פון שהחיינו

ס'איז יידיש לעך און ביז גאר נאטירלעך, אז סוצקעווערס ערשט בוך לידער, אין פֿייער-וואַגן (אַבֿרהם סוצקעווער : פּאָעטישע ווערק, באַנד צוויי, תּל־אַבֿיבֿ 1963, זז' 7-161). "געשריבן אין ארץ-ישראל צווישן די יאָרן 1947-1951", הייבט זיך אָן מיט שהחיינו. דער דיכטער האָט געמאַכט שהחיינו אויף אַ פּאַר אים נײַ־אַנטפּלעקטע לאַנד, ס'איז די שהחיינו־ערע פון זײַן נײַגעבוירנשאַפט :

ווען כּוואַלט ניט זײַן מיט דיר בײַנאַנד,
ניט אַטעמען דאָס גליק און וויי דאָ, —
ווען כּוואַלט ניט ברענען מיטן לאַנד,
וואַלקאַניש לאַנד אין חבלי לידה ;
ווען כּוואַלט אַצינד, נאָך מײַן עקדה,
ניט מיטגעבוירן מיטן לאַנד.
(דאַרטן, ז' 7)

דאָס איז דער ערשטיקער פּרישער רעפּלעקס פון דער באַגעגעניש.

אין סוצקעווערס פֿייער-וואַגן טראַגן מיר זיך איבער דער פּאַרביקער מאַפע פון לאַנד. מיר שטעלן זיך אָפּ אויף סטאַנציעס, וווּ ס'האַבן ערשט אָפּגעפּלאַקערט די שלאַכטן פּאַר ישראלס אומאַפהענגיקייט. די לידער זענען אָנגעזאַפט מיט דער ישראל-לופט, מיט איר קלימאַט און ריח פון די זאַמדיקע שטחים, מיט פעלדזיקע בערג און גרינע לאַנדשאַפטן — אין דעם זינען איז עס סוצקעווערס עליה-בוך, זײַן שרײַבערישער סער-טיפּיקאַט. דאָ האָט ער אויפּגעכאַפט די ערשטע קאַנטשאַפט מיטן לאַנד, אין אַ מין מאַראַטאַנישן איבערפּלי. די זיך בײַטנדיקע גלײַענדיקע פּאַנאַראַמע איז פּיקסירט מיט פּילעוודיקער קראַפט, מיט אַ שאַרפּן אַרײַנבליק, אין הינטערגרונט פון די לידער בלענדיקט די "יידנוועלט" וואָס איז "פּאַרגאַנגען", און אין פּאַדערגרונט — נײַע אַנ־דערשדיקע געשטאַלטן פון די מיזרח־עדות. אָנגעהויכט זענען די שורות מיטן אַטעם פון שטעט און אַרטשאַפטן : טבֿריה, צפת, ירושלים, יד־מרדכי אַאָ, און, ווי מיט ישראל־ראַזשינקעס, אָנגעפּילט מיט אַריגינעלע זעלטענע אימאַזשן פון אַ ספּעציפּישן טעם. מיט די אַ לידער האָט סוצקעווער געמאַכט אַ שהחיינו פּאַר בייַדן — פּאַר זיך און פּאַר זײַן נײַע היים. אַבער זײַער גרעסטע מעלה, וואָס די אַנטפּלעקונגען זענען ערשטיקע, איינמאַליקע, חזון זיך ניט איבער — אַ מין געשלאַסענער לידערקרייז.

* אין פֿייער-וואַגן, תּל־אַבֿיבֿ, די גאַלדענע קייט, 184 זז', שער-בלאַט פון אַריה נבֿון.

גראַד ביים אויפהייבן דעם פוס צו שהחיינו, האָט סוצקעווער שטאַרקער און מיט אַ וואָ-
 כיק געמיט דערפילט דעם פאַרשעמטן עלנט פון דעם מענטשן, וואָס איז געקומען
 מיטן שארית־הפליטה־שטראָם: "ביסט געקומען אַ נאַקעטער, / אין גאַנצן אין פּי-
 ער. / — / ווער קאָן באַקליידן / זיין גוואַלדיקע הוילקייט?" (דאָרטן, ז' 8). זיין
 האַרץ טוט זיך אַ צאַפל ביים דערזען דעם בלוז צווישן די צוויי מחנות: "ווי קאַנען
 די מענטשן פון דאַנען דיר גלייבן, / אַז דו האָסט אין וואַרשע / פאַרטיידיקט דעם
 קאַסטעל? / אַז דו האָסט אין טויטן־מדינה געפורעמט / די לעבעדיק־היימישע / יונגע
 מדינה?" (דאָרטן, ז' 9). אין זיין ספק און אומגלייבן אין מענטש, עצהט ער: "טאַ
 מאַן ניט קיין טרייסטונג / ביים אייגענעם ברודער. / צווישן אייך ביידן ליגט אַ וואַר-
 שעווער אויפשטאַנד". (דאָרטן, ז' 8-9). איז מענטש ווי מענטש, אָבער דאָס לאַנד מאַכט
 קיין חילוק ניט צווישן אירע אייגענע קינדער: — ביסט מײַנער, / געבענטשט זאָלסטו
 זיין מיט זיין קומען". (דאָרטן, ז' 9).

דער קערן פון די לידער איז דער קדושה־שניטער, וואָס אין אים איז געהאַרטעוועט
 געוואָרן דאָס פאַלק און מיט דעם איז פאַרטיפט געוואָרן דער זינען פון גאולה. דאָ האָט
 סוצקעווער דיכטעריש באַקרעפטיקט די דאָקטרינ וואַרשע־קאַסטעל, וואָס זייערע ריג-
 גען זענען צוזאַמענגעשמידט אין בלוט און פראַכט פון ייִדישן גורל, "ווי אַן איביקער
 פלאַמען־סמבטיון, / וואָס שלײַדערט / מיט ייִדישן גורל / אַפילו אום שבת". (דאָרטן,
 ז' 9). אַ זעונג טראַגט דעם דיכטער, ווי דעם נביא, אין לעגענדאַרן "פּײַער־וואַגן",
 איבערן פרמל. ער פרוווט אַרויסאַנטפלעקן דעם מקור פון קדמונישן חזיון — לאַמיר
 אים זען אין דער פּאָעטישער טראַנסקריפציע פון סוצקעווער: "אַ וואַלקן־האַמער האָט
 דעם פעלדו צעשפאַלטן / און ס'האַט פון זינע שטיינגעווייד אַרויסגעפלאַצט אַ שטור-
 רעם — / אַ פּײַער־וואַגן, וואָס די רעדער זינע — פיר מזלות". (דאָרטן, ז' 21).
 דער פּײַער־וואַגן ברענגט דעם דיכטער צו "די שטאַט וואָס האָט ניט קיינעם" —
 "און עס שטייגן פון דער ערד / אין פּײַער־וואַגן — / אַלע מײַנע ליבסטע". דאָס
 תּחית־המתים־פאַלק קומט־אויף אין דער ווּנדער־זעונג: "...באַלד / מיר פליען / צו-
 זאַמען מיט דער שטאַט" צום מיסטישן פרמל. דאָ ליגט דער ענטפער אויף דער שאלה,
 אין דער ערשטער שורה: "פון וואַנען קומט דער שטורעם אויפן פרמל?" (אַ זעונג,
 ז' 21-22): פון שטורעם "אויפגעשפאַלטן איז די שטאַט", ווי "דער פעלדו" —

□

די קלאַר־געצייכנטע שליחות פון די פּײַער־וואַגן־לידער: אַרויסברענגען די אידעאַלן
 פון גאולה און קיבוץ־גלויות, אויך מיטן אַרײַננעמען אין דעם קאַנצעפט די געפאַלענע
 אין געטאַפּ־פּײַער און אין די שלאַכטן פאַר ישראלס פּרײַהייט. די דאָזיקע עכאַס, וואָס
 האָבן נאָך פריש געציטערט אין זיין געהער, האָט סוצקעווער צוזאַמענגעשמידט אין
 לידער־רינגען, וווּ עבֶר און הווה קומען צו אַ מויגה. די גיסיטיק־הימלדיקע און קול-
 טור־ערדישע "יידנוועלט" איז איין אַרגאַנישער סובסטאַנץ פון היסטאָרישן ייִד־המשך:
 "נביאים גיבן זיך די הענט מיט שפּאַנענדיקע עולים, / ווי קאַנען זיין פון איביקייטן
 איינליגן דערנעבן?" — "אַ וואַלקנזייל פון אומקום און אַ פלאַמענזייל פון לעבן".

(דאָרטן, ז' 10). דאָ האָט דער דיכטער ניט נאָר תקופות פאַרבונדן, נייערט אויך ביידע פראַנטן וואָס האָבן געקעמפט פאַרן ייִדישן פֿבֿור און פֿרנהייט. דער אַחדות־דיקער פֿענאַמען פֿון ייִדישער גבורה וואַקסט אַרויס, אין וואַרשע און אין ירושלים פֿון איין פֿאַלקשטאַם. "פֿאַרליבטע" (טײַטש 20): דאָס בילדעריש שטאַרקע און קורצע געמעל סימבאָליזירט עס צום בעסטן:

אויף די פעלדזנווענט פֿון עיר־הקודש,
טראַגט אַ בחור אַ פֿאַרווונדיקט מיידל,
ווי אַ הירש אַ רויזנקוסט אויף הערנער.
לבֿנה קלייבט די טראַפֿנס טריט בניִ טריט.

דער בחור זינגט דעם פֿאַרטיזאַנער־הימען,
די פעלדזן פֿון יהודה זינגען מיט.

די מיידל־אַרעמס — אַרום האַלדזן פֿון בחור.
אמת־דיקער: אַרום האַלדזן פֿון שטאַם.
איר בליק —
דער ניגון פֿון די בערג און טאַלן
וועט אין אונדזער אַפֿל זײַן פֿאַרהיט.

דער בחור זינגט דעם פֿאַרטיזאַנער־הימען,
דעם מיידלס טויטע ליפֿן זינגען מיט.

(דאָרטן, ז' 84)

מיר האָבן דאָ געגעבן דאָס גאַנצע ליד, ווייל ווי נאָך אמת־דיקער, נאָך קרעפֿטיקער און מיט נאָך מער שטאַלצן טרויער האָט אַ דיכטער געקאַנט שרייבן אַן עלעגיע אויף אַזאַ שותפֿישער קרבֿן־גרייטקייט, אויף אַזאַ פֿאַרוואַרצלטיקייט אין שטאַם פֿון ישׂראל, אויף אַזאַ קידוש־העם־לויכטיקייט און לויטערקייט. מ'דאַרף אפשר גלייבן, אַז דאָס האָט סוצקעווער געשאַפֿן מיטן פֿוח פֿון זײַן „עלפטן געבאַט — וואַהבֿת לאַרצך כּמוך“, (דאָרטן, ז' 60), וואָס די „רײַטער מיט בלאַנקע טרומייטן, קלינגען אַרויס“. דער מהות־דיקער חותם פֿון די לידער איז אפשר מער ווי אַלץ סוצקעווערס דערפֿילן זײַן נײַ־געבוירנשאַפֿט. די ליבע, וואָס איז אויפֿגעקומען ספֿאַנטאַן נאָכן געטאַקאַש־מאַר, האָט מיט איין מאָל פֿאַרקניפֿט זײַנע אַלע נשמה־פעדעס מיטן לאַנד. דער דיכ־טער, וואָס האָט געוויגן גאַל־און האַניק־עסענצן פֿון דער שפּראַך פֿון די ווילנער ענגע געטאַג־געסלעך, איז מיט אַ מאָל גרויס געוואָרן אין דעם לשון. ער האָט אויסגעשפּרייט ברייטע אַדלערישע פֿליגל צו אַ הייכן און ווייטן פֿלי. זײַן פֿערמאַנענטע יאָרן־לאַנגע שעפֿערישקייט און דער המשך אין דער יונגער ישׂראל, האָבן עס אומספּקדיק באַוווּזן. זײַנענדיק זעלבסטבאַוווּסט פֿון זײַן ייִדיש־דיכטערישן ביז־הײַנטיקן וועג, פֿרעגט ער מיט איראַגיע: "וואָל איר אַינפֿלאַנצן מײַן צונג / און וואַרטן ביז פֿאַרוואַנדלען / וועט זי זיך אין אַבֿות־דיקע / ראַשינקעס מיט מאַנדלען?" מיט ביטערן חווק פֿרעגט ער תּיכּף

אָפּ די רעזיגנאַציע, וואָס עמעץ וויל אַרױפצױנגען אױף אים: "וואָס פאַר אַ קאַטאַ-
וועסדיקע / וויצן / דרשנט מײַן פּאַעזיע־ברודער מיט די באַקנבאַרדן, / אַז מײַן מאַמעד
לשון גײט באַלד אונטער?" און מיט אַ מונטער־שפּאַסיקן געמיט פּסקנט דער ייִדיש־
דיכטער אָפּ: "מיר וועלן נאָך אין הונדערט יאָר אַרום דאָ קענטיק זיצן / און פירן
די דיסקוסיע בײַ דעם ירדן". נאָר אױב ס'איז יע אמת, טאָ זאָל ער מיר "אַנױזן
ווהיין די שפּראַך גײט אונטער? — וועל איך דאַרט קומען — און ווי אַ
לייב / אַנגעטאָן אין פּיערדיקן צונטער, / אײנשלינגען דעם לשון וואָס גײט אונטער".
(דאַרטן, ז' 33). דאָס ליד איז געשריבן אין 1948, און הײַנט, איבער 35 יאָר שפּעטער,
איז סוצקעווערס פּראָגנאָז, אױף מער ווי אַ דריטל שױן מקוים געוואָרן. דער עיקר,
וואָס סוצקעווער האָט זיך ניט אידענטיפּיצירט מיט דער מחנה פון די שוואַך־גלייביקע.
דריי יאָר שפּעטער (1951), זעט ער "ל־געױמרדיקע ירדן", וואָס לייגן "די קױטלעך
אויפן קבר פון ר' שמעון בן יוחאי" — און געחתמעט זענען זיי: / אינדיש, /
ייִדיש, / אַראַמעיש — און אַ קאַפּעטשקע העברעיִש". ר' שמעון בן יוחאי וויל "די
ברכות ניט צעמישן. // און ער פּרײט זיך, וואָס צעױשן / אינדיש / ייִדיש, / אַראַ-
מעיש, / איז נאָך דאָ אַ טראַפּ העברעיִש". (דאַרטן, ז' 32-31).

אַברהם סוצקעווער איז געווען, און געבליבן, דער ייִדיש־שופּר, וואָס האָט זיך הילכיק
צעשאַלט אין ישראל און ווײַט אַריבער די ייִדישע ימען. מיט מוזיקאַלישער ווירטואַל-
זיטעט האָט ער אויסגעשפּילט דעם ניגון פון באַנניטן ישראל און פון איר גניעם ייד,
אין ייִדיש, אױף זײַן אינסטרומענט פון בריליאַנטענער פּאַעזיע. אין די אַ לידער זענען
פאַראַנקערט ייִדיש־גײסטיקע און מענטשלעכע אַנטפלעקונגען.

□

צוזאַמען מיט דער ווײַזע פון לאַנד האָט סוצקעווער אױך דערפּילט דעם רוף פון זײַן
שליחות. ער האָט עס ניט געקאַנט פאַרלייקענען, ווײַל צו פיל עדות זענען געווען —
זײַנע אײגענע לידער. האָט ער זיך געמוזט באַקענען צום דיכטער־גורל, און זיך לאָזן
דערקענען אין זײַן מיסיע. ער האָט מער ניט געקאַנט בלייבן די אַנאַנימע פּערזענלעכע
לעבקיט, אױב אפילו מחמת באַשיידנקייט, אין דער פּאַעטישער קליינער ייִדישוועלט.
זי איז ניט בלױז געווען זײַן שעפּערישע אַרענע, נאָר אױך דער פּעדעסטאַל, אױף וועלכן
ער איז געשטאַנען אין איר מיט. אױפּריכטיק און ווערדיק סומירט ער עס אין זײַנע
"קאַמענטאַרן צו אַ פנים אין שפיגל": אַז ס'איז "פאַראַן אַ ביין צױשן אַלע ביינער, /
וואָס אומבאַװאַרעמט בלייבט ער אײנער, אײנער", איז עס מסתמא דער ביין וואָס האָלט
אױס די אײביקייט־פּראָבע. מיט פּאַעטישער גלייב־האַפּטיקייט איז סוצקעווער מכריז:
"פון יענעם ביין — איך וועל נאָך בײַ מײַן לעבן / אױסהאַקן מיט האַמער און מיט
דלאָט / מײַן פנים־דענקמאַל, וואָס אים זעט ניט קיינער". (דאַרטן, ז' 101-102). פּדי
יע, צו דערזען די אַמאָזשינירטע און אינטעלעקטועלע קניישטן פון סוצקעווערס אײנע-
ווייניקסטן פנים־וועזן, דאַרף מען דעשיפּירן זײַנע צייכנס דורך מגלה זײַן דעם אור-
הגנוז, די פאַרבאַרגענע שײַן וואָס ליגט פאַרהױלן אין די לידער.

אין ישראל האָט סוצקעווער געשטעלט זײַנע שהחינוך־טריט צום באַרג־אָרױף. זײַן אויסגעשפּרייטע יצירה־מאַפע איז נאָך געווען פּול מיט וויסע פּלעקן, הגם ער האָט געהאַט אויסגעמיסטערט אַ היפשע צאָל, לאַמיר עס רופן, לידער־סקולפּטורן. אין שפּע־טערדיקע יאָרן איז זײַן גאַלעריע צעשפּאַרט געוואָרן מיט אַנצאַליקע קונסט־שאַפּונגען — און צו זײ קומען מיר נאָך. אין די געזאַנגען האָט ער אַרײַנגעטעסעט, ביודעים צי בלאַ־יודעים, די נשמה־שטריכן צו זײַן גײַסטיקער פיזיאָנאָמיע. די וואַרט־מיסטערײע האָט זיך אונטערגעגעבן זײַן רצון — ער האָט געהאַט זײַן דרך און זײַן סוד ווי זי צו באַצױינגען, ברױזיקע בענקשאַפטן צו נאָך ניט געבוירענע ווערק האָבן פון אים געמאַנט אַ תּיקון, מיט אינטענסיוון גײַסטיקן אימפעט האָט סוצקעווער אַנגעהויבן געשטאַלטיקן אַלץ מער נײַערע ווערק — און ישראל איז געוואָרן די פּרוכטיקסטע און רײכסטע יצירה־תּקופה פון זײַן פּאַעטישן אויפשטייג.

□

סוצקעווער האָט דעם דמות־החלום אַרײַנגעקנאַטן אין דמות־הגוף. ער האָט געזוכט די אינעווייניקסטע ליכטיקייט פון ווערטער, ווי דער מוזיקער וואָס זוכט אַרױסצוצױבערן די קלאַנגען פון דער אַנטשווױגענער סטרונע. מיטן פּישוף פון וואַרט האָט סוצקעווער געוואַלט באַליכטיקן די נשמה פון חלום — ״ווי די אַנטהילונג פונעם ביז איצט ניט־דערקענטן״. איז ער געבליבן, אפילו אין די ניכטערסטע לידער, דער אומגעזעטיקטער חלומות־זוכער, וואָס מײַנט: דער פּאַעט פאַר עקסעלאַנס. זײַנע טיף־איכיקע און אינ־זיכיקע יסודות איז אַ מין סוצקעווערױם פאַר זיך, וואָס איז בחוש ניט סובַל אומאייגן־קייט, מה דאָך פּרעמדע עלעמענטן. אַט קומט סוצקעווער־מיט אַרכעאַלאָגן, צו זײַערע אויסגראַבונגען, און אײדער וואָס־ווען באַמערקט ער שוין, אַז ״אונטערן וויסן צעשני־טענעם היגל / חלומט אַ שטאַט, ווי אַ קינד אין אַ וויגל״. זײַן בליק גליטשט זיך איבער די ״שטילקייטן״ און ער באַדױערט, וואָס ״ניט קיין נשמות פון מענטשן, פון זונען, — / עמעץ האָט ווידער אַ שערבּל געפונען״. איז דער מוסר־השפּל: ״ — נישטיקייט, ברי־דער, ס׳איז הבל הבלים, / כל־זמן איר וועט ניט געפינען דעם חלום. (דאָרטן, ז' 47).

סוצקעווער האָט זײַן חלום אַרײַנגעקוקט אין די אויגן און ער האָט דערזען אים אַנדערש־פּנימדיק. ער האָט די כּמו־אידענטשיקייט געזען ווי אַ קאַפּיע פון די זעלבע פּנימער, אַ קללה פון גיוועלירן יחידים צו אומדערקענטקייט. ער דערציילט אונדז, אַז ער האָט עס אַרױסגעלערנט פון אַ פּסוק אין קאַראַן, אַז ״די רשעים וועט מען אין גיהנום — אײַנשמירן די פּנימער / מיט ברענעדיקן שוועבל און מיט ליים, / אַז איינער וועט צום אַנדערן זײַן ענלעך״. און סוצקעווער רופט אויס: ״אַזאָ מין אַפּקום: בליבן אומפּער־זענלעך / אַט דעם פּסוק וועל איך ניט פאַרגעסן״. (דאָרטן, ז' 161). און אַזוי וויל איז צו אים, וואָס ער האָט אים קיין מאָל ניט פאַרגעסן. ער האָט מיט אמתדיקער פּאַעטישער פּרומקייט אויפּגעהיט זײַן עקסקלוזיוון פּנים, זײַן גײַסטיקע פּערזענלעכקייט, זײַן אַרײַ־גינעל־אַנדערשדיקן חלום, מיט איין וואַרט — זײַן סוצקעווערױם.

די חלום־פּונקען האָט ער אַרײַנגעגליט אין זײַנע שורות און אויסגעפּרוווט אין שעפּע־רישן טיגל זײַער עכטיקייט און דינקייט. אין זײַן גרונטעווען זיך צו אַבסאָלוטע פּאַרמען

און אויסדרוקן, איז ער באַלוינט געוואָרן מיטן בהדרגהדיקן שטייגן, צו העכערע גראַדן פון שלמות, אין זײַן יצירה.

איבע פון די עיקרדיקע מדרגות, צו וועלכער סוצקעווער זוכט אָן אויפשטייג און אַ פּתּר, איז די שטילקייט. אין זײַנע לידער איז דער דאָזיקער אָביעקט אין אָן אַ שיעור פאַרשיינדאַרטיקע פּילונגען און שפּירונגען דעפּינירט, אַז מ'וואָלט געקאָנט אָנשרײַבן אַ גאַנצן קאַפיטל וועגן דעם. אויך אין אָנהייב פון זײַן שהחיינו־ערע זוכט ער שוין אַרײַנצודרינגען אין דער ספּערע, וווּ שטילקייט ראַנגלט זיך מיט שוויגן. ער וויל אפּשר אויף דעם אופן אַרױסאַנטפּלעקן די נשמה פון ים. דעם געראַנגל קאָן ער ניט בײַ קומען מיטן פּאַקט פון "אַינצושלינגען רויגן פון געזאַנג", וואָס ער צײט אַרױס פון דיכטערישן "ווערטער־ים", ווײל — קומט ער צו דער קאַנקלוזיע — "מע דאַרף אָבער זײַן ווי דער ים, / די נשמה פון ים צו דערהערן". (דאָרטן, ז' 37).

דאָך דערהערן מיר אין די לידער די "מוזיק פון אַליין זיך־באַשאַפּענער שטילקייט", ווען עס "ליגן שטורעם געפאַנגענע, / מיט באַפּערלטע, גלוסטיקע פּנימער, / און הערן, און פּילן — / קאַנען זיך קוים צו זײַן בענקשאַפט דערבענקען, / מיט איר שטילקייט / די שטילקייט די אייגענע / שטילן". דאָס איז אַ ליד וועגן די בענקשאַפט פון יהודה הלוי" (דאָרטן, ז' 39). מיר טרעפן זי אויך, די סוצקעווערישע שטילקייט, אויף "אַ פאַרזאַמלונג פון שטילקייטן, אַלע אין בלאַ", ווען דער פּאַעט האָט "אונטערגעהערט זייער זויבערע שטומקייט, / ווי ס'בלוט אין פאַרזיגלטע פּידלעך". דאָס זענען אַזעלכע אויסטערליש־מיסטעריעזע שטילקייטן, אַז "באַשרײַבן זיי קאָן אײך ניט. ס'זיך דאָס האַרץ וועט זיך אַפּשטעלן". אַוודאי ווילן מיר ניט הערן די טויטע שטילקייט פון אַ האַרץ, אָבער סײַ ווי זענען דאָ אַלע לעבעדיקע וועזנס, "אין אילת", — די שלאַנג, דער הינד, דאָס ווינטל, אפילו דער "אַדלער אין הימל" — ווי פאַרגליווערט "אַן באַוועגונג". און פּלוצלינג הערן מיר: "נאָר ס'באַוועגט זיך ווער יאָ / איבער טיגערנע תּהומען / און די שטילקייטן דאָ / בלויז געדענקען זײַן נאַמען", (דאָרטן, ז' 51-52). די גע־פּרעסטע שטילקייט געדענקט אַוודאי זײַן נאַמען, ווײל דאָ "לעבן סיני, האַלבע נאַכט, / וווּ שטילקייט ראַנגלט זיך מיט שוויגן", האָט זי אים באַשאַפּן. "צו דעם דאַרן אין געפּלאַם — אפילו שטומקייט קאָן ניט שטום זײַן". (דאָרטן, ז' 59).

אינטערעסאַנט איז ווי סוצקעווער מאַכט שײַכותדיק חומשידיקע אַסאַציאַציעס פון "גלעק־לעך פון קעמלעך" מיטן ייִדיש־היימישן נעכטן. ער וויל פאַרגאַנצן די צווייִקייט: "לאַ־מיר זיך לייגן אין היימישע גראַזן, / לאַמיר, צעהאַלבעטע, זיך גאַנצענען פאַרט זי". און גלייך קומט דער אַרײַענטאַליש פאַרבענקטער רעפּריין: "גלעקלעך פון קעמלעך / קלינגען אין דרעמלעך: / רו, / שטערן מיליאַרדן / דעקן דעם ירדן / צו, (דאָרטן, ז' 57-58). אין די ווינטערדיקע אַפּטילונגען — לידער פון נגב: 15 דרייִסטראַפּיקע 4־שורות־לידער און אַ קאַפיטלעך קליינע הימנען צו סדום — פּינקלט די דיכטערישע וויזיע מיט בראַשיתדיקע אורבילדער, געצײכנט מיט קרעפטיקע וואַרט־קאַלירן, אין די מאַדער־ניסטישע שילדערונגען זאַפט זיך קוים דורך דער חומש־ריח. דער אַפּטיל ירושלים הייבט זיך אָן מיט אַ וועגוויזער־ישן אַרײַנפיר־ליד — "אויב זען ווילסטו איין מאָל די

איביקייט / פנים אל פנים, איז "די אויגן באהאלט, / דריי אראפ זיי / ווי קנויטן אין שאַרבן. — און גיב זיך אן עפן / אנטקעגן די פעלדזענע שפּיגלען פון ירושלים". (דאָרטן, ז' 80). אין דעם אָפטייל איז פאַראַן אַ פּאַעמע, אין באַחנטע ריטמישע פּערזן, מיטן קאַלאַריט פון די מירח־עדות: "די צוואה פון נסים לאַניאָדאָ" (דאָרטן, ז" 90-94). דער אַנרעג: "אַ ועלטן געשריפטס", וואָס דער דיכטער זאל האָבן "געפונען" ערגעץ "אין אַ ווינקל אויף מאה שערים". ביז אַהער לידער פון ישראל־טעמאַטיק. אַלע לידער זענען דורכגעזאָפּט מיט פּערזענלעכע איבערלעבונגען, עמאַציאָנעלע שפּאַ־נונגען און שטימונגען, וואָס זענען טראַנספּערירט אין סימבאָלן און אַלעגאָרישע רמזים. ס'איז אַ לעבעדיקער קוואַל פון חזיונות און חלומות, וווּ סוצקעווערס זוניקע, מיט שאַטנס פאַרוועבטע, פּאַעזיע, פינקלט אויף דער ישראל־לאַנדשאַפט. מדינת־ישראל איז דאָ דער ערשטער שטאַפל צו אַ נייער דיכטערישער עליה און דערקענטעניש צום לאַנד. די ערשטע פיר יאָר פון זיין ישראל־יונגשאַפט — 1947-1951.

די קאַרש פון דערמאָנונג (דאָרטן, ז" 95-141) נעמט אַרײַן די לידער אויף טעמעס פון עבר: היים און געטאָ. סוצקעווערס קאַרש־סימבאָליק, צו מאַל ראַמאַנטיש באַ־הויכט, גייט ווייט צוריק, ביז צו זײַנע ערשטע דיכטערישע יאָרן. ער — אַ קאַרש־פאַרליבטער, איז זי — זיין חלום — תמיד לעבעדיק־זאָפּטיק און יונג־פאַרביק. אין זײַן גײסטיק אויג איז זי אויך רײַצנדיקער און שענער, ווי אויפן פּראָזאַישן בוים. אין דעם ציקל לידער קומט זי ווידער, און מיט איר — אַ נייער אימאַזש פון סוצקעווערשן "אויטאָפּאַרטערט". צו ערשט זעען מיר דעם גוף, ווי פון גורל באַוועגט, דינאַמיש, מיט אַ רעפּריין: "און איד בין געגאַנגען". דאָס איז מסתמא דער גאַנצער געפּינען די גשמה, וואָס דערפירט ביז צום פאַטאַלן סוף: "בנים גרענעץ פון גלאַז". אפשר איז עס די זעלבע גלאַז־מחיצה, ווי אין גרינער אַקוואַריום, וווּ ס'הייבט זיך אָן דער אומוואַרי־קער וועג פון טויט צו דמיונדיקן לעבן. דאָ האַקט זיך דער וועג פּלוצלינג אָפּ.

אַקאַרדן פון שטאַלצן וואַלד (דאָרטן, ז" 142-154): ס'בינטל לידער איז אַ גע־זאַנג וועגן דער גבֹרה און מוט, וועגן מאַרטירערשאַפט און מסירת־נפש פון ייד אין קאַמף און סבּנה. סוצקעווער האָט די העלדישע מעשים פון די פאַרטיזאַנער טראַנספּע־ריט אין פּערזיקער קונסט און אַנגעטאַן דעם וואַלד די קרוין פון גלאַריע און קדושה, פאַר באַשיצן אין זײַנע פאַרטונקלטע באַהעלטענישן די געיאָגטע מענטשן: "מײַנע קלאַנגען־לעגענדעס באַצויגן מיט פּײַער; / פאַרטיזאַנער! אַ, ווייטע, פאַרשנייטע גע־שטאַלטן — —". די אַ ווונדער־געשטאַלטן פון יענעם טאַגבוך פון שניי לעבן וויי־טער אין סוצקעווערס אַנדערשדיקן וואַלד.

אַ בריוו צו די גראַן (דאָרטן, ז" 155-161) איז אַ מגילה פון גראַזיקער וואַרהאַפּטי־קייט און וואַרטשאַפּטיקייט. די שורות — אַ צוזאַמענפּלי פון ווערטער, געדאַנקען, מעדי־טאַציעס, אימאַזשן און מעטאַפּאָרן, וואָס שטעלן צוזאַמען אַ סעריע — 14 — קליינע, שיינע געזאַנגען. "אויב די האַנט פון פּאַעט איז אַ מענטש", מעג מען דרינגען אָן דאָס אויג פון פּאַעט איז אַ מאַגענטישער בליציקער שטערן.

אָדע צו דער טויב*

אַברהם סוצקעווער האָט ניט אַרויסגעשניטן די טויב פון איר אוניווערסאַלן קאַנטעקסט. ווי אַ צייכן פון ליבע, נאָר זי איז דאָ געוואָרן דער סיגנאַל פון זיין אייגענעם שעפּערישן מהות. מיטן צוטיילן איר די קרעאַטיווע דימענסיע פון זיין פּאַעטישער ליבשאַפט, האָט ער זי באַשטימט פאַר זיין אינדיוידועלן סימבאָל. די אָדער צו דער טויב (דאָרטן זי 165-174) איז, אין אַנדערע ווערטער, אַ סערענאַדע צו זיך אַליין, צום פּאַעטישן עגאָ וואָס פילט אַ באַדערפעניש געצערטלט און געליבט צו זיין. ס'איז דאָס געזאַנג פאַר איר גאַנצ, מיטן געבן אים די טייערסטע מתנה: זאַלבן אים פאַר אַ דיכטער. ער פילט, מיט אַלע חושים, די גוטסקייט וואָס זיין טויב האָט אין אַלע צייטן אויסגעשפּרייט איבער אים. אין דעם אַ עקזאָלטירטן לויבליד טראַגט ער איר צו דעם פולן טויבן-שכר וואָס זי האָט זיך פאַרדינט. דערפאַר קלינגט די פּאַעמע מענטשלעך-וואַרעם, מיט רירנדי-קער אמתדיקייט. ווי די סימבאָלישע טויב איז ריין אין איר גאַנצקייט, אַזוי אויך איז די אָדע אַרטיגעוונגען אין שלמותדקע סטראַפיקע פאַרמען — אַ קאַפיטלען פון פיר מאָל פיר שורות. דער ריטמישער מעטער איז מיט מוזיקאַלישער פּערפּעקציע אויסגע-וואָגן, אין מוסטער פון מעלאָדיש סוצקעווערישן פּערזאָנלעך-געשליף. די ווערטער — פאַרביק, פליגלדיק-שוועבנדיק, און דער סימבאָליזם — ליכט פאַרשטענדיק, עס ליענט זיך מיט הנאה, פליסיק, און דערוואַרעמט ס'געמיט. מ'ווערט פשוט צוגעצויגן צו איר צאַרטקייט, צו איר אויסגעוואַרקעטע ליבשאַפט, ווי צו אַ טויב של ממש.

די "פעדער", וואָס די טויב האָט "איבערן היימישן קוימען אַ סימן געלאָזן", איז פאַר-וואַנדלט געוואָרן אין "וונדער! אַ טויב איז די פעדער אין שנייען-מאַנגעט פון באַגיי-נען". וועט עס אַוודאי קיין וונדער ניט זיין, אַז די זעליקע פעדער האָט שוין אין סוצ-קעווערס שעפּערישן באַגינען אויסגעקריצט די מאַגנעטישע פּאַעמע סיביר, איבער וועלכער עס פלאַטערט טאַקע דער שאַטן פון ערשטער קינדישער ליבשאַפט צו מוזיק, די ערשטע צאַפלענישן פון אַ ליכטיקער טויבישער בשורה.

אין ערשטן ראַנדעווי מיט זיין געטרייער טויב, באַט זי אים אַן כל הגוטסן פון דער וועלט. "דער ינגל", וואָס האַלט אין זיינע "פינגערשע נעסטן" — "אירע שנייִקע פּליישן", הגם ער איז "בגילופין", דערפילט תיכף דעם זינען פון זיין שליחות — איז זיין בקשה: "...מנין ליבינקע, בין איך דיר טייער, / קום, אַז אַ מאָל כ'וועל דיך רופן אין רעגן אין שניי און אין פייער". (דאָרטן, זי 165). די טויב, די מווע, ווי זי איז באַקאַנט פון אַלטע צייטן, וואָס האָט אים אין זיין קינדהייט איר פעדער געשאַנקען, ווערט סוצ-קעווערס שפרודלדיקער קוואַל פאַר אַ לעבן פון פּאַעזיע:

— טיבעלע, קינד פון דער קינדהייט, גיב לשון די ליפן, גיב לשון,
הער דאָס געוויין פון די קלאַנגען, אַניט איז אַ חלום פאַרלאַשן...

* אָדע צו דער טויב, תּל־אָב־יב, די גאַלדענע קייט, 1955, 129 זי.

די טויב צינדט אן זיין דיכטערישן טרוים, וועלכן ער לייזט אויס פון זיין "שטומקייט".
אויף דעם רוף פון דיכטער, גיט די טויב א פישופדיקן פלאטער צו אים:

פלוצעם —

א קוש מיינע ליפן. ווער בין איך, ווו בין איך? די שלעסער
שליסן אליין זיך פונאנדער. די שטומקייט — צעשניטן פון מעסער.
פערל און פערל און פערל, מיט ימיקע רוישן געהיימע,
רעגענען שוין פון די ליפן, ס'באפאלט מיך א פערלנע אימה.
(דאָרטן, ד' 166)

איז טאקע, "ווער האָט פאַרשיפּורט די פינגער, זיי זאָלן באַשאַפן" אזוי פיל ווונדערלעכע
אימאָזשן, אויב ניט די געבענטשטע טויב? — טייבעלע, האָסט מיר געשאַנקען אַ בלעטל
פאַפּיר ווי אַ שפּיגל, / האָסט מיינע ווערטער וואָס בלאַנקען מיר איבערגעשפּרייט מיט
די פּליגל!" (דאָרטן, ד' 166). און ס'וועט ניט זיין קיין גומא צו זאָגן, אַז די שפּאַנונג
אין דער פּאַעמע וואָקסט, שטייגט פּסדר, מ'ווערט מיטגעריסן מיטן שטראַם פון די
בילדער. מ'ציילט די צאָפּלדיקע טראַפען וואָס די טויב ברענגט. מ'האַלט אַינן אין
שפּאַנונג דעם אַטעם. אין דער שיינ צעשניטער פּאַעמע בליצן די מעטאָפּארן און סימבאָלן
באַלן, וואָס מיר האָבן זיך אָנגעשטויסן אויף זיי אין פּרזערידיקע לידער, מיט מער געזען
שימער און קראַפט: "בלעטל פאַפּיר, ביסט אַ דענקמאַל, אַ נעסט בויט די טויב אין
דיין חומר, / בלעטל, אין דיר, ניט אין מאַרמאַר, איז אייביק דאָס פּנים פון טרוימער",
דאָס פאַפּיר האָט מיט אַ מאַל פאַרביטן דעם מאַרמאַר, וואָס איז אזא באַליבט מאַטעריאַל
אין סוצקעווערס לידער פון סקולפּטורן און דענקמעלער. און אַט האָבן מיר דעם
פּירוש פון דער פאַפּיר-יצירה, ווען "דאָ, מיט דער פען, דירזשיר איך אַן אייגענע,
שטילע קאַפעליע":

זונפאַרגאַנג זינגט אין אַ לעמפל. און אונטערן מאַגישן לעמפל
בוי איך פון ביינערנע קלאַנגען, באַגאַסן מיט בלוט מיינס. — אַ טעמפל.
(דאָרטן, ד' 167)

פאַר וואָר, סוצקעווערס היכל-השירה איז געזאַלבת מיט דער צויבערפּראַכט פון זיין
שעפּעריש בלוט און שווייס.

מיטן ליענען ווערט מען אַרײַנגעצויגן אין דער ליכטיקער צעוונגענקייט פון די
סטראַפּעס. דאָ לאַזט זיך לייכט פאַראַפּראַזירן דעם דיכטערס "ס'באַפּאַלט מיך אַ פּערל-
נע אימה", ווען דעם ליענער באַפּאַלט אַ פּערלנע שיינקייט. די אַ פּערלנע
שיינקייט פּלעכט זיך פון שורה צו שורה, ווי שניר פּערלנע ווערטער. דאָס זענען די
באַקאַנטע זוניקע ציגל, מיט וועלכע סוצקעווער האָט אויפגעשטעלט דאָס געביי פון
זיין "טעמפל", ווו עס "גליט דער ווילקאָן פון פּאַעזיע פאַרזיגלט אין בראַנדזענע טיפּן".
און בעת עבֿר און הווה טרעפן זיך דאָ צוזאַמען, פּאַסירן די ווונדערלעכסטע זאַכן: אויפן
"באַפעל" פון קינסטלערס וואָרט "בייטן" סימבאָלן און אפילו אַראַגאַניזמען "די ערטער"

— "קארשן, פארמויערט אין ביימער, באפעל איך צו בייטן די ערטער, / קומען אויף פורפורנע פיסלעך צו לעבן ווי קארשן אין ווערטער". (דארטן ז' 167).

דער "פען"־דיריגענט, וואָס דיריזשירט זיין "שטילע קאָפּעליע", איז דערביי מקיים דאָס געבאָט פון אויפהאַלטן ביים לעבן זיין מווע: "זאַמל איך זילבערנע זילבן, צו קענען מיין טייבעלע קאַרמען". דאָס זענען הימלישע ווערטער, אַרקעסטריט אין האַר־מאַניע, פון דער טייבעלעס פֿכוד וועגן. די טויב רופט צו אַ העכערן טאַנגעבער, ער זאָל זיין דער אָפּשאַצער פון דער יצירה: "וואַרקעט די טויב ווי אַ שוועסטער: באַ־פעל, זאָלן קומען די קאַרשן, / דו ביסט די מאָס און דער מעסטער, פאַרשווינדענע זעונגען ירשן!" (דארטן ז' 167).

אין זעלבן ריטעם קלינגט פּלוצלינג אויף אַ פּאַנטאַסטישע לִבְנֵה־כָּרְעָאָרְאַפִּיעַ, בעת דער פּאַעט שטעלט פֿאַר זיין טענצערין: "טענצערין מיינע, ווער ביסטו, צי האָט דיך געבוירן אַ פּידל? / אונטער דיין טאַנץ ווערט צעגראָבן מיין גאַרטנדיק ליב מיט אַ רידל" (דארטן ז' 168). דער ראַמאַן ווערט אינטערעסאַנטער און קאָמפּליצירטער, ווען עס "האַט אַ לִבְנֵה־דיק יינגל פּאַרליבט זיך דערווייל אין מיין ליבער". ס'איז אַ קאָפיטל פון זעכצן שורות, וואָס איז באַמת אַ קינסטלערישער שעדעווער. דאָ זעט מען, לִבְנֵה־דיק־דורכיכטיק, דעם גאַנצן ליבע־קאָנפּליקט: דעם פּאַעטס יאָגן זיך נאָך דער קאַפּריוזער טענצערין, שטינגערט די דראַמאַטישע אַקציע. דער פּאַרליבטער וויל "שיצן מיין גליק פון די מענער..." — "נאָר יענער שלינגט זי אַרויס פון די שויבן", און דאָ טאַקע ווערט זי דער פּאַנג פון יענער העכערער שיין: "איידער צו טאַנצן אין טעמפל שוין טאַנצט זי ביים ראַנד פון לִבְנֵה". אָבער דער פּאַעט גיט ניט נאָך, ער וויל זי אַרויסקריגן פון דער נעץ פון די פּאַרפירערישע ליכטמאַניעס. אין קאַמף מיט די נאַטור־כּוחות, פּילט ער, קאָן זי פּאַלן אַ קרבן: "זאָל זי ניט פּאַלן אויף דערנער, אויב יאָ — אויף מיין ברוסט זאָל זי פּאַלן". (דארטן ז' 168). ס'איז אַ ווונדערלעך־פּאַר־טראַכטע אַלעגאָריע אין דער סאַמע קאָנדענסירטקייט פון שורות.

און ווידער נעמט זיך סוצקעווער "בויען דעם טעמפל, מיט זוניקן שכל אים בויען!" אָבער דאָ קומען אויף שווערע פּרווונגען: "קומט אין אַ פּיער דער טייוול צו ברענגען מיין טויב צום נסיון", און די ספּנה וואַקסט: "איבערגעברענט איז דער טעמפל, ס'אַנט־לויפן די זיילן ווי חיות". דער טייוול טוט ווייטער זיין צעשטער־אַרבעט: "קינדער, ווי גאַלדענע פּייגל, צעלייגט ער אַצינד אין סקעלעטן, / סם אויף די ליפן פון קלאַנגען, זיי זאָלן פּאַרסמען פּאַעטן". נאָר פון דעם פּוּח־פּאַרמעסט מיטן טייוול גייט דער דיכ־טער אַרויס מיט נצחון: "בלויז אין די גלייביקע פינגער דאָס בלעטל פּאַפּיר דאָס פּאַרהיטע, / מוזן די פּיערן קניען, זיי האָבן אויף דעם ניט קיין שליטה". איז ווידער "זאַמל איך זילבערנע זילבן צו קענען מיין טייבעלע קאַרמען". (דארטן ז' 169).

דער ראַמאַן ציט זיך ווייטער: דעם דיכטער באַפּאַלן עבֿר־שטימונגען און ער האָט חרטה אויף זיין פּאַרלאַנגטן ראַנדעווי מיט דער טענצערין, זיין טייבעלע פּאַרויכערט אים, אַז ער איז "ניט שולדיק", אָבער איידער דער ייאוש באַצווינגט אים, טוט דער אַפּטימיזם אים אַ פּאַרפּליין: "ביסט ניט ביים טויט אין אַרענדע, די טעג וועלן קרייזן און קרייזן, / אייביק איז בלויז די לעגענדע און זי וועט אַ שמיכל באַווייזן". (דארטן).

ד' 170). פון שמייכל איבערגענומען, ווערט עס זיין וועגוויזער אין א וועלט וואס ער דעפינירט זי אזוי:

וועלט. וואָס איז וועלט ? בלויז איר ניגון איז כוואליק און וואַלדיק און וועלטיק, יאָמערט איר געטלעכער ניגון אין אַדערן מײַנע: געוועלטיק!“
(דאָרטן, ד' 171).

דאָס קאָסמישע וועלטגעפיל פירט אים איבער "שטעט אומבאַקאַנטע" און זיין "טויב", די "געטרייע", אים "באַגלייט מיט אַ פלייט איבער לענדער...".
אין זוכעניש פון דער פאַרשווינדענער טענצעריק, באַשיט ער "דאָס בלעטל פאַפיר" מיט בילדערישע פראַגעס. ער פרוווט זיך צום סוף אַרויספלאַנטערן מיט די צוויי לעצטע שאלות: "וועט מיר ניט ענטפערן קיינער ? צי ברענען אין מיר משוגעתן?" (דאָרטן, ד' 172). איצט לויפט דער פאָעט געפינען דעם ניגון: "ווייט אין דער וועלט איז גע- פאַלן אַ שטייַן-מעטעאָר, און זיין ניגון האָט מיך געצויגן דורך דזשונגלען". דער שטיין איז "פול מיטן ריח פון שטערן" — וואָס איז "מוזיק אונטער גאַלדענע ריפן". אין דער פישופדיקער נעץ פון אימאַזשן און בילדער געפינט ער זיין טענצעריק, וואָס נעמט אים אויף מיט פרייד — "איך בין די טענצעריק, פרעג ניט... אַ לויב צו דעם לייב מיט זיין ברומען! / אַנגעזאָגט האָט מיר דער קיניג דיין קומען, דיין קומען, דיין קומען". (דאָרטן, ד' 173). אין טראַנס פון דער עקספיריענץ, "ביז וואַנען מײַן גוף, דער אין ליבע פאַרברענטער, אויסלעשן וועט זיך אין גאַנצן" און "אייִדער עס וועט די לבנה מיר זיין אַ מצבה צוקאָפּנס", צייכנט דער פאָעט אַן די סימבאָלן, ווי מײַלשטיינער פון זיין עבֿר, וואָס זענען פאַרקריצט אין נצח מיט פאַנטעזיסטישע סימנים:

א יך בין די שנייען־לאַוויגע, די ווייסע בעריאַזע, דער שפיגל,
א יך בין דער אָפהילך פון שטילקייט, וואָס נעמט דיך אַרום אין אַן עיגול.
(דאָרטן, ד' 173)

נאָכן פאַרגרונטפּעסטיקן די אַל־וועלט־דאָקטרין קומט דער פאַרזאָג פון זיין קינסטלער־ שליחות, דער באַרוף צו זיין אַ פאָעט:

זאַמל די קלאַנגען, די בילדער, אַ הונגער וועט צינדן דיין געגנט...
לעב זיי, באַלעב זיי און שילדער!
אזוי האָבן מיר זיך געזעגנט.
(דאָרטן, ד' 173)

פאַרשטייט זיך, אַז די געזעגענונג מיט דער טויב איז דאָ נאָר אַ לפּנימדיקע, אָבער דער־ פאַר איז עס אַ טיפּערע און מער פּילעוודיקע געזעגענונג מיט יענער פאַרגאַנגענער תקופה, וווּ ער זעט אויך די יאָרן זיינע, סימבאָליש: "ווי זענען מײַנע פיר צענדליק,

אין מידבר, צוזאמען מיט יענע?" אין דער נייער סביבה, אין דער איבערגעאנדערשטער צייט, קלינגט שוין א נייער ניגון:

אונטער א בוים לעבן ים-סוף. די כוואליעס דערקלינגען מיין אָדע.
שטיל. אין זיין שאַטן — אַ מילשטיין, געדרייט פון דער זון מיט התמדה.
(דאַרטן, ז' 174)

אין דער אומאויפהעריקער צייט קומט אָן אַ נייער טאָג און עס ״וואַרקעט די טויב אויף מיין אַקסל: גוט־מאָרגן!״. איז עס טאָקע אַ נייער מאָרגן פאַר סוצקעווערן און זיין פּאָעזיע: אַ ״תּחית־המתים פון זאַנגען, און אויבן — אַ וואַלקן מיט סטרונעס!״ לטוף וויל נאָך דער דיכטער הערן דעם פּסק פון זיין טויב, און אויך איר מוטיקן אים ממשײד צו זיין — פּרעגט ער: ״זאָל איך דאָ בויען מיין טעמפל, ווי איך האָב געבויט אים טאָג־טעגלעך? / זאָל איך מיין צויבערדיק לעמפל צעגרינען אויף ס׳ניי און צע־בלויען?״ און עס קומט די פּאָזיטיווע און פּעסטע תּשובּה: — ״בויען און בויען דעם טעמפל, מיט זוניקן שכל אים בויען!״ (דאַרטן, ז' 174).

דאָס דאָזיקע אַקצענטירטע ״בויען און בויען״, איז דער פּאָעטישער קרעדאָ פון אַברהם סוצקעווער. דאָס איז תּמיד געווען זיין לעבנסרוף צו זיך אליין: ניט אַרויסלאָזן די פּען פון האַנט אין אַלע צייטן און בײַ אַלע באַדינגונגען. די אָדע צו דער טויב איז אפּשר, באַוווּסט צי אומבאַוווּסט, פּראַגראַמירט פון אַן אינעווייניקסטן פּאַרלאַנג וואָס צילט צו אַ גיטטיק סטאַבילן פּאָעטישן און אינטעלעקטועלן דויער. אַזוי אַרום איז די פּאָעמע דער שפּיגל פון די נשמה־ראַנגלענישן, וואָס דער טויב־סימבאָל רעפּלעקטירט אים אַזוי קלאַר און ריין און שייַן. אין פּאָדערגרונט קומט דאָ בולט אַרויס אַ סוצקעוועריש שעפּערישער דאָקטריין: לעבן אין אַקט פון געזאַנג און מיט געזאַנג! אין די צען קאַפּיטלען פון דער פּאָעמע פּראַקלאַמירט עס דער סוצקעווער־״ספּיקער״, בצורת טויב, אין אַלערליי וואַריאַציעס. פון אירע רייד פּאַרשטייען מיר קלאַר, אַז דאָס געזאַנג מוז זיין צילבאַוווּסט א.ן באַשטראַלט מיט רוח־הקודש. די דאָזיקע שליחות פון דער הערלעכער שייַנקייט פון וואָרט, פּירט סוצקעווער אויס מיט קינסטלערישער פּליכטוויליקייט. אין דער אָדע צו דער טויב פּילן מיר די צאַפּלדיקע חדווה מיטן שלמותדיקן וואָרט, אָבער אויך דעם ערלעכן ציטער ניט נזוק צו ווערן ביים ״בויען דעם טעמפל״, ווען עס ״קומט אין אַ פּייער דער טייוול צו ברענגען מיין טויב צום נסיון״. דער טעמפל פון ליכטיקן וואָרט איז אַבסאָלוט בכוח געווען אויסצוהאַלטן דעם נסיון. דער סוצקעווער־גיטט האָט זיך ניט אינגעבראַכן און די פּאָעטישע וויזיע האָט אויך דעמאָלט געשטראַלט מיט אמונה, אַז ס׳פּייער פון וואָרט האָט פּאַרצערט דעם חושך. ״ס׳קלינגען בית־עלמינס — מע הערט ניט...״ סוצקעווער האָט אָבער יע געהערט, ווייל פאַר אים ״זענען זיי אַן אַכסניא״ געווען. זייער קול האָט ער איבערגעטראָגן אין געזאַנג וועגן ״מענטשן...״ וואָס זענען מער ניטאָ, אָבער ״מקנא זיין דאַרף מען די שטויבן״ זייערע. דעם צעגליטן ווערטערשטויב, ״זייער גיטט, זייער גלויבן״, האָט סוצקעווער פּאַרבוט אין זיין טעמפל, און דערפּאַר אַ לויבגעזאַנג דער טויב, פאַר דעם רוח־השירה וואָס זי האָט דאַרטן צעפּלאַטערט.

העלפאנדן ביי נאכט

דער אפריקע־קאלאס אין סוצקעווערס ליד

סוצקעווער האט פאר זיין "נסיעה איבער אפריקע, 1950", אויסגעקליבן ווי א קאד:
העלפאנדן. איז אין אפריקע פאראן דער מלך פון די חיות, דער לייב, און ניט
ווייניק אנדערע פון זיין מין, האט סוצקעווער, דאכט מיר, גוט און קלוג צוגעטראפן
מיטן העלפאנד, ווי א סינאנים פאר דעם סוב־קאנטינענט וואס ליגט אין שפיץ פון דרום.
אויב דער טיטל זאגט טאקע גיט פיל וועגן גאנצן קאמפלעקס פראבלעמען פון גרויסן
און שטארק־דיסקוטירטן לאנד־דרום־אפריקע, איז עס אבער דער ריכטיקסטער רעפ־
לעקס אין די אויגן פון א פאעט, וואס כאפט אויף צום ערשטן מאל די דימענסיע פון
אפריקע־קאלאס: דער א ריזיקער בעל־חי איז זיין בעסטער סימבאל. מיט א וואכן
חוש און א געניט אויג האט סוצקעווער דערפילט און דערזען די העלפאנד־דערשיינונג,
וואס זיין פלעגמאטישע נאטור סימבאליזירט אמבעסטן די פרימיטיווע מענטשן פון די
שבתים אויף די טויזנטער קילאמעטערס לאנד־שטחים. און העלפאנדן ביי נאכט
(דארטן, ז' 175-226).

ווען אויס מיטטישער און פישופדיקער אין לבנה־שנין פון די דזשאנגלען.
סוצקעווערס העלפאנדן, און די אנדערע דזשאנגל בעל־חיים, אין די לידער, באוועגן זיך
אין א חלום־וועלט פון דיכטערישער פאנטאזיע, אינגערעמט אין שבתים־מיטאס און
מעשהלעך. עס ברענגט אונדז אריין אין א נייע פמעט לעגענדארע וועלט, ווו אלק ליגט
אינגעדערעמלט אין אילוזארישער פארשטילטקייט, ווי אין עולם־הדמיון: "אלע רוישן,
אלע קלאנגען שלאפן / אין די אויגן צוויי וואס זענען אפן — / אויגן צוויי פון גאט
וואס זענען אפן". (דארטן, ז' 175). דא, אין דער מענטשן־אויסגעליידיקטער ברייטקייט,
האט סוצקעווער דערזען די אויגן פון דעם, וואס וואכט און היט די שלאפנדיקע
דזשאנגלוועלט: דער גאט וואס "איז ניט ווייס, / ניט שווארץ, / ער האט קיין פארב ניט".
די וועלט פון און ארום די דזשאנגלען — ווילדע חיות, שווארצע מענטשן, קיניגן פון
שבתים, נאטור — האט סוצקעווער מיט ווונדערלעכער אריגינעלקייט געמאלן. פון די
לידער אטעמט די אטמאספער פון אפריקע־קאנטינענט. אט: "העלפאנדן ביי נאכט,
ווי שווערע גיסטער / וואס קומען איינער נאכן צווייטן / באדן זיך אין טיף". אין
דעם "יעגערליד", ווי עס איז באצייכנט אין אונטער־קעפל, פארוואנדלען זיך "זיבן
לבנהדיקע העלפאנדן", וואס דער יעגער האט "נאכגעלויפערט", אין "זיבן מיידלעך (וואס)
שניידן אויף דאס וואסער מיט די בריסט". ער באהאלט איין "העלפאנדישע מאסקע"
וואס זיי האבן "אויסגעטאן", און ביים צוריק זיך "אנטאן אין די העלפאנדקליידער —
האט פאר איינער אויסגעפעלט א מאסקע" — "און איך, דער יעגער, / האב חתונה
געהאט מיט איר — א מיידל אן א מאסקע". (העלפאנדן ביי נאכט, דארטן, ז' 185-187).
די אנדערע לידער, אויך געשריבן אין זעלבן זשאנער, און צוגעוויצט מיטן פאלקלאר
פון די שווארצע און זייערע אינגלייבענישן, האבן, ווי א צוגאב, המצאהדיקע אינפאלן

און בליצן פון סוצקעווערישער פאנטאזיע. אַט "טאַנצן אין לבנה-צירק פיגמיען פון סאַכאַרע" — זיי "טאַנצן-אויס נקמה קעגן הויכקייט":

הויכקייט מוז צעשניטן ווערן מיט די רויטע מעסערס.
הויכקייט איז די נאַרישקייט, וואָס וויל דערגרייכן גאַט.
מיר, די קליינגעוויקסיקע, ווי היישעריקן-פרעסערס —
וועלן אַלע הויכקייטן צעפרעסן ביזן טראַט.
(דאַרטן, ז' 180)

דאָס דערציילט דער פיגמיען-טאַנץ.

דעם צוזאַמענטרעף פון דיכטער מיט אַ מעטעאָר אין מיטער קאַלאַהאַריי, לעבט ער איבער ווי אַ סענסאַציע: "צום ערשטן מאל דערפילסטו גלי פון מענטש / און איך באַריר צום ערשטן מאל די גלידער פון אַ גניסט". (דאַרטן, ז' 181).
"אַזויס" (דאַרטן, ז" 182-183) איז דער פינקטלעכער און פיל-זאָגנדיקער טיטל, אויפן ראַנד פון דעם קאַנטינענט. סוצקעווער האָט געגעבן אַ געפרעסטן בילד פון אַזויס און דעם שיינעם באַטור-נעגער, וואָס "אַ שלאַנג" האָט מיט איר "סם" אים "טאַ-טורט": "אַ לאַנד וווּ ביימער זעען אויס באַבלעטערטע חלומות... // אונטער זיי — אַ מאַן פון שוואַרצן מירמל". חיה און פויגל האָבן "מורא פאַרן סם": ניט "די נאַכטיקע היענע", ניט "די שוואַרצע קראַ" — "דערוועגט זיך ניט דערנענטערן". נאָר "פלוצעם קומען יום-טובֿדיקע פייגל אין אַזויס. / גאַלדענע! / זיי פליען אויף אַ חתונה אַצינד". און זיי "נעמען אויף דער חתונה / דעם שיינעם, טויטן רייטער". אויך דאָס ליד איז שייך, ווונדערשיין מיט זיינע אַפריקע-קלאַנגען, אויף יידיש!

□

דער ערשטער מענטש, דער "שוואַרצער", שטאַמט טאַקע אָפּ פון העלפאַנד. אַזוי איז זיין בראַשית, "אין אָנהייב": "אין אָנהייב איז געווען אַ שוואַרצער העלפאַנד". "פאַרן שטאַרבן האָט ער אין אַ טיך / אַ העלפאַנדביין פאַרלוירן. — ס'האַט אין טיך געבאָדן זיך אַ רעגן-בויגן — / האָבן זיינע פינגער אָנגעכאַפט דעם העלפאַנדביין, וואָס איז "געוועזן שוואַרץ". "אויס דאַנקשאַפט האָט דער רעגן-בויגן / אים געטאַן אַ קוש", פון דעם העלפאַנדביין "איז געוואָרן מענטש — / דער עלטסטער פון די מענטשן — — שוואַרץ, ווי יענער העלפאַנדביין, / און רעגן-בויגן-ליכטיק". דאָס איז דער ערשטער אָדם, באַשאַפן פון שוואַרצן העלפאַנד. (דאַרטן, ז' 184).
און ווי דער שוואַרצער מענטש זענען אויך די לידער רעגן-בויגן-ליכטיק, געשליפן מיטן גלאַנץ פון עקאָזטישער נאַטור און שְׁבִטִים-פּאַלקלאָר. אַזעלכע בילדערישע אַפרי-קע-לידער, מיט צייכענונגען פון אַ שוואַרצן מאַלער, אין דער איבערוועצונג פון איינעם פון די פאַרשפרייטע דיאַלעקטן פון די אַפריקע-שְׁבִטִים, וואַלטן אַוודאי געווען אַ ווער-טיקער יידישער בייטראַג צו אַ מער ראַפּינירטער מאַדערנער אַפריקע-פּאַעזיע. אַדרבא, זאָלן דעם לידער-אוצר פון מער ווי פּערציק, צי אַ טייל פון דעם, זען און ליענען די

שווארצע אינטעליגענץ, לערער און תלמידים, ווי א יידישער פאָעט האָט אויפגעכאַפּט דעם גייסט פון זייער לאַנד, ווי גאַלדיק העל ער האָט געמאַלן די מענטשן פון די שוואַר-צע אור-שבטים. און טאַקע ווייל ס'איז ניט קיין ריזע-באַשרייבונג, צי איינדרוקן פון אַ טוריסט, האָט עס אַן אומאַפשאַצנדיקן קולטור-ליטעראַרישן ווערט.

מיט אַ מערקווירדיקן חוש האָט סוצקעווער איינגעזאַפּט די אַפריקע-אַטמאָספּער, זיין אויג האָט איינגעווינגן אירע פייסאַזשן און עס אַרויסגעשפּיגלט אין זאַפטיק טויקע יידיש-לידער. זיי זענען פול מיט עסענציאַלן געפרעסטן תוכן און מיט פאַרשיידנסטער פאַרביקער טעמאַטיק. סוצקעווער האָט, אין די עטלעכע חדשים פון זיין אַפריקע-ריזע, זיך אַרומגעכאַפּט מיט דער שוואַרצער וועלט פון מענטש און מיט דער גרינער זאַלאַ-גישער וועלט פון חיה און זיי אַרטינגעוועבט אין דער קאַנווע פון דער יידישער ליטע-ראַטור. דער אַוניקאַלער לידער-ציקל, אַנגעשריבן אין די יאָרן 1950-1954, איז אַ שער-דעווער פון אויסגעקריסטאַליזירטע אַפריקע-מאַטיוון, וווּ פרימיטיוויזם, קינדישע נאַטיווי-טעט און פאַנטאַזיע גייען האַנט אין האַנט. אַט אַ שטייגער, דער שוואַרצער קיניג, איז אַ שוואַרצער פערל, אין יידיש, פון אַפריקע-סוועט. זיין פילאָסאָפיע איז ניט פינצטער-קהלתדיק, נאָר אומעטיק-פאַטעטיש, ווי "דער אַלטער שוואַרצער קיניג" וואַלט זיך אויסוויינען אַ זינגעוודיקן טויט — און "דער שוואַרצער קיניג וויינט ניט מער. / איצט וויינען זיינע לידער". (דאַרטן, זיי 190-191).

איז די אַנגעזאַמלטע קלוגשאַפט פון לעבן, פון דורות, אין קאַמף מיט דער נאַטור. נאַטור, וועלט, מענטש, קומען דאָ ניט אין אַ ראַפּינירטן אויפנעם, ווי אַבסטראַקטע באַ-גריפן, נאָר אין די טערמינען פון די באַזונדערע אַריגינעלע פאַרשטעלונגען פון שוואַרצן. די דאָזיקע פאַרשטעלונגען, צו מאַל אין זייער אַלעגאָרישן פאַלקלאַר, האָט סוצקעווער אין די מאַדערנע פאַרמען פון זיינע לידער אַרטינגעפרעסט. אַבער ס'איז ניט נאָר אַנדערש-קייט און באַזונדערקייט פון פאַרעם, נייַערט אויך פיל-קאָליריקייט און פיל-מאַסיקייט פון מעשה-שטאַף, וואָס סוצקעווער האָט מיט קינסטלערישער געניטשאַפט אויסגענוצט. דער אַרומנעם פון אַזוי פיל אַספּעקטן פון דעם אַפריקע-פּענאַמען, ווי ער קומט צום אויסדרוק אין סוצקעווערס העלפאַנדן בני נאָכט, וואַלט קלעקן פאַר אַן אַפריקאַלאַג צו פאַרשן און אַנאַליזירן אַ יידיש אייגנאַרטיקן אַפריקע-קאַנצעפט. סוצקעווער האָט דעם גאַנצן אַפריקע-קאַנטינענט פאַרפלאַכטן אין זיין אַרנאַמענטיק פון ליד. ער האָט פאַרגאַסן דעם ווילדן קאַנטינענט מיט ליכט, קאַלירן, עקזאַטישע רעגן-בוינגס און גאַלדיק-וויקע האַריוזאַנטן, וואָס זענען מיט אַזאַ פאַרשווענדערישקייט פון ביל-דער און פאַרבן געמאַלן. די אַפריקע-לידער האָט דער פּאָעט דורכגעפילטירט דורך זיין גייסטיק אויג און באַשאַפן, אויף יידיש, אַ נייַע אַפריקע-וועלט. דער סאַמע ווונדער פון די אַלע לידער איז, וואָס דער שווער-פיסיקער העלפאַנד-קאַמפלעקס "גייט" דורך זיי אַזוי ליכט, כמעט שוועבנדיק, ווי די מיידל-פיגור אין וועלכער די "לבנהדיקע העל-פאַנדן" זענען פאַרקליידט.

זאַל באַזונדערס אַקצענטירט ווערן די חכמה פון פּאָעט, לחלוטין ניט צו "באַמערקן" אין דער אַפריקע-קאַנצענטראַציע דעם וויסן מענטש !

גרינער אקוואריום *

קורצע באשרייבונגען

דאס איז איינע פון די ווידערלעכסטע אנטפלעקונגען פון סוצקעווערס פעדער, וואס האט א פרישן שטריך אין זיין קרעאטיוון פנים אריינגעקריצט: פראצע. מיטן דאזיקן נייעם אינסטרומענט פרוווט ער אויס כמו-ערדישע טעמעס, וואס זייער סימן איז "גריין גריין", און דער פירוש: "א גרינער מעסער האט אויפגעשניטן די ערד" — און פון דער ערד ארויס וואקסן חלום און טראגיק און פאנטאזיע. דא קומט פאר דער מעטאר-מאפאן פון "פנימער", וואס "דער טויט האט זיי געזאלבט מיט א גרינער עקסיסטענץ". ווי א רעזולטאט פון דעם פארלירן זיי די חומרדיקע אטריבוטן און "אלע שווימען זיי אינעם גרינעם אקוואריום, אין א מין זיידענער, לופטיקער מוזיק". אין דעם אקוואריום, ווו עס "לעבן די טויטע!", האט דער פאעט זיך אריינגעבראכן און די "ריזיקע פלאס-טישע מאפע" האט זיך אומגעוואנדלט אין א וועלט פון "פנימער". דא איז עס די נא-טירלעכע וועלט פון טויט. און דער דיכטער דערקענט "איינ פנים" און שטעלט פעסט: "אט איז דער חלום פון מיין חלום — — —" — טויט וואס איז געווארן חלום — חלום פון "גרינער עקסיסטענץ".

□

סוצקעווער האט זיך פאעטיש פארבאריקאדירט הינטער דער "קרישטאלענער צעל" ווו ס'ליגן זיינע "געשמידטע ווערטער" — "די שולדיקע" און "די אומשולדיקע". ער וויל, זעט אויס, לחלוטין עלימינירן זייער גרילציק-אויפרייסיקע מוזיק: — גיי איבער ווערטער ווי איבער א מינענפעלד: איין פאלשער טראגט — און אלע ווער-טער — — וועלן צעפליקט ווערן מיט דיר צוזאמען —". די התראה, אין סבנה פון געראנגל מיטן ווארט, לאזט סוצקעווערן ניט אפ. אין בויען און אויסקריסטאליזירן די אקוואריום-יצירה, האט ער א פנים געוואלט שטארק אפהיטן דעם דאזיקן כלל. סוצקע-ווער, איינער פון די בעסטע שווימערס אין ים פון לשון, וואס קאן פון זיינע טיפן ארויפברענגען די ליכטיקסטע פערל אן געניזוקט צו ווערן, האט אן איבעריק מאל, דווקא אין ליכט פון גרינעם אקוואריום, געוואלט פרווון זייער עכטיקייט און רייניקייט. דא האט א רגע זיך אריינגעכאפט דער ספק, צי דער כוח פון ווארט וועט קאנען פאר-אמתן די אקוואריום-אידעע, ווי ער האט זי זיך אנגעצייכנט. און סוצקעווער האט זיך מוטיק גענומען צום פאעטישן נסיון: א ראנדעווו מיט די טויטע, אין דער פאע-טישער אַוואַנטורע איז ער דעם נסיון בייגעשטאנען. די יסודותדיקע כאראקטעריסטיק פון די "קורצע באשרייבונגען", ווי סוצקעווער באצייכנט זיי, איז לעבן

* פאעטישע ווערק, באַנד צוויי, ז' 227-272.

אין א וועלט פון טויט — און דאס בלויז מיט פאעטישע סגולות פון אימאזשן און סימבאלן. לעולם קאן זיך דאכטן, אז זיי פארטונקלען דעם פשוטן שכל, אבער ווען סוצקעווער צינדט אן איבער די ביזארע חלום-וועלטן די רעאליסטישע רעטראספעק-טיווע פראזשעקטארן, לויכט אויף מיט פראכט און טרויער דאס צוריקוועגיקע לעבן. אין אנדערע ווערטער: די טויטע געשיכטעס פארוואנדלען זיך אין לעבעדיקער רעאליסטיק — די רעאליסטיק פון פותר-חלום זיין.

דער שעפערשער פאטער פון די אויסגעחלומטע פערצן דערציילונגען, האט, קענטיק, לכתחילה ניט געפילט די בארעכטיקונג זיך אריינצורייסן אין אפגעשיידטן תחום פון די טויטע אן א לעגיטימע אינטריט-קארטל. די ערשטע דערציילונג, ווי דער הויפטטיטל, "גרינער אקוואריום", דינט טאקע ווי א מין נאראטארישע הודאה ברבים פון זיין פסי-כיש-גייסטיקן מצב: ער איז אין א געפעכט מיט ווארט און מיט זיך איידער ער נעמט זיך אויספירן זיין אומגעוויינלעכן עקספערימענט. "אויף די קני" בעטלט ער אויס בני דעם "איבערהאר" ווארט די בקשה: "— כזויל זען די טויטע!". און דא ווערט מיט א מאל די גאנצע מיסטעריע אומגעוואנדלט אין א מין חלום-ווארט. דא פילן מיר שטאר-קער דעם פאראדאקס פון בעל-הבית איבערן ווארט און פון זיין געהארטיקן קנעכט, אבער ס'איז מער אחריות און באוויסטקייט פון איינעם וואס בלייבט סני ווי אי דער שעפער, אי דער געביטער פון ווארט. מיטן פוח פון הארט ווארט און זיין הסכמה מוז "די גרענעץ — פארשווינדן, אט צעזעץ איך די גרינע שויב מיטן קאפ — —".

ווי קאן מען פארשטיין און דערקלערן סוצקעווערס שעפערשע הצלחה אין פאעטישן שפיל מיטן טויט. לויט דער מיינונג פון שרייבער פון דער מאנאגראפיע, האט סוצקע-ווער, אין דער אומוואנדלונג, פארשטעלט זיין אמאליקן יונגן וואלדיקס אין א טויט-גרינקייט. אזוי האט עס געמוזט געשען. ווי אנדערש? דער דירעקטער וועג פון סוצקעווערס בליפרייד, דעמאלט, פירט צו דער הערמעטיש-פארשלאסענער שויב-מחיצה, אצינדערט, אין דער "פעסטונג" פון די "יענוועלטיקע מאנבלומען". ס'איז דער דערנערוועג פון וואלדיקס צום לאנד פון טויט, וואס דער פאעט האט אליין דורכגע-שפאנט. ס'איז דער איבערגעקערטער וואלדיקס, וואס שפראצט ארויס אין חלום-גריין — פאקטיש, נאר א דערביינעקע סטאנציע, וואס צייט האט עס פונאנדערגעטיילט. דעריבער האט עס טאקע גענומען עטלעכע יאר, ביז דער מייסטער פון אקוואריום האט געפונען דאס ווארט, די מיטלען און פארמען, און דער עיקר — דעם פוח, צו גיין דעם וועג צוריק און אינוויקלען דעם טויט אין די גרינע תכריכים פון וואלדיקס.

דער פאעט דערציילט: "אנוסטן, אין מיטן העלן טאג, ווען כ'בין געלעגן אין גארטן — האב איך דערפילט א באוועגונג אין דער נשמה. אהא, מיינע ווערטער קלייבן זיך אין וועג אריין...". און מיט א מאל איז "גרינקייט" געווען אומעטום: "גרינקייטן שטראמען אין גרינקייטן". און דער טויט האט ארויסגעשפראצט, ווי א המשך פון

לעבן, פארוואנדלט אין אַ גרינעם חלום. ס'איז ניט געווען דער קאָשמאַר פון טויט, נאָר די גרינע דראַמע: פון צעפלאַצטן אַקוואַריום קומען אויף די טויטע פּערסאָנאַזשן. אין די אויסטערלישע דערציילונגען איז דער מחבר זייערער פאַרוויקלט אין לעבן און מעשים פון די העלדן. בפּעל־ממש פילט מען ווי דאָ שפּיגלט זיך צוריק דאָס געמיט און פאַנטאַזיע פון דיכטער, וואָס איז אַ מאָל, אין "דער שחיטה־ציט" — געזעסן אין אַ טונקל חדרל און געשריבן. איצט, אַ צענדלינג יאָרן שפּעטער, האָט ער דעם מאַנסקריפט אויסגעפאַרטיקט אין אַ נייעם נוסח: חלום־פּאַקטן. די געשטאַלטן מיט זייערע ניט פאַרענדיקטע חלומות זענען געצייכנט מיט קלאַנגיקע ליניעס, ווי שטיילע מעטאַלענע עכאַס, וואָס לויפן זיך צוזאַמען צו אַ פּונקט וווּ זיי צעווינגן די לופט, ווי די הענגענדיקע צונג אין אַ גלאַק". די גלאַקצונג, פון יענעם "חדרל", צאַפּלט מיטן קול פון סוצקעווערן אין אַלע דערציילונגען: זינע רייד, זינע שטימונגען, זינע האַלוצינאַ־ציעס, זינע וויזיעס פון גבּוּרה און פחד. סוצקעווערס פיזיאָנאָמיע איז דאָ אַרויפגע־קריצט אויף יעדן פנים וואָס ער באַלעבט. ער איז דער טאַפּליריידער אין די אויסגע־חלומטע דיאַלאָגן. איז אפשר איבעריק צו געבן אַ קווערשניט פון די חלום־העלדן, מען דאַרף בלויז זיך באַקענען מיטן קאַנצענטראַט פון זייער עקסיסטיבנדיקן ישׁ — אַבְרָהם סוצקעווער, ביים געפּינען דעם חלום פון חלום: "דאָס בין איך, טייערע, איך, איך". גרינעד אַקוואַריום איז איינע פון די בעסטע ווערק, געשריבן אויף אַ חורבן־טעמע, 1953-1954, אין אַ קינסטלעריש אוניקאַלער און נייער פאַרעם, אַ שאַד נאָר, וואָס אונדזער שיטה ביים שרייבן די מאַנאָגראַפיע, איז ניט עוסק פּרטימדיק אין אַנאַליז פון די פאַרמען פון סוצקעווערס שאַפן. צו פיל איז אַנגעוואַקסן דער קאַנגלאַמעראַט פון זינע ווערק, מיזאַל זיך קאַנען אויסברייטערן אויף אַלע שטחים. אָבער יעדער לייענער פון ערנסטער ליטעראַטור קאָן גלייך דערפילן די אומגעוויינלעכע דימענסיע פון גייסט און פיבערדיקער דמיון וואָס שפּרייט זיך, ברייט און טיף, אין די דערציילונגען. מיפּילט אויך דעם באַוועג פון דעם אינעווייניקסטן ריטעם, וואָס מאַכט זיי מוזיקאַליש און באַ־שאַפט במילא דעם קלימאַט זייערן, ווי די סטאַנצן, שורות און זאַצן וואַלטן געווען אויסגעשטעלט לויט די כללים פון ריטמיק. מען פילט די פייערלעכקייט פון דער ווערטער־שטילקייט, ווי אַ שווינגעוודיקע פּראָצעסיע וואָס לאָזט אין דער לופט בילדער און נאַכקלאַנגען. בני יעדער דערציילונג שטינגן די עמאַציאָנעלע און פּסיכישע רעפּ־לעקסן, אין פּראָצעס פון לייענען: דאָס מיטלעבן מיט די טויט־פּולסירנדיקע גע־שעענישן. סוצקעווער האָט נאָרמירט דעם טעקסט אפשר מער סענסיטיוו, בחוש, ווי אויסגערעכנט און אויסגעמאַסטן, אָבער סײַ ווי באַקומט זיך די קינסטלערישע עלעגאַנץ וואָס איר אמתער נאָמען איז פּאַעזיע אין פּראָזע. דאָס איז אַן עקסקלוזיווער פּראָזע־פּלאַנעט אַלאַ סוצקעווער, — ער האָט אים באַשאַפן, — מיט זיין אייגענער אַט־מאַספּער, מיט אייגענע ליכט־און־שאַטן, ועל הפּל — מיט אייגענעם סטיל און אַריגי־נעלן אינהאַלט. דאָס איז אַ פּרישער חלום־צווייג פון זעלבן סוצקעווער־בוים, פון וואַלדיקס־המשך, וואָס הענגט ווי אַ דענקמאַל איבער דעם חורבן. די דאָזיקע קונסט־מַצְבָּה איז אויסגעשטעלט פון צוויי גורל־קלאַנגען, וואָס סוצקעווער האָט זיי אין אַקוואַריום צוזאַמענגעשפּילט אין קינסטלערישער האַרמאָניע: טויט און לעבן אין חלום־לאַנד.

דער גרונטקאליר פון די דערציילונגען איז, ווי דער אַקוואַריום, גריין, אָבער אין דעם ספּעקטער ברעכן זיך פּלערליי פּאַרבטענער, וועלכע סוצקעווער איז אַ מומחה צו דער־בליקן. חוץ גרוי און טונקל, פאַר דעם טרויער וואָס דעקט אַלץ צו, רייסן זיך דורך סנאַפּעס ליכטיקע פּריידן און יום־טובֿדיקע שטראַלן, ווען ער פאַרשרייבט גליקלעכע פאַרחורבן־עפּיזאָדן. דער חלום־דופּט, וואָס שמעקט מיטן ריח פון אַלערליי קאַלירן, איז אויסגעשפּרייט איבער אַלע דערציילונגען. צווישן די "יענוועלטיקע מאַנבלומען" זענען פּאַראַן "קרויטבלעטער אין שפּליטערס טוי, וואָס צעבלוטיקן די פינגער", און "אונטער צעשמאַלצענעם שניי — אַ בלאַג בלימעלע". דאָ קומען אויף ווי פון זיך די פּאַרבן־אַסאַציאַציעס: בלוט — רויט, שניי — ווייס, אַ בלימעלע — בלאַג. ווען מ'פּאַרטיפּט זיך אין די פּאַרבן־קאַנטראַסטן דערפּילט מען שאַרפּער דעם נעכטן און דעם היינט, וואָס הויזן בייאַגאַנד, ווי זייער מאַלער וואַלט זיין אַ תּושב פון די צוויי דימענסיעס. ער האָט, קינסטלעריש, זיי ניט צעצווייט, נאָר זיי סינטעזירט אין איין עלעמענט — אַקוואַריום־גריין — און אַ דאַנק דעם איז אים געראַטן צו פּאַר־איינסן דעם קאַלאַריט פון די חלומות און איבערלעבונגען. מיטן אַקט פון צעזעצן "די גרינע שויב" איז דורכגעבראַכן געוואָרן די "מור־פּיזישע מחיצה צווישן דער אונטער־ערדישער וועלט פון טויט און דער איבערערדישער וועלט פון חלום, און ס'איז באַשאַפּן געוואָרן איין גייסטיקע פּרייע זאַנע. "אַרום אַ קבֿר", וואָס איז "באַזיימט — אין פּייער־לעכע גרינקייט פון גראַזן", איז שוין ניטאָ "די ברירה", וואָס "דער מלאַך פון שירה" האָט אים געגעבן אויף צו "באַשיצן" אים. דאָ בלייבט איבער בלויז נסיון, וואָס מיינט: סוביעקטיווער שטאַרקער ווילן — און סוצקעווער האָט זיך פּריוויליק געשטעלט צום שעפּערישן נסיון.

סוצקעווערן איז אַנטקעגנגעקומען, ווי דערמאַנט, דער נס און דער זכות פון וואַלדיקס, וווּ ער איז פון פּרייער שוין געווען אַרגאַניש פאַרוואַרצלט. דעם גראַזיק־ערדישן עלע־מענט האָט ער פאַרוואַנדלט אין סימבאָל פון טויט, און אויפגעוועקט דעם חלום וואָס איז אין אים געשלאָפּן. אין דער קינסטלערישער דימענסיע עקסיסטירט דער טויט מיטן ווייטערדיקן שפּראַצן פון לעבן, ווי זיין קאַנטינוויטעט. ער ציט דעם פּאָדעם פון וואַלדיקס, וואָס איז געבליבן אַ וואַקוום, אַ ליידיק אַרט: "ניטאָ קיינער", שטעלט ער פּעסט נאָכן פּלאַצן פון אַקוואַריום. ער זוכט אַפּילו די טויטע: "אין די טויטע, די טויטע, — זענען זיי געשטאַרבן?" און באותו רגע קומט פאַר די אומוואַנדלונג: "אַנט־קעגן מיר — גראַז. און אויבן — אַ צווייג מאַראַנצן, אַדער קינדער שפּילן זיך מיט גאַלדענע זייפּנבלאַזן". דאָ גייט דאָס לעבן פּסדר ווייטער, מיט קינדער און מיט שפּיל, אויב אַפּילו די גאַלדיקסטע זייפּנבלאַזן מוזן פּלאַצן אין לעצטן סך־הכל — און אין די דערציילונגען פּלאַצן ניט ווייניק פון די זייפּנבלאַזן־חלומות.

די דערציילונגען — די בילדער, די שאַטנס, די פּנימער — איז שווער צו פּאַרגעסן. די פּאַבולע איז ס'רובֿ אַ לויזע, אָבער דערפאַר האָט סוצקעווער אַרויסגעפּאַנגען פון

צ'קוואריום אן א שיעור שטיל-לעבנס און זיי פונאנדערגעהאנגען אין די ליכטיקע גא-
לעריעס פון אונדזער געדענקשאפט. די פארשטומטע שטיללעבנס גליווערן און ציטערן
אין אונדזער אויג. אט איז "די צווייגארנדיקע גאלעריע" פון יאנקל שער: "אן אדלער
איבער אן אדלער וי". "ביי די בראנדזענע פיס פונעם אייבערשטן אדלער — א בא-
האלטן מענטשעלע". און אט: "קינדערשע הענטלעך" אויף א "פארפרויענע שויב
אין א קעלער". "דערביי אין א טאפ זאמד — א פארגליווערטע, וואקסענע ליכט".
די בילדער קוקן שוויגעוודיק פון אלע ווינקלען, פרטימדיק פאראייביקט.

סוצקעווער דערציילט די עפיק פון געהיימטאט אין געזאנגקאפיטלעך, די גרינער
אקוואריום-עפיואדן — אין וינגעוודיקער פראזע. אבער סיי די ערשטע און סיי די צווייטע
זענען עכטע נארמעס פון דער צייטס דראמאטישער טעמאטיק. די געשיכטע האט ביז
היינט פארפיקסירט די כראניק פונעם עקסטערמינאציע-אימפאקט — וועלטישער און
יידישער — בעת דער צווייטער וועלט-מלחמה. סוצקעווער האט מיט זיינע צוויי דא-
דערמאנטע ווערק, געגעבן די דימענסיע פון קונסט. ניטא דערווייל די דערווארטע עפא-
פעע פון קלאסישן זשאנער, וואס זאל, האריזאנטאל, ארומנעמען די גאנצע עפאכע. סוצ-
קעווערס דערציילונגען זענען ווערטיקאל, אין דער טיף פון יחידס אינעווייניקסטן מהות,
פון זיינע חלומות, בענקשאפטן און גארונגען צו א צווייטן לעבן. סוצקעווער מאלט
ניט געזעלשאפטלעכע ברייטע האריזאנטן, ניט די מאסע, אירע קאנפליקטן און פראב-
לעמען, אבער דאס געראנגל פון מענטש קומט במילא פאר אויפן ראנד פון סאציאלן
גורל וואס די וועלט-מלחמה האט געבראכט. אין א געוויסן פונקט, צווישן לעבן און
טויט, פאלט דער אנקער פון סוצקעווערס העלדן אויפן גרונט פון א בלוטיקן ים, און
דא הייבט זיך אן באוועגן א דערציילערישע רינגען-כוואליע ארום דעם פערוואן און זיין
אפגעשניטענעם לעבן. די רינג-דערציילונגען ארום די מענטשן, ווי קליין און
פראגמענטאריש זיי זאלן ניט אויסקוקן, באלויכטן אבער די פסיכישע ווינקלען, שאטנ-
דיקע און שטראליקע, פון זיין נשמה, זיינע מעשים, זיין גורל. לעבן און טויט ווערן
ארויסגעפירט אויף דער ארענע, מיט אומפארגלייכיקער קראפט. דאס איז די גניע
קאטעגאריע פון סוצקעווערס דערצייל-קונסט — א מין פאנטאסטישע עקסקורסיע פון
א טויטער וועלט צום לעבעדיקן חלום.

די אלע טיטע לעבנס זענען אפשר געצייכנט מיטן "פענדזל", וואס יאנקל שער
"האלט אין זיינע ציין (און) זעט אויס ווי א חלף". דער צונויפזאמל פון די אלע
בילדער איז די הייליקסטע, שעפערישע מצבה אויפן חרובן לעבן, און במילא א קינסט-
לערישער דענקמאל פאר דעם דיכטער אברהם סוצקעווער. ביים קאנסטרוירן די חלו-
מות און קאשמארן פון גרינער אקוואריום, זאגט ער עדות אויף זיך אליין: "...פון
דעמאלט אן, ווען אין חלום, ווו קלאנגען גייען ארום ווי מענטשן, אנטפלעקט זיך מיר
א ליד, אן אויסגעבענקט ליד וואס כ'האב ליב, נאר ביים אויפואכן ווערט דאס ליד
נעלם — — דעם איך זעצן מיט א שטיין פון ווערטער זיך אין הארצן אריין, זעצן
אזוי לאנג, ביז דער שטיין צעקרישלט זיך, ביז איך פאל מיטן לעצטן אטעם אויף
דערערד". (דאָרטן, ט' 249).

פון די א שטיינער האט ער אויסגעבויט דעם קינסטלעריש-סאלידן פיראמיד
גרינער אקוואריום.

מיטן סדר פון די פּאָעטישע ווערק פון אַבְרָהָם סוצקעווער, מיט וועלכן מיר גייען, קומען מיר אין מידבר סיני (ז' 275-351). דאָס בוך איז אַ צווייטער העכערער שטאַפל פון אַ שטייגער־ישער פּאָעטישער עליה, נאָכן מאַכן שהחינה, בעתן אַנקום אין לאַנד, מיט ניין יאָר פּרִיעַר. מידבר סיני דאַרף מען אַרבעט־אַל־אַגיש ניט אויסגראַבן פון פאַרגעסנקייט, דאָס איז די גוט־באַקאַנטע מאַפע פון חומש, געשיכטע, די פּאַלקסטימלעכע וואָר פון ארץ־ישׂראל, אין גלות. אָבער סוצקעווער האָט זײַן מידבר סיני אויסגעפורעמט אין פּאָעטישע פרשיות, י געמאַסטענע מוזיקאַלישע סטראַפּעס, צו צוועלף שורות אין יעדע. ער האָט דעם פּאָעטישן מאַרשרוט ניט געמאַכט אין דעם אַנטיקן חומש־וואַנדער פון פּאַלק, נאָר איז געקומען צו אַ "פּאַרטיקן" סיני, נאָך דער ישראלי־עגיפטישער מלחמה אין 1956. (די פּאָעמע איז דאַטירט אין זעלבן יאָר, נאָוועמבער). ער פאַרצייכנט: "מיט יונגן צה"ל קלעטער איך צוזאַמען. / קאַראַלענע די בערד. אין שטייב דער לאַגל. / אַז דו וועסט אומעטום אַ שעה זיך זאַמען. / געדויערן וועט פּערציק יאָר דער וואַגל." ווייִטער: "און מיר — מיר שטייגן, / און ס'גייט אַ וואַלקנוזיל פּאַרויס דעם צה"ל." און טאַקע דאָ, "אין מידבר סיני ווערט דיין אַמה ייִנגער, / און דיין געבאַט, אין בלעטער פעלדז — דיין פינקס, / פּאַרקריצן מיט אַ פּיערדיקן פינגער / סקעלעטן פון די געטאָס און טרעבלינקעס". (דאַרטן, ז' 276). דאָ האָט דער דיכטער ווידער אַ מאָל פּאַרקניפט די גורלות פון פּאַלקישן קאַמף, ווי ער האָט עס שוין געטאָן בעתן מאַכן שהחינה.

זײַן קומען צו מידבר סיני וועקט ביים פּאָעט אַלטע ייִדישע בענקשאַפטן :

די טרער די בענקענדיקע אויף מיין וויע
איז אַלט ווי דו, פון דור־המידבר שטאַמט זי.
אַ לויב דער קליינער טרער, וואָס האָט די זכיה
צו זען, אַז אויך אין דיין זכרון פּלאַמט זי.
(דאַרטן, ז' 275)

ער דערמאַנט דעם פּאַרצייטישן עֵבֶר מיט נייע פּרישע טענער, ניט מיט דעם אַלטן אומעטיק סקאַרבאָון ניגון, וואָס מ'איז געווען געוויינט צו הערן אין אַזעלכע טעמעס. סוצקעווער באַטעמט די אַלטע תּנכישע לאַנדשאַפט מיט נייִקייט, די "אייביקייט" ווערט פּאַרהיינטיקט. ער זעט זי טאַקע אין טראַדיציאָנעלן אונטערשלאַק, אָבער פון דער אויטענטישער מידבר־אַנטפּלעקונג שעפט ער פּולע הויפּנס עמאַציאָנעלע שפּירונגען און אַנונגען. דער גייסטיקער קלימאַט אין זאַמדיקן שטח איז נאָך אַלץ נצח־לופּט, אָבער ניט פון פּאַרדומפטע חדר־פּסוקים. עס אַטעמט מיט פּאָעטישער שייִנקייט, וואָס ער

* אין מידבר סיני, תּל־אָבִיב, פּאַרלאַג פּרץ־ביבליאָטעק, 1957, ז' 98.

זאפט איין און אטעמט זי ארויס אין זינע שורות: "דיין פראכט איז א פארצערנדיקער פייער. / און ווי א מאָל איך קני ביים נחל פארן / און טרינק די שטארקע אייביקייט אויך הניאָר". נאָך די שלאַכטן, וואָס זענען ערשט פארשטילט געוואָרן, הערן מיר ניט דאָס שאַלן פון טרומייטן, נאָר די ליריש דורכגעלעבטע שפילעוודיקייט פון סוצי-קעווערישע בילדער, מיט זייער ליכט און קלאַנג און פאַרב. אָט איז עס: "אין ים-סוף האָט אַ פּרופּורנע פּמליא / געשפּילט אויף מײַנע פינגער ליב און פּריידיק. / און וויי-טער, ווייטער האָט עס מיך געצויגן, — צום לעבעדיקן קוואַל פון קלאַנג און ליניע — און מלפּת-שבָּאָ — — קומט אָן פון אַבעסיניע". (דאָרטן ז' 275).

צו אונדזערע אויערן דערגייען שטיל-אינגעהערטע מיזרח-קלאַנגען, וואָס קומען צו-זאַמען מיט די בעלי-חי און סאַלדאַטן אויפן סיני-האַרזאָנט: "עס וויל דעריאָגן אירע פּיס אָן אינדין — / זיי זענען ווייטער פון איר בליק און דינער. / און דיין-דין קלינגט אַ גאַלדן גלעקל, דיין-דין / אַ קעמל רופּט זיין טויטן בעדווינער". (דאָרטן ז' 276).

סוצקעווער מאָל די מיזבר-לאַנדשאַפט מיט קלאַנג, מיט קאַליריקע אימאַזשן און אויך מיטן ריח אירן, וווּ "די שטילקייט בליט מיט בשמים פון אַלע דורות". דאָ מישן זיך חומשדיקע געאַגראַפיע מיט אַראַבישע אַרטשאַפטן: "און ווי אַ לייבינטע וועט ברומען לייביק / פון ראַס-אַל-נאָב דורך קדש-ברנע —".

פלוצלינג קומט דער דיכטער אַנטקעגן דעם באַרג, וואָס "בלינדערהייט וואַלט איך צו דיר געטראָפן!". ווי אילומינירטע בליצן די שורות, מיט פאַרשטילטער עקזאַלטאַציע פון פּריידיקן און, אפשר, רעליגיעזן ציטער קומט זיין באַפעל צו זיך:

— טו אויס די שיד און שטעל זיך אין אַ שורה,
טו אויס די שיד און זאָל דאָס זאַמד דרך שווענקען.
אַצינד איז דאָ די צייט פון מתן-גבֿורה.
די שטילקייט איז אַ תּהוֹם. אַ תּהוֹם פון בענקען.
(דאָרטן ז' 279)

נאָך דעם קומט די ברכה, צי תּפילה פון בעל-השיר: "זאָל רו און שלום קומען שוין געשווינדער. / פון באַרג אין סיני — בלאָז אַוועק די שינאה. / פאַרשנייד אויף סיני אַ בונד מיט דינע קינדער, / און זאָלן רויטע זאַמדן ווערן גרינע!" און ביים קלאַנג פון די טרומייטערס, נאָכן ניצחון, קומט דער אויסקלאַנג פון די לעצטע שורות, וואָס פאַרזינקן די רעאַליסטישע שטימונגען פון דער מיסטיש צעציטערטער פּאַעמע:

און ווער עס האָט געזען די נאַכט אין סיני,
געדענקען וועט דער סיני אויך זיין נאַמען.
און ווער עס האָט געזען די פּראַכט אין סיני,
וועט קענען טויזנט יאָר דערציילן. אָמן.
(דאָרטן ז' 279)

ניט איבערריסנדיק אונדזער לידערגאנג, קומען מיר נאך מידבר סיני, צו אַ ציקל לידער: געדאנקען פון אַ הירש (דאָרטן, ז' 280-293). דאָס ערשטע ליד, מיטן זעלבן טיטל, אין דריי פיר-שורהדיקע סטראַפּעס, איז "פאַר ה. ליוויק". אפשר איז עס דער זעלבער מחשבה-אידענטישער הירש, וואָס "אַ שניי האָט ביידן אונדז געפאַנגען" — דעם זיבן-יעריקן סוצקעווערן און דעם דעמאָלט קוים צוואַנציק-יעריקן ליוויקן — ביידן אין סיבירער טיגע. דעם ערשטן — אין אַ נעפל פון קינדישע שניי-צעבליטע חלומות, דעם צווייטן — אין קייטן געשמידט, אים און זײַן חלום פון משיחישער גאולה פאַר וועלט און מענטש. אפשר האָט דער געדאַנק פון הירש און בליאַסק פון שניי — זײַן פּורפּורנע מדינה" — אויפגעוועקט אין סוצקעווערן די אַסאַציאַציע וועגן ליוויקן, ביים שרייבן דאָס ליד. אָבער סײַ ווי וויל דער דיכטער זיך אַוועקרייסן פון אויסגעדאַכטן טרוים, דער געדאַנק פון הירש, בעת "ער מיינט, אַז איך בין גאָט". ער וואָלט ליבער זיך וועלן אידענטיפיצירן מיט זײַן נײַער היים און ער זאָגט צום הירש: "אַ, טרינק מיין סיני-בלוט און יאָג פון טרוים / צו דעם וואָס איך בין ניט. און ווך אין מידבר זײַנע קלאַנגען". (דאָרטן, ז' 280).

דאָס ליד נאָך דעם, "פאַטאַ-מאַרגאַנאַ", איז אַ ציוניפּהעפט פון בענקשאַפט צום אַמאַל און די נייע וואָר: די מלחמה. דעמאָלט "געשען איז דאָס — לעבן דיר-אל-באַלאַח", און געקומען איז עס "אומגעריכט — אַ נאַנטער ניגון אינעם סאַמע פּלאַקער". אילוזאַ-ריש — די בילדער, און פאַרפירעריש — דער קלאַנג און ריח: "דער אַפּקלאַנג פון אַ קונויע. און אַ ריח אַ געשמאַקער // פון שוואַרצן ברויט געבאַקענעם אויף בלעטער פון די קליאַנען. / און אַט איז אויך מיין הייזע מיט די שוואַלבען און וואַזאַנען". די צוויי-שורהדיקע סטראַפּעס זינגען מיט טאַטע-בענקשאַפט, מיטן "אַפּקלאַנג" פון טאַטנס "שווערן" האַמער צום גרינגן "ינגל-האַמער", ביז די האַלוצינאַציע פאַרשווינדט: "מיר לייגן זיך אַ ווײַל אין גראַז, די האַמערס לייגן פאַזע, / און מיט אַ מאָל איך הער אַ קול: מיר זענען שוין אין עזה!" (דאָרטן, ז' 281-282).

און ווידער אין מידבר — "דער קוואַל פון נבואה" — און אַ "בת-קול" — "רופט עס מיך ביים נאַמען". און — "איביק מוז עמעץ ענטפערן: הנני...". (דאָרטן, ז' 283). און אַט, ביים ים-המלח, בני "די זאַלצבערג סדומער", וווּ "אַן אַדלער אויסגעשמידט פון זאַלץ פאַרשליסט אין מיר די נעגל". און דאָ זינגט סוצקעווער אַן "אַדע צום היישריקי", וואָס ער זעט אים ווי אַ "רויטער מיראַזש פון נקמה". און דערבײַ איז טאַקע "ירושלים", וווּ "די שטיינער דינען — פול מיט אויגן". (דאָרטן, ז' 285-286).

דריי יאָר שפּעטער (1957), אין ירושלים, וווּ ער שרייבט אַן עלעגיע אויף דער ווונדער-לעכער געשטאַלט פון "עלזע לאַסקער-שילער", ס'קלאַנג אויף איר טויט אויך די בעלי-חיים: "געבויגענע ווינען די אייזלען אין ירושלים, / ניטאָ מער די הייליקע זקנה, די

זינגערין עלזע" ס'איז אַ בילד פון איר גוטסקייט און באַהילפיקייט — און אַלע, די גאַנצע נאַטור בעט פאַר איר. און "עס גוססן רוּק בנים שפילן די אַשיקע פינגער. זי טאַר נאָך ניט שטאַרבן!" מיט פיעטעט און ליבשאפט זענען די טרויער-שורות געשריבן:

אַצינד איז די זקנה אַ שטערן און שוועבט איבערן מויערן.
אַ בלויער קלאַוויר איז די שטאַט. אַ פאַרשלייערטע כלה.
איך שפאַן אויפן שטיינערנעם טעפּעך צוזאַמען מיט עלזען.
פאַרשיכורט פון בלויען קלאַוויר און צעשניטן פון העלזען.
(דאָרטן, ז' 288)

ס'לעצטע ליד אין דעם אַפטייל איז "פאַרגאַנגענהייט אין צפת": די קאַפיטלעך מיט סימבאָלן, סביבֿה, מיט אירע קינסטלער. עפעס פאַסירט: "עס האָט אַ האָן אַ קריי געטאַן אין צפת" און אין דעם "היימיש קרייען" האָט זיך שוין צונויפגעפאַרט "מיין היים און גאַס און איך און דו, פאַרגאַנגענהייט, אין צווייען". פאַרשטייט מען שוין: צפת-ווילנע. אַט האָבן מיר עס קלאָר: "די זון איז יונג, / זי שטעלט דעם ערשטן טראַט. / אַ וואַלקן מיטן אויסזען פון מיין שטאַט / מאַכט לעבעדיק און ליב די פאַנג-ראַמע". און "דער מאַן פון פוילן אַריה", "קלאַפט אויס אין דינעם קופּער אויף די קני" — "אונדזער שטעטל" — — "און מיטן קלאַנג פון העמעל אין קופּער — / עס קומט דאָ די פאַרגאַנגענהייט צו גיין". (דאָרטן, ז' 290-293).

דער קרייז פון די נאַענטע

דער אַפטייל (דאָרטן, ז' 294-327) לאַזט זיך ניט אַריבערהיפן אין אַ מאַנאַגראַפיע וועגן סוצקעווערן, די 34 לידער-בלעטער פון סוצקעווערס אייגן לעבן: משפּחה, נאַענטע און באַקאַנטע, זיין שטאַט און דיכטערוועלט, וווּ ער און זיין ליד האָבן אויפגעשיינט. אין דעם איצט אויסגעלאַשענעם אַרביט האָט ער געקרייזט מיט יונגע צאַפּלענישן און הלומות. אין די סימבאָלן טוען אַ בליץ די ערשטיקע קינדערישע היימען זינע און ער אַליין, וואָס סינטעזירט ביידן: "מיין טאַטע איז אַ קריע אויף די טיכּן פון סיביר, — / מיין מאַמע איז אַ שייטער-הויפן לעבן דער וויליע, / נאָר ביידע זענען זיי אין מיר, / דער שייטער-הויפן און די קריע". (ז' 294). ער זעט ווי "עס קומען די צעפּ פון מיין שוועסטער / ביי נאַכט אין מיין צימער ווי פליגל", און ווען ער וויל זיי "אַ קוש טאַן — — ווערן זיי בלוט אינעם שפּיגל". און דורך בלוט גיט זיך די ירושה איבער: "פאַרלאָרן האָט זי אין אַ נעפל / אַ סטענגע, וואָס מאַרגן וועט פריידיק / מיין קינד עס אַריינטאַן אין צעפל" (דאָרטן, ז' 295). און אַט קומט ער אַליין — "טאַטע און קינד" — פאַעט און טאַכטער — אין דריי קליינע שפּילעוודיקע לידער וועגן קינדער-חכמה און קינדער-טרויער. (דאָרטן, ז' 296-298).

דא ווערט אויסגעברייטערט דער קרייז פון די נאָענטע: לידער צום טויט פון מיין רעטערין — "דעם אַנדענק פון יאָנאוואַ באַרטאַשעוויטש", "פאַר יעקב גלאַטשטיין צו זיין זעכציקסטן געבוירן־טאָג", "פאַר לייב ראַכמאַן", לידער: "פּרץ מאַרקיש" און "צו אַ וואַגלער". צום סוף, נאָך אַ גאַנצע ריי לידער, צווישן זיי, "ווילנע", "ביים ליענען שעק־ספיר", "רעמבראַנדט־א"א, קומט די "באַלאַדע פון יונג־ווילנע", געשריבן אין 1956. סוצקעווער מאַכט דעם חשבון פון חברים־דיכטער־און־שרייבער, וואָס זענען מער ניטאָ און די "געבליבענע": "אַ, ברידער לעצט־געבליבענע, איר פינגער אָן אַ האַנט, / און די וואָס זענען אָש אין ווינט — קומט אַלע צו מיין סעודה". מיט נאָסטאַליגע און ליב־שאַפט דערמאַנט ער יעדן איינעם מיטן נאָמען, זיינע מעלות, סביבה, באַקרוינטקייט. און אין שימער פון די ניט־פאַראַניקע חורבן־"שויבן" פאַרענדיקט ער, די לעצטע צענטע סטראַפע, מיט בטחון:

און ווילנע קומט, און די ווילנע, מיטן זעלבן שטעג,
 זי שטעלט אַרײַן איר בלויקייט אין די אויסגעפיקטע שויבן.
 און ווידער שליסן מיר אַ בונד ווי אין די יונגע טעג,
 און ווידער הייבן מיר די פוסות מיט באַנייטן גלויבן.
 (דאָרטן, זײ 326-327)

אַבער פון גאַר אַ סך סוצקעווערס לידער — ניט דווקא די סעלעקטירטע, געווידמעט די נאָענטסטע, קוקן אַרויס פון הינטער די שורות פנימער, אויגן, כאַראַקטער־שטריכן פון מענטשן, וואָס זענען אַרײַן אינקאַגניטאַ אין די פּערזן און דאַרטן געבליבן. גוטע ליע־נער און פאַרשטייער קאַנען די צייכנס דערקענען, און אידענטיפיצירן אַזאַ איינעם. סוצקעווערס לידער־האַרזיאַנט איז צו מאַל געדיכט באַמאַלן מיט פּמורסימבאָלישע און רעאַליסטישע געשטאַלטן, זיי קומען אין פאַרשיידענע פּאַזעס און שטימונגען. ס'רוב צייכנט דער דיכטער באַליבטע פנימער, די אומסימפּאַטישע זענען גוט מאַסקירט.

פון זיך צו זיך

די שענסטע און טיפּסטע אַנטפּלעקונגען אין סוצקעווערס לידער איז זיין וואַנדער אין זיך, פון זיך אַליין געזען און דערקענט. דאָס איז בעצם דער גאַנג פון זיך צו זיך (דאָרטן, זײ 328-351), ווי ער באַטיטלט דעם אַפּטיל. דאָ וויל ער דערווען זיין אייגן פנים און דערהערן ס'אייגענע קול. אין ערשטן ליד טוט ער אַפילו "תפילה צו זיך אַליין" (טיטל), אין מיסטישער זוכעניש, מער אַבסטראַקט ווי ממשות. אין דער תּפילה, וווּ "מינע אויגן (זענען) איבערפול מיט זינגענדיקער זעונג", פרעגט ער: "פאַר וועמען די מוזיק פון דינע ניט־אַנטפּלעקטע סודות?". ס'איז מוזיק פון מענטש און נאַטור: "מוזיק פון הענט און ליפן" און "מוזיק פון רעגן, רעגן־בויגן", און צו דעם דו ניטאָ קיין צוטריט, וויל "דו ביסט אַ בינשטאַק הינטער פייער און איך קום ניט נענטער".

בלוין "אפגעזאקטע קלאנגען" פון "שיינקייט" דערגייען צו אים, ווייל "סיאיז יעדער קלאנג און אפלאנג פון דער תהומיקער מיסטעריע". און די "שיינקייט" פון דער "מיס-טעריע" איז פארסימבאליזירט אין ליד, וואס הייסט טאקע "שיינקייט" און מאכט נאך מער קלאר דעם דיכטערס תפילה. אין דער אלעגאריע קומט אויף אין זכרון "די שוואר-צע קווינע לעבן פלאנקען", פון ווו "די דערמאנונג" וועגן "שמידאל" — די געשטאלט פון שמיד-קינסטלער — "קלינגט פונאנד זיין האמער" און "צויבערט קלאנג נאך קלאנג". דער "שמידער" קלאפט אויס אין דיכטער די "שיינקייט", וואס "זי איז מיין אייביקע מינוט. / א. שווארצע קווינע לעבן פלאנקען. / דיין האמער טאנצט ביי מיר אין בלוט!" (דארטן, ז' 329).

סוצקעווערס וועג "פון זיך צו זיך" (דארטן, ז' 337), מיינט: ארויסגרונטעווען פון זיך די "שיינקייט" פון דער יצירה, די "אייביקע מינוט". ער מעסט דעם שעפערישן וועג מיט אנדערע מאסן — "דער גאנג" איז מסתמא נאָר אַ מול-זאָך און "דער וועג" — אַ מאָל אַ האַלבע רגע דאַרף געדויערן, אָבער ווען ס'קומען מיכשולים "אויף דער סטעזשקע צווישן ביידע טויערן", קאָן עס "זיבן וועלטן" דויערן. אין דעם שעפערישן מהלך וואָס ער האָט דורכגעשפּרייזט, האָט ער אַ פנים געהאַט מול מיט "האַלבע רגע" שפרונגען — זיין ריזיקער לידער-כמות זאָגט קלאַר עדות אויף דעם.

ס'לעצטע ליד פון דעם אַפטייל, "די פאַרפרויענע שיף", איז אויך וועגן וועג וואָס האָט דעם דיכטער געפירט און דערפירט צו דעם נייעם הינט און נייעם לאַנד. אין זיבן זעקס-שורהדיקע סטראַפּעס מאַכן מיר דורך דעם וועג, הגם די שיף געפינט זיך די גאַנצע צייט "אין סיביר, / אַט נעכטן — ווען איך בין געווען אַ יאַר פיר". די שיף בלייבט "אויפן אירטיש" ביז דער לעצטער סטראַפּע. "פאַרזשמורע די אויגן און וועסט זי דערזען", אַט איז זי:

איר פאָן איז אַ פּידל, איר אַנקער — אַ סמיק.
 זי האָט אין ווילנע געבראַכט דיין מוזיק.
 זי האָט מיטן נייעמאַן פאַרלענגערט דיין רום.
 זי שווימט מיטן ירדן אַרום און אַרום.
 (דארטן, ז' 351).

מיט אַ פראַכטיק-לירישן פאָדעם האָט דאָ סוצקעווער צוזאַמענגעקניפט גלאַבאַלע אַנ-דערשקייטן און ווייטקייטן אין איין גייסטיק-עמאַציאָנעלן בונד. סיביר, דער אירטיש און ווילנע, נייעמאַן און ירדן, זענען דאָ גיט נאָר די פיזישע יאָרן-סטאַנציעס פון פאַעט, נאָר מער נאָך — דער נס פון "די פאַרפרויענע שיף", וואָס דער "בליציקער פינגער (פון דער השגחה) האָט אַנגעזאָגט" איר אַנטפּרוירנקייט. "די שיף מיט דיין טרער זאָל אַוועק ווי זי וויל". אין איר, דער סימבאָלישער שיף האָט שוין איר פאַסאַזשיר, אַבְרָהָם סוצקעווער, אין זיך געטראָגן דעם אומזעוודיקן אוצר פון זיין עתיד: "און אויפן אירטיש, מיטן פינגער באַגלייך, / אַ גאַלדענע טראַגט זיך די שיף מיטן טיך. / דיין טרער האַלט די וועסלע, ווי דו האַלטסט די פען — און די פאַרמשלטע פּישוף-שיף שווימט נאָך — דורך יאָרן און סטאַנציעס — מיטן דיכטער און זיין פען.

ס'איז קיין ווונדער ניט, אַז אין סוצקעווערס לידער, אַזױס (פּאַעטישע ווערק, באַנד צוויי, ז' 355-415), איז זיך גוט אַפּצורוען: ער פּאַרמאַגט שטיילקייטן, בריילאַנטענע געדאַנקען און אַנדערע נאַטור־גוטקייטן. די סעריע לידער איז געשריבן אין די 50 קער יאָרן. דער ערשטער אָפּטייל פון מער ווי צוואַנציק לידער, ווערטער און שווינגנס, איז אַ פּינער פּאַעטישער שפּיל פון געדאַנקען און מעדיטאַציעס וועגן וואָרט און קונסט. דאָס זענען נייע וואַריאַציעס וועגן אַ טעמע, צו וועלכער סוצקעווער קערט זיך פּסדר אום. מיט דינע עמאַציאָנעלע שפּירונגען און טראַכטונגען, סורפּריזן און פּאַרגלייכן, קאָנ־פּראַנטירט ער דעם סוצקעווער אין זיך, ווייל ער איז אַליין דער "אַזױס אויפגעאַנגענער פון אייגן לייב". אין דעם אינווייניקן אַזױס פּרוּווט ער אויס דעם כּוח פון "ווערטער" און די שטיילקייט, וואָס פון איר שפּראַצט שאַפּונג. דאָ בינדט זיך ליריק מיט חכמה, משלדיק, אַט: "דער ווינשטאַק": "לערן זיך ביים ווינשטאַק: שאַפּן, שאַפּן / איינזאַפּן דעם גאַנצן ווייזן פון אַיטלעכער מינוט" און — "שטיילערהייט באַגיסן זיך מיט אייגן בלוט / און — שאַפּן". (דאָרטן, ז' 355). אין נאָך אַ ליד זענען שוין די — "ווער־טער, ווערטער! אויסדרעסירטע חיות הינטער שטינגן, / כּלאַז אייך פּרטי". און דער דיכטער גייט נייע ווערטער זוכן: "אויסגעפינען וועל איך צווישן מיטברדיקע סקאַ־לעס / יענעם אַל־בית אָן ווערטער" — דעם פון דער נאַטור. און דעמאַלט: "לייענען מיין דיכטונג וועלן שטאַפּן, מיעראַלן, / פייערן, וואָס עסנדיק אַ צווייטן — ווערן אַש". (דאָרטן, ז' 356). פון מאַל צו מאַל, דורך אַ סך יאָרן, באַגעגענען מיר אין סוצקעווערס לידער דעם דאָזיקן כּמו־פּאַנטעטישן ווונטש פון אַ האַמאַגענער מענטשן־גלייכער נאַטור, וווּ "טויטע וועלן ענטפּערן און שמיכלען וועט אַ שטיין". אָבער ניט וואַרטנדיק אויף דעם נס אין דער נאַטור, ווערט די בילדערישע סימבאָליק אַלץ מער ראַפּינירטער, און די קאָלירן — פּולער, געזאָנגיק. דער "שאַגאַלישער גאַרטן־דערציילט עס": "הינ־טערן טויער, אין אַכצנקאַראַטיקע טויען / באַדט זיך דיין פּלה — — ס'ווערט דיין חזיון אַ גאַרטן. אַ נאַכט נאַכטיגאַלע". איז וווּ "ס'קושן זיך פאַרבן", דאָרטן איז ער אַליין, דער מייסטער, און "זינע קאָלירן באַפּרייען דאָס גוטס, וואָס דער גאַרטן באַהאַלט אין אַ נעפל". (דאָרטן, ז' 357). די מאַדעלן פון צוויי, דריי און פיר לידער־סטראַפּעס זענען פּיין סטיליזירטע נאַטור־בילדער און אין יעדן ליד געפינען מיר אַ פאַר אַדער מער מעטאַפּאָרן, וואָס זענען דערפּינדעריש־אַריגינעל. די זאַפּטיקע קלוגשאַפט פון די שורות גיט צו מאַל אַ בליץ מיט אַן אַפּאַריזש פון סוצקעווערישן שטייגער, פון אַן אינטעלעקט מיט אַ שאַרף אויג. די בילדער זענען פול מיט סימבאָלישע פאַרבאַרגענישן, וואָס ביים לייענען קלאָרט זיך אויס זייער מהות און מיינ. נעאַלאָגזומען און אַסאַנאַנסן קומען אַ פנים צו סוצקעווערן, ווי צו אונדז, ווי אַן איבערראַשונג: "נעכטן, אין אַ נאַכטיקער מינוט, / האָב איך אין מיין אינגעווייד / און זינגעווייד / פאַרנומען / קלאַנגען". — — "עס טרינקט זיך דער באַשעפּער אין מיין בלוט!" (דאָרטן, ז' 364).

* אַזױס. תּל־אָב־יב, פּאַרלאַג י. ל. פּרץ, 1960. צייכענונגען פון פּנחס שער, 88 ז'.

באלאדעס וועגן איין קינדהייט

מיר פארצייכענען די באלאדעס (דארטן, ז' 376-381), וואס גיבן צו א געוויסן שטריך צו סוצקעווערס ביאגראפיע. די ערשטע: "באלאדע פון זעקסטן פינגער", דערציילט אז "זעקס פינגער האט געהאט מיין טאטע". דאס האט זיך איינגעקריצט אין זפרון פון קינד: "פון זינט איך פיל דעם עפל-ריח פון מיין צייט, / געדענק איך / דעם קארליק ביי מיין טאטנס גראבן פינגער". ס'איז געווען א ירושה-זאך: "אזוי פון דור-דורות, / אויך זיין טאטע און זיין זידע". ביי נאכט, ווען "אלע שלאפן", באווייזט זיך דער "קארליק"-פינגער אין די "שפיגלען" פון "די ווייסע, אויסגעקאלטע ווענט". ער רייצט זיך מיטן קינד, וואס באפאלט אים מיטן מעסער וואס "אטעמט אויפן טיש". און דער פינגל קומט "פלוצעם", ווי א מראזש: "און פארגליווערט אין די שפיגלען — מיין זעקספינגערדיקער טאטע..." (דארטן, ז' 378).

די צווייטע באלאדע איז "דאס רויטע פיסל". אן אויסטערלישער אורח קומט אָנגע-פלויגן אויף אַ צעיושעטן פערד. אין איילעניש לאזט ער איבער "מיין מיידל, מיין פרוי, און איר נאָמען איז נינאָ". און איידער וואָס ווען ווערט ער נעלם. "דער איינ-ציקער דאָקטער פֿון געגנט", וואָס מ'דערוואָרט אים דאָ שוין פון לאַנג, "געקומען איז ענדלעך". דער דאָקטאָר קאָן שוין ניט העלפן דעם טאָטן: "אומלעבעדיק, אויסער דעם גאַנצן באַשטאַנד, איז דער טאָטע — — —" און "די מאַמע און דאָקטער — — ביידע אַ טונקעלן מענטשעלע ציען אַלץ העכער". די שאַטנדיקע גיטטער-דראַמע שפּילט זיך אָפּ "הינטער אַ הויטיקן ליילעך, / וווּ איינקוואַרטירט האָט זיך די איבער-געלאָזענע נינאָ". דאָס קינד, וואָס ליגט "אַ באַרוועסער" לעבן טאָטן, "דעם בר-מינן", נעמט "אַגן צום ליילעך, / ביים גרענעץ באַשווענקט מיניס אַ פּיסל דאָס בלוט פונעם שטורעם. / און באַרוועס אַנטלויף איך אין דרויסן — — און ביז היינט-צו-טאָג, הינטער מיר, יאָגט דאָס פּיסל דאָס רויטע". (דארטן, ז' 381). ס'איז צו שטוינען ווי מאָדנע שאַרף די צוויי אומגעוויינלעכע עפּיזאָדן, וואָס האָבן מסתמא פּאַסירט מיט אַ האַלבן יאָר הונדערט צוריק, איידער ס'ליד איז געשריבן, האָבן זיך איינגעקריצט אין דער פּסיכישער געדענקשאַפט פון קינד, ביז דער באַלאַדיש-רעליעפּער שילדערונג.

איבער מיין זפרון איז אַ קליינער אַפּטייל פון פיר לידער. דאָס ערשטע, "די קוימען קערער", איז "פאַר מאַקס וויינרין". דאָ ווערט געמאַלן אַ געטאַבילד, ווי עס "קלע-טערן ביי נאָכט" — "איבער קאַסע דעכער מיט באַהאַנגענע חלפים — — קליינע קוימען-קערער, ווי זעקספּליגלדיקע שרפים, / ראַטעווען די זויגלינגען אין שטאַט פון ווילנער גאון". (דארטן, ז' 382). דאָס צווייטע ליד: "אַ שוואַלב מיט אַ זיידענעם שנעבל, וועט קומען אַ טאָג, "אין אייביקער היים", מאַנען יושר ביים דיכטער: " — גולן, דו האָסט מיך פאַרצוקן געוואַלט, / ווי ברויט אַ וואַרעמען לעבל". (דארטן, ז' 383-384). "דער בריוו" איז אַ ליד מיט עכאָ-דערמאַנונגען, "נאָך אזאָ לאַנגער הזכרה", און "ווי האָט די טויטע גענומען פאַפּיר? / ניין, ס'איז בעריאָזעווע קאַרע..." (דארטן, ז' 385) "ס'לעצטע ליד פון אַפּטייל: "אַ ווינטערנאָכט" און "אונטער שניי — אַ מינענ-פעלד". דער דיכטער ראַטעוועט זיין ניגון דאָ. (דארטן, ז' 386).

באַרעגנטע ליפן: אין דער סעריע פון 13 קורצע ישראל-לידער, קומען דעם דיכ-טערס שטימונגען אין ערשטיקער באַגעגעניש מיט דער סביבה. סוצקעווערס אויג פאַנגט אַרויס אויסטערלישע בילדער און אַריגינעלע אימאַזשן אין די לידער. ס'ליד "פאַר זלמן שור" — דער מירטנוואַלד, וואָס "אַנטקעגן צפת, ביים וואַדי אויף הר מירון", ברענגט צום דיכטער דעם "קינדהייט-ריח". ער זוכט "דעם קוואַל וווּ דינע ווערטער טרינקען ווונדער! / געפינט דעם קוואַל אין דיר, אין דינע טרערן". (דאָרטן, ז' 390). סוצקעווער שפאַנט געהיט איבער זיינע אַלע לידער וועגן פון זיך צו זיך. ער איז ניוהר מיטן וואָרט, "פינקטלעך אויף אַ קאַמע". ווייל, איז ער עס איראַניש מפרש: "ס'זאָל ניט הייסן: צוליב פיס פאַרשפילט מען די נשמה..." און וויל אַט אַזוי ווי אַ מינעפעלד, קאָן אויך זיין "אונטער גראַז — אַ לידערפעלד". (דאָרטן, ז' 386).

□

אַזאָיס" איז אַ ג קאַפיטעלעך קליינע פּאָעמע — דאָס טיטליד פון דעם גאַנצן אָפטייל. דאָס דאָרף זיין דער "אַזאָיס פון פרינדישאַפט" מיט "ביימער", וואָס דער דיכטער פרעגט זיך אויף זייער נאַמען: מיט "אַ מילגרוים נאָך אַ שטורעם", וואָס "איז דער ערשטער שמייכל", און מיט "די דרימלענדיקע פייגל". ס'איז דער דיכטערישער איד-אַזאָיס, וואָס "באַבלעטערט האַסטו מיט אַ פייכטן, זינגעוודיקן זאַמען מיין אָפגעברענטע צייט". (דאָרטן, ז' 407). און ער טאָר ניט אַזן קאָן ניט דעזערטירן פון ווערטערפראַנט: "נאָר וועט אַ מאָל באַפאַלן דיך אין אייגן הויז אַ האַגל — / אַנטלויף ניט, בלויב! / דאָס זענען מיינע ווערטער, די פאַרפיררענע אין וואַגל, / זיי ווילן זיך דערוואַרעמען און אויסגיין אויף דיין לייב". (דאָרטן, ז' 408).

אין ווינקעלער" איז אַ גרעסערע ליד "פאַר מיכאל אַסטור". סוצקעווער האָט "געני-דערט — פערציק זעקס — טרעפּ", צי יאַרצענדלינגער, ביו "אין ווינקעלער פון צייט". וווּ "גליווערדיקע שמייכלען דאָ סקעלעטן", קומט ער צו די ווינען פון זיין צייט: "וויסער וויין פון קינדהייט, פריש, קדמוניש. / נאַנטע בעכטן-ריחות — שיכור בין איך? איז דאָס משוגעת?". און ער דערפילט דעם "ווונדער! איך סקע-לעטן הוליען פריילעך". דער צייט-באַקכוּס גיט אים פאַרזוכן פון יעדן מין — " — ריי-טער וויין פון ליבע. גלויק-שוואַרצער ווינענדיקער וויין פון טויט" און דאָ — ווידער "גאַלדיק צייט פאַרביי די צייט — אַ ביך". מיט עפעס דערמאַנט עס, אַסאַציאַטיוו, אַ גרויסע פּאָעמע פון זיינע ערשטע דיכטערישע יאָרן, "אין אַ דיכטער-שענק", וואָס מ'וואַלט געקאַנט צווישן די ביידע מאַכן אַ ביז גאָר אינטערעסאַנטע פּסיכאָ-דיכטערישע אַנאַלאָגיע, וואָס דער תהום פון צוואַנציק יאָר צווישן די צוויי האָט אַרויסגעקלאָרט. דאָרטן איז נאָך סוצקעווער "אַ רויבער פון צייט — און בלויז דער טויט איז ווערט אַ שפיי". אַ פאַרשיפורטער פון אייגענער בראַוואַדאָ, רופט ער דאָרטן אויס מיט עק-זאַלטאַציע: "חברים, גיסט די בעכערס אָן, לחיים פאַר דער זון, לחיים!" היינט איז ער שוין איינער פון "ענע (וואָס) האָבן שוין געצאַפט די פעסער", ועל-פּין "וואַל-קענען אין מיר די פחדים גרעסער". און קעגן אַלע שרעקן וועקט זיך אין דיכטער די מוטיקייט פון יוגנטלעכן ריזיקאַנט: "אַבער איך וועל טועם זיין, איך מוז!" — וויל ער איז דער גיכטערער דיכטער, וואָס אַלע צייטווינען פאַרשיפורן אים און זיין ליד.

גייסטיקע ערד *

די פאָעמע פון 80 זייטן (דאָרטן, ז' 419-500), געשריבן אין "תל-אָבִיבֿ, 1958-1960", איז געבויט אין גלייכמאַסיקע צען שורהדיקע סטראָפּעס, חוץ אין מיטן ערשטן פרק, וווּ ס'קומען אַרײַן זיבן זייטן טעקסט, אין פּראָזע, אין וועלכע ס'ווערן פאַרגעשטעלט די הויפּט־פּערסאָנאַזשן פון דער פּאָעמע. די נומערן פון די סטראָפּעס זענען באַצײכנט מיט איינס, צוויי אַזױ. דער אינהאַלט וויקלט זיך אָפּ מיטן פּליסיקן ריטעם פון די פּערזן, אין שטייגנדיקער דראַמאַטישער האַנדלונג. די פּאַבולע און סימבאָליק איז קלאַר און פּאַרשטענדיק. דער נאַראַטיוו פאַרמאַגט עלעמענטן פון באַוועגלעכן סצענישן אינ־האַלט, דעריבער איז עס אַ ווונדער פאַר וואָס דאָס איז ניט אויסגענוצט געוואָרן פון טעאַטער. אַנדערע סוציעווער־שאַפונגען פאַרמאַגן אויך דעם טעאַטער־עלעמענט. אויפֿן ים, ביים געבורט פון לעגענדעס, איז דער טיטל פון ערשטן טייל, פון צוואַנציג סטראָפּעס, און דער עפּילאָג — נײַנצן. כּפּלענדיק די אַלע סטראָפּעס אויף צען, באַ־קומט זיך קרובֿ אַנדערטהאַלבן טויזנט שורות. דער דאָזיקער פּמותדיקער ציפּער ווירקט נאָך שטאַרקער אין די מהותדיקע טערמינען פון פּאָעטישן און קינסטלערישן אויסמעסט. די עפּיק פון גייסטיקע ערד איז — מיטן עפּילאָג — אַ פיר גאַרנדיקער מאַ־נאַליטי, וואָס דערהייבט זיך איבער די ברייטע האַרײַזאַנטן פון ים. די צײַט: "סעפּטעמ־בער פּערציק זיבן". אָרט: "בלויז ים און ים". בינע: "פּאַטריאַ". אַקטיאָרן: "פּליטיים". די "נעמען" — אַ בינטל אותיות־פּורחות פון אַ תּפּילה, / אַנטרונען פון אַ פּאַרמע־טענעם שײַטער" (421). און די אַקציע: דעררודערן מיט "די 'פּאַטריאַ' (וואָס) איז פּולו בליאַסק און זשאַווער" צו דעם אויסגעבענקטן ברעג פון נײַעם שׁה־ח־יִי־נו. אויב סוציעווער האָט זײַן פּאָעטישן שׁהחיינו מיט צען יאָר צוריק געמאַכט ביחידות, מאַכט ער עס איצט בציבור, מיט זײַנע פּאַראַייביקטע פּראָטאַטיפּן פון דעם גרויסן ייִדישן חורבן. ער האָט אויסגעוויילט שליחים פון אומקום, וואָס שפּילן זײַן "אַדיסייע". דאָס איז די סאַגע פון אַ מנין "פּאַסאַזשירן" — אין אַ דעמפּיקער קאַבינע", וואָס וואַנדערן צוריק מיט זייערע געדאַנקען און זכרונות צו דעם נאַכטלאַנד פון נעכטן, און מיט זייערע האַפּענונגען — צום לאַנד פון מאַרגן, צום אויסגעחלומטן האַפּן פון זייערע בענקשאַפּטן.

און אָט איז חיפה. אַנגעגליטער קעסל.

דער ים־שטאַל איז איר דעק. און ס'איז געגליכן

צו זשיפענדיקער לאַווע גאַס און געסל,

פאַרגליווערט אינעם שפּרונג צום ים־התיכון.

(דאָרטן, ז' 439)

* גייסטיקע ערד. דער קוואַל, תּשכ״א, 1961. אַריגינאַל־האַלצשניטן: אַ. קאַלניק.

די דראַמע פון גיטטיקע טרד שפילט זיך אָפּ אין אַ קלימאַט פון געהעכערטער נאַציאָ-
 נאַלער טעמפּעראַטור. אויף דער פּאַן פון נעכטיקע לייַדן ווערט אַלץ בולטער דער
 פענאַמען פון יענע סוף פּערזיקער יאַרן, וואָס קומט אין בהדרגהדיקע עטאַפּן. די
 בריחה־פּליטים אויף דער "פּאַטריאַ" און דער אַנקום אין זייער חלום־לאַנד: "אַראַפּגע-
 לאַזן שוין אין ים דער אַנקער. / צי האָט אַ דנאָ אַ חלום? וויסע שטיבלעך. / אַ פּאַלמע.
 און אַ זאַמד אַ זוניק בלאַנקער / און הענט ווי טויבן פּלאַטערן דאָרט ליבלעך". (דאָרטן,
 ז' 435). און ווי נאָר געקומען אין לאַנד, וווּ די סאַברעס בליען, מאַכט דער דיכטער
 זיין ערשטן שהחיינו צו "אַ פּינגבויים", וואָס "בלחש קומט אין צימער דורכן פענצ-
 טער". דאָ וואַקסט פּונאַדער די עפּאַפּע פּונקט ווי דער פּאַרוואַנדלטער פּינגבויים:
 "אַ פּינגבויים? דאָס איז דער עץ־החיים. / באַבלעטערט מיט אַ לעבעדיקן ייִדן־דור
 אַ נייעם. (דאָרטן, ז' 436). און דער דיכטער לאַזט זיך אין וועג אַריין מיט אַ חבֿר,
 אַליין צו זען און אונדו צו ווייזן לעבעדיקע מענטשן. די נאַטור און די לאַנדשאַפּט.
 ס'איז לעגענדע געמישט מיט וואַר, מיט קאַמף, מיט מלחמת־העצמאות, אין הינטער-
 גרונט, וואָס פּאַרוואַנדלט זיך אין פּאַעטישער וויזיע; מיט אַ חלום פון אַ גאַלדעמייַת,
 (דאָרטן, ז' 471-490). זיין פּסוק: "נאָר ס'לעבט אַ ייִד אין פּייער פון נחמה".

די עקסורסיע איבערן לאַנד צעוויקלט די מאַפע פון ישׂראל, איר געראַנגל און אויפבוּי.
 עס צעפּאַרביקט זיך דער קאַליידאַסקאַפּ, און דער האַרטער קאַמף עכאַט אָפּ אין די
 שורות מיטן קלימאַקס פון נצחון. אין עפּילאָג טרעפט מען זיך אין מצדה. דאָ איז אויך
 פּאַראַן אַלוף שׂדה, צום צווייטן מאַל אין דער פּאַעמע — ס'ערשטע מאַל אויף אַ "היימי-
 שע מסיבה" — "און ס'גיט אַ זאָג דער גיבור: / — פּאַעט, ווי הויך דיין ייִדיש איז
 געשטיגן! / געווען דאָס זענען אויף מצדהס בלאַקן / די לעצטע שיינע ווערטער, וואָס
 איך האָב געהערט פון זיין". (דאָרטן, ז' 499).

די דאַטע: "ס'איז נייַנצנטער אַפּריל. יאָר נייַנצן הונדערט / און פּערזיק נייִן, און
 ס'איז די אַלטע פעסטונג, וואָס "האַסט אויסגעשטרעקט אַ ברודערהאַנט, אַ שטעגל, /
 צו געטאַקעמפּער, דיכטער נעיונדע / און זעלנער... אַלע זענען עולה־רגל / צו
 דינע הייכן, מורדישע מצדה". (ז' 498). אַלע, די זין פון ישׂראל און די נעכטיקע
 פּליטים זענען צוזאַמענגעשלאָסן אין קאַמף, ווי אין אויפבוּי. מיטן "געבורט פון לע-
 גענדעס" איז סוצעווער אויף ס'נייַ געבוירן, און אין דער פּאַעמע האָט ער פּאַר-
 שריבן מיט מוזיקאַלישער פּרישקייט די ראַפּסאָדיע פון די כּוואַליעס, וואָס באַוועגן
 דעם ים און זיין האַרץ: זיי "וויילן אויפהייבן דעם ים! נאָר קענטיק, / זיין טרויער
 וועגט זוי מיינער, און זיי פּאַלן מיד, אַפהענטיק". אָבער סוצעווערס שווערער טרויער
 האָט אים פּערזענלעך ניט געמאַכט שוואַך און אַפהענטיק, להיפּוך גאָר — ער האָט
 צעוויגט ווי "די כּוואַליעס" — אַדלער־פּליגל בליציק־בלויע, און אויך מער קאַלי-
 ריקע, פּאַר אַ נייעם המשך אין ישׂראל:

נאָך הוידעט זיך די ערד, און ס'האַט קיין דעה
 די צייט ניט אויף דעם שטענדיקן זכרון.

אין זײַנע כוואַליעס ציט מיין אַדיסייע
צוזאַמען מיט די יאַרן, יאַרן, יאַרן.
(דאָרטן, ז' 419)

אין די אַ פיר שורות פון דער פּאַעמע, נאָך אויפן ים, איז סוצקעווער געווען זיכער, אַז דער בריליאַנטענער פּאַעטישער זכרון וועט אים נאָך דינען גאָר אַ סך יאַרן — יאַרן פון אומדערמידיקן האַרטנעקיגן גאַנג פון אַ ייִדישן פּאַעט. קוקט ער אונדז טאַקע אויס ווי אַ פּראָטאַטיפּ פון זײַן גאַלדשמיד, וואָס קריצט אַ פּסוק אויף אַ בעכער: "פּאַר־עקשנט ווי אין אַלט־ירושלים / דער מײַנסטער, צו געשטאַלטיקן זײַן בעכער / און אַנטרינקען מיט ווײַן אַנשטאַט מיט בלוי אים". (דאָרטן, ז' 471). די נייע אַגדה פון ישראל, גײַסטיקע ערד, איז דער בעכער ווײַן וואָס סוצקעווער האָט איבער אים שהחיינו געמאַכט, מיט זײַנע אַנדערע העלדן צוזאַמען.

□

איז לאַמיר טאַקע כאַפּן אַ בליק אויף די אַנדערע "פּנימער", אין "פּאַטריאַ", און געבן אַ קיצור פון אינהאַלט. דאָ זען מיר ווידער סוצקעווערס אַ באַקאַנט בילד, וואָס שפּיגלט אַפּ זײַן היימבענקשאַפט: "דער זונפּאַרגאַנג — מיין שטאַט! איך זע זי בולט. / האָב זי געקושט אין פּינער, איצט — אין וואַסער, / און ביידע מאָל איז זי אין מיר גע־קוילעט — — —". (דאָרטן, ז' 421). נאַטירלעך, דאָס איז "דער זעלבער זונפּאַרגאַנג (וואָס) ציט אויך היפּנאַטיש / די גליווערדיקע פּאַסאַזשירן אויבן. / און יעדער זעט, ווי אַלט־באַקאַנט און שטאַטיש / פּאַרגייט די זון אין זײַנע אַלטע שוויבן". (ז' 421). און דער נאַראַטאָר דערציילט וועגן די פּאַסאַזשירן און זייער קרומען גורל, וואָס זענען געבליבן ווי פּאַרשטילטע גראַטעסקע שאַטנס אויפן הינטערגרונט פון דער חורבן־וועלט. אַט זענען זיי: "...גרשוני האָט געברענגט אין בערגען־בעלזען / די מתים. אַ געוועזע־נער פּאַרטייער / איז לוקאַ. — זײַן ווייב איז לענאַ. — שולמית האָט געשפּילט אין זײַלנער טרופּע" — מאַיאַר גאַליצקי טראַגט אַ פּויליש היטל". "און מאַטלע איז אַ הויקערדיקע זקנה", וואָס דערציילט: — געבליבן בין איך ווינציקער ווי איינע, / אַנשטאַט די אייניקלעך האָבן איך פון סלאָנים / געראַטעוועט אַ ליאַלקע. אַ מתנה / דער מאַמע רחל". (דאָרטן, ז' 422).

יעדער פון די אַ טראַגיש־משונהדיקע פּאַסאַזשירן, וואָס אַפּילו די "לַבְנָה האָט נאָך ניט געזען אַזאַ מין שיף מיט גײַסטער", פּירט זײַן סימבאָליש־ביזאַרן חורבן־סוּוועניר — אַ מתנה דעם לאַנד. און די "וואַריקע לעגענדעס" פון די אויבן אויסגערעכנטע העלדן גייען אַזוי — "לאַמיר הערן": גרשוני איז אַ באַטאַניקער און רעדט טאַקע אין אַ בלומענשפּראַך. ער זאָגט: "איך וואַלט קענען אַנשורייבן אַ ספר, מיט די פּיוטים פון זייערע פּאַרביקע תּפּילות" — פון "בלומען, גראַזן, געוויקסן". און "מיט קייטן אויף די פּיס, ביים טראַגן מתים צום געציקן שײַטער־הויפּן, האָבן איך זיי תּמיד גע־זאַמלט", ביז איין טאָג געפּינט ער אַ "בלום (וואָס) איז גאָר אַ מעדאַליאַן אויף אַ נאַ־קעטן קערפּער". ער "דערקענט דעם מעדאַליאַן — מיין כּלה! מיין כּלה! —

איך אליין האָב איר געשאַנקען דעם מעדאַליאַן ביי דער פאַרקנסונג. — און דאָס איז די מתנה, וואָס איך ברענג דעם אויסגעבענקטן לאַנד...” (II 426-426).

לוקאָ איז זיבן יאָר אויף אַ קריע — געווומען — איבערן אַניזים. איז ביים ענד פון זיבעטן יאָר, האָט אַ ווילדער שניישטורעם זיך צעטאַנצט איבער דער קריע — און דעמאָלט — האָט זיך באַווין אַ געשטאַלט: מיין מאַמע. און אַ בעכער מיט וויין האָט די מאַמע געגעבן צו מינע ליפן: — זון מיינער, טרינק, ס'איז דער וויין פון לעבן ו! די בשורה פון לעבן איז געווען די פאַרוואַנדלונג — לענאָ! — איר טאַטע, אַיִדאָ-ביקע — אַן עסקימאַס, האָט מיך אויסבאַהאַלטן. — און אַט בין איך צוזאַמען מיט מיין ווייב אויף דער פאַטריאַ, און דאָס קינד אין לענאַס בויך — איז די מתנה. (דאָרטן, II 426-428).

שולמית דערציילט, ווי ביים שפילן אין געטאָ די 'גרינע פעלדער' — און אַנשטאַט מענטשן זענען געווען אויף די שטולן — ביקסן, זענען אירע "שוואַרצע האָר" געוואָרן "גראָ, ניין — וויס, ווי באַשנייטע צווייגן". און ווען די "פרויען" האָבן שפּעטער, "איפן שולהיף" זיך "איינגעהילט אין טליתים און געזאַגט קדיש נאָך די אייגענע לעבנס — זענען צוריק שוואַרץ געוואָרן מינע ווייסע האָר, ווייל ווערן ווייסער האָבן זיי שוין ניט געקאַנט...” (דאָרטן, II 429-430).

גאַליצקיי זאַגט: — דאָס זענען די גילזן פון מיין ביקס. אזוי פיל שדים האָב איך באַרויקט אין וואַרשעווער אויפשטאַנד...". און ער בעט שולמית: "זינגט עפעס אַ היימיש לידל". (I 430). די אלע פאַרשויען ווערן נאָענט פאַרקרוביט בעת אַ שטורעם שלידערט די שיף. פּלוצלינג ווערט שטיל — אַ קינדגעוויין האָט אָפּגעטאַן דעם צויבער פון שטורעם-קעניג.

□

דאָס איז די דראַמע פון אַ לעבעדיקער לעגענדע ביז צום קלימאַקס פון דערשיפן זיך צום ערד-חלום, וווּ דער פאַרהאַנג פאַלט איבערן ים. "די סאַברעס בליען" שוין דאָ אַן אויספּלוג איבער חיפה, מיט "חבֿר זמיר". אַ וויזיט ביי אַרנאָלד צווייג, אין האַרציק טרויעריקער שטימונג דערציילט. אַן אַייליקער שפרונג צו תּל־אָבֿיבֿ, באַגעגענישן, קאַפּעהייזער און אַ קבלת־פנים אין "ביאָליק־הויז". ירושלים, פּוּת־מֶרֶבֿי, און צו לעצט דער חרמון, דאָס איז בלויז די כראַניקאַלע פאַרצייכענונג פון דעם מאַרשרוט איבערן לאַנד, און דעם פאַעטישן תּמצית מוז דער לייענער אליין אַרויסזייגן פון תּוכן, די פאַעטישע צייט איז, ווען "צונויפגעקלעמטע סאַברעס בליען, בליען".

דער ווייטערדיקער גאַנג — אַ חלום פון אַ גאַלדשמיד, אין אַלט־ירושלים, וווּ ס'ווערט סימבאָליש אויסגעשמידט די נייע מדינה. מיר קומען מיטן פּאָעט "צו רחלס קבר"; אין זיין "שטוב" — אינעם שפּאַגל / ניי־זילבערנעם קוואַרטאַל, וואָס איז אַ היטער / פון תּל־אָבֿיבֿ, אַ היים נאָך אַל מיין וואָגל" (דאָרטן, I 477). גליל, צפת — אַן אַד־לערנעסט אַ הויכע". און בעת "אַ רעגן איבער צפת, די וואַלקנס גייען / אין שטאַט, און שפּרייטן וויינען־ריחות גרינע". און "דורך באַלקאַנען, שויבן, טירלעך / די וואַלקנס

קלייבן זיך אריין אין שטיבער", דעמאלט "איעדער וואָלקן ברענגט אין שטוב אַ חלום / צוזאַמען מיט אַן איילבערטבלאַט, און מזרמלט: שלום, שלום..." (ז' 490).

אין עפילאָג ווערט אונדז באַשיידט דאָס רעטעניש צו גיטטיקע ערד, מיט אַן עכאַ פון פאַרציטישן תנכישן וואַנדער, ווען "אַבֿרהם האָט ניט אויפגעהערט צו שפּאַנען". און "חִבְרִים פרעגן: 'וועמען זעסטו, וועמען?' / — איד זע דעם נגבֿ-גייסט און זינג, אַז מידבר זאָל פאַרנעמען" — און דאָ קומט מצדה, סדום, און בני־ים־המלח, ווען "אַ רעגן, ווייַס־און־בלוי, איז עולה־רגל / און שפּרייט אַ שפּריי, אַ היילנדיקע רו דאָ", זענען די צוויי ווייטערדיקע שורות, מיט פעטן שריפט, דער סאַמע ניכטערסטער סך־הכל צום היסטאָרישן באַלאַנס פון חורבן־דור און זײַן דערגיין און דערהייב צו גיטטיקע ערד; ווייל דאָ, מיטן פּאַלק ישראל אין זײַן לאַנד, —

דער טויטער ים וועט מער ניט זײַן קיין טויטער,
נאָר בלייבן וועט אין האַרץ אַ ים־המות — —
(דאָרטן, ז' 500)

דאָ איז דער פּאָעט געבליבן "געהאַרכיק" צו זײַן ייִדישן האַרצס "מחשבוֹת".

□

געשלאָסענער ציקל (דאָרטן, זײַ 503-524) איז דער לעצטער אָפטייל פון גיין לידער, וואָס מיט זיי איז פאַרענדיקט פּאָעטישע ווערק, באַנד צוויי. די לידער־דאַטעס: 1961-1962. וועלן מיר גיין מיט אַ סדר צום סיום פון לידער־ציקל, וואָס מיינט אין צייט: דרייסיק יאָר סוצקעווער־שעפּערישקייט. דער סך־הכל: צוויי גרויס־פאַרמאַ־טיקע בענד, מער ווי 1100 זייטן, וואָס איז אַ היפשער אוצר פון פּאָעזיע, ניט בלויז אין פּמות נאָר מער נאָך אין איכות, אין קינסטלערישן אויסדרוק און אין לשון באַריכערונג. דאָס ערשטע ליד, וווּ סוצקעווער לעבט איבער די עקספּיריענץ פון זײַן בראשית־דיכ־טערישקייט, איז "פאַר מנינע חִבְרִים פון יונג־ישראל". עס שיקט זיך טאַקע אַז אַ "יונג־ווילנע"־פּאָעט זאָל צוגויפּבינדן מיט אַ לידערישן רינג די פּאָעטישע קייט וואָס ציט זיך ווייטער, אין ישראל. דער אינהאַלט: "אין יענער בוידעמדיקער נאַכט", וואָס "באַ־לויכטן איז מיט נס־קאַליר פון חנוכה", האָט "אַרומגעפלעמלט גאָר אַן אַנדער יום־טובֿ". ס'איז געווען דער דעביוט פון "קינדישע געגראַמטע שפורן (וואָס) זענען אַנגעלאָפּן מיט שקאַצישער מוזיק". ער דערמאַנט זיך מיט בענקשאַפט דעם "פאַרטרעט" פון דער מאַמען, "אין אַלטן ראַם פון אויפגעמאַכטער טיר". די מאַמע האָט זיך קענטיק געכאַפט וועגן וואָס דאָ גייט און זי גיט אים איר ברכה, דערמאַנענדיק דערביי דעם זיידן, וואָס "האָט געשריבן דרייסיק יאָר אַ ספר": "זאָל אַיעדער געשריבן וואָרט, אַ לעבן לאַנג, דיך שטאַרקן ווי דיין זיידן". און "זי וויקלט אויס אַ פעדער — — אַ ירושה פון זיידן. (דאָרטן, ז' 505). דער מאַמעס ברכה האָט זיך טאַקע אַנגענומען אויף "אַ לעבן לאַנג".

געשלאסענער ציקל איז פולל צען קאפיטלען פון דרײַ סטראָפיקע, פיר שורהדיקע לידער. אין די ליריש־באהויכטע פערזן האָט סוצקעווער מפרש געווען, מער אין סימ־באַליק־צייכנס, די עמאַציעס און שטימונגען וואָס קומען איבער אים. ער וויל זיך אַליין קלאַר מאַכן זייער מהות, אַרײַנבליקן אין זיי טיפער. ס׳פירט אים גלײַך צום אָנהייב־פונקט: היים — אזוי הייבט זיך אָן איינס: "נאָך גוט וואָס ערד איז קײלעכדיק: דו קומסט אַהיים. אַניט — / פאַר וועמען וואָלסטו אָנגעסיליעט אויף זכרונס פאַדעם / אַ שמיכל, צי אַ זונפאַרגאַנג באַהאַלטן אין גראַניט?" (דאָרטן, ז' 515). די אַלע היים־שניכותן ציטערן מיט דער וואַרעמקייט פון איינעם, וואָס פאַרמאַגט שוין זײַנע אייגענע "דלד־אַמות", זײַן "רעכט", אפילו "צו זײַן שעקספיר", און זײַנע אַקסעסאָרן: "אזוי: איז גרייט אָן אַזונטברויט — אַ טינטער און פאַפיר, / און גאַפֿל־מעסער אויך — אַ פען, אַ בלייער" — צו דער עבודה פון שאַפן. דער עיקר: אויפהיטן אין אַלע פיזישע און גײַסטיקע בײַטענישן דעם אויטענטישן איד, ווי ס׳האַט פאַר צײַטן "געזאָגט אַ קלוגער גריך": — דעם הימל בײַט אַ וואַנדערער, דעם הימל — ניט זײַן איד". בײַם "באַ־טראַכט" פון מענטש און נאַטור, קומען אַ צאָל לידער מיט מוסר־השפּלס, למשל, "אַ בעטלער אין באַמביי", וואָס "קויפט פאַרן בעטלערגעלט אין מאַרק אַ בינטל קלייען / און קאַרמעט אָן אַ קניעדיקע, דאַרע, קוואַרע קו / בײַם בודאַ־טעמפל". איז דאָס אַ נימשל פאַרן "פאַעט", וואָס קריגט "געשאַנקען זילבערלעך געהיימע": "באַנוגן זיך מיט זיי, ווי יענער בעטלער דער אַסקעט, / און קאַרמע־אָן אַ זונפאַרגאַנג, אַ בעטלער, אַ בהמה". (דאָרטן, ז' 516). און בײַ די וואָס "איז אין סאָד אַ קראַנקן־שוועסטער" — "מיט רעגנדיקער גיס־קאַן", — בעט זיך דער דיכטער: "אַ, קראַנקן־שוועסטער, אויב ס׳איז דיר געבליבן אויפן דעק / אַ טראַפּן לײַבשאַפּט — בין איד מינער פונעם בוים אַ שטיי־גער". און — "וועסט לינדערן אַ וואַנד אין דער נשמה פון מײַן זייגער". (דאָרטן, ז' 517). אין קאָפיטל פיר רעדט ער "צו טויטע" — ער וויל זיי "דערפרייען" מיט זײַן "געזאָנג". און פדי עס צו טאָן, זוכט ער אין "מידבר־שטילקייט" דעם "וואַנדער־צייכן": — "אַ סימן, וווּ עס קוואַלט אַרויס דער אָנהייב פון יצירה, / און איד וועל היינט פאַר־שניידן מיט די טויטע וואָס כ׳האַב ליב, / אַ בונד פון שלום און אַ בונד פון שירה". (דאָרטן, ז' 518). דעם בונד האָט סוצקעווער שוין לאַנג פאַרשניטן.

סוצקעווער פרוווט דאָ אויך אויס איבער זיך, ווי אין פריערדיקע לידער, זיך צו דער־גראַבן און טיפער דערפילן די פענאַמענען פון לעבן און טויט. די עמאַציעס וויל ער כמור־פיזיש אַליין אײַבערלעבן:

אַראַפּגעקוילערט האָט זיך איבער מיר אין מיטן גאַנג
אָן אַשיקע, פון שאַרבנס אַ געבויטע פיראַמידע,
ווי אינעווייניק איז ניטאָ קיין טרויער, קיין פאַרלאַנג...
מיך צוגעדעקט מיט גאַר ניט אין אַ תהומיקער ירידה.
(דאָרטן, ז' 519)

ער כאפט זיך א פנים, אז דער מצב פון דעפיניטיוון "גארניט" איז פאר אים, וואס האט פארשניטן "א בונד" מיט די "טויטע", פשוט ניט נאטירלעך, און מיט קלוגשאפט צעשפאלט ער דעם ווארט און ס'קומט ארויס א נייע פארמל, דאס נעגאטיווע פאלט אפ און ס'בלויבט דאס פאזיטיווע: "נאר פלוצעם טיילט זיך אפ דער ניט פון גארניט. ס'בלויבט א גאר" (ד' 519). דער ניי-רעקאנסטרוירטער גאר לעבט אויף "מיט גרינעם גאלד", און די "שטויבן זינגען אין א כאר: — דא ווינט דיין מאמע — — —". און אויך דער טרויער ווערט פארביטן, אין זכות פון טויט וואס בייט זיין פנים אין אן אנדערשדיקער ערדישער מעטאמארפאז.

די ליבשאפט צום פארגאנגענעם לעבן, צו "די טויטע וואס כ'האב ליב" און צו דער "מאמע" וואס "ווינט" צווישן זיי, האט גריילעך געקאנט אויפועקן, באוויסט צי אומ- באוויסט פארן דיכטער, דאס געפיל פון נקמה. פמעט פסיכאטעלעפאטיש קומט דער אויפקלאנג — נקמה — אין אנהייב פון קאפיטל זעקס, נאכן פארקלינגען פון לעצטן ווארט — מאמע — ביים סוף קאפיטל פינף. סוצקעווער גרונטעוועט זיך צו א טיפערן הסבר פון באגריף נקמה, ווי בלויז דעם פיזישן גענוס פון רעהאביליטירטער צופרידן- קייט. און ער קומט צום אויספיר אז אין נקמה-אקט איז באהאלטן א מין מיסטעריעווער גייסטיקער עלעמענט, ווארעם דער העכערער גראד פון נקמה איז א דינאמית פון א געטלעכן אימפעראטיוו:

נקמה איז, מיין פריינד, ניט זיס. נקמה איז ניט זיס.

נאר אז נקמה בלייבט א ווארט — איז ביטער.

ס'פארמאגט דאס ווארט א גאט, איז טרעט ניט ס'ווארט מיט דינע פיס.

אים אויסלייזן — אזא איז דאס געבאט פון דיין געביטער.

(דארטן, ד' 520)

און דאס — ווייל "ס'לעבט אין ווארט אן אל-נקמות".

ווי דער קייטלעך זיך די אסאציאציעס אין דעם לידער-ציקל. אט: "א בוידעמטאפ", ווי א לעצטער סימבאל פון טאטאלן חורבן, ווייל קיין אנדער זכר איז שוין ניט גע- בליבן. דער בוידעמטאפ איז געבליבן ווי "א קאנצענטראט פון שרעק", ווען אי די רעאליטעטן און אי די חלומות זענען אוועק: — "דו זעסט? ניטא דער בוידעם, און דער קארשנבוים — אוועק. / ניטא דער טויבנשלאק, ניטא דער לייטער. / געבליבן בלויז א בוידעמטאפ — א קאנצענטראט פון שרעק". און די שרעק ווערט א קיום- באשטאנד פון לעבן: "נאר אייביק איז די שרעק — דעם לעבנס לעצטער עלעמענט, / אחוץ דער שרעק איז אלצדינג אן אנדה". (דארטן, ד' 521). ס'איז א קלוגער אריינבליק אין קאמפלעקס פון אומקום און טויט.

סוצקעווער דערציילט, אז אזא איז אויך "מיין שכן מיטן געטא-הויקער (וואס) איז א פילאסאף". ער לייקנט אפ אלע "אטאמען" און "מאלפע-טעאריעס, ווייל די וויסנ- שאפט האט נאך ניט געפונען "א שליסל צום איין-סוף". און "א גרעזעלע ווייס מער פון זיי די סודות פון זיין גריין". און "אפילו אז דער גולם וועט שוין אַנקומען א היין, צו "די צייט וואס איז פארשטעלט", וועט ער אלץ ניט קאנען באשיידן דאס רעטעניש.

און ער, דער פילאָסאָף, מאַכט אַן אַרױסרוף צו ״זײַ״, װאָס ״מײַנען״ אַז זײ באַזײַצן גאַר די קלוגשאַפֿט: ״זאָלן זײ באַשאַפֿן, די חכמים פֿון דער װעלט, אין מיטנוואַך — אַ שבת לײַ.״ פֿון דעם בעגאַציע־פֿונקט איז בלױז איין שרײַט צו אינטימיטעט מיט דער השגחה־פֿרטיג: ״פֿאַרזאַמל מיך פֿון אַלע העקן צײַט, פֿון שטאַק און שטייך, / פֿאַרטוליע מיר, װי אותיות פֿון אַ ברענענדיקן סידור. / פֿאַרזאַמל־מיך־צוזאַמען — איד זאָל קענען זײַן אַליין, / אַליין מיט דיר, און דו — אין מײַנע גלידער״. (דאַרטן, ט' 523). דאָס איז אַ מאַדערנע עכט־ײִדישע תפילה, אין גאַרונג נאָך באַהעפֿטונג מיטן יסוד פֿון נצח, מיטן אַבסאָלוטן לעבן. די שורות פֿון רצון זיך מקדיש צו זײַן אין פֿולער באַגלייבטקייט צום דו, שײַנען מיטן ליכט פֿון אָפֿטימיוס.

פֿון דעם דו פֿירט װידער אַ זוניקער שטעג צו ״דער יום־טובֿ און די שײַחה פֿון אַ װאַרט אַ נײַ־באַשאַפֿנס״. די לעצטע סטראַפּע פֿון געשלאָסענער ציקל, קאַפּיטל צען, טוט פֿאַרסך־הפֿלען די דאַמינאַציע פֿון פֿאַעטישן יום־טובֿ־דיקן װאַרט, װאָס עס ״װעט נאָך זײַן טױט אַ ברודערװאַרט אים ירשען״: ״גן־עדן־װאַרט, אין גיהנום איז דער־גאַנגען מיר דײַן טעם... / אַן עדות איז דער מלאַך איבער זיפֿצנדיקן טױער. / אַרױס־געטריבן האָט ער מיך פֿון ״גאַרטן״ מיט זײַן פֿלאַם: / צום דימענטענעם יום־טובֿ — צו דעם װאַרט פֿון פֿולו זוהר״. (דאַרטן, ט' 524).

אין װאַרט־צײַכן פֿון פֿולו זוהר שטייען מיר בײַם אַריבערטרעטן די שװעל צו די װײַטערדיקע צוואַנציק יאָר פֿון אַבֿרהם סוצקעװערס שאַפֿונג־פֿעריאַד, פֿדי אַפֿצורונדיקן דעם קײַלעכדיקן בן־שבעים יום־טובֿ — און װײַטער —

מיטן פֿרטימדיקן אינטערפֿרעטירן די סימבאָל און אַנאַליזירן די ליד־עלעמענטן אין געשלאָסענער ציקל, האָבן מיר מכוון געװען זיך לײַכטער צו מאַכן דאָס פֿאַרשטיין זײַן װײַטערדיקע יצירה. װײַל ס׳איז באַשײַמפֿערלעך קלאָר, אַז סוצקעװערס פֿאַעטישע קראַפֿט האָט זיך צעקוואַליקט מיט מחשבֿה און פֿאַרטיפֿיקייט אין די שפּעטערדיקע יאָרן, און זיך צעװאַקסן מיטן כוח פֿון װאַרט. ס׳איז דאָס ״גן־עדן־װאַרט״, װאָס מיר װעלן זײַנע ריחות און זײַן טעם דאַרפֿן פֿאַרווכן פֿון עץ־השירה אין פֿרוכטיקן לידער־גאַרטן פֿון אַבֿרהם סוצקעװער. ער האָט פֿאַרלייגט דעם יסוד צו דער מאַדערנער ײִדישער פֿאַ־עזיע, ער איז איר בױער, און אין נאַרמאַלע צײַטן, װען ס׳װאָלט געװען אַ נאַטירלעכער המשך, װאָלט ער זיך געקאַנט גרױסן צו זײַן דער פֿאַטער פֿון דער נײַער שול מאַדער־נער ײִדישער פֿאַעזיע. אָבער סײַ װי איז ער עס, ער איז עס אין זײַן לאַנד, ישראל. דאַרפֿן מיר הײַנט ניט װאַנדערן צו װײַט, איבער לענדער און פֿרעמדקייטן, פֿדי צו געפֿינען דעם ישרא־ליכטער, זײַן היים און אַדרעס. אונדז בלייבט דאָס איינ־ציקע: מיט אים צו גיין איבער די לידער־ און דערציילונגען־װעגן פֿון די װײַטער־דיקע יאָרן, אין מדינת־ישראל, בראַש פֿון דער פֿמליאַ ײִדיש־שאַפֿערס, אין אַלע זשאַ־נערס. ער און זײַ האָבן אַרײַנגעשפּילט נאָך איין פֿאַלקישן קלאַנג אין ניגון פֿון מדינת־ישראל. בזכותם ובזכות זײַן אייגענעם גרױסן אויפֿטו, די גאַלדענע קײַט, איז די דימענ־סיע ײִדיש אַנזעװודיק געװאַרן און איר גאַלדענער פֿאַדעם איז אַרײַנגעװעבט אין דער זינגעװודיקער לאַנדשאַפֿט־קאַנווערסײַת. דאָס לשון הקדושים איז געבליבן אַ נײַט־באַשעדיקטע פֿלי, װוּ עס איז אַרײַנגעזאַפֿט דער טױזנט־יאָריקער פֿאַלקסזײַן ײִדיש.

- מיט דעם קומען מיר צום סוף פון דער ערשטער שעפערישער תקופה פון אברהם סוצקעווער. זיינע צוויי בענד פאעטישע ווערק, וואס נעמען אריין די לידער און פאָעמעס פון 28 יאָר יצירה (1934-1962), זענען אויך די אָפּמערק־דאַטע פון אַברהם סוצקעווערס פּופּציקסטן געבוירן־טאָג. ווי אַ סיום צו דעם אָפּטייל ווערן דאָ גע־בראַכט צוויי מאַמרים, וואָס זענען געדרוקט געוואָרן צו יענער יום־טובֿדיקער גע־לעגנהייט: דער ערשטער — אין יאָנואַר, 1964, דער צווייטער — אין אַפּריל, 1964. דאָ קומען זיי געקירצט און מיט קליינע שינויים.

I

אַברהם סוצקעווער איז דער מייסטער פון צוויי דיכטערישע עלעמענטן — זמר און שיר — וואָס האָבן ביי אים דערגרייכט קינסטלערישן מיוזג. אין זינגעוודיקער האַרמאָניע. דער זמר: די מוזיק, די ריטמיש דינע סטראָפּע, וואָס קלינגט־אויף ווי אַן אַנגעשטעלטער פרעציעזער אינסטרומענט; די שירה — דאָס געזאַנג פון אַ פּישופּדיקן ווערטער־קאַנג־צערט, וווּ ס'מיניעט אַ זעלטענע קאַליר־גאַמע, ווי זונשטראַלן וואָס שטיפּן אין ספּעקטער. ניט איין מאָל בלייבן מיר פאַרגאַפּטע פאַר דעם דאָזיקן ווונדער פון ווערטער און מוזיק, ווי דער פּאָעט וואָלט שפּילן אויף צויבער־קלאַווישן און פּאַנגט אַרויס די קלאַנגען אין זייער פּריש־געבוירנדיקייט, אין זייער ערשטיקן בלענד.

די איינדיקייט פון וואָרט און מוזיק האָט סוצקעווער דערפירט צו ערפּעקציע. ער שמעלצט צוזאַמען די דינסטע ניואַנסן פון זילב מיט דעם פּינסטן אויפציטער פון קלאַנג: ער קאַמפּאָנירט די לידער דורך זיין געמיט און דורך זיין געהער. דאָס פּאָדערט קינסט־לערישע שלמות און דאָס דערגרונטעווען זיך צו די אויסערסטע שיינקייטן פון ייִדישן וואָרט. ער טוט שליפּן, קנעטן, ראַפּינירן און איבערגיסן אין אַ נייַעם פּורעם דאָס ייִדיש־דיכטערישע וואָרט מיט אַזאַ כּשרון און פּלייס, ווי ס'איז נאָך ביז אים ניט געטאָן געוואָרן. מיט די דורך אים געשאַפּענע מיטלען שפּילט ער אויס זיין סוצקעווערישע וואָרט־מוזיק גאַנץ און האַרמאָניש.

סוצקעווער איז דער דיכטער, וואָס האָט אַלע זיינע טעמעס פאַרמוויקט, פאַרניגונט, ווייל יעדע גרויסע פּאָעזיע מוז זיין מעלאָדיש. און געזאַנג איז ניט נאָר פּרייד און גליק, נאָר קען אויך זיין (ביי סוצקעווערן — מוז אויך זיין) טרויער און לייזן. דעריבער קען ער אויך זינגען אַ חורבן־קינה וואָס איז תּוכיך און מהותדיק צוזאַמענגעגאַסן מיטן זמר־סוד. בלענדיקט טאַקע אַרויס מיט אַזאַ אייגנאַרטיקער קלאַנג־ראַפּינירטקייט זיין עפּאָס געהיימטשאַט — חורבן־יאַמער, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ טרויער־סימפּאָניע. און פּונקט ווי די גאַלעריע טיפּן, וואָס יעדער פון זיי רעדט מיט זיין אים אייגנטימלעכן טרויער פון פאַרגאַנג, אַזוי אויך שפּילט סוצקעווערס שורה, אי פּיילדיק פאַרבענקט, אי באַסאָווע צאַרנדיק, און אויך ווי אַ וויינענדיקער קלאַרנעט. די אותיות פּורחות פון מגילת־החורבן שוועבן איבער דעם געטאָ־פאַרגאַנג מיט דער לייכטקייט פון קלאַנגען, ווי מיוואַלט פּילן דאָס געפּלאַטער פון די שורות.

סוצקעווערס פּאָעזיע, אַנהייבנדיק פון סיביר, ביז זיין סאַמע לעצט־געראַמטע שורה, איז איין גרויסער מוזיק־פּעסטיוואַל פון ווערטער. אַ שורה פון סוצקעווערס אַ ליד לאַזט זיך ניט פאַרבייטן — איר ריח און טעם איז ווי פון אַ ריפּע פּרי אַנגעגאַסן מיט

די אייגענע זאפטן. עס איז איר קאלאָריט, אָבער דער עיקר — איר מוזיק, און ווער ס'האָט אַ חוש פאַר מוזיק וועט מיט הנאה זיך צוהערן צו סוצקעווערס לידער. ניט אומזיסט האָט מאַרק שאַגאַל, דער מוזיקער פון פאַרברג, דערפילט אַזאַ טיפע שניכות מיט סוצקעווערן, דעם מוזיקער פון וואָרט, און ער האָט אילוסטרירט זיין סיביר, מיט שאַגאַלישער בילדער-מוזיק.

אַברהם סוצקעווער איז דער פרינץ פון ייִדישן ליד, דעם נעים-זמירות-ייִדיש, און דער כתר-השירה פאַסט צום בעסטן פאַר זיין קאַפּ. ער גייט זיין אייגענעם וועג. ער איז אַריגינעל, דערפינדעריש, יונג, נייִ-צאַפּלדיק און פול ווי אַ מילגרוים מיט ייִדיש-זאַפטן. דער מלאך-השירה האָט אים פאַר דער ייִדישער ליטעראַטור אָפּגעהיט פון חורבן אומקום און אים אונדז צוריקגעגעבן מיט נאָך מער זינגעווידיקער דינאַמישקייט. אַברהם סוצקעווער איז דער דיכטער, וואָס האָט דאָס ייִדישע ליד אָנגעיאָגט מיט דעם ריטעם פון דער מאַדערנער צייט; אָנגעטאָן די ייִדישע פּאָעזיע אין אַ לבוש פון אייראַ-פעישער עלעגאַנץ און האָט זינע ייִדיש-שורות פאַרשיכורט מיט דער שפּראַך פון אַלע מענטשן — מוזיק.

II

אַברהם סוצקעווער האָט דעביוטירט אין די אָנהייב דרייסיקער יאָרן, ווען דער האַקנ-קרייץ האָט שוין געטונקלט אויף די האַריזאָנטן פון דייַטשלאַנד און אָנגעיאָגט אַן אימה אויף די ייִדן פון מזרח-אייראָפּע. דווקא דעמאָלט האָט ער אַרײַנגעטאַנצט אין דער ייִדיש-פּאָעזיע, מיט דער ליכטיקייט פון אַ צעטרילערט פייגעלע אין פּרילינג. זיין ליד איז געווען זויניק, יונג און פריש. פון זיין ערשטן שריט איז ער געווען באַרופֿן צו זיין אַ פּאָעט.

ער איז געוואָרן דער פּאָעט פון ייִדיש לשון, אָבער ער וואָלט עס ניט ווייניקער געקענט זיין אין יעדער אַנדער שפּראַך. אויב היינט איז ער דער מייסטער פון ייִדישן ליד, איז עס ניט בלויז ווייל ייִדיש איז זיין שעפּערישער מעדיום, ניערעט — ובעיקר — ווייל ער פאַרמאָגט די קינסטלערישע אַטריבוטן פון אַ גרויסן לירישן טאַלאַנט.

דער נאַציאָנאַלער רענעסאַנס פון נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, האָט געפירט צו אַ ניער ווענדונג אין סוצקעווערס פּערזענלעכן און דיכטערישן גאַנג. ווי אַ פּועל-יוצא פון דער גרויסער ייִדישער קאַטאַסטראָפּע זענען הונדערטער טויזנטער פון דער שארית-הפליטה געקומען קיין ארץ-ישראל. מיט דעם שטראָם איז אויך אַברהם סוצקעווער געקומען, געקומען נאָקעט, ווי אַלע, אָבער אין זיין האַרצן האָט ער געטראָגן דעם פּלאַם פון גלויבן אין פּאַלק און לאַנד. ער האָט געפילט אין זיך אַ שליחות פון יענע ייִדיש-מאַסן, אין די פּאַנאַרס, טרעבלינקעס און אוישוויצעס, וועמעס יסורי-הגוף-והנפש ער האָט אויסגעזונגען. דורך דעם אומקום פון נעכטן האָט ער דערזען דעם אויפקום פון היינט, און אַן עקזאַלטירטער זיך געשטעלט במעמד הר-סיני, פּדי צו זינגען זיין ייִדיש-למנצח פאַר זיין ניער היים. ישראל איז געוואָרן די גייסטיקע ערד פון דיכטער.

אַברהם סוצקעווער שאַפט אין און פון ישראל. דער ייִדישער ווידעראויפקום איז גע-וואָרן אַן עיקר, דער קערן פון סוצקעווערס שאַפן. מיט זיין עליה, וואָס איז געוואָרן

זיין אויפשטייג צו ישראל, איז אויך געשטיגן זיין ליד, וואָס איז געליטערט געוואָרן אין די פֿייערן פֿון געטאָס און וועלדער. אין זײַנע ערשטע ישראל-לידער האָט ער שוין טיף-עמאַציאָנעל דורכגעפֿילט די גאולה-ווייען און דאָס געראַנגל פֿון פֿאַלק אין זײַן נײַגעבוירנדיקייט. זײַן ליד זײַגט די זאַפֿטן פֿון אַ נײַעם לעבן. זײַן אַני מאַמין איז אײבער-צײַגנדיק און קרעפֿטיק. די בײַנאַנדיקייט ישראל-סוצקעווער ווערט פֿאַרזיגלט אין אַן אַ שײַער פֿראַכטיקע לידער — און לידער וואָס וועלן נאָך געבוירן ווערן.

אַבֿרהם סוצקעווער ווערט אַזוי אַרום דער דיכטער-פֿאַטריאַט, בײַ וועמען ישראל איז געוואָרן דאָס עלפֿטע געבאַט: "וּאֶהְבֶּתְּ לְאַרְצְךָ כַּמּוֹד!" ער איז געוואָרן דער אויסדער-וויקטער ייִדישער דיכטער, וואָס איז פֿון די קאַנאַלן פֿון געהײַמטשאַט אין ירושלים דײַטע, אויפגעשטיגן צו ירושלים פֿון דעם פֿאַלקס-משורר דוד מלך ישראל — דעם בעל-הטהילים און דעם גרעסטן הימען-מיסטער פֿון אַלע צײַטן — און געוואָרן דער מאָדערנער ייִדיש-משורר פֿון ירושלים דײַשלאַל. דער נעכטן פֿון אומקום איז געוואָרן אַ שטאַפֿל צום הײַנטיקן אויפֿקום. מיט אַריגינעל סוצקעווערישער אינטוויזיע האָט ער פֿאַרפֿאַכטן אין זײַן ליד דעם עבֿר מיטן הוה, אַלט-פֿאַרגאַנגענע יסורים און אַ נײַ-צאַפֿלידק לעבן. מיט די גאַלדענע ווערטער-פֿעדעם שפּײַנט ער די גרויסע קאַנווע פֿון בלוטיקן נעכטן און העראַזשן הײַנט. אין בײַדע איז פֿאַראַן קאַמף און דראַנג צום לעבן, צו ועלכסבאַשטימונג. ער האָט סינטעזירט גלױבן און געראַנגל פֿון די צוויי פֿאַרבריי-דערטע ייִדן — דעם נעכטיקן פֿאַרטיזאָן און דעם הײַנטיקן ישראל-זעלנער.

פֿאַרכאַפֿט פֿון דער פֿאַזיטיווער אַטמאָספֿער פֿון דער ישראל ווירקלעכקייט. — וווּ האַרטע קריגערס זענען פֿשוטע חלוצים און שעפֿערס זענען העלדן. — האָט ער מיט באַנײַט-טערטער פֿרייד אויסגעשאַלט די אויסטערלישע אַנטפֿלעקונגען פֿון נײַ-ישראל, פֿון אירע זײַן און טעכטער. ער האָט מיט די בעסטע דיכטערישע מיטלען, עמאַציאָנעל און טיף געדאַנקלעך, באַקרעפֿטיקט די דאַקטרין פֿון גורלדיקן המשך פֿון פֿאַלק ישראל אין מדינת-ישראל. אין די קאַנאַלן פֿון ווילנע און בונקערס פֿון וואַרשע, אין די פֿאַרטיזאָ-נער-וועלדער פֿון וויסרוסלאַנד און פּוילן איז שוין געווען פֿאַרזײט דער זאַמען פֿון וועלכן די ייִדישע מדינה איז אויסגעוואַקסן. וואַרשע — די "טויטן-מדינה" — האָט שוין "געפֿורעמט די לעבעדיק-היימישע יונגע מדינה".

אַבֿרהם סוצקעווער פֿאַרמאַגט אַ גלענצנדיקן סטיל, אַריגינעלן סימבאָליזם, דערפֿינדעריי-שע מעטאַפֿאָרן, בילדעריש פֿאַרחושימטע געדאַנקען און בליציקע סופֿערלאַטיוון. זײַן ייִדיש-פֿערז איז אויסגעשליפֿן ביז דינסטער ראַפּינירטקייט. דער רײַטעם איז אויסגע-שפּילט מיט ווונדערלעכער מעלאָדישקייט, ווי די שורות וואַלטן געווען סטרוגעס פֿון אַ מוזיקאַלישן אינסטרומענט. זײַנע לידער זענען פֿיין-געשניצטע סקולפּטורן, וואָס בעטן זיך צו צעשטעלן זיי אויף פֿעדעסטאַלן. סוצקעווער איז געוואָרן דער ייִדיש-לידערקוואַל אין ישראל, וואָס פֿאַרבליפט מיט לירישער עכטיקייט.

אַבֿרהם סוצקעווער איז דער מיסטער פֿון מאָדערנעם ייִדישן ליד. ער האָט פֿאַר אים באַשאַפֿן ייִדיש-פּליגל, און עס איז געוואָרן פֿאַעזיע פֿון אַ גרויסן קאַליבער. אויפֿן ייִדיש קינסטלערישן מאַנפֿאַראַנס האָט סוצקעווער דערגרייכט פֿבֿוד און רום פֿון אַ פֿאַעט פֿאַר עקסעלאַנס. זײַנע ישראל-לידער שמעקן מיטן דופּטיקן האַניק פֿון לאַנד.

לידער פון ים-המוות *

דער טיטל אליין מאַכט שוין קלאַר דעם תוכן פון בוך. די לידער, געשריבן אין די יארן 1936-1966, זענען שוין געווען געדרוקט אין פריערדיקע ביכער, דאָס רוב אין פּאַנטי-שט ווערק, יובל-אויסגאַבע; דער לעצטער אָפטייל, זכר לגעטאָ, איז פון בוך פירקאָנטיקע אותיות און מופתים, וואָס איז אַרויס אין יאָר 1968. אַזוי אַרום האָט דאָס בוך אַרייַנגענומען דאָס שעפּערישע כּמות אויף דער חורבן-טעמע ביזן יאָר 1968. דאָס בוך פון אַן ערך 200 לידער, שליסט אויך איין די גרעסערע פּאַעמעס, צווישן זיי געהיימטשאַט, און די קורצע דערציילונגען גרינער אַקוואַריום, און איז דער בעסטער מעסטער צו סוצקעווערס קינסטלערישן בייטראַג צו דער חורבן-טעמאַטיק.

ס'איז די ביטערע איראַניע פון דער אומקומצייט, וואָס דער זעלבער סוצקעווער, וועל-כּער זוכט ניט זעלטן דעם מיסטישן באַרירפונקט פון לעבן מיטן טויט, האָט די טייט-עקספּלאַזיע געפילט ווי אַן אַבסאָלוטן פענאַמען: דער ים פון טויט! דעם פּאַקטישן נאָך-טויט הייבט ער אַן שפּעטער זען ווי אַ מיין ספּיריטועל-מעטאַפּיזיש לעבן. דורכגע-גלייט אין שוואַרצן פייער פון טויט איז יעדע פון זיינע טויזנטער שורות, וואָס דער גורל האָט אים דערוויילט זיי אויסצווינגען. אָבער ווי זינגט מען אויס דעם טויט פון אייגענעם פּאַלק? כ'מייך, אַז דער זינגער אליין האָט ניט די תּשובּה. ער האָט אָבער דאָקומענטירט די צייט אין שירת-לשון, אויג-אין-אויג מיטן טויט, וואָס דאָס אליין איז רעוואַלט און בטחון און מוט. אַפילו די קאַלכּגרוב (זע: באַגלייטוואַרט צום בוך) איז ניט געווען בּפּוח צו פּאַרברענגען זיין גוף און ליד. איז דער ים-המוות געבליבן אין זיין האַרץ (נאָר בלייבן וועט אין האַרץ אַ ים-המוות — —). און די לידער וועלן בלייבן דאָס אייביקע פייער אויפן מזבח פון יידן-עקדות.

אַברהם סוצקעווער, אין באַגלייטוואַרט צום בוך, שרייבט: "צווישן די טאָולען פון לידער פון ים-המוות, זענען צונויפגעזאַמלט מיינע דאָרטנדיקע טעג און נעכט, פּאַר-וואַנדלטע אין לידער במשך דרייסיק יאָר. — — אין אַט דעם אויפזאַמל קומען אַריין ווי מעגלעך אין אַ כּראַנאַלאָגישן סדר, מיינע מערסטע לידער און פּאַעמעס, וואָס די מעסערדיקע וואָר האָט ניט דערשניטן ביזן סוף פון זייער לעבעדיקן חלום".

* לידער פון ים-המוות: פון ווילנער געטאָ וואַלד און וואַנדער, תּל-אַבֿיבֿ-ניו-יאָרק, פּאַרלאַג בערגען-בעלזען, וועלט-פּאַרלאַנד פון די בערגען-בעלזענער "זיכור-פּרייז" ביבליאָטעק, 1968, 480 זי

פירקאנטיקע אותיות און מופתים *

הינטער דעם בוך איז געבליבן פארסך־הבלט 30 יאר שאפונג. פון אַט דער צייט הייבט זיך אַן אַ נייע תקופה, וואָרעם סוצקעווער איז, ווי תמיד, ניט געבליבן פאַרגליווערט אין אַ סטאַגאַנטער ראָם. ווידער זוכט ער אַנדערשקייט, נייקייט, מאַדערניזירטע טענער, וואָס מאַכן אים דעם פּסודריקן מאַדעלירער און פּורעמער פון דער ייִדישער פּאַעזיע. אָבער איינציטיק טרעט ער ניט אָפּ אויף אַ שריט פּון זײַן פּרימאַטן אימאַזש, פון זײַן ערשטיקן שפּערישן איד. אין די געזאַנגען פון נייעם בוך איז אַריינגעקאַרבט זײַן שפּערישע געשטאַלט: מיר זעען אים אין געשטייג, קלעטערן אויף די לידער־שטאַפלען, פּדי אַרויסצוברענגען נייע ברייאַנטענע אויסגעפּינסן פון ייִדישן וואָרט, איבער־ראַשנדיקע וואַריאַציעס, סימבאָלן און געדאַנקען, אין אַ געשליפענעם סטיל. מיט די אַ מערווערטיקע מעלות האָט ער אַריבערגעשפּרייזט צו אַ נייער דעקאַדע אין זײַן לעבן און שאַפּן.

אפשר איז עס דער קוריאָז פון וואָס עלטער, אַלץ ייִנגער. זײַן ליד היט אויף דעם צאַפּלידיקן אַטעם פון פּולסירנדיקן לעבן, וואָס דורך דעם באַווייזט ער דעם פּישוף פון פאַרוואַנדלען די פירקאנטיקע אותיות אין ווּנדערלעכע לידער. ווילל ווען סוצקעווער רעדט וועגן נעכטנס, ווערן די לידער איבערגעשפּיגלט אין מאַרגנס: זיי זענען שוין היינט די לידערישע מאַרגנס פון ייִדיש־פּאַעזיע. כּוואַליעדיק שלאָגט אַרויס דאָס געזאַנג אין אויפקום פון ״ערב־טאַג״ (דאַרטן, ד' 21). על־פי אינהאַלט אַ נאַטורליד, אָבער אַריינטיפּנדיק זיך אין אַזאַ קליינער שאַפּונג דערוועט מען, אַז יעדע שורה האָט אַן אַנדער פּאַרב, אַ ניי בילד און קלאַנג. סוצקעווער האָט דאָס לשון פון גייסטיק־קרעאַ־טיוון ייִדישלאַנג אַריינגעזונגען אין אַ וועלט מיט ברייטערע האַרזאַנטן. ווילל ס'איז ניט בלויז לשון, ווי קונטיק און קונציק עס זאָל ניט זײַן, נאָר מער נאָך דאָס געפּלי, נאַוואַ־טאַרישקייט און אויך איבערצייטיקייט, ווי ער וואָלט אַריינשפּרינגען פון ערב־טאַג גלייך אין ערב־מאַרגן. פון סאַמע ציטעריקן אָנהייב איז ער געבליבן דער זוכער, וואָס האָט געפּיליה'ט צום וואָרט, און טוט עס נאָך איצט: ״שענק מיר ווערטער וואָס געשאַנקען האָסטו זיי ניט קיינעם״. ער באַגערט מיט יעדן ליד זיך צו באַניצען, ווי די נאַטור וואָס איז יעדן טאַג מחדש מעשה־בראשית. ער איז דער ייִדיש־״סטראַדיאוואַריוס״, וואָס קען ״אַ שפּיל טאַן מיט אַזאַ מתיקות, אַז די זון די שווערע / פאַרלירן וועט איר וואָג / און ווערן טאַג״. (דאַרטן, ד' 21). אין זײַן ליד באַשאַפט ער אַ נייעם טאַג, אויף ייִדיש.

משמעות אַז דער זעלבער פּלל, ווי אין דער נאַטור, איז אויך גילטיק פאַרן וואָרט: אַרויסבליצן ווי אַן אַבסטראַקטער ווּנדער פון די געדאַנק־ און געפּיל־ספּערעס. מיט אַ פאַרבליפּנדיקן גילוי איבערראַשט אונדז סוצקעווער מיט נייע לידער, ווי טעג וואָס זענען ייִנגער און נייער. די לידער — מײלשטיינער אויף זײַן לאַנגן וועג, וואָס פירט

* פירקאנטיקע אותיות און מופתים: לידער און פּאָעמעס 1964-1967. פּאַרלאַג די גאַלדענע קייט, תל־אָב־יב, 1968. פּאַרטנעס פון דיכטער: מאַרק שאַגאַל, 139 זד.

פון סיביר ביז צו די נייע פירקאָנטיקע אותיות און מופתים. אונטערן זעלבן טיטל קומט דאָס לעצטע ליד אין בוך, אַ ליד, געבוירן במעמד הכותל, אין סימן פון די "פירקאָנטיקע שטיינער". די שורות פיקן זיך אויס אין דער קדושה פון די פירקאָנטיקע סימבאלן, "ווי אויבן די יונה הומיה, זיך אויסגעפיקט גאַר-וואָס פון חסד" (דאָרטן, ז' 139). ניט נאָר דאָס פאלק מיט "די שטויביקע פנימער" איז דאָ אויפגעקומען, נייערט די גאַנצע בריאה, און "פון זעלביקן ליכט איז געבוירן די זון און דער שאַטן". די פירקאָנטיקע היעראַגליפן דערמאָנען סוצקעווערן, אַז אַלץ איז דאָ פאַרפירקאָנטיקט אין אייביקייט. דאָס זענען יידישע ליניעס, די צייכנס פון באַהעפטונג פון "שטויב פון פירקאָנטיקע דורות". דאָ קומען אויך די חורבן-שטויבן: "דער שטויב פון מיין מאַמען", און אַפילו "מיין אייגע-נער שטויב (וואָס) איז געוואָרן גראַניט אין סוף-נאַכטיקן, זוניקן זוהר". און ס'פאַר-ענדיקט זיך מיט דער אידעע פון אַ נייער שליחות:

אַ האַנט איז געגאַנגען אין פניער און האָט פון דער צייט אייגנהאַנטיק
 באַשאַפן אַן אייגענע רגע
 פאַר דיר און פאַר מיר אין די אויגן.
 (דאָרטן, ז' 139)

ס'איז די רגע פון נס און באַני און בטחון, וואָס סוצקעווער האָט דאָ אויסגעפורעמט און איבערגעשאַפן אין ליד.

□

סוצקעווער, ווי דער מיסטער פון וואָרט, וויל אַרויסשפיגלען פערפעקציע, געפינען אַ תיקון פאַר יעדן טראַף. ס'איז די דיסיפלין וואָס ער צווינגט אַרויף אויף דער שורה, כדי אַלע וואָרט-צירופים זאָלן זיך צונויפשפילן אין האַרמאָניע. אין די אַ קריטעריעס איז סוצקעווער אַ שטרענגער מקפיד, וויל עס גייט וועגן שלמות, און דאָ מוז מען אַנווענדן מידת-הדין. ווי זאָגט זיין פראַטאָטיפ דער מאַלער "בנים פניער שפיגל": "נעם דיין אַלטן שאַרבן און צעממית, / אַבי אַ קאַמפאָזיציע זאָל זיין פולקום ווי אַ טרער". וויל דאָ שטייט אין קאָן — "דער מאַלער און די שלמות. / איז מיט אַ לינונט ווייניקער. וואָס ווייניקער אַלץ מער". (דאָרטן ז' 31). דאָס איז סוצקעווערס קרעדאָ. און ער האָט טאַקע געשיקט זיין וואָרט, ווי דער מאַלער "זיין פענדל, אויסצוהאַלטן בני דער אייביקייט עקזאַמען".

אין אַנבליק פון סוצקעווערס שפע, וואַלט אפשר דער זאָג געדאַרפט זיין היפּוכדיק: וואָס מער אַלץ בעסער. די פיל שעפּערישע יאָרן האָבן אָבער אויסגעברייטערט, אויס-געליכטיקט און אויסגעלייטערט סוצקעווערס געזאַנג און פאַרטיפּט זיין באַטייט. דער שטעמפל זייערער איז נאָך אַלץ דער פולבלוטיקער ניגון פון וואָרט און מוזיק, די אַן אַ שיעור רעפּלעקסיעס שנינען אין זיך און פון זיך, ווי אַ שפיגל אין אַ שפיגל. און דאָס איכות פון די לידער-קאַמפאָזיציעס איז, ווידער, פישופדיקע אימאַזשן און פראַכטיקע בילדער, וווּ די שיינקייט פאַראַדירט ווי אַ פילפאַרביקע לעבעדיקע פאַווע. אַט אַ שטייגער מיטט דורך דער דיכטער די פאַרבן אין אַ פאַנטאַסטישן נאַטורליד פון בלוז

אכט ווערטער: "צעווישן ראָזן פּויגלמילך / ביים גרינעם עק פון זומער". (דאָרטן, ז' 12).
אויף דער פּאָליטרע פון צוויי קליינע שורהלעך אַזאַ ליכטיקע פּאַרבן־זיסקייט! און אַט,
אַזאַ ווידערלעך שמעקעדיקע פּאַנאַראַמע:

— אַן עפּלסאַד ביים טיך.
די עפּל רייסט מען ניט. זיי פּאַלן
פון זייער טוועגן.
(דאָרטן, ז' 12).

די רייציקע בונטקייט איז ווי אין אַ "מערכען", וועגן אַ פּרינצעסין, און דער עקזאַל־
טירטער יינגל, "קוים בייסט ער אַפּ פון פּויגלמילך אַ שטענגל, / פּאַרשיכורט אים
אַ זיסקייט אַזאַ / וואָס קען דערמאַנען / אין זעלבן פּרישן, פּליסטערדיקן ריח / פון
זוזע דעם אַפּטייקערס טאַכטער מיט די קליינע ליפּן". (דאָרטן, זי 12-13). מיר פּילן
דעם ריח און חלום פון אַ קינדיש גאַווי־פּאַרויסטע ראַמאַנטיק. דאָס ליד איז צו פּאַר־
דאַנקען די געבענטשטע געדענקשאַפּט סוצקעווערס, פון "אַן אַלטע שורה / אַרויס־
געבליט פון סאַמע האַרץ אין יונגשאַפּט מינער". דער רעפּלעקס פון דער שורה —
"אין רויטן שנין פון מיין צעגליטן האַרץ" — האַט באַשאַפּן די ווידערלעך־זיסע באַ־
לאַדע, אין באַקאַנטן סוצקעווער־ליכט־און־נוסח.

□

אין סוצקעווערס ביכער, נאָכן באַזעצן זיך אין ישראל, קומען אַריין, אין אויסגעמיש,
חויז לידער פון היים־בענקשאַפּט צום קינדערישן און יונגן אַמאַל, אויך די ציטעריקע
לידער פון דער טראַגיק פון זיין דור. ס'רובֿ זענען עס קאַשמאַריקע זעונגען, וואָס צאַפֿ־
לען מיט חלום, צוזאַמענגעפּלאַכטן מיט די גאַלדענע פעדעס פון פּאַרגאַנגענער שנין.
ער איז אומפּאַרגלייכלעך אַריגינעל אין דעם חורבן־זשאַנער, וווּ ער אַליין פּאַר־
קלייט זיך אַפּט אין די געשטאַלטן פון אומקום, וואָס זייער אימאַזש טראַגט ער אין
זיך, און שפּילט זייערע ראַלעס. אין שוין דערמאַנטן אַפּטייל פון בוך, זכר לגעטאַ, טוט
ער עס ווידער. ער איז אַפּילו צופּרידן צו זיין "אַנגעטאַן אין זעלבן בלויען העמד", ווי
די "משוגעים":

אַזוי מאַרשירן דורך דער גיהנום־גאַס פון מיין זכרון,
פון דולהויז צו דער געטאַ — משוגעים, אין אַ פּרעמדער
יענוועלטיקייט, אין לאַנגע, בלויע העמדער,
אַזוי מאַרשירן יאָרן, יאָרן יאָרן.
(דאָרטן, זי 54-55)

ווייל "אַזאַ צונויפּגעטויליעטקייט מיט יידן איז אַ זכיה. / האָב קיין מאָל ניט געפּילט
אַזוי די ייִדנפּרייד אין צער". (דאָרטן, ז' 54). איז ניט נאָר זייער ראַלע שפּילט ער,
נאָר ער ווערט ממש אַבסאַרברט אין זייער מיט, ווי איינער פון זיי. סוצקעווערס
אידענטישקייט מיטן אומקום פון פּאַלק איז טיף פּאַרוואַרצלט, ווייל ער אַליין שטעלט

דאך פאר מיט זיך דעם זכר לגעטאָ. ער בעט: "קלעזמער, שפיל מיר אן איובדיקס / צו מיין אויסגעברענט ווייסן געביין, / וואָס צוקט אין דער טונקל מיט גליעוודיקס / און אַ פארמעט צווישן די ציין" (דאָרטן ז' 53). אַברהם סוצקעווער מיט זיין קינה פארמעט. נאָך דעם אין ריין פון אויסגעברענטן וואַלד, וואָס ער האָט געטאָן מיט געוואַלד — — — פאָרוואַנדלען — — — אין אַלטן, לעבעדיקן וואַלד" (דאָרטן ז' 62). דאָס איז דער צוריק אויפגעלעבטער וואַלד פון זיין פּאָעזיע, ווייל ס'איז געווען זיין "זוכה" צו בלייבן אין "צונויפגעטוליעטקייט" מיט אַ תּחית־המתמידקער וועלט. אַזוי ליענען זיך סוצקעווערס לידער, ווי סיגנאַלן פון זיין צייט, און אויך פון דער צייט וואָס קומט — סיגנאַלן נאַציאָנאַלע און סיגנאַלן אַלוועלטישע.

איז נאָך זכר לגעטאָ גוט אַרײַנצובליקן אין די לידער, וווּ סוצקעווער וויל די צייט דער־פילן "מיט הונדערטסטן חוש". דער חוש, על־פי סוצקעווער, איז אויך פאַר די דוממים: "אַ פּידל איז בוים און איז וואַסער און שיף און מוזיק, / ווען ס'רודערט אַהיים, אָן די גוססע פינגער, דעם סמיק, / אַזוי וועל איך קומען מיט הונדערטסטן חוש צו מיין גלוק". (דאָרטן ז' 35). ער זוכט, אין זיין ייִדיש ליד, די אוניווערסאַלע צייט: "מיט הונדערטסטן חוש וועט מיין צייט, אומגעזעענער ווינט / געפינען איר קאַסמישע פאַרעם אין לײַכט לאַבירינט". די דאָזיקע חוש־סופּעריאָריטעט וועט פירן צו "פאַרלירנדיקייט" — פון מענטש און נאַטור, גיט ער זיך אַ טראַגישע עצה אויך מיט דעם: "און בייִדנס פאַר־לירנדיקייט וועל איך צעטיילן די הינט". אָבער ס'איז שטאַרק צו ספקן צי אַזאַ פאַר־טאַסטישער דערגרייך דאַרף אין סך־הכל פירן צו אַ הינטישער סעודה? סוצקעווער איז סיי אין אַ שטענדיקן פאַרמעסט מיט דער צייט, וווּ ער פאַרוואַנדלט חוש־מדיקע שפּירונגען אין סופּער־פּאָעטישע נשמהדיקע פּילונגען, די ווייִאָנערישע איבערלעבונג־גען, איבערגעפלאַנצט אין לידער, דאַרפן זיין די סיגנאַלן וווּ די קאַנקרעטע חושים־וועלט ווערט אומגעוואַנדלט אין מאַרגן־מוזיק — "מוזיק פון זעונג" אין "זייגערלעך פון פלייש" (דאָרטן ז' 39). די נאַטור, דער וועלטאַל, אַלע אייביקע ווונדערס זענען אַינגעבויט אין אונדז גופא, לויט דער סוצקעווער־פאַרמל: "מיר זענען אַלע קינדער פון אַ קאַסמישער פאַמיליע". אַזוי אַרום ווערט ער דער סיגנאַליזאַטאָר פון אַ ניי ליד, וואָס קומט פון אַנדערע ספּערעס, בלויז די ווערטער זענען צופעליק ייִדישע. אַברהם סוצקעווער האָט פאַרבונדן זיין סוביעקטיווע וועלט מיט צוויי אַבסטראַקטע עלעמענטן: אייביקייט און אוניווערסאַליזם. מיט דעם האָט זיין ליד באַקומען דעם עספּרי, דעם גלאַנץ פון קלוגן אינטעלעקטואַליזם, מיט אַ צולאַג פון פאַנטאַזיע און פּילאָסאָפּישע ספּעקולאַציעס. ער, דער ייִדישער פּאָעט וואָס האָט די וועלט צו־קאַפּנס, גיט געקוקט אויף אַלע הויך־פּליענדיקע לידער, קען זיך אָבער פון דער וועלט גיט אַפּרייסן — ער און וועלט זענען אַרגאַניש איינע אין די אַנדערע פאַרוואַרצלט. אַפילו אויב "געשווינדער פונעם ליכטלויף — צו אַ נײַעם קיום שטייג איך", איז אָבער גיטאָ קיין פתרון פאַר דעם "ווהיין", ס'בלייבט די אַלטערנאַטיוו: "באַשערט איז מיר צו לעבן און צו שטאַרבן טאַפל־וועלטיק, / באַשערט איז מיר זיך אַפּרייסן פון ערדקויל, נאָר ווהיין?" (דאָרטן ז' 75). רייסט זיך דער דיכטער אָפּ אויף קליינע לידער־סעסיעס פון אייגענעם ערדקויל און צוקאַפּנס ליגט די וועלט מיט אירע ימען, שטעט און לענדער און אַנדערע אויסטערלישע אַרטשאַפּטן.

צײטיקע פנימער *

אַבֿרהם סוצקעווער האָט אין דעם בוך דערגרייכט אַ העכערן שטאַפּל פון שלמות. צו וועלכן ס'איז אָנגעצילט זײַן גאַנצער שעפּערישער גאַנג: דער געזאַנגיקער האַרײזאָנט איז דאָ באַטייטיק אויסגעברײטערט, אויסגעמאַלן מיט אַן אַרײַגעלן סוצקעווערישן קאַלאַריט, אין זײַן אײגענעם נוסח. דאָ שײנט די נײַקײט פון די צײטיקע פּנימער — הײם, משפּחה, דור — וואָס זענען רײַף געוואָרן אין פּערספּעקטיוו פון יאָרן. די צײַט, מיט סוצקעווערס באַהילפיקער האַנט, האָט אַרױפגעשטעמפּלט אויף זײ דעם חותם פון אַ ליכטיקן נצח. אין דעם גײסט ווערן אַלע לידער, אפילו די מיט פאַרשטומטע פּנימער, צי בכלל פּנימלאָז, קלאַר און גוט פאַרשטאַנען. דאָך איז נײטיק אַ ביסל מפרש צו זײַן פאַרטונקלטע ווינקלען און אויפליכטיקן שטריכן פון העל ד.ה. הערן וואָס דער פּאָעט דערצײלט, און זען — וואָס ער זעט.

די ערשטע און גרעסטע פּאָעמע, פון די פּיר, אין בוך, איז "מײַן זײַדנס פעדער". זי איז געשריבן אין פאַרשיידענע רײַטמען און זיך בײַטנדיקע פאַרמען, אָבער זי פאַרמאָגט אַ זינגעוודיק-מוזיקאַלישע לײכטקײט. די גאַמעס שפּרינגען כּסדר איבער די שמאַלע מעלאָדישע שורות מיט פאַרכאַפּנדיקע שילדערונגען, צו ברייט־אַטעמדיקע עפישע שורות, פון פולע זײַטן. פון אַט דער מוזיקאַלישער צעוואַליעטקײט וואָקסט אַרױס די גראַנדיזע און פולע געשטאַלט פון זײַדן. די עפּאָפּע — דער זײַדע, און די פעדער — דער סימבאָל פון דיכטערס גײַסטיקער ירושה. דעם זײַדנס אימאַזש איז באַלויכטן מיטן רעטראַספּעקטיוון אפּשײַן און אפּגלאַנץ פון זײַן לױטערקײט, זײַן הדרת־פּנים.

דעם דיכטערס חלום און פאַרשטעלונג פון זײַדן וויקלט זיך פּונאַדער, אינעם אינטער־רעסאַנטן סיפּור־המעשה, אין פּאַסינירנדיקע בילדער. און אויב אפילו ס'איז ניט די אויטענטישע פיגור פון זײַדן, פילט מען אָבער די פּאָעטישע בענקשאַפט וואָס האָט אַט די זײַדע־געשטאַלט אויסגעהאַמערט ווי אַ מאָדעל. דער הלל גײט פאַר דעם זײַדנס פעדער, וואָס דער דיכטער שילדערט די גילגולים פון איר שעפּערישן גורל. די פעדער ווערט דער מלאַך־סימבאָל, וואָס אַנטפלעקט זיך בלױז מיט זײַן עכאַ: — "בין פאַראַן, פאַראַן". אויף דעם קומט דער אפּקלאַנג: "איך זוך די פעדער פון מײַן זײַדן". צווישן "צוויי פּייערן" — "אין באַקאוון און מײַנרע־אויוון" שרײַבט דער זײַדע. און אַט — "צעפּליט זיך דאָס פּאַפּיר", צוליב דעם זײַדנס רחמנות אויף "אַ שפּעראַל", וואָס האָט אין דעם קאַלטן ווינטערטאָג "אומזיסט געזוכט אַ זערנעלע". (דאָרטן, ז' 11). פון ז' באַטיטלטע פרקים באַשטייט די פּאָעמע. אין פרק ז, ווען "די שרפה איז געקומען אַלט ווי פּייער", און "זיך אָפּגעברײט אַן אותיות", איז — "פון זײַדנס האַבֿ־און־גוטס איז נאָר זײַן פעדער / געבליבן אינעם אַש. אַן איבערראַשטע". די "איבערראַשטע פעדער" שאַטנט איבער אַלע געשעענישן. זי ווערט ווי אַ פּאַטום איינגעגלידערט אין לעבעדיקן

* צײטיקע פּנימער: פּאָעמעס און לידער. 1970-1968. פּאַרלאַג י. ל. פּרץ, תּל־אַבֿיבֿ. 1970. פּאַרטערט פון דיכטער: ראָבֿן. 158 זײַ.

גוף פון זיידן. "דורך נאכט ווערט דער זיידע געוואַר" וועגן א סך טראַגישע פאַסירונגען אין משפּחה, און פאַרויסזעציק: אַז "פאַריתומט וועט בלייבן די פעדער נאָך היינטיקן יאָר — —" (דאָרטן, ז' 25). די פעדער ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ פּמולעבעדיקן אַב-יעקט, עלעהיי אַ יתום. און ס'דאַרף קומען דער יורש אויף צו ממלא זיין די שעפּערישע פּונקציע פון זיידן, איבערהיפּנדיק די שפּאַנענדיקע "אָוואַנטורעס" פון דער נטיעה פון קראַנקן זיידן, קומען מיר צום קלימאַקס: די "גענדזענע פעדער, וואָס האָט ניט פאַר-ענדיקט איר שליחות", זוכט דער לעגיימער יורש "אויף הר הצופים": "איך זוך די זענען, זיידע, וווּ דיין פעדער / איז לופטיק ווי אַ מלאַך און איז ערדיש ווי אַ צעדער" (דאָרטן, ז' 41). דאָ אַנטפלעקט זיך די ירושה, וואָס איז שוין פאַרטאַפּלט: "אַ טויטער זיידע וואָס איך זע אויף ס'ניי אים, / צוזאַמען מיט אַ לעבעדיקן. יעדער. / ביז וואָנען איך האָב אויפגעוועקט זיך מיט 'מיין זיידנס פעדער'". די פּאַעמע איז געשריבן אין 1968-1969.

"מיין טאַטנס פּידל" איז אַ פּאַעמע פון אַ צווייטע משפּחה-פּאַסירונג, וווּ די פּידל דאַרף אויסגעלייזט ווערן דורך אַ יורש. זי קומט צוריק, נאָך אַן אויסטערלישן עולם-הבא-מיסחר, אַהיים. און אַזאַ שוין באַרימטער אינסטרומענט, פון ס'ביר א"א לידער, איז סימבאָליש פאַר סוצקעווערן, וואָס פּישופּט אַרויס מוזיק פון ייִדישע ווערטער: "אַרויס-געשפּילט האָט אויך זיין פּידל / איר שטומקייט בלויז פאַר מיינעטוועגן, / אַז איך אַליין זאָל זי דעהערן, / אַרויסשפּילן פון זיך אַ שטערן". (דאָרטן, ז' 53). — דעם שטערן האָט סוצקעווער אַרויסגעשפּילט, און שפּילט אים אַרויס אַלע יאָרן. די סימבאָלישע, האַלב-ראַמאַנטישע פּאַעמע די ציגנלניע, איז אַנגעווייט מיט שטייפּ-רישן אומעט און פּרישקייט פון אַנדערע ווערטער: "גענוג מיט די צייטווערטער. אייביקייט-ווערטער דערלאַנג מיר, משוגענער שאַפּער". ס'זענען ווערטער מיט וועלכע מ'קאָן זאָגן: "גוט-מאַרגן דיר, נעכטן" (דאָרטן, ז' 61). די ווערטער זענען ניט אין אַ פאַרקערטער ריכטונג, ווי אַ סאַטירע אויפן לעבן, וווּ דער לעבעדיקער פּערזישער ראַבאָט דרייט זיך אין דער אַנגעצייכנטער ריכטונג. ניטאַ קיין צוריק פון באַשערטן גורל. זיך קעגנשטעלן פּירט צו אומקום — אַזוי איז דאָס געזעץ וואָס הערשט אין דער וועלט. דאָס ייִנגל, אין זיין געוואָגטן חלום, קאָן ניט צאָלן דעם פּרייז פון צוריק-דרייען די נאַטור: "— מע זאָגט אַפּילו, ס'דרייט זיך אַלץ אַרום דער זון די ערד. / אַ גילדן איז צו ווינציק זי זאָל דרייען זיך פאַרקערט". (דאָרטן, ז' 73). געשריבן אין 1969.

"משה באַסין" איז אַ פּאַעמע פון לאַמענטאַציע, אין דערמאָנונג פון אַ טראַגישן און משונהדיק-אַריגינעלן באַראַקטער, וואָס נאָר די ייִדישע ווילנע האָט געקאַנט אַזוינעם פּראָדוצירן. אין דער פּאַעמע, מיט שטאַרק עלעגישע רירנדיקע שורות, האָט סוצקעווער אַרויסאַנטפלעקט און פאַראייביקט אַ דיכטעריש-פּיבערדיקע נשמה. מיט וואַרעמען צער איז אַרומגעהילט די געשטאַלט פון טרויעריקן יונגן וואַגאַבונד, וואָס איז "מורד" — אין האַרבן טאַטן אין תּר"י-גישן". און משה באַסין, אין זיין געפּאַלנקייט, ווען "עס ברענען שוין די יאַרצייטליכט" — "וויינט ער אַ פּל-נידרידיקער: — איך בין אַליין אַ יאָר-צייטליכט און ברען שוין אַכצן יאָר". און סוצקעווער האָט מיט די סטראַפּעס אַוועקגע-שטעלט אַ ליכטיקע יאַרצייטליכט-פּאַעמע אויף די "אַכצן יאָר" זיינע. (דאָרטן, ז' 77-82). געשריבן אין מנח, 1969.

דאָס אויג פון דער נשמה וויינט מיט בילדער איז דער טיטל פון אַ לידער־סעריע, און אויך די ערשטע שורה פון אַרניפיר־ליד, באַצייכנט מיט אַ שטערנדל. ס'איז דער באַזונדערש אויסגעמיקער גייסטיקער מצב, ווען דאָס אויג וויינט מיט בילדער פון שווערע איבערלעבונגען און טראַכטונגען, וואָס ווילן בלייבן ניט בלויז אין טרער, נאָר זיי גאַרן פאַרקריצט צו ווערן אין ליד: זיי "מאַנען: שילדער, שילדער, / פאַר זיך אַליין, ווי פאַר אַ צווייטער וועלט" (דאָרטן, ז' 87). די פרימערע זע־ענישן, "בילדער ערשטמאַליקע", וואָס "דאָס אויג פון דער נשמה וויינט" אַרויס, זענען ווונדער־אימאַזשן פון אַ פאַר צענדלינג קורצע לידער, אין דער סעריע. וועלן מיר פרוּוון אַרנינקוקן אין די לידער און בילדער — נשמה־אויג אין נשמה־אויג. אַן אַ שיעור בילדער זענען דאָ אַרנינגערעסט. ס'ערשטע ליד: "די רייד פון אַנגופיקן, איז אַן אַנדייט פון אַ גייסטיקער עקסיסטענץ; ער קלערט אויף דעם מענטש־דיכטער, וואָס איז "אויך אַזאַ, אַ תקופיקער" דעם שכל פון פירונגען. לסוף גיט ער אים די עצה: "בעסער זאָלסט להבא זיך באַנוגענען / מיט אַ שטילער שעה און טוי פון גאַנד" (דאָרטן, ז' 88). אין חלום־ליד פון "אַזאַ מין שלאָף", האָט ער "דער־שפירט" אַן ס'איז אים "אַ ריפ פאַרשווינדן", און "פון מיין ריפ, האָט ער געבויט, מיין האַר, / אַ לאַנד, / אַ מאַרגן־שטערן־לאַנד, / באַשטימט פאַר מיניע קינדער". (דאָרטן, ז' 89). דאָס לאַנד איז די יצירה פון אייגענעם גוף. אָבער ניט בלויז זען די אייגענע בילדער קומט דער דיכטער, נאָר אויך הערן זייערע "קופערנע עכאָס (וואָס) אין זייערע שפורן ציען זיך זאַמדיקע שטערן". און "אין מיידער", וווּ ס'ווערן "פאַרשלונגען די שטערן, די קופערנע טענער. / פאַרקלונגען די שפורן. דאָ ווערט נתגלה די יצירה אין בילדער ערשטמאַליקע: "איך הער ווי עס אַטעמט אין טיפעניש גאַט, / ביים קנעטן אין קופער / פון קופער / סקולפּטורן". (דאָרטן, ז' 91).

אַ ציטעריק טרויעריקע הכנעה איז פאַראַן אין בילד פון "פאַלנדיק וואַסער (וואָס) פאַר־מאַגט ניט קיין טיפיקייט". אָבער דער דיכטער גיט דעם געדאַנק די "טיפיקייט" פון "אַנטליענע צייט" און פאַרגאַנג: "פאַל פון די בערג מיט דיין קינד־הייט־מוזיק / מיר אַנטקעגן, / איידער דו שענקסט זיך צוריק / דיין אַנטליענער". ס'איז איינס פון די בילדער, וואָס "דאָס אויג פון דער נשמה" וויינט אַזוי קלאַר אויס: "פאַל ווי אַ וואַ־סער, / איידער איך שטייג ווי אַ פייער". (דאָרטן, ז' 101).

אין דער סעריע פייערשטיינדלעך, בעט ער אין זיין מאַטאַליד: "פייערשטיינדלעך, / כשרט מיניע ווערטער". תמיד זוכט סוצקעווער דעם עכטן כשרן וואָרט, וואָס זאָל רעפּלעקטירן די "פייערשטיינדלעך, / זוניקע מזלות, / וואָס געפּשרט / האָט מיט אַיך מיין מאַמע, ערבֿ פּסח" ... (דאָרטן, ז' 111). די אַ פיקחותדיקע לידער, ווילן אַ פנים איבערקליגען די סטאַטיק פון פאַרגיי און אַרויסליכטיקן דעם צאַפּל פון לעבן, געפינען די פאַרמל וואָס זאָל אַ קלונג טאָן אַפּטימיסטיש און באַאַיק.

דער "טאַפּעלער אויטאָפּאַרטערט", ווי סוצקעווער צייכנט זיך אין אים, משלדיק: "אין מיר אַ פּלאַמינג" — —

זופט אים מיניע ווערטער
און אַפּשין פון קלאַנגען און פאַרבן.

אז בליבן זאל בלויז אויפן דנא, אין א לידיקער שעה,
א דערשראקענער שאַרבן.
(דאָרטן, ז' 112)

זיין שעפּערישער גייסט נוצט אויס די ווערטער און די שייך, נאָך דעם בלייבט דאָס טפּלע, די פּוסטקייט. אפשר איז דאָס דער אויטענטישער פּאַרטערט פּון יעדע קרעאַ- טיווע פּערזענלעכקייט. דער דיכטער באַיאָט אָבער דאָס לעבן, אויב ער טראַגט אַפּילו אין זיך דעם קערן פּון פּאַרניכטונג: „אַ, לעבן, לעבן. האַדעווען אין זיך דעם טויט און שיפּור / הנאה האַבן. ס'וואַלט געווען פּון מיר אַ משוגעת / אַרויסצוטרייבן פּון דער ברוסט אַ יתום אויפן גאַס“. (דאָרטן, ז' 114). ס'איז די ייִדישע בעל-פּרחך לעב-פּילאָ- סאָפּיע, געשטיצט אויף דעם דיכטערס דעוויז: „קייַן אַנדער לעבן האַב איך נישט פּאַרוואַכט — —“. ובכן, מוז אַנגיין דער „ספּעקטאַקל ווייטער: האַדעווען אין זיך דעם טויט און — לעבן“. און דאָס איז די זוכעניש פּון „סימנים“ פּון דיכטערס „שיכּות“ מיט זיין אַרומרינגלונג, מיט דער נאַטור און בעלי-חיים, מיט אַלץ וואָס לעבט און האַט אַ קיום. ער, דער בחיר-היצורים, זוכט „אַ סימן אַז איך בין דין אויסדערוויילטער“, און ער זוכט אויך דעם, בני וועמען ער בעט די סימנים: „איך זוך דין קול פּון ערשטן בלוי באַגינען, / אַז אויך דער לעצטער אַטעם האַט אַ זינען“. (דאָרטן, ז' 116). אין די אַ ווייניק אינטיים-נשמהדיקע גאַט-זוכערישע לידער, טוט עס סוצקעווער אַן איבערלאַדנקייט און מיט דיין-געשליפענער פּינקייט. פּון דעם זעלביקן תּוך און זעלי- שער שטימונג איז „פּינערלעשער“, וואָס „זענען מיר באַפּאַלן שפּעט בני נאָכט — — אויף לאַנגע לייטערס — — צום זעקסטן גאַרן“ (דאָרטן, ז' 117). אַזא איז אויך ס'ליד פּון זעקס אַלעגאָרישע שורות, ווען ער גייט מיטן קינד „צום וואַלד“, און — „פּון צו פּיל אויסגעהאַקטע ביימער זעט מען נישט דעם וואַלד“ (דאָרטן, ז' 118). פּאַסט דאָ, נאָך די „אויסגעהאַקטע ביימער“ דאָס אמתדיקע יענטוועלטיק לשון: „דער ווונדער (וואָס) איז געוואָרן / רעאַל / ווי ברויט מיט גאַל / אין אויסגעהונגערטן זכרון“. ס'איז דער רעאַליסטיש-פּאַנאָסטישער ווונדער, ווען עס „וועט אַנקלאַפּן אין טיר אַ ניעער מענטש: / דער ערשטער לעבעדיקער מענטש פּון יענער-וועלט“, וואָס וועט אַנקומען / „דאָ אין פּרויען-מענער וועלט“. (דאָרטן, ז' 119).

ווי אין די פּריערדיקע לידער, געפינט זיך דאָ סוצקעווער ווידער אין דער ספּיריטוע- לער שטימונג פּון חבֿרשאַפט מיטן טויט. די צוויי קעגנעזעצטע דימענסיעס, זיין און נישט-נישט, פּאַרבונדן בלויז דורך זיין פּאַעטישן וואָרט, איז אַ מיין דעקלעראַציע פּון נאַענטשאַפט צו יענע ליבע טויטע: ס'איז אַ פּאַעטישער אַרײַנקום אין דער איראַציאָנעלער ייִדישער חורבן-וועלט, וואָס נאָר דורכן לעבעדיקן וואָרט קאָן זי נאָך האַבן אַ קיום. איז עס אַזוי אַרום נישט קיין קאַנטראָווערסיע מיט דער ווירקלעכ- קייט — און דאָס איז אַוודאי די אידעע און מיין פּון סוצקעווערן: רעסאָורירן אין וואָרט דעם קיום פּון אַן אומקיום-וועלט. ער דערגרונטעוועט זיך און דערטאַפּט זיך מיט די גייסטיקע הערנערלעך פּון דער נשמה צו שפּירונגען און פּילונגען, וואָס גע-

פינען זיך מחוץ דעם גדר פון לאַגיק. דאָס קומט בולטער אַרויס אין זײַנע דערצײ-
לונגען, צו וועלכע מיר קומען שפּעטער.

צוזאַמען מיט דעם, און אפשר ווי אַן אַרויסוואַקס פון דעם, גייט אויך סוצקעווערס
מאָדערניזם. מיר אַקצענטירן ווידער דעם דאָזיקן ספּעציפּישן מאַמענט, ווייל ער איז
בײַ סוצקעווערן געקומען נאַטירלעך, אין ליד און מיטן ליד, ניט ווי בײַ אַנדערע ייִדישע
פּאָעטן, וואָס האָבן עקספּערימענטירט מיט די מאָדערניסטישע ריכטונגען פון זײַער
צײַט. אין דעם זײַנען איז סוצקעווער איבערצײַטלעך און פּאַרזויכיק — אַן אייגנהענטיקע
סוצקעווער־קאַפּיע, צו אַ נײַעם אייגענעם וואָרט און סטיל. אַט וויל ער, דורכן "אויג
פון דער נשמה", דערזען די צאַפּלענישן פון לײַב און דערהערן די סודותדיקע פּרײַדן
און שרעקן זײַערע. דורך דער טרער־פּאַליטרע וויינט ער פּיִשוּפּדיק אַרויס זײַנע
אויסגעצײַטיקטע געזאַנגען, אויסגעצײַטערטע לידער פון לעבן און טויט, פון היים און
פּאַלק. אַזאַ איז דאָס ליד "שפּיטאַלשוויבן לויכטן אין חצות קעגן מײַנע". די בילדער
און סײַמבאָלן רעפּלעקטירן דורך די "שפּיטאַלשוויבן", וואָס קאַנען גרײַלעך זײַן די
אויגן פון דער נשמה. אין דער אומדערהערטער אַלאָרעם־שטילקייט "אומ־
ניסימדיק טרינקט זיך / מאַטראַס נאָך מאַטראַס". און קעגן דעם בירגערלעכן קאַנ-
ווענציאַנעלן עסטאַבלישמענט פון "פּאָעטן, עסטעטן, וועדעטן, / געליבטע אין לײַביקע
בעטן", וואָס האָבן אַן אילוזיע פון זיכערקייט, ווייל ס'איז "די טיר אויפן שלאָס", רופט
דער דיכטער אַרויס צו הילף זײַנע פּאַרבינדטע, וואָס זאָלן ניט נאָר העלפּן אָבער אויך
רעוואָלטירן "קעגן פּאַלשער אידיליע פון חצות":

און איר, מתים,

איביקע פייגל

פון שוואַרצע ביח־עלמין־אַלעען אין חצות —

קענט איר ניט וואָרפן אַ בייגל

דעם לעצטן מאַטראַס?

טרייסלט דעם טראַן פון דער אַלמאַכט

און זײַן בעל־הבית,

גרייכן אַהין זאָל אַצינד אײַער צאָרן און טענה.

(דאָרטן, ז' 120-121)

דער סימבאָליש־פּאַנטאָסטישער בונד מיט די טײַטע איז אויף לעבן און טויט! ניט
אין הכנעה און נאַכגעביקייט, נאָר אין קאַמף און רעזיסטאַנץ.
סוצקעווער האָט זיך אַריבערגעקליבן אין אַ נײַער ספּערע פון שײַכותן, וווּ ער זעט די
רעאַליסטיק פון זאַכן אין אַן אַנדער פּאַרעם און וויזיע. אַט, למשל, "אַ בוים וואָס
קײַנער פון לעבעדיקע האָט נאָך ניט געזען אים", וואָרעם ס'איז ניט סתם אַ בוים,
נאָר אַזאַ וואָס "אויף זײַנע גרינע צווייגן הענגען שטיינער, / און יעדער שטיין — אַ
גיהנום / אַ ווילקאַניקער". (דאָרטן, ז' 122). "שטיינערע פירות פאר דעם דיכטער:
"נאָך טויזנט הונגעריאָרן, כ'בין פּאַרוונקען / אין יענע פירות פונעם בוים, אין זײַער
זאַפט וואָס רינט, / איך זײַג אַרויס פון הענגענדיקע שטיינער / פונקען, פונקען".

(דאָרטן, ז' 122). דער פּאָעט טראַנספּערירט זיך אַליין צו אַ מדרגה פון פילן דעם ער-
דישן חומר, וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין גיטטיקער סובסטאַנץ. די אומנאַטירלעך
וואַקסנדיקע שטיינער פּראָדוצירן יצירה־פּונקטן, נאָך די טויזנטיאַריקע ציוויליזאַציעס.
איז עס ניט בלויז סימבאָליום, נאָר לעצטיקער מאַדערניזם פון ייִדישן ליד: דאָס אַוועק-
גיין פון די געוויינטע אַקצעפּטירטע בילדער צו אומעקסיסטרירנדיקע און בליציק־באַ-
נייטע אימאַזשן, און מיטן כוח פון אַ נייער וואַרט־אידיאָמאַטיק זיי געבן אַ מאַרגנדיקן
קיום. די שטייַן־עפּאָכע: "יעדער שטיין — אַ גיהנום אַ ווילקאַניקער".

אַברהם סוצקעווער האָט אַרײַנגעבלאָזן אַ פּרישן שעפּערישן אַטעם אין די צײַטיקע
פּנימער־לידער. זיי וועלן אפשר שפּעטער קלינגען נאָך מער גיט ווי מ'נעמט זיי אויף אין
זייער צײַט: אײַבער־צײַטיק. אויף זײַן דיכטערישן געמיט פּרוווט סוצקעווער אויס
אַלע ספּנות פון רײסן זיך צו נײַקייט אין ליד: ער וויל אַרײַנבליקן הינטער נאַטור
און מענטש און אַרויסאַנטפּלעקן "וואָס טוט זיך אינעווייניק". אַט קוקט ער אַרײַן אין
אַ "נײַריש פּנים", אָבער ער וויל זען מער ווי בלויז פּנים. ער ווייס אַז אַזאַ אַרײַנקוק
"איז מסופּן" (דאָרטן, ז' 125). איז כאַטש אין "אַריבערשלינדערן אַ וואַרט" — און ער
שלינדערט זיי, די נײַע ווערטער. סוצקעווערן דאַרף מען הינט זאָגן "אַ מאַרגנדיקן
מזל־טובּ", ווי ער וויל עס זאָגן די "דרייצן יונגע טראַגעדיקע פּרויען". (דאָרטן, ז' 126).
ער איז לידער־טראַגעדיק אין מאַרגנדיקער נײַגעבוירנשאַפט.

סוצקעווערס אײַפּשטייג איז געקומען פון די אײַגענע אײַנזיכיקע קאַנאַלן, די נשמהדיקע.
דאַרטן ווײַנען אפשר ניט אַזוי די טרערן, ווי עס גליען זײַערע פּונקטן, אַרײַסגעזײ-
גענע פון דער נאַטור, פון קאָסמאָס, פון דער וועלט אַרום אײַם. דאָס קענטיקט זיך
שטאַרק אַרויס אין די "קליינע אײַמפּראָוויזאַציעס" (דאָרטן, ז' 135-141). אין די קורצע
אַפּאַריום־שורות קומט צום אויסדרוק גאַנצקײט און צײַטיקײט. ווי זײַן קלוגער פּאַר-
צײַטישער פּירגײער, פון מוּסלי, וויל ער אויך לערנען פון דער מוראַשקע: "לערנען
מוראַשקעס צו שפּאַנען אין פּאַר — לערן אַזוי דײַנע ווערטער די קלענסטע — —
שפּאַנען אין פּאַר, / וועלן זיי ווערן אײַביקע ווערטער". די עפּיגראַמאַטישע בליץ־
שורות דערצײלן וועגן לעבן און שאַפּן, אַמביציעס, פּלענער, האַפּענונגען און שטרע-
בונגען — 28 איז זײַער צאַל. נומער 5 באַשטעטיקט דעם "חן פון אמת", אין דער
נאַטור. נומער 6 שעפּטשעט־אויס אַ פּערזענלעכן סוד: "פּלעיאַדן שטערן, יעדער
זײַפט / אַרײַן זײַן פּנים צווישן בלעטער: / אַ מלאַך גרײט אַ מאַנסוקרײַפט, / וואָס איך
וועל שרײַבן יאָרן שפּעטער". איז נאָך אײַבערגענוג צײַט צו וואַרטן... און דער קלוגער
סקעפּטיציזם באַשיידט שטיל און ריטערלעך: "און אַלץ וועט פּאַרגיין און ס'וועט
בלייבן / דער ווײַניקער טעם פון פּאַרגיין". (נומער 22).

אַטעם־צו־אַטעם איז די לעצטע סעריע אין בוך: צוועלף לידער, לירישע שטימונ-
גען, בילדער, פּאַרקאָפּיערטע סימבאָלן, אין זעלבן מאַדערניסטישן נוסח און —
צו פּאַראַפּראָזירן — אַלץ וואָס דאָס האַרץ פון דער נשמה דערפּילט. מיט אויסגעלײַענע
סימבאָלן פון דער גריכישער מיטאַלאָגיע איז דאָס ערשטע ליד, וווּ ס'האַט "פּאַרשריבן
אין פּינקס דער מאַן מיטן בלייער", וואָס "נאָך דער ערדציטערניש איז געבליבן", נאָר
— "ס'זענען מער ניט געבליבן קיין ווערטער אין גאַנצענער געגנט". (דאָרטן, ז' 145).
מיט אַן אומעטיקן קלאַנג ציטערט־אויף ס'ליד, "מיט דער בריק וואָס קאָפּיערט אין

וואסער. פארשטילטע ליבע און פארבענקטע גארונגען וויברירן אין די שורות:
"מיט דער בריק וואס קאפויערט אין וואסער / וועל איך ציען צו דיר, זי איז איצטער
מיין בריק", און "איך וועל טוליען צום הארצן מיין הארבסטיקן גליק". ווארעמע טע-
נער קלינגען-ארויף צום דארטן, וואס דער דיכטער זעט אין פערספעקטיוו:

דארטן איז נענטער דאס הויז אויפן בארג,
אז מען קאן מיט דער דלאניע
דערגרייכן;
דארטן איז נענטער די וויכע סימפאניע
פון וואלקנס וואס וועלן באלד רעגענען;
דארטן איז נענטער די פרוי אויפן בארג
און זי גיט מיר א נאקעטן צייכן:
מיר וועלן זיך אטעם-צו-אטעם
אין אפגרונט
באגעגענען.
(דארטן, ז' 149)

ניטא די מורא פון פארגיי, און דער אפגרונט איז תחית-המתמידק — אן אטעם-צו-
אטעם-ראנדעוון אין תהום פון קאסמישן נצח.
אברהם סוצקעווער בויט זיך אליין "וויינונגען פון גייסט" — "און סימבאלן" מיט
וועלכע ער לעבט בשלום. ער, דער סקולפטאר פון לידער, וואס איז "קראנק אויף
שלמות", וויל אז זיין ליד זאל "פילן א באריר פון קראנקן-שוועסטער, אז דאס ליד
זאל שיינען פולער, גאנצער". אזא איז ס'ליד פאר אים: "עס טרינקט ביים טויזנט-
אויגיקן דעם לעבנס עליקסיר / און קומט צוריק צו זיין פאר דיר א פאנצער".
ס'איז א ליד פון "אזא מין בויער" — דער סוצקעווער-ליד-בויער. (דארטן, ז' 158).

צייטיקע פנימער האט סוצקעווער אויפגעשטעלט ווי א "געבוי" פון מאדערניזם, ווו
"דער סם-החיימדיקער סם" ריזלט און פארפאנצערט גייסט-און-לשון. די לידער זענען
אנגעהויכט מיט פאעטישער אינספיראציע און פארזיגלט מיטן רוח-החיים פון ליבע-
און-לויב צום ווארט. דאס ווארט האט אַוועקגעצייטיקט מיט דער צייט, שפאן אין
שפאן מיטן לידערגאנג. אין דער פולקייט פון צייטיקע פנימער זעען מיר דעם גאנצן
און פארגאנצטן סוצקעווער. ער האט די צייט-רעאליסטיק אין נשמה-בילדער פאר-
גייסטיקט: ווי גשווען נעכטן, ווי זי איז הינט, און ווי זי וועט זיין מארגן. רעטרא-
ספעקטיוו וועט זיין ליד, מארגן, זיך איבערשפילען צום היינט און נעכטן, ווי אין א
קאסמישן ווונדער; ווי די שטערן וואס דערבליצן דורך דער צייט, ווען די מאטעריע
איז שוין מער קיין ממשות גיט.

משיחם טאגבוך

צווייטער טייל פון גרינער אַקוואַריום *

די לעצטע דערציילונג אין גרינער אַקוואַריום, וואָס איז אויך דער טיטל פון צווייטן חלק פון זעלבן בוך, הייסט משיחם טאגבוך. (II 144-155). די 15 קליינע דער-צילונגען אין ערשטן טייל פאַרנעמען 51 זיטן, בעת די אַכט דערציילונגען פון צווייטן טייל — משיחם טאגבוך — פאַרנעמען 101 זיטן. דער אַריינפיר פון רות ווייס (II דלה), איז איבערגעזעצט פון ענגליש דורך אַברהם נאָווערשטערן. די סעריע גרינער אַקוואַריום, איז געשריבן אין 1953-1954, און איז אַריין אין פּאַנעטישע ווערק, באַנד צוויי, און מיר האָבן עס באַהאַנדלט אין ערשטן טייל פון בוך (II 130-134). די דערציילונגען, משיחם טאגבוך, דאַטירן זיך 1970-1974, דאָס

מיינט: אַ צייט־הפסקה פון 16 ביז 20 יאָר טיילט פּונאַדער ביידע חלקים. — אַבער אויב אַפילו ניט צייט־שטח, זענען עס במילא דערציילונגען פון גאָר אַן אַנדער תוך און תּוֹכָה, הן וואָס שייך פאַרעם און אויסמעסט פון די טעמעס, והן — דער קינסט־לערישער מהות און טעמפּעראַמענט זייערער. גרינער אַקוואַריום איז אַ געשלאַסענע איינהייט, מיט טיף־אַטעמדיקע עפּיזאָדן, ווי קליינע מאַנומענט־סקאַלעס, אַנגעפילט מיט ריינ־גליקער חורבן־אַטמאָספּער. זייער שרייבער בליקט פון אַ דיסטאַנצירטן קוק־ווינקל, זעלטן אַריינמישנדיק זיין פּערזענלעכן איד ווי דער שעפּער, די אַבסערוואַ־ציעס — קורץ און שניידיק, אַזוי אויך די מעדיטאַציע־פאַראַגראַפּן, אין צווישן, און דעם מישפט וועגן די געשעענישן לאַזט ער איבער צום לייענער.

משיחם־טאגבוך־דערציילונגען איז אַבער די קינסטלערישע פריווילעגיע פון שרייבער גופא, זיין איד: ער איז איינער געשטאַלטיקער און אי דער נאַראַטאָר, וואָס בינדט און וועבט אויס מיט פאַרביקע און פילעוודיקע פעדעם זייער אינהאַלט. אין זייער קינסטלערישער פאַרעם זענען די דערציילונגען מער קאַמפּליצירט, מיט מער רעאַליסטישע פאַרוויקלונגען און שאַרפּערע קאַנפּליקטן. זיי שפּילן זיך אָפּ אין אַ צייטפּאַרטייל פון פּאַר, בעת און נאָך חורבן, אַזוי אַז כראַנאַלאָגיש דערציילן זיי פון אומקום־דור, אַבער זייער ערע איז ניט אַפּגעגראַענעצט פאַר טויט און טויטע בלוז, ווי אין גרינער אַקוואַריום. אויף דער פּאַן פון רעאַליסטיק פינקלען אַ גוזמא מיט קאַלירן פון פּאַנטאַסטיק און סימבאָליק, אויב נוצן סוצקעווערס אַ בילדלעכן פאַרגלייך, וואָלט מען געקענט זאָגן: די דערציילונגען זענען שיפור פון פאַרבן. זייערע טענער זענען אַריגינעל און מיט קרעפּטיקע אַקצענטירונגען פון פּרישקייט. אין זייער פּולן קאַנטעקסט, פּרוווט סוצקע־

* גרינער אַקוואַריום — דערציילונגען, אַריינפיר: רות ווייס, העברעיִשער אוניווער-סיטעט אין ירושלים, יידיש־אַפּטיילונג, קאַמיטעט פאַר יידישער קולטור אין ישראל — האוניבֶרסיטה העברית בירושלים, החוג ליידיש, הוועד לתרבות יהודית בישראל, ציריקוֹרֶר מוציאִים, לאור, בע"מ, תשל"ה—1975.

ווער זיין כוח אין אויפלעבן טויטע דערמאנונגען, דעם סאמע טויט. מוטוויליק שפאָ-
צירט זייער שאַפער אין טאָל פון די טויטע.

אין גרינער אַקוואַריום האָט ער הינטער זיך געלאָזן די שויב־מחיצה, וואָס טיילט אָפּ
טויט פון לעבן, אין משיח סאַגבּוּך. באַוועגט ער זיך אין אַ רעאַליסטישער וועלט פון
שטעט און לענדער. דאָ איז דער אמת פּיזיש־שפּירעוודיקער און ווייטיקדיקער, בעתן
טרעפן זיך פּנים־אל־פּנים מיט זײַנע קינסטלערישע מעדיומס. זיי קומען צוריק מיט
דער ספּיריטועלער קראַפט פון סוצקעווערס חזיונות, וואָס ווירקט שטאַרקער ווי דאָס
געזעץ פון נאַטור. און דער בעסטער באַווייז פאַר דער הנחה, איז טאַקע די לעצטע
טיטל־דערציילונג: משיח סאַגבּוּך. גראַד אין דער דערציילונג הערשט אַן אַבסאָלוטע
דימענסיע פון אומרעאַליטעט, הגם מ'זעט דעם שטראַמענדיקן המון און מ'פּילט די
לופט איבער אים. אָבער סוצקעווער האָט אויסגעוואַרעמט פון דער סאָמע ערשטער
שורה אַ חזיונדיקע טעמפּעראַטור, ווי ער וואָלט זי אַרױסלייענען פון עמוד־
האש און עמוד־הענן, וואָס "האָט געברענט סײַ איבער דער ערד און סײַ אין איר
אינגעווייז". אין אַנדערע ממשותדיקע ווערטער: ווי ער וואָלט עס אַראַפּגעלייענט
פון אַ מיסטישן באַראַמעטער, וואָס הענגט אויפן כּוּתל, און אַנדערע זעען אים ניט.
ס'איז בלויז זײַן ווייזע, זײַן פּאַעטישע זעונג. דערפאַר טאַקע דערזעט ער אין דער
מענטשן־מאַסע זײַן גאַסט פון יענער־וועלט, בעת די אַנדערע, אין דעם מאַמענט פון
עקסטאַז, זעען אים ניט.

ניט געקוקט אויף דעם ספּעציפּיש אַמעס־פאַרכאַפּנדיקן אינהאַלט, זענען די דערציִי־
לונגען לחלוטין ניט באַווירקט פון דער מאַדערנער מאַסאַווער פּיקציע־ליטעראַטור.
אויף דעם ליטעראַטור־פעלד איז סוצקעווער אַ יחיד במינו: אַן אייגענער זשאַנער פון
בעלעטריסטיק. חוץ אויסגעשליפענער סטיל און ראַפּינירט לשון, איז נאָך — ווי אַן
עיקר — די באַוווּסטיגניקע קינסטלערישע דעטערמינאַציע פון שרייבער, זיך צו דער־
גרונטעווען, מיט חוש און נשמה, צו די כּוּמ־פאַראַלעלע פענאַמענען לעבן און טויט —
זיי צונויפּגיסן און צונויפּשליסן, ווי ווייט מעגלעך, פּדי דער טויט זאָל ניט האַבן
געווען אמויסט.

סוצקעווער זעט לעבן און טויט ניט ווי אַנטאַגאַניזמען. זײַן פּאַעטישע פּילאָסאָפּיע זוכט
צו "דערטאַפּן" זייער שותפות, דעם באַרירפונקט וואָס לויפט הין און צוריק, מיט דער
צײַט. דערפאַר איז אויך צײַט, בני אים, פאַרויס און צוריק, זי גייט און קומט, ווי אויף
צוויי פאַראַלעלע וועגן. אויף די וועגן באַוועגן זיך לעבעדיקע פיגורן, און זייערע
טויטע שאַטנס וואָס באַגלייטן זיי. זייער באַשאַפער ווענדט זייער גאַנג און גורל צו
אַ קינסטלערישן אמת. ער רוקט זיי, ווי שאַך־פיגורן, אויף דעם שפּיל־ברעט פון
ראַציאָנעלע גענוג, וווּ דער מעטאַפיזישער שאַטן באַגלייט זיי. דאָס נעכטיקע לעבן
קומט צוריק ניט ווי אַ גילגול, נאָר ווי אַן עכטער קינסטלערישער אַפּשטראַל פון לעבן
וואָס איז אַוועק. דאָס ווערט אויסגעפירט לויטן אימפּעראַטיוו פון וואַרטמייסטער און
פורעמער פון די אַ איינציקאַרטיקע דערציילונגען. בולט איז נאָר דער איין אונטער־

שייד, וואָס אין גרינער אַקוואַריום קומט דאָס לעבן צום באַדן פון די טויטע, בעת אין משיח טאַגבוך קומט דער טויט אין דער זאַנע פון די לעבעדיקע. און ביידע קינסטלעך-רישע פאַרמען קענען לעבן און געדייען, נאָר אַ דאַנק דעם קרעאַטיוון אַטעם וואָס אַבֿרהם סוצקעווער האָט אין זיי אַרטינגעהויכט.

משיח טאַגבוך — די צוויי מאָדנע, לכאורה, אומבאַהעפטיקע ווערטער, פאַרהאַלטן אויף אַ רגע אונדזער געדאַנק, פּדי זיך אַליין קלאַר צו מאַכן: ווי קומט משיח צו אַ טאַג-בוך? ! לידער פון טאַגבוך, דערצו נאָך מיט אַ יאַרדאַטע, איז לאַגיש, אָבער משיח — פאַרצייטיקייט, אין טאַגבוך — הינטציטיקייט? די דאָזיקע כמו סודותדיקע באַגריפן, צי ווערטער, קריצן זיך אָפּ אין אונדזער זכרון, ווי אַ מין טריק, נאָך איידער מיר ליענען איבער די ערשטע שורה. דער משיח-פאַרבינד מיטן טאַגבוך, ווי פון צוויי באַזונדערע צייט-ספּעערעס, בלייבט שטעקן אין אונדזער מוח ביז מיר קומען, אין לעצטן קאַ-פיטל — 1 — אויף די אַלטע פּאָלקישע טערמינען, "מגילה" און "פאַרמעטן". די דאָזיקע צוויי סובסטאַנטיוון קלינגען זיך צונויף נאַטירלעכער מיטן קאַנאַנזירטן משיח-באַגריף. אָבער אויב סוצקעווער וואָלט מיט דעם אַפילו ניט געפאַנגען דעם ליענערס מחשבה, האָט ער במילא, באַווסט צי בלויז פון אינטוויזיע, קאַנסטרוירט פון פלומרשט צוויי אומשולדיק-צונויפגעהאַפטענע ווערטער אַ פּסיכאָלאָגישן אימפּאַקט, ווי דער משיח-חלום ווערט צוזאַמענגעווערטערט מיט הינטציטיקייט — דער טאַגבוך, וואָס שאַפט די אילוזיע פון אַן אָפּגעפונענער רעאַליטעט. דער עצם פּאַקט אָז משיח פירט אַ טאַגבוך, שאַפט אַ גינציקע, אַפילו אַ מונטערע שטימונג אין דער אומגעוויינלעכער דראַמע, אַזוי ווייט אַז דער ליענער איז שוין ניט נייגעריק אַפילו אויף דעם סוד, וואָס בלייבט לסוף פאַר-הוילן פאַר אים. ווען משיח-סודות ווערן דאַקומענטירט אין אַ טאַגבוך, איז שוין ניט אומגעוויינלעך אויפצונעמען דעם טויטן כיראַמאַנט אין אַ לעבעדיקער סביבה. אין מיטן פון פלייצנדיקן המון, ביים פּותל, האָט דער טויטער "קאַלעגע" פון שרייבער "אַנגעקלאַפט אין אַקסל" אים, ווי ס'וואָלט געווען אַ נאַרמאַלע באַגעגעניש — "ווי מיין אַקסל וואָלט געווען אַ טיר". מיט דעם ווונדערלעכן שליסל פון קינסטלערישן סינטעז, פון עבר און הווה — משיח און טאַגבוך — האָט סוצקעווער דערגרייכט דעם ספּירי-טועלן ציל פון קאַמוניקירן זיך מיטן טויט און די טויטע. און די נייע דימענסיע איז ניט אַ פּחד-אינספּירירטע, ווי ביי פּאָ, נאָר אַן אינטיים-באַקאַנטע, פּמעט אַ גאַסטפּריינדלעך פאַרבעטנדיקע, וואָס גיסט זיך נאַטירלעך אַריין אין דעם שטראָם פון לעבן און לעבעדיקע. אַ טיפּערן מיסטישן זינען צו דעם תקיעת-כּף-אַפּמאַך — צווישן דעם נאַראַטאָר, וואָס האָט געהאַט אויף זיין "האַנטפלאַך אַ בלויזען מגן-דודל", און זיין "קאַלעגע", דעם "גע-הויבענעם בן-עיר", "יאַנטע דער כיראַמאַנט", — גיט צו די צייט-וואַריאַציע, וואָס ווערט דאָ טראַנספּאַרמירט צו אַן אַלזייטיקן און אַלצייטיקן גאַנג וואָס שמעקט מיט נצח: ס'קאָן דאָך ניט געמאַלט זיין אַז טויט און לעבן זאָלן שטיין "וויאַווי" אין אַ פּונאַנדערנע-טיילטער צייט. דאָס מאַכט אונדז קלאַר דער לעבעדיקער גאַסט-אויפּנעמער: "די צייט איז מיר צוריקגעלאָפּן אַהינטער, ווי ס'לויפט צוריק אַ באַן פּדי צו בייטן די

רעלסן". דאָ אַהינטער, פירט שוין די צייט אַן אַנדער חשבון, וואָס סוצקעווער האָט קינסטלעריש און מיט אויסרעכענונג זי געביטן, אַריבערגעפירט אויף אַנדערע רעלסן, ווי דער גאַסט פון דער אורצייט שטעלט פעסט: "יאָרצענדליקער שפּילן דאָ ניט קיין ראלע". און ביידע, ווי לעבן און טויט, האָבן "זיך אויסגעפלאַנטערט פון אומגעזעענע און דאָך ממשותדיקע הענט, פּיס, ביינער און שערענגעס גופים" — "מיטן פּוח פון דער וועלט און יענער" און — "אַריין אין אַ חורבֿה". עולם-האמת און עולם-השקר טרעפן זיך ווידער אין איין צייט און אין איין אָרט. און דער גאַסט-כיראַמאַנט פון טויטנלאַנד זאָגט עס מיט אַזאַ פשוטקייט: "איך קום טאַקע פון עולם-האמת, אָבער אַלץ וואָס איך האָב צוגעזאָגט אויפן עולם-השקר בין איך מקיים". דאָ דערהייבט זיך דער גייסטיקער קלימאַקס צווישן די זיך בייטנדיקע וועלטן, ווי צווישן די זיך בייטנדיקע רעלסן — די באַן גייט, מיט הפסקות, אין דער היץ און קריק-ריכ-טונג. ס'איז דער סוצקעווער-רינג וואָס האַלט צוזאַמענגעשלאַסן ביידע וועלטן אין קעגנ-זייטיקער אַחריות, אַן אייביקייט וואָס האָט ניט קיין איבעררייס. וואָרט, נדר און שבועה זענען גילטיק פאַר ביידע וועלטן, די נעכטיקע און די היינטיקע. ס'איז די קאַנצעפּציע פון אַ קאַסמישן אַחדות, וואָס מאַניפעסטירט זיך אין אַ העכערן געבאַט און געביטער.

דעם חלפּס טאַכטער: די דערציילונג איז די ערשטע און גרעסטע — 18 זייטן — פון בוך, "שוין דער „צונאַמען“ אַליין איז מאַדנע שרעקעוודיק און זאָגט ניט אַן קיין גוטס. אָבער ניט געקוקט אויף דעם איז דער אינהאַלט ווי פון אַ קליינעם זיסן קינדער-ראַמאַן, מיט פאַרוויקלטע פּראָוויניציעלע פּאַסירונגען, וואָס ברענגען גליק און צרות, פרייד און טרויער. דאָ בליצן אויף אויסגעזוכטע פּערל פון פּאַלקישער און לאַקאַל-ווילנער אי-דיאַמאַטיק, אָבער דאָך איז עס, אַרכיטעקטאַניש, מער אין קלאַסישן מוסטער פון דער יידישער ליטעראַטור.

אין צענטער פון דער האַנדלונג, וואָס אַנטוויקלט זיך ווי לויט אַ פּלאַן, באַוועגט זיך דאָס העלדן-פּאַרל, אין זייער רירנדיקער ליבע, ביים נאַראַטאַר-יינגל צאַפּלט דאָס באַגער-שאַפט נאַקעט-אַפּן, און מיט פאַרליבטע אויגן ציילט ער די "באַחנטע זומער-שפּרינקלעך אויף איר האַנערדיק נעזל — די קליינע פאַרמאַגט אַזוי פיל זומער-שפּרינקלעך וויפּל יאָרן". געשריבן אין ערשטער פּערזאָן און לעבעדיק רעאַליסטיש, שניידן זיך די מאַ-מענטן פון גורל אַריין מיט סימבאָלישער באַפאַרבונג, ווי למשל: דער שלעכטס-אַנג-זאַגנדיקער בלוטיקער "זונפאַרגאַנג", וואָס רעפּלעקטירט אין חלף, זייענדיק אין וואַלד, מיט גליקעלעך, ל"ג-בעומר, פּאַלט פּלוצלינג אַן "אַזאַ זאַלפּ פון געלעכטער" אויף גליי-קעלען און אויף דער גאַנצער נאַטור: "...דערווייל שנייד איך אַריין דעם חלף אין אויסדערוויילטן בוים. פּלוצעם טוט ווער אַ געשריי, געקוילעט ס'געלעכטער. אַ רויט-קייט שפאַרט אַרויס פון צווייגשניט ווי פון אַ האַלדו. דער חלף איז אויך ניט מער בלוי. דאָס בלויע טינכעלע איז פאַרלאַפּן מיט זונפאַרגאַנג, מיטן זעלביקן קאַליר ווי די צעפּלאַסענע האָר ביי גליקעלעך". דער בלוטיקער שניט אין בוים איז בעצם דער קליי-מאַקס פון אַ גורל, ווייל נאָך דעם "איז צווישן מיר און גליקעלעך געהאַנגען אַן אומ-

געזעענער חלף". אָבער די דערציילונג פאַרמאָגט אויך אַ ליכטיקע מיט חלום-באַגילדטע קינדישע גליקזעליקייט, ווי "גליקעלעס אויגן", וואָס "זייער קאַליר איז ווינטלדיק-ראָז ווי פּויגלמילך". ערטער־וויזן לייענט זיך עס ווי אַן אַדע, אין פּראָזע, פאַר די וואָס "זי איז געווען מײַן ערשטע ליבע". די עפּיזאָדן זענען דורכגעוועבט מיט צאַרט־זינדענע שורות, ווי סוצקעווער וואָלט צוריקצאָלן דעם חו"ב, פון האַרץ־צאַפּלענישן, "ס'רויט־האַריקע שטשופּלע מיידעלע", פאַר יענע פּיצלעך גליק וואָס זי האָט אים געגעבן. ס'איז אַ פּערפעקטע אויטאָביאָגראַפּישע דערציילונג, מיט פּיקאַנטע פרטים פון נאַזווע יונג־קינדישע ציטערנישן, און אַלץ צוזאַמען, ווי פּרישע שמעקעדיקע בלימעלעך פון דערמאָנונג — דערמאָנונג פון אַ "זומערלעב, ליבעלעב, זום־זום־זום".

דער נדר — טיטל פון נאָך אַ איך־דערציילונג, וואָס איז אַרויסגעשריבן פון "עכאָ פון מײַן זכרון" און שפּילט זיך אָפּ "אין אַ פאַרשנייטן יאָדלעוואָלד". די ציט, "אַ נסימ־נאָכט פון יאָר נײַנצן צוויי און פּערציק", איז דער בעסטער סימן אויף וואָס פאַראַ וועלט דער דערציילער געפינט זיך. דער נדר איז אַ שפּיל מיטן גורל, אין ספּנה־מאַמענטן, און אַן אַרויסרוף צו מיסטישע פאַרגעפּילן און אויף אַ גאַטס באַראַט אינדע־פּערענטים. אין אַ סביבה פון "יום־טוב־דיקע וועלף", וווּ פּיר־פיסיקע חיות און אויך צוויי־פיסיקע, לויערן אויף זײַן גוף, ליגט דער דערציילער "פאַרשאַטן ביזן האַלדז מיט פּריש אָנגעפּליקטן שניי" און מעדיטירט פון אַ "חשבו־נאַלער" און "זינד", ווי קיין מאָל גאַרניט. אין די נדרים און די קמיע, אויף וועלכע ער האָט זיי פאַרקריצט, גליט ווידער און אָבער די סימבאָליק און שיינקייט פון סוצקעווערס פען. אפשר איז עס אַזוי, ווייל די אַ דערציילונג איז נס־סוצקעווער, וווּ ער אַטעמט אַרויס די גאַנצע פּראַכט פון טויטגעפאַר פון זײַן זכרון און לונגען — נס פון לעבן אין דער אַרומרינגלונג פון טויט.

יאָנינאַ און די חיה: אַ דערציילונג וואָס איז אויסגעפורעמט פון זעלבן טויט־מאַטעריאַל און נאָך מער טויט־שפּאַנענדיק, ווי אַ באַצייכענונג פאַר דער אוניקאַלער פאַרעם פון סוצקעווערס חורבן־טעמאַטיק. אין דער לופט שוועבט דאָ אַן איינגעהאַלטענע שטילקייט — און די שטילקייט גיט אונדז קיין רו ניט. דאָ לויכטן די מעשים פון פאַר־קלעמטער גבורה, קדושה, מסירת־נפש. און ווייל דאָס אַלץ קומט נאַטירלעך, באַשיידן און זעלבספאַרשטענדיק, לויכט עס מיט נאָך מער הייליקער מענטשלעכקייט. איבער יאָנינאַס קאַפּ לויערט די פאַרצוקנדיקע חיה. דעם גאַנצן שטילן געראַנגל, צווישן די צוויי, דעקט אויף דער בריוו, וואָס דער ערשטער אינציאַטאַר און מיטבאַ־טייליקטער פון דער דראַמע — דער דערציילער — שרייבט צו יאָנינאַן אויף איר "יענוועלטיקן אַדרעס". אין בריוו פאַראייביקט ער איר מאַרטירערשאַפט. די חיה גייט אַרײַן "אינעווייניק", צו יאָנינאַן אין "פּאַלאַצל", וווּ זי באַהאַלט אויס דאָס קינד וואָס דער בריוו־שרייבער האָט איר "אונטערגעוואָרפּן". אויף דער חיהס בלוטסליאָדן מאַלט סוצקעווער דעם מײַ פון יענעם יאָר: "די לופט איז געווען ראָז ווי דער מיידעלעס בע־

קעלעך, פול מיט בעזקאליר און צופנדיקע ריחות". ס'קאָן גאָר ניט זײַן אַ מער מעכטיק־ אויפרייסערישע קאָנפּראָנטאַציע צווישן דער צאַרט־דופטיקער מינאַכט און מענטש־חיה. אין ״וויסע הענטשקעס״ און מיט ריטערלעכע מאַניערן פון אַ קאַוואַליער: דער חלום־ קאַשמאַר פון יאַנינאַן, וווּ האַנס אַבערמאַן ווערט מגולגל אין אַ ״פּירפּיסקער״ חיה, ווי זײַן הונט. אין ליכט פון יאַנינאַס הייליקער טוונג ווערט ער אַנטחיהט און קומט אין וואַלד ווי אַ בעל־תּשובּה.

דער שטרייך פון קברנים: כמעט אין גאַנצע ג קאַפיטעלעך, פון ג, נעמט דאָ סוצקע־ ווערן צו מאַלן די טעכניק פון וואַרפן דעם ״פּאַפּירענעם פּויגל״, וואָס לאַנדט יעדן טאָג אויפן באַלקאָן פון ״דריטן גאַרן״, וווּ ער וווינט. פון ״פּאַפּירענעם פּויגל״, וואָס איז אין דער אמתן אַ צײַטונג, דערוויסט ער זיך, ביים סוף פון פרק ג, וועגן אַ שטרייך פון קברנים — ״אַ קליינע כראַניק אויף דער לעצטער זײַט״. דער שטרייך פאַר־ אינטריגירט אים און דער נײַגער ברענגט אים אויפן בית־עולם, וווּ ער פאַרפירט אַ מין דיסקוסיע מיט די שטרייקערס. זײַן לעצטע פּראָגע צום ״ראַש־המדברים״, — ר' יואליש: ״אַז פּלוצעם זאָל אייך פאַרצוויקן אונטערן האַרץ און אויס קאַפעליוש־ מאַכער. ווער וועט אייך דעמאָלט מקבר זײַן?״ — צעטומלט די שטרייקערס און דער דערציילער פאַרלאָזט מיט נצחון ״דאָס שלאַכטפעלד״.

אין דער פּינער פאַראַדיע אויף לעבן־און־טויט, זענען אויך אַרײַנגעפלאַכטן געדאַנקען וועגן פּאַעזיע: ״ס'וועט נאָר אַ מאָל געבוירן ווערן אַזאַ זוניקער פּאַעט״, וואָס ״סקע־ לעטן״ וועלן אים ״אַפּלאַדירן אין די קברים״. איז וואָס און ווער זיגט איבער די קברנים? אפשר די שרעק...

אַ שמייכל אין עק וועלט: דערציילונגען פון דעם מין זענען אַוודאי ניט געשריבן לשם פאַרוויילונג בלויז, הגם דיִאָ איז אַנגעפיקעוועט מיט פּאַנטאַסטישע געשעענישן. אַז מ'לייענט זי אַבער באַדאַכט און באַזאַכט, דערועט מען הינטער די מעשים, געדאַנקען, פּלאַנטערנישן, דעם טיפּערן זינען פון דער מענטשלעכער דראַמע. הינטער די פּינך געשניצטע שורות פון דער האַנדלונג, באַהאַלט זיך די טראַגעדיע פון מענטש, זײַן ריבגיר און רציחה־אינסטינקט. אפשר איז עס די קינסטלערישע שליחות פון אַזאַ דערציילונג — דער מוסר־השכל פון אַ הומאַניסטישער בשורה צום לייענער. אַזאַ דערציילונג, אַנגעלאָרן מיט דראַמאַטישן שטאָף, אומגעוויינלעכע שפּאַנונגען, בליציקע אימאַזשן און מעטאַפּאָרן, איז איינציקאַרטיק און אייגנאַרטיק ניט נאָר אין דער ייִדישער ליטעראַטור. די דערציילונג, געשריבן ווי אַן אויטאָביאָגראַפּישער עפּיזאָד, זעט אויס צו זײַן אומוואַר און אומקלאַר אין אַ סך אַספּעקטן. גלײַך ביים אַנהייב קומט די השערה פון דערציילער, ווי אַזוי ער איז אַרײַנגעפּאַלן ״אין עק וועלט״, און במילא אין די אַלע אומגלייבלעכע און פאַרפלאַנטערטע סיטואַציעס. ער פּרוּווט עס מיט אַ ביסל אומזי־ כערקייט, מיט אַן ״אפשר״ — ״און אפשר האָט דאָ אויך געגאַלטן אַ מין געזעץ פון

גראוויטאציע: פלוצעם האָט מיך צוגעצויגן אַ פרעמדע אומבאַקאַנטע שטאַט. דער פיזישער געזעץ קריגט דאָ אַ ספּאַנטאַנעם פּסיכישן עפעקט, ווי אַ שטאַרקער רצון וואָלט טראַנספּערירט זיין באַשלוס צו די אויספיר־אַרגאַנען: — האָב איך מיר־ניט דיר־ניט אַ כאַפּ געטאַן מיין רענצל און ווי אין טראַנס נאַכגעלאָפּן די עטלעכע פּאַסאַזשירן. שווער צו זאָגן אויף זיכער וואָס דער צוצי־פּוח איז געווען, גורל צי אַוואַנטורע. דער־פאַר סתּמא דער אַפּש.ר. אָבער די גאַנצע דערציילונג איז געשריבן אויסגערעכנט, די סטרוקטור — פּלאַנמעסיק, און אַלע דעטאַלן — זאַרגפּול, אַפילו אַנגעצייכנט אַ מין מיניאַטור־מאַפע פון דער שטאַט. אויך די ווילד־משונהדיקע דעליקאַטעסן און די אומ־נאַטירלעכע פּראַצעדור פון "אָוונטברויט" זענען פּרטימדיק געשילדערט. פון דעם קאָנ־נען מיר בעסער און ריכטיקער פּאַרשטיין דעם קאַשמאַריק־צעהיצטן חלום וואָס באַפּאַלט נאָך־דעם, דעם בעל־היספור.

דער סיפור־המעשה פליסט מיט בילד־און־פאַרב, ווי אַ רעאַליסטישער ישׁ, ביז צו זיין קלימאַקס. דער עצם קלימאַקס האָט אַ פנים געזאָלט קומען מיטן קבלת־פנים, וואָס דער גאַסט־פּרינצלעכער און עלעגאַנטער וויליאַם בוק האָט געהאַט פּאַרטראַכט: "דעם באַנקעט לכּבוד אייך אין מיין פּערזענלעכער ווילע". אָבער דער פּלאַן איז בטל גע־וואָרן מיטן אַנטלויפן פון גאַסט. דאָס אַנטלויפן, און די סיבה פון דעם, איז דער אייגנט־לעכער הויכפונקט פון דער דערציילונג, וווּ אַלץ איז ממש און קאַנקרעט — די גאַסן, דער רעסטאָראַן, דער קאַדילאַק — און בכלל, ניט קיין טויטע פּערסאָנאַזשן און קיין שום קאַנטאַקט מיטן טויט (חוץ דער מאַלפע־אינצידענט). די לעבעדיקע דינאַמיק ווערט אָבער איבערגעבראַכן מיט איין פּמ־אומרעאַליסטישער דערשיינונג, ווען וויליאַם בוק אַנטפלעקט פאַרן גאַסט, מיט אַ כּמעט צינישער אָפּנקייט די "פּאַרצעלינענע שמיכלען" — "ווייל איינער וויל ווייזן דעם אַנדערן אַז ער האָט ציינער — באַקציינער". ס'איז דער שמיכל פון רויבערישע באַקציינער, וואָס זייער מלאַך־המוותדיקער וויסער גלאַנץ פאַרוואַנדלט זיך אין אַ שוואַרצער אושוויץ־רעפלעקסיע פאַרן גאַסט. אויך דער סופּער־פּרינצלעכער וויליאַם בוק "אילוטרירט בהרחב־הדיק" זיין ציינער־מאַסקע — "דעם רעאַלן סימבאָל פון שמיכל". די מאַס קע פון קולטור־מיניסטער, וואָס דערשלאַגט מיט טעמפּער הנאה די מאַלפע מיטן "ספּעציעלן העמערל" און "טונקט" זיין "קופּקעלע צוגעגרייטן רייז" — "אין אויפגעהאַקטן מוח", דערמאַנט ניט ווילנדיק אין דעם הינקע־דיקן קולטור־און פּראַפּאַגאַנדע־מיניסטער פון דריטן רייך. אַזוי אַז דער "שמיכל אין עק וועלט" טוט זיך אָן ווי אַ פעטליע פון קאַשמאַרן אויפן האַלדז פון גאַסט און ער ווייס שוין וואָס אים דערוואַרט. דאָ מוז עפעס שרעקלעכס פּאַסירן אויב ער וועט גלייך ניט אַנטלויפן. און דער זעלבער פּוח, וואָס האָט אים פּלוצעם אָפּגעריסן פון עראַפּלאַן און צוגעצויגן צו דער פרעמדער שטאַט, "האָט מיך אַ ריס געטאַן צוריק, צום פּליפּלאַץ". און דער געפּרוווטער מיט פּאַנאַרס און וועלדער, דאָקומענטירט אויף דער הייסער מינוט, "אויפן אַעראַדראַם", דעם פּאַקט פון זיין "אַנטלויף אין דער לופּטן". אין אַ בריוו צו זיין גאַסטגעבער, דערמאַנט ער אים, אַז "אין רעסטאָראַן בעת איינער קולטור־מיניסטער האָט אויפגעקלאַפט דעם שאַרבן פון דער מאַלפע — ווייסט איר, אַז איר האָט אויך דעמאַלט געשמיכלט — צו ווייזן איינערע באַקציינער? און אין יענעם שמיכל, מיין הער, האָב איך פּלוצעם דערפּילט, אַז איר, ניט קיין אַנדערער, זענט מיין

וואָרער מערדער". און ווייטער, געבנדיק וויליאַם בוקן קרעדיט פאַר זײַן "ברייט־האַרציקע פּריינדשאַפּט", גיט ער צו: "נאָר וואָלטן מיר זיך ביידע געטראָפּן אין אויש־וויץ — וואָלט איר זיכער געווען מיין מערדער". אַגב, פּדאַי צו פּאַרצייכענען, אַז דעם נאָמען, וויליאַם בוק, געפינט דער גאַסט אין זײַן "אַדרעסן־ביכל", בעת זײַן אַנקום אין דער פּרעמדער שטאָט. דעמאָלט דערמאָנט ער זיך: "ער גיט אַרויס אַ לעקסיקאָן פון דער מאָדערנער וועלט־ליטעראַטור — בעט ער כּיזאַל אים צושיקן ביאַגראַפּישע פּרטים". נאָכן אַנטלויפּן, אין טרויעריקן ליכט פון אוישוויץ, ווערט רעאַלער די שטאָט, די פּאַטענציעלע מערדער, אַן — דער עיקר — די פּאַלשע, פינצטער־באַרימטע שמייכ־לען — זײַערע באַקצײנער...

מקאָן ניט איבערגעבן דעם אינהאַלט פון אַזאַ אויסנעמיקער דערציילונג. מע מוז זי אַליין ליענען, איין מאָל און נאָך אַ מאָל און ווידער אַ מאָל, ביז ס'ווערט אויסגעלײַט־טערט און אויסגעליכטיקט פאַרן אויג איר פּנימיות, איר אמתדיקייט, און די סימבאָלן באַקומען זייער צילבאַוויסן באַטייט.

□

דער צווילינגל — נאָך דעם פּיינלעכן מעת־לעת אין דער רוצחישער שמייכלשטאָט, קומט אַ קורצע צופּעליקע סעסיע מיט אַ פּאַקטישן אוישוויצער קרבּן, אין "קאַפּע־טעריע 'אַלאַדין' אויפן באַרגיקן און משופּעדיקן ים־ברעג פון אַלט־יפו". דער איבער־דערציילער ווערט דאָ פּאַרוואַנדלט אין אַ צוהערער, וואָס באַלויכט די שטימונגען פון "די פּרוי אין שוואַרצן שליער (וואָס) זיצט גאָר אַצינד בני מיין טישל", מיט זײַנע געמיט־פּאַרבן און בילדער. דאָ, ביים טישל, הערט ער אויס די אויסטערלישע טראַגישע געשיכטע פון דער לעבן־געבליבענער שוועסטער פון "צווילינגל". ס'איז אַ געשיכטע ניט אויסגעוועבט פון האַלצינאַציעס און מיסטיק, נאָר פון אמתער וואָר — אַ סימן: "אויף איר לינקן אַנטבלויזטן אַרעם זענען אַינגראַווירט זעקס ציפּערן. די ציפּערן ענדיקן זיך מיט אַן איינס און אַ דריי". און דער דערציילער פּאַרצייכנט: "דרייצן. די ציפּער האָט צו מיר אַ שייכות. מיט אַן איינס און אַ דריי ענדיקט זיך מיין געבוירן־דאַטע" (אַבְרָהָם סוצקעווער איז געבוירן אין 1913). אָבער די פּרוי ביים טישל ברענגט אַרויס גאָר אַן אַנדער שייכות צום גאַנצן ענין: ליבע, צי אַן עכאַ פון ליבע — און דערפאַר טאַקע האָט זי אים אויפגעזוכט: דאָס שייכות איז צו איר אומגעקומענער שוועסטערל, הדסל. בעת זײַנע באַזוכן בני זייער שטיפּטאַטע, מיראַן מאַרקווע, דער־מאָנט זי אים: "געגאַלטן האָט עס, אַז דו קומסט אין וואַרשטאַט זיך צוצוהערן ווי מיראַן מאַרקווע קלאַפט מיטן העמערל — אָבער אין דיר אַליין האָט גאָר דעמאָלט געשלאָגן אַ העמערל און זײַן אַפּקלאַנג האָט זיך איבערגעקלונגען מיטן העמערל וואָס האָט געשלאָגן בני מיין שוועסטער". און זי דערקלערט: "איין ליינדשאַפּט איז מיר פּאַרבייבן: וואַנדערן איבער דער וועלט און קושן די וואַלקנדהלעך פון איר אַנדענק". און דאָס איז "אַלמאַי כּהאַב דײַך געזוכט און אויפגעזוכט".

אַ וועלט מיט טראַגיים שפּיגלט זיך אין דער דערציילונג: אין שאָטן פון וואַרעמע שטיפּערישע דערמאָנונגען וועגן יונגע יאָרן, שלעפּט זיך נאָך אַ קייט פון פינצטערע

עפיואדן און פֿיזן בעת די געטאָיאָרן. ס'איז גאָר ניט פאַראַן קיין אַנדער קריטעריע פאַר אַזעלכע דערציילונגען, ווי די דימענסיע פון קונסט וואָס פאַרוואַנדלט כראַנקאַלע פאַסירונגען אין ליטעראַטור. דעם זשאַנער האָט סוצקעווער, אין גרינער אַקוואַריום־דערציילונגען, דערהייבן צו דער הייכקייט פון קינסטלערישע סטאַנדאַרטן, וואָס מיר האָבן ניט געהאַט אין אונדזער ליטעראַטור ביז אים. ווי קאָן מען בכלל אַנאַליזירן, אין טערמינען פון קונסט, פאַרווינדליקע נאַקעטע נשמות, ווי די פון גרוניע, די לעבן־געבליבענע שוועסטער פון צווילינגל, אויב מ'האַט ניט פאַרן אויג די מוסטערן פון אַזאַ בעלעטריסטיק. אַבֿרהם סוצקעווער האָט פאַרמאַגט דעם כוח עס אויסצודערציילן, — ביים אַקאַמפּאַנימענט פון ים־ריטעם, וואָס שלאַגט אין "גלעזערנעם בויך פון וואַל־פיש", ווי ער רופט די קאַפעטעריע, — מיט זיין קינסטלערישן ריטעם וואָס קלאַפט אין די שורות. ער זעט: "בלויז דער דריצן אויף איר אַנטבלויזטן אָרעם איז באַלויכטן פון אַ ראָזן זונשטראַל". אין אויפגעשוידערטן קלימאַקס דערמאַנט זיך גרוניע די סצענע, ווי דער לאַגער־קאַמענדאַנט "האַט אַנגעשעפט אַ הויפן מאַראַנצן־שאַלעכץ און אַ וואַרף געטאָן צו די מוזיקאַנטן". די איינציקע פון לאַגער־אַרקעסטער, וואָס האָט זיך ניט גע־וואַרפן אויף דעם "דעליקאַטעס", איז געווען די באַגאַבע פידלעריין, הדסל, — און דאָס האָט פאַרחתמעט איר גורל. דער אויסקלאַנג קומט פון גרוניעס "קריעה־ריס":

" — גיין — הדסל וועט זיך ניט בייגן, הדסל וועט זיך ניט בייגן!"

די ערשטע חתונה אין שטאָט קומט פאַר אויפן חורבן־הינטערגרונט. דער הינטערגרונט איז אַ ברייט־פאַרבעמיקער און אימפּאַזאַנט־טרויעריקער, ווי די חתונה־צערעמאָניע וואָס בלייבט אין שאַטן פון דער דערציילונג, אַ מין נאַכקלאַנג פון דער נאַכמלחמה־צייט. דער חתונה־עכץ יאָמערט מיט אומיומטובדיקייט, מיט טרויער. ה. לייזויק האָט אין זיין דראַמע די חתונה אין פערנוואַלד, אַריינגעפירט ביבליש־מיסטישע עלעמענטן, ווי אין זיינע פריערדיקע ווערק אויף גאולה־מאַטיוון, אַבֿרהם סוצקעווער האָט ניט גע־דאַרפט אַנקומען צו די אַלטע קוואַלן. ער האָט אַפילו זיינע פערסאָנאַזשן ניט געדאַרפט פאַרסימבאָליזירן צי אַדאַפטירן הייליקע אַבֿות־און אמהות־געשטאַלטן, ער האָט זיי גענומען פון דעם סאַמע רעאַליסטישן גרונט — פון זיין־זייער ווילנע פון פאַר־געטאָ און בעת־געטאָ. ער קען זיי און ווייס זיי — זיינע כאַראַקטערן: רויטל, פונעם "יזחוס־דיקן מניעל וווּ זי איז געבוירן געוואָרן: אין פאַרשטאַט אויף דער אַנדער זייט ווילנע" און "דאַנדעלע (וואָס) איז געווען אַ קוימען־קערער" און "איז געבוירן געוואָרן אויף דער זעלביקער גאַס". און ביידע זענען "געבליבן אַפגעברענט ביז־דער־נשמה". סוצקעווער הייבט אָן די מעשה ווי אין אַ מיטן: "...און די שטאָט האָט זיך דעמאָלט פאַרוואַנדלט אין אַ זונפאַרגאַנג". און גלייך דערויף: "די מצבֿות פון די צוויי בית־עלמינס, דעם אַלטן און דעם נייעם, וואָס האָבן נסימדיק זיך געראַטעוועט" — אפשר זענען עס די סימבאָלן פון די צוויי — רויטל און דאַנדעלע — וואָס האָבן אויך נסימדיק זיך געראַטעוועט. דאָ האָט סוצקעווער נאָך אַ זונפאַרגאַנג־דערציילונג איבערגעשאַפן אין קונסט: "ס'איז געווען דער ערשטער סוף־זומער נאַכן זונפאַרגאַנג.

און די ערשטע חתונה אין דער שטאָט פון דורות־איבער־דורות". דאָס פּאַרל איז מושווה געוואָרן וועגן אַרט פון דער חתונה: "אינעם ייִחודדיקן מייערל וווּ זי (רויטל) איז געבוירן געוואָרן". הגם "דאָנדעלע האָט ליבערשט געוואָלט, אַז די חופּה זאָלן זיי שטעלן אין אַ יאָדלעוואָלד — ער האָט זיך אָבער דערמאַנט, אַז אויך די באַיאָרטע יאָדלעס האָבן אַ חלק אין זונפאַרגאַנג —".

אָבער ס'איז ניט אזוי די חתונה, ווי די גרויליק־אויסטערלישע געשיכטע פון די מתיים־ברענער און "אַלע מיט קייטן אויף די פּיס" — דאָנדעלע אויך: "מזל־טובּ". די קייטן קלימפערן". אין די קאַפיטלעך איז ניט נאָר אַ זונפאַרגאַנג, נאָר אַ גאַנצער ים מיט בלוטיקע זונפאַרגאַנגען, און דאָ טרעפט דאָנדעלע זיין באַשערטע, רויטלען, און דער נם פון נסים: ביידע ראַטעווען זיך.

□

אין די אַ אַכט ווונדערלעכע זונפאַרגאַנג־דערציילונגען, וואָס מיר האָבן דאָ דורכלויפיק באַלויכט, לאָזט זיך אָנציילן בערגער מיט המצאות, מעטאַפּאָרעס, פּאַרגלייכן, סימ־באַלן, איינציקאַרטיקע פּאַר סוצקעווערס פען. זיי אַלע אויפשריבן און פּאַרטייטשן וואָלט געווען אַ נייטיקע און ווערטיקע אַרבעט. אין די אַכט דערציילונגען, צוזאַמען מיט זיי, איז אויך באַהאַלטן דער סוד פון משיחם טאַגבון — ס'איז דער סוד פון גאַל־דענער קונסט. אַזעלכע דערציילונגען מאַכן פון די געבליבענע היינטיקע ייִדיש לייע־נערס, גריבלערס און פּאַרשערס, וואָס ווילן זיך אין די שורות דערגרונטעווען צו די תּל־תּלים פון גרויסן תּל וואָס איז געוואָרן פון ייִדישן לעבן. דאָ מוז מען יעדן וואָרט, יעדן זאַץ, יעדן פּאַראַגראַף דורכליכטיקן, פּאַרשטיין און מפרש זיין, כדי נתעלה צו ווערן צוזאַמען מיט די נשמות צו אַ ניי לעבן. אַבְרָהם סוצקעווער האָט עס געטאָן: מיט זיין קינסטלערישן אַטעם האָט ער אין די טויטע העלדן אַריינגעהויכט אַ פּרישע גשמה און זיי געבראַכט צום לעבן. אין די דערציילונגען לעבט דער טויט מיטן פּיִשופ־דיקן פּוח פון סוצקעווערס וואָרט — אין דעם זונפאַרגאַנג וואָס גייט קיינמאַל ניט אונטער. אַזעלכע מייסטער־שטיקער פון קונסט, וועלן בלייבן ווי גראַניט־מאַנומענטן אין דער אייביקייט פון פּאַלק.

דאָס פּאַלק איז אייביק, ווען זיינע קינדער פּאַרגייען — פּאַרגייען מאַרגן ווידער אויפֿצו־קומען. אָבער דער אַ זונפאַרגאַנג, וואָס איז ניט געווען קיין נאַרמאַלע דערשיינונג, נאָר אַ קינדער־אונטערגאַנג, ווי די זון־קאַטאַסטראַפּע פון פּאַלק, וואָס זיינע קינדער האָבן ניט אויסגעלעבט זייערע יאָרן אין ניט געבראַכט די פּרוכט פון ווייטערדיקן המשך. דאָס איז בעצם דער קאַנצעפט זונפאַרגאַנג, ווי סוצקעווער ברענגט אים. און אין מיניע אויגן איז ער אמתדיקער ווי דער אַלט־טראַדיציאָנעלער חורבן, וואָס איז געוואָרן אַ סינאָג־נים פּאַר אַלע צרות. זונפאַרגאַנג איז, אין דעם זינען, אַ מיין קאַסמישע קאַטאַסטראַפּע, און דעריבער זענען די דערציילונגען געשריבן מיט נייע קינסטלערישע מיטלען — אין אַנדערע ווערטער: גרינער אַקוואַריום און משיחם טאַגבון זענען געשיכטעס פון דער זונפאַרגאַנג־תּקופּה פון ייִדישן פּאַלק.

דורך וואלדיקס צו די פידלרויז

א

אַברהם סוצקעווער איז דערגאַנגען צו די פידלרויז דורך וואלדיקס. ס'האָט גאַר אַנדערש ניט געקאָנט זײַן. אַ גלייכער וועג פירט פון יענעם פּאָעטישן פרעלוד ביז צום סימפּאָ-נישן פידלקלאַנג, און עס פאַרמאָגט אַלע ריחות פון וואָרט, וואָס האָבן גאַר קיין נאָמען ניט. רויז איז בלויז סימבאָל, תּמצית פון דעם וואָס אין פידעלע שטעקט. וואָלטן מיר ביים ליינען ניט פאַרלוירן געוואָרן אין דער סובטיל-דעליקאַטער עסטעטיק פון דיכ-טערס געמיט, וואָלטן מיר דאָ גלייך גענוצט דאָס פּראָזאַישע וואָרט סינטעז. אַ גאַנץ לעבן האָט סוצקעווער געזוכט מצרף צו זײַן שיינקייט צו מוזיק און צום ריח פון וואָרט — דאָס וואָרט זאָל שפּילן און אַטעמען בשמים. איז טאַקע וואָלדיקס מער פון אַלץ דער סימפּ-מובָהק פון שיר-ה-ריטוואָגן, וואָס האָט סוצקעווערן אויף "צוויי און צוואַנציק פליגל פון אַלף-בית" אַרױפּגעטראָגן צו די "ערדענע קלאַווישן" וואָס עטעמען מוזיק. און דאָס זענען ניט מער ווי סימבאָל, וואָס אויף זיי שפּילט אויס דער פּאָעט זײַנע לידער. מ'דאַרף ניט קיין סך בלעטערן אין וואָלדיקס, כדי צו דערזען און זיך איבערצייגן, אַז פון זעלביקן פּאָעטישן מאַטעריאַל בױט סוצקעווער זײַן ליד-פּיראַמידע, פון סאַמע גרונט ביז צום שפּיץ. כ'האַב אַ ווײַלע אַרײַנגעקוקט אין וואָלדיקס און ווען איך האָב דאָס בוך פאַרמאַכט און אויפּגעעפּנט די פידלרויז, האָט זיך די נײַע פּאַנאָראַמע אָנגע-הויבן תּחית-המתמידק צעבליען מיט די זעלביקע בילדער: בינען און וויאַלאַנטשעלן, טענצערינס, רענגס און שטורעמס. די זעלביקע סופּערלאַטיוון און פאַרגלייכן, — גאַר דאָס געזאַנג איז מער פאַרטיפּט און פאַרטראַכט און אַומפאַרגלייכלעך קראַפטיקער. די פידלרויז-לידער פינקלען מיט זייער בריליאַנטענעם געשליף, ס'איז די גינסטיקע טראַנס-פאַרמאַציע פון וואָלדיקס אין אַ קלימאַט, וווּ ווערטער שוועבן לופטיקער, דערהייבן זיך און פּלאַנצן זיך אין אַ נײַעם פּאָעטישן הימל וואָס שפּרייט אויס זײַנע האַרױאַנטן ביז צום אין-סוף.

אין סוצקעווערס מוזיקאַלישע ספּערן בלייבט וואָרט דער אַרגאַנישער עלעמענט, ווי מענטש אויף דער ערד, וואָס נאַר אין זײַן זענטי קאָן ער מער ליכט איינזאַפן און באַ-שטראַלן אַ ברייטערן ראַדיוס, ווערן טיפּער באַזיניקט און געטלעך-שיין. אויף דעם הויכפונקט ווערט דער אַמאָל און היינט צוזאַמענגעגאַסן אין איין כוואַליע, אויף וועל-כער די נײַ-באַשאַפּענע טענצעריין טאַנצט אויס אין ספּעקטאַקל אויפן ים, איר צאַפל פון פּרייז און יוגנט — זי איז אַבער סײַ ווי אונדזער אַלט-באַקאַנטע, וואָס האָט אַ מאָל:

געטאַנצט אין וואַלד, פון וואַלד אין טײַך, אין אונדזער בלויער דירה,

פון טײַך — אין מיר, פון מיר — אין מיר, אין זעונג, אין סימבאָל.

(די פידלרויז, ז' 97)

* די פידלרויז, צייכענונגען פון מאַרק שאַגאַל. פאַרלאַג די גאַלדענע קייט, 1974.

אין אלע זיינע ליד-גילגולים איז ער פארבליבן דער פארשישופטער וואלדגייסט, וואס קאן זיך ניט שיידן מיט זיין עבר. זיין יונגזייט איז געעלטערט מיט דער ברכה פון נייע איבערלעבונגען, נייע ליכטענער און אימאזשן פון ערשטיקע בילדער, וואס האבן איינגעהיט זייער פרישקייט. אבער איבער אלעם איז די דינע פארפיינערטע אטמאספער און די פשוטע קלוגשאפט פון דורכזעיקן ווארט — דאס ווארט אין "בוך... ווו די טעג און די נעכט זענען זיינע געבונדענע בלעטער".

אין בוך פון יצירה דארפן די ווערטער וואקסן מיט נאטירלעכער חכמה, ווי די בייער אין וואלד, מיט זאפטקער שפע אין זייערע אדערן און ליכט אין זייערע קרוינען. און ווייל איז דעם פאעט וואס קאן מיט זיין שאפערישער מעטריקע עס באשטעטיקן — גלייך ביים אנהייב האט עס שוין סוצקעווער געוואוסט :

איך בין דאס געבויר פון די וועלדער,
 וואס ווילן זיך הימלען פון דר'ערד.
 (פאעטישע ווערק, באנד 1, ז' 102)

מיטן לויטערן אטעם פון וואלד און וואלדיקס האט ער אנגעקליבן לידער, לייכט און זיס ווי די וואלדלופט. די צייט האט אויסגעשליפן זיין ליד ביז דער דינסטער ראפי-גירטקייט, זיין לירישער קלאנג איז געווארן אטעם-דין :

אטעמען, אוי, אטעמען מוזיק, ניט וויסן וועמעס,
 אפשר שפילט אזוי אין ים א כוואליע פאר דער צווייטער ?
 אפשר קלעטערט מען אזוי צום אויסגעבענקטן אמת
 איבער שטאפלען פון א שטערן-אנגעלענטן לייטער ?
 (די פילדלרויז, ז' 77)

דא ליגט אפשר דער סוד פון גרויסער עכטער פאעזיע, וואס איר מוזיק ווערט אריינגע-געאטעמט אין די דיכטערישע לונגען צוזאמען מיט "א לאנקע פון די ערדענע קלאווישן" און "א שמייכל א געבוירענעם פון קלאנגען", כדי עס "זאלן זיך פארוואנדלען אין א רוחניות גרויע פודן". און כדי ארויסצוזינגען בשלמות דאס אריינגעאטעמטע, מוז מען באשאפן דעם ערפעקטן מוזיקאלישן אינסטרומענט — און סוצקעווער האט אים באשאפן. — אפשר געבוירן פון א בוים אין וואלדיקס.

ב

סוצקעווער האט עס אלץ ארויסגעשפילט פון אייגענער טיפקייט, פון 'בינקער' דער-קענטעניש :

דערלויב מיר צו דערציילן ווער איך בין,
 דו ווייסט עס ניט פון דאנען ביז אהין :
 איך בין, איך בין, איך בין.

קאלעגע ציניקער,
א ביניקער.

א ביניקער דאָס מיינט: איך בין אי היינטיק, אי אלצייטיק.
(דארטן, ז' 30)

און פאר וואָר, דער היינטייטיקער סוצקעווער האָט אין משך פון פיר צענדלינג לידער-
יאָרן פאַראַלצייטיקט זיין געזאָנג. די פידל און די רויז האָבן זיך דאָ צוזאַמענגעשמאַלצן
אין דער אויסטערלישער סוצקעווערישער קאַמבינאַציע — די פידלרויז.
אין די ערשטע וואָלדיקס-יאָרן — 1937-1938 — זאָגט סוצקעווער וועגן זיך, טאַקע
אין ערשטן ליד (וואָס דאַרף מסתמא זיין אַ מאַטאַליד צו וואָלדיקס):

כיזע מײן לייב אין ווייס פון דער בעריאַזע,
כיפיל מײן בלוט אין בלונג פון אַ רויז,
(פּאַעטישע ווערק, באַנד 1, ז' 93)

איז די דאָזיקע זעונג מקוים געוואָרן; פון אייגן לייב און בלוט האָט אַרויסגעשפּראַצט
די פידלרויז. און זי איז עס דער היינטיקער פּאַעטישער עכאַ פון וואָלדיקס. דער באַ-
גלייביקסטער עדות איז דער פּאַעט אליין, וואָס זעט זי צעבלעזן זיך אין דער שוואַרצערד
פון אַמאַל. זי באַוועגט זיך און בליט ביינאַנד מיט יענע יאָרן, וואָס סוצקעווער קאָן
ניט אויסמעקן פון "אַלטן זכרון". און מ'דאַרף ניט זיין קיין גרויסער אַנטפלעקער, כדי
גלייך צו דערפילן דעם תחית-המתים פון יענער וואָלדיקס-וועלט, אין אַ נייער וואַ-
ריאַציע, אין "אַ ווידערגעבוירענער סטרוגע". דער זכרון קאָן ווערן אַלט, ווערן דער-
מאַנונג, אָבער ניט דאָס וואָרט און זיין קלאַנג. און ווען אַפילו "קינדער ווערן גע-
שלאָגן מיט זיקנה", היט אָבער דער קלאַנג אויף זיין אייביקע יונגשאַפט, וווּ שטיינדלעך
טרייסלען אויף די כוואַליעס פון זכרון מיט אַ לירישן איבערציטער פון צייט; מיט
וואָס פאַר אַ וואַרעמער, טיפער בענקשאַפט סוצקעווער רעכנט אויס די אַלע ניטאַען
אין ליד "יוגנט-חבר-": "ניטאַ מער די בערדיקע פישער... ניטאַ מער די בריק... ניטאַ
מער די לאַדקעס... ניטאַ מער — —"

נאָר די שטיינדלעך, די שטיינדלעך געצערטלטע-צאַרטע,
אַזוי סתם פון אונדז ביידן געוואַרפן אין טייך
און דעם זינען פון וואַרף
ניט פאַרשטאַנען —
זענען אַלץ נאָך פאַראַנען.
(די פידלרויז, ז' 15)

און ווי שטאַרק אמתדיק איז די לעצטע שורה: "און אין זכות פון די שטיינדלעך איז
אויך אונדזער יוגנט פאַראַנען" — און דאָס איז דער זכות פון יוגנט און אירע ווידער-

קלאנגען, וואָלדיקס בתוכם, אין סוצקעווערס נייע, יונגע לידער. ועליבן איז נאָך זיין געזאַנג צפטימיסטיש און מונטער, "מיט פרייד און אמונה".

לכבוד אַ סטרונע, לכבוד איר ציטער,
לכבוד אַ בין וואָס איר האָניק איז ביטער
נאָר זיס איז איר שטאַך, אזוי זאַפטיק און קווייטיק —
לכבוד אַ ווידערגעבוירענעם ווייטיק.
(דאָרטן, ז' 7)

דאָס איז די אומגענדלעכע טיף־נשמהדיקע אמונה פון סוצקעווערן אין לעבן, זיין שיינ־
קייט און ווערטיקייט. ניט געקוקט וואָס דער "האַניק איז ביטער" און די סטרונע
ווערט אַ תליה פאַר איר שפילער, מיז ער שפילן ווייטער:

אַרויסציען פון זיך אַליין אַ סטרונע,
זי אַנציען געצערטלט אויף אַ פידל
געהאַנגען שוין צוזאַמען מיטן שפילער אויף אַ תליה
און האָבן אויך אמונה
אין דער סטרונע
און שפילן ווייטער — —
(דאָרטן, ז' 30)

ס'איז ווידער די סטרונע און די גאַלדענע שאַפערישע בין, וואָס קלינגען און זשומען
מיט אַזאַ נאַטירלעך־פּרילינגדיקן אויפּוואַך אין דעם דאָזיקן געדאַנקען־ברויוזיקן און
פידלרוזיקן לידערבוך.

אין דעם בוך איז ביי סוצקעווערן שטאַרק געקומען צום אויסדרוק זיין אינעווייניקסטע
געדאַנקען־וועלט, די סובלימאַציע פון געפילן, רעפּלעקטירט דורך אַלע בילדער און
אַנונגען. זיי ווערן פּמעט וויזועל ביו צום אַנרירן די וואַרצלען פון וואָרט און אַרויס־
פּישופן זיין פולן קלאַנג. סוצקעווערס וואָרט ווערט אַפּט האַר־דיך, ווי אַ נערוו אין מוח,
וואָס רירט אַן סובטילע פּילונגען. און דווקא ווייל סוצקעווער "פאַרשרייבט (יע) זיין
טעקסט אויף פאַפּיר", ניט ווי דער פּויגל, איז ער ביכולת אויסצושפּרייטן זיינע פּאַע־
טישע הימלען איבער דער ערד און איבער דעם קאַרשנבוים און איבער בכלל — ווייל
"די קאַרשן אַליין זענען גראַמען" און — "אַ לייענער ניכטערט זיך אַן מיט די קאַרשן
צו וויסן פון וואַגען זיי שטאַמען". אַזאַ איז ער, דער נאַטור־פאַרליבטער פּאַעט, און
אַזאַ איז זיין בוך: פול מיט דער שפּע פון קאַרשנגראַמען. פאַר וואָר, זיי שטאַמען פון
זיין לידער־גאַרטן און ס'איז גוט זיך אַנניכטערן מיט זיי, פּדי צו דערפּילן די
אייביקייט און הנאה האָבן. און דאָס בוך פון נאַטור פּרווט סוצקעווער אַ גאַנץ לעבן
איבערפּלאַנצן אין ווערטער, אַנציען ווי סטרונעס אויף זיין פידל: "אַ בוך איז פאַראַן
ווי די טעג און די נעכט זענען זיינע געבונדענע בלעטער" — און די טעג און נעכט־
לידער בלעטערט סוצקעווער אַריבער אין לשון־בלעטער. אין ציטער פון דער פון זיך
אַרויסגעצויגענער סטרונע איז שוין פאַראַן דער טעקסט, וואָס וויינט — און לאַכט

אויך! — מיט הנאה: "א פויגל פאַרשרייבט ניט זיין טעקסט אויף פאַפיר און די איי-
ביקייט וויינט פון הנאה". דער אַ מאַמענטאַלער רעפּלעקס-געפיל פון וויינען איז עפעס
אַזוי מענטשלעך-ערדיש, ווי אַן אַנטיקלימאַקס צו אייביקייט, אָבער דאָס פאַרשאַרפט
מער חושימדיק די נאַטור-פענאַמענען און דעם אַריינבליק אין זיי, אַזוי אַן ס'איז אויס
ווינדער, אַז —

אַ קאַרשנבוים דאַרף ניט קיין ווערטער, קיין סטראָפּן, די קאַרשן אַליין
זענען גראַמען,
אַ ליינער גיכטערט זיך אַן מיט די קאַרשן צו וויסן פון וואַגען
זיי שטאַמען.
(דאַרט, ז' 8)

די דאָזיקע קלוגשאַפט קאָן מען אַפילו מיט די בלינדע חושים דערלייענען. און מער
נאָך — ווען סוצקעווער באַפרייט זיינע "קלאַנגען-סודות", ווערט באַרייכערט אונדזער
אַריינדרייג אין טיפּערן זינען פון זיין קונסטוועלט:

צווישן קלאַנגען-סודות וואָס איך האַלט זיי אויף אַ ריגל,
סודות פון בני-אָדם, שטייגער, איינזוינער מיט פליגל,
אַדער שטערן ווען זיי טרעפּן אויף אַ ראַנדעוווּ זיך —
מאַנט אין מיר אַ קלאַנג און וועגן אים דערציילן מוז איך:
(דאַרט, ז' 9)

דאָ גייט ניט וועגן קינסטלערישע מעגלעכקייטן, אַפילו ביז שטוינענדיק-פאַרכאַפּנדי-
קער ווירטואַזיטעט, נאָר וועגן דעם פענאַמענאַלן דערהער פון די קלאַנגען. אַפילו
שטומע קלאַנגען, אויב עכט, מוזן ווערן קינסטלעריש אויסגעלייזט:

ס'מאַנט אין מיר דער אַוי וואָס כּי'האַב פאַרנומען בני אַ שטומען
בעתן וועלן זאָגן ווידוי אַן אַ וואָרט אין גומען.
(דאַרט, ז' 9)

סוצקעווערס אויער איז אַפּאַבל אויפצוכאַפּן אַפילו אין-זיך-פאַרשלאָסענע קלאַנגען,
דעם מינדסטן קלאַנג פון אומעטום און צו יעדער צייט און עס איבערגלידערן אין אַ
קאַמפּאָזיציע פון ווערטער — (צום גליק פון דער יידישער ליטעראַטור — ווערטער
אין יידיש). זיין אַריינבליק — אינטעלעקטועל-פילאָסאָפּיש — אין אַ מענטש, אַ שטערן,
צי נאַטור-פענאַמענען, איז תמיד מער מיטן מוזיקאַלישן געהער. דערפאַר טאַקע
וויברירן זיינע סטראָפעס מיט ווינדערלעכע קלאַנגען. מיט אַ צימצום פון ווערטער קאָן
ער איבערגעבן דעם זינגעוודיקן תוך פון זאַכן.

סוצקעווער איז דער יידישער אַלזעלטיסט, אַדער בעסער — דער אוניווערסאַליסט אויף
יידיש, וואָס קלעטערט צום קאַסמאָס אויף אַ לייטער פון קלאַנגען, ער איז דער ערשטער
יידיש-קאַסמאָנאָוט, וואָס דער קלאַנג האָט אים געבראַכט העכער און ווייטער ווי אַנדערע.

ס'איז דער ווונדער פון אַרעמען ייִדיש־לשון, וואָס סוצקעווער האָט צעפינקלט זײַן שײַן און צו גלייכער צײַט אַרויסגעצויבערט די מאַגישע קראַפט פֿון זײַן קלאַנג, כּדי אַליין נתגלה צו ווערן. אפשר איז עס נישט לויט זײַן געוויינטלעכן מאַניר, ווען ער מאַכט די האַלב־פּראָזאישע דערקלערונג:

(אַנטלאַפֿן שוין פֿון רבין און זײַן בעלפֿער)
ווען ליכטיק איז געוואָרן מיר נתגלה,
אַז איך, אַברהם, אַנדערש בין ווי אַלע:
(דאָרטן, ט' 12)

און אַנדערש איז ער, ווייל ער האָט אַ באַשטימונג, ער איז באַרופן צו אַ שליחות — און ער ווייסט עס: "איך דאַרף גאָר בויען די געזעצן / פֿאַר אויסטערלישע ווערטער".

און כּ׳האַב געבויט געזעצן און געצווונגען
די אויסטערלישע ווערטער ווערן גאַנצער.
(דאָרטן, ט' 12)

יא, ער האָט טאַקע געצווונגען די ווערטער ווערן גאַנצער און אַנדערש. און ס'איז נישט בלויז פרעטענויע צי סתם בראַוואַדע, "אַז איך, אַברהם, אַנדערש בין ווי אַלע". נאָר דאָס ערלעכע פשוטע התגלות, וואָס לערנט אַ פרק אַנדערשקייט בײַ איינעם וואָס אין מיטן "פּליוכע" —

געבליבן איז בלויז איינער... מיט אַ קריגל
באַשפּריצט די בייטן טראַפּנוויז אין גאָרטן.
(דאָרטן, ט' 14)

און ווען דער פּאָעט וויל וויסן "דעם שכל פֿון דיין שפּריצן", מאַכט עס אים יענער קלאָר:

און יענער האָט געלאַכט מיט גרינע בליצן:
— דו ווייסט נישט? איך בין אַנדערש דאָך ווי אַלע.
(דאָרטן, ט' 14)

דאָס איז דער קינסטלערישער אימפּעראַטיוו פֿאַרן פּאָעט: כאַווען, אויסצערטלען, שפּריצן פּרישקייט אויף די ווערטער, אַפּילו זיי שלעפּן מיט זײַן געוויין — "און מײַנע ווערטער האָבן זיך געשליפֿן / אויף טרערן", — כּדי נעענטער צו דערהייבן זיך צו דער מדרגה פֿון יענעם גערטנער, וואָס האָט די ווערטער באַשאַפֿן. כּדי עס צו דערגרייכן, דאַרף מען נישט נאָר דערגראַבן זיך "צו זייער גרונט און סיבה", נאָר מע מוז אויך פּאַרמאַגן די ליבע צו וואָרט און די ביאָלאָגישע ירושה־איינגעבוירנקייט, כּדי פֿאַר־וואַנדלען ס׳וואָרט אין נאַטור.
דאָס איז די באַוווּסטזיניקע אַנטפּלעקונג פֿון שעפּערישער אַנדערשקייט, אַז אַפּילו די

“פיער-צייכנס”, וואָס האָבן זיך איינגעקריצט אין גוף און נפש, קאָנען ניט אָפּמעקן די אַריגינאַליטעט פֿון אַזאַ קרעאַטיווער און אַוניקאַלער פּאַעטישער פּערזענלעכקייט ווי סוצקעווער. מעג די גאַנצע וועלט אים אַרײַנשרײַען מיט פּירוואָרף אין פּנים, אַז ער איז ניט “דער זעלבער, זעלבער, זעלבער”, ווייס ער אָבער פּאַרט דעם אמת — אַז ס’איז

אַ ליגן, כ’בין דער זעלבער. און אַ פנים —
אין אַלע שפּיגלען איז געפּעלשט מײַן פנים...
(דאָרטן, ז’ 55)

אויך די פּיער-צייכנס פֿון שחיטה-שטאַט זענען פאַר אים געווען אַנדערש. דער בעס-טער סימן: טאַקע ער, דער פּאַעט, וואָס אין זײַן נשמה טראָגט ער די צייכנס — סוצקעווער אַליין.

ג

נאָכן איבערלייענען די פּילדרות, וועט דער סאַמע קריטישער מחמיר אָפּילו, מוזן אָננעמען אָן שום באַוואַרענישן דעם טעזיס, אַז דער אַבֿרהם איז אַנדערש. ער איז אַ יחיד-במינו אין דער ייִדיש-פּאַעזיע — ער האָט די ווערטער פּליגלען אָנגעטאָן און מיט בשמים-ריחות זיי אָנגעפּילט. אין אַנדערע ווערטער: ער האָט זיי פּאַרוואַלדיקט, פּאַר-יוגנט און פּאַרפּילדרוויזיקט. ועל-פּן איז זײַן שפּראַך אומשטאַרביק, ווייל ער האָט “די אויסטערלישע ווערטער”

געצווונגען, אַז אין קוּזניע זאָלן יונגען
מיט האַמערס אויסשמידן פאַר זיי אַ פּאַנצער
אַנטקעגן טויט.
(דאָרטן, ז’ 12)

און מיר זענען דאָך די עדות, אַז אָפּילו אין מוראדיקן ליכט פֿון די פּיער-צייכנס האָט ער זײַנע ווערטער ניט אויפּגעהערט צערטלען מיט ליבשאַפּט, מיט מסירות, און געזוכט אַ לעבן-לאַנג אַ תּיקון פאַרן קלאַנג. זײַן אויער איז אָנגעשפּיצט אויפּצוכאַפּן און אונ-טערטעניק מאַכן אַ קלאַנג וואָס מאַנט — “צווישן קלאַנגען-סודות וואָס איך האַלט זיי אויף אַ ריגל”, כדי “וויסן זאָלן אונטערטעניק אַלע, / אַז איך, אַבֿרהם, אַנדערש בין ווי אַלע”. איינער פֿון זײַנע “קלאַנגען-סודות” איז דער שטומער ‘אוי’ — און אפשר זענען עס אַלע שטומע ‘אויען’, קרעכצן און טרערן, וואָס זענען אוועק אָן ווידוי, פאַר זיי זוכט ער דערהערער:

אַלע יאָרן זוך איך פאַר זײַן אוי אַ דריטן אויער,
אַז דער ווידוי זאָל ניט גיין פּאַרלוירן און קאַפּויער.
(דאָרטן, ז’ 9)

ווי גרויס איז אונדזער זכות, און די אלע לידער ווערן נתגלה און דערהערט פון א דריטן אויער. ס'איז אוממעגלעך ארומצונעמען די אלע לידער און אריינטיפן זיך אין זייער קוואליקן אינהאלט, פונקט ווי דער פאָעט קאָן ניט אַלץ פאַשרייבן און דערציילן אין איין ליד:

א רעטעניש איז דיר מיין לעבן — ווילסט איך זאל דערציילן.
דערציילן וואָס? אַבי דערציילן,
(דאָרטן, ט' 10)

ער וויל ניט סתם דערציילן לשם דערציילן, נאָר כדי "העלער זאל דיר ווערן אין די היילן / וווּ ביידע בלאַנדזשען". אין דעם פאל זוכט ער דעם טיפערן סוד פון סימנים אויף דער האַנט. נאָכן דערציילן זיין געשיכטע: "איך בין געווען אַ כיראַמאַנט" און אויף הענט געלייענט "דעם סוד פון זייער שריפט", בליצט אויף צווישן די קליינע בליצן דער פונק פון חכמה, ווי אַ סך-הכל:

דערציילן וויטער? ענדיקן פאָוואַלינקע צי גיך?
מסתמא וויסטו שוין, און פון דערציילן ווערט ניט גרינגער.
(דאָרטן, ט' 11)

אַבער אונדז ווערט מתייהדיק גרינגער נאָכן דעשיפירן סוצקעווערס שאַפּערישע האַנט-שריפט. מיר אַנטפלעקן און ווי פאַרליבט ער איז אין אַנדערשדיקן אַבְרָהאַמען, איז ער נאָך מער פאַרליבט אין דער "נשמה פון דער וועלט", און מסתמא איז נשמה אויך זכרון און ביידע זענען איינס — און אָן די ביידע איז זיך שווער פאַרצושטעלן סוצקע-ווערס לידערוועלט, און אָן סוצקעווער איז פאַרליבט אין זיין לידערוועלט איז דאָך לית-מאן-דפּליג.

מיט אַהבה האָט סוצקעווער אויסגעמיסטערט די דאָזיקע וועלט, וווּ דער איך-אַבְרָהאַם איז "מיילן-ווייט פון זיך אליין". דאָס איז דער פאַראַדאָקס פון אַ ניט-געשפּאַלטענער פּאַעטישער פּערזענלעכקייט, וואָס זעט זיין איינציקן ציל פון לעבן אין שאַפּן. אַבְרָהאַם סוצקעווער איז אין דעם זינען ניט די פּראָבלעמאַטישע דיכטער-פּערזענלעכקייט מיט דאָליסטישע נטיות, צי סתירות אין זיך גופא. להיפוך גאָר: ער האָט אַקומולירט אלע געבענטשטע אייגנשאַפטן פון מענטש-פּאַעט און פּנימותדיקע, נשמהדיקע ווידעראַנאַנדן, ווי מיר קאָנען עס זען פון זינען איך-לידער. אפשר איז עס צוליב דעם, וואָס ער זוכט ניט קיין פּראָגראַם, נאָר "גרויס איז דער באַגער" אויסצופילן געטרענע זיין שליוות: מאַכן וואָר דעם חלום פון דעם אַנדערשדיקן אַבְרָהאַמען און באַשאַפּן זיין פּאַעטישע וועלט, וווּ ער קאָן "לעבן מער, פולער, דורותדיקער". און לעבן פולער קאָן מען מיטן עבֶר פון דורות, מיטן אייגענעם נעכטן. מיט דעם זכרון-שליסל דרייט ער אָן דעם זייער פון פּאַרוואַנדלונג. ס'איז דער אַלטער זייער, וואָס זינען וויזערס דערנענטערן צו אונדז אַ פאַרגאַנגענע צייט: קינדהייט, יוגנט, וואַלדיקס און דעם פּליכט-לרענגן, וואָס באַשאַפט ווונדערס פון די אלע אַמאָלן: לאַמיר הערן... לאַמיר הערן...

עמעצער דרייט אָן אַ זייגער איבער אַלטע היזער :
ווי דער קלאַפן אַדערן, עס נעמט זיך וואָס באַוועגן.
לאַמיר הערן ווי עס גייט זײַן רעגן,
לאַמיר הערן ווי ס'דערנענטערט זיך צו אונדז זײַן וויזער.
(דאָרטן, ז' 20)

יענעם רעטראַספעקטיוון וויזער פירט סוצקעווער צוריק אין דעם היינט, נעענטער ווי תמיד, און ער שאַפט דורך דעם אַ נייע דימענסיע : היינט־אָ מאל, אין אויך — פאַרקערט. ער ברענגט אַרויף פון אַלטן זכרון די בילדער פון דער ערשטער תקופה פון זײַן שאַפן, ווי ער וואַלט געעפנט פאַנדאָראַס קעסטל. און וויל דער וויזער האָט זיך די גאַנצע צײַט געדרייט פאַרויס, ניט געשאַנגען אויף אַן אַרט, האָבן מיר היינט מער ראַפּינירטע מוסטערן פון סוצקעווערס מוזיק־און־וואַרט און לויטערן געמיט. די היינטיגקייט ריטעמט אַרײַן און אַרויס פון זייגער, אַ באַקלוגטע און אַ וויסנדיקע, מיט דער דער־פאַרונג פון דער ווונדערלעכער פאַרוואַנדלונג וואָס איז פאַרגעקומען. און אין דער "פאַרוואַנדלונג פון יסורים" פילן מיר שטאַרקער דעם אַטעם פון וואַלדיקס, דעם ווייטיק פון די פאַרליבטע, די אַלע צוריקגעקומענע לירישע שטימונגען און דעם ציטער פון הערצער, וואָס דער שטורעם האָט זיי צונויפגעבראַכט :

ווייטיק ציט צו ווייטיק, ווי פאַרליבטן צו געליבטער.
לאַמיר הערן ווי זיי גייען טרעפן זיך ביים שטורעם.
וועמען ליבט זי מער פון גאָר דער וועלט און וועמען ליבט ער ?
ווונדערלעך, מיין קינד, איז די פאַרוואַנדלונג פון יסורים.
(דאָרטן, ז' 20)

אָודאי איז היינט, ביים צוריקדריי פון וויזערס, אַלץ אַנדערש : דער רעגן און שטורעם,
דער ציטער און די רוי און דער ווייטיק :

אַנדערש ווי זײַן מראה צוועלף בײַ נאַכט אין שוואַרצן שפיגל,
אַנדערש איז ער, דער וואָס האַלט אונדז ביידן אין זײַן עיגול.
(דאָרטן, ז' 21)

די אַנדערשקייט פון עיגול און פון דעם וואָס האַלט ביידן אין עיגול, איז ניט אַזוי שרע־קעוודיק, אַפילו ניט ווי די שוואַרצע ראַב פון פּאָ. די אַנדערשקייט איז דאָ פּילאַסאָפּיש־רוזיק, אַפילו דער בילדערישער שוואַרצער פּויגל וואַרפט ניט אַן קיין מורא. און ווי קאָן עס גאָר זײַן אַנדערש, ווען 'אומטויט' איז אַ נײַער אידיאָם פאַר לעבן־פאַרוואַנדלונג :

די קאַלטע גראַניטענע פּליגל
פאַרוונקען אין ערד,
ציען זיך נענטער צום גוף אין דער נידער.

זיי פילן
זיין אומטויט :
א ביינערנע צוואנג
און אין צוואנג איז פארדריקט א נשמה.
(דארטן, ז' 22)

נאך מער בולט אנטפלעקט זיך סוצקעווערס קאסמישער באַנעם, צי ריכטיקער : זיין קאסמישע פאנטאזיע אין דער פאָעמע "פול דער מילגרוים". דער שלל אימאָזשן, סופערלאַטיוון, פילונגען ציען זיך איינע צו די אנדערע. ס'איז פארקניפטקייט און צוזאַמענגעקניפטקייט : אַלוועלט. ירושה. דורות. דער מילגרוים — פול מיט וויג-דערלעכע סוצקעווערישע בילדער און המצאות.
אין מילגרוים האָט דער מענטש זיין 'צימער'. דער מילגרוים-קאסמאָס פאַרבינדט מענטש און זיין "גאָס (וואָס) איז לענגער פון אַ ליכטיאָר", אין איין גורל — גורל פון ירושה און אייביקייט פון ליכטיאָרן. אין סוצקעווערישן פולן מילגרוים-יקום איז די גענעטישע קייט אייגענשאַסן רינג אין רינג, פונקט אזוי ווי די אַטאָמען וואָס האַלטן זיך צוזאַמען. אין מילגרוים-עקסיסטענץ איז פאַראַן די גאַנציקייט, וווּ "טויט און לעבן וויל זיך ניט צעשיידן".

ד

פנים-אלפנים מיט דער אומפאַרמינדלעכקייט פון גורל, זינגט סוצקעווער ניט מיט דער אַלט-באַקאַנטער הַבֿל־הַבֿלימדיקער דעפרעסיע. ניט נאָר איז זיין קול ניט מע-לאַנכאַליש-יאַאָושידיק, ניערט ער צעזינגט זיך גאַר פּרילינגדיק-האַפּערדיק, אין טאַקט פון אַ מאַרש-ריטעם :

דער פּרילינג האָט אַרויסגעשנעלט זיין פּראָפּן :
איך טרינק דיין גוטס אַ טראָפּן נאָך אַ טראָפּן.

עס טרינקט אזוי דעם רעגן אַ טאַפּאַליע —
אַ רעגן-בויגן איבער מעלאַנכאַליע.

(דארטן, ז' 44)

ס'איז טאַקע פאַרגייק, ווי אַ "רעגן-בויגן איבער מעלאַנכאַליע". אַבער ס'איז דאָך אַ פאַרגייקייט וואָס איז אינספּירירט פון מוזיק. ס'איז ניט סתם זיך אויסקערן און אויסווערן, ניערט די אייביק-מענטשלעכע שטרעבונג צו דעהייבונג און צו ניער דערגרייכונג.

כ'בין מסופק צי קריטעריעס פון פאָעזיע אַליין זענען גענוג צו דערפאַרשן סוצקעווערס אויפשטייג און דערגרונטעווען זיין שאַפּערישן דרך. פּדי אַנצוזייכענען דער פּראָפּיל פון אַזאַ פּאָעט ווי סוצקעווער, איז ווינציק צו פאַרטייטשן זיינע בילדער און סימבאָלן. ס'בעט זיך אַ טיפּערער אַנאַליז פון זיין פּנימיותדיקן מהות. פון זיין אינטעלעקט. דאָס

מיינט : ניט נאר פארשטיין די פאעטישע אטריבוטן, ניערט אריינדריינגען אין זייער גייסטיקן זיגען און ארויסזוכן זייער קערן, זייער פארהוילנקייט. ווייל סוצקעווער טראגט אין זיך מער ניסתר ווי ביגלה, ער באהאלט זיך אין זיין אייגענער נשמה און מ'וואלט לגבי אים אפשר באדארפט אנווענדן דעם חקר-הנפש, א מין פסיכאלאגישן אנאליז. דער אמת איז, אז ס'איז אפט ניט לייכט צו פארשטיין א סוגיא סוצקעווער, א פשיטא זי מפרש זיין פאר אנדערע. און ווער ווייס צי דער שאפער אליין וואלט בכוח געווען צו עפענען דעם שלאס פון זיינע סודות, כאטש ער רעדט מיט זיכערקייט פון זיין פארסודעטער בעל-הבתישקייט און מאכט אפילו אזא עקספערמענט :

געזאמלט האב איך אוצרות און פארסודעט זיי אין סיפן,
 חוץ מיר האט קיינער ניט געוויסט ווי עפענען דעם שלאס.
 און איצטער זאג איך, עזרת מינע קלאפעדיקע שלייפן :
 — צוריק אהיים, צום עלעמענט, און אויס מיט בעל-הבית.
 (דארטן, ז' 73)

'בעל-הבית' איז אפשר א רעטארישער זאג, ווייל ס'איז אין סתירה צום מייסטער, צו אים אליין, וואס קאן שוין ניט ווערן אויס בעל-הבית. און דעריבער קאן ער אויך ניט רעזיגנירן פון זיין פונקציע, ווייל ערשט דא איז ער דאך אין זיין עלעמענט. על-כן דער פארמעסט מיטן באשאפער פון עלעמענטן בחינם, קיין פישוף-שפראך און קיין בליץ וועט שוין דא ניט העלפן. ער באפעלט אלץ זאל זיך אומקערן צום יסוד, צוריק ווערן פארווארצלט אין ארגאנישן יש.

אבער נאר און בלויז אין זיין עלעמענט קאן סוצקעווער בלייבן סוצקעווער — בעל-הבית און מייסטער. מ'טאר זיינע אוצרות ניט מאכן פאפולער, א מין פאפולערע סוצקעווער-גראמאטיק, ווי די עלעמענטן קריגן צוריק זייער נאטירלעכע צורה — אזא פירוש וואלט סוצקעווערן קיין טובה ניט געטאן. אים דארף מען פארשטיין מיט הארץ און מוח, ווי די גרויסע פאעטן בני אנדערע פעלקער : פילן זיין מוזיק און זיין געמיט, פארשטיין זיינע געדאנקען און די אידעען צו וועלכע ער צילט. אין אזא גינציקן סינטעז איז סוצקעווער דער בעל-הבית פון זיינע אוצרות און דער מייסטער פון 'עלעמענט'. ער אליין שטעלט זיך אבער ניט ארויס ווי א מוסטער, ווען ער נעמט דעם בחי-היצורים א מאס. ס'איז בכלל שווער צו זאגן צי א מענטשלעכע מאס איז א גערעכטע, אבער סוצקעווער איז סיי ווי א מקיל — ער ווענדט ניט זעלטן אן א פארקערטע מאס. ס'איז א מין סגי-נהוריום, וואס ער נוצט ווי א מיטל צו פארוואנדלען פיינדשאפט אין ליבשאפט און קינאה אין פארגינערישקייט. אפשר זוכט ער דורך דעם צו פאררייכטן דעם צעשפאלטענעם מענטש, גאנץ מאכן זיין נשמה. אט, אין ליד אין דרז' אקטן, בעט זיך ביים פראפעסאר דער פאזיענט :

"צעשפאלט מיר מיין פערזענלעכקייט אויף צווייען,
 א האלבע זאל דער אנדער העלפט א הארעלע דערפרייען" —
 (דארטן, ז' 34)

אודאי קאן א צעשפאלטנקייט אויך עפעס מתקן זיין, ווען זי דערזעט אירע כאראקטעריסטישע סתירות פון ליבע און שינאה, פון ווייס און שווארץ, וואס קאנען זיך ניט פארגאנצן. די איינציקע טרייסט —

אז אלע פונקען שטאמען דאך פון איינעם
א פייער־אויפרייס, און זיי זענען לויכטנדיקע שכנים,
און אז באזונדער לעבן זיי אין איינעם.
(דארטן, ז' 35)

באזונדער און דאך אין איינעם, וויל די אפשטאמיקייט קומט פון איין מקור — דער "פייער־אויפרייס" — ער בינדט זיי צוזאמען, די באזונדערע חלקים, די קעגנאנאנדיקע, פון אומלאגיק ווערט לאגיק: די לאגיק וואס פירט צו דער מלחמה צווישן די טיילן, דער אייביקער פסיכישער קאמף אין זיך:

געשפאלטן בין איך, ברודער, אויף חלקים ניט צום ציילן,
אויף מעסערס גייען טיילן, גייען טיילן.

— —
די טיילן ווילן זיך ניט גאנצן, לאכן פון מיין לאגיק,
מלחמה איז אין מיר פון גוג ומגוג.
(דארטן, ז' 34-35)

אפשר איז עס מער די געשפאלטענע וועלט, ווי דער געשפאלטענער מענטש, וואס דער פאָעט זוכט פאר איר, און במילא פאר זיך, א תיקון אין א ניי באפליגלט ווארט, אין ניער מוזיק, כדי זי זאל קאנען ווערן א היים פאר אלע מענטשן, א היים ווו מ'וועט ניט דארפן באגראבן די נעכטיקע געטער, א היים אין א ניער צייט, וואס דער פאָעט שטעלט אוועק אונטער פרעגצייכנס, וויל ניטא קיין לאגיק אנדערש ווי ווידוי קעגן דעם גורל:

דיונסע וואנדערן אין מידבר און פארשיטן געטער.

וויסע ציגל, שווארצע ציגל... קיין מאָל ניט קיין מידע
בוט די צייט (פאר זיך אליין? פאר אונדז?) איר פיראמידע.
יורש מינער, הערסטו ווי די ציגל זינגען ווידוי?
(דארטן, ז' 35)

ה

מ'דארף באזונדער אויסטיילן דעם אָפטייל "אלף-בית" פון צוויי און צוואנציק פליגל-דאָ פאָכען די פליגל מיט מוזיק פון אלערליי צורות און פלערליי קלאנגען. די דאָזיקע סימפאניע פון אלף-בית איז שווער צו אינטערפרעטירן מיט ווערטער, מ'דארף זי אליין הערן, ליענען, דורכלעבן. ס'איז מוזיק פון שמייכל, כוואליע און פרייהייט —

די פארהוילענע מוזיק פון לעבן און זיין ריטעם. די מוזיק האָט סוצקעווער אַרויס־
אַנטפלעקט פון זיך, פון זינע טיפן, פון זינע גאַרונגען און גלוסטענישן צום קינסט־
לערישן וואָרט. דאָ האָט ער דערפילט בחוש, אָז די וועלט איז פול מיט מוזיק און
אויף איר לייטער קאָן מען אַפילו דערקלעטערן "צום אויסגעבענקטן אמת". דער
עכטער קינסטלער דאַרף בלויז אַנרירן מיט זיין אַטעם די "ערדענע קלאַווישן", כדי
אַרויסצופישופן די פאַרבאַרגענע קלאַנגען. ס'איז ממש צום שטוינען אויף די וואָ־
רנירטע ליד־קאַמפּאָזיציעס אין דעם אַפטייל — פון וועלכן מוזיקאַלישן קוואַל האָט
זיי דער פּאָעט אַרויסגעשעפּט? אויף די ווונדער־פליגל פון אַלף־בית יאָגט ער זיך
צו לערנען די שווינגשפּראַך פון מאָרגן:

ווערטער שמעלצן זיך ביים גאַלדשמיד הינטער שלאָס און ריגל,
מאָרגן וועט זיך אויסגליען אַ שווינגשפּראַך אינעם פּורעם.
אַטעמען דעם אַלף־בית פון צוויי און צוואַנציק פליגל
ס'ערשטע מאָל אַרויסגעפּלויגן לערנען זיך ביים שטורעם.
(דאַרטן, ז' 77)

די שווינגשפּראַך פון דער צוקונפט איז מסתמא די שפּראַך פון נייעם נביא, די שפּראַך
פון שלום און מוזיק, און ס'וואַלט אַוודאי פּדאי געווען צו וואַרטן אויף דעם דאָזיקן
מאָרגן...

1

פון וואַלדיקס ביו די "ווינסע וועלדער פון אין־סוף" איז דער מהלך פון אַ גאַנץ לעבן.
סוצקעווער קלאַגט ניט אויפן סוף צום אין־סוף, ווי ער פאַרמולירט עס אין זיין אינדי־
ווידואַליסטישער קאַנצעפּציע — דער "גאַנג צו זיך פאַרענדיקן". פאַרקערט גאַר: ער
זעט עס אין אַ נייער, צווייטער דימענסיע; אַ נייער האַריזאָנט וועט זיך עפּענען און
"הינטער אים — אַ נייע איבערלעבעניש, / און דער טויט וועט הענגען אויף אַ האַר".
סוף קאָן אויך זיין אַנהייב, און ער פּראַקלאַמירט די פאַרניינג פון סוף:

ניין, מיר וועלן ביידע זיך ניט ענדיקן,
אונדזער אַנהייב איז נאָך היימיש־נאַנט.
מיר'ן בלויז דעם גאַנג צו זיך פאַרענדיקן
און ס'איז פּריי אַ נייער האַריזאָנט.
(דאַרטן, ז' 94)

דער נייער האַריזאָנט פאַרמאַגט אַ נייע צוציקראַפט, מיט נייע אימאַזשן און בילדער,
און די גאַנצע אַטמאָספּער פון "אַ נייע איבערלעבעניש" איז פּילאָסאָפּיש־רויך. דאָס
איז אַבסאָלוט ניט קהלת־נוסה, נאָר פּונקט פאַרקערט — מונטער געמיט באַוועגט די
קורצע ריטמישע שורה מיטן באַקאַנטן סוצקעוועריש־זינגעוודיקן חן. פּרעגן מיר: ווי

שאפט ער די אזוי סובטילע שטימונג פאר אזא ליד? איז עס אפשר די סאמע סובסטאנץ פון סוצקעווערס גייסטיקער מאטעריע וואס איז געוועבט "פון אזא מין וועבעניש", וואס אירע צעלן זענען זינגעוודיקע און ליכטיק-אפטימיסטישע? אפילו די באשערטע באגעגעניש איז ניט מיט אן אומעטיקן רעזיגנאציע-טאן, און דער אויסקלאנג פון דער לעצטער סטראפע איז ווי די אַנשטימונג אין פרעלוד:

ניין, מיר וועלן ביידע זיך באגעגענען
ווי באשערטע קלאנגען אין אַ סטראף.
הויכע וויאלאנטשעלן וועלן רעגענען
איבער ווייסע וועלדער פון אין-סוף.
(דאָרטן, ז' 94)

אפילו די שוואַרצע ווינטרויבן וואָרפן ניט אָן קיין טרויער-שטימונג. און די שרעק פאַר "די נעכט פון דיין פאַרגאַנגעניש", אין דעם אימאַזשינערטן בילד, וווּ עס "אַטעמען אין מידבר שטילקייטן בת-קוליקע", פאַרגייט מיטן אַרטינטיפן זיך אין די לידער. ס'איז אזא ליכטיק-לויטערע מורא, וואָס שאַפט אַ געפּל פון התעלות און התרוממות. דאָ, און אין פּילדרייז בכלל, שטילט סוצקעווער פּסדר זיין דאַרשט, וואָס איז ניט געוואָרן אַלט, מיט ווינטרויבן אַמאַליקע. און ס'איז דאָ שטאַרקער די מורא אומצוקערן ס'פנים צו דער 'פּראַכט'. דאָך קערט ער אום זיין פנים צום מידבר — און דאָ איז דאָך די אַריגינעלע ערשטיקע "פּראַכט פון בורא". ס'איז דער מידבר פון די "דאַרנביימלעך" — אַ פּאַעמע אין ה קאַפיטלען, צו פיר פיר-שוורדיקע סטראַפּעס — און זיי, די "דאַרנביימלעך" פון אַלטן חומשדיקן סיני, אַט אזוי זעען זיי אויס ביי סוצקעווערן:

דאַרנביימלעך אינגראַווירט אין מוסקלען פון גראַניט
צינדן זיך אין שוואַרצן פּייער פון דער נאַכט ביים שטעגל
איינציקווייז. און אויפן באַרג, ביים הערן מיינע טריט,
זענען זיי אַצינד מיט מיר צוזאַמען עולה-רגל.
(דאָרטן, ז' 105)

דאָס התגלות איז פאַרפלייצט מיט אזוי פיל ליכט, אַז אַ רגע דאַכט זיך אַז דאָס איז גאָר אַ הימען פאַר דער זון:

יעדער דאַרנביימל ציט יניקה פון אַ שטראַל
אינעווייניק אין גראַניט, און ס'בליצן זיינע שטעכער.
(דאָרטן, ז' 105)

עס בייטן זיך די בילדער אין געפלאַנטער פון מידברישע זעונגען. ס'איז חלום און פאַנטאַזיע, וואָס דער "דאַרנדיקער אַלף-בית" דערציילט: דור-המידבר, אליהוּס הייל, די וויליע און איבער אַלעם — די גאַטספאַרכטיקע שטילקייט, וואָס דעם פאַעט איז באַשערט צו זען:

דאָ איז מיר באַשערט צו זען די שטילקייט דורך אַ טרער,
בלעזן זאָל זי קאַנען פון דער פייכטקייט און געדייען.
אויג אויף אויג מיט שטילקייט און געהער צו איר געהער —
אַטעמען איז מיר באַשערט איר גליענדיקן רעיון.
(דאָרטן, ז' 107)

סוצקעווער לעבט פסדר אין אַ וועלט פון פאַרוואַנדלונגען — דאָס איז זיין פאַעטישער
גאַנג. און ווי ער קומט, צי איז עולה־רגל, זעט ער זיין וועלט אַ נייע און באַנייטע,
אַ שיינע און באַשיינטע — און ער האָט זי ליב. שוין אין די ערשטע וואַלדיקס־יאָרן
האַט ער זיך דערקלערט אין ליבע צו איר, ווי אין אַ פאַרצייטיק מעשה־ביכל: "כ'האַב
איביק דיך ליב". און זיין ליבע־דערקלערונג האָט סוצקעווער עדיהיום אַפגעהיט מיט
מאַקסימאַלסטער געטריישאַפט. האָט אים די וועלט, צי זיין וועלט, דערפאַר געזאַלבת
פאַר איר טרוב־אדור. היינט נאָך איז איר געליבטער יעדע רגע גרייט אויפצוזינגען
הינטער איר פענצטער אַ סערענאַדע. און כאַטש אין די פילדריוו זענען די ניגונים
שוין מער פאַרקלערט, אין קלוגן ניכטערן טרויער, איז אָבער זיין וואַלדיק־ינגלשע
גינציקייט צו דער וועלט ניט געמינערט אויף אַ האַר.
סוצקעווערן איז ניט נאָר באַשערט געווען איבערצולעבן און דערלעבן אַ נייע "בלענ־
דעניש, לעגענדעניש" פון סיג־באַרג און "זען די שטילקייט", נייערט אויך האָבן די
זכיה צו דערגיין צום באַרגשפיץ:

פונעם באַרגשפיץ זע איך: דור־המידבר. אים איז קאַרג
זיין זכרון, לענגער צו פאַרגעסן איז אַ מורא.

—
אָדלער־שאַטן אויף מיין פנים. ס'טונקלען אין גראַניט
צוקנדיקע דאַרנביימלעך. זעונגען צעפאַלן
אויפן באַרגשפיץ. נאָר איך געם זיי מיט, איך געם זיי מיט
ווי עס קייקלט זון אין מידבר זודיקע קאַראַלן.
(דאָרטן, זז' 108-109)

פאַר וואַר, אַב־רהם, דער ביניקער און בינ־פליסיקער — אַנדערש בינסטו ווי אַלע!

א

ניט בלויז גיין אויף א קריטישער עקספורסיע דורך די סטראפעס פון סוצקעווערס נייע לידער ווילן מיר דא, נאָר מער נאָך ווילן מיר באַרירן די פּילזנגען און רעגונגען, וואָס זענען אויפגעקומען ביים זיך מתיחד זיין מיט די לידער אין אַט דעם דינינקען ביכעלע. די לידער זענען, ווידער אַ מאָל, געווען דער גורם, צי דער אויגן-עפענער, צו דערווען ליכטיקער און קלאַרער דעם ברייטן אַספעקט פון סוצקעווערס דיכטערישן גאַנג. עס דאַכט זיך אַז מיט יעדן נייעם ליד, מכל-שפּן מיט יעדן נייעם בוך, איבערראַשט סוצקעווער ניט נאָר זיין ליטעראַרישע ייִדיש-סביבה, נאָר ער וואַקסט פּסדר אַריבער אַפּילו זיך אַליין. יעדע נייע פּאָעטישע שאַפּונג בני אים, ווי יעדע ליד און פּאָעמע באַזונדער, איז אַ פּאַרזיכיקע דערגרייכונג, אין איר אַלגעמיינער דימענסיע. דעריבער פּאַרשווערט עס זיך גרונטיק אַפּצושטעלן אויף די לידער-שפּרייז, וואָס סוצקעווער האָט געמאַכט אין די דריי יאָר פון די טאָגבוך-לידער. מיר ווילן דאָ נאָר פּרוּוון אַ בליק טאָן אויף דעם אַ שעפּערישן קאָמפּלעקס אין פּוללדיקע טערמינען.

אין די טאָגבוך לידער-ציקלען אַבסערווירן מיר שאַרפּער דעם שעפּערישן גאַנג און די כּסדרדיקע באַננונג פון זיין ליד. אין די אַ יאָרן האָט זיך זיין פּאָעטישע פּיזיאָנאַמיע נאָך מער אויסגעקלאַרט און אויסגעשטאַלטיקט: דער מוזיקאַלישער קלאַנג איז געוואָרן דינער, ביז שטיילקייט, ס'האַבן אויפגעבליצט בריליאַנטענע סימבאָלן, און די בילדער — אַנגעלאָזן מיט נייע פּישוף-קאַלירן. איז עס אַבער ניט בלויז די לעצטע דריי יאָר פון די טאָגבוך-לידער, נייערט סוצקעווערס לידער-גערעטעניש פון אַלע יאָרן צוזאַמען-גענומען — עס איז ייִדישע פּאָעזיע אין פּאַרמעסט מיט דער צייט.

סוצקעווערס יעדע ליד איז אַן אַרויסרוף צו דער צייט. אין יעדן ליד פון די טאָגבוך-לידער, פּילט מען די אימפּולסיווע זוכענישן פון נייקייט, פּין עפעס וואָס איז אומגעווייני-לעך. יעדער פּערז איז פול מיט געדאַנק-און וואַרט-סענסאַציעס וואָס לויפן אָן פון בילדער און סימבאָלן. זיין ליד שפּריצט מיט זאַפּטיקער פּרישקייט.

סוצקעווער האָט פון זיין סאַמע אַנהייב געוונגען אַנדערשדיק און פּאַרזיכיק, ניט ווי נאָך אַ שטיים אין ייִדישן פּאָעזיע-כאַר. ער אַליין האָט געוואָלט זיין דער כּאַר, און די לידער — זיין כאַראַלע סימפּאָניע. ער האָט שוין באַצייטנס דערפּילט, אַז דער אַנשטורעם פון בייטענישן אין דער וועלט וויל מער ניט סובל זיין די אַלטע שאַבלאַנען און פּאַר-טיקע קלישעס. האָט ער אין דעם אַ פּאָעטישן אַנטיקאָנפּאַרמזום, ווי ווייט אַזאָ האָט עקסיסטירט אין דער ייִדישער ליטעראַטור, זיך אויסגעטראַטן זיין אייגענעם וועג. ער האָט זיך מלכתחילה אַפּגעטיילט פון אַלגעמיינעם שטראָם, און אין אַלייניקן אַרויף איינגעשטעלט זיינע אייגענע סוצקעווערישע נאָרמעס. ס'איז געווען אַ בונטאַרע צע-

* לידער פון טאָגבוך, 1974-1976, פּאַרלאַג די גאַלדענע קייט, תּל-אַבֿיבֿ, 1977, 77 זײַ

זונגענקייט קעגן צייט, אין אַלע צייטן, וואָס האָט געפלייצט מיט פּאָעטישן שנין און געמאַכט זיין ליד אַרױפּפּליען צו אַ פּאָעזיע־רוים וואָס הייסט מאָרגן. דאָס איז געווען די שליחות פון יונגן ייִדישן פּאָעט, וואָס האָט זיך געריסן צו שטייגן מיט דער צייט, די צייט וואָס פאַר אים איז זי תמיד געווען נײַ. איז ער געוואָרן דער מוזיק־מיסטער פון ייִדישער פּאָעזיע, וואָס האָט אַרײַנגעשפּילט נײַע ייִדיש־קלאַנגען אין אירע פּאַרעלטערטע פּאַלקס־אױערן. זײַנע ווערטער און פּאַרבן האָבן געקוואַלט ווי אַ מזל־ברכה־דיקער רעגן. די מיליע: קאַסמאַס, און טאַקע דער אַ קאַסמאַס־חוש, האָט סוצקעווערס געזאָנג אַרײַנגעשטראָמיקט אין דער טיף פון אַ נײַער צייט. ער האָט אױפּגעראַלט דעם מאָרגן פון דער ייִדישער פּאָעזיע.

ב

מיט סוצקעווערס ליד הייבט זיך אָן אַ נײַע ערע אין דער ייִדישער פּאָעזיע. כדי אָפּשאַצן זײַן פּאָעטישן גאַנג און באַטייט, דאַרף ער געווען ווערן ווי דער אָנהייבער פון אַ תקופה, זײַן תקופה. מיט דער מאַס פון דער תקופה, וואָס ער האָט דורכגעשפּאַנט, דאַרף מען מעסטן זײַן דיכטונג, איר וויטאַליטעט און פּאַרױסיקייט. אַ דיכטער פון סוצקעווערס קאַליבער און טעמפּעראַמענט קען ניט פּלוצלינג שטיין בליבן, אַ גײַס־טיקער אומרו און אינטעלעקטועלע זוכערישקייט טרייבט אים פּסדר צו נײַע דער־גרייכונגען און צו נײַע געפּינסן. אויף דעם דיכטערישן גורל־אַנגעצײכנטן וועג איז זײַן לעצטער דערגרייך דער דרײַיאַריקער ציקל: לידער פון טאַגבון. די הױפּט־מעלה פון די לידער איז, וואָס זיי זענען אַלש פּראַכ־ייִדיש, זאָס מײַנט: אַ מין אױווערסאַלער געזאָנג וואָס רעדט מיטן ייִדישן וואַרט, אָבער אין תּוך איז עס אַן אַלגעמײַן־מענטשלעכע ליד. אזאָ ליד דאַרף מען, פאַר זיך אַליין, אױב ער זעצן אויף ייִדיש, אויב מען וויל באַנעמען זײַן טיפּערן זינען. מיט „איבערזעצן“ זענען מיר ניט אויסן בלויז אַ פּירוש אויף פּסיכאָלאָגישע שניכותן פון דיכטער צו זײַן ליד, צי סתּם קלוגע המצאות און אַנדערע פּאָעטישע עפעקטן, נאָר בעיקר: געפּינען דעם שליסל צו די געדאַנקען און סוגעסטיעס, וואָס סיגנאַליזירן צו דעם אױביק־לעבעדיקן קאַסמישן מאָרגן. דאָס מײַנט: אַרױסשײלן דעם אינעווייניקסטן קערן פון בילד און סימבאָל, וואָס דער דיכטער האָט אַרײַנגעהויכט ווי די נשמה פון ליד — די פּונקטן וואָס מאַכן דאָס ליד לױכטיק און ליכטיק.

פּאָעזיע־פּאַרליבטע קענען זיך באַנוגענען מיטן עסטעטישן גענוס, וואָס עס פּאַרשאַפט דאָס שפּאַצירן איבערן פּײַסאַזש פון די אַרכיטעקטאָניש־מוזיקאַלישע פּערזן, אָבער פון דער פּערספּעקטיוו איז שווערער אױפּצוכאַפּן, ווי דער דיכטער ראַנגלט זיך, מיט חכמה, מיט דער צייט. די צייט, וואָס קניקלט זיך איבער אונדזערע קעפּ מיט דער זעלבער געזעצמעסיקייט ווי איבער דעם אָדלער, דעם לייב און דעם וואַרעם, וויל דער דיכטער פּאַנגען און זי אײַנשפּאַנען אין זײַן מווע, זי פּאַרוואַנדלען אין קינסטלערישן נצח. דאָס גײַסטיקע, דאָס מענטשלעך־העכערע, וויל מיט פּאַרשטאַנד, מיט געפּיל, מיט אינטעלעקט, אַריבערשפּרינגען פון זײַן פּײַזשער צייט אין דער אױביק קאַסמישער צייט, און אַזוי אַרום בלייבן אומפּאַרגײַק. אויף אַ ליטעראַרישן זשאַראַגן וועט עס הייסן: אַרײַנגיין

אין פאנטעאָן פון די אייביקע גייסטיקע שעפערס. און טאָקע דאָ אויף דער פלומרשטער שוועל פון אייביקייט, קומען אויף די אייביקע ספקות, וואָס האָבן תמיד געגריזשעט און גריזשען, אפשר, היינט נאָך שטאַרקער דעם זוכערישן גייסט פון מענטש. ניט נאָר בנים אַלטן חכם מפל אָדם, קהלת, גייערט די מאָדערנע וויסנשאַפט פאַרשטאַרקט אַודאי נאָך מער דאָס געפיל פון הַב־הַב־לִים, ווי אין די פאַרצייטיקע טעג פון תמימותדיקע גלייבער. אָבער ווען מע באַרירט מיט אויג־און־ליפּ סוצקעווערס אַ ליד, פילט מען דעם פולס פון אַ כמ־איבערצייט. ס'איז אַ צייט וואָס באַוועגט זיך ניט אין קרייזן און גרענעצן, אין חדשים און יאָרן, נאָר זי איז פאַראַנקערט אין דעם צויבער־און־שוידער, אין דער קילקייט און שטילקייט פון פאַעטישע שורות. קלוגע מעלאַנכאָלישע און פלאַטערדיקע אמונה קלאַפן אויף די צוויי און צוואַנציק קלאַנגיקע קלאַווישן פון יידישן אַות. די ווערטער צאַפּלען, ווי פייגעלעך, הינטער אַ נעץ פון געמיט־און־גע־דאַנק. ניט איין מאָל פילן מיר ווי דער דיכטער האָט אויסגעשאַרפט זיין געדאַנק ביז אויף דער דינקייט פון אַ האָר. אפשר איז דאָס אַ נייער קאַסמישער געדאַנק, וואָס סוצקעווער טוט מיט אים אַפּט אַ בליץ אין זיינע לידער, אַ געדאַנק, וווּ אַלץ אין אים איז ביז אויף דאָס מינדסטע אויסגעוואָגן, פאַר דעם אויפהאַלט און קיום פון אונדזער גייסט. במילא איז דאָס וואָרט און דער געדאַנק אויך קיום היקום, וווּ חומר און רוח זענען געבונדן אין זייערע שניכותן. אַזא איז אויך די פאַרמל פאַר דעם צוואַמענהאַלט פון גוף און נשמה, געזאַנג און וואָרט, מענטש און נאַטור :

און זיי אַ ווייליקע אַלטמאָדיש (ביסט גענוג מאָדערן)
און לייען פאַרן גראַז דיין מענטשלעך ליד, אַז נאָכן הערן
צוואַמענגראַזן זאַלט איר זיך אין גרינער פרייד ביחידות
און בליבן זאַל אַ סוד פאַר ביידן, וואָס איז פאַר אַ ליד עס.
(דאָרטן, ז' 68)

איז אויב צוזאַמענגער אַזן זיך איז מיגלעך, איז אויך מיגלעך די גאַנצע גאַמע פון פאַר וואָנדלונגען, אין וועלכע סוצקעווער זעט זיין איינציקע שליחות :

פון ביימער מאַכט מען ווונדערלעך פאַפיר. און איך — ס'פאַרקערטע :
פאַפיר פאַרוואַנדל איך אין ביימער, אין דעם בוים פון לעבן.
איך וועל זיך צוואַרצלען צו אים, ביז וואַנען עס וועט אויפגיין
ס'געזאַנג פון זיינע פייגל.

זיי וועלן זיך צעבליען און אַרויסבלאָזן די ערשטע
געבענטשטע קלאַנגען ; אומפאַרבייטלעך, איינציק איז מיין שליחות :
פאַרוואַנדלען די פאַרוואַנדלונגען אין זייער ערשטן מקור,
פאַרוואַנדלען זיך אַליין אין פראַטאַפלאַזם פון מיין חלום.
(דאָרטן, ז' 65)

און ער וויל "היטן די פאַרוואַנדלונגען", כדי שפעטער — "מיין קומענדיקער יורש", —

דער קאָסמישער פּאָעט, זאָל קאָנען זוכן און געפינען —
און מיין געביין זאָל שמייכלען.
(דאָרטן, ז' 65)

אין דער ייִדישער פּאָעזיע איז סוצקעווער אפשר דער בולטסטער מוסטער פון זוכע-
נישן, געפינענישן און ווונדערלעכע ליד־פּאַרוואַנדלונגען. ער האָט ניט צו רי געלאָזט
דאָס ליד, ביז ער האָט עס ניט דערפירט צו אַ שאַרפן ווענדפונקט, צו פּאַרוואַנדלונג.
די לעצטע ביכער זינען, בפרט אַט דאָס קליינע ספרל, לידער פון טאַגבוך, האָבן אַלץ
גרוניטיקער און דינאַמישער פּאַרוואַנדלט סוצקעווערס פּאַפּיר־געזאַנג אין אַרגאַניש־
ביימערישער שירה, על־פי זיין פּאַרמל. סוצקעווערס לאַנגער און פרוכטיקער וועג ציט
זיך פון זיין ווילנע־היים ביז זיין ישראל־היים, תל־אָב־יב, וואָס איז באַצירט מיט
דער גרינער אַלעע פון זינע זינגעוודיקע ביימער — די גראַנדיעזע ביכער־היימען
פאַר זיין ליד :

פון ביכער־טאַולען צוויי און צוויי, געאַרעמט און געווינקלט,
כ'האָב אייגנהאַנטיק, אייגנהאַרציק אויסגעבויט אַ קאַמער
פון אומבאַקאַנטע ווערטער, קוים באַלויכטן און באַשפּרינקלט,
און אויסער דעם רשות פון טויזנטאויגיקן פאַרסמער.
(דאָרטן, ז' 30)

אין סוצקעווערס געזאַנג־אינסטרומענט איז די לירישע סטרונע פאַר די לעצטע יאָרן
אַ ביסל פּרייער, אָבער דערפאַר איז געשפּאַנטער און שאַרפּער געוואָרן דער קלאַנג
פון מחשבה. אין די בילדער, וואָס זענען אויך געוואָרן צימצומדיק־געדיכטער, דער־
גייט דער געדאַנק אין טייל ערטער ביז אַ מין היפּער־אינטעלעקטואַליזם. צי עס איז
אַ שורה, צי אַפילו בלויז אַן איינציק וואָרט, איז עס אָבער דער קאַמבינאַציע־שליסל
וואָס עפנט תמיד אַ טיר צו פאַרבאַרגענע אַסאַציאַציעס און טשיקאַווע געדאַנקען. אַט,
למשל אַזאַ שורה: "אַ קאָסמישע העראַיק דערלאָזט ניט אונדזער אומקום". איז עס
ניט נאָר גוט און שייך געזאַנגט, נייערט דאָס איינציקע וואָרט הער אַ ק. איז דער
שליסל צו אַלע שייכותן פון אייביקייט: געטלעכקייט און קיום, גייסט און גלויבן —
ס'איז דער קאָסמישער גלויבן וואָס דערלאָזט ניט צו חורבן־היקום און חורבן־המענטש.
עס איז די העראַיק פון אַן אַבסאָלוטן עפעס, וואָס גיט אַ זינען אונדזער לעבן און
פילט אַן מיט גלויבן און אינהאַלט אונדזער זיין, אונדזער עקסיסטענץ.
דאָס איז דער טיפּער עיקר פון זינע טאַגבוך־לידער. דער גייסטיק־פּאָעטישער וואַנדל
פון סוצקעווערן איז די נצח־ספּעראַנס פון קאַסמאָס, איז, מסתמא, דער פּראָפּילאַקטישער
סם־החיים קעגן סם־המוות, דער לעבן־עסענץ וואָס נערט מיט חכמה די יאָרן.

גוט איז דער אַני־מאמין בביאת הגעזאלבטן קאָסמישן פּאָעט, ווי סוצקעווער זאָגט עס אָן אין זײַן ליד. ס׳איז דער גלויבן אין וואַנדלונג צום העכערן אין דער פּאָעזיע, ווי אין אַלע אַנדערע פעלדער פון קונסט. דורך פּאַרשיידענע קלאַנג־וואַריאַציעס פון וואָרט וויל סוצקעווער אַרויסרופן דעם קאָסמישן פּאָעט, אַרויסאַנטפלעקן זײַן געשטאַלט, כדי די קלאַנגען, זאָלן ווי די זון, וואָס באַשטראַלט מיט ליכט און לעבן דעם קאָסמאָס, ניט פּאַרגיין. אין דעם זעט ער די נצח־שליחות פון ליד. דאָס איז אפשר די סיבה, וואָס זײַנע לידער, גייען כּסדר אויף מיט אויפגעפּרישטער יונגשאַפט. אפשר איז שוין אין זיי פּאַראַן טראַפּנס פון דעם אָ קאָסמישן תּמצית. באַטראַכטנדיק סוצקעווערס אַנגע־שטרענגטע זוכענישן צו דערגיין צו שלמות, איז נאָך אַלץ גילטיק, אויך פּאַר אים, די האַרבע שאלה: צי פירט טאַקע זײַן פּאַרטיפּט געזאָגט צום אַבסאָלוטן וואָרט אין פּאַ־עזיע, און פון וואָרט — צו אייביקייט. אַוודאי קען קיין ייִדישער פּאָעט, אַפילו ניט אַ וועלט־באַרימטער גויִישער, ניט אַנשרײַבן דעם רעזעפּט פּאַר זײַן פּאָעזיע־אייִ־ביקייט. און בײַ יעדן פּאָעט מוז אויפקומען, ווי בײַ יעדן שטאַרביקן, די גורלדיק־צע־שמעטערנדיקע פּראָגע: זײַן אַ דער ניט זײַן. דאָ קאָן אפשר גילטן סוצקעווערס כּמו־בַיִשער פּאַרויסזאָג פון אומדעפּינירטן קאָסמישן פּאָעט, עלעהיי אַ פּאָעטישער אליהו הנביא וואָס וועט מתרץ זײַן אַלע דיכטערישע פּילאָסאָפּישע קשיות...

דריי מדרגות זענען פּאַראַן אין דעם זײַן־ניט־זײַן פון אַ פּאָעט: דאָס פּילן דעם פּאַ־טאַליסטישן אומזײַן — וואָס דערשלאָגט; דער ספק — וואָס האַלט אים איבערן תּהום; און דער זײַן־גלויבן — וואָס דערהייכט און דערלייזט. אין דעם זײַנען געהערט סוצ־קעווער צו דער דערהייבנדיקער מדרגה — אַ פּאָעט וואָס פּליט איבער די וואַלקנס, אין די הימלען, אין קאָסמאָס, כדי צו געפּינען דעם אולטימאַטיוון וואָרט — אַ פּאָעט מיט גלויבן, וואָס טראַכט פּאַזיטיוו. אַזאַ פּאָעט, ווערט זײַן עלטער דערפּרישט מיט חכמה, לויט דער תּלמודישער מימרא: תּלמיד־חכמים פל זמן שמוקינים חכמה בתוספת בהם. אַזוי פּילט און דערפּילט סוצקעווער זײַן שליחות, ווי אַ פּאָעט, אין אונזער גאַלפּירנדי־קער צײַט. זעט עס אויס, ווי די צײַט וואַלט זיך אַרויסגעגליטשט פון איר איינגעשלאַ־סענעם ציקל, און מיט דעם אַרויסגליטש אויפגעטרייסלט אַ היפש ביסל די פּאָעזיע־קונסט, ווי אויך אַנדערע קונסטן. דעריבער וויל סוצקעווער די אומסופּיקע צײַט פּונאַ־דערבינדן אין אירע יסוד־איינסן, די רגעס ווי די אַטאַמען, וואָס ביידע זענען זיי פּשוט און צו גלייכער צײַט פּירן זיי אַ שטאַפל נענטער צו שלמות:

דעם בוים געבוירט אַ קערן, דער בוים געבוירט אַ פּילד
און דו געבוירסט מײַן שטערן, די נאַכט זאָל זײַן אָן אמת.
דער זינגעוודיקער צאַפּל פון שווינגנס צוויי אין איינעם
דערנענטערט מיר אַ שטאַפל צו זיך אַליין, צו שלמות.
דער ווונדער־אַז־נאַמען דערציילט פון זײַנע מעשים,
דאָס לשון פון אַטאַמען איז פּשוט ווי אַ פּאַלקסליד.

(דאָרטן, ד' 70)

אָבער דאָס לשון פון היינטיקער צייט איז פאָרט אַ לשון פון אַטאָמען, אַ לשון אַן איינ-ליקער, מיט טעכנישע טערמינען. לטובה אָדער לרעה, פאָר דעם מענטשן, ווערן אָבער אַלץ איינס אין אים פאָרשלונגען די רגעס צייט. דער מענטש באַווייזט זיי ניט צו ציילן, ווער רעדט נאָך פון האָבן צייט צו טראַכטן, איבערמאַלן די רגע אין מיל-מוח, און דאָס גאַנצע לעבן איז איין משוגע-געוואָרענער געיאָג.

ד

סוצקעווערס קאַנצעפט איז אָבער אַ רגע-באָדאָכטער, ווייל דאָס לעבן באַשטייט פון איינ-ציקע, טייערע רגעס, וואָס באַוועגן דאָס לעבעדיקע וועזן ווי דער אַטאָם. ער באַנעמט זי, די רגע, יעדע רגע פון באַשאַף, די רגע, פון מענטש, וואָס פאָרשווינדט, ווי אַ געשאַנק פון לעבן צום לעבן. אַט ווי ער פאָרמולירט עס אין פיר שורות, באַווייזטע מיט פאָ-עטישער סימבאָליק:

דיין רגע איין-און-איינציקע, די פרי וואָס איז אָקערשט
אַראָפּגעפאַלן פונעם עץ-החיים און זי הויערט
נאָך וואַרעם-צאַפּלידיק אין גראַז און פול מיט זאַפט, איז ווייטער
פון אירע שוועסטער אין אַ גוזמא ליכטיאָרן אַרום.
(דאָרט, 10)

ווען ניט די מעטאָפאָריש-סימבאָלישע עלעמענטן, איז עס די ראַציאָנעלסטע פּאָעזיע פון איר מין. די טרעפיקסטע דימענסיע צו ליכטיאָרן איז אַוודאי די ליכט-רגע — דער אַטאָם פון צייט. און די רגע, אינעם ליכטיאָרן-אויסמעסט, איז סוצקעווערן גאַנעט צום האַרצן בעתן פּראָצעס פון שאַפן; זי איז אינטים-היימיש און "וואַרעם-צאַפּלידיק". ווייל ער געפינען אַ פירוש, אַ פאַרענטפער פאָר דער רגע וואָס ווערט פאַרלוירן, וואַרעם זי, "די רגע איז דאָך דינע, דינע, ביסט איר עץ-החיים: / אַליין זי אויסגעוואַרעמט האַסטו אין געבליט", און זי, די לינבלעכע רגע אַנטלויפט, אַנטריינט: "אַראָפּגעפאַלן איז די רגע און, אַ שאַד, אויף אייביק". קענסט איר שוין אַפילו "אַ צערטל" ניט טאָן. זוכט סוצקעווער דעם זינען פון דעם ציטעריקן צייטאויסריין. ער מיינט: "מסתמא איז געווען אַ קליינער פגם אין דער יצירה". איז דאָך אַזאַ פגימה אַן אַבסאָלוטע פאָר דער גאַנצער פיזישער יצירה, אויב יצירה איז אַלץ, גייסט און מאַטעריע, וואָס ווערן גע-בוירן: דער מענטש, דער בוים און זינע פרות, אויך דער געדאַנק, וואָס איז אַן התגלות פון מוח-און-געמיט. דעריבער זעט סוצקעווער זיין שעפּערישע שליחות, אין מתקן זיין מיט וואָרט אַלץ וואָס איז פונם דאָס געבוירנדיקע לעבן — און דאָס טוט ער אין זינע לידער פון טאַגבון.

אפשר אין דער שאלה צום "חכם": "אַלמאי דעם בוים איז ניט באַשערט זיין פרי צו פאַרוזוכן", איז שוין פאַראַן די תשובה: די סופּערקראַפט פון מענטשלעכן געניוס — דער יתרון האדם מן הבוים, דעם יוצר-הבוים, דעם קערן-פלאַנצער, וואָס אים איז יע "באַשערט" זיין ווערק "צו פאַרוזוכן". סוצקעווער האָט זינע לידער געבוירן און געהאַט הנאה פון "פאַרוזוכן" זיי — דאָס איז זיין לויף!

איב אַ פּאַעט, ובפרט אַ מאַדערנער פּאַעט, איז היינט באַרופן צו אַ שליוות, איז עס נאָך אַלץ דאָס הומאַניטאַרע און אינטעלעקטועלע וואָרט, וואָס דאַרף אַרײַנדרײַנגען אין די הערצער און נשמות פון זײַנע לײענער. אין אַ וועלט, וואָס ממש פאַר אונדזערע אויגן שפּרינגט זי איבער מיט אומגעוויינלעכער שנעלקייט גאַנצע עפּאָכעס, מעג אַ ייִדישער פּאַעט, מיט מאַראַלישע און עטישע קרעדאָס, אַ רגע שטיין בלייבן אין גע-טומל פון דער גאַלאַפּירנדיקער צײַט. היינטצײַטיקער וויסן און טעכנאָלאָגיע זיפט זיך במילא דורך דורך דער מאַדערנער פּאַעזיע. אויך אין לירישע לידער איז ניט בלויז דער איד, דער צענטער, אַרום וועלכן עס אַרביטירן געפילן און שטימונגען. אָבער אין סוצקעווערס לידער איז, חוצן איד, נאָך פאַראַן אַן אייביקייט, ליכטיאָרן, אַ קאַסמאָס, אַרום וועלכע ס'קרייזט זײַן זוכערישער גיסט. מיר האָבן עס געפילט גאַנץ שטאַרק אין אַלע זײַנע לידער, און מיט נאָך מער פאַרטיפּונג אין די לידער פון טאַגבוך.

די באַרירפונקטן פון גיסטיקער און פּראַקטישער אייביקייט זענען אפשר היינט גענטער איינס צו אַנאַדער ווי ווען עס איז אין דער ציוויליזירטער געשיכטע. דאָס איז אויך דער זינען פון דער סוצקעווערישער פּאַעזיע, וואָס פּרוווט רעסאָורירן און אויפלייכ-טיקן "דיין רגע איין-און-אינגיקע" און אַליין, ווי שוין געזאָגט, פאַרוזכט ער מיט אַ פול מויל די פּרוכט פון זײַן שאַפּן. מיר קענען ניט מעסטן אייביקייט מיט די רע-לאַטיווע באַגריפּן פון מענטשנס מאָס, איז בײַ סוצקעווערן פאַראַן די מאָס פון שעפּע-רישער וויזיע, דאָס אַרײַנבליקן אין אַנדערע באַגריפּן מיטן אויג פון דער נשמה — דאָס טוט סוצקעווער אין זײַנע טאַגבוך-לידער, ער שפּאַצירט אַרײַן אין אַ יונגער גיסט-טיקער ערע וואָס שפּרייט זיך איבער דעם באַריער פון צײַט, וווּ רגעס באַוועגן זיך אומאויפהעריק. מיר קענען ניט פאַרויסזאָגן ווער וועט דאָס געוועט מיט דער צײַט געווינען — דער פאַרצײטיקער נביא, דער היינטיקער פּאַעט, צי אפשר גאַר דער דיפּ-לאַמאָס ? איינס איז אָבער זיכער, אַז אַזאָ געוועט גייט אָן, אויב אפילו ער קומט פאַר אויף אַן אומזעוודיקער בינע — און אויך אונדזער סוצקעווער איז "פאַרוויקלט אין דער בלוטלאָזער שלאַכט", ווי אַ ייִדישער פּאַעט. שווער איז דאָס פאַרויסזאָגן ווי לאַנג דער דאָזיקער "ניט פּראַקלאַמירטער קריג" וועט דויערן, און נאָך שווערער — ווער וועט זײַן דער זיגער. אין אונדזער צײַט פּרעסט אויפן פעדאַל פון דער צײַט, מיט אַ מעכטיקן דרוק, די קאַלט-צורהדיקע דיפּלאַמאַטיע. אפשר איז אין דעם דער "פּגם אין דער יצירה". אָבער ניט געקוקט אויף דעם קען סײַ ווי ניט די צײַט אַפּשטעלן דאָס ווונ-דערלעכע געזאָנג פון די סוצקעווערס, ווייל זיי אַליין זענען דער קאַסמישער ווונדער פון וואָרט — זיי לעבן אין וואָרט וואָס לעבט אין זיי.

ה

אין פאַרמעסט מיט דער צײַט איז גיסט, רוחניות, דער לאַגישסטער און קליגסטער ענטפּער, תּמיד איז עס געווען — דער פּלי פון מענטש. האָט טאַקע דער מענטש, דער אייביקער סקעפּטיקער, געפרעגט די הַבְּלִי-הַבְּלִימדיקע שאלה — אפשר אין אַן אַנדער פּילאָסאָפּישער באַדאַכטיקייט, ווי סוצקעווער פּרעגט עס היינט: "ווער וועט בלייבן, וואָס וועט בלייבן ?" אין די צוועלף שורות פון ליד — דריי פּיר-שורהדיקע סטראַפּעס

— איז דער אוניווערסאלער חשבון פֿאַרסך־הפֿלט און פֿאַררונדיקט. די בילדער וואַקסן אָן און שטייגערן זיך ביז אַ קלימאַקס. און באמת, וואָס קען שוין בלייבן פֿאַר דעם פֿאַרגייענדיקן מענטשן נאָך אַלע אייביקע איבערבלייבענישן אין דער נאַטור: "בלייבן וועט — אַ שנירל שוים — אַ וואַלקנדל פֿאַרטשעפעט אויף אַ בוים. — — בלייבן וועט אַ טראָף — — בלייבן וועט אַ פֿידלרויז לכּבוד זיך אַליין — — בלייבן וועט דער שטערן וואָס ער פֿאַלט אין סאַמע טרער". אָבער אין דער אייביקייט פֿון קאַסמאַס איז נאָך פֿאַראַן גרעסער און מאַכטיקער פֿון דעם אַלעם: איז — טאַקע —

ווער וועט בלייבן? גאָט וועט בלייבן, איז דיר ניט גענוג?
(דאָרט. 16 ז')

יע, גענוג און איבערגענוג פֿאַר דעם מאַדערנעם מענטש. אין דעם אַ ביסל סאַרקאַס־טישן אויסקלאַנג, "איז דיר ניט גענוג?", ליגט אפשר דער ענטפֿער צום מאַדערנעם צייטפֿאַרמעסט, ווען דער מענטש איז איבערגעצוטיקט מיט די סאַמע פֿאַנטאַסטישע טעכנישע ווינדער פֿון ליכט, קלאַנג און וויזיע. גאָט וועט בלייבן — דער עכאַ פֿון די דריי ווערטער טוט נאָך דעם אַ לאַנגע צייט רעזאָנירן אין אונדזער האַרץ און מוח. ס'איז אפשר דער אַטאַויסטישער אורקלאַנג פֿון ווייטע דורות. דערפֿאַר זענען אַזעלכע נייע לידער — מיט זייער ריטעם, שפראַך, געשליף — אַלט ווי גאָט, דעם מענטשנס, און ווי גאָטס נאַטור. האָט דאָך סוצקעווער אַליין געזאָגט, אַז "דאָס לשון פֿון אַטאַמען איז פשוט ווי אַ פֿאַלקסליד", און דאָס נייע קאַסמישע ליד, וואָס זאָל אויך זיין אין לשון פֿון אַטאַמען, — וואָרט־ צי אַות־אַטאַמען, — אין וועלכער דער פֿרימיטיווער אורמענטש האָט אויסגעברומט זיין ערשט ליד — אפשר איז עס געווען אַ תּפילה צו אַ גאָט וואָס ער האָט אים נאָך ניט דערקענט...

אַזוי פֿרווט סוצקעווער אַרויסגרונטעווען די גיטטיקע פֿלאַסטן פֿון שעפֿערישע אַלטע לעכצונגען און עס צוזאַמענגיסן אין אים אַליין מיט דאָס מאַרגנדיקע, טיף־וירנדיקע. אין יעדן נייעם ליד ווערט דער פֿאַרמעסט, וואָס ווייטער אין העכער, אַלץ טיפֿער אין זיך, אין דער אייגענער נשמה. ער צעאַקערט אין זיינע אינעווייניקייטן אַ נייעם ייִדיש־באַדן, פֿדי אַרויסצוברענגען ווערטער פֿון זייערע פֿאַרבאַרגענישן. ער דערזעט דאָס אַלטע, די אייביקייט, גאָט, אין באַניטע אימאַזשן, סימבאָלן און מעטאַפֿאָרן, וואָס זייער סוד איז נאָך פֿאַרשלייערט אין דעם איין ציל: אַריבעריאָגן די צייט און ווערן מאַר גן־דיק, אַ מאַר גן פֿון דיכטערס אייביקייט. אַ מאַרגן וואָס איז יום־טובֿ פֿון ליד. אַלע לידער וואָס סוצקעווער האָט אויסגעמיסטערט מאַניפעסטירן דעם מאַר גן פֿון דער ייִדישער פֿאַעזיע. אויב ס'וועט איין מאַל מקוים ווערן די זענונג וועגן קאַסמישן פֿאַעט־יורש, וועט קיינעם ניט ווונדערן אַז מלאכים וועלן שפּילן סוצקעווערס לידער אויף זייערע פֿלייטן... סוצקעווערס לידער פֿון טאַגבון זענען געבענטשט מיט אַ שפּע גייסט און אינטעלעקט. אַז עס בלייבט נאָך אַ סך מפרש צו זיין.

זיין "קאַמער פֿון אומבאַקאַנטע ווערטער" איז די קאַמער וואָס באַשיצט זיין לידער־אוצר, וואָס באַשירעמט זיין קינסטלערישע גערעטעניש און מאַכט עס אימון קעגן דעם זשאַ־ווער פֿון צייט — זיין איבערצייטיקע ליד געהערט צו דעם מאַרגן פֿון פֿאַעזיע.

דארטן ווו עס נעכטיקן די שטערן * סוצקווערס אוניקאלע דערציילונגען

א

אַבֶּרהם סוצקווער לאָזט זיך ניט אַרײַנפֿאַסן אין דער ראָם פֿון בעלעטריסטיק, על־פי דעם אַנגענומענעם באַגריף פֿונעם דאָזיקן וואָרט. ער איז אַ דערציילער פֿון גאָר אַן אַנדער גראַדאַציע — אַזאַ איינער וואָס האָט אַנטדעקט זײַן אייגענע פֿאַרמל, ווי צו מישן פֿאַנטאַזיע מיט רעאַליטעט און פֿון דעם סינטעטישן מאַטעריאַל באַשאַפֿן באַזונ־ דעראַרטיקע וועלטן. און יעדע מעשה איז טאַקע אַ וועלט פֿון צוזאַמענגעפרעסטער פֿאַרדמיונטער טעמאַטיק, וווּ לאַגיק און אומלאַגיק ווערן צו איין גאַנצקייט באַהעפט, ווי די קערנער אין אַטאָם. אין דעם זײַנען איז סוצקווער אַ שעפּערישער יחיד־בּמינו, — דער פֿאַרבלאַנדזשעטער פֿאַעט אין אַ וועלט פֿון מיסטיש־קאַנגרעטע קאַמעגאַריעס, — און אוניקאַל זענען זײַנע דערציילונגען. עס איז ווייט, ווי מיזרח פֿון מערבֿ, פֿון די פּיק־ ציע־ליטעראַטור וואָס פֿאַרפּלייצט היינט די ביכער־מערק. סוצקווערס קליינע דער־ ציילונגען וואָסן אויס אין זייער תּמציתדיקייט, צו דער גרייס וואָס מאַכט זיי היפּערציטיק, אַריבער זייער היינטיקער צײַט.

סוצקווער, ווי אַ דערציילער, פֿאַרנעמט זיך מיטן ממשותדיקן אָביעקט פֿון ייִדישן חורבן. די דאָזיקע הריגה־וועלט איז אים ניט פּרעמד, און אירע פּערסאָנאַזשן — ניט אומעקסיסטרנדיקע אינדיווידן, וואָס זייער צווייטער קיום ווערט פֿון סײַ באַשאַפֿן דורך זײַן פּראָזעקונסט. מיט ווונדערלעכער אימאַזשינאַציע שילדערט ער טיפּן און כאַראַקטערן פֿון געטאָ. מיט אַ שאַרף אויג, פֿון אייגענעם גסיון און פּערזענ־ לעכע איבערלעבונגען, פֿאַרצייכנט ער זייערע האַרץ־ און גשמה־ריסן — און ס'קומט פֿאַר ווי אַן אומערדישע איראַציאָנעלע קראַפט באַוועגט מיט ווידער־אויפּלעב די אומ־ קומוועלט. פֿון יענער וועלט ברענגט ער זײַנע פּערסאָנאַזשן.

פֿון די חרבעס פֿון דער צעחרובֿטער וועלט האָט סוצקווער אַרויסגעקליבן יחיד־גע־ שטאַלטן, אָבער פּדי זיי קלאַרער דערזען און בעסער פֿאַרשטיין מוז מען זיך טיפּער אַרײַנפּילן אין תּוך פֿון די דאָזיקע מעטאַפּיזיש־פֿאַנטאַסטישע אויסטערלישע מעשיות. און אויסטערליש זענען די מעשיות און אַלץ וואָס קומט פֿאַר אין זיי און אַרום זיי, אויף אַ הינטערגרונט פֿון לעבעדיק־טויטע געשעענישן. וואָרעם דער עיקר איז ניט אינעם אַטעם־פֿאַרכאַפּנדיקן סוזשעט, די געשיכטע גופּא, גייערט אין שאַטן־פֿאַר־ כאַפּנדיקן מיסטיציזם פֿון וואָר און אומוואָר. אַנשטאַט אַ גרויליקע מאַסן־סצענע דער־ זעען מיר אַ מענטשן און זײַן סבֿיבֿה אין זייער דעפֿאַמירטער אַנדערשקייט, וווּ די

* דארטן ווו עס נעכטיקן די שטערן: דערציילונגען, 1975-1978. צייכענונגען — יאני פֿיין, פֿאַרלאַג ישרא־בוך, תּל־אָבֿיבֿ, 1979, 149 זײַ.

פסיכאלאגישע קאמפלעקסן זענען פארוויקלט אין אנאמאלע קראמפענישן, און זיין פארשארפטע אינטוויציע איז ווי בני א שפיר-חיה. דא פילן מיר באשנימפערלעך די קאטאקליטישע ערע, אין וועלכער ס'קען מער ניט גילטיק זיין די אלטע קאנווענציע-נעלע שיטה פון שרייבן מעשיות — און סוצקעווער האָט עס דערפילט און געפונען אַן אנדער וועג. אנדערע מיטלען, אַן אנדער סטיל.

די דערציילונגען זענען נאָוואַטאַריש און מיט גרונטיקער אַנדערשקייט געשריבן. די קורץ-צוגעשניטענע קאָנסטרוקציע, שטעלט זיי גלייך אַוועק אין אַן אייגנאַרטיקער קאַטעגאָריע, ווי אַ באַזונדערש ספּעציעלע דימענסיע פון דער בעלעטריטישער קונסט. יעדע דערציילונג שפילט זיך אָפּ אויף אַ פּאָן, אויף וועלכן עס רעפּלעקטירן בילדער פון אַ שאַטנוועלט, מיט אומגעוויינלעכע געמיט-קאַלירן, וואָס שטייגערט זיך צו אַן אינעווייניקסטן קלימאַקס. פון דער ערשטער שורה פילט מען שוין דעם וואָס און דעם שווינג, ווי מיר וואַלטן זיך הייבן אויף אַ מיין ספּיראַלע טרעפּ פון אַ צעוואַקלטן טורעם, וואָס מיר רופן חורבן, אַדער אויפן ענגלישן יידיש: האַלאַקאַסט.

די צוועלף דערציילונגען זענען געמאַסטן און געמייסטערט מיט דער פּינאָקייט פון מיניאַטור-אַראַנאָמענטן, און קאָמפּאָנירט זענען זיי אין אַ ריטעם וווּ ס'לאָזט זיך לייכט דערקענען דעם לעגיימען באַשאַפּער זייערן. די פּלאַטישע לשון-שיינקייט און די אַינפאַלערישע אַרויסבליצן, זאָגן אונדז גלייך אויס דעם סוד: נוסח-סוצקעווער. דאָס איז אַ נייער סאַרט סוצקעוועריזם, מיט אַן אַריגינאַל-עכטער דערציילערישער פּראָבּע, און טאַקע מחמת נייאַרטיקייט — אין דער אַלטערטיקייט פון דער אומקום-טעריטאָריע, — בעט זיך עס אויף אַ פּירוש.

ב

וואָס דערציילט אונדז דאָ סוצקעווער? די דאָזיקע שאלה איז לחלוטין ניט קיין סתם רעטאַרישע, נאָר עס מיינט צו זאָגן, אַז פאַר דעם דורכשניטלעכן לייענער וועלן סוצ-קעווערס דערציילונגען, ווי אַזעלכע, אפשר ניט זיין גענוג פאַרשטענדיק. אַזאַ לייענער וועט טאַקע אויפכאַפן דעם טאָן, די שטימונג, די אַטמאָספּער, אָבער ניט דעם קאַנצעפט און אינטעלעקטועלן מיינ פון דער צילבאַוויסטער אידעע, וואָס איז פאַר-קערנט אין זייער עצם תוך. אין דעם זינען איז סוצקעווערס אַ דערציילונג ניט קיין גלאַטיקער שליטוועג באַרג אַראָפּ, נאָר פונקט דער היפּוך: יעדע פון זיינע געשיכטעס איז אַ באַרג-אַרויפיקע און מע מוז אים נאָכהאַלטן אין געשטייג ביז צום קלימאַקס. דאָס מיינט: מע מוז זיך אַרײַנגיפן אין ראַפּינירטן אינהאַלט, פּדי אַרויסנאַטפּלעקן דעם קערן און דערבליקן די ניסתרדיקע פּוונות. סוצקעווער שילדערט די יידישע טויטפּיין מיט אַ פּינגער אויף דעם דופק פון דער מענטשלעך-מאַראַלישער טעמפּעראַ-טור, אין גבורה און קדושה. אין קינסטלערישן געמעל קען מען זען דעם ליכט-אויסשטראַל און אויך די טונקלע פּלעקן פון דער אומקום-עפּאַכע, און אַזוי אַרום באַגרייפן די שטאַרקייט און וואַכקייט פון די העלדן וואָס ער לעבט צוריק אויף. ערשט דעמאָלט איז לייכטער זיך צו דערגרונטעווען צום גייסט און אינהאַלט פון די-אַ אומגעוויינלעכע סוצקעווער-קראַציעס.

אין איינעם פון די פריערדיקע קאפיטלען האָבן מיר שוין פאַרצייכנט דעם פאַקט, אַז דאָס ערשטע שוועלבעלע פון אַזאַ פּראָזע-פאַרעם האָט ער אַרויסגעשיקט, עלעהיי אַ פּרוּוובאַלאַך, ווען איבער זיין קאַפּ האָבן זיך ערשט גענומען אויסוועלען די איי-גענע פּאַעטישע הימלען און דער בלאַנדער באַגינען האָט געלאַקט מיט אַזוי פּיל צוואַ-גערישע ליכט-קאַלירן — ס'איז געווען דאָס יאָר 1935! אין יענעם בראשית געפינט מיר זיין ערשטע מיניאַטור-דערציילונג, פון בלוזי איין בוכזייט, דער פּויגל און די האַנט. די קוים דריי צענדלינג שורות פאַרמאָגן שוין די קאַנדענסירטע פאַרעם און סימבאָלישע עלעמענטן, ווי אַ סיגנאַל פאַר דעם זשאַנער וואָס איז צייטיק געוואָרן אַ סך יאָרן שפּעטער. אין 1953-1954 קומט די באמת ווּנדערלעכע סעריע, באַטיטלט גרינער אַקוואַרום. די אַנדערטהאַלבן צענדלינג "קורצע דערציילונגען" זענען קינסט-לעריש געשליפענע דימענטן פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור, און אַן אַב-דייטער און וועגוויזער צו די אַלע שפּעטערדיקע סוצקעווערס דערציילונגען. אַלע די דערציילונגען דאַרפן אַוועקגעשטעלט ווערן אויף אַ באַזונדערן אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור, און ליטעראַטור בכלל. אין זיי האָט סוצקעווער אַריבערגעשפּרייט די ספּערע פון בלוזי דערציילערישקייט, און זיי זענען מער ווי אַ מיין גייער עקספּערי-מענט אין אַן אייגן אויסגעטראַטענעם וועג. מיט ציטער-סטרונעס פון מוח און געמיט האָט זייער מחבר באַרירט די אייביקע מיסטיק פון לעבן און טויט, — און די דערציילונגען זענען בכוח צו האַלטן עלעקטריזירט יעדן לייענער.

דער כּמו-פיזישער הונגער צו עקסיטענץ, וואָס איז ביי סוצקעווערס העלדן און מע-דיום-געשטאַלטן, געבליבן ווי אַ ירושה פון אַ געוועזן לעבן, ציט זיך ווייטער — און אַזוי גייען זיי דורך דורך אַ פּאַנטאַסטישער טראַנפּאָרמאַציע פון אַ תּחית-המתים, וואָס ווערט ניט און קען ניט מקוים ווערן. עס איז דער קינסטלערישער תּחית-המתים, אין וועלכן זיי בלייבן אַפּגעזונדערט און אַפּגעשלאָסן אין זייער חלום-און-קאַשמאַר-וועלט פון אומקום און אומקוים.

ג

ווען מיר נעמען, ווי אַ מוסטער, די ערשטע דערציילונג אין בוך, לופּוס, דערפּילן מיר ממש גלייך אינעם אָנהייב, די "מורא פאַר אַ בייז קאַסמיש אויג". אין ציטערניש פאַרן דרויסן פאַרשליסט זיך דער בעל-הסיפור "אויפן העכסטן גאַנג פונעם העכסטן מויער אין דער שטאָט". אין דער הערמעטישער אַפּגעשלאָסנקייט ווערט אים פּלוצלינג פאַר-שטענדיק דאָס געראַנגל און אַנטאַגאָניזם צווישן דער ציוויליאַציע פון דעם נעכטן און דעם הינט. אין קורצן כּמו-פּילאַסאָפּישן דיאַלאָג צווישן דעם "אַלטמערענקישן לעמפל" און "די גולמעוואַטע עלעקטריע", וואָס סימבאָליזירן דאָס אידליש-שטילע, און דאָס טויטלעך-ריזיקאַלישע, איז שוין פאַראַן דער אַנזאַג פון סכּנה פון דער פּראַ-גרעסירנדיקער טעכניק פאַרן עצם קיום פון וועלט און מענטש. אַבער ער אַליין, דער גיטט פון שרייבער, הינטער אַ "זיבן מאָל פאַרדרייט, און פאַרשלאָסן — געהאַ-מערטע קופּערנע טיר", פאַרמעסט זיך לעבעדיק צו מאַכן אַ וועלט פון איר אומדאַקייט. דער אומגלייבלעכער תּחית-המתים-עקספּערימענט איז אַ פּאַנטאַסטישער חושים-אַפּיל,

אין דער שיין פונעם פארציטיקן לעמפל, וואָס הענגט "אויף אַ קייט פון קופערנע טרערן" איבער זיין שרייבטיש.

אַבער אַנטשטאַט אויפצולעבן דעם שאַטן פון נעכטן, "וואַקלט זיך אַרויס אַ באַשעפעניש" — "פונעם יורנדיקן שפיגל" און צעשטערט מיט זיינע רייד דעם וואַרעמען חלום. לופוס יאַוועט זיך מיט אַ וואַרענינג קעגן דעם תּחית־המתים פון שאַטנס. זיין אַרגוֹ-מענט איז: — "אַלמאַי זאַלסטו מקריב זיין אַ חלום און וועלן באַשאַפן אַ ישׁ-מאין? — דער תּחית־המתיםניק וועט דיר אַפּצאַלן מיט קלינגענדיקע קללות!". און לופוס האָט נאָך אַ בקשה, אים צו "אַנטלעבן": "איך גיב דיר מיין פולסטע הסמכה זאַלסט מיך אַנטלעבן". נאָך אַ לאַנגן דיאַלאָג, דורכגעוועבט מיט ביאָגראַפישע פרטים, מיט זיין שפיגלדיקן מעדיום, מוז דער אינגעשלאַסענער איך־דערציילער זיך מודה זיין: "צו אַנטלעבן איז ניט אין מיין קינסטלערישן פּוּח...". דעם דאָזיקן סוף־פּסוק קען מען דעשיפּרירן, על־פי פּירוּשׁ: צו אַנטשאַפן איז ניט דעם קינסטלערס שליחות. די און אַלע אַנדערע פּאַנטאַסמאַגאָרישע דערציילונגען פונעם בוך, זענען געשריבן מיט עכטע חורבן־היעראַגליפּן, בני וועלכע מיר פּילן דעם ציטער, שטילקייט און פּיעטעט, וואָס זענען אויפּגעהיט צווישן די שורות.

אינעם פון די מערקווערדיקסטע דערציילונגען אין דער סעריע, איז די קליינע בוך־טיטל־דערציילונג דאָרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן. די ליבע וואַנדערט דאָ אַרום איבער דעם "אַפּגעזומערטן פּאַרק" פון געוועזענעם לעבן און ווכט די פּאַרגאַנגענע שיין פון איר נשמה, וואָס זי האָט אַליין "אויפּגעפּרעסן". אין יענעם גראַנדיעז־משוגע־נעם חורבן איז אַ פּאַרליבטע קאַפּאַבל געווען אַינצושלינגען אין הונגער־דעליר די נשמה פון געליבטן. היינט, אין איר פּאַרבּענקטן צוריקקום, האָט זי אים שוין מער ניט געקענט דערקענען געשטאַלטיק. דער איינציקער צייכן אין דער אומאויסמעסטיקער שגעון־מיסטעריע איז דער דאָרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן... דאָס איז דער שטעמפל פון דער חורבן־אַרטשאַפּט פון יענעם ווייטן זונפּאַרגאַנג. עס איז דער אוניווערסאַלער זונפּאַרגאַנג פון אַ דור, וואָס זיין קאַסמישע אַרטשאַפּט איז היינט אין נאַכטיקן שטערב־לאַנד און פּאַרויגלט אין אייביקן קאַלענדאַר פון אונדזער צייט.

אינעם ספּעקטאַקל הינטער "דעם בלוטיקן פּאַרהאַנג", וואָס האָט זיך "מגילהדיק" אַראַפּגעלאָזן, איז די מתים אפילו ניט אינגעפּאַלן "צו וועלן אפּלאַדירן". און זיי אַלע, די געליבטע און פּאַרליבטע פון דער געוועזענער וועלט "דרייען זיך ווייטער אויפן שאַטן־קאַרוסעל אַרום דעם איינציקן בוים", וווּ עס איז סוצקעווערן געראַטן זיי מחיה־מתים צו זיין. ער האָט אַרויסגעצאַפּלט פון דער פּאַרגאַנגענער צייט איר צייט־לע־גענוג, און פון זיין געמיט — די יידן־שאַטנס פון דאָרטן. אַ דאַנק דעם פּאַרקאַפ־טשעטן יידישן פּישוף־לעמפל — "די מאַגישע נאַכזון", האָט סוצקעווער, אין זיין "מילדן שטראַלנדיקן קרייז", דורכזיכטיקער און קלאַרער דערווען די אַלע לאַ מעלמאַ הדין־געשטאַלטן, אין זייער ביזאַרן גילגול. און אפשר איז ער אַליין, אין פּראַצעס פון שאַפּן, מגולגל געוואָרן אין דעם באַגלייטער פון יענע שאַטנס, אין אַ וועלט וווּ ס'הערשן מער ניט די פיזישע כּללים פון לעבן. סוצקעווער האָט זיי מיט זיין דערציילקונסט מחיה־מתים געווען, און קינסטלעריש, עלעיהי "כּעמיש", האָט ער מיטן קליי פון זיין מאַרך, אינגעפּעסטיקט דעם נייעם דערצייל־זשאַנער, וואָס מיר פּילן בעתן לייצענען די

צוועלף דערציילונגען פון דאָרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן. מיט אַ ווונדערלעכן אויפֿ-
נעם פון אויג און אַ שאַרפֿן חוש פון האַרצן האָט ער אויפגעכאַפֿט די דאָזיקע חורבן־
טעמאַטיק און עס סובלימירט דורך זײַן נשמה מיט אַ נייעם שעפּערישן פּוח.

ד

אַבֿרהם סוצקעווערס אויפֿטו איז אין אַבסאָלוטן מחדש זײַן די חורבן־טעמע. כמעט
אונדזער גאַנצע ייִדישע פּיקציע־ליטעראַטור, אין פּראָזע, איז תמיד געשריבן מיט די
סאַמע רעאַליסטישע טערמינען פון לעבן און טויט. האָט סוצקעווער אין זײַנע דערציִי-
לונגען אויסגעפורעמט אַ נייעם ליטעראַרישן נוסח, מיט דעם וואָס ער האָט איבער־
געפורעמט דעם אַלטן טראַדיציאָנעלן קלאַסישן סטיל: מיטן זכות פון זײַן פעדער
האָט ער לעבעדיק געמאַכט דעם אומבאַקאַנטן טויט, פּדי די אומגעקומענע
זאָלן מער ניט אומקומען... אויף דעם געביט איז עס אַ באַטיטיקע איבערקערעניש,
אַ מין ליטעראַרישע רעוואָלוציע וואָס איז געמאַכט געוואָרן מיט פּאַרשטאַנד, מיט
אמתדיקייט און ליבשאַפֿט. די נוסח־איבעראַנדערשונג איז סוצקעווערן געראַטן, וויל
ער אַליין איז אידענטיפּיצירט מיטן חורבן און טראַגט דעם קאַמפלעקס אין זײַן האַרץ־
און־מאַרד. חוץ דעם איז אים בייגעשטאַנען זײַן גוואַלדיקער פּוח־הדמיון, און ניט
ווייניקער — דער גרויסער בעל־המצאה וואָס ער איז, ווי מיר געדענקען עס פון
גרינער אַקוואַריום א״א.

מיר זענען פשוט פאַרווונדערט פון דער פּורנות, מיט וועלכער ער צעשיט זײַן שעפּע־
רישן אייגנס איבער דעם ענגן דערציִיל־שטח פון די קורצע דערציִילונגען. די קאַמ־
פאַקטע בילדער, די ברייליאַנטענע אימאַזשן, די פּאַנטאַסטישע חלומות, די פּיינע סימ־
באָלן האָבן געהאַפֿן צוזאַמענשמעלצן די דערציִילונגען צו אַ גיטטיקן סובסטאַנץ, וווּ
דער חורבן־מאַטיוו האָט באַקומען אַ נייעם באַשייד. ס׳איז אַ וויזיע פון אויפלעב, מיט
אַלע אירע אַנדערשדיקע ליכט־עפּעקטן, מחשבֿה און מעדיטאַציע.

סוצקעווער האָט צוריק לעבעדיק געמאַכט אַ טויטע וועלט. די צוריק־לעבעדיקע
העלדן, צי זיי קומען דורכן שפיגל צי דורכן וואַלקן, ברענגען זיי ווידער דעם אַלט־
באַקאַנטן היים־אַראַמאַט, און זייער "באַשאַפֿער" איז זיי מקבל־פנים מיט יצירה־פּרייד,
און ווי אַן אַנטיפּאָד צום פּאַרשטאַנד פון טרויער, פּאַרקריצט ער זייער אילור־
זאַריש ווייטערדיקן לעבן. ער קען זיי מער ניט אַנטלעבן, נאָר מיט זײַן קינסט־
לערישער קמיע האַלט ער ווייטער אויף זייער תּחית־המתמידיק לעבן... מיט דעם האָט
סוצקעווער זיי קינסטלעריש ניט אַנטלעבט, אָבער ער האָט קינסטלעריש אַנטחור־
בנט דעם אומקום. דער ספּעקטאַקל איז אָבער ניט פּאַרענדיקט, וויל די פּאַרלאַשענע
שטערן פון דאָרטן צינדן זיך ווידער! איז עס ניט נאָר אַ קינסטלערישער אויפֿטו,
נייערט אויך אַ נאַציאָנאַלער דערגרייך. אין זײַנע דערציִילונגען איז אויסגעפּאַרטיקט
דער רעקוויזיט פון דער נייער דראַמע און די מעדיום־אַקטיאָרן — גרייט צו זייערע
אויפֿטריטן. ער האָט אַלע זײַנע פּערסאָנאַזשן צוזאַמענגעזוכט פון דעם דאָרטן און
זיי אַרויפגעבראַכט אויף זײַן שטערן־רעסטאַוירטער בינע. זיי דערשיינען אין זייער
טויט־לעבעדיקייט, ווי זייער דאָרטן־וועלט וואָס איז אומערדיש, און זייער קאַסמישע

צייט וואָס איז אַניאַריק. נאָר און בלוז מיטן דאַרטיקן שטערן־פּתב האָט סוצקעווער, פּאַעטיש, געקענט פאַרשרייבן זייער אייביקייט און פאַרגיייקייט, און זיי צוזאַמען־פלעכטן אין דער פאַרצווילינגטער מיסטעריע פון לעבן און טויט. און די דאָזיקע "הימלישע אָפּעראַציע" איז מאַטיווירט פון דער ייִדיש־אוניווערסאַלער אידעע: קיום החיים — דאָס לעבן גייט ווייטער, דאָס פּאַלק מוז לעבן!

דאָ איז געשען דער ווונדער, ווען ניגלה און ניסתר זענען פאַרוועבט געוואָרן אין איין גאַנצקייט. ווידער איז געקומען צום לעבן דער חלום, וואָס איז ביזן סוף ניט דער־חלומט געוואָרן, און די מעשה וואָס איז ביזן סוף ניט דערציילט געוואָרן. אין דאַרטן וווּ עס נעכטיקן די שטערן האָט סוצקעווער ביידן — דעם חלום און דער מעשה — באַוואַטאַריש אַ תיקון געגעבן. ווייל אַזאַ איז זיין קינסטלערישע שליחות: פון דאָס ניין באַשאַפן די אומקיום־וועלטן פון נעכטן, די יידן פון זיין דור און זיין היים, כדי זייער נשמה און חלום זאָל אויף אייביק בלייבן פאַרבונדן בצרור החיים. דאָס איז די אידעע און דער טיפּערער זינען פון די יחידי־סגולה און אַריגינעל אַנדערשדיקע שטערן־דערציילונגען פון דער אַנטלעבטער חורבן־וועלט.

פון אלטע און יונגע כתב־ידן *

א

אברהם סוצקעווער האָט מיט זײַן לעצטן בוך געמאַכט אַ לאַנגן שפרונג, מיט איבער־היפענישן, "אויף אַ שטח פון קאַרגע פיר יאָר צענדליקער", און שטיין געבליבן איז ער איצט אויף דעם שטאַפל צו וועלכן אונדזער מאַנאַגראַפֿיע צילט: 70 יאָר. (איצט, ווען דאָס בוך גייט אַרויס, מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון נאָך 2 יאָר).

בײַ אַהער האָבן מיר געמאַכט אַ גרויספאַרנעמיקן גאַנג דורך זײַנע ווערק, אָפּשטעלנדיק זיך אויף כּמעט אַלע זײַנע דיכטערישע סטאַנציעס און באַטראַכטנדיק זײַנע אימפּאַזאַנטע שריפטן פון פאַרשיידענע קוק־ווינקלען. דער וואַקוּום פון די געציילטע חדשים, בײַ אַ פּולער מעטריקאַלישער 70 קער דאַטע, וועט נאָך מסתּמא אויסגעפּילט ווערן מיט נײַע לידער, וואָס מיר וועלן דאַרפן איבערלאָזן פאַר אַ שפּעטערדיקן קריטיק־חשבון. אָבער צוליב האַלטן אַ חשבון מיט זיך אַליין, האָט דער דיכטער, משמעות, דעפינירט זײַנע כתב־ידן מיט דער אַזוי פּרעציזער פאַרמולירונג פון אַלטע און יונגע, פּדי זיי אַוועק־צושטעלן אין ריכטיקער פּראָפּאַרציע צו דער צײַט. די יונגע כתב־ידן, וואָס רעפּ־לעקטירן דעם נוסח פון יונגן סוצקעווער פון די 30 קער יאָרן — סײַביר און וואַלדיקס — זענען הײַנט אַלט אין יאָרן וואָס האָבן אויפּגעהיט זײַער יונגשאַפט. די הײַנט, אין צײַט, יונגע כתב־ידן, כּפרט פון דער לעצטער דעקאַדע, איז די באַנײַטע יונגשאַפט וואָס איז צוואַמענגעוועבט מיט זײַדפּעדעם פון אַלט־דערפאַרענער חכמה. סײַז די ליכטיקע חכמה פון דער זען מיט דער נשמה דעם קאַסמישן מהות פון גופיקן לעבן, וואָס ראַנגלט זיך פאַר דעם אייביקן קיום פון אמת, צי וואַרט, צי ליד.

* די רייד פון אַראַקל, געשריבן 1936, 1963, פאַרענדיקט סוצקעווער אַזוי:

נאָר ערגעץ אין מיר קלאַפט אַן אַדערל גלייביק
צו וויטערדיק לעבן, צו נײַע כתב־ידן,
און כּײַנע מיט מײַן ליבשאַפט אויף אייביק, אויף אייביק...
(דאַרטן, ז' 17)

קלאָר, דאָס לעבן מאַנט אויף פון אים דעם חיב־פון זײַן ליבשאַפט, צו וועלכער ער איז צוגענאַגלט ווי צום קרייץ: שאַפן "נײַע כתב־ידן".

דאָ ווילט זיך מיר מאַכן אַ קליינע דרך־אַגב־הערה וועגן אַט דעם ענין: כּײַבן זיך נוהג, ווען איך קריג אַ נײַעם בוך פון אונדזער משורר, צו לאָזן אַפּרײַער מײַן אויג זיך אַנ־

* פון אַלטע און יונגע כתב־ידן, לידער און פּראָזע 1935-1981, צײַכענונגען: יאַטל בערגנער, פּאַראַלאַג ישרא־לבוך, תּל־אַב־יב־1982, 245 זײ.

זעטיקן מיטן פתרה-השירה, איידער כ'בליק אריין אין די עמודים. שוין אין טיטל וויל איך, כמו טעלעפאטיש, דערהערן און דערנען די אלע געדאנק- און פארב-ניואנסן, וואס דרעמלעך צווישן די טאוולען. דאס האט תמיד דעם ארויסרופערישן עפעקט אויף מיין שטימונג און שאפט די געהעריקע אטמאספער פארן ייחוד מיטן דיכטער און זיין גע- זאנג. אין אנדערע ווערטער: ס'איז דער סטימול צום לייען און אויפגעם-פראצעס פון די לידער און זייער באהאנדלונג. כ'בין קיין רגע ניט מסופק, אז אברהם ס'איז קעווער טראכט זיך גוט אריין אין דער זאך, איידער ער טוט אן א טיטלקרוין אויף זינס א בוך, וואס דארף אריינשפילן אין געדאנק פון לייענער דעם סאמע תוך פון ספר. דאס מיינט: צוזאמענפרעסן ס'פאעטישע איכות בראש הספר. אין דעם בוך זינקן זיך איבער קעגנאנאנדער, ווי אין זיין "קרוין", די לידער פון אלט און יונג: דאס ליכט פון יונגשאפט שטראלט אריבער צום ביאלאגיש קלוג-געווארענעם עלטער. ס'איז די באטור, טראנספארמירט אין גיטטיקער איבערגעשטאלטיקונג, ווי ווארט איז דער לעבנס-סוד פאר ליבשאפט, על-פי סוצקעווער.

די דאזיקע פלות-הנפשיקע ליבשאפט צום ווארט, איז אימאזשינירט אין א געטלעך בילד, ווי א לייטמאטיוו צום בוך, געשריבן אין 1978: "און ס'וועט זיין ביים אויסלאזן פון די טעג", און "דער בן-אדם וועט ניט מער" עסן זיין געוויינטע שפניו, נאר "פאר- זוכן וועט ער בלויז א ווארט אדער צוויי / און ווערן געזעטיקט". אין די הינטיקע טעג, און מיט א רעאליסטישן חוש, איז אוודאי גאר שווער תופס צו זיין דעם פארפראוירטן באחרית-הימים פון ישעיה, פון וואלף-שעפס צו ווארט-ליבשאפט. אבער דאס ווארט-האפטטיקע ווארט פון פאעט סוצקעווער האט שוין במילא א 3-2 דורות געזעטיקט. אין דעם בוך האט אונדז סוצקעווער ווידער צוגעטראגן א ווארט, אויף צו זעטיקן אונדזער גיטטיקע בענקעניש נאך שיינקייט. ווייל דאס איז דאך בעצם דער תמצית פון זיין פאעזיע: דאס אויפשטינגן צו די הייכן, צום רוח אלוה ממעל, ווי ס'וועט מקיים ווערן דער חלום פון "ביים אויסלאזן פון די טעג", ווען דאס גיטטיקע ברויט פון "בן- אדם" וועט זיין "בלויז א ווארט אדער צוויי". איז לאמיר דערווילע, ביז מענטש וועט דערגיין, אדער דערפליען צום אויסגעחלומטן גרעך פון ווארט, פרווון דאס ווארט פון זעטיקייט, ווי עס זינגט זיך ביי אברהם סוצקעווער אין 8טן צענדלינג פון 20סטן יארהונדערט, ווען ער שטייט אויף דער שוועל פון זיין גייער יונגשאפט: 70!

ב

וועלן מיר אנהייבן פון סאמע יינגסטן ליד אין בוך, 1935, אין אים פרווון אין ליכט פון עלטסטן, איבער 45 יאר שפעטער, ס'לעצטע ליד פון די לידער פון טאגבון, 1981. קאנפראנטירנדיק די ביידע לידער, בלייבן מיר דערשטוינט פון גיטטיק מהותדיקן מהלך, וואס סוצקעווער האט דורכגעלייגט מיט זיין ווארט און טעמאטיק, און דער עיקר — די אינטעלעקטועל אימאזשינירטע מחשבה, וואס איז אריינגעשמהט אין די סטראפעס פון לעצטן ליד, דערפאר איז אבער ס'ערשטע ליד פלאטעריק און טענצנלדיק, ווי ס'איז דער אינהאלט פון א ניי לעבן, וואס היפערט אויף יונגע פיסלעך: "דאס קינד איז בלאנד, איז הימלבלאך" — א זונגעזאנג פון ווונדערלעכער גיגעבורט, דא חזרט

זיך איבער, ווי אין די שפעטערדיקע לידער סוצקעווערס, דער איך־מאטיוו, ווו די התגלות, הגם איבערראשיק פאר זיך אליין, איז פשוט און פארשטענדיק: "ניין, ס'איז ניט קיין אנדערער, / ס'איז איך, מנין גאלד, מנין עכא, / ס'איז איך אליין, דער איי־גענער, / דער זעלבער". (דארטן, ז' 13).

אין 1981, נאטירלעך, איז שוין די געשטאלט פון איך א געביטענע. זי דערהייבט זיך פון א סאלידן געשטעל פון קרעפטיקע ווערטער, אנגעלאדן מיט בילדער פון קלור־גער ריפיקייט, מיט געדאנק און ווייטזעענדיקייט, וואס די יארן האבן אריינגעשפונען אין נייעם כתב־יד, ווי אין אן אלט־ווערטיקן גאבעלען. די גרויסע צייט פון דיכטער און זיין דיכטונג האט מיט זיך געבראכט דאס ליד פון זוכעניש, פון זיך רייסן צו פער־פעקציע, צום געביטעריש־יצירהדיקן י ה י :

פון אלע ווערטער בין איך בלייז אן איינציק ווארט מקנא:
דאס ווארט יהי, זאל ווערן. וואלט מיר שענקען דער באשעפער
א ניצוץ פונעם ווארט, א מינדסטן סימן פון זיין כוח.
יהי, וואלט איך געזאגט, זאל ווערן ליד, און ס'איז געווארן.
(דארטן, ז' 245)

אבער מער נאך ווי דער פיין אויסגעפינערישער יהי־געדאנק, איז דא בולט די פאר־שטראמטע צייט וואס האט סוצקעווערס ליד דערפירט ביז דער אויסגעשליפנסטער ריפיקייט. און אויב די נייע כתב־ידן טוען נאך דא און דארט א פינקל מיט סוצקע־ווערישע יוגנט־בליצן, פארלויפן אבער זיינע ניסטע לידער צו פרישע האַריזאנטן, וואס באשטראלן זיי מיט צייטיקער שיינקייט. סוצקעווער צעקייט די שיינקייט מיט שכלדיקע ציינער. די ברייטע שורות זענען נאכטראכטעריש און איינצייטיק צוטראכ־טעריש, ווי דאס ווארט וואלט זיך דא אנגעזעטיקט מיט מחשבה־ברויט. מיר נוצן בביוון די אימאזשן פון אויבן ציטירטן מאטאליד, פדי צו אקצענטירן אן "ביים אויסלאז פון די טעג", וואס רונדיקן אפ די 70 יאר פון דעם פאָעט, פילן מיר אן זיין ליד איז זאט מיט וואָרט — דער בעסטער מאכל וואס ער סערווירט צום "הונגעריקן(?) מויל" פון "בן־אדם".

דער פאָעט, און ס'וואלט הייסן: יעדער פאָעט, וואס פארמעסט זיך מיט קינאה צום באשעפערס אולטימאטיוון ווארט, וואס באשאפט א יש מאין, ווייס גאנץ גוט דעם גבול פון סיפרימען געטלעכן כוח, ווען ער פרווויט אים באַרירן. דארפן מיר עס זען אין פאל סוצקעווער, ווי א פסיכאלאגישן רעפלעקס אויף זיין שעפערישער אמביציע, וואס זוכט צו באשאפן א פערפעקציאָנירטן ווארט, א לעבעדיקע שלמות. עס איז ניט פאראן א סופערמענטש, וואס האט די קראפט פון בורא צו באשאפן סובסטאַנצן, אבער סוצ־קעווער האט די ווערטער אנגעלאדן מיט א קאסמישן זינען, ער האט אנגעצונדן אין דער מיסטעריע פון יצירה "א ניצוץ פונעם ווארט", עלעהיי זיין העלזערישע אומא־פיע ווערט מקוים: ווען "דער בן־אדם" / וועט ניט מער דערנענטערן צו זיין הונגע־ריק מויל / ניט קיין ברויט, ניט קיין רינדפלייש, / ניט קיין פנג, ניט קיין האַניק". (דארטן, ז' 6).

בריטער האנט געשאנקען זיין אייפערזיכטיקן ווארטקעכט אַברהם סוצקעווער. ס'איז איבעריק צו זאָגן, אז דער וואָס איז דער באַלעבאָס פון וואָרט, איז אומפאַרמינדלעך אויך זיין קעכט, און ניט איין מאָל קומט עס דיטלעך אַרויס אין זינע לידער. סוצקעווער האָט אַרויסגעזיפט פון יצירה־פּינער אַלע אים באַשערטע פונקען פון י"ה און זיי אָפט פאַרוואַנדלט אין אַ געטלעכן פּלאַם. דעם גאַנצן סוצקעווער־י"ה, אינגעגלימערט אין שורות פון לידער, זענען מיר ניט קאָפּאַבל אַרומצונעמען. אָבער זעענדיק זייער שפּע־דיקע גערעטעניש און זייער וואַריקן י"ה, האָט סוצקעווער אויף וואָס שטאַלך צו זיין — און סוצקעווער מעג סוצקעווערן מ'ק'נ'א זיין...

און ווייל, ווי שוין געזאָגט, מיר זענען ניט בפּוּח אַלע לידער צו אינטערפרעטירן, וועלן מיר עס ווייטער טאָן מיט אונדזער שוין אויסגעפרוווטן מעטאָד: גיין מער־ווייניג קער מיטן סדר פון בוך.

ג

דאָס ערשטע ליד פון בוך קלינגט־אויף מיט אומעטיקע טענער פון אַן "אָונט־געוועב", אויסגעשפּילט פון "אַ שטיב" און אַ "כאַר". ס'דאַמינירט די עלנט־שטימונג פון אַ ביך־השמעות, אָבער אין דער יוגנטלעכער פּיין איז ניטאָ קיין רעזיגנאַציע, להיפּוך גאָר, ס'פאַרמאָגט די פאַרבן פון לעבן און האָפּן: "כ'האַב קיינעם ניט אויסער די צוויי שפּאַנען ערד אונטער מיר / און אויסער מײַן גוף אין אַ העמד פון דער נאַכטישער זון. / פון דעסטוועגן אָטעם איך איין אַלע בלומיקע ריחות / און בענטש מײַנע ערדישע רגעס ווי קינדערלעך קליינע". (דאַרטן, ז' 9). ס'איז דער אָטעם און די בענטשונג פון פּאַעט, אין דער שטיב פון זיין מיידל־מעדיום, וואָס דערקלערט: "כ'בין אַליין".

ס'איז אַזוי פרי ווי 1936 און סוצקעווער איז ערשט אַריבערגעשפּרונגען זיין 2טן צענד־לינג, איז די־אַ יונגשאַפט טאַקע, אַנגאַזשירט די אומעטיקע מיידל־טענער מיט אַלע אַקסעסואַרן פון דער נאַטור, וואָס איז באַזומערט מיט בענקשאַפט (און סוצקעווערס איבערגעשויםטן עקסטאַז מיט דער נאַטור האָט דאָך די קריטיק דעמאָלט גלייך באַ־מערקט). ענטפּערט דעם דיכטערס "כאַר" אויף דעם "אַליין": "אין גאַרטן, אין גאַרטן / ווי ס'רוישן די פריילעכע בלעטער / דערציילט ער דעם ווינט פון דיין שמייכל / און לויבט דינע פיס. / סע זינגען די ביימער לולה, / די פייגעלעך בליען אויף צווינגן לולי / און ווילן ניט גלייבן". (דאַרטן, ז' 10). איז עס ניט אַ מאָל די פּאַ־נאַראַמע פון אינדיע מיט טאַגאַרעס אַ נאַטור־שילדערונג. און אפשר אַ פאַרגעסן בלעטל פון וואַלדיקס, פאַרשטילט און פאַרשפּילט אין דער מעטאַפּאָריק פון דעם, וואָס "ליגט אין קייטן פון רו / און קאָן זיך ניט רירן", ווייל "דאַרט ליגט ער געבונדן אין שטראַלן". (דאַרטן, ז' 9). אין אָט דער פּינער אַרנאַמענטיק פון בלום און וואָרט, איז אַרײַנגע־פּלאַכטן אַפּערוויליקע ליבע, אַזוי צאַרט און דיסקרעט: "און אויב וועסט ניט קומען, / באַדאַרף איך שוין מער ניט מײַן חלום, / ווייל דאַרט ביסטו דאָ אין דו טראַגסט מיר אַנטקעגן אַ רויז". (דאַרטן, ז' 11). און זוכנדיק איז זי "דערשראָקן פון פריידיקער אייניג־זאַמקייט, ווי מיר" (דאַרטן, ז' 12) — אויב אַזאַ זאָך ווי פרייד אין עלנט עקסיסטירט, טוט עס אַוודאי וויי.

איבערמישנדיק אַ בלעטל, דערזעען מיר די "ערשטע ליבע", געשריבן אין זעלבן יאָר — 1936. און ס'איז, ווידער, אַ פאַראַד פון צאָפּליקער יונגשאַפּט, אין אויפברוי פון קאַלירן:

אַ רעגן־בויגן עפנט אונדז אַ טויער
צו פאַרב און קלאַנג.
ס'לויכטן דינע וויסע הענט
אַרום דעם האַלדז מיינער
און זיגלען איין די שיינקייט
פונעם גאַלד־באַקרויזטן האַרבסט.
(דאַרטן, ז' 14)

די סוביעקטיוו־גופישע פּאָזע, ווי פון צוויי מאַדעלן, איז רעליעף אַריינגעבויט אין טויער פון רעגן־בויגן. און מע שפירט דאָ חושימדיק דעם פיזישן באַריר: "און ווען זיין קאָפּ פאַרגראַבט זיך ווי אַ פויגל / אין מיין פּלאַטערדיקער שעוועלירע", איז ער גרייט אויף אַ קרבן: "דערטרינקען זיך אין זיין באַגלייבטן שמייכל". וואָס מער קאָן מען פאַרלאַנגען פון אַן "ערשטע ליבע"?

אויף זייט 85 געפינען מיר אַ ליד, "לעצטע ליבע", געשריבן אין 1978 — אַ מהלך יאָרן צווישן די צוויי. ס'ליד איז, אַזוי צו זאָגן, פון אַביעקטיוו טעמאַטישן שטאַף: אַ דאַנק־שאַפּט צו דער "קראַנק־שוועסטער" פאַר איר צאַרטקייט: "פאַרן חן־פינטלען מיין חֶבֶר נאָכן האַרצאַטאַק, / פאַרן שפּילן אויף די האַרקלאַווישן פון זיין באַק". ווייל דער "חֶבֶר" האָט איר גנאָד מיטגענומען מיט זיך: "לעצטע ליבע מיינע, לעצט געזאַנג, / וואַרטן וועל איך אויף זיין צאַפל אַ ניט־לעבן לאַנג". די ביידע לידער זענען צוויי טיפֿ־מענטשלעכע וועלטן פון דיכטערס זען און פּילן, ווי צוויי זונען אין זריחה און שקיעה. צו די אַנדערע לידער גייען מיר, מיטן סדר ווי זיי קומען אין בוך, פּדי זיך צו דער־קלייבן צום יסוד פון די יינגסטע פּת־ב־ידן, אין מאַדערניסטישן סטיל געשריבן און אָנגעהויכט מיט צייט־אַטמאָספּער. אַט טרעפּן מיר צוויי יאַרדאַטעס — 1963, 1936 — אונטערגעצייכנט אונטער אַ ליד: "די רייז פון אַראַקל", דער שטומער עדות וואָס האָט אין זיין מיטאַלאָגישער וועלט געטראָגן דעם אָנזאָג פון יידישן חורבן. דער דיכטער האָט "געצויגן בני נאָכט צום אַראַקל / זיין וואַרזאָגן הערן, זיין זעונג דערזען". (דאַרטן, ז' 15). און "די רייז פון אַראַקל: / אַן אונטערגאַנג זע איך, און ס'וועט ניט פאַרמינדן / זיין לאַווע זיין פּאַלק אויף דער פּיינלעכער ערד". (דאַרטן, ז' 16). וואַלט זיך געוואַלט וויסן צו וועלכער פון די ביידע דאַטעס די שוידער־קלאַרע נבואה געהערט.

עס קלאַפּן די שלייפּן: געזאַנג פון מיין דור.
און ס'וויקלען מיך אויס האַריזאָנטן: איך וואַקל
אַלץ נענטער צום קול פון מיין גורל, אַלץ נענטער — —
(דאַרטן, ז' 15)

דער גורל פון דיכטער, זיין דור און זיין פּאַלק, איז היינט שוין גוט באַקאַנט, נאָר "די רייז פון אַראַקל" קריצן זיך איין אין מוח און עגבערן נאָך אַלץ מיט פינצטערע פּראַגעס.

דעם אַראַקלס "וואַרזאַגן" האָט זיך טראַגיש באַשטעטיקט. סוצקעווער האָט געטיילט דעם גורל פון פּאַלק. דאָס קול פון זײַן גורלדיקער שליחות האָט אָנגעהויבן אַרויס-קלינגען פון לידער. נזיריש-קנעכטיש איז ער געווען, אין געטאָ, צוגענאַגלט צום וואַרט. ער האָט געשריבן אין אַלע אומגעוויינלעכע און נסימדיקע באַדינגונגען. און אַז מיר טרעפן אַ ליד, "אַרום אַזערעס", געשריבן 1937, טוט ניט ווילנדיק אונדזער אַסאַציאַציע גלייך אַ וואַנדער פּאַרויס, עטלעכע יאָר שפּעטער, צו אַנדערע פּאַרזומפיקטע אַזערעס, וווּ ער האָט דורכגעלעבט אַפּאַקאַליפּטיש מוראדיקע דערפאַרונגען און זעונגען. אַט טראַגט ער אַ פּאַרווונדטן חבֿר דורך די זומפן, צי דער אומפּאַרגעסיקער בילד פון אַקס, וועמען ער האָט אָפּגעהאַקט דעם האַרן און ער ברומט און בלוטיקט אויס אין דער זומפיקער שקיעה פון אַ צעחרבֿטער וועלט.

אַבער אין דער "אַרום אַזערעס" פילט זיך נאָך דער אידילישער באַריר פון די וואַלדיקס-מאַטיוון, מיט אייניקער איינגעגלייבטקייט: "צו מײַן אייגענעם גוף טו איך תפילה / ווי צו פרעמדע פּאַנטאַסטישע געטער", און פאַר דעם: "כײַזער אויף סײַ ווי אַ קינד-הייט באַשאַפן / אין דער קוואַרצענער געגנט דער בלאַסער". דער פּאַעט וואַנדלט, מיט מײַסטערשישער באַלאַנסירטקייט, דורך די צוויי יסודותדיק פּאַרקערטע פּלאַנעטן: דער איינער — פון ליבשאַפט און נאַטור, דער צווייטער — פון מענערשישער פּאַרהאַרטעוועט-קייט, גבורה און נקמה. קריצט ער טאַקע אויס אין "אַרום אַזערעס", מיט ייִגלשער פּאַרגאַפּטיקייט, זײַנע "באַרוועסע שפורן אַרום אַזערעס פּאַספּאַר-באַשטראַלטע". (דאָרטן, ז' 18). די אַלע דעמאַלט יונגע כתבֿ-ידן, פון מיטן און סוף 30 קער, פּאַרמאַגן אַן אונטערטאָן פון מענטשלעכן אומעט, תמימותדיק אמתדיקן גלויבן אין שיינקייט פון לעבן, ווי דער אינהאַלט פון געזאַנג: "יעדער ערד איז פאַר מיר אַ מזבח / וווּ איך ברענג מײַן געזאַנג פאַר אַ קרבן". און ער פרעגט זיך אָן ביים האַרצן: "אַ דו האַרץ מײַנס, צי האַסטו דערוואַרבן / שוין אַ היים, אַדער כײַרענג דיך אַ קרבן / פאַר אַ רגע פון אייביקער שיינקייט?" (דאָרטן, ז' 19).

4-3 יאָר שפּעטער איז שוין די ערד, וואָס סוצקעווער האָט אַזוי ברייטהאַרציק-נאַיוז זי געטרויט — "יעדער", — געווען פּאַרוואַנדלט אין אַ מזבח, ניט פאַר געזאַנג נאָר פאַר יעדן ייד. אין 1938 פּלאַטערט נאָך רו און שטילקייט אין סוצקעווערס ליד. ער וויל פּאַרזען דאָס שלעכטס. ער רעדט צו זיך: "זײַ רויק האַרץ, / זאָל קיינער ניט פּאַרנעמען דיין געשריי":

זײַ גלייביק, האַרץ,

און פּלאַטער דורך די גערטנער פון דער וועלט

אַזוי ווי ס'פּלאַטערט איצט דער אַוונט-פּויגל

מיט קאַסמישן געזאַנג —

דורך דיר.

(דאָרטן, ז' 23)

ס'איז ערד און מענטש און די לעבעדיק-קאלירטע נאטור, וואָס שמעקט מיטן אַראַמאַט פון וואַלדיקס, פאַר וועמען סוצקעווער איז גרייט זיך מקריב זיין: "כ'בין זיין גרינער בוים — זיין גרינער אַש". און אין "אַ הויפּן ערד" (דאָרטן, ט' 20), זוכט ער "צו געפינען פאַר מיין איד אַ תּיקון".

אין 1940 איז נאָך סוצקעווער איינגעקלאַמערט מיט האַרץ און געמיט אין דער נאָטור. אין "בריליאַנטענע ריטמען" פון 8 צוויי-שורהדיקע סטראַפּעס זעט ער: "דער וואַסער-פאַל פאַלט אין אַ תּהומיק פאַלד / און שפּיגלט אין מאַכטיקן האַרצקלאַפּ דעם וואַלד". (דאָרטן, ט' 25). און אַזוי שפּעט ווי אַפּריל פון זעלבן יאָר: "סע חלומט זיך מיר: כ'בין אַ זון, וואָס פאַרזינקט / אין אַ זומפּ צווישן ליליעס, דערלעבן — / הענגט אַ גאַרטן באַבלעטערט מיט צייט, און סע זינגט / אַ וויינפויגל: וווּ איז זיין לעבן?" אָבער באַלד הייבט אָן די אומזיכערקייט עגבערן, צעטיילט זיין לעבן אויף צוויי, ווי אַן אַמעבע, און ער זוכט אַ ראַטונעק: "און כ'דערזע אין אַן עפּלשן רויט מיין גע-שטאַלט, / כאַטש פון זומפּ שרייט מיין צווייטער איד: העלף מיר". און "בשעת כ'האַב אַנטוואַכט אין אַ גאַרטן — / האַט מיך טוייק באַלאַרבערט די זון". (דאָרטן, ט' 26).

פון דאָ, אַריבערשפּרינגענדיק אַלע זיניקע וואַסערפאַלן, וועלדער, זומפּן, קומען מיר צו "נאַראַטשער וואַלד", געשריבן 9טן אָקטאָבער 1943: "מיט ווילנע אין האַרץ, / ווי אַ קויל ניט צו רירן, / מיט געפּולווערטע לידער / געלאָזן אין ביקס, / ליג איד אין ראַוו / צו דערהאַרכן — — — (ווי עס) גייען, גייען / די שוואַרצע טריט". און דאָ קומען מיר אויף די שפורן פון נייעם אַברהם סוצקעווער און זיין אַנדערשדיק ליד, וואָס ווערט אידענטיש מיט דער נאָטור פון יענעם לעבן: "כ'בין אַ וואַלף און אַ דיכטער אין איינעם / און באַפּרייט פון דער ביקס / אַ ליד נאָך אַ ליד". (דאָרטן, ט' 27).

1944 שרייבט ער שוין זיין באַפּרייט ליד אין מאַסקווע. 1945 ווידער אין ווילנע, און שפּעטער קיין פאַרייז. דאָס איז דער פיזישער מאַרשרוט. אָבער פּוסטרייט מיט זיין גאַנג איז אַנגעקומען-אויפּגעקומען זיין ליד צו נייע צייטן און באַניטע האַפּענונגען. 1947 שווימט ער שוין צו זיין באַגערטן חלום — ארץ-ישראל, וווּ ער איז אַ תּושבֿ בּיז היינט. מיט דעם פאַרענדיקן מיר די תקופּה פון די יינגערע פּתּבֿ-ידן, אויב אַפּילו אַריבערגעהיפט אַ פּעקל לידער און דערציילונגען, און גייען איבער צו די עלטערע, פון די אַנהייב 70קער יאָרן.

ה

די 70קער יאָרן זענען דער באַראַמעטער, וואָס ווייזט שאַרפּער דעם שאַפּערישן אויפֿ-שטייג פון אַברהם סוצקעווער. ניט זעלטן לייקנט אַפּ דער תּוך פון די לידער און זייער פּרישקייט, די דאָטעס אונטער זיי. דער צייט-אינדעקס פון סוצקעווער-לוח לייענט זיך נאָך אַלץ אין אַ פאַרקערטער פּראַפּאָרציע: די טעמפּעראַטור — אַנגעוואַרעמט מיט לעבן, דער קלימאַט — זיניק, דער האַרזיאָנגט — רעגן-בויגיג און צייט זיך אַזש ביז אין קאַסמאַס אַרײַן. סוצקעווערס פאַרפּישופּט יוגנטבילד, ווי פון דאַראַן גריי, איז זיין יונג ליד. אין אַנהייב פון די 80קער פּליסט עס נאָך, ווי אַן אויסגעקלאַרטער קוואַל אויף זיין פּרוכטיקן פּאָעזיע-פּעלד. דעם קוואַל, וואָס שפּיגלט אַפּ די פּאָעטישע סוצ-קעווער-געשטאַלט, וועלן מיר דאָ פּרוּוון דורכשווימען.

1971 הייבט זיך אן מיט א קורץ ליד: "מאסקע" — די מענטשלעכע מאסקע-בייטונג-גען. פון "העמדל פון בלעטער, דאס העמדל פון אדם", דורך אלע תקופות און זייערע פארוואנדלונגען, וואס מייסטערן ס'לעבן: "אויסטאן / די מאסקע און זאגן: גוט-מארגן דיר, פנים. / אנטאן / די מאסקע: אזא איז דאס לעבן א פנים". (דאָרטן, ט' 48).

און דאס לעבן האט דעם דיכטער צוגעטיילט א גוואלדיקן זאפאס פון לידמאסקעס, וואס האבן אלע כאראקטעריסטיקס פון לעבן, מ'דארף בלויז פילן ווען "אויסטאן" און ווען "אנטאן". און א גליקלעכער פאָעט ווי סוצקעווער, טוט עס על-פי די גייסטיקע טראַנסן און זייער מוזיק. גלייך נאך דעם, אין א ליד פון 1972, זענען מיר ווי דער "מאָדערנער פישוף", "פארשטעלט און מאַסקעדיק", דרייט איבער קאָפּויער דער באַבעס יאָרן: די באַבע מיטן טשיפיק איז געוואָרן יונג: אַ מיידעלע / פון זעכצן און אַ האַלב. נאָר ס'איז גיט אַ שפּיל פון נאַרעריי, ווייל די באַבע וויל זיין יונג — און זי "וועט פאַרבלייבן שוין אַ רעטעניש פון זעכצן און אַ האַלב".

מיטן ליד "יידישע ווערטער" ענדיקט זיך דער אַפטייל אויפן טיטל פון בוך: פון אַלטע און יונגע פּת־יִדן. נאָך דער לאַמענטאַציע-שורה: "נאָר ס'זענען פאַרזונקען אַן סימן די יידישע ווערטער", קומט אויף אַ שנין פון האַפּענונג אין דער לעצטער, דריטער סטראָפּע:

פאַראַן אזא צייט אָדער אומצייט פון תּחית-המתים
און דאַרטן דערנע איך: ווי קינדערלעך אונטער טליתים
באוועגן זיך יידישע ווערטער וואָס זענען פאַרזונקען
און ליכטיק ווערט פּלוצעם די זונשנין פון זייערע פונקען.
(דאָרטן, ט' 53)

דער אַפטייל דאַנדעווו מיט אַ כּוואַליע הייבט זיך אן מיט אַ ליד "דערקענטעניש", געשריבן אין 1978. סוצקעווער, וואָס איז געווען געצווונגען יונגערהייט טראַגן די "מאָסקע" פון פּיין, וויל געפּינען אַ זינען פאַר דעם אוניווערסאַלן "שיפורן ווייטיק", וואָס דער סימבאָלישער "סקאַרפּיאָן" גלייט אַריין אין יקום מיט זיין "שטאַך ביון סאַמע יסוד". פאַר דעם טראַגט אים דער דיכטער אונטער זיין "דאַנק" און "לויב", וויל לויט אלע פּינען איז דאָך ער, דער געטלעכער סקאַרפּיאָן, דער "האַר איבער אלע אַטאַמען". (דאָרטן, ט' 57). מע מעג שטאַרק מסופּק זיין צי די סקאַרפּיאָן-אידעע איז לויט סוצקעווערס וועלט-באַנעם. אפשר איז עס אַ קאַמפּאַנענט אין דער פּילאָסאָפּיע פון חורבן, ווי "שטאַך" און "ווייטיק" זענען געווען אַ "יסוד" און אַ "סיד". מערער אָבער איז דער טעם פון ליבשאַפּט, וואָס קומט אזוי אַפט אין ליד. אַט, למשל, קומט די ליבע אזוי בולט אַרויס אין "די איינציקע" — אַ ליד פון בלויז ניין שורות, און געשריבן אויך אין 1978, אין אַפטייל: אַ דאַנדעווו מיט אַ כּוואַליע. "זי: די זעליקע כּוואַליע-גע-ליבטע, וואָס דע מ ל ט" — "אין גאַנצענעם ים, זי די איינציקע ווערט גיט דערטרונג קען". (דאָרטן, ט' 61). אפשר איז זי, די ליבע וואָס אַ גאַנצער ים קען זי גיט דערטרינג קען, די אמתע דערקענטעניש פון סוצקעווערן. די ליבע צו מענטש, צו נאַטור, צו וואַלדיקס און זון, "זי פּלעמלט" אין די לידער, ווי אין האַרץ פון פּאָעט.

אין די יארן 1978-1981 האָט סוצקעווער זיך געוואָלט טיפער דערגרונטן צום שורש פון זיין אייגענעם געזאַנג. וואָס רעפּלעקטירט אויף אַ לעבן אין אַזעלכע דימענסיעס, ווי אמת, חכמה, איבערלעבונג, צי ריכטיקער: גורל. די דרש — באַזונדערדיק אַדער צוזאַמענדיק — טרעפן מיר אין זײַנע באַטראַכטערישע קאַנטעמפּלאַטיווע לידער. אָבער די מחשבה־לידער זענען ניט סתם זיקנה־פּילאָסאָפּיע, וואָס באַפאַלט אַ מענטשן מיטן עלטער, נאָר אומגעקערט גאָר: דאָס וועלן אַנטלויפן פון עלטער דורך באַיאַען דאָס לעבן און באַקערפטיקן דעם אייגענעם קיום מיטן ווייטער ממשיך זיין דעם אייגענעם געזאַנג. דאָס איז די קאַנצעפּציע ווי זי קומט צום אויסדרוק אין סוצקעווערס ייִנגסטע פּתב־ידן: דאָס עלטערן זיך, ניט ווי אַ ייאושדיקע עקסיסטענץ. נאָר ווי אַן אַנטיפּאָד צום טויט — זיין אומקאַנסעקווענץ. אַט זאָגט ער עס, ווען עס קומט צום צונויפהעפט פון וואָרט טויט: "אַ פאַלשער קלאַנג. / אַ פּויגל־מזור. / טיזולצונג און שקר אין קוואַדראַט." (דאָרטן, ז' 66). און אַנטקעגן טויט, "זיין אינהאַלט און זיין זינען" וויל ער מאַכיליזירן "אַלע זילבן / פונעם רעגן־בויגן לעבן / (וואָס) שפּילן אין זיין יאָ־דער". איז ווי קען מען עס טאָן קעגן אַזאַ אומדעפינירטן פענאַמען ווי טויט? — פשוט אים איגנאָרירן: "לאַמיר אים פאַרשוויגן." (דאָרטן, ז' 66). אזוי האָט סוצקעווער גע־ירשנט סוצקעווערן — דער אַלטער פירט דאָס ליד פון יונגן מיט די זעלבע רעגן־בויגן־פאַרבן פון לעבן — צום מאַרגן.

1

אין 1978, פילנדיק אַז ער איז אַרײַנגעטרעטן אין אַ נײַער עפּאָכע, זוכט סוצקעווער אַ באַשטעטיקונג פאַר זיין אידענטיטעט: "כִּהאָב שוין לאַנג זיך אַרײַסגעקליבן פון מיין אַלטער צײַט, / און די נײַע וואָס איך האַלט אין בויען / פון קלאַנגען־ציגל און פאַפּיר־אַטאַמען, / פאַרמאַגט נאָך ניט קיין וואָרן אַדרעס". (דאָרטן, ז' 67). און אַט ווערן פאַרביטן, פאַר דעם "דרעמלער אויפן גראַז", די "קלאַנגען־ציגל" אויף "אין זון צעשיטע קלאַנגען־קערנער", מיט וועלכע דאָס "שנירל פּייגל" קען דעם פאַעט קאַרמען מיט "שטילקייט", ווי יאָרן פּרײַער האָט עס געטאָן זיין טײַבעלע. דאָס איז דער אינהאַלט פון צוויי שורות, באַצײכנט מיט א, פון ליד "וויינטראַפּנס". די אַנדערע פיר שורות, באַצײכנט מיט ב, דערציילן וועגן — "ווינציקער ווערטער, / ווינציקער, ווינ־ציקער טראַפּנס: / באַלד און דער בעכער וועט אויסגיין / בײַנאַנד מיטן ווייזן". (דאָרטן, ז' 74). אָבער אין סוצקעווערס בעכער איז נאָך פאַראַן גענוג לידער־ווייזן.

אַט זעט סוצקעווער, אויפן "פנים פון דער צײַט", די "שוועבל־גרינע קאַצן־טרערן" וואָס פאַרגיפטן די וועלט. ער זוכט אַ תּרופּה, זי אויף סײַ פּרעמען, געבן איר אַ מענטשלעך פנים. אָבער די עפּאָכע, מיט אַ קינ־צײַכן אויף איר שטערן, שרייבט פון סוצקעווערס פאַרשופּעט געדעכעניש: "וויי, האָסט אויך פאַרוואַנדלט מיין זכרון אינעם שוועבל, / שוועבל איז מיין לעפל האַניק און דאָס פּרישע לעבל...". (דאָרטן, ז' 83). אָבער צווישן די לידער מיט סם גנבֿעט זיך אויך אַ מאַל אַרײַן אַ ליד מיט אַ געפּינקל פון שטיפע־רישן שפּאַס, ווי די "געטלעכע קאַמעדיע": סוצקעווער זוכט אַן "אַנדער גילגול" פאַר זיך — אַ לעבן אויף צוריק — פון "אַ באַיאָרטן" צו "דער קינדהייט". ער וויל ניט

גייסטיקע צי פיזישע פארקאלכונג, נאָר דער צייטאויסלאַז דאַרף זײַן פריידיק און קונדסיק: "און אַז איך וועל דערלעבן ביז / דער קינדהייט, אי וועט זײַן אַ סעודה: / מײַן קאַץ וועט וואָשן זיך די הענט / און טאַנצן וועט מײַן הונט אין בודע". (דאָרטן, ז' 88). אַ סך אַזעלכע לוסטיק־פּאָליקישע סטראַפּעס ברעכן זיך אַרויס בײַ סוצקעווערן פונעם ערנסטן שווערמוטיקן נאַראַטיוו. דאָס זענען די קאַפּליעס דערפרישונג אין גלי פון די דערמאָנונגען פון יוגשאַפּט און קינדשאַפּט.

אין ייִדיש־פּאָליקישן רעפּערטואַר זענען פאַראַן אַ סך לידער מיט פאַרבענקטע טענער, וווּ ס'פיגורירט דער באַקאַנטער היימיש־שטעטלשער אינווענטאַר. לאַמיר זיך איצט דערמאָנען איינס פון זיי: ווער האָט ניט געהערט רייזעלעס פּיסעלעך קלאַפּן אויס אויף די טרעפּ אירע האַרצעאַפּלענישן — אַ גאַנצער דור האָט דאָך מיטגעצאַפּלט מיט איר און זי געקענט און געקענט אירע טרעפּ, וואָס דער קדוש מרדכי געבירטיג האָט זיי פאַראַייביקט. אַזא טעמע, ניט געמינערט אַ האַר, אָבער אין אַ ראַפּינירט קלאַ־סישן פּערז, האָבן מיר אין דעם בוך: "הילצערנע טרעפּ" — געווידמעט פריידיקען. דאָ ווערן מיר גלייַך אַרײַנגעשלידערט אין דער ווילגע־אַטמאָספּער פון איידער, פון אַמאָל, און יעדער אימאַזש און סימבאָל רעדט פאַר הונדערט. מיט אַ ציטעריקער בענקשאַפּט איז זיך סוצקעווער מודה: "כ'געדענק ניט קיין פּנימער, אַפּגעמעקט ווערן אויך מענטשן. / כ'געדענק בלויז דעם סקריפּ פון די הילצערנע טרעפּ, אָן פאַרענטשן". (דאָרטן, ז' 91). דאָס איז דער לאַנג־פאַרשטילטער סקריפּ פון אַ ווונדערלעכער בוידעם־ראַמאַנטיק, וואָס איז "אָוועק אויף פּאַנאַר" צוזאַמען מיט דער "סאַלקע" און די "מענטשן". און דער סקריפּ, אין מינאַר, חורט זיך איבער אין ליד מערערע מאָל: "אַהא, לייזער וואָלף, ניט אַזוי סקריפעט אויס מײַן בת־מלכה...". און דער אומפאַרגעסלעכער סקריפּ בלייבט פאַרקריצט אויך ביים לייזער אין האַרץ און אויער.

איז עס גאָר נאַטירלעך און פשוט, אַז נאָך די אַ טרעפּ זאָל זיך יאָווען אַן אַנדער אַטרייִ־בוט פון דעם מין, וואָס איז אויסגעשפּרייט ווי אַ טרויעריקע געדענקשאַפּט איבער דער געטאָ אין ווילנע: "ביידעמער אין זונפאַרגאַנג" (יולי 1944). ווי די טרעפּ, וואָס פירן צו סאַלקעס, איז אויך געווען אַ בוידעם־קאַמפּלעקס אין די ייִדישע שטעט און שטעטלעך. אַ בוידעם איז געווען דער אייבערשטער פאַרטונקלטער אויסשפּרייט אונטערן דאָך, וואָס איז אַפּט געווען אַ קאַמער, צי אַ סאַלקע. ס'איז, דאָכט מיר, גאָר ניט געווען אַזא ייִדישע שטוב, וואָס זאָל ניט פאַרמאָגן אַ בוידעם איבער זיך — ס'זאָלט קיין שטוב ניט געווען... און אַט מאַכט דער פּאָעט אַן אַבֿלֿזֿת־עקסקורסיע איבער "ביידעמער אין זון־פאַרגאַנג", ווען אין דער ייִדישער ווילנע איז שוין באַלד געווען נאָך זונפאַרגאַנג. זײַן ביידעמער־עפּאָפּעע דעקט זיך אויף אין גרויזיקע בילדער, וווּ די ליידיקייט נעמט אַרום אויך דעם וואָס שרײַבט די פּיר־שורהדיקע סטראַפּעס פון דער גורל־כּראַנטיק:

בנינים ליידיקע, אַן ליפּן. לויף איך איבער ביידעמער
און זיך אַ לעבעדיקן ייד אַ בוידעם אויס און איין.
אומזיסט. ניטאָ קיין אייניקל אין זיי, ניטאָ קיין זיידע מער,
בלויז ביידעמער אין זונפאַרגאַנג, אַ בוידעם אויס און איין.
(דאָרטן, ז' 95)

דארף מען געדענקען, אז אויף די ביידעמער האבן זיך יידן אויסבאהאלטן בעת אקציעס, און זעלטן מיט הצלחה. אין זיין געלויב "דורך ביידעמער צעפראלמען" געפינט סוצ' קעווער קוים איין שארית-הפליטה "שאטן" — "אהינטער לעצטן בוידעם אין א תהום". איז עס אמתדיק און פילעוודיק, וואס אזא ווילנע-קינה איז דעדיקירט פאר חיים גראדע.

ז

דאס ליד "נאָדלשיין" (אויך דער טיטל פונעם אָפטייל) בליצט אַריין מיטן ליכט פון דיכטערס דערלייזונג און רעפּלעקטירט צוריק אויף די פאַרפינצטערטע ביידעמער, וווּ ער איז "שפּעטער, / אַן אויסגעלייזטער שוין, / צוריק אַריין אין דער באַהעלטע-ניש / וווּוּ איך האָב זיך אויסבאַהאַלטן / צווישן גאַט און טיבול". (דאָרטן, ז' 97). און דאָ קומט אויף, אין ווייניקע שורות, דער שאַפּערישער י ה י פּון לעבן, צו וועלכן ער ער איז מתפלל אין לעצטן ליד פון בוך, ווי שוין אויבן דערמאָנט. דאָס איז געווען דער צוריקשיין פון פּיין-אויסגעשליפענעם בילד, אין נאָדלשיין-ליכט, וואָס דער פּאַעט האָט באַשאַפּן מיט אַ פּראָזאַישן "טשוואַק", אין יענער בוידעם-מאַלינע, וווּ עס "איז קאָסע נאָך געפאַלן דורכן דינעם בלעכגעוועלב / וואָס דורכגעבויערט האָב איך מיט אַ טשוואַק, / די זעלבע שניין, / די זעלבע הימליש לויכטנדיקע נאָדל, / אין וועמעס גנאָד פאַרנאָדלט האָב איך אותיות / אויף זילבערלעכן פאַרמעט פון מנין לייב / לעולם ועד". (דאָרטן, ז' 97). אין דער אַ בוידעם-אַדיסעע איז די נאָדלשיין דאָס קאַנקרעטע יצירה-ליכט, וואָס באַשנינט אי זיין שאַפּערישן מהות און אי זיין פיזישן וועזן. איז עס גאַר קיין ווונדער ניט, אַז סוצקעווער דערזעט און דערפילט זיך אַליין אין בלענד פון אייגענעם א י ד. טאַקע אין זעלבן "שפּעטער", נאָכן אויסלייזן, דערציילט ער: "אויפֿ-געצאַפּלט האָט פון שטויב / אין זעלבער נאָדלשיין / אַ קענטלעכע געשטאַלט, און איך וואָלט שווערן: / איך בין עס געווען. און בין. וועל בלייבן, / אָנגעסיליעט אויף אַ שנירל שטויב / פון זעלבן נאָדל". (דאָרטן, ז' 97). אַט מיט אַזאַ נאָדל-און-פאַדעם-שיין האָט סוצקעווער אויסגעשטעפּט ס'ליד, און לידער, לעולם ועד.

אין זעלבן אָפטייל זענען נאָך פאַראַן צוויי פּראָזע-זאַכן: "דער גליקלעכסטער", געשריבן אין 1979 (זייט 100), און "אַ שוואַרצער מלאך מיט אַ שפּילקע אין האַנט", געשריבן אין 1980 (זו' 101-110). ביידע דערציילונגען זענען אין באַקאַנטן סטיל און מאַניר פון סוצקעווערס פּריערדיקע דערציילונגען: דער אַריגינעל מאַדערניסטישער נאַראַ-טיוו, אויסגעפּלאַכטן מיט דער מיסטיק פון לעבן און טויט. זיי זענען נאָך אַ דינער שיכט אויף דעם סוצקעווער-פּראָזע-מאַסיוו, וואָס אַטעמט מיט זינגעוודיקער היינט-צייטיקייט, מיט צוגעהעריקייט צו דער סדרה: משיח טאָגבוך.

דער לעצטער אָפטייל, נאָכטראַגניס, באַשטייט פון ניין לידער. דאָס ליד מיטן זעלבן טיטל האָט די ערשטע סטראַפּע — פיר שורות — באַצייכנט מיט א, די צווייטע און דריטע — אַכט שורות — באַצייכנט מיט ב. דער פּרימאַרגן ברעכט זיך אַרויס פון נאָכטראַגניס מיט אַדלערישער קראַפט: "אַ לעבעדיקער דימענט אינעם אויסזען פון אַן אַדלער / דערלאַנגט זיך פון אַ הימל-תהום אַ ריס-אַרויס און בייגט זיך / צום פעלדזוך-תהום, און שניידט פונאַנדער נאָכטראַגניס ביים פליען. / עס רייכערט זיך דער

מאָרגן־שטערן אין זײַן רױטן שױבל. (דאָרטן ז' 117). דער מאַכטיקער פּלי פון אַדלער פון הימל־תּהום צום פעלדזן־תּהום, צעשפּאַלט דער נאַכטגראַניט. איז עס נױט אַ פּראַכטיק בילד פון דער נאַטור, ווען דער בלאַסער מאָרגן־שטערן בלייבט שטעקן אין זײַן רױטן שױבל. ער בלייבט מיט אַן אַפּגעברענטן — פּליגל און מיטן "פּייער" פון "די מענט" קומט ער אָן צום גראַוויטאַציע־צירקל פון דער ערד: "זאַלן אים ציען די ערדענע קײטן".

נאָך מער פּאַסינירנדיק איז די "שטומע שפּראַך" פון שטילקײט, וואָס סוצקעווער פּרוּווט אַרױסציען פון די נאַטור־סובסטאַנצן און זײ פּאַרױאָנדלען אין דימענטענע לידער. אַט, אַ זײַט פּרױער, דערזעען מיר בולט דאָס גרויסע שױנגן:

אין מידבר סיני, אויף אַ רױך־וואַלקן פון גראַניט,
אויסגעקנאַטן פון דער ערשטער בראשית־נאַכט אין מידבר,
אויסגעטעסעט פון אַ שױאַרצן פּלאַם אַנטקעגן ים־סוף,
דאָרטן איז באַשערט מיר צו דערזען דאָס גרויסע שױנגן.
(דאָרטן ז' 116)

איז שױן נאַטירלעך, אַז דער גאַט פון שטילקײט איז דאָרטן אויך פּאַראַן. זײַן אַרט איז דער מידבר, מעג עס זײַן "אין די אַדערן" פון גוף. ווייל ווי אַנדערש קען איינער שטילן די שטילקײט, אויב נױט "בלווי צו טרינקען מידבר / פונעם קריגל פון דער נאַכט, / בלווי צו טרינקען זעונג / און דערזען אין זיך די זעונג". (דאָרטן ז' 114). ס'איז די דיכטערײַשע וויזיע וואָס סוצקעווער פּאַנגט זי — אין זיך. דאָס איז די סובלי־מירטע נאַטור, ווי דער דיכטער זעט זי, האַט זי ליב און מאַלט זי. דערפּאַר קען ער אַווי מענטשלעך שרײַבן אַ "וויגליד צו אַ שטיין", ווי צו אַ קינד. אַזש פון דער בראשית־דיקער אַדעם־צײַט, ווען "געשוועבט נאָך האַבן איבער אונדז די נעמען יום און לילה", ווייל "צוזאַמען קאַנען מיר אַצינד אויף זעלבער ערד נױט וואָך זײַן". (דאָרטן ז' 113). קען דאָך אַ שטיין אַזש פּלאַצן, ווען ער ה ע ר ט אַ ז אַ וויגליד. אַבער מע מוז עס ליענען גאַנץ, נױט אין צײַטאַטן.

אין אַלע סוצקעווערס צעטאַגיקטע צי צענאַכטיקטע לידער, צעפעלדזיקטע צי צעזאַמ־דיקטע בילדער, פּאַרשטילטע גאַט־בלחשדיקע אימאַזשן, איז תּמיד פּאַראַן אַ מיסטישער אַדלער צי דימענט פון דער שטומער שפּראַך פון סודות — דאָס איז ליד, דאָס דאָרף זײַן ליד — דאָס איז דאָס ליד פון אַברהם סוצקעווער. ער זינגט צום שלאַפּנדיקן שטיין מיט דעם באַוווסטזײַן, אַז דער גײַסט זינגט צום חומר וואָס קאָן זיך אויפכאַפּן צום לעבן מיטן געטלעך־קינסטלערײַשן י ה י. מע מוז זײַן אַ וויזיאָנער, אַ פּאַעט פון חלום־לאַנד, פּדי צו גלייבן אין די מיסטעריעס פון וואָרט — סוצקעווער איז עס!
אין לעצטן ליד פון אַפּטייל, לזכר אַריה שמרי, "ביים שמאַלן קאַמער", פילן מיר באַ־שײַמפּערלעך ווי פון דער מאַטעריע וואַקסט אַרויס דער גײַסט און צו איר קערט ער זיך אום. ס'איז געבליבן "אַ שאַטן פון אַ בוים", אַבער זײַן גײַסט געדינט אין נצח פון וואָרט: "און ס'קלינגען זיך צוזאַמען זײַנע רינגען פון די שטאַמען / מיט פעלדיקע ווערטער און מיט ווינגלדיקע גראַמען". (דאָרטן ז' 121).

א

לידער פון טאגבוך, 1974-75-76, איז ארויס אין א באזונדער ביכל, אין 1977, און אין א פריערדיקן קאפיטל (ז' 193-199) האבן מיר עס, אין דעם בוך, באהאנדלט. זענען צו זאמען מיט די פון די ערשטע דריי יאר, צוגעקומען די לידער פון זעלבן טיטל און קאליבער, וואס זענען באצייכנט מיט א דאטע פון 4-5 יאר שפעטער (1980-1981). נאר די דימענסיע דארף אויפגענומען ווערן ניט אין זייער צייטדיסטאנץ, נייערט אין זייערע אויסגעברייטערטע האריוואנטן און פארטיפטע זעונגען, מיט וואריירטע נייערע אייגנ-קייטן. די 47 לידער זענען געשריבן אין דער זעלבער פארעם ווי די פריערדיקע: 4 פיר-שורהדיקע סטראפעס א ליד, אין גלייכמאסיקן ריטעם. און ווידער האבן מיר דא אן אוצר פון גייסטיקער קרעאציע, אין געשליפענעם סטיל און ווארטמוזיק, סוצקעווער שפרייט דא אויס א לאנדשאפט פון אינטענסיווער פאעזיע, מיט פרילינגדיקע און הארבס-טיקע ריחות, מ'דארף נאר פארמאגן די פוחות ווי געהעריק עס אינצואטעמען. וועלן מיר, ווי אונדזער דרך, נאכגיין די לידער מיט א סדר.

אין ערשטן ליד האט סוצקעווער אויסגעקריצט א געזאנג-עפיטאף אויף דער מצב פון זיין "דעטערין יאנאווע", וואס האט "געראטעוועט פון שניטער מינע טרערן". אין קורצע לאפידארע זאצן דערציילט ער איר איבער די געשיכטע, ווען "אין געדאנק בין איך צו דיר שוין עולה-רגל". און "אין געדאנק" — "דורך שווארצע שנייען וועל איך עולה-רגל-זיין צום צווינטער" און "בלחש וועל איך ליענען, בלחש וועט זי הערן". (דאָרט, ז' 195).

צוויי ווייטערדיקע לידער זענען געווידמעט צוויי באקאנטע געשטאלטן: פון דער "ידי-העברעיזשער פאעזיע" — "דערמאנונג וועגן אהרן צייטליך", און פון ישראלדיקן טעאטער — "ראווינא צו גינציק יאר". אין ערשטן ליד בליצט סוצקעווער ארויס מיסטעריע-פונקען פון צייטלינגס פאעטישער נשמה, ווען ער האט געלייענט ביי סוצ-קעווערן "אין תל-אביבער צימער" א ליד "וועגן ביימער אין א וועלדל / ווו יעדער בוים איז אַנגעטאן אין טלית און אין תפילין". פון דער דערמאנונג קומט-אויף "א חלום", און צייטלין באשטעטיקט דעם אילוזאריש טעלעפאטישן חלום: "איך האב דאס ליד געשריבן אין דיין חלום פון דער ווייטנס — —". (דאָרט, ז' 196) דאס צווייטע ליד איז שוין א לעבעדיקע כאראקטעריסטיק פון ראַווינאַס ראַלעס, ווען זי לעבט זיי עמאָ-צאָנעל דורך, און זי — "טעאטער שפילט ביי איר אין שטוב, א לענשטול איז די בינע". (דאָרט, ז' 197). די מינארע טענער קלינגען פניערלעך, די ווערטער — בוקעטן טרויעריקע, ווי דער "מלאך (וואס) האט א מאָל געבלאָזן אין אַ האַרץ".

די סימבאָלן אין די לידער זענען פוללדיקע, ס'איז די פילאָסאָפיע פון "ציטראַד" וואָס דרייט זיך אומקענטיק, אָבער דרייט-אַריין דעם אומעט אין האַרצן. אין פאעטיש

פאַראַלגעמינערטע מעטאָפּאָרן אָבסערווירט סוצקעווער די מענטשן, ווי אַ חלק פון דער אַלוועלט: "מיר זענען אין אַרקעסטער בלוז די נאַטן, בלוז די נאַטן, / געשרי- בענע מיט מענטשן-צייכנס דינערע פון שאַטן". אָבער דער מענטשן-אַרקעסטער איז ניט בלוז שפּיל פון אַ צופעליקן נאַטור-קאָפּריז, ווייל "איבערן אַרקעסטער, איבער סטרונעס און קלאַווישן, / פאַראַן אַ דיריגענט און ס'קען אונדז אויסווייניק בלוז יע- נער". און ווי אַן איד טיילט זיך דער דיכטער ניט אויס פון פּלל-גורל, וואָס ווערט אונדזער:

אַרויסגעשפּילט פון אונדזער שטומקייט שפּילן בימער, נעסטער
פאַרוואַנדלטע אין ברוינדיקע מוסקלען פון אַרקעסטער.
אַרויסשפּילן פון אונדז דעם איד, איז קיינעם ניט געראַטן.
מיר זענען בלוז די נאַטן, בלוז די נאַטן.
(דאָרטן, ז' 198)

ער ווייס אַז אין דעם געשפּיל איז דער איד נישטיק און אומרעאַל.

אָבער אויך אין די פאַרטימע טראַכטענישן זוניקט פון צייט צו צייט אַרויס אַ שטי- פּעריש שטראַלכל. אַט טוט אַ בליץ אַזאָ דווקא אין דער הייליק-באַזונגענער און סימ- באַלן-באַהאַנגענער צפת: "אַ הויקערדיקער שטראַל מיט וויסער באַרד, אין וויסע זאַקן, / פאַרשטעלט מײַן שטעג אין צפת. די שטאַט איז בלוי באַרעגנט. גלאַנציק. / מיט וויפל, מיינסטו, יאָר בין איד באַלאַדן? — צוקט דער זקן. / — איד מײַן מיט הונדערט, קיין עין-הרע, ביזקל הונדערט צוואַנציק". (דאָרטן, ז' 199). אָבער דער אויסגעפאַנטאַזירטער שטראַל-זקן איז "עלטער אויף צוריקוועגס": ער רעקאַרדירט בעל-פה די צייט, זינט זײַן "עלטער-זיידע איז געגאַנגען צו קינד מיט חוהן" ביז "דעם קיניג שלמה און אַ שד און טויזנט ווייבער". נאָר די איין צרה איז —: "כ׳וואַלט זיי אַלעמען באַשריבן ווען כ׳וואַלט זײַן אַ שרייבער". אפשר אַ שמיכל-שטראַל. און אַט פּילאָסאָפּירט דער פּאָעט וועגן משיח-מענטש חלום, ווען מענטש וועט ווערן "אַנגעגורט מיט פּליגל און איבערלאָזן תהום אין תהום" — אַזאָ אידעאָליסטישער "משיח איז צו קיין שום טויער ניט פאַרקאוועט". (דאָרטן, ז' 200). און ווידער, אַ ליד פון "נאָדלען", צאַרטע, ציטעריקע און חושימדיקע: "כ׳וויל זאָגן פשוט: כ׳האַב דיך ליב. נאָר ווי אַזוי איז מעגלעך / צו ליב האָבן אַזוינס וואָס איז געבוירן צו פאַרשווינדן". און ער ווענדט זיך צו דער "לעגענדע", וואָס שפּראַצט פון דער ליבע: "ביסט איצטער איצטערדיק ווי איד, און ווי דו ביסט געווען דאָ. / צעשטעכן זאָל איד מײַנע פינגער בעת אין אומדערוואַרטקייט / נאָך טראַפנס בלוט פאַרבענקען זיך די נאָדלען פון דיין צאַרטקייט". (דאָרטן, ז' 201).

ב

דורך אַלע לידער וויקלט זיך דער זיידענער פּאָדעם פון מחשבה, מיט בליציקע מע- טאָפּאָרן און המצאהדיקע סימבאָלן. מ'קען אַזוי אַנצילן צענדלינגער "געבענטשטע ווערטער" און בילדער. דער דיכטער חלומט אויס אין זײַן זעונג "גאָר אַן אַנדער מין

פון רחניות", מיט נייקייט פון רייד און פרישקייט פון אימאזשן. דאָס זענען אַלץ דין־שפּיזלדיקע שורות, וואָס קומען אין "אומדערוואַרטקייט" און זיי שטעקן דורך צונג־אוי־מוח מיט שאַרפּער גאַלדיקייט. סוצקעווער טונקט זיך דאָ אונטער אין פּאַעזיע־ים און שלאַגט אַרויס כּוואַליעס פון קאַנטעמפּלאַטיווער מוזיק. ער דרייט נאָך אַלץ דעם זעלבן לידערישן ראָד מיט פּאַנטאַסטישע בילד־היעראַגליפּן און אַבסטראַקטיזם, ווי אַ המשך פון יענע לידער־ציקלען אין די מיטן 70קער. ווי אין אַ דערמאָנג־טראַנס הייבט ער אָן מיט אַן און און ווענדט זיך צום ד.ו. "און דו, וואָס דיר צוליב האָב איך געטאָן אַ מאָל אַ נדר / צו מקריב־זיין דעם טויט, וווּ ביסטו?" און נאָך דעם, אין געפרעסטע סימבאָלן:

אָהינטער דער נשמה מיינער לאַקער איך געבויגן,
און ביו צום פּלאַצן אָנגעשפּאַנט: אַ מאָן אַ פּייל־אוי־בויגן.
איך לאַקער אויפן שפּאַרבער־שאַטן איבער דייע גלידער,
אַ שפּאַרבער אין דער הייך פּרוווט אויס דעם שאַטן אין דער נידער.
(דאָרטן, ז' 202)

מיר קוקן דאָ אַריין אין דיכטערס עמאַציאָנעלן שפּיגל ביו זיין סאַמע טיפּקייט: די שפּירונג פון שפּאַרבער־שאַטן וואָס טיילט זיך פּונאַדער אין דער לעצטער שורה צו זיינע באַזונדערע אייגנשאַפטן: שפּאַרבער און שאַטן — דער ערשטער אין דער הייך, דער צווייטער — אין דער נידער. און גלייך דערויף אַנטפלעקט דער דיכטער: "פּאַ־ראַן אָן אינדול וואָס אַ קנעכט איז אים דער ים". מאָנט ער אָן ענטפּער: "און ביסטו בלויז אָן אַפּשפּיגל, אויך יעמאַלט גיב אַ סימן, / דו ביסט נישט ווינציקער ווי דו, איך מוח אָהין דערשווימען". איז עס אַבער נישט די אומבאַהאַלפּענע תפילה פון אַ צעבראַכענעם "קנעכט", נאָר די קראַפט פון פּאַרמעסט מיטן ד.ו, וואָס דאַרף קאַמפּענסירן דעם, וואָס האָט אים "צוליב, צו מקריב־זיין דעם טויט געטאָן אַ נדר", און דאָ קומט דער אַרויספּאָדער: "אַנטפלעק זיך אין מייַן לעצטער זעונג, איידער, איידער, איידער". (דאָרטן, ז' 202). די דרייַ עכאַס פון איידער איז דאָ אַודאי דער אַפּקלאַנג פון לעבן, וואָס איז מקריב־דעם טויט.

און אַט ווערן מיר פּאַראַינטריגירט פון אַזאַ בילד: "דער גנב־איז אַריין אויף שפיצן־פינגער דורך די וועס, / דער גנב־איז אַריין אויף שפיצן־קלאַנגען דורך אַן אויער". ווי אַ דעטעקטיוו שפּירן מיר שוין נאָך דעם אויסטערלישן גנב־, וואָס האָט איינגעבראַכן אין דער זעונג און הערונג פון דיכטערס טרוימלאַנד. איז וואָס אַ שטייגער האָט ער דאַרטן געהאַט צו גנבענען, אין "חלום־סייף" — „נישט קיין שנירל פּערל, נאָר אַ שמיכל / אַרויפּגעסליעט אויף מייַן בליק אין זומער פון מייַן לעבן". אַבער דער גנב־דושנטעל־מען האָט "אַפּגעבראַכט דעם אוצר, / און יעמאַלט האָב איך אים דערקענט: ער איז געווען אַ טויטער". (דאָרטן, ז' 203). איז עס נישט אַ פּאַרכאַפּנדיקער פּאַעטישער קריי־מינאַל־ראַמאַן? די טויטע צייט האָט אַבער פּאַרבאַהאַלטן דעם שמיכל.

צו די חידושימדיק נאַוואַטאַרישע לידער, איז תמיד צוגעבונדן מיט אַ דין־אומזעוודיק קייט עלע דער שליסל וואָס עפּנט זייער תּוך און זעל, זייער "חלום־סייף", און

דער ליינער דארף ניט ריזיקירן מיט אַ גנבֿה. ס'איז דער יסוד פון סוצקעווערס פּאָעזיע, וווּ אַלע געדאַנקלעכע און פּסיכאָלאָגישע שלעסער עפענען זיך אַליין, אויב מ'ליינט זי מיט האַרץ און קאַפּ. דאָ קומען אַרויס אַלע מענטשלעכע ראַנגלענישן מיט גאַט און מיט זיך, מיט סוד און מיט סבֿיבֿה — גיטטיקע און פיזישע עלעמענטן וואָס זענען איינס אין אַנדערן פּאַרפּלאַכטן. און מ'קען וויל הנאה האָבן פון דער ווונד דערלעכער שיינקייט פון יעדער שורה, יעדן סעיף, יעדן וואָרט, אויב מ'טוט עס אַליין זיך מפרש-זיין. אַפילו אין אונדזער בוך דאָ איז שווער צו אינטערפרעטירן אַ ל.ץ. אין די טאַגבון-לידער, וואָס אַבֿרהם סוצקעווער האָט אויסגעמיטערט, זענען פּאַראַן שפּאַלטן און שפּאַרונקלעך מיט די שטריכן צום איכפּאַרטערט פון דיכטער, ווי "ס'מאַלט די זון איר איכפּאַרטערט אין וואָסער". פון די אַלע איך-רעפלעקסן, וואָס די לידער שטראַלן אַרויס, קען מען לייכט אויסמאַלן דעם פנים פון זייער שאַפּער. ס'איז דאָס פנים, וואָס לייכטיקט אין דער מוויק פון די פּירקאַנטיקע אותיות — די מופתים פון סוצקעווער-געזאַנג. און אַז סוצקעווער דערציילט "די באַלאַדע פון מיין לעבן", איז גוט וואָס ער מאַכט עס אַ קאַפּעטשקע שטיפּעריש, הגם בני דער "סעודה" זענען פּאַראַן זיינע "אורחים אומגעזעענע" און ס'איז די צייט "צו דערהערן / דעם ברומענדיקן בת-קול פון דער אייביקייט: מיין קריטיקער". (דאָרטן, ז' 20). אָבער אַזוי ווי מיר האַלטן נאָך ווייט פון "אַ טאַג ביים אויסלאַז פון די טעג", ווען מ'וועט "פרעפלען משונהדיקע זילבן פאַר די מענטשן פון דער שווינגעניש"; און אויך ווייט פון דער סעודה, וווּ מ'וועט עסן ווערטער אַנשטאַט ברויט, ווילן מיר פּאַרענדיקן אויף אַ זאַ סוצקעוועריש פּריילעכער נאָמע, ווען ס'האַט זיין "יונגפּריינד" — אויף אַ פּליימאַרק אַ פּאַריזער — געקויפט אַ לאַכעדיקן שאַרבן". איז פאַר וואָס עפעס לאַכט דער שאַרבן? וויל ער איז שוין איבערגעקומען, ער איז "דער גליקלעכער. אַ מענטש וואָס וועט ניט שטאַרבן". (דאָרטן, ז' 206). און ער טרינקט פאַר זיך, אין שפיגל, אַ ל.ח י.ם. אַזוי "טרינקען אויך די גליקלעכע וואָס וועלן מער ניט שטאַרבן".

ג

לידער פון טאַגבון 1981 באַשטייט פון 34 לידער, וואָס זענען פון זעלבן גייסט און שטאַף ווי די 13 פון 1980, וועלכע מיר האָבן בהרבה אינטערפרעטירט. וועלן מיר אין דעם טייל זיך מצמצם זיין ווי ווייט מעגלעך: דערמאָנען בלויז די לידער, וואָס מיר האַלטן פאַר וויכטיק. 1981 הייבט זיך אָן מיט אַ ליד לזכר אורי-צבי גרינבערג: "ווען אַלע זענען זיך צעגאַנגען פונעם הר-היותים / און איינער איז אין אויסגעהאַקטן פעלדז אַליין פּאַרבליבן". (דאָרטן, ז' 208). סוצקעווער זעט ווי אין אַ וויזיע, דעם "ליכטיגל פון זיין טויטן אַטעם", "און צוויי קול-דממה-דקהס און אין ביידע הויכע טרערן", די "לוויהדיקע טרערן פון זיין מאַמע / און בליענדיקע טרערן פון די ביימער אין זיין גאַרטן". און ירושלים האָט "דורכן פעלדז אַ קוש געטאַן איר פּיטן". אין כמעט דער גאַנצער סעריע 1981 וויברירט אַ נאָמע פון אומעט. אַט איז "אַ ברוי דערהאַלטן פון מיין הימשטאַט אין דער ליטע / פון איינער", וואָס האָט "אַרטינגעלייגט — אין אים — אַ גרעזל פון פּאַנאַר". (דאָרטן, ז' 209). ס'גרעזל, ווי די "זילבערנע

סטרונע פון בוטשאנען / דערמאנט, אז כ'האב געהאט א מאל א היימשטאט אין דער ליטע". (דאָרטן, ז' 210). און דער פּאָעט ווערט צוריק פּאַרטראָגן צו זײַן געוועזענער הײם, וועלכע ער זעט ווידער "פּאַרוונקען אין אַ זומפּ" — טראַגישע "רעאַליטעט אין גליענדיקע צוואַנגען". (דאָרטן, ז' 211). פּדאַי צו געבן נאָך אַ מוסטער פּון אַ ביזאַר־שטיפערישן בילד, על־פי שטייגער סוצקעווער: "מײַן שכן דיאַבאַליסמאַ", וואָס האַלט, אַז "געזאַלבעטע זענען בלוין די מתים", עצהט דעם דיכטער: "— געפּיין אַ דריטע עק־סיסטענץ מחוץ די ביידע, נאַרעלע, / וווּ שטאַרבן איז אַ לוקסוס און וווּ לעבן — לינד און לינדער". (דאָרטן, ז' 214). איז עס שוין ניט קיין ווונדער, און במילא אַמוזירנדיק, אַז דער משונהדיקער שכן "טרייסלט אַפּ" — צום גראַם — "אויף מײַן פּאַפּיר דעם שטויב פּון זײַן צילינדער". גלײַך נאָך דעם, ווי אַן עכאַ, קומט אַ ליד: "אַ דאַנק וואָס ביידע לעבן מיר מיט זעלבן טויט, ווי שכנים, / אַ סימן ער איז דאָ אין שטוב" — "און ווייסן וווּיל: פּון אַלע שכנים יענער איז דער גענטסטער". (דאָרטן, ז' 215).

אויף זײַט 218 געפּינען מיר אַן אויפּטרייסלענדיקע דערמאָנונג פּון די חורבן־יאָרן, און אין דער לעצטער טעקסט־שורה איז אַפּילו אַנגעגעבן די דאַטע ווען דאָס האָט פּאַסירט: דער אינהאַלט: "די אָפּגעהאַקטע האַנט", וואָס דער דיכטער האָט "געפּונען — אין גאַרטן", איז זײַן "דריטע האַנט". און ווי ער איז זיך מודה: "איך שרײַב אָן איר קיין אות ניט", ווייסן מיר שוין ווער עס שרײַבט די קינות. אין דער סעריע 1981, און פּון די יאָרן פּרײַער, איז פּאַראַן די רעטראַספעקטיווע זענונג פּון נעכטן, די רעאַ־ליטעט פּון הײַנט און די וויזיע פּון מאַרגן, ווי די גרונטיקע אידעע פּון די לידער. צוגעבן דערצו דאַרף מען נאָך די נײַקייט, די פּרישקייט פּון לעבן און פּון אַטעמדיקן קיום, וואָס איז אַרײַנגעהאַמערט אינעם חומר, אויך דעם ביאַלאָגישן. אַט אַ שטייגער רעדט סוצקעווער אין אַ ליד — צו און פאַר מײַן טאַכטער מרים — אַזוי צו זאָגן, סימ־באַליש: "איך בין דײַן חומר, קינד מײַנס, דו — מײַן האַמערער. זײ גליקלעך. / ס'געשטיקן איז תמיד עלטער פּון זײַן הײסבלוטיקן פּורעמער". (דאָרטן, ז' 221). און אַליין זעענדיק דער "אַטעמדיקער חומר", פּאַרענדיקט ער: "אַלץ שלמותדיקער ווער איך פּון דײַן האַמער־און קנעטעניש", נאָר "אינעווייניק" דער "טרוימער", "ביידן וועט ער בלייבן ביז אין אייביקייט אַ רעטעניש". אַ ליד (ז' 230) לזכר יצחק צוקערמאַן (אַנטעק), און נאָך אַ ליד איז פאַר יאַסל בערגנער (ז' 232), דער קינסטלער וואָס האָט געמאַכט די צייכענונגען צום בוך.

די אַלע לידער פּאַרמאַגן קינסטלערישע ערכים, וואָס מיר האָבן אַנאַליזירט, און צום טייל סעקציאָנירט, גאַנץ פּרטימדיק, אונדזער ציל איז געווען, וואָס בולטער אַרויס־ברענגען די נשמה פּון די לידער: אַרײַנקוקן טיפּער אין די גײַסטיקע אויגן פּון זייער מײַסטער, וואָס האָט באַשאַפּן און אויסגעפורעמט זײַן געזאַנג מיט קלאַנגען פּון דער נײַער צײַט און אַרויסגעפירט עס אויף ברייטע וועלטישע שליאַכן. די צעזונטיקע וועלט פּון סוצקעווערס פּאַעזיע פרעטענדירט אויף ברייטע האַרזאָנאַטן, פּאַרביקע רעגן־בויגנס, ערד און הימל און קאַסמאָס. ער האָט אַרײַנגעגאַסן זײַן פּאַעזיע אין אוניווער־סאַלע פּלים, ווי קיינער פאַר אים אין דער ייִדישער פּאַעזיע האָט עס ניט געטאַן. דערייִ בער בלייבט ער אַן אַלייניקער באַרגשפיץ, וואָס רײַסט זיך נאָך אַלץ צו נײַע הייכן.

• די מאָדערניסטישע באַזונדערקייטן און נייע עלעמענטן, וואָס טיילן אויס סוצקער ווערן ווי אַן אַריגינעל-פּאַרויזיכן אויפשפּראַך פון דער ייִדישער פּאַעזיע. — בעיקר אין די יאָרן נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה, און בולטער אין די לעצטע 70 קענד יאָרן. — באַהאַנדל איך אין דעם עסיי. דאָ מאַך איך אַ פּרוּוו — און נאָר אַ פּרוּוו ווייל אַנדערש פּאָדערט זיך אַ גרונטיקע פּאַרשאַרבעט — צו זען געוויסע קאַמפּאָזיטן אין זיין שאַפּן בשייכות מיטן איבערזעצן זיינע לידער אין אַנדערע שפּראַכן. דער איבערגעזעצטער און מאָדערניסטישער אַבֶּרהם סוצקעווער (ווי דער עסיי איז געווען באַטיטלט ביים דרוקן) לאָזט זיך פּאַרגלייכן מיט די אינטערנאַציאָנאַלע נאָר-מעס פון דער מאָדערנער פרעמדשפּראַכיקער פּאַעזיע. מוסטערן פון אַנאַלאָגיעס, אויף ווי ווייט ס'האָט זיך געלאָזט אַרויסנעמען פון דער אַ אינטערנאַציאָנאַלער דאָקומענט-זאַמלונג פון איבערגעזעצטער פּאַעזיע, ברענג איך אין דעם עסיי (מיט קליינע קיצורים און שינויים).

א

אַז מע פּאַרטיפּט זיך גרונטיק אין קאַמפּלעקס פון די אַריגינאַלן (דייַטש און ענגליש) און איבערזעצונגען פון מאָדערנער פּאַעזיע (אַפּריקאַנס, דייַטש, רומעניש, אונגאַריש — אויך אַן עסיי, האַלענדיש און פּראַנצייזיש) אויף ענגליש, העלפט עס אין מער קלאָרן ליכט צו דערזען דעם אינטערעסאַנטן פּרוּוו איבערזעצן אין אַנדערע שפּראַכן ייִדישע לידער. די הויפּטזאַך וואָס האָט צוגעצויגן מיין אויפּמערק: די לידער פון אַבֶּרהם סוצקעווער. דער עקספּערטימענט איז באַזונדערס איינגאַרטיק און וויכטיק. דריי לידער פון פּאַרשיידענער טעמאַטיק — "עקידת יצחק"; "נאָך דער נסיעה"; און "פּאַרפּרוירענע יידן" — זענען געדרוקט מיטן ייִדישן אַלף-בית, און אויף ייִדיש אויך אין לאַטיינישער טראַנסקריפּציע. — נאָך דעם קומען זייערע איבערזעצונגען אויף האַלענדיש, דייַטש, איטאַליעניש, רומעניש, ענגליש, מאַלאַיש און יאַפּאַניש. און בני דעם טאַקע, אין אַנאַליז פון די איבערזעצונגען — דייַטש, ענגליש — האָט זיך פּאַר מיר אויף ס'ניי אַנטפּלעקט די געשטאַלט פון פּאַעט סוצקעווער אין זיין אויסנעמיקן מאָדערניזם. אין דער צייַטשריפּט האָט מיר גלייַך פּאַרכאַפט דער ייִדישער מאַמענט, בעיקר אין קאַנטעקסט פון גאַנצן לידער-אַרסענאַל וואָס איז דאָ קאַמפּלעטירט.

לייענענדיק, זייַט בני זייַט, די אַריגינאַלן און איבערזעצונגען, איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז אויך דער ייִדישער טייל (וואָס איז אַ ספּעציעל-באַזונדערער אַפּטייל) לאָזט זיך בעסער פּאַרשטיין אין דעם קאַמפּלעקס פון דער גאַנצער אַרבעט. מ'קאַן אזוי אַרום קלאָרער זען און פּאַרגלייכן געדאַנקען און בילדער, פּאַרעם און וואָרט, טעמאַטיק און עקזאַקטיט פון לשון — אין אונדזער און זייער פּאַעזיע.

פון די פארשיידן־שפראכיקע זעקס־זיבן פאָעטן און זייערע לידער, לאַזט זיך מאַכן אַ מיקראַאַנאַלאָגישן פאַרגלייך צו סוצקעווערס פּאָעזיע ווי אַ גאַנצע (ווייל זי קענען מיר בעסער). פון דעם קוקוינקל דערזעט מען שטאַרקער די דיכטערישע קוואַליטעטן פון סוצקעווערס לידער לגבי די אַנדערע, וואָס גילטן ווי מאַדערניסטישע, און אַפילו אולטראַ־מאָדערניסטישע.

כדאַי אויך צו וויסן די טענדענץ פון בוך, זײַן כאַראַקטער און ציל. על־פי דעם ״עדי־טאַריאַל״ פון די רעדאַקטאָרן (און פאַראַן גאַנצע דריי). האָט די אינסטיטוציע ״פּאָעטרי אינטערנאַציאָנאַל״, במשך פון איר 10־יאָריקער עקסיסטענץ (זינט 1970), פאַרבעטן צו אירע יערלעכע פּאָעזיע־פּעסטיוואַלן, אין ראַטערדאַם, די סאַמע באַקאַנטסטע פּאָעטן, אין די פּאַרשיידנסטע שפּראַכן. און די לידער וואָס די פּאָעטן האָבן געלייענט פאַר די אוידיטאָריעס — סוצקעווער איז דאַרטן געווען צוויי מאַל, — האָט מען געמוזט איבער־זעצן אויף האַלענדיש, כדי די צוהערערס זאָלן זיי פאַרשטיין. ווי אַ רעזולטאַט האָבן זיך אָנגעקליבן בענדער מיט ״טויזנטער לידער אין האַלענדיש און אין די אַריגינעלע שפּראַכן״ און די פּאָעטן־געסט האָבן געהאַט די ווונדערלעכע געלעגנהייט ״צו באַקענען דעם האַלענדישן פּובליקום מיט דאָס לעצטע וואָרט אין דער וועלט־פּאָעזיע״. און ווייטער: ״פּאַרהידושט אונדז טאַקע ניט וואָס זיי האָבן אונדז געבעטן מאַכן אַן ענלעכן אָנשטרענג, אַפילו אין אַ קלענערער מאָס, פאַר אַ גרעסערן עולם ווי דער וואָס פאַר־שטייט האַלענדיש״. פון דעם פאַרלאַנג איז אַרויסגעוואַקסן די אידעע פון ״פּאָעטרי־אינטערנאַציאָנאַל״, און דאָס איז עס דער ערשטער פרוּוו אין דער־אָ ריכטונג. דאָס דערוויסן מיר זיך פון עדיטאָריאַל, ביים אָנהייב פון בוך.

ביים סוף פון בוך, זײַט 114, ווערט דערציילט א״ק ״פּאָעטרי אינטערנאַציאָנאַל אויסצײַ־כענונג 1979״, אַז ״צום 10טן יאַרטאַג איז דעם ראַטערדאַמער קונסטראַט דערמיגלעכט געוואָרן צו פאַרזיכערן אַן ערן־אויסצײַכענונג פאַר אַ פּאָעט״. די אויסצײַכענונג פון 10.000 האַלענדישע פּלאַרין איז געגעבן געוואָרן דעם אַראַביש־פּראַנציזישן פּאָעט פון מאַראַקאָ, אַבדעלאַטיף לאַבי (געב׳ 1942). מיט זײַנע צוויי לידער, אין פּראַנציזיש און אין ענגלישער איבערזעצונג, שליסט זיך די צײַטשריפט. אינטערעסאַנט איז, אַז עס עפנט זיך מיט דריי לידער אין אַפריקאַנס (בוריש) פון ברייטען ברייטענבאַך, וואָס ״ווערט באַטראַכט ווי אײַנער פון די סאַמע וויכטיקסטע דרום־אַפריקאַנער פּאָעטן פון אונדזער צײַט״. (ער לעבט איצט אין פאַריז, ווי אַ פּראַנציזישער בירגער).

ב

דאָ קומען מיר צוריק צום מיטלפונקט פון אונדזער אינטערעס: אַבַּרהם סוצקעווער. איז בעט זיך קודם דערציילן, אַז פאַר ייִדיש איז געגעבן אין בוך אַ באַזונדערער פּו־לער אָפטייל, LANGUAGES (לשונות): גאַנצע 24 זײַטן, וואָס איז אַ פינפט־חלק פון דער זאַמלונג. ס׳עפנט זיך מיט אַן אַרײַנפיר־אַרטיקל א״ק ״איבערזעצונגען פון ייִדיש״, געשריבן מיט וואַרעמקייט און סימפּאַטיע. נאָך אַן אויפקלערונג וועגן די איבערזעצונג־פּראָיעקטן בכלל, וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן אין 1972, ווערט אָנגעשטעלט דער פּאַקוס אויף ייִדיש. ס׳ווערט אויסגעדריקט די האַפענונג, אַז די איבערזעצונגען

פון מיעוט-שפראכן "וועלן נאך דעם פארעפנטלעכט ווערן אין די היימלענדער פון ד' פאָעטן". "דער איבערזעצונג-פראַיעקט פון 1976 האָט געדעקט די יידיש-פּאָעזיע, אָדער ריכטיקער: אַ קליינע צאָל לידער פון דעם ישראל-פּאָעט אַבֿרהם סוצקעווער". דאָ קומט אַ קורצער און פוללדיקער קווערשניט וועגן דער יידיש-ליטעראַטור, דער מאָנענדיק מענדעלע מוכר-ספרים, שלום-עליכם און י.ל. פּרץ, וואָס "האַבן אַרויס-געבראַכט דעם גרויסן ליטעראַרישן ווערט פון דעם לשון — יידיש איז פאַר יאַרהונדערטער געווען די אומגאַנגשפּראַך פון מיליאָנען יידן — יידיש איז געווען ווייט אַנגענומען און געוואָרן דער אוצורדיקער מעדיום פאַר אַ גרויסער צאָל יידישע שרני-בערס". און ס'האַט זיך אַנגעהויבן "אַ פעריאָד פון אומגעהייערן אויפבלי, וואָס האָט זיך געצויגן 50 יאָר, און ביז היינט איז ניטאָ אַ פאַראַלעל צו דעם אין אַנדערע נאַציאָנאַלע מינדערהייט-ליטעראַטורן". דאָ קומט די סיבה פון ירידה: דער חורבן. ס'ווערט ציטירט דאָס ענגלישע בוך פון טשאַרלס מעדיסאָן, אָ "דאָס רובֿ יידן אין די תּפוצות פאַרוואַרפן פּריוויליג, און באַוווּסט, יידיש לטובֿת דער שפּראַך פון זייער אַדאַפּטירט לאַנד". און ווייטער: "אויך אין ישראל איז ביז אַרום 1950 יידיש געוואָרן פאַרזען. נאָר היינט קומט עס פאַר ווי יידיש האָט אויפגעבליט מער ווי אומעטום אין ישראל, און עס שיקט זיך אַז די צוקונפט פון דער יידישער ליטעראַטור איז באַהאַלטן דאָרטן".

ג

צום סוף פון לעקסיקאָגראַפישן אַרניינפיר, ווערן אַרויסגעבראַכט די וויכטיקסטע אינדו באַקאַנטע פרטים פון סוצקעווערס ביאַגראַפיע, וווּ ס'ווערט רעזומירט: "ווי אַ פּאָעט פאַרנעמט אַבֿרהם סוצקעווער אַ פּראַמינענטע פּאָעזיע אין דער יידישער ליטעראַטור, אי מחמת זיין טאַלאַנט פון שרניבן עפישע פּאָעזיע און אי פאַר זיין טאַלאַנט צו ברענגען צום אויסדרוק די טראַגישע קאַטאַסטראַפּע פון זיין צייט אויף אַן אמתדיק פּאַטעטישן אופן". און וועגן יידיש אין ישראל ציטירן זיי אים: "אַבֿרהם סוצקעווער האָט איין מאָל וועגן דעם ענין אַזוי געזאָגט: איך בין אַלץ מער און מער זיכער, אַז אין אונדזער צייט, נאָך דעם חורבן אין מיזרח-אייראָפּע, קאָן יידיש אין ערגעץ ניט זיין אַזוי פּרייַ ווי אין ישראל. דאָס אַזויקע מיסטעריעזע לאַנד אַנטפלעקט זיך צו דער יידיש-וועלט. יידיש אין ישראל שטראַמט ווי דער ירדן".

"דער יידיש-איבערזעצונג-פּראַיעקט איז דורכגעפירט געוואָרן פון יהודית הערצבערג און מיראַ ראַפּאַלאַוויטש אין 1976. לעאַ פּוקס האָט בייגעשטייערט צו דער ווערטלע-כער איבערזעצונג". און ענצויער: עקידת יצחק האָט איבערגעזעצט יהודית הערצבערג — אין האַלענדיש, סאַראַ קירש — אין דייַטש, אַנטאַניאַ פּאַרטאַ — אין איטאַליעניש און מאַרין סאַרעסקו — רומעניש. פאַרפּוירענע יידן: ריינער קונצע — דייַטש, פייטער פּאַרטער — ענגליש, סאַפּאַרדי דזשאַקאָ דאַמאַנאַ — מאַלאַיש און מאַקאַטאַ אַאַקאָ — יאַפּאַניש.

צום סוף בוך, אין אַלגעמיינעם אַפטייל, "די באַטייליקטע פּאָעטן", איז ווידער פאַראַן אַ ביסל מער כּראַניקאַלע פאַרצייכענונגען וועגן סוצקעווערן.

*Charles Madison: Yiddish Literature. Its Scope and Major Writers (1974).

כאפנדיק א בליק אין סוצקעווערס לידער, אין פארגלייך מיט די איבערזעצונגען, באמערקן מיר: אַז מיר לייענען די טעקסטן אין יידיש, און די איבערזעצונגען — זײַטש און ענגליש, פילן מיר ווי עס טוט זיך אַפּ די ייִדיש־שכינה פון די לידער און די טעכניק נעמט די אייבערהאַנט. צוליב איין אַרעם וואָרט, וואָס דער איבערזעצער האָט צו מאַל ניט אויפגעכאַפט, פאַרלירט דאָס ליד זײַן טיפּערן מײַן און אימאַזש, מעג די ריטמיק זײַן ווי גוט קלאַנגפול. אין עקספּערימענטאַלן "וואַרשטאַט", פון "פּאַעטרי אינטערנאַ-ציאָנאַל", ווערט געאַרבעט מיט דער סיסטעם פון ווערטערלעכער איבערזעצונג. אַז דאָס ליד קומט צום פּאַעט־איבערזעצער, וואָס דאַרף עס, אַזוי צו זאָגן, אַנפּילן מיט גײַסט, האָט ער פאַר זיך דעם אינהאַלט פון ווערטער, אָבער ניט תּמיד, און ניט יעדער, איז ביכולת אויפצוכאַפּן זײַער זינען און זײַערע דינערע ניואַנסן. אויך די מעטאַפּאָרן פון אַ ייִדיש ליד, וואָס איז געשאַפּן אין אַ ספּעציעלן קלימאַט, קריגן אַן אַנדער באַ-טייט, און די סימבאָלן — אַן אַנדער פירוש. עס בלייבט טאַקע דער פולער אינהאַלט, אַ דאַנק די ווערטער, אָבער עס פליט אַרױס די נשמה. מיר זאָגן עס אַלץ בלױז טעאָ-רעטיש, ווייל לפי האמת פרעטענדירט ניט די רעדאַקציע אויף קינסטלערישע קריטע-ריעס, נאָר אויף עקספּערימענטאַלע איבערזעצונגען, און ווי אַזעלכע זענען זײ אַ דערגרייכונג. דאָס איז אַלץ געזאָגט וואָס נוגע סוצקעווערס לידער.

אייגנטלעך איז די אידעע פון די רעדאַקטאָרן צו ברענגען די לידער אין וואָס מער לענדער און צו וואָס מער מענטשן — און ענגליש קאָן מאַכן די וועלטמאַסיקע פּאַפּולאַ-ריזאַציע. פאַר אונדזער ייִדיש ליד, איז דאָס איבערזעצן עס אין מערערע שפּראַכן אַ געווינס פון קאַלאַסאַלן באַטייט, בפרט אַז אַזאַ צײַטשריפט דערגייט צו אַ סך ווייטע לענדער און פרעמדע פעלקער. אין דעם זינען איז עס אַן אומדירעקטע אָבער גע-בענטשטע שלחות: אַנטדעקן ייִדיש, אירע גרויסע שעפּערישע ווערטן און איר פּאַעזיע פאַר דער גאַנצער וועלט. און ווער קען זײַן, אין דער היינטיקער צעקריגטער וועלט און צעטומלטע צײַטן, אַ בעסערער אַמבאַסאַדאָר פאַר ייִדיש ווי אַזאַ ווייט־באַקאַנטער פּאַעט, ווי אַברהם סוצקעווער. שרײַבן זײ טאַקע ("עדיטאַריעל"): "אַברהם סוצקעווער רעפּרעזענטירט אין דעם דריטן אַפּטייל דעם נס־לשון ייִדיש".

ד

וועלן מיר דאָ איצט געבן עטלעכע בײַשפּילן בשייכות מיט אין פלוג אומבאַטייטיקע ווערטער, וואָס דער איבערזעצער האָט ניט דערפילט זײַער אַרגאַנישן אַרײַנוווקס אין דער געדאַנקלעך־בילדערישער ראָם פון די לידער און מיט זײַער אומבײַט געטאַן אַ הויך דעם אויפנעם און זינען פון ליד. אין דער ערשטער סטראַפּע פון סוצקעווערס ליד "נאָך דער נסיעה": "סױווערט ענגער צו ווינען אין שטינג פון די ריפּן", ווערט דער דירעקטער אַזוי ווונדערלעכער אימאַזש רעדוצירט צום פּראָזאַישן פּאַרטייטש, אין דײַטש: "קעפיג אַוס ריפּען" — Käfig aus Rippen — וואָס מײַנט: אַ שטינג געמאַכט פון ריפּן, בעת "שטינג פון די ריפּן" איז דאָס צאַפּלדיקע לעבן אין לײַבשטינג גופא. אין דער אַ איבערזעצונג ווערט עס בלױז אַן אילוסטראַציע צו אַ סימבאָל, ווען אין אַרײַגנאַל איז עס אַ קיום־באַגריף פאַר זיך, און דאָס שײַנע בילד ווערט אַזוי אַרום

צעקאלעטשעט. אין אַנדערע ווערטער: די שטייג ווערט פון אַ מאַלערישן קונסט-
אַביעקט פאַרוואַנדלט אין אַ פּאָטאָגראַפֿיע פון אַ זאָלאָאָגיש-געזעענע שטייג. געמאַכט
פון ריפּן, און ס'בלייבט אַן אויסגעליידיקטער סימבאָל, ווי אַ פּוסטע שאַל.
אַ צווייטער משל: דער איבערזעצער האָט ניט געקאַפט דעם מיין פון "טויבן באַהאַלטן
אין גלעקער" און ער האָט עס געפּטרט מיט דעם אומבניט "אונטער טאָבען פּערבאַרגען
צווישן גלאַקען" — unter Tauben verborgen zwischen Glocken . . . — ווייל "אין
גלעקער", איז שוין דער גלאַק געוואָרן אַ פּראַכטיקער סימבאָל פון קלאַנג, געפיל און
מיסטעריע, בעת "צווישן גלאַקען" איז אַ פּראַזאָיש בילד וואָס אַסאַציערט זיך, לאַמיר זאָגן,
מיט אַ טורעם פון עפעס אַ קאַטעדראַלע וווּ טויבן האָבן זיך פאַרקליבן צווישן די גלע-
קער. אַוודאי, פּר־דעתי, האָט סוצקעווער געמיינט דעם גלעקער-סימבאָל, וואָס קאָן
זיין סענטיטיוו ווי אַ האַרץ וווּ עס וואַרקען טויבן.
אַ דריטער משל: דאָס פאַרבייטן, אין זעלבן ליד, "יענוועלטיק לאַנגע מזוייען" אויף
"אונענדליך ווייטען מוזעען" — unendlich weiten Museen . . . — איז בכלל ניט
הספּם מיטן מיין און בילד פון יענוועלטיק, ס'איז אַבסאָלוט עפעס אַנדערש.
אזוי ווערן די וואַרט-בייטענישן אַ פּלאַג, מיטן אויסליידיקן ווערטער פון זייער
מהותדיקן תּוך. אַט אַ שטייגער: צוליב וואָס פאַרבייטן דעם געדאַנקלעכן אימאַזש
פון "זיסע אַטאַמישע ליבע" אויף דעם ניכטער-אַנדערשדיקן בילד פון "זיס צעשטע-
רענדער ליבע" — süß zerstörender Liebe . . . — , ווייל נאָך אַלעמען איז דער
אַטאַם-עלעמענט פאַר זיך ניט קיין דעסטרוקטיווער כּוח, ווען דער מענטש מאַכט עס
ניט, און אזוי קאָן אויך זיין ליבע. און אפשר האָט טאַקע סוצקעווער דאָ געמיינט די
צעשטערנדיקע — איז טאַקע דער סינאָנים אַטאַם לאַגישער און קינסטלעריש אַ בע-
סערער מיטשותף צו ליבע.
אַבער מער איבערזעצונג-מיכשולים ווי אין דייַטש קומען אויף אין ענגליש. אין
"פאַרפּרויענע ייִדן", למשל, ווערט פאַרלוירן די קורץ-ריטמישע שורה, מיט וועל-
כער סוצקעווער האָט דירעקט און ספּאַנטאַן אויפגעכאַפט די בליציקע וויזיע פּונעם
מאַקאַברישן בילד: "האַסטו געזען איבער פעלדער מיט שניי" אא"וו. דער ענגלי-
שער פּאָעט-איבערזעצער הייבט אָן מיט אַ לאַנגע קאַמענטיר-שורה: Then have you
seen what death's mad vision yields: האַסטו געזען וואָס דעם טויטס
משגענע וויזיע האָט אַנגעטראָגן — און דער אַרײַנפיר איז לחלוטין איבעריק.
צו ווייט קאָן פירן דאָס אַנאַלייזירן נאָך מער איבערזעצונגען. איין זאָך איז קלאַר: אין
איבערזעצונג-וואַרשטאַט, ווי זיי רופן אָן די אינסטיטוציע, האָט מען אַ פנים געטאַן
ערלעך און מיט שווייס אַ סך אַרבעט, און דאָס איז דאָס בעסטע וואָס מ'האַט געקאַנט
אַרויסקריגן. מוז מען נאָך צוגעבן, אַז דער ייִדיש-אַפּטייל איז געמאַכט מיט כּבוד און
קולטור, און ווי די אַנדערע אַפּטיילן איז ער עסטעטיש און זאָרגפול צוזאַמענגעשטעלט.
מ'באַמערקט גלייך די אַ "טעכנישע פּאָעזיע" פון בוך, וואָס איז ליכטיק און ציכטיק.
מיטן איבערזעצן און אַרײַנגעמען סוצקעווערן, אזוי בכּבּודיק און בהרחבּהדיק, אין דער
דאָס-אויסגאַבע, קומט זײַן אַנערקענונג אויך פּונעם דרויסן, ווי דער מאַדערניסטישער
ייִדישער פּאָעט.

דאָ קומען מיר צום עיקר פון דער אַ שטודיע: דער פאַרגלייך פון די מאָדערניסטישע לידער מיט די לידער פון אַברהם סוצקעווער. און מ'טאָר דערביי ניט פאַרגעסן, אַז אַלע פּאָעטן זענען באַקאַנטע און אַנערקענטע, טייל אַפילו באַרימטע, אין און מחוץ זייערע לענדער. ס'וואַלט גענומען צו לאַנג צו מאַכן אַ מער גרונטיקע עקסקורסיע דורך די עטלעכע און דרייסיק לידער אין בוך. וועלן מיר עס מוזן מאַכן אין מער פּוּלליקע אויספירן, ווי אַ פּרוּוו צו זען סוצקעווערן קעגנאייבער די פּרעמדשפּראַכיקע מאָדערניסטן.

נאָכן איבערלייענען די אַריגינאַלן און איבערזעצונגען (ייִדיש, דײַטש, ענגליש), קומען אויף 2 שאלות: 1 — וואָס האָט די מאָדערנע פּאָעזיע, לויט די מוסטערן אין בוך, דער־גרייכט? און 2 — מיט וואָס זענען די לידער אַנדערש — בעסער צי ערגער — פון סוצקעווערס לידער? כּמעט אַלע לידער, וואָס זענען אין פּרינען פּערז (חוץ די סאַנעטן און געציילטע אַנדערע), זענען ניוועלירט צו אַ פּראָזאַישן שטח און מחמת דעם איז פּאַרפּלאַכט דער באַטייט פון ווערטער און באַגריפּן. די טענער, צעשריגענע צי שטילע, זענען פּאַרוואַנדלט אין אַ מין סטאַקאַטאָ, וואָס רופּט ניט אַרויס קיין אַפּקלאַנג, קיין נשמה־ציטער. ס'איז אַ מעכאַנישע, קלוג־ראַציאָנאַליסטישע און אימאַזשנירטע וואַרט־קאַנסטרוקציע, וווּ דאָס שעפּערישע בלוט, וואָס שטראַמט אין די שורות, איז קילבלעך־ניכטער און רעדט צום שכל מער ווי צום געמיט. אין דעם מעכאַנישן נוסח פעלט דער אַרגאַנישער פּאָדעם פון האַרץ צום וואַרט, וואָס זאָל אַנוואַרעמען די פּאָעטישע טעמפּעראַטור. די לידער זענען איינפּאַלעריש, בליציק, ראַפּינירט, און ווי אַזעלכע רעפּלעקטירן זיי דאָס טאַג־טעגלעכע פון דער מאָדערנער ראַשיק־רוישיקער צייט — די תקופּה פון טעכנאָלאָגישן פּראָגרעס וואָס האָט זיי אַרויסגערופּן.

וואַלטן מיר באַזאָכט דורכזיפּן דעם אוצר פון סוצקעווערס לידער, וואַלט גאָר ניט שווער זיין אַפּקלייבן אַ היפשע צאל מוסטערן, וואָס וואַלטן זיך געקאַנט פּאַרמעסטן מיטן היינטיקן מאָדערניזם. ניט איין מאָל, ליינענדיק די אין בוך באַטייליקטע — 40-50 יאָריקע, — בין איך געקומען צו דער מסקנה, אַז סוצקעווער איז געווען דער מאָדער־נער פּאָעט נאָך איידער די היינטיקע מאָדערניסטן האָבן זיך אויסגעפּיקט. עס וואַלט געווען נאָריש און פּאַלש צו אידענטיפּיצירן אומפּאַרשטענדיקע לידער מיט מאָדער־ניזם, וואָס ניט ווייניק טוען עס, אָבער אויב די כלומרשט אומפּאַרשטענדיקע מעטאַפּאָרן און סימבאָלן סיגנאַליזירן צו דיין געמיט און דערמאַנען דיך אָן דער וועלט וואָס רינגלט אונדז אַרום, איז עס בפּירוש אַ מאָדערן ליד. און סוצקעווערס לידער, איבער הויפט זיינע לידער און דערציילונגען פון די לעצטע יאָרן, זענען אין אַטעם און גאַנג פון אַ נייעם נוסח און ברענגען בולט אַרויס די גייסטיקע געפּילוועלט פון אונדזער דור — מעג עס אַפילו זיין דער חורבן פון דער ייִדישער וועלט. דער עיקר: דער צייט־עלע־מענט איז עכט און די אַרטעריע פון שאַפּערישער וויטאַליטעט שלאַגט מיט דער צייטס־דערקען־סימנים. און סוצקעווער פּאַרקריצט אין זיינע לידער די צייכנס פון דער צייט. די דינסטע עמאַציעס פון פּערזענלעכע איבערלעבונגען שפּיגלען אָפּ די עפּאַכע. ס'איז דער אויפּבליץ און אויפּציטער פון דער ליריק פון אַ פּערז־ווירטואַ, וואָס די מאַגעטישע נאָדלען פון זיינע ווערטער שפּרינגען אַריבער איבער דער צייט. ער

קאנסערווירט אין ליד דעם היינט און רעגיסטרירט, וויזיאַנעריש, דעם מאַרגן. דער מאַדערניזם, אין זײַנע בעסטע מוסטערן, וועט בלייַספּק בלייַבן דער שפּיגל פון אונדזער תקופה. ווי דער ראַמאַנטיזם פון זײַנער: און סוצקעווער איז דער מערקווער-דיקער אַוואַנגאַרדיסט פון מאַדערנעם נוסח אין דער ייִדישער פּאַעזיע. הגם מ'קאָן אַנ-צײַלן אַ צאָל מאַדערניסטן אין דער ייִדישער פּאַעזיע, איז ער אַבער דער, וואָס האָט אויסגעבאַנט דעם ברייטן וועג און רעטראַספּעקטיוו קאָנען מיר אים בעסער זען און אַפּשאַצן. איז עס ניט קיין גוומא היינט צו פאַרשטיין: סוצקעווער האָט פון די ערשט-לינג-לידער זײַנע זיך געריסן צו נײַקייט און די טענדענצן פון מאַדערניזם האָבן זיך בולט אַרויסגעקענטיקט אין פּראָצעס פון זײַן וואַקסן.

1

אַבֶּרהם סוצקעווער איז, פיזיש, אַרײַנגעוואַקסן אין עלטער, אַבער פּאַעטיש געבליבן אַ קינד פון דער צײַט אין וועלכער ער לעבט און שאַפט. און ווי קוריאָז דאָס זאָל ניט קלינגען איז עס אַבער אמת, אַז אַפילו מיט לידער פון אַמאָל שווימט ער גאַר אַפט אַריבער אין שטראָם פון דער לעבעדיקער היינטצײַט. ער-ליפּן איז זײַן ליד ניט קאָנ-סערוואַטיוו, אין נעכטן און פאַר דעם נעכטן, נײַערט איז תמיד יונג-צעזונט. אַזוי האָט ער, דעטערמינירט און פערמאַנענט זיך געראַנגלט פאַר נײַקייט און אַנדערשקייט, פון ערשטיקן שאַרף ווינטערדיק-פּרילינגדיקן אַטעם, וואָס האָט אויף אונדז אַ בלאַז געטאָן פון זײַן פּאַעמע סײַביר — און ער-היום איז עס געבליבן די יונגע לופט וואָס דערפרישט זײַן ליד. און טאַקע זײַן ייִדיש, דער מעדיום פון סוצקעווערס שאַפּן, איז אויך געוואָרן אַ נײַע דימענסיע פון מאַדערניזם וואָס קוואַלט אַרויס פון זײַנע לידער-ציקלען און מאַכט זיי אוניווערסאַל. אין דעם זײַנען נוצן מיר דאָ היינטיקייט ניט ווי אַ באַגריף פון געמאַסטענער צײַט, נײַערט ווי די צײַטלאַזיקייט פון דעם לאַנגן היינט פון פּאַעט, וואָס מײַנט — זײַן גאַנץ לעבן, אין דער שותפות-דימענסיע פון שפּראַך-און-צײַט איז סוצקעווערס ליד אַ פענאַמען פון ייִדיש-מאָדערניזם.

איז דעריבער קיין ווונדער ניט, אַז דער פרוו פון איבערזעצן מאַדערן-ייִדישע לידער האָט זיך אַנגעהויבן גראַד פון אים. ער איז דער בעסטער מוסטער, וואָס אַפילו גווישע פּאַעטן האָבן אים באַמערקט. אפשר האָבן מיר אַליין ביז היינט עס ניט גענוג דערזען, און אויב יאָ — צו ווייניק אַפּגעשאַצט, ווייל ווי אַ צווילינג איז אַבֶּרהם סוצקעווער צוזאַמענגעוואַקסן מיט דער ייִדישער צײַט, טיף און שטאַרק פאַרוואַרצלט אין די לעצטע צוויי דורות, מיט אומקום און ישראל-אויפקום-טעמאַטיק, וואָס מיט זייער אַריגינעלן מאַדערניזם לויפן זיי פאַרויס דער צײַט.

דעם דאָזיקן געדאַנק וואָס איך האָב לענגער שוין אַרויסגעזאָגט אין אַן אַפּהאַנדלונג וועגן זײַן פּראָזע, שליס איך איצט אין ווי די פאַרמול פאַר זײַן פּאַעזיע. געוויינטלעך לאָזט זיך ניט, ריין פאַרמאָליסטיש, אַרײַנגעמען אונטערן זעלבן טלית זײַנע עפישע פּאַעמעס און גענוג אַנדערע לידער, וואָס זענען ניט אין מאַדערניסטישן סטיל, אַבער זיי פאַרמאָגן אַלץ איינס נעאַלאָגומען, געדאַנקען און אימאַזשן, וואָס יאָגן אַריבער זייער צײַט. אויף די שלאַכן פון ייִדיש-אוינווערס פאַרקריצט ער זײַנע צייכנס, אַנ-

הייבנדיק פון די מיטן 30 קער יארן. איצט, 50 יאר שפעטער, איז זיין ליד דער המשך פון גרויסן פארמעסט מיט דער צייט. אין צענטער איז אריינגעהאמערט די תקופה פון חורבן, וואס אירע שווארצע זיילן הייבן זיך ארויס מיט מאַיסטעטישן טרויער — "געהיימשטאָט", די געטאָ-פעסטונג, ביז דעם ליד פון סיני ועד בכלל. די ביזארע "הילצערנע קליידער", פון וועלכע סוצקעווער האָט זיך אַרויסגעדראָפּעט, האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין דער טאַגע פון דעם פּאַעט, וואָס האָט זינט יענעם טראַגישן מאַמענט ניט אויפגעהערט לידערן מיט אַלץ נייַערע טענער. אין דעם שפּלן מצבֿ פון ייִדיש היינט, איז גוט צו באַגעגענען אויף די ברייטע וועלטישע וועגן — צוזאַמען מיט די מאַדערניסטן פון זיינס גלייכן — אונדזער טרויעריק ליכטיקן פּאַעט מיט זיין ייִדיש ליד און מיט זיין אויסדערוויילט-באַזונדערן גורל.

ז

אַזאָ איז דער גורל פון אַ ייִדיש-אויסדערוויילטן פּאַעט, פון וועלכן ער קאָן מער ניט אַנטלויפן. דער-אַ גורל האָט אויך באַשטימט זיין שליחות: בלייבן מיט ייִדן און ווערן זייער זינגער. וואָלט סוצקעווער געזונגען פאַר גוים, אויף אַ גוי'יש לשון, וואָלט אים אַוודאי צוגעפאַלן וועלט-אַנערקענונג, און אפשר אויך די נאַבעל-פרעמיע. ווייל איין זאַך איז בליי-ספּס: ניט ווייניק פון די לאַורעאַטן פון נאַבעלפּרייז פאַר פּאַעזיע איז בייגעשטאַנען. דער זכות פון זייער גוי'יש לשון און אַ געוויסע דאָזע פּאַליטיק, ווען די אַלטע ייִדיש-דייטשע פּאַעטעסע נעלי זאַקס האָט געקראָגן איר האַלבן חלק פון נאַבעלפּרייז, מיט ש.י. עגנון, אין 1966, האָבן איר דעמאָלט צוואַ געשריבן: "נעלי זאַקס" ייִדישע סטרונע ציטערט אויף אַ פרעמדער לירע — עס איז דער שפּראַכמעדיום פון יענעם פּאַלק, וואָס האָט מיט די זעלבע קלאַנגען אויסגעשפּילט די מאַרד-קאַמפּאַזי-ציעס איבערן ייִדישן פּאַלק. מאַדנע אומפאַרשטענדיק איז די שפּראַך-שוותפות — עברית-דייטש! — — איצט די לאַגישע און ביטערע פּראַגע פון אַ ריין שפּראַכלעכן קאַמ-פלעקס: וווּ איז געבליבן אין דעם גאַנצן געמאַך די ליטעראַטור אין ייִדיש לשון? צי וואָלט ניט געווען די העכסטע צייט און דער הייליקסטער יושר אונטערצוטראַגן דער ייִדישער ליטעראַטור דעם פאַרדינטן פּבֿוד פון אַזאַ פרעמיע — און טאַקע אויף דער ייִדישער טעמע — וועגן גרויסן חורבן. די שוועדישע קונסט-אַקאַדעמיע וועט זיך נאָך מוזן אַרומקוקן פאַר אַ קאַנדידאַט פון דער ייִדישער ליטעראַטור. — — די ייִדישע ליטעראַטור וועט מוזן דערזען ווערן."

דער מוזן-פאַרויסזאָג, וואָס איז געשריבן און געדרוקט מער ווי אַ דעקאַדע איידער באַ-שעוויס האָט געקראָגן דעם נאַבעלפּרייז, איז לשם האמת געווען געמיינט וועגן ייִדישער פּאַעזיע אויף דער חורבן-טעמע. און קלאַר איז דאָ אויך, אַז די רייד גייען וועגן סוצ-קעווערן, הגם זיין נאָמען איז צוליב טאַקט, ניט דערמאַנט. היינט נאָך האַפּט מיר, און וואַרטן, אַז די חורבן און אויך אַנדערע לידער-מאַטיוון, ווי זיי קומען צום אויסדרוק אין דער מאַדערניסטישער פּאַעזיע און פּראָזע פון סוצקעווערן, וועלן אַנערקענט און באַלוינט ווערן אין דער מאַס פון זייער ווערט און פאַרנעם.

די גאלדענע קייט

• עס קען גאר ניט געמאלט זיין, אז אין א מאנאגראפיע וועגן אברהם סוצקעווער זאל אויסגעלאזט ווערן איינער פון די פונדאמענטאלסטע קאמפאנענטן אין זיין שעפער-רישן וועג: די גאלדענע קייט. איבער 36 יאר ווי ער באקרוינט זי ווי איר רע-דאקטאר, און אויך ווי איינער פון אירע אידעישע און פראקטישע גרינדערס. וועגן דעם איינציקארטיקן און מערקווערדיקן אויפטו אין דער יידישער ליטעראטור, וועלן מיר דא ברענגען א מאמר, געדרוקט לכבוד אירע ערשטע 13 יאר (1962). און הגם מיר האלטן שוין ביי דריי מאל דרייצן אין דער אביעקטיווער אמתדיקער אפשאץ פון דער ווונדערלעכער פערטליארא-שריפט גילטיק אויך פאר אלע שפעטערדיקע יארן, ביז היינט און אויף ווייטער, ווי איינער פון די ליכטיקסטע מילשטיינער אויפן לאנגן וועג פון יידיש-שעפערשיקייט.

א

דער געראטענער מייזניק פון דער יידישער פעריאדישער ליטעראטור, די גאלדענע קייט, ווערט 13 יאר אלט. איז בדאי אפצוצייכענען די דאזיקע דאטע, ווייל די גאלדענע קייט איז דער אויפשטיג צו א בארגשפיץ, צו וועלכן די יידישע ליטעראטור האט אין משך פון די לעצטע 100 יאר געקלעטערט, און די צייטשריפט איז א הויכע ליטעראריש קינסטלערישע דערגרייכונג.

די גאלדענע קייט — א פערטליארא-שריפט, וואס יעדער בוך באזונדער איז א בלענד-דיקער קאליידאקסאפ פון פאעזיע, פראזע, עסייטיק, קריטיק, עסייען און קולטור-ארטיקלען — איז אן אוצר פון מאדערנעם יידיש-שאפערנישן גייסט. שוין די טעכניש-ליטערארישע שלמות פאר זיך, פארשיינט די בלעטער פון די גאלדענע קייט און לאזט איבער ביים ליענער אן עסטעטישע הנאה. דער גוט-צוגעקליבענער מאטעריאל, דער פאכמענישער צוזאמענשטעל פון אינהאלט, דער פינן פאלירטער סטיל, די ציכטיקע אפגעהיטנקייט פון אויסלייג, די אויפמערקיקע הגהה — דאס אלץ — צוזאמען מיט א קלארע, ליכטיקע שריפט — מאכט די גאלדענע קייט פאר איינעם פון די בעסטע זאמלביכער אין דער מאדערנער יידישער ליטעראטור.

איז דעריבער גאר קיין ווונדער ניט, אז די גאלדענע קייט האט אין משך פון איר 13-יאריקן קיום זיך דערווארפן א גאר בכבודיקע פאזיציע אין דער יידישער ליטערא-איז שטארק מפורסם ביי איר ליענערשאפט, א דאנק דער כשר-פארדינטער ליטערא-ריש-קינסטלערישער הארעוואניע פון דער רעדאקציע. ניט אומזיסט איז די גאלדענע קייט געווארן די ליטערארישע אכסניה פון די בעסטע יידישע פען-מענטשן. די יידישע ווארט-מיסטערס האט פארשמעקט דער זיסער יידיש-דופט אין די גאלדענע קייט אראנזשעריע, און ווי בינען ציען זיי אהין, כדי אין אירע קעמערלעך צו לאזן זייער גאלדענעם האניק. די גאלדענע קייט האט פארנעם, פארמעסט, ברייטע האריזאנטן.

פון יעדן נומער ווערט פריילעך אויפן הארצן, אזש מען ווערט באגלייבט אין עתיד פון יידיש לשון און שאפן. אין אנדזערע אומעטיקע, שווערע יידיש-טעג איז אזא צייט-שריפט אַ באַוואַרעניש און אַ קמיע קעגן גורל וואָס הויערט איבער דעם יידיש-קיום. די גאַלדענע קייט איז ניט בלויז אַ מאַראַלישער אַנשפּאַר פאַר יידיש לשון, פאַר יידישער ליטעראַטור אין ישראל, נײַערט זי ברענגט אַרויס שעפּעריש די אייביקייט און די בלייביקייט פון יידיש לשון און יידישער קולטור. אין די פּינע עסייען און פּוב-ליציסטישע אַרטיקלען ווערט פון צייט צו צייט, איבערצייגנדיק און באַוואַסט גערעדט וועגן דער גרייסקייט, רייכקייט און שיינקייט פון יידיש און פון אירע שעפּערישע ווערטן. אַזוי אַרום טראַגט די גאַלדענע קייט הויך די פּאָן פון יידיש און האָט געשאַפן פאַר יידיש לשון אַ ווערטיקע פּאָזיציע אין מדינת-ישראל.

און טאַקע ווײַל די דאָזיקע הערלעכע פּערטיליאַר-שריפט איז אומפאַרגלייכיק, קען מען ניט פאַרקוקן און פאַרשווייגן דאָס וויגעלע פון איר געבוירן: מדינת-ישראל. עפּעס האָט עס היינט אַ פּריילעכן ווידערקלאַנג: צו ערשט דער קלימאַקס פון דער פאַרווירקלעכונג פון די יידישע נאַציאָנאַלע אַספּיראַציעס — הייט, תּיכּף נאָך דעם האָט אין דער קליינער היים געפונען אַ ווינקעלע-היים דאָס יידישע וואָרט בצורת די גאַלדענע קייט. ווײַל מיר היינט ניט ספּעקולירן מיטן זען דעם מאַרגן פון יידיש אין ישראל, אָבער איינס זאָל געזאָגט ווערן: דווקא אין דער אַלט-באַנטישער מדינה, וווּ מען האָט אין יידיש לשון — דאָס אַזוי גערופּענע גלות-לשון — געזען אין פאַרשיידענע צייטן אַן ערנצטן קאַנקורענט פאַר דער אַלט-באַנטישער עבֿרית — דווקא דאַרטן איז איצט יידיש-לשון אַזוי צוזאַגעריש אויפגעגאַנגען. און ניט סתּם אַבי ווער איז גע-וואָרן דער פאַרזאָרגער און פּראַטעקטאָר פון יידיש, נאָר די גרעסטע אַרגאַניזאַציע אין דער מדינה — די פּראַפעסיאָנעלע פאַראיינען — העסטדרות הפּלילית של העובדים בארץ-ישראל, און מער נאָך, — ניט דורך אַ הינטערטיר, ניט דורך איינגעבעטנ-קייט, נאָר אָפּן און מיט שטאַלץ האָט די הסתדרות זיך אידענטיציפּירט מיט דעם דאָזיקן אויפטו. און אויב אַפּילו דורך דעם איז נאָך יידיש לשון אַלץ ניט אַנערקענט און האָט ניט קיין געזעצלעכן סטאַטוס, ווי איינע פון די נאַציאָנאַלע יידישע שפּראַכן, איז אָבער די אינסטיטוציע גאַלדענע קייט אַ לעבעדיקער עדות, ווי אַן אַטעסטאַט פאַר אַ בכּוּדִיקן, הגם נאָך אַ באַשרענקטן קיום אין מדינת-ישראל.

ב

דער עיקר אָבער איז דער אַרכיטעקט פון דער צייטשריפט — דער מאַן, וואָס האָט געמייסטערט און געפּורעמט דאָס ווערק פון דעם ערשטן ביי אויף דעם היינטיקן טאַג — דער רעדאַקטאָר פון די גאַלדענע קייט, אַבּרהם סוצקעווער. די ביידע נעמען זענען שוין היינט איינס, אומצעטייליק, סינאָנים. איז עס אפשר ניט בלויז אַ צופאַל, נײַערט דאָס שפּיל פון יידישן און יידיש גורל, נאָך דעם פּינצטערן חורבן מיורח-אייראַפּע, וואָס דער אין פּייער-געפּרוווטער לשון — דאָס לשון פון קדושי-ישראל — און דער אין פּייער-געפּרוווטער ייִד, דער דיכטער אַבּרהם סוצקעווער, האָבן זיך אויף די הצלה-וועגן צו אייגענער היים אָפּגעפונען. און אין לעכצונג נאָך פּערזענ-

לעכער און פאלקס-גאולה האָט סוצקעווער אָנגעצונדן מיט זײַן דיכטערישן רווח-היים דאָס ייִדיש-פלעמעלע אין לאַנד פון זײַן עליה. דורך זײַן מעשה איז ער אַליין נתעלה געוואָרן און אויך געגעבן אַ קינסטלערישן תיקון ייִדיש לשון אין לאַנד פון תנ"ך. פון איין זײַט האָט ער אויפגעשאַרט פון חורבן-אַש די בלישטשענדיקע פונקען פון ליידן און גבורה, און פון דער צווייטער — האָט ער דערפילט דעם הייסן אַטעם פון בנין-הארץ. צו ערשט האָט ער אויסגעזונגען די ווייען פון ייִדישן אומקום, נאָך דעם — אויפכאַפנדיק דעם שעפערישן פאַטאָס פון פאַלק — האָט ער מיט אייגנאַרטיק סוצקע-ווערישן קלאַנג און ריטעם אויפגעשיררה'ט דאָס גרויסע געזאַנג פון אויפבוין. ער האָט זיך מיט זײַן ייִדיש קינסטלערישן וואָרט נאַטירלעך אַריינגעפלאַכטן אין פראַצעס פון אויפבויערעק און אויף אים איז מקוים געוואָרן דער פסוק לבנות ולהבנות בה. צו אונדזער אַלעמענס שטאַלץ און פרייד האָט ער אויפגעבויט געוואָרן דורך איר. די האַרזיאַנטן פון זײַן ישראָל-טעמאַטיק האָט זיך אויסגעליכטיקט, ער האָט מיט פאַעטישן שווינג זיך דערהייבן צו די חלום-הימלען פון לאַנד ישראל.

איז עס אפשר ניט נאָר געווען די השגחה-פרטית פון סוצקעווער, וואָס האָט אים באַשיי-רעמט און באַשיצט און געבראַכט צו די ברעגעס פון ישראל, ס'איז אויך צו גלייכער צײַט די השגחה פון ייִדיש, וואָס אין אירע שווערסטע יאָרן איז זי פאַרזאָרגט געוואָרן מיט אַן אייגן ווינקעלע בתוך עמי: די גאַלדענע קייט איז געוואָרן אַן אַדרעס מיט לויכטנדיקע אותיות, אַ מקדש-ייִדיש צו וועלכן עס זענען עולה מיט זייערע יצירות ייִדישע קינסט-לער פון דער גאַרער וועלט. זײַן איכות וועגט אַראָפּ דאָס כמות פון דער גרויסער פרעסע פון רײכע און פילצאָליקע ייִדישע קיבוצים. אפשר איז דאָ חל דער זכות פון ארץ-ישראל אויך פאַר אונדזער טויזנט-יאַריקן מאַמע לשון, פדי פאַר אַלע ייִדן, אויך די ייִדיש-שפראַכיקע, זאַל מקוים ווערן דער זאָג: פי מציון תצא תורה — און מיליאָנען ייִדן האָבן דאָך געלערנט תורה אויף ייִדיש!

אַבֿרהם סוצקעווער איז די קאָלירפולע קינסטלערישע פערזענלעכקייט, וואָס דאָס ליכט פון זײַן ייִדיש וואָרט קומט צו אונדז פון ציון, וווּ ער שמידט דעם עכטן, לויטערן קולטור-אויפטו: די גאַלדענע קייט, וואָס וועט בלייבן אַן אייביקער ייִדיש-ציגל אין אויפבוין פון ייִדיש אין דער ייִדישער מדינת-ישראל.

- ווען די שורות גייען צום דרוק (אָנהייב מיט 1985) איז שוין אַרויס די גאַלדענע קייט 115, דאָס הייסט: נאָך 70 ביכער-זאַמלונגען זענען צוגעטראָגן געוואָרן צום פּעריאָד-דיק-אוצר פון דער ייִדישער ליטעראַטור, זינט דער אויבן געגעבענער מאמר איז געשריבן געוואָרן. די דאָזיקע מאַסיווע ווערטיקע זאַמלונגען פון דער צײַטשריפט פאַדערן אַ ספעציעלע פאַרשאַרבעט, וואָס וועט אויך אַרויסליכטיקן דערביי די ראַלע פון איר רעדאַקטאָר אַבֿרהם סוצקעווער.

ווען מיר קומען אפשליסן דעם ציפערדיקן פרק פון פאָעט אַבֿרהם סוצקעווער — 70
 און אַ פּאַר יאָר — זעען מיר, אַז דער פּאָעטיקאַ-קוואַל איז נאָך אַלץ דער שעפּערישער
 סובסטאַנץ, וואָס האַלט זיך פּסדר און ווידער אין אָפּפרישן און קען דעריבער ניט אַרײַן
 אין דער אָפּשלוס-סטאַדיע פון אַ דאַטע-פּאַרסך-הכלונג. איז דער אַ פּרק נאָר אַ פּרוּוו
 אַרײַנצושפּיגלען דעם יונגשאַפּט-קאַמפּאַנענט אין די 70 קער פון אַ פּאָעט, וואָס
 האָט אַלע שעפּערישע יאָרן געלעבט מיט און אין זײַנע לידער. אַוודאי וואָלט זײַן
 פּאַלש צו זאָגן, אַז די אַלע יאָרן האָט סוצקעווער געלעבט אין אַ פּאָעטישן גן-עדן. פון
 די פּרײַערדיקע פּרקים וויסן מיר, אַז אַ היפּשע צאָל טעג און נעכט, און געטאַ-יאָרן,
 פון זײַן שעפּערישער צײַט, האָט ער געקעמפּט אויף זײַן אייגן פּאָעטישן שלאַכטפּעלד —
 און טאַקע דאַרטן האָט ער געוואָנען זײַן לידערוועלט. און אויב אַזאַ נצחון דאַרף אַק-
 צעפּטירט ווערן דורך קריטיק און לייצערשאַפּט, האָט זײַן סוצקעווער בײַדן — די
 גוטע קריטיקערס און גוטע לייצערס — געהאַט אויף זײַן זײַט. בײַדע האָבן אים באַ-
 לוינט מיט אַנערקענונג.

דיכטער, אין דער בחינה פון אַ סוצקעווער, ווערן געבוירן מיט דער פּאַטענץ פון זײַער
 פּאַרטיקן טאַלאַנט. די-אַ טאַלאַנט-סימנים האָט סוצקעווער פּאַרמאַגט ווי נאָר ער האָט
 זיך פּלוצלינג באַוווּזן, אַן אויסגעסטראַיעטער אין לידער. קריטיקערס און לייצערס
 האָבן אים גלייך באַמערקט, דערווען זײַן ליד, און עס האָט זײַ גענומען. ער, סוצקעווער,
 האָט אַנגאַזשירט די ליכטיקע נאַטור, די בלאַנדע בלענדיקע פּאַרבן און די וואַלדיקס-
 ריחות פּאַר זײַן ליד און דאָס איז געוואָרן און געבליבן אַ שפּיל פון יוגנטלעכן געמיט.
 מיט סײַביר איז עס נאָך מער אומגעוויינלעך געוואָרן, פּישופּדיק און פּאַרכאַפּנדיק, און
 זײַנע פּאָעטישע קרעדענציאַלן זענען גלייך באַוווּליקט געוואָרן פון דער מלפּה שירה.
 זי האָט אַרײַפּגעטאַן דעם דיכטערקרוין אויפן קאַפּ פון דעם יונגן אַבֿרהם סוצקעווער,
 וואָס איז געבוירן געוואָרן בחסד של שירה — אַ ליד-פּאַרשפּילטער און צעשפּילטער
 זינגער.

קינער קען ניט אַפּליקענען די רײַנע וואָר פון סוצקעווערס שפּיל מיט וואָרט און ליד.
 אויב די געטער שפּילן זיך מיט זײַער ויהי פון באַשאַפּן שײַנקייט — האָט זיך
 סוצקעווער אַ לעבן לאַנג געשפּילט מיטן באַשאַפּן פון דער שײַנקייט לידער. דער
 ויהי פון ליד איז געוואָרן זײַן ליכטיקער אמת, ווי ס'איז דער אַניווערס און דאָס
 לעבן, דער מענטש און די נאַטור, די ערד און די שטערן. אַלץ וואָס איז דער געט-
 לעכער שפּיל פון באַשאַפּן איז בײַ סוצקעווערן איבערגעשפּילט געוואָרן אין מוזיק און
 קאַלירן פון וואָרט. ס'איז געווען אַ שפּיל פון יונגשאַפּט — די נאַטור איז געווען יונג,
 און יונג איז געווען די פּרײַד און דער טרויער וואָס ער האָט אַרײַסגעזונגען פון זיך.
 דאָס לעבן איז געווען יונג, ווי די יאָרן, און ער האָט די בילדער פון לעבן פּאַרויגלט
 אין לידער.

אז מיר לייצען הינט יענע צעוואלדיקטע און צעקארשנטע לידער, קענען מיר בפועל-
ממש דערפילן די הינטערוויילעכדיקע גאלדענע זומערטעג און צעבליטע חלום-נעכט.
די האַרבסטיק-וויינענדיקע הימלען און די קילע רחבותן פון וויסן שניי. דאָס אַלץ
איז געווען די וועלט וואָס האָט אַרומגערינגלט אַ יונגן לעבן — און די וועלט איז אַרײַן
אין ליד און געוואָרן דער וײַהי פון סוצקעווערס בראשית. און דער בראשית האָט
זיך שוין דעמאָלט אָפגעצייכנט אין סוצקעווערס ליד מיט ערשטיקע דינע סימנים פון
קאָסמישן וועלטבאַנעם פון איין גאַנצקײט — און אזוי האָט זיך אַנטוויקלט זײַן יצירה.
ער האָט שוין אין יענע יונגע טעג געפילט, אַז יעדע יצירה, בפרט די גײַסטיקע, וואָס איז
ניט שלמותדיק, איז מלכתחילה פאַרמישפט צו דעקאָדענץ, צו צעפאַל.
דאָס וואָרט, וואָס איז אַ שפּליטער, צי ריכטיקער, אַ ניצויץ פון מאַכטיקן וײַהי, מוז
גאַרן און זיך צײַען צו דער אייביק געטלעכער שלמות — און אזאָ מוז זײַן דאָס ליד.
זענען מיר טאַקע דעם ווידער פון זײַן ליד, צי עס איז וועגן אַ רעגן-בויגן, צי אַ מר-
ראַשקע אין מיידל, צי דער לבנהדיקער העלפאַנדבײַן פון ערשטן שוואַרצן מענטש,
צי אַדם און חוה, צי אַ שטערנדל וואָס איז געפאַלן צו דער ערד, צי אַ גראַזיק פּנימל
אין גרינעם אַקוואַריום פון אַרגאַניש-אַרויסוואַקסנדיקן טױט — דאָס אַלץ איז אַ וײַהי-
ליד "פאַר לעבעדיקע און פאַר די וואָס מענטשן רופן טױטע" — אַזעלכע לידער מוזן
זײַן גאַנץ. אַלע זײַנע לידער זענען, וויזט אויס, פון געבוירן אָן געווען אַרײַנגעבוט
אין גײַסטיקן וײַהי-גענעראַטאָר פון זײַן וועלט. אין אַנדערע ווערטער: אין גײַסטיקן
מעכאַניזם פון גוף-און-נשמה פון דיכטער. ער האָט געוויסט, אַז נאָר דעמאָלט איז
ער דער מײַסטער פון זײַנע ווערק, ווען פאַרעם און פורעם זענען אָן פּגימות, און רעאַ-
ליטעט מיט וויזע זענען צוזאַמענגעליכטיקט. די-אַ פּאַעטישע לינדשאַפטן האָבן קיין
מאַל ניט פּרײַ געלאָזן סוצקעווערן. די האַרמאָניע פון אַ קלאַנגען און קאַלירן-וועלט
איז שוין פאַראַן אין זײַנע יונגע לידער-קרעאַציעס, און ביז אויף היינטיקן טאַג זענען זיי
געבליבן דער אימפּעראַטיוו פון זײַן שאַפּן. ס'איז דאָס שוין דערמאָנטע שפּילן און פאַר-
שפּילן זיך מיט אייגענער באַנײַטקײט און צעיונגשאַפט. היינט איז עס איבערשפּיל פון
קול, ליניע, פאַרב, וווּ אַלץ איז נײַ און אַרײַגעל ווי דער פּרישער אויפּגייענדיקער טאַג.
דאָס איז די סוצקעווער-געשטאַלט, וואָס ער אַליין האָט זי געשטאַלטיקט ווי אַ מאָנ-
מענט. ס'איז דער צלם-סוצקעווער וווּ די יונגשאַפט איז איבערגעפּלאַנצט מיט אַלט-
שאַפט-עסענצן פון חכמה-יאָרן, און ביידע, יונג-און-אַלט עלעמענטן, זענען אינטע-
גרירט אין אַבסאָלוטער שעפּערישער האַרמאָניע.

דער מאָדערניסטישער פרק

אין דער קאָנגלאַמעראַציע פון אַבְרָהָם סוצקעווערס שעפּערישן אוצר, פאַר אַ יובֿל יאָרן, איז בולט ניט בלויז די אַנדערשקייט און אַריגינעליקייט פון זײַנע פּאַעזיע־ און פּראָזע־ ווערק, נאָר מער נאָך דער גאַלדענער פּאַדעם וואָס לויפט דורך זײַער געוועב — די מאָדערניסטישע ליניע. ס'וואָלט צו פיל גענומען אַלע די נײַקייטן פּרטימדיק צו אַנאָ־ ליזירן, אָבער מיר האָבן שוין אין פּרײַערדיקע קאַפיטלען געפרוווט דורכויפן די אַלע אומגעוויינלעכע מאָדערניסטישע באַזונדערקייטן, וואָס מאַגניפּעסטירן זיך אין זײַן שאַפן. דאָס שטעלט אים אַוועק אויף אַן איינציקאַרטיקער פּאַזיציע אין דער ײִדישער ליטע־ ראַטור. מאַכנדיק אַ פּאַרגלייך מיט אינטערנאַציאָנאַלע נאַרמעס פון מאָדערנער פּאַעזיע, ווי מיר האָבן עס געטאָן אין אַ פּרײַערדיקן פרק, קומט ער אויך אַרויס בכבֿוד, אין אַ פּאַדערשטער רײ.

אָוודאי איז סוצקעווערס אָנהייב וועג אין סטיל פון דער טראַדיציאָנעלער פּאַעטישער דיסציפּלין, אָבער שוין אין די פּרײַע שאַפונג־פּעריאָדן האָט זיך שטאַרק געוואָרפן אין אויג זײַן אומרוקע זוכעניש פון נײַקייט — אין וואָרט, בילד, געדאַנק און אימאַזש. דאָס האָט אים גלייך אויסגעטיילט ווי איינעם וואָס רײסט זיך אַוועקצושווימען פון געירשנטן נוסח און אַרײַנשווימען אין מאָדערניסטישן שטראָם. סוצקעווער האָט הנאה געהאַט פון עקספּערימענטירן מיטן וואָרט, זיך ראַנגלען מיט אים און פאַר אים, כּדי אַרויס־ צוקרייגן זײַן עכטן קלאַנג. ער האָט נאָך ליב, הײַנט, אונטערצוטונקען זיך אין ווערטער־ ים, כּדי אַרויפצוברענגען זײַנע אייגן־געפונענע פּערל — נעאַלאָגזימען, אַסאָנאַנסן און סתּם וואָרט־חידושים. זײַן מײסטערן דאָס וואָרט האָט זיך אַנטוויקלט פּאַראַלעל מיט דער מאָדערניסטישער טענדענץ אין דער פּאַעזיע, וואָס איז אַלץ ווײַטער געגאַנגען מיט אַ ברייטערן שליאַך און מיט אַ שטאַרקערן טעמפּאַ.

סוצקעווער איז טאַקע אַלע יאָרן געגאַנגען אין רײטעם מיט דער צײַט, אָבער אין די לעצטע 15-20 יאָר איז זײַן מאָדערניזם געוואָרן אַלץ מער אַנזעיקער, מיט אַלץ מער סימפּטאָמען פון דער נײַער צײַט. ער איז אויך מער מצמצם דעם שטח — אויף ווי ווײַט ס'לאָזט זיך בײַ אַזא אינטענסיווער שפּע — און דרינגט אַרײַן אין די טיפּערע פּלאַסטן פון געדאַנק, פון אינטראַספּעקטיוון אַרײַנבליק, דערפאַר קומט מער אַרויס צום פּראָנט דער אינטעלעקט, דער טראַכטער, און במילא דאָס ײִדישע לעבן, פון חורבן און פון ישראל־אויפּוּקום, מיט מער נײַקייט. ס'איז בעצם אַ נײַקייט, באַזונדיקט מיט דער שײַן פון די יונגע טעג: אַזוי האָט מיט פּרייַד געוויסט דער ליכטיקער שניי פון סײַביר, און אַזוי האָט געגרינט די פּרײַשקייט פון וואַלדיקס. דער וועג האָט געפירט צו אַ צעוור־ ניקטער וועלט, וואָס האָט געוואָלט זײַן נײַ, ווײַל סוצקעווער האָט זיך דערוועגט צו פּרעטענדירן אויף אוניווערס, קאַסמאַס, הימל און שטערן, אַלצדינג וואָס געהערט אַלע מענטשן. אויך ײִדישע עצבֿות און שאַטנס האָט סוצקעווער געמאַלן מיט ליכטי־ קערע פאַרבן. אַזוי אַרום האָט ער די נאַטור פאַראַלוועלטיקט און דעם ײִד־

פאראלמענטש. ער האט ארינגעגאסן דעם ווייזן פון יידישער פאעזיע אין אונז-
ווערסאלע פלים. קיינער אין דער יידישער פאעזיע האט עס נישט געטאן פאר סוצקע-
ווערן אין אזא פארנעם. דאס האט אים געזאלבט פאר דעם אוואנגארדיסט פון מאדער-
ניסטישן געזאנג אויף יידיש. אויב אין זיין ערשטן אויפטריט אויף דער יידיש פאעזיע-
בינע איז עס געווען א וואלדיק-שמעקעדיקע יונגשאפט, איז עס היינט א גע-
דיכט-צעוואלדיקטע פאעזיע-לאנדשאפט וואס שמעקט מיט שארפע מאדערניסטישע
ריחות, באווירצט מיט דער חכמה פון יארן.

□

וואלט איך דא געדארפט אויסארטירן און אינטערפרעטירן אלע סוקצעווערס
מאדערניסטישע לידער, וואלט עס געווארן א קאלאסאלע פארשארבעט, וואס וואלט פאר-
נומען נאך איין פולן טייל פון בוך. ווייל חוץ די עקסקלוזיוו מאדערניסטישע לידער,
זענען נאך פאראן ביי סוצקעווערן נישט ווייניק לידער מיט קענטיקע אקצענטן פון ניי-
קייטן, צי סטראפעס, מעטאפארן און סימבאלן וואס בליצן אין מאדערניסטישן נוסח.
טוען מיר בלויז א טראכט וויפיל אזעלכע מאדערניסטישע קלאנגען און נאכקלאנגען
זענען פאראן, נאר לשם דוגמא, אין לידער פון טאגבוך, איז שוין גענוג צו פארשטיין
וואס פאר א ריזיקע ארבעט דאס פאדערט. אט, למשל, די טעמעס אליין, נאר צו
דערמאנען איינע: די שטילקייט — א טעמע אין נאר א סך לידער — איז איידער מען
קומט נאך צו דער עצם אנאליטיש-פארשערישער ארבעט, דארף מען אויסדרן און
קאמפעלירן א גוואלדיקע לידער-מאסע — און דאס איז בלויז די טעכנישע זייט פון
אזא ארבעט. און דעמאלט ערשט קומען די שטילקייט-מאטיוון אין צענדלינגער ווא-
ריאציעס און מוזיקאלישע טאנאציעס.

און ווו איז די אייניקע ליריק, וואס איז א באזונדערש וויכטיקער פליגל אין
סוצקעווערס לידער-געביט. א גאנצער שטאק קען דאך אויפגעשטעלט ווערן נאר פון
א פארשבלאט אויף איין ליד. אט, טאקע למשל, אזא קורץ ליד (לידער פון טאגבוך,
ז' 75), ווו דער "בארוועסער וואנדערלינג" פארשרייבט "מיט א ריטל" אויף "די גלאטע
געזאלצענע פייכטקייט" זיין "צוואה: אזוי און אזוי און אזוי" פדי א כוואליע זאל זי
"ברענגען צום קניקלער פון כוואליעס / און ער וועט נעמען זי לייענען". אין דער א
נאטור-שטימונג איז פארפיקסירט דער עיקר די "דערטרונקענע שטילקייט", וואס "דער
ים ווארפט ארויס אויפן ברעג". דאס איז דער אומענדיקער ברעג ווו די נאטור
שרייבט טאג און נאכט איר אייביקע צוואה. דאס איז אויך סוצקעווערס שטילקייט-
צוואה, ווו די דינאמיק פון קאסמישן זיין שטעלט זיך קיין מאל נישט אפ. דאס איז אויך
זיין מאדערניסטיש געזאנג, וואס טראגט דאס שלחות צו זיין וויזיע-געבוירענעם
פאעט פון מארגן.

וועלט-פאעזיע אויף יידיש

• דער דאזיקער פרק, וואס שליסט די מאנאגראפיע, איז בעצם די רעזומירונג פון גאנצן סוצקעווער-קאמפלעקס. מיט דעם ווערט פארסך-הפלט 70 יאר, מיט ספע-ציעלע אקצענטן אויף זיין שאפן פאר א האלבן יארהונדערט.

א

אין באזונדערן טישקעסטל פון מיין שרייבטיש פאר דעם "ענין סוצקעווער", האב איך, איבערמישנדיק נאטיצן, פארציכנטע אויף בלעטלעך פאפיר, זיך פלוצעם פארהאלטן אויף דער שורה, וואס קומט דא אויבן ווי דער טיטל. אונטער דעם זענען געווען, מיט האסטיקן שריפט, אנגעווארפן א גאנצע ריי טעזיסן, נעמען פון סוצקעווערס לידער, ביכער און נומערן פון זייטן. היינט, פארטראכטנדיק זיך איבערן געפינס, האב איך זיך דערמאנט: די שורה האב איך אויפגעשריבן איבער א מאמר צו אברהם סוצקע-ווערס 60סטן געבוירן-טאג און — דער ספעציעלער ארטיקל איז פארביטן געווארן מיט אן אפהאנדלונג וועגן זיינס א בוך וואס איז גראד דעמאלט ארויס.

איצט, צען יאר שפעטער, נאך דעם ווי כ'האב פארשריבן צענדלינגער שרייבמאשיך בויגנס וועגן סוצקעווערס פאעזיע און פראזע, בין איך געזעסן איבערן "פארעלטערטן" טיטל און געוואלט דערגיין צום מקור פון דער אמתדיקייט פון עקסטרוארדינערן און בערשיפט, וואס איך האב דעמאלט ספאנטאן, אפשר מער אינטוטיוו ווי אימ פולסיוו, אויפגעשריבן. האב איך איצט ווידער דעם זעלבן טיטל אויפגעשריבן איבערן לעצטן קאפיטל פון בוך, און דאס נאר — ווייל סוצקעווערס פאעזיע האט מיר גע-זשומט אין אויער און מיט איך קול באשטעטיקט איר וועלט-מעטריקע. איצט האב איך זיך געפרעגט: וואס איז דאס אזוינס וועלט-פאעזיע? און כ'האב זיך געענטפערט מיט דער פשוטער קורצער פארמולירונג: ס'איז אלמענטשלעכע מוזיק, אין עמא-ציעס און בילדער, וואס זייערע קלאנגיקע קאלירן זענען פאראוצרט אין דער נשמה פון ווארט — א ווארט וואס רעדט מיט אן אוניווערסאל לשון פון גייסטיקער שותפות פון אלע מענטשן. אזא פאעזיע איז וועלט-פאעזיע — און אויף יידיש האט עס געטאן אברהם סוצקעווער. ער האט זיין געזאנג ניט פארשמעלערט צו בלויז טעמעס, נאר ער האט עס אויסגעשפרייט צו און איבער האריזאנטאלע און ווערטיקאלע דימענסיעס, וואס זאלן דערגרייכן צו, און דעהייבן, יעדן מענטש, אין יעדן אומעטום. אזוי ארום צעשפארט זיין יידיש ליד די גרענעצן, וואס אין זיי ווירקט יידיש, ווי א לשון, און ס'ווערט פארוואנדלט אין פאעזיע פון דער וועלט. מיט זיין ליד איז ער דערפליגן צו די ארויפן און ווייטן פון אלמענטשלעכע זעונגען און פילונגען. זיין נא-וואטאריש ליד — צעליכטיקט און צעצייכטיקט און צעפישופט — איז די אנטפלעקונג פון ווארט, אין ריינקייט און שיינקייט און אמת. די א דריי פונדאמענטאלע זיילן, אויף וועלכע סוצקעווערס ליד שפארט זיך אן, רעדט צום הארצן פון יעדן מענטש. אויב סוצקעווער האט זיין יידיש ליד דעהייבן ביז די שטערן, איז עס אבער די ביטערע

איראניע פון דער שפראך וואָס אַ וועלט קוקט מיט בלינדע אויגן אין אירע היערצן גליפן. היינט איז דאָס בלויז דער זכות פון די ווייניק ייִדיש־לייענערס, וואָס זיי קענען הנאה האָבן פון חזיונות און חלומות וואָס זענען פון וועלט־פּאַעזיע־קאַליבער. די וועלט פון אַן עכטן פּאַעט שטעלט מיט זיך פאַר אַן אָפּגעשלאָסענע און פאַרשלאָסענע איינציגקייט. ער וויל ניט און קען ניט אַבסאָרבירן פרעמדע עלעמענטן. ס'איז אין הסכּם מיטן ביאָלאָגישן געזעץ פון ירושה. וואָס ווי יעדער געזונטער אינדיווידום וואָקסט ער אַרײַן פון קינדהייט אין יוגנט, און פון יוגנט אין עלטער. אַז מיר לייענען מיט אַ סדר סוצקעווערס לידער, בפרט די אַזוי גערופענע אויטאָביאָגראַפישע, פילן מיר און מערקן די גייסטיקע עטאַפּן פון זײַן שאַפּערישער אַנטוויקלונג. די ירושה־סימנים זענען פאַרקריצט אין לידער, ווי אַ שטייגער, די פּאַעמע וועגן זײַן וואָס האָט געשריבן אַ ספר (זלמן שור האָט עס אין אַ מאמר, אין בוך צום 50 יעריקן יובל פון סוצקעווערן, ברייט אַרומגערעדט). דאָס איז די אַרגאַנישע קראַפט, וואָס איז בולט אין זײַן יצירה און איז מיט אים צוזאַמען געוואָקסן. דער ערשטער קלאַנג איז געקומען פון סײַביר און וואַלדיקס, הגם ער־געבונדענע טעמעס, האָבן זיי שוין געהאַט אַלע צייכנס פון דער קאָסמישער אידעע פון סוצקעווערס שפּעטערדיקע לידער. די סענז־סאַציע לעבן מיר איבער אין אַ צאָל לידער, ווען ער דערפירט דאָס דערפילן די נאַטור־פענאַמענען צו דער דינקייט פון אַ נערוו. ער האָט ניט מאַניפּולירט מיט באַגריפּן און סימבאָלן פון אונדזערע אַלטע ספרים, ווי למשל דער זוהר, נאָר ער האָט אַלייניק און אויף זײַן וועג געזוכט אַרײַנצודרינגען אין די פּלאַנ־פּלאַים פון דער אַלועלט. דאָס האָט מיט אַ מין אַלכעמיש־פּיזשופדיקן כוח צוזאַמענגעבראַכט אין אַ כּמו־חבר־שאַפט דעם שאַפּער מיט די סודות פון קאָסמאָס. סוצקעווער האָט די מיליאָנען ליכטיג־אָר־ווייטקייטן און שטילקייטן פון אוניווערס אַינגעוויקלט אין ליריק און מענטשלעכער מחשבֿה, און דאָס האָט באַשאַפּן ליכטיקן געזאַנג. ס'איז בבחינת ויהי אור, און אין דעם ליכט איז פאַרבאָרגן דער אינעווייניקסטער גלאַנץ פון די לידער, ווייל עס איז אַ סך מער ווי די פיזישע אייגנשאַפט עס צו דערזען און דערפאַרשן, עס איז דאָס דערפילן מיט דעם סוצקעווערישן אויג פון דער נשמה.

ב

אַ גלייכע ליניע ציט זיך פון די 30 קער יאָרן ביז אַנהייב די 80 קער, צו דעם אַפּאַגיי פון סוצקעווערס אויפשטייג. דאָס איז אַ לאַנגע קייט פון לידער־רינגען, וואָס איז כּולו סוצקעווערס — אין פאַרעם און מיסטערשאַפט. דער קערנדיקער תּוך פון אַלע זײַנע געזאַנגען אַטעמט מיט גלייכייט פון קינסטלערישן פאַרמעסט. ער דערפירט זײַן ליד צום וויטאַלן זין און זײַן פון זייערע שניכותן. דורך דעם אַבסטראַקט דערפילן מיר שטאַרקער דעם אמת און די שיינקייט פון זאַכן, וואָס מ'דאַרף האָבן דעם הונדערטסטן חוש, אפשר, זיי צו דערזען און דערשפירן.

שוין אין זײַנע פּרײַקע לידער, מערער נאָך אין די לעצטע יאָרן, טרעפּן מיר דאָס זײַר־כעניש פון שטילקייטן און רח, אַזאַ מין גירואַנאָ־פּאַעזיע וואָס איז דורכגעפילט־טריט דורכן פּאַעטס געמיט. מיר פילן די שטילקייט ניט בלויז אין איער־און־האַרץ פון

ליד. נאך אויך אין אריסטאן זיך פון לעבן, וועל "ניט מיין אז טויט איז טאקע טויט". די קאנטשאפט מיטן סימבאלישן טויט, כיוצא לט זאגן, שטילקייט-טויט איז אפשר וויזיאנעריש, דער דיכטערישער חלום סובלימירט אין לעכצונגען צום אייביק-אומפארגייען סופלאזן לעבן. מיט דעם האט ער זיך דערקליבן צו דער נשמה פון זאכן, דערזען זייער אינעווייניקסטן חלום און אמת און מיט דעם געווארן זייער פאעטישער פותר-חלום. אזוי נאך דערזעען מיר אין צענדלינגער לידער, וואס זענען אפשר ווייט איינס פון אנדערן פרחוק מיוזה ממערב, א געזעצמעסיקע אהדות, אזא שלמות, וואס איז לויטן דיכטערס אייגענער פארמל "א פארקלענערטע גאנצקייט". און די "פארקלענערטע גאנצקייט" זוכט א העכערן גראד צו שלמות: פון סאמע אנהייב, ווען די יונגפרוי'ישע וויסקייט פון סיבירער שניי האט באקרוינט זיין קאפ, ביז צום י"ה פון לעצטן פון די טאגבוך-לידער. סוצקעווערס פאעזיע איז א נעץ פון ליריק, וואס איז ארגאניש צוזאמענגעוואקסן מיט דער נאטור, ווי די פעלדן אויף דער ערד און די שטערן אין קאסמאס. שווער צו געפינען בני אונדז א פאראלעל צו זיין שאפערישער פערזענלעכקייט. ער איז אריין אין דער יידישער ליטעראטור אין גורלדיקסטן פערראד פון יידישן פאלק, ווען דער וואלד פון יידישער פאעזיע איז געשטאנען אין פלאמען. ער איז דאס קינד פון גראנדיעזע חושך און ליכט-עפאכעס אין דער יידישער געשיכטע — און זיי האט ער איינגעקארבט אין קדושה-און-גבורה-לידער. דער ספעקטער פון דער סוצקעווער-יצירה שיינט אין פארביקער קאליריקייט און רעפלקטירט די אינטענסיווע קראפט פון זיין ווארט, זינע שאפערישע לינד-שאפטן און ליבשאפט. גאר אפט קומט אונדז צום אויג, ביים ליענען די לידער, זיין הקרבה פארן ווארט, אבער מער נאך הערפילן מיר עס, מיטן הארצן, אין דער פערזן מוזיק, ווו דער סוצקעווער-חותם איז ארויפגעשטעמפלט. זיין וועלטבילד איז זיין ליד, ניט צו פארבייטן. דאס וועלטבילד איז אבער, חוץ נאטור, פארב און קלאנג, אויך באנשמה'ט מיט דער אינטעלעקטועלער און ספיריטועלער פילאסאפיע פון לעבן. מיט זעלטענער בריהשקייט סינטעזירט סוצקעווער די צוויי קייט: באצויבערנדיקע קאלירן מיט פונקיער מחשבה. איבער הויפט ווערט מען פארשאפט פון די פארביקע ווארט-אילומינאציעס, וואס זייער שיינקייט שפריצט אפילו פון א חורבן-עפאפע, ווי גע-היימטשאפט, למשל.

אז מ'ווייל איז אברהם סוצקעווער דער גרעסטער פאראדאקס אין דער יידישוועלט: מיר שטייען פארגאפט פון זיין אדלערישן פלי און פרישקייט פון זיין געזאנג בעת ער שטייט אויף דער שוועל פון זיין שאפונג-מעדיום, אין אנהייב פון זיבעטן יארצענדלינג. ס'קוקט אויס ווי אין דער סוצקעווער געזאנג-אימפעריע פארגייט ניט די זון! ער איז נאך אלץ פארנומען מיט שאפן און זוכן נייקייטן, ווארט-חידושים און לשון-דערפינדערישקייטן.

ביי דעם אלעם איז גוט צו וויסן אז ס'איז פאראן א צענטער, — ישראל, — ווו דער-א-משורר איז פארנומען מיט זיין געזאנג-אויפגאנג בלשון יידיש. דא לאזט זיך טאקע ניט פארגעסן, אז דאס יידישע בלוט זינגט ביי סוצקעווערן אין די אדערן: עס האט גע-זונגען אין געטא אין אן ארון, אין "קאלכגרוב", אין וואלד, און אומעטום, מיטן זעלבן יידיש-ניגון. ווען די קאנאנען האבן געברומט, האט אויך דעמאלט זיין מווע ניט

געשוויגן. זעט אויס אז זיין דינאמא איז אַנגעלאָדן מיט יצירה-ענערגיע וואָס באַנייט זיך יעדע שעה און יעדן טאָג.

זיין שעפּערישע אַקטיוויטעט אויף אַזאַ לאַנגן וועג מיט שטרויכלונגען, איז אַוודאי צו פאַרדאַנקען זיין מאַגישן וואַרט, וואָס האָט אים אַריבערגעטראָגן איבער אַלע טראַגישע נסיונות. ניט מפסיק זייענדיק זיין עבודה, האָט ער אויפגעשטעלט לידער-מאַנמענטן אויס לענג זיין פון גאַנצן וועג. זייענדיק פאַרקלעמט אין קערן פון שטורעם, האָט ער אַרויסגעשיילט פון דעם אומזין די שטילקייט פון אַ טיפּערן זינען. די צוזאַמענדיקייט פון די צוויי עלעמענטן — גייסטיקער און פיזישער — מוז געזען ווערן ווי איינער פון די סאַמע פענאַמענאַלסטע דערשיינונגען אין סוצקעווערס לעבן. און הגם ער האָט זינע געדאַנקען און שטימונגען געזויגן פון פאַרשיידענע עמאַציאָנעלע ספּערעס, גיסן זיך די לידער צוזאַמען אין איין קינסטלערישן שטראָם, און מיר האָבן פאַר זיך אַן אומ-געשפאַלטענע שעפּערישע פּערזענלעכקייט. זינע זינגעוודיקע בילדער זענען אַקומולירט פון דריי עלעמענטן, וואָס זענען צוזאַמענגעוואַקסן ווי עפעס אַ מיסטעריעזער דרייַלינג: זינגער, מוזיקער און מאַלער, צי סקולפּטאָר אין איין פּערזאָן.

ג

אַ גענעטישער סוד, צי צופאַל, האָט זיך געמיט פאַר סוצקעווערס קינסטלערישער האַר-מאַניע, ווי פּרזער שוין דערמאַנט, און דעם לייבן-חלק האָט גענומען פּאַעזיע. איינציטיטיק איז אָבער דער מוזיקער און מאַלער אין אים, פאַרשיכורט מיט וואַרט. אין סוצקע-ווערס ליד מיניען זיך אַלע קאַלירן פון וואַרט. ער איז אַ מאַלער, וואָס מיטן כּוח פון וואַרט, מאַלט ער לידער — און דאָס זענען אוניווערסאַלע לידער. אַ גרויס ליד פאַרמאַגט אַ נשמה, וואָס זינגט, דאַרף קומען אַ קינסטלער וואָס קאָן זי באַוועגן. אין אַנדערע ווערטער: סוצקעווער האָט די נשמה פון ייִדישן ליד געמאַכט וועלטלעך, און פון לשון געמאַכט אַ פּאַעטישע וועלטשפּראַך. נאָך אַלעמען איז די קאַנווענציאָנעלע טעכניק פון שרייבן לידער ניט געווען גענוג פאַר אים, אויף צו שרייבן זינע עכטע פּאַעזיע-ווערק האָט ער געמוזט פאַרמאַגן דעם געטלעכן געשאַנק פון י.ה.י. אַ פּאַעט דאַרף ניט און קען ניט שאַפן אַ ניי לשון, אָבער ווען ער באַנייט דעם אַלט-צעניגונטן לשון איז ער שוין סיי ווי מחדש מעשה-בראשית — און סוצקעווער טוט עס אַלע יאָרן, ווי זיין געירשנטע פאַרחכמהטע מוזיק פון אַ צוריק יונג געוואַרענעם לשון.

ביי סוצקעווערן איז לשון, ווי דער פּעדאַל פון עכטקייט, אויף וועלכן ער דריקט, פּדי אויסצושפּילן אַ ניי וואַרט. ס'איז די מינסטערשאַפט פון נייע נאָטן און ריטמען, וואָס ער אַרקעסטרירט אין זינע פּערזון. מען פילט דעם באַזונדערן פּלאַטער און פּלי פון סוצקעווערס שורות. אין די לידער פון מידבר, למשל, דערמאַנט עס תּמיד, אַז דער מידבר האָט דעם פּאַלק געפירט צו דערלייונג. ס'איז די קוריאָזע דערשיינונג פון מידבר און מופתים פון פּירקאַנטיקע אותיות, וואָס ברענגען אַ שפּאַן גענטער צום ייִדיש-אַַרץ, פּדי איינצואַטעמען די גבורה פון דורות. דאָס זעט אויס ווי דער נס פון דעם מאַנדלשטעקן, אויף וועלכן עס וואַקסט און גרינט סוצקעווערס פּאַעזיע.

סוצקעווערס פאַרבן-פּאַליטרע — מיט די צייכנס פון סיביר, אַאַויס, מידבר, גרינער

אָקוואַריום — מאַכן דעם טרויער פּינערלעך, און יום־טובֿדיק די פּרייד. זײַן לעגיסטימע פּאַעזיע־לאַנדשאַפּט איז אפּשער מער הימל, מיט אַ רעגן־בויגן פון האַרזאָנט אַראָפּ צו דער ערד. ס׳איז ווײַל סוצקעווער, דער פּאַרליבטער אין נאַטור, האָט ליב צו שפּאַצירן אין קאַסמישע אַלעס און שטערן־וועלטן. אויב היינט איז סוצקעווערס קול מער פּאַרטיפט, פּאַרביק־קלאַנגיקער און שטיל־רויקער, וועלן אָבער אַ שורה פון נעכטן און אַ פּערז פון היינט זיך ניט ווידער־אַנאַנדן, ווײַל זײַן קול פון היינט טראַגט זיך איבער ווי דער עכאַ פון נעכטן. יעדער עקספּערימענט איבער זײַנע לידער איבער־ראַשט אונדו ווי ווײַט אמת דאָס איז. סוצקעווער האָט קיין מאָל ניט פּאַראַרטן זײַנע פּאַרבן־חלומות, ער האָט ליב זיך צו מישן צווישן זיי, מיט אײַך, צי גאַר פּאַרקליידט אין זעלבן געבייך פון אַ סקעלעט, צי אַ מוזיקער, וואָס הויערט אין זײַן הויט, און זיי, דער ווי יענער, זוכן אַנטרינונג אין דער סובלימאַציע פון וואָרט — און דער דיכטער מוז פאַר יעדן פון זײַנע ״פּערסאָנאַשן״ גלייך פּראָדוצירן דעם פּאַסיקן ״פּאַספּאַרט״. אַט די ירושה־טאַלאַנטן מעסט סוצקעווער אָן אויף זיך, סימולירט זיי, כדי צו פּילן ווי ווײַט זיי זענען אמתדיק און גאַנץ. דער סוצקעווער־ייסוד איז פּאַרלייגט פון סיביר ביז די לידער פון טאַגבון ועד בפּלל — פאַר דעם גאַנצן יובל שאַפּערישע יאָרן. פון דעם פּרוכטיק־אַנגעוואַקסענעם לידער־אוצר ווילט זיך אויסטיילן, אין באַזונדערקייט, די לידער פון שווייגן און רה, ווען אַלע באַוועגלעכע בילדער און אויפגערוודערטע שטימונגען פּאַרזינקען אין אַן אייביקע און הייליקע שלוה. עס דאַכט זיך, ווי ער וואַלט אין זיך און אַרום זיך אויסגעסדרט דעם וועלטכאַאַס און געבראַכט מיט זײַן שירה די אַבסאָלוטע אוניווערסאַלע קול דממה דקה. אין די לידער דערפּילט דער זוכערישער גייסט פון סוצקעווערן די נשמה־טענער פון האַרמאָניע, פון וועלכע גרויסע קינסטלער וועבן אויס זייערע אידיליעס פון נצה.

בײַ סוצקעווערן דאַמינירט אַזאַ קאַסמישע רו פון פּילונגען, וואָס ער שטראַלט אַרויס אין וואָרט. און אויב מיר נוצן דעם באַגריף וועלט־פּאַעזיע, דאַרף עס, בילדעריש, געזען ווערן ווי דער גן־עדן פון ליד, אין וועלכן די קונסט קאַנסערווירט אירע אייביקע גרויסע שאַפּונגען פאַר די קומענדיקע דורות. דאָס איז די מאַכטיקע רו פון וואָרט, אין קאַסמישער שייכות, וואָס האָט פּאַרהיט און וועט פּאַרהיטן פאַר דער מענטשהייט, פאַר אַלע ציוויליזאַציעס די אוצרות פון גייסט אין אַלע פּאַרמען, פון טונקעלן ווײַטן נעכטן ביז צום ליכטיקן היינט און ביז דעם קומענדיקן פּאַרשלייערטן מאַרגן. און אין דעם זוניקן קוואַל פון אַלמענטשלעכער יצירה, וועט אויך אַרויסשטראַלן די ייִדישע מאַדערנע פּאַעזיע פון אַבֿרהם סוצקעווער.

פּאָעטישע עקסיסטענץ

אַבֿרהם סוצקעווער האָט ניט נאָר געשריבן — און שרייבט — לידער, נאָר ער האָט אויך אין זײַנע לידער געלעבט — און לעבט — מיטן וואַרעמען אַטעם זײַערן. עס איז אַ לעבן אין פּאָעזיע, וואָס ציט נאָך זײַן ליכטיקן פּאָדעם פון יענעם זוניק־שנייקן טאָג, ווען ס'האָט ביים קינד אַבֿרהם פּריידיק אויפגעשײנט די דערקענטעניש פון אַ נײַע וועלט. זי האָט דעמאָלט אין קינדס האַרץ־און־מוח פּאַרקריצט מיט אומזעיקן כּתבֿ — אפּשר סוצקעווערס ערשטער "כּתבֿ־יד" וואָס איז פּאַרבליבן בײַ זײַן מלאַך... — דעם בראשית פון שירה. און פאַר אַ גאַנץ לעבן — פון די דעמאָלטיקע פיר ביו אין די היינטיקע זיבעציקער — איז עס געוואָרן זײַן פּאָעטישע עקסיסטענץ. סוצקעווער האָט מער ניט געקאַנט זײַן אָן ליד, ווי דאָס ליד אָן אים, און אין אַלע צײַט־בייטענישן איז עס פּאַרבליבן דער יסוד, אויף וועלכן סוצקעווער האָט אויפגעבויט זײַן לידער וועלט. איז טאַקע בכּו, קאָן מען ניט און מ'טאָר ניט שרייבן אַ חתימה־וואָרט צו אַן אומפאַר־סופּטע וועלט, זײַן וועלט, וואָס פירט מיט לידער־שטאַפלען צום אַרויפיקן אויסשפּרייט פון אַן אינטענסיוו געזאַנגיקן לעבן — אַ לעבן וווּ טעג און נעכט און יארן האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין מדרגות, אין טיפּסטן זײַנען זײַערן. און ווילן מיר פּאַרשטיין דאָס שטייגן, דאַרפן מיר פּונאָדערוויקלען די מאַפע פון זײַן לידערישער וועלט, וואָרעם זי איז דער בעסטער וועגוויזער צום מענטש און פּאָעט אַבֿרהם סוצקעווער. אין די צײַכנס פון די אַלטע פירקאַנטיקע אותיות און מופתים פון זײַן לידער־כּתבֿ, וועט אונדז ליכטער זײַן צו דעווען און דערקענען דעם פּאָעט און זײַן פּאָעזיע. אויף דיאַ פאַר־באַרגענע סטעזשקעלעך האָבן מיר געפרווט גיין אין אונדזער מאַנאַגראַפיע, אָבער ס'איז כּדאַי אַז די לײענערס אַליין זאָלן אויף ס'נײַ אַרײַנקוקן אין סוצקעווערס כּתבים, וווּ עס זענען נאָך באַהאַלטן גענוג פּאָעטישע סודות. ווײַל אַבֿרהם סוצקעווער איז דער פּאַרהוי־לענער קוואַל, וואָס גײט אונדז נאָך פון ליד צו ליד, ווי מרימס ברונעם די יידן אין מידבר. דעם־אָ קוואַל האָט ער פאַרזונקען אין זײַן ים־השירה.

אָוודאי האָב איך ניט געדאַרפט געפּינען סוצקעווערס שטערן, — ער בליצט שוין אַ סך יארן אויפן פּאָעטישן יידיש־הימל, — נאָר כּהאַב יע געדאַרפט אַקערן אַ ווײַט־שטחדיקן און טיף־פּלאַסטיקן פּאָעזיע־פעלד. דאָך איז פאַראַן אַ שכר פאַר מײַן טאָג, וואָס איז געקומען פון קעגנזײטיקן צוטרוי און נאָענטשאַפט פון בײַד — דעם באַ־האַנדלטן משורר און דעם מחבר פון דעם בוך. סוצקעווערס אויפריכטיקע חבֿרישע דערמוטיקונג האָט מיטגעהאַלפן צום גמר המאַנאַגראַפיע. ווײַל זיך דאָ פאַרענדיקן מיטן דיכטערס דעדיקאַציע אויפן ראַנד פון זײַן בוך, פון אַלטע און יונגע כּתבֿ־ידן: וואַלפּעג, / — — — / אים אַליין און זײַן קרישטאַל־פעג, / פאַרן אַקערן און געפּינען מײַן שטערן — / ער זאָל בײַדן געהערן... אַבֿרהם סוצקעווער, יוני 1982.

פרס ישראל ה"ש מ"ה — 1985

פאר יידישער ליטעראטור —

פאר אברהם סוצקעווער

אונדו איז צוגעפאלן דער זכות צו פארענדיקן דאס בוך אויף א יובלדיקער נאָמע. בעת דער לעצטער פרק פון דער מאָנאָגראַפֿיע איז געפורעמט געוואָרן אין דרוק, איז צו אונדו דער פּלויגן די פּריידיקע ידיעה און אַברהם סוצקעווער האָט באַקומען דעם פרס ישראל. איז עס געווען אַ פּאַסיקע געלעגנהייט צו רעקאָרדירן, צום סיום־הספר, דעם פּאַקט, און די העכסטע אויסצייכענונג וואָס מדינת־ישראל גיט צו אירע שפּערישע און אויסדערוויילטע פּערזענלעכ־קייטן, אויף אַלע פעלדער פון ליטעראַטור, וויסנשאַפֿט און קונסט, איז אין 1985, צום ערשטן מאל, צוגעטיילט געוואָרן דעם פּאַעט אויף יידיש — און במילא יידישער ליטעראַטור — אַברהם סוצקעווער.

אַברהם סוצקעווער האָט אין משך פון אַ פּולן יובל יצירה־יארן געקראָגן אַ גאָר היפשע צאָל ליטעראַרישע פרעמיעס און כּבֿוד־טיטלען, וואָס זענען אים צוגעטיילט געוואָרן פון כּלערליי קולטור־אינסטיטוציעס און שרײַבער־פּאַראַיינען אין פּאַרשיידענע לענדער איבער דער גאַנצער וועלט. איז אים באַשערט געווען, אַז די קריינונג פון די אַלע פרעמיעס זאָל ווערן דער פרס ישראל. די קרוין פּאַסט "צום קאַפּ פון אַברהם סוצקעווער, ווונדערלעכער און באַזונדערלעכער פּאַ־עט פון יידישן ליד פון דעם דור און דורות", ווי עס קלאַ־סיפּיצירט אים אין אירע מאַטיוון די שופּטים־זשורי (פּראָפּ' דבֿ־סדן, פּראָפּ' שמואל ווערסעס און פּראָפּ' חנא שמערוק).

וועלן מיר דאָ פּאַרענדיקן מיט דעם טראַדיציאָנעלן חזק!